ZÜLEYHA AK
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
Doktora Tezi
2025

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AĞRI İLİ AĞIZLARI VE SÖZ VARLIĞI

Hazırlayan
Züleyha AK

Danışman
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Doktora Tezi

Temmuz 2025, KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AĞRI İLİ AĞIZLARI VE SÖZ VARLIĞI

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Züleyha AK

Danışman
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Temmuz 2025, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Züleyha AK

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrenci No : 4030840106
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Program Adı : Türk Dili Bilim Dalı
Tez Başlığı : Ağrı İli Ağızları ve Söz Varlığı

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 400 sayfalık kısmına ilişkin 12/06/2025 tarihinde ***Turnitin*** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı**: % 7'** dir.
Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 14/06/2025

Danışman	**Öğrenci**
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN	Züleyha AK

KILAVUZA UYGUNLUK

"Ağrı İli Ağızları ve Söz Varlığı" başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Züleyha AK	Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Türk Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Turgut KOÇOĞLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN danışmanlığında **Züleyha AK** tarafından hazırlanan **"Ağrı İli Ağızları ve Söz Varlığı"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ***Türk Dili ve Edebiyatı*** Anabilim Dalı'nda **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

16/05/2025

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN**

Üye : **Prof. Dr. Gökçe Yükselen PELER**

Üye : **Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU**

Üye : **Doç. Yusuf GÖKKAPLAN**

Üye : **Doç. Abdulkadir BAYRAM**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun …. /…./…… tarih ve …….. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……. /…..…../ ……..…

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Ağızlar üzerine yapılmış bilimsel çalışmaların tarihi, Avrupa'da 19. yüzyıla kadar götürülebilmekteyken, Türkiye'de ise bu çalışmalar en erken 1940'lardan itibaren takip edilebilmektedir.

Ağız araştırmaları, günümüzde özellikle lisansüstü ve diğer bilimsel çalışmalar çerçevesinde kendini yenileyen ve geliştiren dinamik bir çalışma alanı olarak görülmektedir. Yapılan her derleme, toplanan her ağız verisi, kaynak kişilerle yapılan her görüşme yalnızca bugüne değil dil tarihinin pek çok farklı dönemine ışık tutmaktadır.

Çalışma 2020-2021 yılları arasında tarafımızca Ağrı ili, ilçeleri ve köylerine gidilerek derleme yoluyla elde edilen metinlerin incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kendi derlemelerimiz dışında hiçbir derleme malzemesi kullanılmamıştır. Çalışma alanı olarak Ağrı'nın seçilmesi siyasi ve sosyolojik sebeplere bağlı olarak yeterince çalışılmamış bir il olmasından dolayıdır.

Hayatım boyunca bitmeyecek öğrencilik dönemime akademik bir zenginlik katan, her alanda benimle tecrübe ve deneyimlerini paylaşarak desteğini ve ilgisini hiç esirgemeyen, bu zorlukların aşılmasında başta tez konumu belirleyen ve doktora eğitimim boyunca her aşamada benden rehberliğini ve desteğini esirgemeyen, karşılaştığım her zorluğun beni daha da geliştireceğine inandıran danışman hocam Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitemde yer alan ve desteklerini esirgemeyen sevgili hocam Prof. Dr. Gökçe Yükselen Peler'e, Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU'ya, tezime sundukları katkıları dolayısıyla tez jürisinde yer alan Doç. Dr. Yusuf GÖKKAPLAN'a ve Doç. Dr. Abdulkadir BAYRAM'a ve çalışmanın başlangıcından sonuna kadar sağladıkları burs imkânları ile ben dâhil birçok Türkolog'a yardımcı olan Türk Dil Kurumu'na ve Türk Dil Kurumu Ağız Araştırmaları Bilim Kurulu Başkanı kıymetli hocam Prof. Dr. Leyla Karahan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, emeği geçen diğer değerli hocalarıma, arkadaşlarıma, manevî desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen ve bana anlayış gösteren aileme teşekkür ederim.

Züleyha AK, KAYSERİ, 2025

AĞRI İLİ AĞIZLARI VE SÖZ VARLIĞI

Züleyha AK

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi, Temmuz 2025
Danışman: Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

ÖZET

Eski Oğuz Türkçesi, bugünkü Türkiye Türkçesinin ve Güneybatı Türk lehçelerinin temelini oluşturur. Oğuz Türkçesinin Anadolu ve Balkanlar'daki tarihî gelişim sürecinin en son halkasını oluşturan Türkiye Türkçesi, günümüz Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde konuşma ve yazı dili olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinin coğrafi sınırları içerisinde yer alan Ağrı ili de, dil içi ve dil dışı etkilerin karmaşık olduğu bir alandır. Ağrı; sadece Türkiye Türkçesi için değil, coğrafi yakınlık sebebiyle Azerbaycan Türkçesi, Ahıska Türkçesi ağızlarının da yayılma evreni içerisinde değerlendirilir. Stratejik bir öneme sahip olan Ağrı ilinin ana ağız ve alt ağız gruplarının dil hususiyetleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Ağrı ili, ilçeleri ve ilçelere bağlı olan köylerde 2020 ve 2021 yıllarında derleme çalışmaları yapılarak ağız özellikleri incelenmiştir. Tez: *Giriş, İnceleme, Sonuç, Metinler, Sözlük, Kaynakça ve Ekler* kısımlarından oluşmaktadır. *Giriş* kısmında, Ağrı adının verilişi, coğrafyası, nüfusu ve tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. *İnceleme* kısmında, bölgeden derlenen 86 metin ses kaydı, ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. *Metinler* kısmında, kaynak kişilerden yapılan derlemeler Türk Dil Kurumununun Yeni Derleme Sözlüğü'nde esas aldığı transkripsiyon işaretleriyle yazıya aktarılmıştır. *Gramatikal sözlük* kısmında alfabetik olarak sıralanan madde başlarının oluşturulmasında ölçünlü dilden ses bilgisel ve şekil bilgisel bakımdan ayrılanlar ölçüt olarak alınmıştır. *Kaynakça* kısmında ise çalışma hazırlanırken yararlanılan eserlerin künyeleri alfabetik olarak sıralanmıştır. *Sonuç* kısmında, Ağrı ili ağızlarının ayırıcı özellikleri ile ilgili elde edilen veriler maddeler hâlinde değerlendirilerek söz konusu ağızlar, ön plana çıkan karakteristik özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Aynı zamanda Ağrı ili ağızlarıyla Azerbaycan Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ağızları arasındaki benzerlilere de dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı ili, ağız, inceleme, metinler, sözlük.

DİALECTS AND VOCABULARY OF AGRİ PROVİNCE

Züleyha AK

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
PhD Thesis, July 2025
Advisor: Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

ABSTRACT

Old Oghuz Turkish forms the basis of today's Turkish and Southwestern Turkish dialects. Turkish, which is the last link in the historical development process of Oghuz Turkish in Anatolia and the Balkans, is used as a spoken and written language within the borders of the Republic of Turkey today. Ağrı province, which is located within the geographical borders of Turkish in Turkey, is also an area where intra- and extra-linguistic influences are complex. Ağrı is evaluated not only for Turkish in Turkey, but also within the universe of spread of Azerbaijani Turkish and Ahıska Turkish dialects due to geographical proximity. The language characteristics of the main dialect and sub-dialect groups of Ağrı province, which has strategic importance, constitute the subject of the study. In 2020 and 2021, compilation studies were conducted in Ağrı province, its districts and villages affiliated to the districts and dialect characteristics were examined. Thesis: It consists of Introduction, Review, Conclusion, Texts, Dictionary, Bibliography and Appendix sections. In the introduction, information is given about the name Ağrı, its geography, population and history. In the review section, 86 text recordings collected from the region were examined in terms of sound and morphology. In the texts section, the compilations made from the source persons were transferred to writing with the transcription marks taken as basis in the New Compilation Dictionary of the Turkish Language Association. In the grammatical dictionary section, those that differ from the standard language in terms of sound and morphology were taken as criteria in the creation of the alphabetically listed entry headings. In the bibliography section, the identities of the works used in the preparation of the study were listed alphabetically. In the conclusion section, the data obtained regarding the distinctive features of the Ağrı province dialects were evaluated in items and the mentioned dialects were classified according to their prominent characteristic features. At the same time, attention was drawn to the similarities between the Ağrı province dialects and the Azerbaijani Turkish and Azerbaijani Turkish dialects.

Keywords: Province of pain, mouth, review, texts, dictionary.

İÇİNDEKİLER

AĞRI İLİ AĞIZLARI VE SÖZ VARLIĞI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK ..... **i**
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI ..... **ii**
KILAVUZA UYGUNLUK ..... **iii**
KABUL VE ONAY TUTANAĞI ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xv**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xvi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
AĞRI İLİ

1.1. Genel Bilgiler 7
1.1.1. Ağrı İlinin Adı ve Tarihi 7
1.1.1.1. Ağrı Adı 7
1.1.1.2. Ağrı İlinin Tarihi 8
1.1.2. Ağrıdaki Türklerin Çeşitliliği 19
1.1.2.1. Azerbaycan Türkleri 19
1.1.2.2. Terekeme Türkleri 19
1.1.2.3. Ahıska Türkleri 20
1.1.3. Ağrı İlinin Coğrafi Özellikleri 20
1.1.4. Ağrı İlinin İklimi ve Bitki Örtüsü 22
1.1.4.1. İklim Yapısı 22
1.1.4.2. Bitki Örtüsü 22
1.1.5. Ağrı İlinin Ekonomik Yapısı 23
1.1.5.1. Tarım 23
1.1.5.2. Hayvancılık 23

1.1.5.3. Sanayi 23
1.1.5.4. Ticaret 24
1.1.5.5. Turizm 24
1.1.5.6. İşsizlik ve Göç 24
1.1.5.7. Devlet Destekleri ve Teşvikler 24
1.1.6. Ağrı İlinin Eğitim Düzeyi 24
1.1.7. Ağrı İlinin İdari ve Demografik Yapısı 26

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

AĞRI İLİ AĞIZLARININ SES ÖZELLİKLERİ

2.1. Ünlüler 28
2.1.1. Ölçünlü Dille Ortak Olan Ünlüler 28
2.1.1.1. /a/ Ünlüsü 28
2.1.1.2. /e/ Ünlüsü 28
2.1.1.3. /ı/ Ünlüsü 28
2.1.1.4. /i/ Ünlüsü 29
2.1.1.5. /o/ Ünlüsü 29
2.1.1.6. /ö/ Ünlüsü 29
2.1.1.7. /u/ Ünlüsü 29
2.1.1.8. /ü/ Ünlüsü 30
2.1.2. Ölçünlü Dille Ortak Olmayan Ünlüler 30
2.1.2.1. Yarı Kalın veya Yarı İnce Ünlüler 30
2.1.2.2. Yarı Dar veya Yarı Geniş Ünlüler 32
2.1.2.3. Yarı Yuvarlak veya Yarı Düz Ünlüler 33
2.1.2.4. Yarı Kısalmış Ünlüler 34
2.1.2.5. Uzun Ünlüler 36
2.1.3. Ünlü Değişmeleri 43
2.1.3.1. Ünlü İncelmeleri 43
2.1.3.2. Ünlü Kalınlaşmaları 46
2.1.3.3. Ünlü Yuvarlaklaşmaları 47
2.1.3.4. Ünlü Düzleşmeleri 48
2.1.3.5. Ünlü Daralmaları 49

2.1.3.6. Ünlü Genişlemeleri 51
2.1.4. Ünlü Düşmeleri 52
2.1.4.1. -r-r Arasında Kalan Dar Ünlünün Düşmesi 52
2.1.5. Ünlü Türemeleri 53
2.1.5.1. Sözcük Başında Ünlü Türemesi 53
2.1.6. Hece Kaynaşması 53
2.2. Ünsüzler 54
2.2.1. Ünsüz Türleri 54
2.2.1.1. Standart Türkiye Türkçesinde Bulunmayan Ünsüzler 54
2.2.2. Ünsüz Değişmeleri 59
2.2.2.1. Tonlulaşma 59
2.2.2.2. Tonsuzlaşma 65
2.2.2.3. Süreklileşme 66
2.2.2.4. Süreksizleşme 73
2.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler 74
2.2.2.6. Benzeşme 76
2.2.3.3. Uzak Benzeşme 80
2.2.4. Ünsüz Aykırılaşması 80
2.2.4.1 İki Yönlü Benzeşme İle 81
2.2.5. Ünsüz İkizleşmesi 81
2.2.5.1. -c- > -cc- İkizleşmesi 81
2.2.5.2. -d- > -dd- İkizleşmesi 81
2.2.5.3. -k- > -kk-/-KK- İkizleşmesi 81
2.2.5.4. -ķ - > -ķķ -/-ĶĶ - İkizleşmesi 81
2.2.5.5. -m- > -mm- İkizleşmesi 82
2.2.5.6. -n- > -nn- İkizleşmesi 82
2.2.5.7. -s- > -ss- İkizleşmesi 82
2.2.5.8. -ş- > -şş- İkizleşmesi 82
2.2.5.9. -t- > -tt- İkizleşmesi 82
2.2.5.10. -y- > -yy- İkizleşmesi 82
2.2.5.11. -z- > -zz- İkizleşmesi 82
2.2.6. Ünsüz Tekleşmesi 83

2.2.7. Ünsüz Düşmesi 83
2.2.7.1. /f/ Düşmesi 83
2.2.7.2. /k-g/ Düşmesi 83
2.2.7.3. /ğ/ Düşmesi 83
2.2.7.4. y Düşmesi 84
2.2.7.5. r Düşmesi 84
2.2.7.6. h Düşmesi 85
2.2.7.7. l Düşmesi 85
2.2.7.8. t Düşmesi 85
2.2.7.9. ş Düşmesi 85
2.2.8. Ünsüz Türemesi 86
2.2.8.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi 86
2.2.8.2. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi 86
2.2.8.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi 88
2.2.9. Yakın Göçüşme 88
2.2.10. Uzak Göçüşme 88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. Ekler 89
3.1.1. İşletme Ekleri 89
3.1.1.1. İsim İşletim Ekleri 90
3.1.1.2 Fiil İşletimi 105
3.1.2. Türetme Ekleri 145
3.1.2.1. İsim Türetme Ekleri 145
3.1.2.2. Fiil Türetme Ekleri 154
3.2.2. Sıfatlar 160
3.2.2.1. Niteleme Sıfatları 160
3.2.2.2. Belirtme sıfatları 160
2.2.2.3. Soru Sıfatları 162
2.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları 163
3.2.3. Zamirler 164

3.2.3.1. Kişi Zamirleri 164
3.2.3.2. İşaret Zamirleri 165
3.2.3.3. Dönüşlülük Zamirleri 166
3.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri 166
2.2.3.5. Soru Zamirleri 168
3.2.4. Zarflar 169
3.2.4.1. Zaman Zarfları 169
3.2.4.2. Yer-Yön Zarfları 170
3.2.4.3. Miktar Zarfları 171
3.2.4.4. Durum Zarfları 173
3.2.4.5. Soru Zarfları 176
3.2.5. Bağlaçlar 177
3.2.5.1. Sıralama Bağlaçları 177
3.2.5.2. Denkleştirme/Karşılaştırma Bağlaçları 178
3.2.5.3. Cümle Başı Bağlaçları 179
3.2.5.4. Şart Bağlaçları 180
3.2.5.5. Nedenleme Bağlaçları 180
3.2.5.6. Açıklama ve Sonuç Bağlaçları 180
3.2.5.7. Diğer Bağlaçlar 181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

4. METİNLER 182

BEŞİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜK

5. SÖZLÜK 600

SONUÇ 634

KAYNAKÇA 641

ETİK KURUL ONAYI 643

EKLER 644

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar, simgeler, transkripsiyon işaretleri ve diakritikler açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Alm.	Almanca
b.f.	Birleşik fiil
bağ.	Bağlaç
çev.	Çeviren
D	Derleyici
dey.	Deyim
ed.	Edat
f.	Fiil
Far.	Farsça
göç.	Göçüşme
haz.	Hazırlayan
i.	İsim
iki.	İkileme
İng.	İngilizce
İt.	İtalyanca
K	Kaynak kişi olmayan kılavuz kişi
k.söz.	Kalıp Söz
krş.	Karşılaştırınız
md.	Metin dışı
örn.	Örnek

öz. i.	Özel isim
Rum.	Rumca
S.	Sayfa
sf.	Sıfat
TT.	Türkiye Türkçesi
vs.	Ve benzerleri
ya.	Yer adı
zf.	Zarf
zm.	Zamir

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Ağrı'nın Eğitim Düzeyi 25

Tablo 1.2: Ağrı İlinin İdari ve Demografik Yapısı 27

Tablo 3.1: AİA'da İyelik Ekleri 93

Tablo 3.2: AİA'da İstek Kipi 123

Tablo 3.3: AİA'da Şart Kipi 125

Tablo 3.4: AİA'da Kişi Zamirleri ve Çekimi 168

Tablo 3.5: AİA'da İşaret Zamirleri ve Çekimi 169

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Ağrı'nın Eğitim Düzeyi 26
Şekil 1.2: Ağrı İlinin 2013-2023 Yılları Arası Tüik Verilerine Göre Nüfus Değişimi. 27

GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın esasını ilgilendiren hususlar sırasıyla "Konu ve amaç, Literatür özeti ve çalışmanın önemi, Kapsam ve sınırlılıklar, Veri toplama yöntem ve tekniği, Çeviri yazı ve kodlama" başlıkları hâlinde ifade edilmektedir.

Çalışma Hakkında Genel Bilgiler:

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ağrı ili, ilçeleri ve köylerinde ağız verilerinin toplanması, deşifre edilmesi ve bu verilerin metinler hâline getirilerek dil incelemesinin yapılması oluşturmaktadır. Burada tek tek Ağrı'nın ilçelerine gidilerek, orada yaşayan halk ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Sonrasında yapılan bu mülakatlar deşifre edilerek yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılan bu konuşmalar ses ve şekil bilgisi bölümlerinde incelendikten sonra çalışmanın sonunda sözlük başlığı altında metinlerde geçen söz varlığına yer verilmiştir. Böylece bölgenin ağız özellikleri tespit edilerek, söz varlığı açısından hem ağız atlasının oluşturulmasında fayda sağlayacağı hem de Derleme Sözlüğü'ne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Çalışmada, geçmişten günümüze kadar yapılmış ağız çalışmaları incelenerek tezimizin daha sağlıklı sonuçlara ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda "çalışmanın konusu", Ağrı ilinde yaşayan ağızların incelenmesidir. "Çalışmanın amacı" ise Ağrı ili ağzının ses ve şekil bilgisi özelliklerinin ve muhtemel ağız gruplarının eş zamanlı (işletimsel ses olayları) ve tasvirî bir yöntemle tespit edilmesidir.

Literatür özeti ve çalışmanın önemi:

Bu çalışmanın konusu; Ağrı ili ağızlarının derlenmesi, derlenen malzemeler kullanılarak Ağrı ağızlarının dil bilgisi özelliklerinin incelenmesi, söz varlığının ortaya konması, elde

edilen bulgular doğrultusunda merkez ağızlarının ve ilçe ağız gruplarının özelliklerinin tespit edilmesidir.

Çalışmanın amacı, Ağrı ili merkez ağızları, ilçelerin, kasaba ve köylerin ağızlarını ayrıntılı olarak ses, şekil, cümle ve söz varlığı açısından incelemek ve Anadolu ağızları içindeki yerini tespit etmektir. Ağrı ili, konumu açısından zengin bir tarih ve kültür birikimine sahip olmasına karşın dil bilgisi incelemeleri açısından unutulmuş bölgeler arasındadır. Bunda bölgenin yaşamış olduğu çeşitli problemler de etkilidir. Bu sebeple bölge yeterince araştırılamamıştır. Bu çalışmanın yapılmak istenmesinin temel sebebi, Ağrı ağızları üzerine derinlemesine bir çalışma yapılmamış olması ve yaşayan Türkçenin kayıt altına alınamamasıdır.

Ağrı konum olarak dilimizin ve kültürümüzün zenginliklerini bünyesinde barındıran bir yere sahiptir. Özellikle de Azerbaycan Türkçesinin etkin yayılma alanlarından birisi olan Iğdır, Kars, Erzurum, Muş ve Van'a sınır olması dolayısıyla içerisinde çeşitli renkleri barındıran Doğu Grubu Ağızları kısmında yer alması açısından önemlidir.

Şehrin konumu ve tarihte yaşananlar, sahadaki derlemelere de yansımıştır. Bu çalışmanın zengin dil ve kültür bulguları diğer ağız çalışmalarına da olumlu katkılar sağlayacaktır. Ayrıca sözcük çeşitliliğinin de ortaya konulacağı bu çalışmayla Ağrı ilinin dil varlığının kayıt altına alınması hedeflenmektedir. Söz varlığı çalışmalarının ana hedeflerinden biri olan sözlük katkısı da çalışmanın önemli diğer amaçları arasında yer almaktadır. Çalışma aynı zamanda sadece ağız atlası oluşturmak için değil kaybolan bir söz varlığını kayıt altına almak bakımından önemlidir.

Her ağız çalışmasının nihai amacı, ilgili dil kolunun ağız atlasının hazırlanmasına katkı sağlamaktır. Günümüze kadar Azerbaycan, Çuvaş, Tatar ve Türkmen Türkçelerinin ağız atlasları hazırlanabilmişken henüz Türkiye Türkçesinin bir ağız atlası hazırlanamamıştır. Buna bağlı olarak araştırma, hazırlanmayı bekleyen Türkiye Türkçesi ağız atlası için önemli bir şehrin malzeme ve bilgi eksikliğini gidermek bakımından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kendine özgü prensipleri ve sistemi olan dil ilk çağlardan beri sözlü kültür ürünlerinde, tarihsel gerçekliklerde, geleneksel yapılarda, inançlarda örülmektedir. Bu sebeplere bağlı olarak çalışmamızın, sözlü kültürü inceleyen Halk bilimi, Halk edebiyatı, Tarih, Felsefe, Sosyoloji gibi alanlardaki başka çalışmalara kaynaklık yapacağını düşünmekteyiz.

Kapsam ve Sınırlılıklar:

Çalışmanın kapsam alanı belirlenirken Ağrı ili, ilçelerinin ağız adacıklarına odaklanıldı. Coğrafi ve sosyolojik şartlara bağlı olarak Ağrı ilinde gidilebilen yer ve ilçelerden; merkez 53, Taşlıçay 7, Tutak 6, Eleşkirt 6, Doğubayazıt 5, Patnos 4, Diyadin 3, Hamur 2 olmak üzere toplamda 86 derleme gerçekleştirilmiştir. Özellikle Azerbaycan, Terekeme ve Ahıska Türklerinin yoğun olduğu ilçeler ve köyler çalışmada yoğunluklu olarak kullanılmıştır.

Veri toplama yöntem ve tekniği:

Çalışma evrenine 2020'nin Ocak ayı ile 2021'in Temmuz aylarında 3 ayrı ziyaret gerçekleştirildi ve derlemeler kayıt altına alındı. Saha çalışmasına başlamadan önce saha hakkında çeşitli araştırmalar yapıldı. Derlemeye başlamadan önce, çalışma yapılacak yöreyi iyi bilen yöre halkından yararlanılmış ayrıca valilikten izin alınarak, muhtar gibi kılavuz kişilerle irtibat kurularak o yöre hakkında ön bilgi toplanmış, uygun kaynak kişilere ulaşma konusunda da kılavuz kişilerden yardım alınmıştır. Cana yakın ve misafirperver yöre halkı çalışmada ellerinden gelen yardımı esirgememiştir. Derlemelerde yöre ağızlarını en iyi bilen yaşlılar kaynak kişi olarak kullanılmıştır. Derleme sırasında kaynak kişilere konuşmanın seyrine göre sorular yöneltilmiştir.

Derlemeler gerçekleştirilirken güven sorunu gibi bir takım sorunlarla karşılaşılmıştır. Bazı kaynak kişiler de görüntü vermeyi dinen sakıncalı bulmuş ve görüntü vermek istememişlerdir.

Erkek kaynak kişilere daha çok askerlik, tarih ve meslekleri ile ilgili sorular; kadın kaynak kişilere de daha çok yemek tarifi, el sanatı, düğün gelenekleri konularında sorular yöneltilmiştir.

"Ağrı İli Ağızları ve Söz Varlığı" adlı bu doktora çalışmasının giriş kısmında kısaca araştırmanın kapsamı ve yöntemi, Ağrı ilinin tarihi, ilin etnik yapısı, Ağrı ili ağızları üzerine bugüne kadar yapılmış tezler, makaleler sahanın sınırlarının belirlenmesi, etnik yapıdan kaynaklanan alt ağız grupları, ağız gruplarını belirleyen seslik ve biçimlik farklılıklar ele alınacaktır. Ayrıca araştırmanın genel hatlarını ortaya çıkaracak olan ağız ölçünlü dil etkileşiminin bazı sonuçlarına da değinilecektir.

Söz gelimi Ağrı dağının adı zaman zaman değişik söylenmiştir.

1.1. Araştırmanın Önemi, Kapsamı ve Yöntemi

Alanın yetkin bilim adamlarından danışmanlığımı yürüten Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN'ın da yönlendirmeleriyle "Ağrı İli Ağızları ve Söz Varlığı" adlı bu doktora tezi çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaya yöreden, sahaya çıkılarak metin derleme tekniğiyle başlanmıştır. Bölgeden ses kaydı yöntemiyle derlenen metinler titizlikle, transkripsiyonlu bir şekilde yazıya aktarılarak taranmış, yöreye özgü ses ve şekil özelliklerini belirleyen veriler dikkatle çıkarılarak Türkiye Türkçesi ölçünlü diliyle karşılaştırılıp incelenmiştir. "Ses Bilgisi" ve "Şekil Bilgisi" bölümlerinde tespit edilen ses ve yapı / şekil özellikleri ile ilgili metinden çıkarılan örneklerin ardında metin numaraları ve satır numaraları, parantez içerisinde gösterilmiştir. Genellikle ölçünlü dille, yeri geldikçe diğer bölge ağızlarıyla karşılaştırılan ses ve şekil özellikleri bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Eldeki veriler bazı durumlarda art zamanlı bir yöntemle değerlendirilerek bu verilerin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemleriyle ortaklaşıp ortaklaşmadıkları da tespit edilmiştir. Yörede hâkim olan dil özelliklerinin Azerbaycan Türkçesi yazı dili ve ağızları ile aynılığı ya da benzerliği, eş zamanlı olarak ortaya konmuştur. Metnin transkripsiyonunda kullanılan işaretler TDK'nin önerdiği ve yaygın olarak bu tür ağız çalışmalarında kullanılan ortak işaretlerdir.

Kaynakçada verilen eserlerin birçoğu, çalışmalarımız sırasında gözden geçirilerek gerektiği yerlerde kullanılmış ya da incelenmiş, bazıları ise konuyla ilgili eserlerdir. Kaynakçadaki eserler; yazılı ve sözlü kaynaklar şeklinde belirtilmiştir. Çalışmada bilgi ve tecrübelerinden faydalanılan kaynak kişilerin, ilin genelini temsil edecek dağılım grubunda olan 60 yaş üstü kişilerden olmalarına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda çoğu 60 yaşın üstünde olan 100 kişiyle görüşme yapılıp bunlardan 86 kişinin anlatıları yazıya geçirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise aslında ses ve şekil bilgisi incelemelerine konu olmuş özelliklerin, yöre ağızlarının geneli için ayırıcı olup olmadıklarına bakılarak karakteristik olanlar ve olmayanlar şeklinde ayrımı yapılmıştır.

Bu kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde çoğunluğu sadece ses kayıtlı olmak üzere kimi zaman hem görüntülü ve hem de ses kayıtlı derlemeler yapılmıştır. Bu çalışma yapılırken kayıtlar sırasında derleme teknik ve yöntemlerine bağlı kalınmıştır.

Doğu Anadolu Ağızları İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Doğu Anadolu bölgesiyle ilgili ilk çalışma Erzurum ağzıyla ilgilidir. 1904 yılında Keleti Szemle dergisinin V. Cildinde Necib Asım Yazıksız, Balhasanoğlu takma adıyla "Dialaecte turc D'Erzerum" başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Doğu Anadolu'da Atatürk Üniversitesi'nin açılmasıyla ağız çalışmalarına daha da önem verilmiştir. Atatürk Üniversitesi açılmadan önce Bahaddin Ögel'in Erzurum ağzıyla ilgili küçük bir denemesinin olduğunu bilmekteyiz. Selahaddin Olcay, sadece Erzurum il merkezinde oturan yerli halkın ağız özelliklerini kapsayan Erzurum Ağzı adlı çalışmasını 1966 yılında yayınlamıştır. Efrasiyap Gemalmaz, 1973 yılında Erzurum ilinin tamamının ağız özelliklerini içine alan Erzurum İli Ağızları adlı doktora çalışmasını yapmıştır. Efrasiyap Gemalmaz'ın doktora tezinin 1975'te birinci, 1995'te de ikinci baskısı yapılmıştır. Bilge Seyidoğlu'nun doktora tezi olarak hazırladığı Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar adlı eseri 1975'te yayınlanmıştır. Ahmet B. Ercilasun Kars ili ve yöresi ağızlarını içine alan iki ciltlik doktora tezi hazırlamıştır. Ercilasun'un çalışması Kars İli Ağızları Ses Bilgisi adıyla 1983'te yayınlanmıştır. Doğu Anadolu bölgesiyle ilgili olan bir diğer araştırma Selahaddin Olcay, Ahmet B. Ercilasun ve Ensar Aslan tarafından hazırlanan ve 1976'da Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Arpaçay Köylerinden Derlemeler'dir. Doğu Anadolu bölgesi sınırları içinde yer alan Erzincan ve yöresiyle ilgili ağız çalışmasını Mukim Sağır yapmıştır. Sağır'ın doktora tezi olarak hazırladığı çalışma Erzincan ve Yöresi Ağızları İnceleme Metinler-Sözlük adıyla Türk Dil Kurumu tarafından 1995'te yayınlanmıştır. Elazığ'ın Keban, Baskil ve Ağın ağızları üzerinde Ahmet Buran çalışmıştır. Ahmet Buran'ın yaptığı çalışma Türk Dil Kurumu tarafından 1997'de yayınlanmıştır. Ahmet Buran'ın 1992'de Boğaziçi Yayınları tarafından yayınlanan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar II. (Ağızlar) adlı çalışmasını da burada zikretmek gerekir. Tuncer Gülensoy ve Ahmet Buran Elazığ ve Tunceli yöresiyle ilgili derleme çalışmaları yapmıştır. Çalışmalar, Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler 1 adıyla Türk Dil Kurumu tarafından 1994'te ve Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler adıyla Boğaziçi Yayınları tarafından 1992'de yayınlanmıştır (Köktekin, 2007, s. 3).

Ağrı ve Yöresi İle İlgili Yapılmış Ağız Çalışmaları

Ağız grubu sınıflandırmalarında Doğu Grubu Ağızlarının I. Grubu'nda yer alan Ağrı ağzı (Karahan, 2017, s. 57), bugüne dek ulaşabildiğimiz 2 lisans tezi, 1 kitap çalışmasına konu olmuştur. Ağrı ağzı ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak lisans düzeyinde tezlerle sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra Ağrı ağzı ile ilgili çeşitli makaleler yayınlamıştır:

Kitap:

Caferoğlu, Ahmet. (1995). Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. s.17-84. Ankara: Türk Dil Kurumu

Lisans Tezleri:

İbrahim Bayram'ın, Ağrı Eleşkirt İlçesi Merkez Ağzı. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1976.

Turhan, Erdoğan. Patnos Ağzı. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, 1959.

Çiftçi, Muhacir. Ağrı (Merkez) ve Yöresi Ağzı (Aşağı Satıcılar Köyü). Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1986.

Makaleleler:

Efendioğlu, Süleyman. "Ağrı İli Ağızları". Turkish Studies İnternational Periodicial For the Languages and History of Turkish or Turkic, Volume 4/5 Spring (2009).

Köktekin, Kazım. "Doğubayazıt Ağzının Ses Özellikleri". Ankara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Dergisi, S. 33, (2007): 1-9, Erzurum.

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞRI İLİ

1.1. Genel Bilgiler

1.1.1. Ağrı İlinin Adı ve Tarihi

1.1.1.1. Ağrı Adı

Bugünkü Ağrı ili daha önce Karakilise adını taşıyordu. Osmanlı-Rus savaşlarında, Ruslar tarafından bölgeye yerleştirilen Ermeniler birçok yerde kilise ve manastır yapmışlardı. Ağrı'da şimdiki Bahçelievler Polis Karakolu'nun yerinde yapılan kilise, siyah taşlardan örülü bir yapı idi. Toprağa ve bu kiliseye izafeten şehre "Karakilise" adı verilmişti. "Karakilise" adında yerleşim yeri başka illerde de vardı. Bunlar birbirlerine karıştırıldığı için, Kars Karakilisesi, Pasinler Karakilisesi ve Eleşkirt Karakilisesi gibi adlar veriliyordu.

Kars, Pasinler ve Eleşkirt "Karakilise"si adları halk ve askerlerce karıştırıldığından; Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Eleşkirt Karakilisesi'nin Kösedağ'ın doğu tarafında bulunması ve kilise ile herhangi bir ilgisinin bulunmaması yüzünden bu adın değiştirilmesini istemişti. Çünkü, Nisan 1918'de Ermeniler Ağrı'yı terk etmiş, küçük kiliseler kullanılmaz olmuştu. Harita şubesine Karakilise'nin "Karaköse" olarak tashih edilmesi (düzeltilmesi) ve izin için de Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı)'ne yazılar yazıldı. Bu istek üzerine, Kasım 1919'da Karakilise adı, *Karaköse* olarak değiştirildi. 1938'de sınırları içinde bulunan ve Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı dağından ötürü Karaköse adı *Ağrı* oldu (Alpaslan, 1998, s. 14).

Çeşitli tarihlerde Ağrı dağına, Argi, Han Argi, Han Ağrı, Arguri, Arkuru, Ark dağı, Argı dağı denilmiştir. Selçuklular buraya yerleştikten sonra Eğri dağ, bilahare Ağrı dağ adını

aldı. Zamanla Ağrı dağı, şekline dönüştü. Halk bazen Ağrı dağına Kire / Kira adı da vermektedir (Alpaslan, 1998, s. 27).

İl, sınırları içindeki Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı'ya izafeten 1938'den beri Ağrı olarak isimlendirilmektedir (Alpaslan, 1998, s. 27).

Bugün Batılılar ve Ermeniler Ağrı'ya *Ararat* diyorlarsa da, bu adlandırma kasıtlıdır. Bazı din kitaplarında ve tarihlerde geçen Ararat yanlış olarak kullanılmaktadır. Tevrat'ta *Ararat dağları* adı bir kez geçmekte, *Ararat ülkesi*nden üç yerde bahsedilmektedir. Ararat, Urartular ile ilgili bir terimdir. Urartuların adı Tevrat'ta *Ararat* şeklinde geçiyor(Alpaslan, 1998, s. 27).

Urartu adının bu kavme, güneydeki Samiler tarafından verildiği ve bunun *Ur-Ar-tu* "Yukarı ülke, yüksek memleket" manasına geldiği ileri sürülmektedir. Hatta bu isimdeki *Ur* kelimesinin Sümerceden geldiği ve Akadlılarca Dicle-Fırat yukarılarına "Yukarı Memleket" anlamında kullanıldığı kanaatine varılmıştır. Bu yüzden, Urartu ülkesinin en yüksek dağlarına da *Ararat Dağları* ismi verilmiştir. Sonradan Musevilerle Hıristiyanlar Tevrat'tan aldıkları bu adı Ağrı dağına hasretmişlerdir (Alpaslan, 1998, s. 27).

Küçük Arsaklı devleti zamanında memleket başlıca 15 eyalete ayrılmış; bunlardan hükümdarın yazlık ve kışlık başkentlerinin bulunduğu yukarı Aras boyu ve Ağrı dağı çevresine Ararat eyaleti adı verilmiştir (Alpaslan, 1998, s. 27).

Anlaşılacağı gibi, *Ararat*, Ağrı dağının adı değil, bu bölgenin Urartu ve Arsaklılar zamanındaki adıdır. Ağrı adının Eski Türkçede "yüksek" anlamına gelen *agrı* ve *agru* kelimesinden geldiği öne sürülmektedir. Ayrıca ağrı kelimesinin Arapça'da "muhteşem" anlamındaki *agra* ile ilgili olduğu da belirtilmektedir. Bu adlar, zamanla söylene söylene halk arasında Ağrı dağı olarak benimsenmiştir (Alpaslan, 1998, s. 27).

1.1.1.2. Ağrı İlinin Tarihi

İnsanlığın ikinci atası olarak bilinen Nuh Peygamber Allah'ın insanlara gönderdiği büyük peygamberlerdendir. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde kendisinden bahsedilmiş, bir sureye adı verilmiştir. Aynı zamanda Tevrat ve diğer kutsal kitaplarda da kendisinden bahsedilmektedir. Azimle sürdürdüğü uzun soluklu tevhid mücadelesinin sonucunda

küfür ve azgınlıkta ısrar eden kavminin başına Tufan hadisesi gelmiştir (Bulut, 2017, s. 85).

Ağrı'nın tarihi de, Nuh Tufanı ile başlar. Tufanı anlatan hikâye ve efsanelere göre insan nesli, dağa oturan gemiden inerek, Ağrı'dan dünyaya yayılmıştır. Diğer taraftan coğrafi konumu ve tarihî ipek yolunun buradan geçmesi Ağrı'nın tarihini yüzyıllar öncesine götürmeye yeterlidir (Koçkar vd., 2018, s. 11).

Ağrı, Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden biridir (Aydın, 2020, s. 108). Coğrafi konumu ve Asya-Avrupa karayolunun buradan geçmesi, tarihini yüzyıllar öncesine götürür. Ağrı'nın tarihi, bir parçası olduğu Anadolu'nun tarihi kadar eskidir. Orta Asya'dan ve İran'dan gelen kalabalık kitlelerin batıya (Anadolu) geçmesini kolaylaştıran yollardan en önemlisi buradadır ve her devirde tarihî ve stratejik bir konuma sahip olmuştur. Aynı zamanda Doğu Anadolu'ya gelen göç ve akınların ilk durağıdır. Küçük Asya'yı ele geçirmek isteyenler, Asya kavimleri, Kafkas sıradağlarından inemedikleri için hep İran üzerinden gelmişler ve Anadolu'nun ilk giriş kapısı (Ağrı) onlara geçiş yolu olmuştur. Bundan ötürü Ağrı devamlı bir kültür ve medeniyet merkezi olamamıştır. Geçit olması ve sınırda bulunması sebebiyle bölgede yaşayan halk, sık sık değişmiş, baskınlar, savaşlar, maddi kültürle yerleşim yerlerini tahrip etmiştir (Kaya, 2018, s. 3).

Ağrı ve çevresine yerleşen ilk yerleşik topluluk Hititler olmuş fakat güçlerini kaybetmeleri ile bölgeye Hurriler hâkim olmuştur (Aydın, 2020, s. 108). Ağrı, M.Ö. 1340-1200 yılları arasında Hurri krallığının kuzey doğu ucunda yer almıştır.

Hurrilerden sonra bölgeye egemen olan Urartular (M.Ö. 1200-600) yaklaşık 500 yıl Ağrı topraklarında yaşadılar. Urartular; Patnos, Aladağ, Tutak, Eleşkirt (Toprakkale) ve Doğubayazıt'ta önemli yerleşim yerleri kurdular. Kaleler, saraylar, tapınaklar, su yolları yaptılar. Adı geçen bölgelerdeki Urartu kalıntılarının bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir.

M.Ö. 9-7. yüzyıllar arasında Doğu Anadolu, Kafkasya ve Kuzeybatı İran bölgelerinde egemenliğini sürdüren Urartu Krallığı'nın başkentliğini, bugünkü Van Kalesi (eski Tuşpa) yapmaktaydı. Güneydeki can düşmanları Asurlulara karşı çok büyük bir mücadele vererek Doğu Anadolu Bölgesi'nin ilk krallığını kuran Urartular, aynı zamanda Doğu Anadolu, Kafkasya ve Kuzeybatı İran bölgelerinde yaşayan çeşitli boy ve budunları bir kültür içinde birleştirmişlerdir (Belli, 2010, s. 3).

Yaklaşık olarak 250 yıl boyunca Doğu Anadolu Bölgesi'ne altın çağını yaşatan bu krallığın sınırları kuzeyde Çıldır ve Sevan (Gökçe) göllerini içine alacak şekilde Transkafkasya'ya, batıda Fırat Irmağı'na, doğuda Urmiye Gölü'nü içine alacak şekilde Kuzeybatı İran içlerine ve güneyde de Güneydoğu Toros Dağları'na değin uzanmaktaydı. Bugünkü Türkiye yüzölçümünün yarısı kadar bir coğrafi alana yayılan Urartu Krallığı, hemen herşeyden önce bir kara devletiydi (Belli, 2010, s. 3).

Urartular önemli saray ve tapınaklarını Patnos'ta kurdular. Şehrin batısındaki Anzavur tepe ve doğusundaki Girik tepe önemli höyüklerdir. Girik tepede kale, kutsal Haldi kapıları ve tapınaklar vardır. Her iki tepede Ankara Üniversitesi'nce 1961-63 arasında kazılar yapılmıştır.

Urartu Devleti yıkıldıktan sonra Girik tepe önemini kaybetti ve Urartulardan beri bölgeye yerleşenler bu kentte oturmadılar. Cumhuriyet döneminde bitişiğine Patnos kuruldu.

Doğu Karadeniz üzerinden Anadolu'ya akın eden Kimmerler, M.Ö. 712 yıllarında Ağrı'ya gelerek bir süre egemenlik kurdular.

Medler (M.Ö. 708 - 555) Asur devletini yıkınca, Anadolu'nun doğusunu yani Ağrı ve çevresini topraklarına katıp iki yüzyıl bölgeye egemen oldular.

Büyük İskender, Pers kralı III. Darius'u (M.Ö. 331) yenerek Anadolu'yu ve İran'ı kendi topraklarına kattı.

Büyük İskender'in ölümü üzerine, Ermeniler, krallıklar kurarak bölgenin eski halkını Ağrı dağının doğusuna sürdüler ve bunlara egemen olmak istediler. Geride kalan ve dağınık bir biçimde yaşayan topluluklara da egemenliklerini onaylattılar. M.Ö. 305'ten sonra Ağrı, Selökid İmparatorluğu'nun bir parçası oldu.

Sakalar, M.Ö. 680 yıllarında Doğu Anadolu'ya atlı-göçebe olarak gelip yerleşen ilk Türkler'dir. Bunlar kısa zamanda Doğubayazıt'a ve Murat boylarına yerleştiler. Bugünkü Kurmanç Kürtleri ve tarihî olaylardan az etkilenen Saka kabileleri, işte bu Saka Türklerinin torunlarıdır.

Sakaların bir hile sonucunda İranlılara yenilmesiyle (M.Ö. 7 Temmuz 626) İran yaylasında, Aras boylarında ve Doğu Anadolu'nun uç kısımlarında tutunabildikleri

yerlerde kaldılar. Karduk Karluk dilinin ve kültürünün etkisinde, dağlı kabilelerin bir kolunu meydana getirdiler. Milli varlıklarını koruyabildiklerinden, Arsaklılar (Eski Oğuzların batı kolu) ile birlikte hareket ederek M.Ö. 150 yılında Küçük Arsaklı devletinin kurulmasına yardımcı oldular. Bu yıllarda, yapılan savaşlar ve Küçük Arsaklı devletinin tarihî destanları "Dede Korkut Oğuznâmeleri" ile sonradan dile getirilmiştir. Destanlardan anlaşıldığına göre, Ağrı bir süre İç Oğuz beylerinden Kazan Han tarafından idare edilmiştir.

Arsaklılar, Ararat adıyla merkez eyalet olarak, Ağrı dağının doğusundan Bingöllere, Nahçivan'a kadar Aras boylarını kullandılar. Yukarı Aras ile Yukarı Murat (Eleşkirt ovası) bölgelerini içine alan ve Küçük Arsaklı hanlarının malikanesi kabul edilen eyaletin adı, "Ararat" idi.

Küçük Arsaklıların esas ata yurtları Doğubayazıt-Eleşkirt bölgesi (Ağrı)'dır. Küçük Arsaklılar zamanında Beyazıt ovasına Gokovit, Eleşkirt oyasına Bagravand, Patnos çukuruna da Abah-Unik Sancağı adı veriliyordu.

Arsaklılardan sonra kurulan Artaksıyaslı krallığı Doğu Anadolu'yu ele geçirmiş, altı eyalet meydana getirmişti. Eyaletlerden birisi Ağrı (Ararat eyaleti) bölgesini içine almaktaydı.

M.S. 226'da Sasaniler Partlara egemen olunca, Ağrı ve çevresi Sasanilerin yönetiminde kalarak bir süre Romalılar ile Sasaniler arasında tampon bölge oldu.

Arsaklı Sanesan, Kafkas kuzeyindeki göçebe akıncı kavimlerle birlikte Ararat (Ağrı dağı çevresi illeri) eyaletini istilâ etti (333-341). Yenilen Hristiyanlar, Daryunk (Bayazıt) kalesine çekildiler. Eleşkirt'te bir piskoposluk bulunmaktaydı. 370'de Eleşkirt ovasında ateşe tapan İranlılarla Romalılardan yardım alan Kırgızlar arasında büyük bir meydan muharebesi olmuştur. Bu savaşın destanları Dede Korkut Kitabı'nda vardır. 482 yılında Sasaniler ile Bizanslılar (Romalılar) çarpışınca, Oğuz beyleri de savaşa iştirak edip (Bagratlı / Doğubayazit, Mamıkonlu / Eleşkirt) savaşı Oğuzlar kazandı.

İslam ordusunun buraya hâkim olması Hz. Osman döneminde (645-646) olmuştur (Aydın, 2020, s. 108). Araplar, Hz. Osman'ın halifelik yıllarında Ağrı ve çevresini

fethederek bölgede etkili olmuşlardır. İslâm ordusu 645 ve 646 yıllarında Ağrı'ya, sonraki yıllarda Nahcivan'a kadar fetihlerde bulunmuştur.

Rivayetlerde ve halk arasında Hz. Ali'nin de Ağrı topraklarına akınlar yaparak, savaştığı anlatılmaktadır. Bu efsane ve anlatımlara ait kale, yer, taş ve kaya izleri, her ilçede mevcuttur.

Bölge, 872 yılına kadar Abbasilerin yönetiminde kaldı. 872-912 yıllarında doğudan gelen Türk boyu Taçoğulları buraya egemen oldular. Sonraki yıllarda etkinlik Bizanslılara geçti.

X. yüzyılın sonunda Bagratlılar Beyazıt ve Eleşkirt havzalarına yerleştiler; zamanla bölgenin kontrolünü ele geçirdiler. Beyazıt (Gokovit) Sancağı, Bagratlılar'ın önemli bir merkezi idi.

Bagratlılar 1064'e kadar bölge yönetimini ellerinde tuttular. Bizanslılar zaman zaman Ağrı topraklarına kadar uzanıp üstünlüğü ele geçiriyorlardı. XI. yüzyıla kadar Ağrı ve yöresi, Bizanslılar ile, Türkler ve Araplar arasında birkaç kez el değiştirdi (Alpaslan, 1998, s. 2-5).

1.1.1.2.1. Selçuklular Döneminde Ağrı

1054'te Tuğrul Bey; Muradiye, Erciş ve Ağrı'yı fethederek Erzurum'a kadar ilerledi. 1064 yılında Kars ile birlikte bölge tamamen Selçuklular'ın kontrolüne geçti. 26 Ağustos 1071 tarihinde Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Malazgirt'te Bizans imparatoru Romen Diyojen'i yenmesiyle Türk boyları bölgeye akın akın geldiler. Yerleşme ve Anadolu'ya geçiş; Van, Ağrı ve Kars'tan başladı.

Ağrı, yüz yıl kadar Doğu Anadolu'da devlet kuran Türk devletlerinden Sökmenli Devleti'nin (1100-1207) sınırları içine girdi. Bu devletin merkezi Ahlat idi ve Malazgirt, Erciş, Adilcevaz, Eleşkirt, Tatvan, Erzen, Van, Muş, Hani, Bitlis, Meyyafarkin ve Bargiri başlıca şehirlerini oluşturuyordu.

1207-1225 arasında Anı Atabekleri idaresinde kalan Ağrı İli bölgesi, 1225 Gerni zaferiyle Harzemşah Celâleddin Mengüber'in eline geçti ve Sürmeli'deki Türkmen beyliğine verildi. 1239'da Cengizliler, Anı ile birlikte buralara da hakim oldular. Cengizlilerden

Tebriz'i başkent edinen İlhanlılar (1256-1358) bir Oyrat ("Hoyrat" adlı bir halk cinaslı türküsü ve makamı bunlardan kalmadır) oymağını, Eleşkirt ovasına yerleştirmiş ve Aladağ'ı, yazlık İlhanlı yaylağı yapmış ve burada para kestirmişlerdi.

Celâleddin Harzemşah 1222-1230 yıllarında, Moğollar 1231 yılında Ağrı bölgesini işgal etti. 1243'te Ağrı bölgesine, Orta Asya'dan Cengizliler (Moğol) ile gelen Uygurlar (Oyrat), çok sayıda yerleşti. Moğallar geri çekilince, bölge İlhanlı hakanlığının eline geçti. İlhanlı hükümdarları kışı Tebriz'de geçirir, yazın Ağrı - Aladağ'a yaylaya çıkardı. İlhanlılar bazan kurultaylarını Ağrı dağında yapar, Anadolu ve İran'ı buradan yönetirlerdi.

Ağrı (1239-1358) Cengizliler'in egemenliğinden çıkınca, 1358-1382 yıllarında Mogollar'ın bir kolu olan Celâyırlıların kontrolüne girdi. Celâyırlı hükümdarlardan Şehzade Bayezid, şimdiki Doğubayazıt kalesi olan Daryunk kalesini yeniden yaptırmış (1380), adı Yenikale olan bu müstahkem kale, zamanla imarcısının adını alarak Bayezid kalesi olmuştur.

Bölgenin merkezi ve Aydınlı oymağının kışlağı olan Bayezid kalesi, 1382'de Karakoyunlulara, 1386'da Temürlülere ve 1467'de yine Karakoyunlulara geçti.

1393'te Timur (Moğol değil) Ağrı bölgesini ele geçirdi. Aydın kalesi denilen Bayezid kalesi, Timur'un komutanlarından Şeyh Ali Bahadır tarafından tahrip edilerek işgal edildi. Zamanla Moğollardan ortaya çıkan boşluğu, Doğu Anadolu'da etkili olan Karakoyunlular doldurmaya çalıştı. Timurlu hükümdarı Şahruh, 29-30 Temmuz 1421'de Ağrı Ağadeve'de (tarihte Eleşkirt Meydan Muharebesi olarak da geçer) Karakoyunlulara karşı büyük bir zafer kazanıp Karakoyunlu hükümdarı İskender'i yendi. Aynı yıl Timurlu orduları Tebriz'e çekildi.

Timur, 1394'te Karaköse-Eleşkirt ovasının en verimli köylerine Türk oymaklarını yerleştirmişti. Bu oymaklara dokunulmadı, yerlerinde kaldılar.

Oğuz boylarından olan Karakoyunlular konar göçer Türkmen aşireti olarak Ağrı dağı ve Aladağ'ı yazın yaylak, sefer zamanlarında da bir üs olarak kullandı. 1405-1468 yılları arasında, Ağrı, Karakoyunlu toprakları içinde ve idaresinde kaldı. Karakoyunlu Devleti yıkıldığında, bölgede Akkoyunlular söz sahibi oldu. Şah İsmail Safevi Devleti'ni

kurunca, Ağrı toprakları 1502-1514 yılları arasında (on iki yıl) Şah İsmail yönetimine girdi.

Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinde yapılmış çok miktarda at, koyun, koç heykeli Ağrı'nın çeşitli yerlerinde bulunmuş, bunların bir kısmı şehir merkezlerine getirilmiştir (Alpaslan, 1998, s. 5-6-7).

1.1.1.2.2. Osmanlılar Döneminde Ağrı

Ağrı toprakları, Sultan Selim'in Çaldıran Seferi ile tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı ordusu Doğubayazıt Danasazı / Şıhlı gölü kenarında konaklarken, 20 Ağustos 1514 günü Beyazıt kale anahtarları, kale murahhasları ve şehir halkı temsilcileri tarafından padişaha takdim edildi. 23 Ağustos 1514'te Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i yenince, Şah, Tebriz'e kaçtı. Bu zaferle, Türk olduğu hâlde, çeşitli oyunlarla Osmanlı Devleti'ni tehdit eden Şah İsmail tehlikesi ortadan kalktı. Ağrı ve Doğu Anadolu, yeniden Osmanlıların eline geçti.

Bölgede Osmanlı egemenliği sağlanınca, Ağrı sancak beyliği, Beyazıt da sancak merkezi oldu. Önceleri Van'a, sonradan Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanarak Ağrı çevresi ve Beyazıt, Osmanlılar zamanında önemini daima koruyup, bir serhat şehri olarak kaldı ve gittikçe gelişti.

Şah İsmail'in yerine geçen Şan Tahmasp da zaman zaman Van ve Ağrı'yı işgal etti. Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534 ve 1548 İran (Doğu) seferleriyle Ağrı, Safeviler'den tekrar geri alındı. 1555 Amasya Barışı ile, Kars ve Van Osmanlılarda kaldı, Beyazıt ve Eleşkirt bölgesi Safevi İran'a bırakıldı. 1578 Mayıs ayında Serdar Mustafa Paşa, bütün Eleşkirt ve Beyazıt bölgelerini ele geçirerek, son defa Osmanlı topraklarına kattı.

İran saldırıları bitmediği için, IV. Murat, -Yavuz Sultan Selim ve Kanunî gibi- İran üzerine sefer düzenledi. 1635 yılında başlayan sefer, 1639 Kasrı Şirin Anlaşması ile noktalandı. Bu anlaşmayla belirlenen sınır Ağrı-İran arasında bozulmadan günümüze kadar geldi.

1.1.1.2.3. Osmanlı-Rus Savaşlarında Ağrı

Rus devletinin Kafkaslar'dan Akdeniz'e inme politikası yüzünden, Osmanlılar ile Ruslar arasında, Ağrı topraklarını da içine alan bölgelerde 4 büyük ve önemli savaş olmuştur: 1828-1829 savaşı, 1853-1856 savaşı, 1877-1878 savaşı, 1914-1918 savaşı.

Bu savaşlarda Ruslar, bölge halkının bir kısmını sürgün edip göçe tabi tutarak, Türklerden boşalan köy ve yerlere: Müslüman olmayan Malakan, Ermeni ve Yezidî gibi azınlıklar yerleştirildi. Adı geçen gayri Müslimler, doksan yıl süren Rus-Osmanlı mücadelesinde Ağrı halkına eziyet ettiler, Ermeniler Birinci Dünya Harbi'nde katliâm yaptılar.

Ruslar, Ağustos 1828'de Erivan üzerinden ilerleyip Beyazıt, Diyadin, Ağrı ve Eleşkirt'i ele geçirdiler. Halkın bir kısmını zorla Gümrü ve Revan'a sürdüler. Eylül 1829'da son bir taarruzla Ruslar Ağrı'dan püskürtüldü.

29 Temmuz 1854'te Ruslar, Beyazıt - Iğdır arasındakı Cilli gediğini aşarak Ağrı'yı işgale başladılar. Beyazıt yağmalanınca, halk Erzurum'a doğru kaçtı. Savaşlar ve karşılıklı taarruzlarla dört yıla yakın süren mücadele, Batılı devletlerin baskısı yüzünden 30 Mart 1856 Paris Anlaşması ile sona erdi. Ruslar Ağrı topraklarından geri çekildiler.

Osmanlı - Rus harplerinin en korkunçlarından biri de 1877-1878 Harbi'dir. Tarihimizde ve halk arasında "93 Harbi" olarak bilinen 1293 Savaşı devlete ve Ağrı'ya çok büyük kayıplar verdirmiş, tahribatı önlenememiştir.

Ruslar, 30 Nisan 1877'de Beyazıt sınırını geçerek Ağrı topraklarını işgale başladılar. 10 Mayıs'ta Beyazıt, 20 Mayıs'ta Karaköse, 10 Haziran'da Eleşkirt işgal edildi. Osmanlı ordusu Erzurum'a doğru çekildi. Haziran sonunda Rus birlikleri Iğdır'a çekilmeğe mecbur edildiyse de, Ruslar 9 Temmuz'da Ermeni ve yeni takviye kuvvetleriyle saldırarak bölgeyi tekrar işgal ettiler. Savaşın devam ettiği günlerde Ermeni çeteleri halka büyük zarar verdi. 30 Mart 1878 Yeşilköy Anlaşması ile Ardahan, Kars, Oltu, Batum, Artvin ve Beyazıt sancakları Rusya'ya verildi.

İngiltere ve Almanya Yeşilköy Anlaşması'nı kabul etmeyince, 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşması imzalandı. İkinci anlaşmaya göre Ağrı toprakları Osmanlı Devleti'ne geri veriliyor, Kıbrıs'ta İngiltere'nin yerleşmesi kabul ediliyordu. İngiltere'nin Yeşilköy Anlaşması'nı kabul etmemesinin en büyük sebebi, Ağrı topraklarını boydan boya aşan

Türkiye - İran transit yolunun Rusya'nın eline geçmesiydi. Aladağ sırtları ve Kılıç gediği doğrultusundaki Osmanlı - Rus sınırı, kuzeye alınarak Ağrı-Kars arasındaki Aras güneyi dağaları üzerine çekildi. Bu sınır kırk yıl bozulmadan 1918'e kadar kaldı.

1877-1878 savaşlarında bir yıla yakın Ağrı topraklarında çarpışmalar oldu. Rus gibi zalim bir düşmana hain Ermeniler de katılmış, savaşın tahribatı çok olmuş, felâket getirmişti. Onbinlerce Müslüman göçmen aç, perişan, dağınık ve yürekler acısı bir şekilde yerini - yurdunu terk ederek batıya doğru kaçtı. Canını kurtaranların bir kısmı Ağrı'ya geldi ve yerleşti (Alpaslan, 1998, s. 9-10).

93 Harbi'yle birlikte Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Ermenilerde teşkilâtlanma ve silâhlı çeteler hızla çoğaldı. Ermenilerin harekete geçmeleri, 93 ve Birinci Dünya Savaşları sırasında hızlandı. Rusya savaş öncelerinde Ermenileri kışkırtmış, kandırmış, parlak bir gelecek vaadederek halkımızı katlettirmiştir. Ayrıca savaşlar sonunda imzalanan anlaşmalarda Ermeniler lehine hükümler koydurtmuştur.

Rusya, ABD, Fransa ve İngiltere'nin desteğini alan Ermeniler, devlet kurma hevesine kapılıp yüzyıllarca birlikte yaşadıkları Müslümanları kırmaya başlayınca, Osmanlı Devleti bâzı tedbirler almak zorunda kaldı. Zira Osmanlı Hükûmeti, Ermenistan devleti kurma hayaline kapılan isyânkar Ermenilere söz geçiremiyordu. Rusya zaten büyük bir tehditti. Bu tehditlere karşı alınan tedbirlerden biri, Hamidiye Alayları'nın teşkilidir (1891). Beyazıt Sancağı'nda 14 Hamidiye Alayı kurulmuştur. Bu alayların binbaşı, kaymakam, yarbay, albay, general vb. rütbelere sahip komutanları vardı. Hamidiye Alayları, bölgenin savunmasında büyük hizmetler yaptılar (Alpaslan, 1998, s. 11).

1.1.1.2.4. Birinci Dünya Harbi'nde Ağrı Cephesi

Birinci Dünya Harbi'nin en şiddetli geçtiği yerlerden biri de Ağrı'dır. Bu harp, devlet ve milleti perişan ettiği gibi, onbinlerce Ağrılının şehit olmasına, savaş sebebiyle ölümüne, Ermenilerce katledilmesine ve yurdunu terk etmesine neden olmuştur.

Henüz harp başlamadan, Rus Çarı'nın vaadine kapılan Ermeniler, çete ve intikam alayları kurarak Revan ve Van tarafından gelip Ağrı topraklarına birikmişlerdi. Bunlar harp boyunca Rusların safında oldular, onlara rehberlik yaptılar. Ruslar çekilince, Müslüman halkı en vahşi şekilde katlettiler.

30 Ekim 1914'te Rus birlikleri Beyazıt Cilli ve Musun gedikleri ile Ahtalar gediğinden saldırıya geçti. III. Ordu Komutanlığı, birliklerimizin geri çekilmesini istemişti. Amaç, Rus ordusunu içeri çektikten sonra bozguna uğratmaktı. Planlandığı gibi olmadı. Doğubayazıt'taki 3. Aşiret Süvari Tümeni ve hudut taburları çabuk dağıldı. Her yönden üstün Rus kuvvetleri karşısında ordumuz çok zorlandı; Rus saldırılarını püskürtmek mümkün olmadı. Amansız kış yüzünden Sarıkamış cephesinde 95 bin askerimiz soğuktan donarak öldü. Ağrı cephesinde de onbinlerce şehit verdik. Savaş, 1917 yılının Kasım ayına kadar bütün şiddetiyle devam etti. Rus işgalinden, Ermeni zulmünden kurtulmak isteyen halkın büyük bir kısmı zor şartlarda, açlık ve sefalet içinde Ağrı'nın güney ve batısındaki illere, Anadolu'nun içlerine kaçmak zorunda kaldı. Savaşla birlikte gelen hazin göçün, Ermenilerin yaptığı kırgının acıları, günümüze kadar devam etti.

Rusya'da Ekim 1917 Komünizm ihtilâli olunca, bozulan Rus askerleri, işgal ettikleri topraklardan üç yıl sonra geri çekildi. Rusya ile yapılan anlaşma gereği askerler 1914 sınırlarına döndü. Rus ordusu Ağrı cephesini terk etti. Ruslar çekilirken bütün silâh, cephane ve ambarlarını Ermenilere bıraktılar. Bununla daha da güçlenen Ermeniler, katliâma başladılar. Önlerine çıkanı, buldukları her Müslümanı, tarihte eşi görülmemiş vahşetlerle katlettiler, öldürmediklerini esir götürdüler. Köyler, şehirler harabeye çevrildi.

Bu sırada Ağrı bölgesinde düzenli ordu birliklerimiz kalmamıştı. Ordumuz henüz Erzincan, Gümüşhane, Erzurum çevresi ile meşguldü. Halkın direnişi ve güçleri iyice azalan Hamidiye Alaylarının mücadelesi, Ermenileri etkisiz hâle getiremiyordu. Kâzım Karabekir yönetimindeki ordumuz, Ermeni çetelerini güneyden kuzeye doğru sürdü. Ermeniler, kaçarken geçtikleri köyleri talan edip halkını katlettiler.

Ermeniler; 14 Nisan 1918'de Patnos, Tutak, Hamur, Diyadin, Taşlıçay ve Doğubayazıt'ı, 15 Nisanda Karaköse'yi, 16 Nisan'da Eleşkirt'i terkettiler. Böylece bu topraklar, Aras nehrinin kuzeyine, Gümrü'ye sürülen Ermenilerden temizlenmiş oldu.

Ağrı'dan çıkarılan Ermeniler, geçtikleri ve gittikleri yerlerde de zulüm ve katliâma devam ettiler. Güney ve Batı Azerbaycan'daki Türklere eziyet yaptılar. Burada yaşayan Müslümanlar Anadolu toprağına sığındı. Binlerce aile, Kars, Ağrı, Erzurum, Iğdır ve diğer illere yerleştirildi. Halk bu göçe ve I. Dünya Harbi'ne "kaça kaç / kaç kaç" yani "kaçakaç" adını verdi.

Hamidiye Alayı Komutanları, bu alaylarda görev yapan öteki subay ve alay erleri, 1892'den 1918'e kadar yurt savunmasında büyük fedakârlıklar gösterdiler. Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki ordumuz ve Hamidiye Alaylarının Ağrı topraklarını Rus askeri ve Ermeni çetelerinden temizlemek için yaptığı mücadele halk muhayyilesinde canlı olarak yaşamaktadır (Alpaslan, 1998, s. 13-14).

1.1.1.2.5. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ağrı

Cumhuriyetin ilk yıllarında il merkezi Beyazıt'tı. Beyazıt Vilâyeti, Diyadin, Iğdır, Kulp (Kulep / Tuzluca), Karaköse, Toprakkale (Eleşkirt) ve Tutak (Antâb) kazalarından oluşuyordu. Merkez kaza Beyazıt'ın Musun, Diyadin'in Taşlıçay, Iğdır'ın Aralık, Kulp'un Ugurcu (Bernaut), Karaköse'nin Hamur, Tutak'ın Sepki nahiyeleri, vilâyetin toplam 754 köyü vardı.

İlin toplam nüfusu 89 bindi. Halkın geçimi tarım ve hayvancılık üzerine idi. Ticaret fazla gelişmemişti. Ticarî amaçla üretilen ürün, hayvan mahsulatı ve satlık canlı hayvan, Kars, Erzurum ve Revan'a gönderiliyordu. Vilâyet merkezi ve Iğdır'da birer Ticaret odası vardı. İlde şirket ve fabrika yoktu. Sadece Kulp ve Karaköse (Hamur)'da birer tuzla, Eleşkirt'te kömür madeni yatağı işletilmekteydi. İldeki 18 resmî okulda 883 öğrenci vardı. Halk kendi ihtiyacını kendisi karşılamaya çalışıp dışa kapalı ve basit bir hayat yaşıyordu. İlin hayvan varlığı 3 milyonun üzerindeydi.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulunca Beyazıt vilâyet olarak kaldı. Beyazıt, askerî sebeplerden geliştirilerek vilâyet yapılmıştı. Yurdumuz düşmanlardan temizlendiğine, silâhların değişip kale ve surlar hükümsüz kaldığına göre, vilâyet merkezinin coğrafi, ekonomik ve ulaşım yönünden uygun bir yere taşınması gerekiyordu. Zira eski Beyazıt, ilçelere oldukça uzaktaydı ve alt yapısı ve ulaşımı çok yetersizdi. Bu sebeple Doğubayazıt, 1927 yılında ilçeye dönüştürüldü. Karaköse il oldu. Beyazıt'ın adı 1934 yılında Doğubayazıt olarak değiştirildi. İlçe merkezi 1936'da 5 km. batıda kendi adıyla anılan ovaya, yani şimdiki yerine taşındı.

Cumhuriyet'in dördüncü yılında Ağrı'da hiç beklenmedik bir olay oldu. Musul petrol bölgesini elde edemeyen İngilizler, İran Şahı Pehlevî ve hükümetinin de desteğini alıp, Ermeni Hoybun Cemiyetinin elemanlarını harekete geçirerek 1926 yılında Ağrı dağı isyanını çıkarttılar. İngiltere, henüz Kurtuluş Savaşı'nın yaraları sarılmadan, Türkiye'yi

dünya kamu oyuna siyasi istikrara kavuşmamış bir ülke olarak göstermek istiyordu. Şeyh Sait İsyanının benzerini burada da çıkarmıştı. Bu iş için Orta Doğu casusu Lawrence etkili oldu ve hareketin içinde bulundu.

Eylül 1930'da isyancılar ikna edilip fazla kan dökülmeden durum sakinleştirildi. Önceleri Ağrı'ya bağlı olan Iğdır ve Tuzluca ilçeleri 1934 yılında Kars'a, 1936'da Patnos ilçeye dönüştürülüp Ağrı'ya bağlandı.

1954 yılında Taşlıçay, 1958'de Hamur ilçe oldu. Tarihî ve coğrafi yapılar hariç, hâlen Ağrı'da görülen pekçok şey Cumhuriyet döneminin ürünüdür (Alpaslan, 1998, s. 16).

1.1.2. Ağrıdaki Türklerin Çeşitliliği

1.1.2.1. Azerbaycan Türkleri

Ağrı'daki Azerbaycan Türkleri, genellikle İran ve Azerbaycan'dan farklı dönemlerde Türkiye'ye göç etmiş Türk boylarının torunlarıdır. Kendilerini hem Türk olarak tanımlayan hem de Azerbaycan kültürüne bağlı hisseden bir topluluktur. Bu topluluk, özellikle Ağrı'nın Doğubayazıt, Diyadin, Taşlıçay ve Hamur ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Dil, kültür ve yaşam tarzı bakımından hem Azerbaycan Türkleri ile hem de Türkiye Türkleri ile ortak özellikler taşırlar. Lehçe olarak Azerbaycan Türkçesi konuşurlar. Bu lehçe, Türkiye Türkçesi ile karşılıklı anlaşılabilirlik açısından oldukça yakındır, ancak bazı kelime ve telaffuz farklılıkları bulunur.

1.1.2.2. Terekeme Türkleri

Terekemeler, Karakoyunlu Türkmenlerinden gelmektedir. *Terekeme* kelimesi de, Türkmen adının Arapça kurallara göre aldığı çokluk şekli olan Terakime sözünden gelmektedir. Tarihî olarak Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Kafkasya bölgelerine yayılmışlardır. Terekemeler, Azerbaycan Türkçesi konuşurlar. Ancak konuştukları ağız, yaşadıkları bölgenin ağız özelliklerini yansıtır. Örneğin, Şirvan'daki Terekemeler Şirvan ağzından etkilenirken, Karabağ'daki Terekemeler Karabağ ağzına yakın bir dil kullanır. Çoğunluğu Şii Müslümandır, ancak bazı bölgelerde Sünni Terekemeler de bulunur. Geleneksel olarak göçebe veya yarı-göçebe bir yaşam sürmüşlerdir. Hayvancılık, en önemli geçim kaynağıdır. Kendi içlerinde güçlü bir sosyal dayanışma ve hiyerarşi yapısına sahiptirler.

Ağrı'daki Terekemeler ise, Kafkasya kökenli bir Türk topluluğudur. 19. yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmişlerdir.

Terekemeler, kendilerini Türk ve Müslüman kimliğiyle tanımlarlar. Özellikle Doğubayazıt, Diyadin, Taşlıçay ve Patnos çevresinde yoğun olarak yaşarlar. Ayrıca, yerel düzeyde "Karapapak" olarak da adlandırılırlar. Bu isim, geçmişte siyah kalpak giymelerinden yani giyim tarzlarından dolayı gelmektedir. Ağrı'daki Terekemelerin ağzı, Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında bir geçiş özelliği taşımaktadır. Misafirperverlikleri ve âşıklık geleneğiyle tanınırlar.

1.1.2.3. Ahıska Türkleri

Ağrı'daki Ahıska Türkleri, 1944 yılında Sovyetler Birliği tarafından Gürcistan'ın Ahıska (Mesheti) bölgesinden Orta Asya'ya sürülen ve daha sonra Türkiye'ye göç eden Türk topluluklarından biridir. Bu topluluk, 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'nin farklı bölgelerine, özellikle doğu illerine yerleştirilmiştir.

Ahıska Türkleri, Ağrı'nın özellikle Merkez, Eleşkirt, Diyadin, Patnos ve Taşlıçay ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Ağrı, Ahıska Türklerinin yoğun olarak bulunduğu illerden biridir ve bu topluluğun kültürel özellikleri, yaşam biçimi ve sosyal yapısı dikkat çekicidir. Gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdırlar, ancak modern yaşamla da uyum sağlamışlardır.

Dil olarak Ahıska Türkleri, Oğuz Türkçesi özelliğini taşıyan bir Türkçe konuşurlar. Dilleri Türkiye Türkçesine çok yakın olmakla birlikte bazı yerel söyleyiş ve kelimeler farklılık gösterebilir. Aynı zamanda bölgedeki diğer etnik (Azerbaycan ve Terekeme Türkleri) gruplardan da etkilendikleri için dil özellikleri karışık bir ağız görünümü arz etmektedir.

1.1.3. Ağrı İlinin Coğrafi Özellikleri

Ağrı ili ismini sınırları içine bulunan Türkiye'nin zirvesi olan Ağrı Dağı'ndan almıştır (Aydın, 2020, s. 107). İl, bulunmuş olduğu coğrafi konum nedeniyle önemli bir merkez durumundadır. Araştırma sahasını oluşturan Ağrı ili; ülkemizin doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü sınırları içinde yer almaktadır. Matematik konum olarak yaklaşık 38° 59' -40° 02' kuzey paralelleri ile 42° 15'- 44° 36'

doğu meridyenleri arasında yer alan ilin yüzölçümü 11.376 km'dir. Ağrı ili bu yüzölçümü ile ülkemiz topraklarının yaklaşık % 1,4'lük kısmını kaplamakta olup, yüzölçümü büyüklüğü itibariyle Türkiye'de 26. sırada yer almaktadır (Kaya vd., 2018, ss. 2).

Ağrı ilinin ana topoğrafik şekillerini dağlar, bunlar arasında yer alan vadiler, tepelik alanlar, aşınım yüzeyleri ve ova düzlükleri oluşturmaktadır (Kaya vd., 2018, ss. 1). İl toprakları doğudan İran İslam Cumhuriyeti (Maku İli, Bazargan İlçesi), batıdan Erzurum İli, güneybatıda Muş İli, kuzeyden Kars ve Iğdır illeri, güneyden ise Bitlis ve Van illeri ile çevrilidir. Ülkemizin en doğusunda yer alan il toprakları, doğuda Küçük Ağrı Dağı'nın doğu etekleri, batıda Saç Dağı Geçidi, kuzeyde Aras Güneyi dağları, güneyde ise Süphan Dağı kuzey etekleri doğal sınırıyla çevrilidir (Kaya vd., 2018, ss. 2).

Büyük kesimini dağların kapladığı ve ortalama yükseltinin 2000 m'ye ulaştığı düzlük alanlar, ilin kuzeyinde doğu-batı doğrultusunda Eleşkirt'ten Türkiye-İran İslam Cumhuriyeti sınırına kadar devam eder. Bunun yanı sıra ilin en büyük akarsuyu olan Murat Nehri'ne paralel olarak da kuzey- güney doğrultusunda iki büyük ova (Tutak-Patnos ovaları) yer almaktadır (Kaya vd., 2018, ss. 1).

İdari olarak Merkez İlçe haricinde yedi ilçenin (Eleşkirt, Hamur, Tutak, Patnos, Doğubayazıt, Diyadin ve Taşlıçay) yer aldığı ilde 562 köy ve 12 belediye örgütlü (biri Ağrı Merkez İlçe, yedisi ilçe merkezlerinde, 4'ü de beldeler olmak üzere) yerleşme bulunmaktadır (Kocaman & Kaya, 2014, s. 17).

Özel konum itibariyle Doğu Karadeniz kıyılarının en önemli limanına sahip olan Trabzon'u Erzurum üzerinden Tebriz'e bağlayan ticaret yolu güzergâhında yer alan il toprakları, Türkiye'den İran'a devam eden yol üzerindeki son durağı teşkil eder. Bu son durağı Türkiye'nin doğudaki en önemli kara sınır kapısı olan Gürbulak Sınır Kapısı oluşturmaktadır.

Anadolu'dan İran'a açılan yolların kesişme noktasında yer alması Ağrı İli'nin tarihî ve jeopolitik öneme sahip olmasında etkili olmuştur. İl topraklarında doğu-batı doğrultusunda uzanan çöküntü ovaları tarihsel süreçte Doğu Anadolu'nun dağlık yapısı içinde kolay geçilir doğal bir koridor olarak kullanılmıştır. Bu nedenle il toprakları tarihte Anadolu'ya varmadan önceki son durak ve ticari açıdan önemli bir faaliyet alanı olmuştur. Bununla birlikte göç yolları üzerinde yer alan il toprakları; barış dönemlerinde

kültürel etkileşimin yoğun olarak gerçekleşme alanı olmuş, savaş dönemlerinde ise işgal ve istila hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır (Kocaman & Kaya, 2014, s. 18).

1.1.4. Ağrı İlinin İklimi ve Bitki Örtüsü

1.1.4.1. İklim Yapısı

Ağrı deniz seviyesinden yüksekte ve deniz tesirlerinden uzakta olduğundan, kara iklimine sahiptir. Bundan ötürü kışın sıcaklık çok düşer ve mevsimin uzamasına yol açar. Yaz-kış, gündüz-gece sıcaklık farkı fazladır. Genel olarak yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı geçer; yağmurlar daha çok ilkbahar ile sonbahar mevsimlerinde yağar. Kasım ayının 2 veya 3. haftası yağan kar, nisan ortalarına kadar yerde kalır. Kar, insan ve hayvan yaşayışını, ulaşımı, tarım fāliyetlerini, bitki örtüsünü çok yönlü etkiler. Kış boyunca bütün akarsular ve göllerin yüzeyi donar.

Nisan ve mayıs Ağrı için yağmur mevsimidir. Bu aylardan itibaren her taraf yemyeşil olur. Killi olduğundan, uzun süre nemli kalan toprak, egemen ot türleri ile gür çayırlıkların temmuz- ağustos aylarına kadar yeşil kalmasını sağlar (Alpaslan, 1998, s. 34).

1.1.4.2. Bitki Örtüsü

Ağrı İli günümüzde step alanı durumunda olup, orman alanı mevcut değildir. Murat Nehri ve kollarının kenarında lokal olarak görülen ağaçlıklar dışında havzada doğal olarak yetişmiş ormanlık alanlara rastlanmamaktadır.

Büyük yükselti farklarına rağmen denizden uzaklığın ve etrafını çeviren dağların tesiri altında, Doğu Anadolu'nun en az yağış alan bölgelerinden biri hâline gelen Yukarı Murat Havzası bitki örtüsü bakımından fakirdir. Havzanın en alçak kısmını meydana getiren Murat Nehri boylarında güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda Ağrı Dağı eteklerine kadar geniş ve yekpare bir step alanı belirmektedir.

Ağrı'da bitki örtüsünün zayıf olmasının en önemli sebeplerinden biri de ormanların asır-lardan beri yerleşmeye açık olan bu sahada bir taraftan insanlar, (yakacak, inşaat malzemesi ve hayvanlara gıda temini için) diğer taraftan da hayvanlar (bilhassa keçiler) tarafından bilinçsizce tahrip edilmiş olmasıdır. Gerek bazı tarihî kayıtlar ve yer isimleri gerekse bazı orman kalıntıları tabi step dışında bulundukları hâlde çıplak olan bu

sahaların bir zamanlar orman ile kaplı olduğuna işaret etmektedir (Kocaman & Kaya, 2014, s. 38).

1.1.5. Ağrı İlinin Ekonomik Yapısı

Ağrı ilinin ekonomik yapısı, büyük ölçüde tarım, hayvancılık ve sınırlı düzeyde sanayiye dayalıdır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik açıdan en az gelişmiş illerinden biri olan Ağrı, coğrafi koşullar, iklim şartları ve altyapı eksiklikleri nedeniyle ekonomik çeşitlilik açısından sınırlı imkânlara sahiptir. Bununla birlikte, ilin sahip olduğu doğal kaynaklar ve genç nüfus, potansiyel fırsatlar sunmaktadır.

1.1.5.1. Tarım

Ağrı ekonomisinin en önemli sektörü tarımdır. İlin geniş ovaları ve verimli arazileri, tarımsal üretim için elverişlidir. Ancak iklimin sertliği ve kısa yetiştirme sezonu tarımsal çeşitliliği sınırlar. İlde buğday, arpa ve çavdar başlıca tarım ürünleridir. Hayvancılığı desteklemek için yem bitkileri üretimi de yaygındır. Sebze ve meyve olarak ise sınırlı miktarda patates, soğan ve elma yetiştirilir. Sulama altyapısının yetersizliği, tarımsal verimliliği olumsuz etkilemektedir.

1.1.5.2. Hayvancılık

Hayvancılık, Ağrı ekonomisinin bel kemiğidir ve ildeki en yaygın ekonomik faaliyettir. Koyun ve keçi yetiştiriciliği yaygındır. Sığır yetiştiriciliği, süt ve et üretimi açısından önem taşır. Ağrı, peynir, tereyağı ve yoğurt gibi süt ürünleri üretiminde önemli bir yere sahiptir. Doğal bitki örtüsü sayesinde arıcılık da yapılmaktadır. Fakat hayvan ırklarının verimsiz olması, modern yetiştiricilik yöntemlerinin eksikliği ve mera alanlarının azalması gibi sorunlar yaşanmaktadır.

1.1.5.3. Sanayi

Ağrı'da sanayi gelişmemiştir ve ekonominin bu alanı sınırlı düzeydedir. Küçük ölçekli gıda işleme tesisleri (süt ürünleri, un fabrikaları) vardır. Ağrı Organize Sanayi Bölgesi, ekonomik kalkınma için önem taşımaktadır, ancak üretim kapasitesi sınırlıdır. İnşaat malzemeleri ve tekstil gibi sektörlerde az sayıda tesis bulunmaktadır. Sanayi altyapısının yetersizliği, ulaşım maliyetleri ve iş gücü eğitimi gibi faktörler sanayi sektörünü sınırlamaktadır.

1.1.5.4. Ticaret

Ağrı'da ticaret büyük ölçüde yerel ve bölgesel düzeydedir. İran sınırında yer alması nedeniyle sınır ticareti yapılmaktadır. Gürbulak Gümrük Kapısı, bu ticaretin merkezidir. Ancak sınır ticareti ekonomik olarak beklenen katkıyı sağlayamamaktadır.

1.1.5.5. Turizm

Ağrı'nın turizm potansiyeli vardır, ancak bu potansiyel yeterince değerlendirilememiştir. Ağrı Dağı, Türkiye'nin en yüksek dağı, dağcılık ve doğa turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İshak Paşa Sarayı, tarihî ve mimari önemiyle turist çeken bir yapıdır. Diyadin kaplıcaları, termal turizmi açısından dikkat çeker. Ancak güvenlik endişeleri, altyapı eksiklikleri ve tanıtım yetersizliği turizm sektörünün gelişimini sınırlamaktadır.

1.1.5.6. İşsizlik ve Göç

Ağrı, Türkiye'nin yüksek işsizlik oranına sahip illerinden biridir. Ekonomik nedenlerle özellikle genç nüfus, batı illerine göç etmektedir. Bu durum, ilin ekonomik ve sosyal yapısını olumsuz etkilemektedir.

1.1.5.7. Devlet Destekleri ve Teşvikler

Ağrı, Türkiye'nin ekonomik kalkınmada geri kalmış bölgelerine yönelik teşvik programlarından yararlanmaktadır. Bunlar; yatırım teşvik paketleri, tarım ve hayvancılık destekleri, iş kurma hibeleri, kırsal kalkınma projeleri ve hayvancılığı destekleyen programlar uygulanmaktadır.

Bunlara bağlı olarak söylenebilir ki, Ağrı'nın ekonomik yapısı, tarım ve hayvancılık odaklıdır; sanayi ve turizm gibi sektörler gelişmemiştir. Ekonominin daha çeşitli ve sürdürülebilir hâle gelmesi için altyapının geliştirilmesi, eğitim ve iş gücü yatırımları ile özel sektörün teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, sınır ticareti ve turizm potansiyelinin daha etkin kullanılması, ilin ekonomik yapısını olumlu yönde değiştirebilir.

1.1.6. Ağrı İlinin Eğitim Düzeyi

Ağrı'da eğitim öğretim faaliyetleri ağırlıklı olarak il ve ilçe merkezinden yürütülmekte olup özellikle dağ köylerinde bulunan okullarda taşımalı eğitimin gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Dağ köylerinde özellikle kız çocuklarının okutulmaması da gözlemlenen

diğer tespitlerdendir. Kız çocuğu okutulmaz düşüncesi dağ köylerinde aktif olarak varlığını sürdürmektedir.

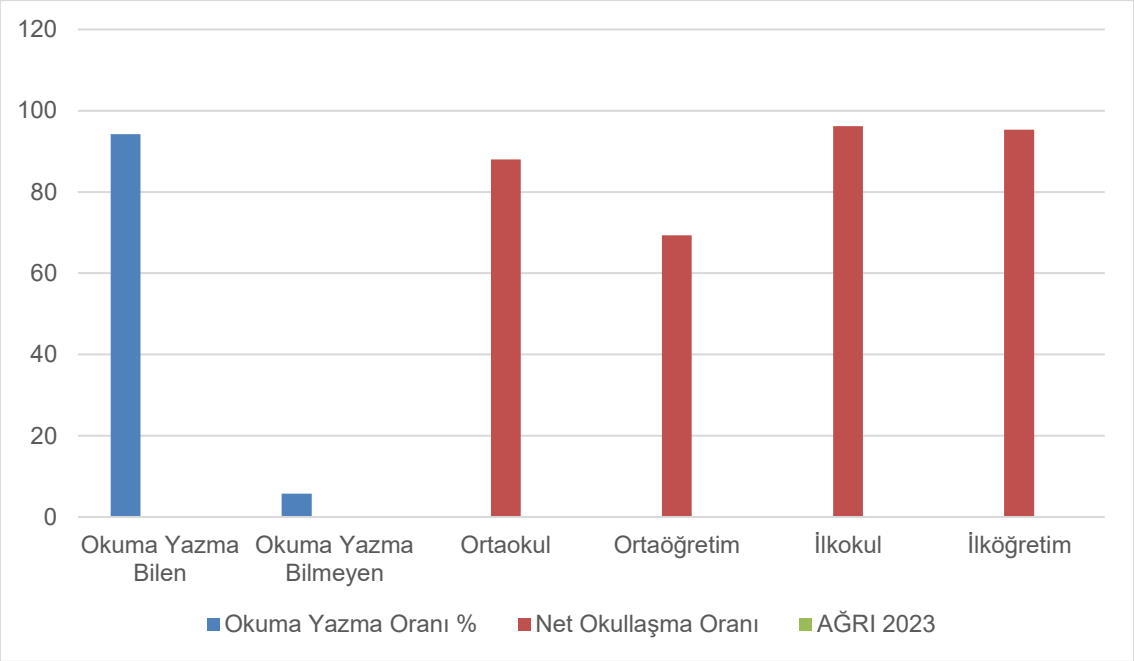
Her ne kadar taşımalı servis kullanılmakta olsa da bu okul servisleri, köylüler tarafından köy ve ilçe arasında keyfî olarak kullanılan ulaşım aracı hâline gelmiştir. Buna bağlı olarak sivillerden öğrencilere yer kalmadığı için çocuklar okula gidememekte ve çözüm yolu sorulduğunda ise servis sahibinin veya köylünün hısım akraba olarak öne sürülmesi de dikkat edilmesi gereken farklı bir göstergedir.

İlin 2023 yılına ait eğitim düzeyi TÜİK verilerinden hareketle tarafımızca tablolaştırılmıştır. Sonrasında ise ildeki okuma yazma oranı ve net okullaşma oranı grafik hâline getirilerek sunulmuştur.

Tablo 1.1: Ağrı İlinin Eğitim Düzeyi

AĞRI			
Okuma Yazma Durumu	6+Yaş ve Bilinmeyen	2023	1623
	6+Yaş Okuma Yazma Bilen	2023	422383
	6+Yaş Okuma Yazma Bilmeyen	2023	25808
Bitirilen Eğitim Düzeyi	6+Yaş ve Bilinmeyen	2023	1623
	6+Yaş ve Doktora	2023	455
	6+Yaş ve Lise ve Dengi Meslek Okulu	2023	71380
	6+Yaş Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	2023	76902
	6+Yaş Okuma Yazma Bilmeyen	2023	25808
	6+Yaş ve Orta Okul veya Dengi Meslek Ortaokul	2023	100788
	6+Yaş ve Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil)	2023	4276
	6+Yaş ve Yüksekokul veya Fakülte	2023	39842
	6+Yaş ve İlkokul	2023	105007
	6+Yaş ve İlköğretim	2023	23733

Şekil 1.1: Ağrı'nın Eğitim Düzeyi

Kaynak: Züleyha Ak tarafından tasarlanmıştır.

1.1.7. Ağrı İlinin İdari ve Demografik Yapısı

Ağrı'nın demografik yapısı, tarihsel süreçler ve coğrafi konumun etkisiyle şekillenmiş; son yıllarda ekonomik sıkıntılar ve göç olgusu, ilin sosyal ve kültürel yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Ağrı'nın ekonomik yapısı başlığında da ifade edildiği üzere genç nüfusun dışarıya göçünün artarak devam etmesi, nüfus değişim grafiğinde düzenli bir azalış sonucunu doğurmaktadır.

Sinan Kocaman ve Faruk Kaya ise "Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası" adlı kitabında bu durumu :

> *ADNKS ile yapılan ve 2007 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılan sayım sonuçlarına göre gerek Ağrı İli genel nüfusu, gerek kentsel ve gerekse kırsal nüfus ortalamalarının altında seyretmektedir. Bunun nedenleri arasında; artış yaşayan nüfusun dijital ortamda belirlenmesi nedeniyle birden fazla yerde sayıma katılma durumunun ortadan kalkması ve 2007'den önce nüfus tespiti bulunulan yere (De Facto) göre yapılırken, belirtilen tarihten sonra ikamet edilen yere (De Jura) göre yapılmaya başlanmıştır. Bu durum da özellikle asker ve öğrenci gibi nüfusun artık ikamet ettikleri yerlerde sayılmalarına yol açmış ve Ağrı gibi asker ve öğrenci nüfusun bulunduğu yerleşmelerde nüfus azalmasına neden olmuştur. Ayrıca bu sonuçlar ilden diğer illere göçün devam ettiğini de göstermektedir* (Kocaman & Kaya, 2014, s. 50).

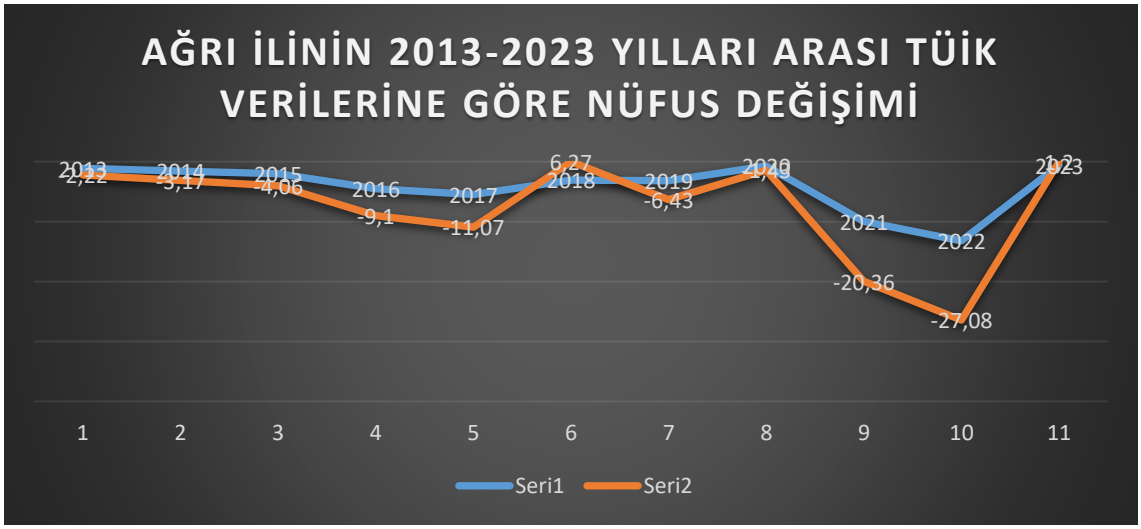
şeklinde açıklamaktadır.

Güncel TÜİK verileri, il merkezinin sınırları içerisindeki erkek nüfusunun 265.585, kadın nüfusunun ise 245.653 olmak üzere toplamda 511.238 olduğunu göstermektedir.

Tablo 1.2: Ağrı İlinin İdari ve Demografik Yapısı

İL ADI	İLÇE ADI	TOPLAM		
		TOPLAM	ERKEK	KADIN
AĞRI	MERKEZ	153.709	79.396	74.313
AĞRI	DİYADİN	37.687	19.662	18.025
AĞRI	DOĞUBAYAZIT	114.727	59.750	54.977
AĞRI	ELEŞKİRT	30.103	15.183	14.920
AĞRI	HAMUR	16.097	8.426	7.671
AĞRI	PATNOS	112.515	59.263	53.252
AĞRI	TAŞLIÇAÇ	18.781	9.732	9.049
AĞRI	TUTAK	27.619	14.173	13.446

Şekil 1.2: Ağrı İlinin 2013-2023 Yılları Arası Tüik Verilerine Göre Nüfus Değişimi

Kaynak: Züleyha Ak tarafından tasarlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

AĞRI İLİ AĞIZLARININ SES ÖZELLİKLERİ

2.1. Ünlüler

2.1.1. Ölçünlü Dille Ortak Olan Ünlüler

2.1.1.1. /a/ Ünlüsü

Ölçünlü dilin normal süreli ünlülerindendir. Bu ünlü kalın, düz ve geniştir. AİA'da derlenmiş metinlerde de *a* şeklinde gösterilmiştir.

- *Vatandaşı* (25/6)
- *Babam* (36/20)
- *Sabah* (60/60)

2.1.1.2. /e/ Ünlüsü

Ölçünlü dildeki *e* ünlüsü ile aynıdır; düz, geniş, ince bir ünlüdür. Dil önü-sert damakta boğumlanan bu ses ağız açıklığı bakımından *a*'ya göre daha kapalı, sağa ve sola dudak genişliği ise *a*'dan daha fazladır (Zülfikar, 1978, s. 302). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *gece* (60/180)
- *dedemiz* (39/61)

2.1.1.3. /ı/ Ünlüsü

Ölçünlü dilde kullanılan normal süreli ı ünlüsüdür. Dil ortası ile yumuşak damakta boğumlanır. Boğumlanma sırasında ağız açıklığı çok az, dudaklar normal yayvanlıkta ve dil sırtı damağa doğru daha kabarık durumda olduğundan kapalı ve yüksek bir ses olarak nitelendirilir (Koç, 2021, s. 26). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *ġırmızıyı* (18/398)
- *yıl* (61/20)

2.1.1.4. /i/ Ünlüsü

Ölçünlü dildeki i ünlüsüdür. Dil önü ve sert damakta boğumlanan dar-düz-ince bir ünlüdür (Koç, 2021, s. 26). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *kimisi* (67/200)
- *birisi* (77/50)
- *izmir* (7/10)

2.1.1.5. /o/ Ünlüsü

Ölçünlü dille ortak olan, dil arkası ve yumuşak damakta boğumlanan geniş-kalın-yuvarlak o ünlüsüdür. Dudakların en geniş biçimde öne doğru büzüşmesiyle oluştuğu için en geniş yuvarlak ünlüdür (Zülfikar, 1978, s. 302). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *on* (11/29)
- *orta* (77/14)

2.1.1.6. /ö/ Ünlüsü

Ölçünlü dildeki normal süreli, ince-yuvarlak-geniş ö ünlüsüdür. Dil önü ve sert damakta boğumlanan bu ses dudakların büzülmesi ile şekillenir (Zülfıkar, 1978, s. 302). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *öyle* (78/54)
- *gözü* (78/495)

2.1.1.7. /u/ Ünlüsü

Dudaklardaki büzülme sınırının dar olduğu, dil ortası-yumuşak damakta boğumlanan, ağız açıklığı geniş olmayan, yuvarlak-dar-kalın bir yumuşak damak ünlüsüdür (Zülfikar, 1978, s. 302). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *çubuḫ* (18/358)
- *yumurta* (58/86)

2.1.1.8. /ü/ Ünlüsü

Ölçünlü dildeki normal süreli, dar-yuvarlak-ince ü ünlüsüdür. Ön damakta boğumlanan, dudakların en dar biçimde öne doğru büzülmesi ile şekillenen, dilin damağa doğru en yüksek biçimde olduğu yuvarlak, dil önünün sert damağa doğru yükselmesiyle oluşan ü sesidir (Zülfikar, 1978, s. 302). AİA'dan derlenen metinlerde görülen örnekler şunlardır:

- *güzelden* (18/473)
- *düyün* (20/150)

2.1.2. Ölçünlü Dille Ortak Olmayan Ünlüler

2.1.2.1. Yarı Kalın veya Yarı İnce Ünlüler

2.1.2.1.1. /á/ Ünlüsü

á; /a/ ile /e/ sesi arasında boğumlanan, düz, yarı kalın veya yarı ince (Sökmen, 2016, s. 37) normal süreli bulanık bir ünlüdür. Genellikle e > a veya a > e (Buran, 1997, s. 21) ses değişiminin ara evresidir.

- *kárs* "Kars" (1/92)
- *biráz* "biraz" (1/119)
- *zatán* "zaten" (1/156)
- *ḱáğğız* "kağıt" (59/4),
- *gáz lampası* "gaz lambası" (59/147)
- *yásdıḫ* "yastık" (59/149)
- *kaynánam* "kaynanam" (60/17)
- *ne ġáder* "ne kadar" (60/22)
- *tíşáriya* "dışarıya" (60/52)
- *kādár* "kadar" (60/65)
- *sağmága* "sağmağa" (60/84)

2.1.2.1.2. /í/ Ünlüsü

í; ı ve i sesi arasında boğumlanan, yarı ince veya yarı kalın bir ortadamak ünlüsüdür. İsmail Sökmen, bu ünlünün Türkiye Türkçesi ağızlarında genellikle yarı kalınlaşmış /i/ ünlüsünü temsil ettiğini söyler (Sökmen, 2016, s. 38).

- *sísan* “sıçan” (60/377)
- *çíḫır* “çıkar” (60/379)
- *yapardí* “yapardı” (60/387)
- *çargaTí* “çargatı” (60/409)
- *boyúnnáríni* “boyunlarını” (60/475)
- *başláríni* “başlarını” (60/475)
- *baḫíyím* “bakayım” (1/16)
- *ġazanmışsín* “kazanmışsın” (1/27)
- *batí* “batı” (1/29)
- *kízımā* “kızıma” (1/66)
- *yaní* “yani” (18/24)

2.1.2.1.3. /ó/ Ünlüsü

ó; o ve ö sesi arasında boğumlanan (Eren, 1997, s. 20), orta damak sınırına yakın bir yerde çıkan (Gülensoy, 1988, s. 22), yarı ince veya yarı kalın bir ünlüdür.

- *kóymuşduḫ* “koymuştuk” (60/422)
- *kóççeri* “göçeri” (59/208)

2.1.2.1.4. /ú/ Ünlüsü

ú: u ve ü sesi arasında (Eren, 1997, s. 20), dar-yuvarlak, yarı kalın veya yarı ince bir ünlüdür.

- *yoḫ ̑udú* “yoktu” (59/219)
- *oturdú* “oturdu” (60/27)
- *ġúmaş* “kumaş” (60/108)
- *yúyerdiḬ* “yuyardık, yıkardık”(60/115)
- *bolúda* “Bolu’da” (60/227)
- *gilásör ̑üdú* (60/285)
- *ġoyúnnár* “koyunlar” (60/295)
- *ġoyúlür* “koyulur” (60/296)
- *súyā* “suya” (60/468)

- *boyúnnáríni* “boyunlarını” (60/475)
- *oḫúdular* “okudular” (60/486)

2.1.2.2. Yarı Dar veya Yarı Geniş Ünlüler

2.1.2.2.1. /ȧ/ Ünlüsü

ȧ; a ve ı sesi arasındaki (Ersöz, 2020, s. 51), yarı dar veya yarı geniş bir ünlüdür.

- *toplȧyāḴ* “toplayalım” (60/114)
- *karȧġȯla* “karakola” (60/229)
- *yaḫȧrız* “yakarız” (60/327)

2.1.2.2.2. /ė/ Ünlüsü

ė: e ve i sesi arasındaki yarı dar, yarı geniş, ince bir ünlüdür. Bu ses, e > i değişikliğinin bir ara safhasıdır (Özçelik & Boz, 2001, s. 30). Mukim Sağır, bu ünlünün Anadolu Ağızlarında çok yer tuttuğunu söyler (Sağır, 1995, s. 20).

- *nėresī̄* “neresi” (1/5)
- *ėTdi* “etti” (1/110)
- *dėyollar* “diyorlar” (1/146)
- *kėdi keç* “hadi geç” (59/1)
- *nėrede* “nerede” (59/1)
- *yėri* “yeri” (59/21)
- *vėrir* “verir” (78/367)
- *keçiTvėrēn* “Geçitveren” (59/65)
- *ī̄rmi bėş* “yirmi beş” (59/106)
- *ėrkēk* “erkek” (59/277)
- *öylekėy* “öyle ki” (60/84)
- *oḫlavėyle* “oklavayla” (60/122)

2.1.2.2.3. /ȯ/ Ünlüsü

ȯ; o ve u sesi arasındaki, yarı dar ve yarı geniş, kalın bir ara ünlüdür.

- *karȧġȯla* “karakola” (60/229)
- *mazȯT* “mazot” (60/327)
- *biliyȯsun* “biliyorsun” (60/420)
- *giriyȯr* “giriyor” (1/134)

2.1.2.2.4. /ȯ̈/ Ünlüsü

ȯ̈; ö ve ü sesi arasındaki, yarı dar ve yarı geniş, ince bir ara ünlüdür.

- *gȯ̈nderen* “gönderen” (8/15)
- *ȯ̈ylē* “öyle” (11/13)
- *dȯ̈rT* “dört” (78/515)
- *kȯ̈y* “köy” (36/38)
- *sȯ̈yledim* “söyledim” (18/537)

2.1.2.3. Yarı Yuvarlak veya Yarı Düz Ünlüler

2.1.2.3.1. /å/ Ünlüsü

- *ållān* “Allah’ın” (18/550)
- *lavåbo* “lavabo” (18/581)
- *banyå* “banyo” (18/583)
- *götürüyolårdī̄* “götürüyorlardı” (75/7)
- *ilåjdȋr* “ilaçtır” (75/10)

2.1.2.3.2. /e̊/ Ünlüsü

- *e̊yle* “öyle” (78/175)
- *be̊yle* “böyle” (1/124)
- *e̊nceden* “önceden” (1/112)
- *ē̊yle* “öyle” (18/76)
- *me̊ endiz* (18/178)

2.1.2.3.3. /i̊/ Ünlüsü

Dar, kalın, yarı yuvarlak ı > u arası olan bu ses ünlü benzeştirmeleri ve son hece ünlülerinde görülen ünlü düzleşmeleri etkisi ile ortaya çıkmaktadır (Koç, 2021, s. 33). AİA’da görülen örnekleri şunlardır:

- *yavrů̊m* “yavrum” (18/286)
- *ossů̊n* “olsun” (11/46)
- *mů̊Tlu ⌣ėT* “mutlu et” (78/33)
- *ġorurdů̊ḫ* “görürdük” (18/517)
- *duymů̊şdıḫ* “duymuştuk” (14/21)

2.1.2.3.4. /ů̊/ Ünlüsü

- *bů̊ttün* “bütün” (78/142)
- *gů̊zzel* “güzel” (78/17)
- *ů̊sdüne* “üstüne” (18/318)
- *bů̊yle* “böyle” (11/11)
- *çů̊nkü* “çünkü” (1/44)

2.1.2.4. Yarı Kısalmış Ünlüler

Boğumlanma süreleri normalden daha kısa olan ünlülere kısa ünlüler denir. Türk yazı dillerinde pek görülmeyen bir ses olayıdır. Kısalma olayı, büyük bir çoklukla ı, i, u, ü gibi dar ünlülerde kendini gösterir. Bazı bölge dillerinde bu sesler, iç ses durumunda olduklarında, ölçünlü dildeki biçimlerinden daha kısa söylenir (Karaağaç, 2015, s. 99).

Vurgusuz orta hecede, [l], [r], [y], [ğ], [n], [s] ünsüzleri komşuluğunda kısalma yoluyla ortaya çıkan bu türden kısa ünlüler, vurgusuz açık orta hecede dar ünlülerin düşmesinden önceki aşamayı temsil eder (Yıldırım, 2018, s. 34).

AİA’da, Türkiye Türkçesi’nde diğer ünlülere göre boğumlanma süresi bakımından biraz daha kısa olan /ı/ ünlüsünün yanı sıra az da olsa geniş ünlülerin *(ă, ĕ, ĭ, ŭ, ŭ)* de kısa örneklerine rastlanmıştır. Fakat AİA’da kısalma olayı daha çok /ı/ ve /i/ ünlülerinde görülmüştür. AİA’da ikisi geniş, dördü dar türden olmak üzere şu kısa ünlüler vardır:

2.1.2.4.1. /ă/ Ünlüsü

ă ; Boğumlanma süresi normalden daha kısa olan bir ünlüdür. AİA’da örneklerine az rastlanmıştır. Genellikle akıcı ve sızıcı olan /l, m, n, r, s, ş, y, z/ ünsüzlerinin yanlarında ve orta hecede görülmektedir.

- *mahăleye* “mahalleye” (1/132)

2.1.2.4.2. /ĕ/ Ünlüsü

ĕ; Boğumlanma süresi normalden daha kısa olan bir ünlüdür. AİA'da örneklerine az rastlanan diğer bir ünlüdür.

- *gelcĕm* "geleceğim" (60/35)

2.1.2.4.3. /ĭ/ Ünlüsü

ĭ ; Boğumlanma süresi normalden daha kısa bir ünlüdür. Kısalma olayının sıklıkla görüldüğü ünlülerdendir. Genellikle kelime birleşmelerinde ilk kelimenin son ünlüsünde ve orta hecede görülür. AİA'da örneklerine çok fazla rastlanır.

- *kapĭsını* "kapısını" (1/100)
- *mahĭna ėTdi* "bahane etti" (1/110)
- *kĭşin* "kışın" (18/59)
- *varĭdī* "var idi" (18/290)
- *ġapĭd* "kaput" (18/311)
- *ġardaşımĭn* "kardeşimin" (36/103)
- *yanĭma* "yanıma" (60/43)
- *karĭsı* "karısı" (60/218)
- *doğubeyazĭda* "Doğubayazıt'a" (75/20)
- *ġúlağĭ* "kulağı" (76/10)

2.1.2.4.4. / ĭ / Ünlüsü

ĭ ; Boğumlanma süresi normalden daha kısa bir ünlüdür. Genellikle kelime birleşmelerinde ilk kelimenin son ünlüsünde ve vurgusuz orta hecelerde görülür. AİA'da en çok görülen kısa ünlüdür.

- *deyĭl* "değil" (18/74)
- *senĭn* "senin" (18/96)
- *ĭşde* "işte" (18/148)
- *içĭne* "içine" (18/298)
- *şimdĭ* "şimdi" (18/367)
- *súryelĭler* "Suriyeliler" (20/57)
- *ōnĭçin* "onun için" (35/30)
- *nerĭye* "nereye" (35/48)
- *köşdĭ giddi* "köçtü gitti" (36/49)

- *padĭşah* “padişah” (43/138)
- *bizĭm* “bizim” (55/12)
- *telĭfunnan* “telefon ile” (59/3)
- *mēnĭm* “benim” (60/397)
- *birĭsi* “birisi” (75/27)
- *şeylerinĭ dātıyolardi* “şeylerini dağıtıyorlardı” (77/7)

2.1.2.4. 5. / ŭ / Ünlüsü

ŭ ; Boğumlanma süresi normalden daha kısa bir ünlüdür. AİA’da / ă / ve / ĕ / ünlülerine göre daha çok / ĭ / ve / ĭ / ünlülerine göre ise daha az görülmektedir. Bu ses olayına genellikle orta hecelerde rastlanmaktadır.

- *oğlŭ* “oğlu” (18/122)
- *ġoyŭruḫ* “koyuyoruz” (18/288)
- *boncuḫŭnan* “boncuk ile” (18/333)

2.1.2.4.6. / ŭ̆ / Ünlüsü

ŭ̆; Boğumlanma süresi normalden daha kısa bir ünlüdür. AİA’da / ŭ / ünlüsünde olduğu gibi / ă / ve / ĕ / ünlülerine göre daha çok / ĭ / ve / ĭ / ünlülerine göre ise daha az görülen ünlüdür. Aynı şekilde bu ses olayına da genellikle orta hecelerde rastlanmaktadır.

- *görürŭ̆m* “görürüm” (18/273)
- *k̇öyŭ̆ / köyŭ̆* “köyü” (75/16)
- *dŭ̆şdü* “düştü” (18/684)

2.1.2.5. Uzun Ünlüler

Ünlüler, boğumlanma sürelerine göre sınıflara ayrılmaktadır. Bunlar; kısa, normal ve uzun süreli ünlülerdir.

Boğumlanma süreleri normal süreli ünlülerden kısa olan ünlülere kısa ünlüler; ortamalama söz temposu içerisinde ortalama bir sürede boğumlanan ünlülere normal süreli ünlüler; boğumlanma süreleri normal süreli ünlülere göre daha uzun olan ünlüler ise uzun ünlülerdir (Aral, 2022, s. 219).

Uzun ünlüler, Eski Türkçeden günümüze kadar Türk dilinin tarihi dönemlerinin bütün süreçlerinde varlığını sürdürmektedir. Ünlü uzunlukları, kendi içerisinde birincil ve ikincil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Hiçbir ses olayına uğramadan, kelimenin ortaya çıkışından beri uzun olan ünlülere, birincil veya aslî uzun ünlü adı verilir. İkincil uzun ünlüler ise, ses öbeklerinin büzülmesi, ünsüz tekleşmesi, ünsüz erimesi, ünlü birleşmesi gibi farklı ses olayları neticesinde veya vurguyu ifade etmek için ortaya çıkan ünlülere verilen addır (Dolati, 2021, s. 29).

Yapılan çalışmada da ünlü uzunluklarının AİA'da kök hecelerde, seslerde ve eklerde yoğun bir şekilde yaşadığı görülmektedir. AİA'da uzun ünlüler birincil ve ikincil uzun ünlüler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

2.1.2.5.1. Birincil Uzun Ünlüler

Birincil uzun ünlüler Ana Türkçeden bu yana kısalma eğilimine girmelerine karşın bugün Oğuz grubu diller başta olmak üzere birçok Türk lehçesinde birincil uzunluklar devam etmektedir (Erdem, 2008, s. 247).

Yakut ve Türkmen lehçelerinde düzenli olarak korunan birincil uzun ünlüler, diğer pek çok lehçede olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de düzenli olarak korunamayıp kısalmıştır (Başdaş, 2004, s. 29). AİA'da bazı kelimelerin ilk heceleri hafifçe vurgulu ve uzundurlar.

Türkçe Kelimelerde Birincil Uzun Ünlüler

2.1.2.5.1.1. Kelime Tabanlarında Ünlü Uzunlukları

/ā/ Ünlüsü

- *ġālıʸrıḫ* "kalıyoruz" (18/52)
- *vār* "var" (18/57)
- *ġālmış* "kalmış" (18/93)
- *dāysi* "dayısı" (18/10)
- *āy* "ay" (18/111)
- *sāğirdıḫ* "sağardık" (18/76)
- *yātiriḱ* "yatarız" (18/71)
- *bāḫ* "bak" (25/38)

/ ē / Ünlüsü

- *sēr-* “sermek” (18/52)
- *sēn* “sen” (18/178)
- *tērledim* “terledim” (18/210)
- *yēyirih́* “yiyoruz” (18/289)
- *gēndim* “kendim” (18/389)
- *yēddi* “yedi” (18/451)
- *hēbsi* “hepsi” (1/60)

/ ī / Ünlüsü

- *ġīZ* “kız” (18/45)

/ ī̄ / Ünlüsü

- *ī̄şdih́* “içtik” (18/230)
- *çī̄mdi* “çimdi” (18/290)

/ ō / Ünlüsü

- *ōğlum* “oğlum” (18/116)
- *yōḫ* “yok” (36/38)

/ ō̄ / Ünlüsü

- *gō̄r* “görmek” (78/551)
- *ō̄g̲reT* “öğretmek” (18/426)

/ ū / Ünlüsü

- *sūyunu* “suyunu” (18/444)
- *ūğlan* “oğlan” (18/520)

/ ū̄ / Ünlüsü

- *kū̄zel* “güzel” (18/455)
- *yumürddū̄r* “yumurtluyor” (18/548)
- *köşdū̄h́* “göçtük” (18/804)

2.1.2.5.1.2. Bazı Eklerdeki Ünlü Uzunlukları

Bu uzunluklar birincil (aslî) şekillerden ziyade bazı ses olayları sonucu ortaya çıkma ihtimalini de düşündürmektedir. Bu uzunluklar, AİA'da Terekeme ağzında özellikle çokluk /+lēr/ ekinde görülmektedir.

+dē, +dā Bulunma Hâli Eki

- *burdā* "burada" (18/204)
- *yaşındā* "yaşında" (86/72)
- *herkişdē* "herkesde" (18/111)

+lēr Çokluk Eki

- *verirdilēr* "verirdiler" (36/69)
- *şeylēr* "şeyler" (18/72)
- *verillēr* "verirler" (18/70)

+lūḫ İsimden İsim Yapma Eki

- *yoḫsullūḫ* "yoksulluk" (18/72)

2.1.2.5.2. İkincil Uzun Ünlüler

Dillerin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olmadıkları hâlde, daha sonraki dönemlerde ünsüz düşmesi veya erimesi, hece kaynaşması, ünlü karşılaşmaları, sözcük birleşmeleri gibi sebeplerle uzamış olan ünlülerdir. Bu ünlüler çoğunlukla ses kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkarlar (Buran, 2007, s. 3). İkincil uzun ünlüler genellikle anlam ayırıcı olmazlar (Aral, 2022, s. 219).

2.1.2.5.2.1. Ses Olaylarına Bağlı Ünlü Uzunlukları

2.1.2.5.2.1.1. Erime ve Ünsüz Düşmesinden Doğan İkinci Uzun Ünlüler

AİA'da iç sesteki /g, ğ, h, k, l, n, ŋ, r, y, f, v/ ünsüzleri düşerek ya da eriyerek yanlarındaki ünlünün uzamasına neden olur.

/k/, /ğ/ (< k) Ünsüzlerinin Düşmesiyle:

- *āşam namazı* "akşam namazı" (18/857)
- *leçēne* "leçek"

/ğ/ Düşmesi Sonucu Oluşan Ünlü Uzunlukları

- *ārıyir* "ağrıyor" (18/484)

- *başının ārısı* “başının ağrısı” (78/529)

/h/ Düşmesi Sonucu Oluşan Ünlü Uzunlukları

- *maşallā* “maşallah” (18/43)

/r/ Düşmesi Sonucu Oluşan Ünlü Uzunlukları

- *götürüllē* “götürürler” (18/60)
- *şākiyi* “şarkıyı” (18/422)

2.1.2.5.2.1.2. Hece Kaynaşması Yoluyla Oluşan Ünlü Uzunlukları

İki ünlü arasında bulunan özellikle /ğ/, /h/, /r/, /l/ ve /y/ ünsüzlerinin düşmesiyle yan yana kalan iki ünlü, tek ve uzun bir ünlü oluşturur.

❖ **-Ağ**

- *saḫlıyacānı* “saklayacağını” (18/95)
- *bāşlasın* “bağışlasın” (18/813)
- *bilecēn* “bileceksin” (78/401)
- *toPrānı ġumuni* “toprağını kumunu” (78/371)
- *bacānın arası* “bacağının arası” (78/59)
- *áyāmı* “ayağımı” (18/360)
- *bēndiḱ* “beğendik” (18/93)
- *somunun içini ufānı* “somunun içinin ufağını” (18/263)

❖ **-yor**

- *çalışīr* “çalışıyor” (78/157)
- *sevīrdim* “seviyordum” (78/121)

❖ **-nin**

- *elīn* “elinin” (78/154)
- *nēdeceŋ* “ne edeceksin” (18/17)
- *küçūde* “küçüğü de” (78/121)

❖ **-ye**

- *görmē* “görmeye” (18/718)

2.1.2.5.2.2. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzunluklar

Bu durum daha çok ilk hecede olmak üzere, vurgunun kuvvetle hissedildiği hecelerde görülür. Tonlamaya bağlı olan uzunluklar ise özellikle son hecenin tonlanmasıyla birlikte görülen uzunluklardır. Vurgu ve tonlamaya bağlı uzunluklar AİA'da bol miktarda vardır.

- *ben mī* "ben mi" (18/63)
- *öldūm* "öldüm" (78/53)
- *dövdürdūm* "dövdürdüm" (78/156)

2.1.2.5.2.3. Ünlem Edatlarında Uzun Ünlüler

Ünlem edatları vurguyla söylenirken belli bir uzunluk meydana gelmektedir. AİA'da derlenen metinlerde oldukça sık görülmektedir.

- *cān* "Sevgi anlamı içeren, efendim anlamında cevap ünlem edatı" (18/479)
- *yā* "seslenme, cevap ve tastik anlamında ünlem edatı" (18/118)
- *hā* "evet anlamında cevap ünlem edatı" (1/30)
- *hē* "evet" anlamında cevap ünlem edatı" (60/382)
- *tā* "uzaklık bildiren gösterme ünlem edatı" (53/93)

2.1.2.5.2.4. Ezgili Söylenen Metinlerde Uzun Ünlüler

Ezgili olarak söylenen metinlerde, metnin söylenişinde ezgi ya da melodi etkisiyle bazı ünlüler doğal olarak uzun söylenmiştir. Çalışmada. *Metinler* kısmında ezgiyle söylenmiş olan metinler, ilgili metnin ezgiyle başlayan kısmında parantez içinde *(Ezgili)* ifadesi yazılarak belirtilmiştir.

medīneyē varāmedım. (78/441)

gül kókusūn alāmadım (78/442)

ben resulē duyāmadım (78/443)

yarālıyım yarālı. (78/444)

2.1.2.5.3. İkiz Ünlüler

Aynı nefes baskısıyla boğumlanan ünlülerdir. Bu ikiz ünlüler, kelimenin iç seslerindeki [ğ], [h], [v] ünsüzlerinin eriyip kaybolmasıyla yan yana gelen ünlülerin aynı nefes baskısı altında tek bir ünlü gibi teleffuz edilmesiyle ortaya çıkar.

Türkçede aslî ikiz ünlü yoktur. Ancak ses düşmeleri ve ses değişmeleri ile ortaya çıkar. Bu tür ses olayları dışında rastlanan ikiz ünlüler, Arapça ve Farsça alınma kelimelerde görülür (Özkan, 2019, s. 104).

Azerbaycan, Özbek, Türkmen, Yakut, Karagas Türkçelerinde bulunan ikiz ünlüler, Ana Türkçedeki aslî uzun ünlülerin zamanla ses değişmelerine uğramasıyla ortaya çıkmıştır (Özkan, 2019, s. 104).

AİA'da az sayıda ikiz ünlü mevcuttur.

2.1.2.5.3.1. Eşit İkiz Ünlüler

/ a◡a/:

- *sa◡a* "sana" (18/118)
- *da◡a* "daha" (18/54)

/e◡e/:

- *şe◡erden* "şehirden" (18/593)
- *de◡erdi* "diyordu" (18/720)

/i◡i/:

- *di◡irdi* "diyordu" (78/322)
- *bili◡ir* "biliyor" (18/376)

2.1.2.5.3.2. Yükselen İkiz Ünlüler

- *ġo◡arlar* "koyarlar" (60/434)
- *bo◡an* "boğan" (18/397)
- *so◡adım* "soyadım" (25/4)
- *do◡al* "doğal" (33/30)

2.1.2.5.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler

- *do◡umunu* "doğumunu" (43/114)
- *la◡ınıya* "lahanaya" (26/166)
- *ça◡ı* "çayı" (28/15)
- *buğda◡ı* "buğdayı" (28/40)

2.1.3. Ünlü Değişmeleri

2.1.3.1. Ünlü İncelmeleri

Anadolu ağızlarındaki ünlü değişmelerine en çok neden olan ünsüzler boğumlanma yerleri bakımındandiş-diş eti ünsüzleridir. Diş eti-ön damak ünsüzleri de dudak ve damak ünsüzlerine göre incelmelerinde daha da etkili olmaktadır. Dudak ünsüzlerinin incelmede rol aldığı örnekler ise damak ünsüzlerinden fazladır. Ön damak ünsüzleri de art damak ünsüzlerinden daha çok ünlü incelmelerinde etkili olduğu görülür. Dudak ünsüzlerinin en çok neden olduğu incelme olayı "/a/ > /e/" değişmesidir. "/ı/ > /i/" değişmesi az, diğer incelme örnekleri ise çok daha azdır (Sağır, 2004, s. 296).

2.1.3.1.1. a> á, e Değişmesi

AİA'da r, s, z, ç, ş y, h gibi inceltici ünsüzlerin etkisi ile a ünlüsünün e'ye dönüştüğü görülmektedir: *(eyaḫkabı, eyaḫlarını)*.

AİA'da "b, f, m, v" ünsüzlerinin iç seste ünlüler üzerindeki inceltici etkisi ve de gerileyici ünlü benzeşmesinin de katkısından dolayı yabancı kökenli sözcüklerdeki uzun a ünlüsü hem kısalmakta hem de incelmektedir: *(ceneze, bereber, irebiye)*.

AİA'da a > e değişiminin bazen yarım kaldığı ve yarı ince bir ara á sesi oluşmaktadır. Bu durum aynı zamanda Azerbaycan Tükçesinde de görülmektedir: *(ġáder, kādár, sağmága, yáğı, yápardıḫ, hayvána, gilásör, záman).*

- **a > á, ā́**
- *ġáder* "kadar" (60/22)
- *yápardıḫ* "yapardık" (60/112)
- *záman* "zaman" (55/20)
- *ḱáğgız* "kâğıt" (59/7)
- *çátí* "çatı" (59/118)
- *gáz lampası* "gaz lambası" (59/147)
- *yásdıḫ* "yastık" (59/149)
- **a > e, ē**
- *orde* "orda" (60/157)
- *ordē* "orda" (72/39)
- *burde* "burda" (8/14)

- *burdē* “burda” (18/335)
- *ēyaḫ* “ayak” (1/113)

2.1.3.1.2. ı > i, ī, í, ǐ Değişmesi

i’leşme Türk dilinin çok eski devirlerinden beri karşımıza çıkar. Karahanlı devrinde, Dîvânü Lûgati’t-Türk ve Türk Kutadgu Bilig’de bazı kelimelerin hem ı’lı hem i’li şekillerine rastlanmaktadır. Eski Türkçedeki *“kanı, kankı, takı, ınan-”* kelimeleri bugünkü Türkiye Türkçesi’nde “hani, hangi, dahi, inan-” şeklindedir. Azerbaycan Türkçesinde “yıl, yılan, yıldırım” gibi kelimelerdeki ı’lar da i’leşmiş ve bu sözler “il, ilan, ildırım” şekline girmiştir (Ercilasun, 2014, s. 335).

AİA’da da konumsal yakınlığa bağlı olarak Azerbaycan Türkçesi etkileri görülmektedir. Buna bağlı olarak, Azerbaycan Türkçesinde görülen “il, ilan, ildırım” gibi kelimeler AİA’da da “ilan, yildız” şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.

AİA’da görülen diğer bir özellik, emir / istek kipinin teklik birinci kişi çekiminde, ekin bünyesinde yer alan /y/ ünsüzünün önlüleştirici etkisiyle, bu ünsüzden sonra veya önce gelen /ı/’ların /i/ olmasına sıkça rastlanır: *(alıyim, başlıyim)*

Özet olarak bu ses değişimine AİA’da çok sık rastlananmaktadır:

- **ı> i, ī**
- *ġırmızi* “kırmızı” (60/212)
- *baḫardi* “bakardı” (60/383)
- *yapılırdi* “yapılırdı” (60/419)
- *yaḫardi* “yakardı” (60/348)
- *ocagi* “ocağı” (60/89)
- *hasdayıdi* “hastaydı” (60/162)
- *ġalardi* “kalırdı” (60/353)
- *ilan* “yılan” (37/156)
- *yildız* “yıldız” (75/25)
- *alıyim* “alayım” (5/29)
- *başlıyim* “başlayım” (20/194)
- **ı> í, ǐ**
- *sísan* “sıçan” (60/377)
- *yaPdí* “yaptı” (60/29)

- *ġaḫdí* “kalktı” (60/31)
- *ırāTsíz* “rahatsız” (60/18)
- *tíşárı* “dışarı” (60/51)
- *sıḫıntī* “sıkıntı” (1/74)
- *yusuf dayī* “Yusuf dayı” (1/140)
- *oruş bayramí* “oruç bayramı” (59/257)
- *ġaḫdí* “kalktı” (60/31)
- *yaPdí* “yaptı” (60/29)

2.1.3.1.3. u > ú, ű, ü, ű̄ Değişmesi

Bu değişimde u ünlüsü bazı ünsüzlerin etkisi ve ünlü benzeştirmeleri nedeniyle ú, ü’ye dönüşür:

❖ **u > ú, ű**

- *ġúmaş* “kumaş” (60/108)
- *oğlú* “oğlu” (1/12)
- *oturdú* “oturdu” (60/27)
- *ġoyűş* “koğuş” (20/84)
- *olűr* “olur” (44/4)

❖ **u > ü, ű̄**

- *nüreTdin* “Nurettin” (60/322)
- *cüma* “Cuma” (84/26)
- *ġurban olű̄m* (18/72)
- *vurű̄r* “vuruyor” (78/296)
- *uçurünca* (78/296)

2.1.3.1.4. o > ó, ő, ö, ő̄ Değişmesi

AİA’da ünlü benzeştirmeleri ve inceltici ünsüzlerin etkisiyle seyrek görülen bir değişimdir:

❖ **o > ó, ő**

- *kóymuşduḫ* “koymuştuk” (60/422)
- *gelyór* “geliyor” (75/20)
- *geliyő̄r* “geliyor” (84/71)

❖ **o> ö, ő̄**

- *yōḫdur* “yoktur” (78/421)
- *söyuḫ* “soğuk” (18/806)
- *çöcuḫ* “çocuk” (20/45)

2.1.3.2. Ünlü Kalınlaşmaları

2.1.3.2.1. e > á, ā́, a, ā Değişmesi

AİA’nın genelinde görülen bir ses olayıdır. AİA’da e > a yönünde, daha çok alınma sözcüklerde kalınlaştırıcı ünsüzlerden ve genellikle ilerleyici ünlü benzeştirmelerinden dolayı oluşan bir değişmedir. AİA’da görülen e>á değişimi ise, e>a değişiminin tamamlanmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır:

❖ **e > á, ā́**

- *dáfa* “defa” (60/37)
- *zatán* “zaten” (1/156)
- *hangel* “hengel” (18/242)

❖ **e > a, ā**

- *zatan* “zaten” (60/314)
- *salamaT* “selamet” (59/241)
- *zeynaflí* “zeynepli” (60/357)
- *ciyarını* “ciğerini” (60/318)

2.1.3.2.2. i> í, ī́, ı, ī Değişmesi

AİA’da i>ı kalınlaşması ünlü ve ünsüzlerin benzeştirici etkileriyle ortaya çıkmaktadır. i>í değişmesi ise AİA’da i>ı değişmesinin bir ara safhasıdır:

❖ **i> í, ī́**

- *verdíler* “verdiler” (60/22)
- *ibrahímin* “İbrahim’in” (78/283)
- *haní* “hani” (78/358)

❖ **i> ı, ī**

- *bünyamının* “Bünyamin’in” (60/323)
- *çinnírdiK* “çiğniyorduk” (78/419)

2.1.3.2.3. ö>ó Değişmesi

- *kóççeri* (59/210)

2.1.3.2.4. ü> ū̄ Değişmesi

- *şükū̄r* “şükür” (84/50)

2.1.3.3. Ünlü Yuvarlaklaşmaları

2.1.3.3.1. a>o Değişmesi

AİA’da görülen ses değişimlerindendir:

- **a>o, ō**
- *tovuḫ* “tavuk” (60/117)
- *ġolōy* “kolay” (1/29)

2.1.3.3.2. e>ö Değişmesi

AİA’da dudak ünsüzleri etkisiyle meydana gelen bir değişmedir. Daha çok Ağrı Karapapak (Terekeme) ağzında görülür:

- **e>ö**
- *öv* “ev” (60/149)
- *sövūnürüK* “seviniriz” (60/180)

2.1.3.3.3. ı>u, ū Değişmesi

- **ı>u, ū**
- *tandur* “tandır” (60/66)
- *baḫırduḫ* “bakardık” (60/62)
- *ahur* “ahır” (60/79)
- *çudū* “çadır” (59/24)

Ayrıca bazen de eski u ünlüleri düzleşmemiştir: *altun*

2.1.3.3.4. i>ü, ṻ, u, ū Değişmesi

AİA’da dudak ünsüzleri etkisiyle meydana gelen diğer bir ses değişimidir:

- **i>ü, ṻ**
  - akbül “akpil” (60/264)
  - sövūnürüK “seviniriz” (60/180)
- **i>u**
- elduvan “eldiven” (59/245)

2.1.3.4. Ünlü Düzleşmeleri

2.1.3.4.1. o>a Değişmesi

o>a değişmesi AİA'da şimdiki zaman ekinde y sesinin inceltici etkisiyle sıklıkla görülen bir değişmedir:

- **o>a**
- *yıkıyarlar* "yıkıyorlar" (60/316)
- *doğruyar* "doğruyor" (60/318)
- *başlıyarīḫ* "başlıyoruz" (60/327)
- *ġatlıyardıḫ* "katlıyoruz" (60/466)
- *ġaşıyardı* "kaşıyordu" (60/383)
- *bağlıyarıḫ* "bağlıyoruz" (60/450)
- *ġuruyardı* "kuruyordu" (60/462)

2.1.3.4.2. ö> e̊, e̊̄, e Değişmesi

AİA'da görülen önemli ses değişimlerindendir:

- **ö> e̊, e̊̄**
- *e̊yle* "öyle" (78/175)
- *be̊yle* "böyle" (1/57)
- *e̊nceden* "önceden" (1/112)
- *e̊̄yle* "öyle" (18/76)
- **ö> e**
- *evleden sōra* "öğlenden sonra" (60/197)
- *eyle* "öyle" (78/421)
- *beyle* "beyle" (37/300)
- *bele* "böyle" (18/634)

2.1.3.4.3. u> i̊, ı, ī, i, ī̄ Değişmesi

AİA'da genel olarak iç ses ve son seste görülen bir değişimdir:

- **u> i̊**
- *yavri̊m* "yavrum" (18/286)
- *mi̊Tlu ⌣ėT* "mutlu et" (78/33)

- *ossı̊n* “olsun” (11/46)

❖ **u> ı, ī**

- *hamır* “hamur” (59/15)
- *çamır* “çamur” (59/20)
- *samır* “çamur” (59/19)
- hamīr “hamur” (35/15)

❖ **u> i**

- *oni* “onu” (60/309)
- *kabil et-* “kabul etmek” (1/273)
- *ġabillen-* “kabullenmek” (1/277)
- *onī* “onu” (14/33)
- *bunī* “bunu” (9/33)

2.1.3.4.4. ü>i Değişmesi

- *eyib* (Eyüp) (1/78)

2.1.3.5. Ünlü Daralmaları

Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında, a, e, o, ö geniş ünlülerinin a>ı, o>u, e>i, ö>ü biçimindeki daralma olayı, ünlü daralması olarak bilinir (Karaağaç, 2015, s. 97). AİA’da yaygın olarak görülen ünlü değişmeleridir. Bu ses olayı, genellikle y yardımcı ünsüzünün daraltıcı etkisi veya şimdiki zaman ekinden önce gelen [a] ve [e] seslerinin [ı] ve[i]’ye dönüşmesi şeklinde ortaya çıkar. Bu ağızda sıklıkla görülen diğer bir değişme ise [e] ünlüsünün kısmen darlaşmasıyla ortaya çıkan [e]>[ė]> [i] değişmesidir.

2.1.3.5.1. a> ȧ, ı, ĭ Değişmesi

Ünlüyle başlayan fiil çekim ekleri ile sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri, -[ma]- olumsuzluk ekiyle bitenler dahil olmak üzere, [a] ünlüsüyle biten tabanlara gelirken taban ile ek arasına giren [y] yardımcı ünsüzünün etkisiyle yaygın olarak -a->- ȧ -, -ı- değişmesi meydana gelir (Yıldırım, 2018, s. 52).

❖ **a> ȧ**

- *ġȧden* “kadar” (18/116)
- *ḫȧyıllı* “hayırlı” (18/139)

- *toplȧyāḴ* “toplayak” (60/114)
- *karȧġȯl* “karakol” (60/229)
- *yaḫȧrız* “yakarız” (60/327)

❖ **a> ı, ĭ**

- *mahĭna ėTdi* “bahane etti” (1/110)
- *ġaynatı* “kayın ata” (59/108)
- *mamıye* “mamaya” (1/209)
- *yapırdi* “yapardı” (37/236)
- *yaḫmıyan* “yakmayan” (1/89)
- *yarmıyı* “yarmayı” (59/162)

2.1.3.5.2. a> ė, i Değişmesi

AİA’da ünlüler üzerinde daraltıcı ve inceltici özelliğe sahip y ünsüzü ünlü daralmalarına neden olmaktadır.

❖ **a> ė**

- oḫlavėyle “oklavayla” (60/122)

❖ **a> i**

- *oriye* “oraya” (60/421)

2.1.3.5.3. e>i, ī, ė, ē Değişmesi

AİA’da y ünsüzünün etkisiyle görülen bir değişimdir:

❖ **e>i, ī**

- *pencireye* “pencereye” (60/342)
- *misele* “mesela” (1/59)
- *bilmiyenner* “bilmeyenler” (59/129)
- *kismiye* “kimseye” (1/111)
- *keçmiyib mi* “geçmeyip mi” (59/226)

❖ **e>ė, ē**

- *ėrkēk* “erkek” (59/277)
- *ėşi* “eş” (59/232)
- *yėmeK* “yemek” (60/272)
- *keçiTvėrēn* “Geçitveren” (59/65)
- *yėr* “yer” (59/21)

- *ī̄rmi bėş* “yirmi beş” (59/106)
- şē̄y “şey” (11/46)
- bē̄z “bez” (18/439)
- yē̄rleş- “yerleşmek” (18/736)

2.1.3.5.4. o>ȯ, ō̄, u Değişmesi

AİA’da ünlü benzeştirmeleri ve bazı ünlülerin daraltısı etkisiyle ortaya çıkan değişimdir:

❖ **o>ȯ, ō̄**

- *ȯnnar* “onlar” (78/166)
- *karȧġȯl* “karakol” (60/229)
- *mazȯT* “mazot” (60/327)
- *biliyȯsun* “biliyorsun” (60/420)
- *giriyȯr* “giriyor” (1/134)
- *ōlan* “oğlan” (60/28)
- *kuruyōrdu* “kuruyordu” (60/62)
- *kesiyōr* “kesiyor” (1/66)

❖ **o>u**

- *yapıyur* “yapıyor” (80/12)
- *ġoyuyursan* “koyuyorsun” (1/182)
- *olmuyur* “olmuyor” (1/245)
- *karışdırıyurlar* “karıştırıyorlar” (1/183)

2.1.3.5.5. ö>ü, ṻ Değişmesi

AİA’da bazı ünsüzlerin etkisiyle oluşan değişmedir:

❖ **ö>ü, ṻ**

- *ṻreTmen* “öğretmen” (1/25)
- *küvēK* “göbek”
- *küy* “köy” (39/60)
- *bṻreK* “böbrek” (60/173)

2.1.3.6. Ünlü Genişlemeleri

2.1.3.6.1. ı> ȧ, ā̈, a, ā Değişmesi

AİA'da ı>a değişmesi genel olarak ilerleyici ve gerileyici ünlü benzeşmeleri sonucu görülmektedir:

- **ı> å, a̱, a, ā**
- *aşşā* "aşağıya" (60/54)
- *annadıram* "anlatırım" (59/188)

2.1.3.6.2. i>e, ė Değişmesi

AİA'da sıklıkla görülen bir değişimdir:

- *geynerem* (60/213)
- *verirem* (60/320)
- *geyinirem* (60/494)
- *dėyollar* "diyorlar" (1/146)
- *dėye* "diye" (59/117)
- *belkė* "belki" (59/242)
- *öylekėy* "öyle ki" (60/84)
- *gėder* "gider" (60/227)
- *tābė* "tabi" (60/279)

2.1.3.6.3. u> ȯ Değişmesi

- *ġōȯn* "koyun" (59/135)

2.1.3.6.4. ü>ö Değişmesi

AİA'da oldukça fazla görülen bir değişimdir:

- *böyüdüh́* (59/38)
- *böyüh́* (21/56)
- *göerçin* "güvercin" (60/373)

2.1.4. Ünlü Düşmeleri

2.1.4.1. -r-r Arasında Kalan Dar Ünlünün Düşmesi

AİA'da geniş zaman çekimlenirken sonunda r bulunan fiillerde dar ünlü düşmektedir:

- *geydirriK* (60/196)
- *1getirriz* (60/332)

- *oturruḫ* (60/360)

2.1.5. Ünlü Türemeleri

2.1.5.1. Sözcük Başında Ünlü Türemesi

i Ünlüsü

i ünlüsü, AİA'da genellikle r ya da l ile başlayan ve ilk hecesinde düz-geniş ünlü bulunan alınma sözcüklerin başında ortaya çıkmaktadır:

- *irazi ossun* "razı olsun" (59/278)
- *irenK* "renk" (60/263)
- *irefete* "rafata" (59/16)
- *irebiye* "Rabia" (59/198)
- *irehim* "rahim" (59/233)
- *irenKli* "renkli" (60/263)
- *ilazım "lazım"* (58/90)

ı Ünlüsü

AİA'da r ve l başlayan sözcüklerin başında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak bazen bir ı ünlüsünün türediği görülmektedir:

- *ıraḫmeTdī* "rahmetli" (60/16)
- *ırahaTsız* "rahatsız" (35/65)
- *ırahaT* "rahat" (1/74)
- *ırahmeT eTsin* "rahmet etsin" (1/156)
- *ıramazan* "Ramazan" (76/7)

ü Ünlüsü

- *ürüzgar* "rüzgar" (59/123)

2.1.6. Hece Kaynaşması

AİA'nın genelinde gelecek zaman çekimlerinde birinci teklik ve birinci çokluk şahıs ekleriyle zaman ekinde hece kaynaşması olmaktadır: *aldıracaz, tutacaz, yapacam, ēyaḫ basacam, gidecen, verecem, düzeldecen, nedecen.*

Geniş zaman ekinde hece kaynaşması görülmektedir: *gidir, tişim çıḫır, çīḫır, uymūr.*

2.2. Ünsüzler

2.2.1. Ünsüz Türleri

2.2.1.1. Standart Türkiye Türkçesinde Bulunmayan Ünsüzler

2.2.1.1.1. Normal Boğumlanmalı Ünsüzler

2.2.1.1.1.1. /b̲/ Ünsüzü

Sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmelerinin ara evresi durumunda olan, /b/ ve /v/ arasında bir telaffuz değerine sahip yarı sızıcılaşmış bir ünsüzdür (Ercilasun, 2020, s.101). AİA'da genellikle Terekeme ağzında görülmektedir.

- *helb̲a* "helva" (60/446)
- *sab̲unna* "sabunla" (59/248)
- *çorab̲* "çorap" (59/108)
- *ġurb̲an* "kurban" (59/257)
- *mab̲i* "mavi" (60/240)

2.2.1.1.1.2. /c̲/ Ünsüzü

Sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmelerinin ara evresi durumunda bu ses, /c/ ve /j/ arasında bir telaffuz değerine sahip yarı sızıcılaşmış bir ünsüzdür (Ercilasun, 2020, s. 101). Tonlu yarı sızıcı, sürekli bir diş eti-ön damak ünsüzü olan /c/ ünsüzünün yarı sızıcılaşarak /c̲/'ye dönüşmesiyle oluşmuştur (Akca, 2009, s. 142). AİA'da Azerbaycan Türkçesi etkisinden dolayı bu ses Terekeme ağzında sıklıkla görülür.

- *yapac̲iyíḫ* "yapacağız" (59/9)
- *alac̲iyíḫ* "alacağız" (59/10)
- *diyec̲ēm* "diyeceğim" (1/83)
- *kesec̲eh́sen* "keseceksin" (18/376)
- *çoc̲uḫ* "çocuk" (18/438)
- *darıyac̲íyıḫ* "tarayacağız" (59/10)
- *gidec̲eh́ler* "gidecekler" (60/512)

2.2.1.1.1.3. /ǵ/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir ön damak ünsüzüdür. Standart dildeki /g/ ünsüzüyle aynı özelliklere sahiptir. Kalın ünlülerle hece kurmasına rağmen ince boğumlandığı zaman / ǵ / işaretiyle gösterilmiştir (Akca, 2009, s. 143). AİA'da genellikle alıntı kelimelerde görülmektedir.

- *ǵavır* "gâvur" (26/198)
- *rüzǵar* "rüzgâr" (31/118)
- *dükǵan* "dükkân" (39/52)
- *derǵah* "dergâh" (78/336)

2.2.1.1.1.4. /g̱/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir orta damak ünsüzüdür (Akca, 2009, s. 143). /k/ ünsüzünün ötümlüleşip orta damağa doğru çekilmesiyle yanındaki ünlüyü yarı kalınlaştırdığı örneklerde ötümlüleşmenin yönü k- > g- > g̱- biçimindedir (Arslan, 2024, s. 95).

- *g̱óŋlüm* "gönlüm" (18/473)
- *g̱úllanmamış* "kullanılmamış" (14/26)
- *g̱óyū̱ş* "koğuş" (20/84)

2.2.1.1.1.5. /ġ/ Ünsüzü

Sızıcı ve tonlu bir gırtlak ünsüzüdür. Genellikle kalın sıradan kelimelerde görülür ve kalın ünlülerle hece kurar (Sökmen, 2016, s. 84). Oldukça sık görülen bu sesin AİA'da karşılaşılan örnekleri şunlardır:

- *ġonuşuʳduḫ* "konuşurduk" (18/679)
- *ġurşun* "kurşun" (86/148)
- *ġardaşımın* "kardeşimin" (46/24)
- *ġóyduḫ* "koyduk" (18/697)
- *ġocamā* "kocaman" (18/695)

2.2.1.1.1.6. /ğ / Ünsüzü

Tonlu, sızıcı, sürekli bir arka damak ünsüzüdür. /ġ/ arka damak ünsüzünün sızıcı karşılığıdır. /ġ/ ünsüzünün iki ünlü arasında sızıcılaşmasıyla ortaya çıkar. Yalnızca kalın ünlülü kelimelerde bulunur (Akca, 2009, s. 146).

- *oğlannarım* "oğlanlarım" (18/448)

- *yağmur* “yağmur”

2.2.1.1.1.7. /ḥ / Ünsüzü

Tonlu, sızıcı, sürekli bir gırtlak ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde bulunmaz. Arapçanın (ح) sesinden geçen bu ses AİA’da Terekeme, Azerbaycan ve Ahıska ağızlarında Arapça kadar nefesli değildir. Arapçadan alıntı / ḥ / sesi taşıyan kelimelerin çoğu standart dilde olduğu gibi normal /h/ sesine dönmüştür. Fakat bölgedeki etnik çeşitliliğe bağlı olarak derleme metinlerindeki bazı örneklerde /ḥ / sesinin korunduğu görülmektedir.

- *yīreḥmed* “rahmet” (18/153)
- *ıraḥmeTdī* “rahmetli” (60/16)
- *aḥmeT* “Ahmet” (84/83)

2.2.1.1.1.8. /ḣ/ Ünsüzü

Hırıltılı, sızıcı ve sedasız bir ön damak ünsüzüdür (Ercilasun, 2020, s. 100). Doğu Anadolu ağızlarının karakteristik seslerinden birisi olan bu ses AİA’da çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Yapısında hafif bir y sesini de barındırmasından dolayı çoğu çalışmalarda “yh” sesiyle de ifade edilmiştir. Fakat bizim çalışmamızda bu ses değeri ön ses h olarak alınmıştır ve y sesinin baskın olarak duyulduğu kısımlarda yh ünsüzü ile gösterilmiştir.

- *verejeḣ* “verecek” (18/16)
- *demeḣ* “demek” (18/30)
- *deyirdiḣ* “diyorduk” (59/5)

2.2.1.1.1.9. /ḫ/ Ünsüzü

Sızıcı ve tonsuz (Sökmen, 2016, s. 86), Arap alfabesinde hırıltılı ve gırtlaktan telaffuz edilen bir arka damak ünsüzüdür (Günşen, 2019, s. 52). ḫ ünsüzü, AİA’nın bir diğer önemli karakteristik seslerindendir. Ağız bölgesinde ön seste de görülmesinin yanında daha çok iç ve son seste ḳ> ḫ ses değişimi (Buran, 1997, s. 48) yaygın olarak görülmektedir.

- *ḫamırı* (18/631)
- *ḫalı* (78/244)
- *çıḫdı* (67/183)

- *sıḫıyram* (78/261)
- *yıḫamışlar* (78/246)
- *çığnadıḫca* (78/286)
- *yasdıḫ* (60/254)
- *artıḫ* (18/303)
- *açıḫ* (67/95)
- *yazdırmadıḫ* (78/335)

2.2.1.1.1.10. k̂ Ünsüzü

k ünsüzü ile ç ünsüzü arasında çıkan ünsüz bir sestir. Daha çok Karadeniz ve Doğu Anadolu ağızlarında görülen bu ses olayı AİA'da görülmektedir.

2.2.1.1.2. Yarı Tonlu Ünsüzler

AİA'nın yarı tonlu ünsüzleri şunlardır:

2.2.1.1.2.1. /Ç/ Ünsüzü

ç > c değişmesiyle meydana gelen ve ç ile c ünsüzüleri arasında boğumlanan, süreksiz, yarı tonlu, diş-damak ünsüzüdür (Mutlu, 2008, s. 106). Kelime başında, içinde ve sonunda bulunabilir (Akca, 2009, s. 158).

- *üzünü aÇ* "yüzünü aç" (59/302)
- *bıraḫ ġaÇ* "bırak kaç" (1/234)
- *muhdaÇ* "muhtaç" (1/260)

2.2.1.1.2.2. /K/ Ünsüzü

/k/ ile /g/ arasında boğumlanan, /k/ ünsüzüne göre patlaklığını biraz kaybetmiş, yarı tonlu bir ara ünsüzdür (Dinçaslan, 2023, s. 82). AİA'da bu ara ünsüzün kullanımı çok olmamakla birlikte tespit edilenlerden bazıları şu şekildedir:

- *iKi* "iki" (18/126)
- *eKmeyī̄n* "ekmeğin" (18/263)
- *dēirdiK* "diyorduk"
- *şeKKer* "şeker" (78/341)

2.2.1.1.3. /Ķ/ Ünsüzü

Süreksiz, yarı ötümlü bir arka damak ünsüzüdür. ġ'ya yakın duyulan k şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım, 2006, s. 106). AİA'da görülen örnekler şunlardır:

- *ancaĶ* "ancak" (18/792)
- *soĶdu* "soktu" (18/847)
- *çoĶ* "çok" (63/129)
- *bȯncuĶ* "boncuk" (78/108)
- *tıraĶdör* "traktör" (78/414)

2.2.1.1.4. /F/ Ünsüzü

f ile v arasında boğumlanan, sürekli, sızıcı ve yarı ötümlü diş-dudak ünsüzüdür.

- *tutuFsā* "tutufsa, tutmuşsa" (60/386)
- *getiriF* "getirip" (60/188)

2.2.1.1.5. T Ünsüzü

T; t ile d arasında boğumlanan, süreksiz ve yarı ötümlü (Gök, 2018, s. 138) diş-eti ünsüzüdür. Ağız bölgesinde iç ve son seste t>d ses değişimi sonucu bir ara ünsüz olarak kullanımı yaygındır.

- *eyTdiK* "ettik" (78/474)
- *giTdim* "gittim" (84/33)
- *inciTdin* "incittin" (78/471)
- *tuTdum* "tuttum" (78/476)
- *hayyaTda* "hayatta" (78/514)

2.2.1.1.6. P Ünsüzü

P; p ve b arasında boğumlanan, süreksiz ve yarı ötümlü dudak ünsüzüdür.

- *heP* "hep" (78/289)
- *yaPdım* "yaptım" (82/252)
- *toPluyüm* "topluyorum" (78/234)
- *tutüP* "tutup" (78/249)
- *iPlerin* "iplerin" (78/248)

2.2.1.1.7. Z Ünsüzü

Z; z ile s arasında boğumlanan, sürekli, sızıcı ve yarı ötümlü diş-eti ünsüzüdür.

- *yaPmaZ* "yapmaz"

2.2.2. Ünsüz Değişmeleri

2.2.2.1. Tonlulaşma

Söz sonundaki ünsüzler, eklenmeden sonra, iki ünlü arasında kalınca tonlulaşmalar olmaktadır (Öner, 2013, s. 27).

2.2.2.1.1. ç> Ç

AİA'nın genelinde ç ünsüzü korunurken, iç ve son seste çoğunlukla Ç sesine dönüşür:

- *üÇkaTÇı* "üçkağıtçı" (1/233)
- *üzünü aÇ* "yüzünü aç" (59/302)
- *bıraḫ ġaÇ* "bırak kaç" (1/234)
- *muhdaÇ* "muhtaç" (1/260)
- *hiçbir* "hiçbir" (78/131)

2.2.2.1.2. f> v, F

Yöre ağzında daha çok kelime ortası ve sonunda görülmektedir:

- *tutuFsā* "tutufsa, tutmuşsa" (60/386)
- *getiriF* "getirip" (60/188)
- *tarēv* "taraf" (18/43)

2.2.2.1.3. k> g

AİA'nın genelinde yaygın ve karakteristik olan bir ses değişimidir. Yöre ağızlarında ön, iç ve son seste görülmektedir.

Sözcük Başında

- *gendim* "kendim" (18/148)
- *gemiK* "kemik" (60/166)
- *gendiŋ* "kendin" (1/73)
- *gendi* "kendi" (18/688)

Sözcük İçinde

- *esgiden* “eskiden” (78/324)
- *esgi* “eski” (60/139)
- *asgerlige* “askerliğe” (37/681)

Sözcük Sonunda

- *ölüg* “ölü” (59/76)
- *küçüg* “küçük” (51/195)
- *büyüg* “büyük” (62/213)
- *demeg* “demek” (37/20)
- *görmeg* “görmek” (60/32)
- *peg* “pek” (37/527)
- *köbeg* “göbek” (60/394)
- *yüreg* “yürek” (60/423)
- *çiçeg* “çiçek” (22/63)

İki Ünlü Arasında

- *böyregi* “böreği” (1/249)

2.2.2.1.4. k> K

AİA’nın genelinde yaygın bir şekilde görülen ses değişimlerindendir:

- *sağdıcı geliK* “sağdıcı gelmiş” (60/276)
- *kenelliKnen* “genellikle” (1/81)
- *iPliK* “iplik” (1/159)
- *ebbeK* “ekmek” (69/51)
- *tezeKden* “tezekten” (59/24)
- *eKmēmiz* “ekmeğimiz” (59/29)
- *gireK* “girek” (59/143)
- *kömleK* “gömlek” (59/148)

2.2.2.1.5. k> ġ

AİA'nın genelinde çok yaygın bir şekilde görülen ses değişimlerindendir. Yörede Azerbaycan Türkçesi özellikleri de görülmesinden dolayı bu ses değişimi karakteristik hâle gelmiştir.

Sözcük Başında

- *ġazan* "kazan" (60/85)
- *ġaza* "kaza" (60/228)
- *ġazanmışsín* "kazanmışsın" (1/27)
- *ġader* "kader" (18/433)
- *ġoysan* "koysan" (1/71)
- *ġoyunumuz* "koyunumuz" (67/43)
- *ġuzu* "kuzu" (60/368)
- *ġaş* "kaç" (67/116)
- *ġoyajam* "koyacağım" (60/509)
- *ġızā* "kıza" (60/510)
- *ġaşşī* "kaşığı" (1/35)
- *ġarsliyām* "Karslıyım" (1/41)

Sözcük İçinde

- *ġulaġına* "kulağına" (59/250)
- *ġavaġında* "kafasında" (59/229)
- *eyaġġabīm* "ayakkabım" (59/57)
- *sicaġda* "sıcakta" (60/66)
- *sarımsaġlı* "sarımsaklı" (60/123)
- *bacaġlarını* "bacaklarını" (60/165)

Sözcük Sonunda

- *duvaġ* "duvak" (1/126)
- *ayaġlıyırdıġ* "ayaklıyorduk" (60/59)
- *başlıyırdıġ* "başlıyorduk" (60/63)
- *kabaġulaġ* "kabakulak" (60/161)
- *ġırılacaġ* "kırılacak" (60/166)

- *baġ* “bak” (39/15)
- *accıġ* “azcık” (60/327)
- *kızamıġ* “kızamık” (60/404)
- *bağlıyarıġ* “bağlıyoruk” (60/405)
- *yapırıġ* “yaparık” (59/15)

2.2.2.1.6. k> Ḳ

- *sālıḲ* “sağlık” (60/221)
- *oḲudu* “okudu” (18/151)
- *maḲġasınān* “makas ile” (18/376)
- *baḲ* “bak” (18/413)
- *ancaḲ* “ancak” (18/792)

2.2.2.1.7. t>d

AİA’nın genelinde t>d değişimi sözcük başlarında, ön, iç ve son seste ortaya çıkan yaygın ses değişimlerindendir.

Sözcük Başında

- *duz* “tuz” (60/448)
- *dadı* “tadı” (1/98)
- *daşındī* “taşındı” (1/133)
- *daşlıçaydan* “Taşlıçay’dan” (59/67)
- *daş evleriydi* “taş evleriydi” (59/111)
- *daraḫnan* “Tarak ile” (59/10)
- *dene* “tane” (1/156)

Sözcük İçinde

- *çıkarTdılar* “çıkardılar” (60/45)
- *ısdadandan* “ıslattıktan” (59/23)
- *yabdılar* “yaptılar” (60/46)
- *giTdi* “gitti” (81/45)
- *aTdırdım* “attırdım” (1/251)
- *ġoparTdıḫ* “koparttım” (59/195)
- *annaTdım* “anlattım” (59/282)

- *müfeddiş* “müfettiş” (60/135)
- *edderi* “etleri” (60/389)
- *báddaniye* “battaniye” (60/421)
- *işiddiŋ* “işittin” (59/186)
- *yeşil oddarı* “yeşil otları” (60/364)

Sözcük Sonunda

- *derd* “dert” (18/113)
- *muḥammed* “Muhammet” (20/401)
- *ehmed* “Ahmet” (84/84)

2.2.2.1.8. t>T

AİA’da t > d değişmesi durumunda tonlulaşma genellikle tamamlanamamakta ve böylece ön, iç ve son seste yarı tonlu T ünsüzü ortaya çıkmaktadır:

- *haKġaTden* “hakikaten” (1/203)
- *geTdim* “gittim” (86/126)
- *ceTdi* “gitti” (26/2)
- *aTdırdım* “attırdım” (1/251)
- *hayaTda* “hayatta” (1/273)
- *giT* “git” (1/111)
- *ġarT* “kart, çeyrek altın” (60/510)

2.2.2.1.9. p>b, P

AİA’da p > b değişmesi bazen sözcük başında genellikle de - Ip, -Up zarf-fiil ekinde ortaya çıkar. İç seste bulunan p ünsüzleri genellikle yan tonlulaşarak P ünsüzüne dönüşmektedir:

- *barmaḫlarım* “parmaklarım” (18/191)
- *hePsi* “hepsi” (11/33)
- *heP* “hep” (78/289)
- *geçiniP* “geçinip” (1/13)
- *iPliK* “iplik” (1/159)
- *keçib mi keçmiyib mi* “geçmiş mi geçmemiş mi” (59/226)
- *eyib* “Eyüp” (1/78)

- *bazar günü* “Pazar günü” (37/676)

2.2.2.1.10. k>ğ

- *bayramlaşmağa* (77/31)
- *yaḫmağa* (60/329)
- *sağmağa* (60/362)
- *baḫmağa* (1/21)

2.2.2.1.11. h>y

AİA’da örneklerine iç seslerde rastlanan h>y ses değişimi nadir görülen ses değişimlerindendir:

- *vallayi* “vallahi” (1/9)
- *kayfaltısında* “kahvaltısında” (1/206)

2.2.2.1.12. k>y

AİA’da ince ünlülü sözcüklerde seyrek olarak “k” ünsüzleri tonlu-yarı ünlü y sesine dönüşmektedir:

- *isdeyinnen* “isteği ile” (1/27)
- *ramazaman yemeyine* “Ramazan yemeğine” (1/109)
- *ekmeyin* “ekmeğin” (1/211)
- *bildiyin* “bildiğin” (59/176)
- *mubarey ossun* “mübarek olsun” (60/198)
- *çimmey* “çimmek, yıkanmak” (18/305)

2.2.2.1.13. s>z

- *zabah* “sabah” (33/8)
- *zopa* “sopa” (18/325)

2.2.2.1.14. k>ḣ

AİA’da sık karşılaşılan ses değişimlerindendir. “yh” sesini ifade etmektedir. Önceki çalışmalarda net bir ekilde ortaya koyulan bu ses bizim çalışmamızda iki gruba ayrılarak verilecektir. Çünkü dil zamana bağlı olarak değişebilen, canlı bir varlık olduğu için eskiden “yh” sesinde net duyulan y sesi zamanla zayıflamış ve h sesine dönüşmüştür.

1.

- dayire ġaldı şimdi de *giderih́*. (1/268)
- maḳġaso͡lu üÇ bėş sıra gideceh́sēn onnan sora ih́i sıra gidif geleceh́sen onnan sora ilmeyi çezib bir dahā ele. (18/756)

2.

- torunnarımın çocuḫları ere *gideceh́* zemannarı var. (18/58)
- ya madem öyleyse ġardeşim ne ġız *verēh́* ne ġız alāḫ. (1/85)

2.2.2.2. Tonsuzlaşma

Tonlu ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan tonsuz ünsüzlere dönüşmeleri, tonsuzlaşma olarak bilinir. Türkçede tonlulaşma, asıl ve bağlı biçim birimleri arasında tam bir düzenlilik ve uyum içinde gerçekleşirken, tonsuzlaşma, oldukça değişik yer ve koşullarda pek az görülür (Karaağaç, 2015, s. 91). AİA'da tonlulaşma daha yaygın olarak görülürken, tonsuzlaşma hem daha az hem de eski biçimleriyle görülmektedir.

2.2.2.2.1. g>k

AİA'da Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi ön seste aslî k- üzsüzü korunmaktadır.

- *keç* "geç" (59/1)
- *keçiTvėrēn* "geçitveren" (59/65)
- *kiç* "geç" (1/1)
- *köççer* "göçer" (59/207)
- *künnerimiz* "günlerimiz" (60/119)
- *kündüz* "gündüz" (60/182)
- *kimi* "gibi" (33/68)
- *kenelliKnen* "genellikle" (1/81)
- *kömleK* "gömlek" (59/148)

2.2.2.2.2. ḳ >Ḳ

- *yapacaḲdı* "yapacaktı" (59/225)
- *yazıḲ* "yazık" (60/32)
- *annaşdıḲ* "anlaştık" (60/37)

- *çabıḴ* “çabuk” (60/39)
- *toplȧyāḴ* “toplayak” (60/114)
- *doğruyarıḴ* “doğrayak” (60/122)
- *doḴdura* “doktora” (60/154)
- *Ḵahvaltıya* “kahvaltıya” (60/185)
- *baḴ* “bak” (18/413)
- *sālıḴ* “sağlık” (60/221)
- *sınıḴcıydı* “sınıkçıydı” (60/382)

2.2.2.2.3. z>s

Yöre ağzında, iç seslerde z ünsüzü ile s ünsüzü yan yana gelirse gerileyici benzeştirme yoluyla z’nin s’ye dönüştüğü görülür:

- *gelmesse* “gelmezse” (60/199)
- *yīldıs* “Yıldız”

2.2.2.2.4. b>p, P

Yöre ağızlarında çok sık görülen ses değişimlerindendir:

- *pütūn* “bütün” (60/84)
- *pitennen* sora “bittikten sonra” (59/15)
- *Pıçaḫnan* “bıçak ile” (60/383)
- piçerdiler “biçerdiler” (1/169)

2.2.2.2.5. c>ç>Ç

- *çinaziyi* “cenazeyi” (59/249)
- *keçiTvėrēn* “geçitveren” (59/65)
- *göerçin* “güvercin” (60/373)

2.2.2.3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzler hâline gelmesi durumuna süreklileşme denir. Sürekli ünsüzler, oluşum sırasında hava için daha dar bir geçit bıraktıkları için süreksiz ünsüzlere daha yakındır. Süreklileşme durumu sızıcılaşma ve akıcılaşma olmak üzere kendi arasında ikiye ayrılır (Ercilasun, 2020, s. 111).

2.2.2.3.1. Sızıcılaşma

Süreksiz bir ünsüzün sürekli, sızıcı bir ünsüze veya akıcı bir ünsüzün sızıcı bir ünsüze dönüşmesi olayına sızıcılaşma adı verilmektedir (Küçük, 2013, s. 49). AİA'da sık görülen ünsüz değişmeleridir.

2.2.2.3.1.1. b> b̲, v

/b/ ünsüzünün yarı sızıcılaşarak / b̲ /; tam sızıcılaşarak / v / olması AİA'da Terekeme ağzında daha çok görülen ünsüz değişmelerindendir. Daha çok sızıcı ve akıcı olan "z, h, r, l, y, ş" ünsüzlerinin yanında bu değişme görülür:

- *çorab̲* "çorap" (59/108)
- *ġurb̲an* "kurban" (59/257)
- *ġavlara* "kaplara" (59/180)

AİA'da iki ünlü arasında kalan /b/ ünsüzlerinin sızıcılaşarak /v/ olması olması durumu da görülmektedir:

- *çib̲in* "çibin, sinek" (60/430)
- *sab̲unna* "sabun" (59/248)

2.2.2.3.1.2. c> c̲ , j

/c/ ünsüzünün yarı sızıcılaşarak / c̲ /; tam sızıcılaşarak / j / olması AİA'da Terekeme ağzında en yaygın görülen ünsüz değişmelerindendir.

- **c> c̲ örnekleri:**
- *kesec̲eh́sen* "keseceksin" (18/376)
- *gidec̲eh́ler* "gidecekler" (60/512)
- *diyec̲ēm* "diyeceğim" (59/10)
- *çoc̲uḫları* "çocukları" (18/438)
- *yapac̲iyíḫ* "yapacağız" (59/9)
- *alac̲iyíḫ* "alacağız" (59/10)
- *darıyac̲íyıḫ* "tarayacağız" (59/10)
- **c > j örnekleri:**
- *eğirejiyih́* "eğireceğiz"
- *gelejeh́* "gelecek" (59/105)
- *yapajiyídíḫ* "yapacaktık" (59/214)

- *yaḫanajiyıḫ* “yıkanacağız” (59/216)
- *ġoyajām* “koyacağım” (60/511)

2.2.2.3.1.3. c>ş

/c/ ünsüzünün sızıcılaşarak /ş/ olmasının örnekleri AİA’dan derlenen metinlerde az görülmektedir.

- *saş* “sac” (67/197)

2.2.2.3.1.4. ç>j

/ç/ ünsüzünün tam sızıcılaşarak / j / olması AİA’da Terekeme ağzında görülen ünsüz değişmelerindendir.

- *saj* “saç” (67/201)

2.2.2.3.1.5. ç>ş

/ç/ ünsüzünün sızıcılaşarak /ş/ ünsüzüne dönüşmesi konusu geçmişten beri çeşitli görüşlere dayandırılmaktadır. Karaağaç, bu ses değişiminin Eski Türkçede bulunmadığını ve tarihsel Kıpçak yazı diliyle birlikte ortaya çıktığını (Karaağaç, 2015, s. 162); Kun başlarda Türkçedeki /ç/ ünsüzünün yerine Arap alfabesinde bu sesi karşılayacak bir harf bulunmadığı için /ş/ ünsüzünün kullanıldığı fakat zaman içerisinde görüşlerini değiştirerek Kıpçak Türkçesinde bu ses değişiminin başladığını (Kun, 1975, s. 155-210); Argunşah ise bu ses değişiminin Kıpçak Türkçesine ait bir özellik olmadığını ve bu durumun bir yazım sorunu olduğunu ifade ederek /ş/ ile yazılan örneklerin tamamının /ç/ ile okunmasını ileri sürmektedir (Argunşah, 2004, s. 31).

Tüm bu görüşler bağlamında bu değişimi dönemlerle ilişkilendirmek güçleşmektedir. Türk dilinin kaideleşmiş ses değişimlerinden ve Anadolu ağızlarının da genelinde görülen yaygın bir ünsüz değişimi olduğunu söylemek mümkündür. AİA’da ise hece ve kelime sonunda en yaygın görülen ünsüz değişmelerindendir.

- *aşdı* “açtı” (18/721)
- *genşdi* “gençti” (18/134)
- *saşların* “saçların” (18/139)
- *heş* “hiç” (18/29)
- *hiş* “hiç” (18/284)

- *ī̱şdiḱ* “içtik” (18/230)
- *işine* “içine” (18/286)
- *kireş* “kireç” (36/76)
- *keşdin* “geçtin” (18/314)
- *ağaş* “ağaç” (53/91)
- *ġaş* “kaç” (18/39)
- *geşmez* “geçmez” (78/495)

2.2.2.3.1.6. ḳ >ḫ

AİA’da görülen en yaygın sızıcılaşma olayıdır. Kelime başında, içinde ve sonunda /ḳ/ ünsüzlerinin sızıcılaşarak /ḫ/ olması birçok Anadolu ağzında olduğu gibi AİA’da da sızıcılaşma oranı daha fazladır.

Kelime içinde:

- *doḫdur* “doktor” (43/100)
- *aḫlım* “aklım” (18/214)
- *yoḫdu* “yoktu” (7/34)
- *ġaḫdı* “kalktı” (18/29)
- *çıḫdı* “çıktı” (18/737)
- *oḫuTmadılar* “okutmadılar” (18/152)
- *aḫlım maḫlım* “aklım maklım” (18/214)
- *yaḫamā* “yıkama” (18/310)
- *toḫuyúllā̄r* “dokuyorlar” (18/70)
- *olacaḫsan* “olacaksın” (18/22)

Hem kelime içinde hem de kelime sonunda:

- *yoḫsullūḫ* “yoksulluk” (18/72)
- *yaḫışıḫlı* “yakışıklı” (18/78)
- *yoḫluḫ* “yokluk” (67/122)
- *doḫdurluḫ* “doktorluk” (18/164)

Kelime sonunda:

- *çubuḫ* “çubuk” (18/358)
- *ġazzıḫ* “kazık” (18/359)

- *yaşlılıḫ* “yaşlılık” (18/212)
- *ġaynadardıḫ* “kaynatırdık” (18/247)
- *artıḫ* “artık” (78/414)
- *ufaḫ* “ufak” (18/108)
- *tavaḫ* “tabak” (18/101)
- *yoḫ* “yok” (18/79)
- *olacaḫ* “olacak” (18/15)
- *muTvaḫ* “mutfak” (18/71)
- *ġoşardıḫ* “koşardık” (18/98)
- *bardaḫ* “bardak” (18/102)
- *ġaşıḫ* “kaşık” (18/100)

2.2.2.3.1.7. k> ḱ

AİA’da görülen diğer bir yaygın sızıcılaşma olayı ise kelime içinde ve sonunda /k/ ünsüzlerinin sızıcılaşarak / ḱ / olmasıdır. Yazı dilinin etkisi ile birçok kişi hem / ḱ /’yi / k> K >g /’ye çevirerek hem / ḱ /’li biçimde hem de /k/, /K/ ve /g/’li olarak aynı anda konuşabilmektedir.

Kelime içinde:

- *şüḱür* “şükür” (18/174)
- *seḱsen* “seksen” (68/39)
- *iḱi* “iki” (18/93)
- *çeḱdim* “çektim” (51/176)
- *keseçeḱsen* “keseceksin” (18/376)
- *çeḱḱerdim* “çekerdim” (18/490)
- *töḱüldü* “döküldü” (18/212)

Kelime sonunda:

- *verejeḱ* “verecek” (18/16)
- *ōreTmenniḱ* “öğretmenlik” (18/22)
- *bēndiḱ* “beğendik” (18/93)
- *pükerdīḱ* “bükerdik” (60/97)
- *çekerdiḱ* “çekerdik” (60/83)
- *seneliḱ* “senelik” (18/253)

- *ineḱ* “inek” (67/43)
- *yėmeḱ* “yemek” (18/243)
- *patiḱ* “patik” (60/266)
- *böyüḱ* “büyük” (21/56)
- *ġazanabileceḱ mī* “kazanabilecek mi?” (18/197)
- *geyTdiḱ* “gittik” (18/118)
- *teḱ* “tek” (1/284)
- *işdiḱ* “içtik” (18/230)
- *örerdiḱ* “örerdik” (18/508)

2.2.2.3.1.8. ķ> ğ

/k/ > /ğ/ değişmesi son ses durumunda olan ya da iki ünlü arasında kalan kalın ķ sesi yöre ağızlarının bir eğilimi olarak genellikle yöredeki yaygın tonlulaşmanın da etkisiyle /ğ/’ye dönüşmektedir.

- *sağlığ* “sağlık” (37/155)
- *ocağ* “ocak” (14/16)
- *baķmağ* “bakmak” (1/21)
- *sağmağ* “sağmak” (60/362)
- *parmağ* “parmak” (59/261)

2.2.2.3.1.9. k>g

AİA’da görülen yaygın ses değişimlerindendir.

- *demeg* “demek” (37/20)
- *görmeg* “görmek” (60/32)
- *peg* “pek” (79/27)
- *köbeg* “göbek” (60/394)
- *yüreg* “yürek” (60/423)
- *çiçeg* “çiçek” (60/477)
- *ekmegi* “ekmeği”

2.2.2.3.1.10. p>f

AİA’da Ahıska ve Karapapak ağzında sıklıkla görülen ses değişimidir.

- *tutuFsā* “tutupsa” (60/386)

- *ġuflu* “kulplu” (59/244)
- *yuyuluf* “yuyulup, yıkanıp” (59/246)
- *alıf* “alıp” (60/509)
- *çıḫarıf* “çıkarıp” (60/519)

2.2.2.3.2. Akıcılaşma:

2.2.2.3.2.1. b>m

b>m değişimi, Eski Türkçe kelime başındaki b- ünsüzünün (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 88) kendisini takip eden bir geniz ünsüzünün (n, ŋ) etkisiyle m-’ye dönüşmesiyle gerçekleşmiştir (Güner, 2020, s. 84). Bu ünsüz değişmesi, ikinci ünsüzü geniz ses olan kelimelerin başında görülür; Azerbaycan Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biridir (Özçelik, 2021, s. 59). Dolayısıyla Azerbaycan ile olan sınır yakınlığına bağlı olarak AİA’nın genelinde de görülen karakteristik olan ses değişimlerindendir. Yörede kimi edatı da kimi biçiminde söylenmektedir.

Kelime Başında:

- *mu* “bu” (20/174)
- *men* “ben” (18/177)
- *min-* “binmek” (20/111)
- *menimki* “benim ki” (18/43)

Kelime İçinde:

Standart dildeki gibi kelimesi AİA’da genellikle gimi şeklindedir.

- *gimī* “gibi” (18/103)

2.2.2.3.2.2. g>ğ>y

AİA’da [ğ] sesi taşıyan kimi kelimeler akıcı [y] ünsüzüne dönüşür. Genel olarak iki ünlü arasında görülen değişimdir.

- *deyil* “değil” (1/231)
- *deyerlendiren* “değerlendiren” (1/142)
- *eyer* “eğer” (13/95)
- *döndüyü* “döndüğü” (1/176)
- *düyün* “düğün” (1/29)

- *gördüyün* “gördüğün” (1/132)
- *öylen* “öğlen” (55/75)
- *böyreg* “böğrek” (1/249)

2.2.2.4. Süreksizleşme

Akıcı veya sızıcı olarak çıkan, yani sürekli söylenebilen bir ünsüzün, patlayıcı ve kapanmalı, yani süreksiz söylenen bir ünsüze dönüşmesidir (Özkan, 2019, s. 131).

2.2.2.4.1. ğ>g

Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olan /g/’yi koruma eğilimi AİA’da da görülmektedir:

- *tovugu* “tavuğu” (60/118)
- *ogulu* “oğulu” (1/13)
- *yogurT* “yoğurt” (85/19)
- *yapmaga* “yapmaya” (60/189)
- *toz almaga* “toz almaya” (60/189)
- *kari yagar* “kar yağar” (60/239)
- *ġurbaga* “kurbağa” (60/380)
- *agaş* “ağaç” (35/17)
- *dogan* “doğan” (20/263)
- *asgerlige* “askerliğe” (37/681)
- *iPlige* “ipliğe” (67/124)

2.2.2.4.2. j>c

AİA’da sözcüklerin başında bulunan j sesinin c’ye dönüştüğü görülmektedir:

- *cenderme* “jandarma” (25/47)
- *candarma* “jandarma” (37/271)

2.2.2.4.3. v>b, b̲

Azerbaycan Türkçesi özelliklerinden olan bu değişim AİA’da da görülmektedir:

- *beƒāT eT-* “vefat etmek” (25/2)
- *helb̲a* “helva” (60/446)
- *sab̲unna* “sabun ile” (59/248)
- *çorab̲* “çorap” (59/108)

- *ġurḫan* “kurban” (59/257)
- *maḫi* “mavi” (60/240)
- *haḫlı* “havlu” (60/267)

2.2.2.4.4. m>b

AİA’da dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülen bir değişimdir:

- *ebbeh́* “ekmek” (67/172)
- *ebbeK* “ekmek” (69/33)

2.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

2.2.2.5.1. h>ḫ

AİA’da, hem alınma sözcüklerde hem de aslî biçimleri k ile olan Türkçe sözcüklerde ḳ > ḫ değişmesinin baskısıyla yörede h > ḫ değişmesi ortaya çıkmıştır. Türkçe kelimelerde aslî olarak /h/ sesi yoktur (Ergin, 2001, s. 58). Türkçe kelimelerdeki /h/ sesleri Batı Türkçesinin ilk zamanlarında /k/ sesinden gelişmiştir. Sonra Eski Anadolu Türkçesi döneminde tekrar /h/ sesine dönüşmüş ve bu değişim dvamlı olarak sürmektedir. ḫamır ve ḫastaḫana kelimeleri de köken olarak yabancı oldukları için AİA’da olduğu gibi seslendirilmektedir. Bu da dillerin birbirinden sürekli olarak etkilendiğinin göstergesidir:

- *ḫamır* “hamur” (14/36) (Arapça ḫamīr)
- *ḫastaḫanadan* “hastaneden” (Farsça ḫaste + ḫāne)

2.2.2.5.2. r>l

AİA’da bu ses değişimi, gerileyici ünsüz benzeştirmeleri sonucu görülmektedir:

- *durallar* “dururlar” (60/204)
- *yapallar* “yaparlar” (60/241)
- *kırallar* “kırarlar” (60/309)
- *geziller* “gezirler” (59/259)

2.2.2.5.3. m>n

AİA’da birkaç kelimede görülen bir ses değişimidir:

- *ġonşulārdan* “komşulardan” (1/132)
- *hindi* “şimdi” (59/276)
- *hindiki* “şimdiki” (59/289)

- *hindikilere* “şimdikilere” (1/179)
- *indi* “şimdi” (59/13)
- *indikilerde* “şimdikilerde” (59/38)
- *indiki* “şimdiki” (59/289)

2.2.2.5.4. ğ>v

AİA’da nadir görülen ses değişimlerindendir:

- *savul* “sağ ol” (67/56)
- *savulasıŋ* “sağ olasın” (60/488)

2.2.2.5.5. ğ>y

ğ>y değişimi, Ağrı ağızları genelinde görülen ses değişimlerindendir:

- *soyuḴ* “soğuk” (1/166)
- *düyün* “düğün” (2/58)
- *deyil* “değil” (60/5)
- *deyilsin* “değilsin” (74/12)
- *öylendi* “öğlen” (59/280)

2.2.2.5.6. y>v

AİA’da köy sözcüğünde görülen bir ses değişimidir:

- *kövde* “köyde” (60/117)

2.2.2.5.7. l>n

AİA’ın genelinde ilerleyici ve gerileyici benzeşmeyle *ile+n* edatındaki *l* ünsüzü *n* sesine dönüşmüştür:

- *barzunnan* “barzunla” (60/85)
- *unnan* “unla” (60/109)
- *yoğurTnan* “yoğurtla” (60/123)
- *ġovalarınan* “kovalarla” (60/139)
- *berdilerinen* “berdilerle” (60/143)
- *kendirinen* “kendirle” (60/303)
- *ġaraciyerinen* “karaciğeri ile” (60/315)
- *eKmeKnen* “ekmek ile” (60/333)

2.2.2.5.8. ş > h

AİA'da şimdi kelimesinde görülen bir ses değişimidir:

- *hindi* "şimdi" (1/110)
- *hindikilere* "şimdikilere" (1/179)
- *hindiki* "şimdiki" (59/289)

2.2.2.5.9. s>ş

s>ş ses değişimi, pek çok Anadolu ağızlarında olduğu gibi AİA'da da görülen bir değişimdir:

- *herkeşin* "herkesin" (1/100)
- *herkiş* "herkes" (1/133)
- *herkeş* "herkes" (1/134)

2.2.2.5.10. n>l Değişmesi

- *laylon* "naylon" (18/439)

2.2.2.5.11. ğ> y

AİA'da daha çok Terekeme ağzında görülen akıcılaşma türüdür. Derlenen metinlerde çok fazla örneğine rastlanmamıştır.

- *döyülür* "döğülür" (18/432)

2.2.2.6. Benzeşme

Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşmasıdır (Karaağaç, 2015, s. 65).

2.2.2.6.1. İlerleyici Benzeşme

2.2.2.6.1.1. İlerleyici Yarı Benzeşme

2.2.2.6.1.1.1. -ml->-mn- Benzeşmesi

- *yarımnan* "yarım ile+n" (59/43)
- *elimnen* "elim ile+n" (18/316)
- *babamnan* "babam ile+n" (78/347)
- *ġocamna* "kocam ile" (59/281)

2.2.2.6.1.1.2. -rl- > -rn- Benzeşmesi

- *tarnasī* “tarlası” (18/688)

2.2.2.6.1.1.3. -yl- > -yn- Benzeşmesi

- *tükürüynnen* “tükürüğü ile” (78/470)
- *iyniynēn* “iğne ile” (18/666)
- *fırçiynen* “fırça ile” (18/311)
- *arâbıynen* “araba ile” (18/691)
- *zopayna* “sopa ile” (18/323)
- *yagiynan* “yağ ile” (18/627)

2.2.2.6.1.1.4. -md->-mn- Benzeşmesi

- *boğğazımnan* “boğazımdan” (78/185)

2.2.2.6.1.2. İlerleyici Tam Benzeşme

2.2.2.6.1.2.1. -nd- > -nn- Benzeşmesi

- *onnan sōra* “ondan aonra” (60/63)
- *unnan sorā* “ondan sonra” (18/338)
- *üsdünnen* “üstünden” (78/102)
- *bennen de* “benden de” (18/573)
- *günnen sora* “günden sonra” (18/549)
- *üzünne* “yüzünde” (59/36)

2.2.2.6.1.2.2. -nl- > -nn- Benzeşmesi

AİA’da sistemli olarak görülen bir benzeşme olayıdır. /n/ ile biten isim ve fiil kök ya da gövdelerinden sonra /l/ ile başlayan bir ek geldiğinde söz konusu ekin başındaki /l/ ünsüzü /n/’ye dönüşür.

- *unnar* “onlar” (78/69)
- *ȯnnar* “onlar” (78/166)
- *ġadınnar* “kadınlar” (84/18)
- *ġarannıḫ* “karanlık” (78/204)
- *annadım* “anladım” (18/169)
- *gelinniK* “gelinlik” (7/8)

- *zemannarı* “zamanları” (18/58)
- *uğlannar* “oğlanlar” (78/539)
- *anniyem* “anlıyorum” (18/183)
- *sahannar* “sehenler” (18/250)
- *ġurbannıḫ* “kurbanlık” (18/293)
- *laylonnar* “naylonlar” (60/461)
- *samannıḫ* “samanlık” (59/53)
- *nışannım* “nişanlım” (59/56)

2.2.2.6.1.2.3. -ly- > -ll- Benzeşmesi

- *millar* “milyar” (84/44)

2.2.2.6.1.2.4. -nm- > -mm- Benzeşmesi

- *om milyar* “on milyar” (78/19)

2.2.2.6.1.2.5. -şh- > -şş- Benzeşmesi

- *meşşurüdü* “meşhurdu” (78/283)

2.2.2.6.1.2.6. -zh- > -sh- > -ss- Benzeşmesi

- *messeb* “meshep” (18/672)

2.2.2.6.1.2.7. -zl- > -zz- Benzeşmesi

- *ġızzar* “kızlar” (18/734)

2.2.2.6.2. Gerileyici Benzeşme

2.2.2.6.2.1. Gerileyici Yarı Benzeşme

2.2.2.6.2.1.1. -md- > -nd- Benzeşmesi

- *şindi* “şimdi” (18/103)
- *hindi* “şimdi” (18/77)
- *şindiḱ* “şimdi” (18/93)
- *indi* “şimdi” (18/181)

2.2.2.6.2.1.2. -nb- > -mb- Benzeşmesi

- *ambar* < *anbar* (<Far.) (78/288)
- *om beş* “on beş” (1/76)

2.2.2.6.2.2. Gerileyici Tam Benzeşme

2.2.3.2.2.1. -ğn- > -nn- Benzeşmesi

- *innesi* “iğnesi” (37/558)

2.2.3.2.2.2. -hm- > -mm- Benzeşmesi

- *memmed* “Mehmet” (18/684)

2.2.3.2.2.3. -nm- > -mm- Benzeşmesi

- *ġalmadım mī* “kalmadın mı” (18/773)

2.2.3.2.2.4. -ls- > -ss- Benzeşmesi

- *assın* “alsın” (18/214)
- *halal ossūn* “helal olsun” (18/860)
- *ras gessin* “rast gelsin” (18/736)
- *irezı ossūn* “razı olsun” (18/848)

2.2.3.2.2.5. -nş- > -şş- Benzeşmesi

- *işşallah* “inşallah” (18/788)

2.2.3.2.2.6. -rl- > -ll- Benzeşmesi

AİA’da örneği sık görülen benzeşme türüdür.

- *öldüriller* “öldürürler” (78/42)
- *çaliyiller* “çalıyorlar” (78/250)
- *yerleşdiriller* “yerleştirirler” (78/86)
- *diyillerdi* “diyorlardı” (78/254)
- *dillēr* “derler” (78/267)
- *obüllerī* “öbürleri” (78/76)
- *üğütüllerdi* “öğütürlerdi” (78/284)
- *dövellerdī* “döverlerdi” (78/410)
- *gizleniller* “gizlenirler” (78/463)
- *kötüliyillerdi* “kötülüyorlardı” (78/537)
- *tökellerdi* “dökerlerdi” (78/546)
- *dēller* “derler” (18/10)
- *pişiriller* “pişirirler” (18/71)

- *görüller* “görürler” (18/106)
- *durūller* “dururlar” (18/296)
- *sarēller* “sararlar/sarıyorlar” (18/382)
- *pililler* “bilirler” (18/497)
- *ayelleTmīş* “ayarlatmış” (18/596)

2.2.3.2.2.7. -td-/-tt- > -dd- Benzeşmesi

- *malazgirdde* “Malazgirt’te” (78/518)
- *teşddē* “teştde” (18/275)
- *izmiddiyiḥ* “İzmit’teyiz” (18/60)

2.2.3.2.2.8. -ts- > -ss- Benzeşmesi

- *yassı* “yatsı” (21/86)
- *gissin* “gitsin” (1/51)

2.2.3.2.2.9. -zc- > -cc- Benzeşmesi

- *accıġ* “azcık” (60/327)

2.2.3.2.2.10. -zs- > -ss- Benzeşmesi

- *bilmessen* “bilmezsin” (18/254)

2.2.3.2.2.11. -rs->-ss- Benzeşmesi

- *büssürü* “bir sürü” (74/30)

2.2.3.3. Uzak Benzeşme

Kelime içindeki bir ünsüzün uzakta bulunan başka bir ünsüzü kendisine benzeştirmesine uzak benzeşme denir (Akca, 2009, s. 215). AİA’da uzak benzeşme örnekleri az görülmektedir.

- *laylon* “naylon” (18/312)
- *men* “ben”

2.2.4. Ünsüz Aykırılaşması

Ünsüzler arasındaki benzeşmenin zıddı bir olaydır. Bu olay boğumlanma noktaları aynı ya da yakın olan ünsüzlerden birinin başka bir boğumlanma noktasına geçerek benzeri sesten uzaklaşması olayıdır. Bu olay söz konusu kelimelerde benzer veya eşit nitelikte

seslerin yan yana gelmesinden kaynaklanan ses olayını engelleme amacına dayanan bir ses değişmesidir (Korkmaz, 2021, s. 13). Aykırılaşma, genellikle akıcı /r, l/ gibi ünsüzlerin tekrarından kaçınmak için dilin başvurduğu bir yoldur (Akca, 2009, s. 216). AİA'dan derlenen metinlerde bu durumun örneklerine rastlanmamıştır.

hayıl "hayır"

2.2.4.1 İki Yönlü Benzeşme İle

- *barabar* "beraber" (18/154)
- *amanaT* "emanet" (18/111)

2.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

İki ünlü arasında kalan orta hece ünsüzleri l, m, n bazen kuvvetli vurgulara, bazen de sebebi anlaşılamayan eğilimlere bağlı olarak ikizleşmektedir (Özkan, 2019, s. 139).

2.2.5.1. -c- > -cc- İkizleşmesi

- *siccaḫ* "sıcak" (78/54)
- *accel* "ecel" (78/190)
- *ġocca* "koca, büyük" (78/297)

2.2.5.2. -d- > -dd- İkizleşmesi

- *yeddi* "yedi" (18/589)
- *yēddi* "yedi" (18/451)

2.2.5.3. -k- > -kk-/-KK- İkizleşmesi

- *şükkür* "şükür" (78/170)
- *şeKKer* "şeker" (78/341)
- *ikki* "iki" (84/56)
- *seKKiz* "sekiz" (18/29)
- *ökküz* "öküz" (78/46)
- *sekkiz* "sekiz" (18/793)
- *ekkin* "ekin" (78/417)

2.2.5.4. -ķ - > -ķķ -/-ĶĶ - İkizleşmesi

- *doķķúz* "dokuz" (78/158)
- *aĶĶıllılar* "akıllılar" (78/246)

2.2.5.5. -m- > -mm- İkizleşmesi

- *vereṁmerem* “veremiyorum” (78/523)
- *adammıḫ* “adamık/adamız” (18/589)
- *satammaz* “satamaz” (18/32)
- *temmīz* “temiz” (18/844)

2.2.5.6. -n- > -nn- İkizleşmesi

- *nehrenin üzünne* “nehrenin yüzüne” (59/36)

2.2.5.7. -s- > -ss- İkizleşmesi

- *messuT ◡ėT-* “mesut et-” (78/33)

2.2.5.8. -ş- > -şş- İkizleşmesi

- *yeşşil* “yeşil” (78/105)
- *ġaşşıḫ* “kaşık” (57/18)
- *işşeK* “eşek” (78/276)
- *aşşağı* “aşağı” (78/325)
- *beşşiḱ* “beşik” (18/464)
- *başşıma* “başıma” (18/726)

2.2.5.9. -t- > -tt- İkizleşmesi

- *büttün* “bütün” (39/117)
- *bi̊ttün* “bütün” (78/142)

2.2.5.10. -y- > -yy- İkizleşmesi

- *hayyaTda* “hayatta” (78/514)
- *eyyi* “iyi” (18/28)
- *ayyırdılar* “ayırdılar” (78/231)
- *şeyyīm* “şeyim”
- *ġoyyun* “koyun” (18/604)
- *üşüyyom* “üşüyorum” (18/212)

2.2.5.11. -z- > -zz- İkizleşmesi

- *mē̊◡ezzin* “Mühendisin” (18/127)

- *gi̊zzel* “güzel” (78/17)
- *uzzun* “uzun” (18/148)
- *tazzeler* “tazeler” (78/116)
- *ġazzıḫ* “kazık” (18/359)
- *ġízzım* “kızım” (78/147)
- *yazzınca* “yazınca” (78/163)
- *yüzzüK* “yüzük” (78/354)

2.2.6. Ünsüz Tekleşmesi

Arapçadan ödünç alınan şeddeli kelimelerin, aslî ikiz ünsüzlerinin tekleşmesi olayıdır (Özkan, 2019, s.140). Aşağıdaki örneklerden bazılarının Türkiye Türkçesi yazı dilinde de asıllarına göre tekleşmiş biçimleri kullanılmaktadır.

- *ama/ema* < TT ama < Ar. amma (46/42*)*
- *evel* < TT evvel < Ar. evvel (44/68)
- *kasaP* < TT kasap < Ar. kassap (10/7)
- *vala* < TT vallahi (yemin sözü)< Ar. vallahi (25/4)
- *hamam* < TT hamam < Ar. Hammam (44/141)
- *asgeriye* < TT askeriye < Ar. askeriyye (23/43)
- *tüken* < TT dükkân < Ar. dukkān (18/665)

2.2.7. Ünsüz Düşmesi

2.2.7.1. /f/ Düşmesi

- *yuḫa* “yufka” (67/235)

2.2.7.2. /k-g/ Düşmesi

- *ötürerdiḱ* “götürürdük” (60/83)
- *āciyer* “akciğer” (60/173)
- *yō* “yok” (68/33)

2.2.7.3. /ğ/ Düşmesi

- *foturaf* “fotoğraf” (67/117)
- *ūreTmen* “öğretmen” (1/25)

2.2.7.4. y Düşmesi

Sözcük Başında

- *üzīh́* “yüzük” (1/34)
- *ilan* “yılan” (37/156)
- *ī̄rmi* “yirmi” (59/106)
- *nehrenin üzünne* “n. yüzüne” (59/36)
- *ī̄rmi bėş* “yirmi beş” (59/106)
- *üzünü aÇ* “yüzünü aç” (59/302)
- *üreyim* “yüreyim” (60/351)
- *itir-* “yitirmek” (18/683)

Sözcük İçinde

- *bėle* “böyle” (18/296)
- *ele* “öyle” (18/757)
- *bele* “böyle” (18/634)
- *ġo˛uruḫ* “koyuyoruz”

Sözcük Sonunda

- *buğda* “buğday” (59/123)
- *bişe* “bir şey” (36/116)

2.2.7.5. r Düşmesi

Sözcük Sonunda

AİA’nın genelinde -dir bildirme eki, -yor şimdiki zaman eki, geniş zaman eki -Ir ve -lAr çokluk ekinin r’si yaygın bir şekilde düşmektedir. Ayrıca AİA’da bir kelimesinin sonundaki r ünsüzü de genel olarak düştüğü görülmektedir:

- *ediyo* “ediyor” (61/11)
- *bağliyalla* “bağlıyorlar” (60/410)
- *verille* “verirler” (60/271)
- *diyolla* “diyorlar” (60/408)
- *bölülle* “bölerler” (60/313)
- *oynıyalla* “oynuyorlar” (60/501)

- *yemille* “yemirler” (60/317)
- *burdadı* “burdadır” (60/36)
- *serille* “seriller” (60/333)
- *çudū* “çadır” (59/24)
- *yaraTıyō* “yartıyor” (1/9)
- *verī* “verir”

Sözcük İçinde

AİA’da sözcük içinde r sesinin düştüğü görülmektedir:

- *çekiliyīler* “çekiliyorlar” (1/121)
- *vāsa* “varsa” (1/59)
- *verīsen* “verirsin” (1/130)
- *ġoyyōdum* “koyuyordum” (1/82)

2.2.7.6. h Düşmesi

AİA’nın genelinde h sesinin başta ve iç seste daha çok düştüğü görülmektedir.

Sözcük Başında

- *emi* “hemi”
- *ērkes* “herkes” (60/245)

Sözcük Sonunda

- *valla* “vallah” (78/260)
- *inşalla* “inşallah” (86/145)

2.2.7.7. l Düşmesi

AİA’da seyrek olarak görülen ses olaylarından birisidir:

- *nası* “nasıl” (60/505)

2.2.7.8. t Düşmesi

- *çifçiydiḥ* “çiftçiydik” (60/9)

2.2.7.9. ş Düşmesi

- *imdi* “şimdi” (1/97)
- *indi* “şimdi” (59/61)

- *indikilerde* “şimdikilerde” (59/38)

2.2.8. Ünsüz Türemesi

Ön, iç ve son seslerde kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesine ünsüz türemesi denir. Ekleme ve kaynaşma sırasında ünlü çatışmasını önlemek için Genel Türkçede araya kaynaştırma ünsüzleri getirilir (Özkan, 2019, s. 148). AİA’da genel olarak derlenen metinlerde bu ses olayıyla karşılaşılmıştır.

2.2.8.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

AİA’da kelime başında /h/ ve /y/ ünsüzlerinin türediği görülmüştür.

2.2.8.1.1. /yi/ Türemesi

- *yīreḫmed* “rahmet” (18/153)

2.2.8.1.2. /h/ Türemesi

- *havlı* “avlu” (78/367)
- *harḫ* “ark” (78/369)

2.2.8.2. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi

2.2.8.2.1. /b/ Türemesi

AİA’da genellikle sözcük içinde ve m ünsüzünün yanında ortaya çıkmaktadır:

- *ombuz* “omuz” (60/168)
- *pambıḫ* “pamuk” (6/13)

2.2.8.2.2. /h/ Türemesi

- *sahaT* “saat” (20/107)

2.2.8.2.3. /n/ Türemesi

Standart Türkiye Türkçesi’nde, teklik ve çokluk III. şahıs iyelik eklerinden sonra hâl ekleri geldiğinde, söz konusu iyelik ekleri ile hâl ekleri arasında zamir n’si diye adlandırılan bir /n/ ünsüzü türer. AİA’da da Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir.

- *ȯdaysına* “odasına” (78/346)
- *arḫasına* “arkasına” (78/415)

- *babasına (78/375)*
- *başġasına* “başkasına” (18/492)

2.2.8.2.4. /v/ Türemesi

Türkçede aslî /v/ ünsüzü bulunmamaktadır. Bugün kullanılan /v/ ünsüzleri ya türeme ya da ünsüz değişmesiyle ortaya çıkmıştır (Özkan, 2019, s. 150). AİA’da örnekleri azdır.

- *duva* “dua” (60/248)

2.2.8.2.5. /y/ Türemesi

AİA’da /y/ türemesiyle ilgili hususlar şunlardır:

1. Standart Türkiye Türkçesi yazı dilinde ünlü ile biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde yan yana gelen iki ünlünün arasına /y/ yardımcı ünsüzü girer. Bu kural AİA’da da geçerlidir.

- *ġapıya* “kapıya” (78/433)
- *tahdıya* “tahtaya” (18/524)
- *makiniya* “makinaya” (18/339)
- *ġarıya* “karıya” (18/721)
- *oruya* “oraya” (78/462)
- *oriye* “oraya” (60/420)
- *lavbåya* “lavabo” (60/243)

2. *ilen* edatının ünlüyle biten bir kelimeyle ekleşmesi sırasında da bazen standart dilden farklı olarak ilen edatının ön sesi düşürülmez ve edatla kelimenin sonunda bulunan ünlü arasına /y/ ünsüzü getirilir.

- *neyinen* “ne ilen” (60/473)

3. AİA’da Arapça alıntı kelimelerde yan yana bulunan ve seslerinden birisi ayın veya hemze olan çift ünlülerin arasında da kurallı olarak bir /y/ ünsüzünün türediği görülür.

- *mayış<TT maaş<Ar.maaş (78/136)*
- *ismayil<TT İsmail<Ar.İsmail (58/136)*
- *dayire<TT daire<Ar.daire (78/147)*
- *ayle<TT aile<Ar.aile (81/31)*
- *dayim<TT daim<Ar.daim (78/172)*

2.2.8.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

2.2.8.3.1. y Türemesi

- *kiloy* “kilo” (59/43)
- *camiy<TT cami<Ar.cami (78/334)*
- *onuy* “onu” (60/382)
- *yanı̄y* “yani” (1/30)

2.2.9. Yakın Göçüşme

Yan yana bulunan ünsüzler arasında meydana gelen yer değiştirme olayına yakın göçüşme denir (Akca, 2009, s. 227).

-ml- >-lm-: *melmekeT* “memleket” (35/38)

-pr- >-rp-: *torpaḫ* “toprak” (59/19), körpü “köprü” (18/314)

-yr- >-ry-: *baryam* “bayram” (1/98)

2.2.10. Uzak Göçüşme

y-l > l-y: *ġarolya* “karyola” (18/70)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

Şekil bilgisi, bir dilin kök kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin işlev ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konularını inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel ögeleri kelime kökleri ve ekleridir (Korkmaz, 2019, s. 99).

3.1. Ekler

Ekler kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılamayan, kökler ile birleşerek gövdeler, gövdeler ile birleşerek de yeni kelime gövdeleri oluşturan ya da kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kuran görevli şekilleridir (Korkma, 2019, s. 106).

AİA'da ekler, bu eklerin biçimsel ve anlamsal işlevleri göz önüne alınarak değerlendirilmeye çalışılmış, işletme ve türetme ekleri ana başlıkları çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın bu kısmında, Gürer Gülsevin'in *Uşak İli Ağızları* çalışmasındaki düzen esas alınmış ve Nevzat Özkan'ın *Gagavuz Türkçesi Grameri* çalışması, çalışma boyunca başucu kaynak olarak kullanılmıştır.

3.1.1. İşletme Ekleri

İşletme ekleri, isimler ile isimler veya isimler ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran eklerdir. Kelime gruplarından ve cümleden işletme ekleri çıkarıldığında, kelimeler arasındaki anlam bağları kopar ve cümlenin yapısı bozulur. Bu nedenle işletme ekleri hem kök ve gövdelere işleklik kazandıran eklerdir hem de yapım eklerinden daha kapsamlıdır (Korkmaz, 2019, s. 111). Dildeki sistem içerisinde işletme ekleri sürekli türetme eklerinden sonra gelmektedir.

AİA'daki işletme ekleri, isim işletimi ve fiil işletimi olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

3.1.1.1. İsim İşletim Ekleri

3.1.1.1.1. Çokluk Eki

+lAr, lā^{r}, +lA, +nAr, +der

Türkçede belirli çokluk yoktur. Belirsiz çokluk eki +LAr ekidir (Özkan, 2019, s. 189). Türkçede en yaygın bir biçimde kullanılan belirsiz çokluk ifade eden +LAr ekinin iki temel görevi bulunmaktadır. Eke adını veren "çokluk" fonksiyonu, Eski Türkçe döneminde daha az görülmekte, diğer görevi olan "grup, kategori, sınıf" yapma fonksiyonu ise daha az baskın görülmekteydi. Günümüz Türkçesi ve ağızlarında da aynı durum söz konusudur (Gülsevin, 2020, s. 85). Ekin ifade ettiği çokluk, sayı bildiren bir çokluk değil, belirsiz ve soyut olan bir çoktur.

AİA'daki örnekleri yazı diliyle benzerlik göstermektedir. Ancak metinlerde, fonetik unsurlara bağlı olarak yazı dilinin dışında da kullanılan farklı alt biçim birimleri de görülmektedir. Bunlardan ilki, AİA'nın genelinde /n/ ve /m/ ünsüzleri ile son bulan sözcüklere eklendiğinde ilerleyici ünsüz benzeştirmesine uğrayarak görülen +ner, +nar biçimi; ikincisi ise +lAr çokluk ekinin sonundaki /r/ ünsüzünün düşme aşaması veya düşümü sonucunda ortaya çıkan +lA^{r}, +nA^{r}, +lA, +nA biçimi ve üçüncüsü ise tonlu ünsüzle biten her kök ve gövdeden sonra kullanılan +dAr biçimidir.

Asıl biçimler

- **+lar:**
  - ***üşaḫlar*** ġabul͡ eTmir. (18/305)
- **+ler:**
  - ***inehĺeri*** savırdīm. (18/338)

1.1.1.1.1.1. Alt birimler

- **+ lār:**
  - medinenin ***yollārında*** (78/446)
  - ***kaplacalār*** bacım şöyle bi durum geldīnde de var. (84/32)
- **+ lā:**
  - bir gün de ***subaylā*** asgerlē geldiler. (72/38)
  - ben böle böle ***çadırlā*** tavuḴlar için ben kendi elimle yapmışım yani. (76/22)

- **+ lēr:**
  - bu gördüyün mahăleye geliyidim böyle mahlede ***büyüĥlērden*** ġonşulārdan geçilmiyi[r]di. (1/132)
  - azáriyim ben. ḫıdī̄r, ***mengeslēr***. (35/21)
- **+ lē:**
  - bir gün de subaylā ***asgerlē*** geldiler. (72/38)
- **+ nar:**
  - suyu indi evelde ***ġazannarda*** isidirdī̄ĥ. (18/576)
  - ele ***unnarı*** ġız şimdi ele diy. (18/605)
- **+ nār:**
  - hele ḫanalarımız var çatıda ***bunnār***. (18/514)
- **+ner:**
  - ***evlenennere*** yer yoḫumiş. (78/232)
  - işde böle ***künnerimiz*** oluru‿udu ġızım amma a ġuban olūm. (60/119)
- **+dar:**
  - ***oTdar*** ordā gö‿erī̄r. ġuPġuru oldu. (18/212)
  - agaşdı. ***agaşdar***. (18/325)
- **+der:**
  - poşeTde ***poşeddeī̄*** poşedderi onun içine doldururū̄ḫ. (18/639)
  - böyle uzun uzūn o ***eTderī̄*** o şişe taḫarıḫ (60/331)
- **+de:**
  - ***poşeTde*** poşedderī̄ poşedderi onun içine doldururū̄ḫ. (18/639)

3.1.1.1.1.2. Fonksiyonlarına Göre Çekim Ekleri

AİA'da çokluk eki fonksiyonlarına göre oldukça çeşitlidir. Bunların örnekleri şunlardır.

3.1.1.1.1.2.1. Belirsiz Çokluk Anlamı

- ***ġarolyalarımız*** burda ġalır. (18/596)
- gendi ***baz̲larını*** gendiler öldürdüler. (18/688)
- ***iyaḫları*** daşa deymesin. (18/780)
- ***anamınkiler unnardan*** da güzel ‿idi. (78/353-354)
- torunnarımın çocuḫları ere gideceĥ ***zemannarı*** var. (18/58)

- seni kim geliP ***sorannar*** aḫıra girende deygi nene sen odada mı ineḱ sağırsȧn. (18/299)

3.1.1.1.1.2.2. Sınıf, Grup, Kategori Anlamı

- ***öreTmenner*** de gelir ȯrda yap ̑idi. (18/583)
- ben gidemde ***taḫıllar*** buğun vermişdi. (18/431)
- o düz ovada çayīr ōT çimēn teK rabbimin yaraTdığı ***hayvannar*** var. (78/68)
- adam vermedi ***ġızlar*** oḫumā vermedi. (18/702)
- ***müslümannar*** yoḫ ̑üdu esgiden. (78/324)
- ***gelinner*** yaPdı unnan sorā. (18/338)
- bürda götür ***üşaḫlar*** uçağa bindir. (18/794)
- dörT dörTlüKdü ***evlaTlarí***. (78/515)
- ***sahannara*** ġo ̬ardīḫ. (18/250)
- onu içi ̑ne sağırdıḫ ***ġoyunnarı***. (18/298)
- ***iğdırlılara*** veriyoruz bir kısmi he. (37/211)

3.1.1.1.1.2.3. Abartma Anlamı

- ki ***yüzlerce*** yayan geTmişem ağrıya yayan gelmişem ben. (37/242)
- ***dizlerim*** ağrıyir. ġolum ağrıyir. (46/52)
- ***daşlar*** bile baḫırlar da menim dilimden anlamırlar. (34/28)
- orman o seviyeye gelene kada tā ***seneler*** çekī. (53/93)

3.1.1.1.1.2.4. Zamanda Genelleme Anlamı

- a burda mesela ***aḫşamları*** hoca yoḫ. (55/46)
- makine yoḫdi ***önceleri***. (69/8)
- ***bayramları*** şimdī. bir ay oruş tuturuḫ. (60/178)

3.1.1.1.1.2.5. Benzerlik Bildiren Grup Adları

- dışardan ***gelenner*** gibi tabi deyildir. (63/62)
- allaḫ ***sizlere*** uzun ömür versin. (60/234)
- ***annıyannara*** da eşK ̑ossūn. (1/131)
- peygamberimizin basdığı ***yerlerde*** gezdim. (78/457)

3.1.1.1.1.2.6. Yaklaşıklık Anlamı

- annemgilin zamannarında. he ata minir ***götürürler*** gelin. (2/38)
- yoḫ seḥsen altıda düün yapdı. seḥsen üş ***yıllarından*** o. (43/118)
- yane ağrıya yetişdirene kadar aḫşam bu ***civarlarındaydı*** giTdi. (81/45)

3.1.1.1.2. İyelik Ekleri

İyelik çekimi, ismin karşıladığı varlığın kime veya neye ait olduğunu şahıslar hâlinde bildirir (Özkan, 2019, s. 204). İyelik ekleri, çokluk eklerinden daha çok fakat durum ve soru eklerinden daha az kapsamlıdır (Karaağaç, 2012, s. 54). Buna bağlı olarak çokluk ekinden sonra gelmektedir.

AİA'da iyelik ekleri, Standart Türkiye Türkçesi yazı dilindeki kullanımla ve Azerbaycan Türkçesi ile uyum gösterir. Fakat iyelik eklerinin eklenme kuralları, uyuma girme ve ek biçimleri açısından, teklik ve çokluk ikincil kişilerdeki damaksıl [ŋ] ünsüzünün AİA'da kendisini koruduğu durumları da görülmektedir.

Tablo 3.1: AİA'da İyelik Ekleri

KİŞİLER	EK
Teklik Birinci Kişi	+(I)m,+(U)m
Teklik İkinci Kişi	+(I)n/+(I)ŋ
Teklik Üçüncü Kişi	+I, +sI
Çokluk Birinci Kişi	+mIz
Çokluk İkinci Kişi	+nIz, + ŋIz
Çokluk Üçüncü Kişi	+lArI

Tablo AİA'da İyelik Ekleri

1. Teklik Kişi İyelik Ekinin Kullanımı

- o ***ġízzım*** on iki yıl yėrde ġaldi. (78/147)
- ***ġocam*** beni kandırdı dėdi vēr. (78/356)
- sen hindī altı ġīZ iḥi ***ōlum***. (18/45)
- ***önümde*** tavağım de˳erim. (18/271)
- ***ġavağımda ġavağım*** diyirdim. (18/271)
- ***mezerime*** boyun eyer giderem (18/428)

2. Teklik Kişi İyelik Ekinin Kullanımı

- o ***dāyyíŋ*** seni ġoyuna getirib sadmağa. (18/602)

- ***seniŋ telėfonuŋa*** aldı mı. (18/729)
- al ***telefonuŋa anaŋa*** götü görsed. (18/738)
- ele ġapıya çıḫdīm kimi deyi teyze sen ***erolun*** anasısan mı. (18/795)
- siz demirsin ġaḫ geT ***senin ġarın***. (18/828)
- dir bēy dir ***gözüne*** de sürme çeKmiş. (78/103)

3. Teklik Kişi İyelik Ekinin Kullanımı

- ėyle kardeşim ***ġarsının*** parmagı içinde varımíş. (78/175)
- bi de onun ***yuvası*** yıḫılmasın. (78/189)
- bu ***arḫası*** da üç sıra zēncir. (78/365)
- çöcuğ orda yıḫillar ***köbeyini*** kesiller. (78/60)

1. Çokluk Kişi İyelik Ekinin Kullanımı

- orda ***buğdalarımızı*** yıḫıyardıḫ halbırlardí. (78/282)
- kışın ***çöcuḫlarımız*** üşümesin yavrım. (78/368)
- muTvaḫ deyirih́ aşġana da ***tendirimiz*** var. (18/71)
- on tene de ***ineyimiz*** varıdī. (18/77)
- allah irezi ossun bi ***ġomşumuz*** var. (18/102)
- beş altı ġoyun ***öküzümüz*** varıdī. (18/77)

2. Çokluk Kişi İyelik Ekinin Kullanımı

- e nasıl ġoyullar şeherde. ***ġapıŋızda*** besliyiz. (18/560)
- ***atıŋızı*** alıŋ gümüşünüzü alın. (78/46)
- elbiseleri de yȫḫdur felan diyirdiK günaham ***boynunuza*** gelin eyle çoḫdu. (78/421)
- ***dayınız*** bıraḫmir ben giyyim. (78/130)

3. Çokluk Kişi İyelik Ekinin Kullanımı

- oda bir ***udaları*** var salonnarın. (78/232)
- esgi serdiK eTdiK. daha ***ḫalıları*** çıḫdı. (78/244)
- bēn memeT ahmeT ġardeşimin ***çócuḫları***. (78/285)
- eyle ***erkeklerin genşlerin kendileri*** der öynarlardı. (78/386)
- bir de ġızlarının o ***cehizlerine*** ġadar parasız yaPdım. (78/545)
- gelinner yaPdı unnan sorā. ***inehĺeri*** savırdīm. (18/338)

❖ /k/, /ķ/ ünsüzü ile biten ve büzülmeye uğrayan bazı örneklerde iyelik eki kaybolarak komşu ünlüyü uzattığı görülmektedir.

- gelir baḫillerkine çöcuġ ***bacānın*** arasında ava ava avā annem de bayılmiş. (78/59)
- eKmeyīn somunun içini ***ufānı*** böyle ufalayaraḫ atardıḫ onu. (18/263)
- biri ***ayānı*** tutur. (60/304)
- ***bagarsānı*** zatan hepsin zaten haşa sizden ite atallar. (60/314)
- o ***yarān*** üsdüne ġoarlar. (60/434)
- ***bacānı*** kırdıḫTan sora düştü kalçasını kırdı (63/115)
- hahıl taşlı ***toPrānı*** ġumuni gel. ġapānı ġapatırdiler. (78/371)

❖ /+nI/ yükleme hâli ekinin çokluk üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra gelmesi durumunda ünlü düşmesinin ortaya çıktığı görülmektedir.

- alatirīn ***şeylerni***. (18/383)
- ***işlemelerni*** işlerdiḱ. (70/57)

❖ -dIK ortaç ekinin ardından gelen iyelik eki büzülmeye bağlı olarak kaybolarak komşu ünlüyü uzattığı görülmektedir.

- usda ***oldūmuzu*** kanıTladım yani ben. (3/41)

❖ Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşümü ile "yan+ı+n+a" örneğinde iyelik ekinin kaybolduğu görülmektedir.

- onu gendimiz ġavırırdıḱ ***yānna*** da bılgur pilavi. (2/9)
- ***yānna*** kideriḱ. (60/445)

3.1.1.1.2.1. İyelik Eki Yığılması

Her hangi bir ekin işlek olan görevinin aynı ek veya nitelikte başka bir ek ile kuvvetlendirilmesi ve gerçekte veya dil hafızasında aşınmaya uğramış olan bir ekin görevinin tazelenmesi ihtiyaçlarından doğan bir gramer olayıdır. Ek yığılması, Eski Tükçeden beri görülmektedir (Özkan, 2019, s. 205).

Türkçede bazen aynı ekler üst üste yığılabilmektedir. Bunların en yaygın şekli, üçüncü teklik kişi iyelik ekinin üst üste kullanılabilmesidr (Gülsevin, 2020, s. 87).

AİA'da ünsüzle biten kelimelere getirilen +ı, +i, +u, +ü teklik üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra ünlüyle biten kelimelere getirilen +sı, +si, +su, +sü teklik üçüncü şahıs iyelik ekinin getirilmesiyle ek yığılmasının ortaya çıkmaktadır.

- baḫ ***birisi*** ki ayağını yannış aTsa babam onu keserdi. (78/313)
- baḫdım bu taraFda ***birisi*** bi kötü bişi isdir (78/339)
- kimisi çoḫ eKşi ***kimisi*** çoḫ taTli onin. (4/7)
- dedi anne ***hebisini*** bir taḫsiT versin. (44/81)
- şindi ***hepisi*** isdambulda (37/452)

3.1.1.1.3. Ad Durum Ekleri

İsimleri, kelime grupları ve cümle içinde diğer kelimelerle münasebete geçiren eklerdir (Özkan, 2019, s. 190). İşletme ekleri içinde kapsamı en geniş olan eklerdir.

3.1.1.1.3.1. Yalın Durum

İsmin, karşıladığı varlık ve kendine tâbî olan isim dışında hiçbir ilgi ifade etmeyen hâlidir. İsmin başka bir kelimeye bağlı olmayan teklik, çokluk, iyelik şekilleri yalın hâlleridir. Yalın hâlin eki yoktur (Özkan, 2019, s. 190). AİA'da bu durumun görünümü ölçünlü dille aynıdır:

- onu güzēlce önce yumşeğı ***ufāḫ küçüḫ́ küçüḫ́*** doğruyallar. (60/312)
- bizim bu tarafdardā ***eşeK*** yoḫdur. (60/300)
- ***erkeK***. ***bū̄yüKbaş***. şimdi organnar yedi kişi oluyoruz. (60/302)
- allahdan ***böyüḫ́*** kimse yoḫdur. (16/9)
- edena mesela çoḫ ***sicaḫ***, ġapali havalar. (37/436)

AİA'nın genelinde yalın durumdaki, sonunda dar ünlü bulunduran adların ünlüsü bazen yöredeki i'leşme eğiliminden dolayı düz-dar-ince ünlüye dönüşmektedir:

- zaten geldiŋ mi buralar da ***aynı*** öyle aparTmana alacaḫlar. (1/136)
- dozar mozar onnara geşdi. ***yanı*** öyle. (35/42)

3.1.1.1.3.2. Belirtme (Yükleme) Durumu

Cümlede, geçişli bir fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur (Korkmaz, 2019, s. 112). Çoğu zaman ek alır, bazen eksizdir (Özkan, 2019, s. 191). Söz konusu ek, ünlüyle biten zamirler ile ünlüyle biten iyelik ekli adlara zamir n'si alarak gelir. Buna bağlı olarak teklik üçüncü kişi iyelik ekinden sonra yükleme durumu eki /+n/ olabilir. (Yıldırım, 2018, s. 152).

AİA'da belirtme durumu görevinde +I / +U / +yI/ +yU/ +Uy /+nI/ +nU kullanılır. Ek, dil ve dudak uyumlarına bağlı olarak, ünsüzlerden sonra +I / +U, ünlülerden sonra +yI/ +yU/ +nI/ +nU şeklindedir. Bu ek adlara bazen düz-dar-ince ünlüyle, tek şekilli olarak eklenir.

- giTdiyim zamān ilK gidişimde ***kağbeyi*** yėtişdim örtüsünü tuTdum. (78/476)
- öyle balkonda böyle oturüm ***bacaḫlarımı ayaḫlarımí*** güneşe veririm. (78/90)
- ***tenekeleri ġovalarí*** çaḫdī ona suyun önünü kesdi bir oluḫ gibi güÇ bıraḫdı. (78/297-298)
- epeyce uzaḫ gördün ***evmizī̆***. (18/760)
- a ***onu küvēni*** kesirdim. (59/232)
- orda ***başı*** çıḫarıf ***altunu*** ona verir. (60/519)

AİA'da yükleme durumu ekinin ünlüsü farklı sebeplerle kısalmaktadır.

- esgide düğünler insanlar mesela kendi ***şeylerinĭ*** dātıyolardi. (77/7)

Yükleme durumu ekinin art ünlülü tabanlara gelirken, /y/ ünsüzünün etkisiyle nadiren de olsa önlüleştiği ve dil uyumuna aykırı hle geldiği görülmktedir.

- süra benim ġapıyi aş ***ġapıyi*** aÇ. (78/531)
- o bir ġızlar da oĶudu öreTmen ġız da dērki ***baciyi*** nedecem. (18/151)
- ***halıyi*** i̊sdüne atıirdıḫ. (18/318)
- niye buruya gelib oturana ġadar orda ***oruyi*** geziyin. (18/598)
- ged o͡rdan tükene ***parıyi*** götü al geti. (18/665)
- arḫasına hem ***orayí*** dövellerdi hem ***burayi***. (78/415)

Yükleme durumu eki, /k/ ünsüzüyle biten kelimelere gelirken bu ünsüz akıcılaşarak /y/ ünsüzüne dönüşmektedir.

- ***mercimeyi*** bilirsen. (18/253)
- ha bele bele atıyrıḱ. ***eKmeyi*** üsdüne. (18/634)

- maḳġas͡olu üÇ bėş sıra gideceḥsēn onnan sora ihi sıra gidif geleceḥsen onnan sora ***ilmeyi*** çezib bir dahā ele. (18/757)
- ben şimdi bir düyün ***yemeyi*** pişirmişdīm. (78/193)

3.1.1.1.3.3. Yönelme Durumu

Cümlede, fiilin gösterdiği hareketin yöneldiği adın durumudur (Yıldırım, 2018, s. 154). AİA'da fiilin doğrultusunu gösteren yönelme durumu yazı diliyle uyum gösterdiği örnekler de barındırmasına karşın uyumsuzluğu barındırdığı örnekler de mevcuttur.

Ek, ünsüz ile biten kelime tabanlarına gelirken +A, ünlü ile biten kelime tabanlarına gelirken +(y)A/+(n)A biçiminde görülmektedir.

- hePsinī ***kemīne*** ġader. ***diline*** ġader. (60/313)
- ***ġoyúne*** ġoyúlür. (60/296)
- o ***halġaya*** böyle şey salmışdıḫ. (60/421)
- eyi allah ***eysine*** ras͡gessin yavrum. (18/736)
- gecenin bir ***yarısına*** yarin şeye gedeceKdi. (60/148)
- getiriller ***bayramına***. (60/193)
- buçağa kir dillēr ***ėşşeye*** ker diyiller. (78/267)

AİA'da yönelme durumu eki geniş ünlüyle biten isimlere gelirken /y/ yardımcı ünsüzü, söz konusu geniş ünlüyü, yaygın olarak, darlaştırır ve buna bağlı olarak dil ve dudak uyumunun da bozulduğu durumlar görülmektedir.

- südünü çekirdim ***makiniya***. (18/339)
- ***almanyıya*** gēTdilēr. (18/48)
- ***arıbıya*** bıraḫıyorlar gelinni. (2/42)
- hazreti abubekirnin gidiler hiranur dağı çoḫ yüḥseK ***oruya*** çıḫıyıllar. (78/462)
- ***buruya*** hiş kimse girmemiş. (78/466)
- ***bursuya*** gēTdiler. (18/48)
- ***adanıya***. adanalı dā burda mı ȭreTmen olacaḫ yaní. (18/24)

AİA'da, yönelme durumu eki, /k/ ve / ḳ/ ünsüzüyle biten tabanlara gelirken bu ünsüzler genellikle sızıcılaşır fakat bazen ötümlüleşerek /g/ ve / ġ/ olduğu görülmektedir.

- bürda götür üşaḫlar ***uçağa*** bindir. (18/794)
- ne gėTmemişse de ser ***yeşilliğe*** bahce babamgilin geniş. (78/178)

- niye düyünü oldu ***gerdeğe*** ödaysına girdi diye ġarısınan yaTmış diye on gün utancınnan babamın üzüne çıḫıp da görünmirdi. (78/346)

AİA'da +(y)A yönelme ekinde bazen sonda +A düşmesi sebebiyle sadece kaynaştırma ünsüzü olan +y+'nin örneği de görülmektedir.

- şimdi bir çocuḫ ***buruy*** gelip senin evinden şeker almiir. (67/110)
- sámannarını dirgennen ***havāy*** savurürdü. (78/415)

AİA'da yönelme durumundaki isimler edatlara da bağlanmaktadır.

- yanı ***yaşına göre*** herkes kendine göre oynadı. (81/7)
- yani büyüklerimizin ***annaTtıḲlarına göre*** yani bizde çoK bi çeşme var yani beyle. (86/34)
- sen de ***hayra ġarşı*** cet. (28/66)
- benim böyüḱlerimdir ***bunnara ġarşı*** yüz karalıḫ ediyorum. (31/7)

AİA'da yönelme durumu eki, ismi fiile amaç bildirme işleviyle de bağlamaktadır.

- ***sabaha*** ġalırdi. (51/209)

3.1.1.1.3.4. Bulunma Durumu (+de / +da / +Te / +Ta)

Cümlede fiilin gösterdiği hareketin yerini bildiren ad durumudur. Bu, yer bildirme; bulunma, içinde olma, gösterme gibi kavramları da içine alır (Yıldırım, 2018, s. 155). AİA'da ünlüsü bazen ince olan bulunma durumu eki kalınlık-incelik uyumuna genel olarak girmemektedir. Yöre ağızlarında ünsüz uyumlarına uyma konusunda da bu ekle ilgili tutarsızlık göze çarpmaktadır. AİA'nın genelinde bu ekin ünsüzü, tonsuz ünsüzlerden sonra ya tonlu ya da yarı tonlu özelliğini korumaktadır.

Yukarda da açıklandığı üzere AİA'da bu ek; ünlü uyumlarına bağlı olarak, ötümlü ünsüz veya ünlüyle biten tabanlara +dA, ötümsüz ünsüzle biten tabanlara +tA, üçüncü kişi iyelik eki taşıyan isimlere zamir n'si alarak +ndA şeklinde eklenmektedir.

- oruyu buruyu gerdirdiḱ kapīn ***arḫasında*** bulurduḫ. (59/206)
- özü ***millēTimde*** çalışırdı ġızı annadıŋ mı. (59/72)
- ġoyun yoḫ bizim ***melmekeTde***. (18/61)
- teK gözüm ***tişarda***. (78/270)
- zatan yarmıyı da ***ġazanda*** ġaynadırdıḫ. (59/162)

Temel anlamsal işlevi bulunma olan bulunma durumu ekinin çeşitli işlevsel ve anlamsal özllikleri şunlardır:

- +ki aitlik (ilgi) ekiyle birleşik yapılar oluşturabilir.
  - şu ***andaki*** düyün ġoloy. (1/68)
  - seḥsen ***yaşındaki*** ġarı. (18/729)
  - ***ġarşıdaki*** taşa değende çıḫarsın. (20/290)
- Fiilin yapıldığı, olduğu yeri; eşyanın ve kişinin yerini bildirir.
  - ū ***porselende*** yer mi var. (18/290)
  - ***televzüyonda*** da görmüşsün. (18/516)
  - niye ***evde*** eve gelsėydin kī. (18/527)
- Zarf tümleci oluşturabilir.
  - bildīmi de unudmuşum ġaş ***senede***. (60/500)
  - yedinci ***ayda*** geTdī. (55/89)
  - işde orda da insanın iki yüzü ***küçüklükde*** gülmedimi gülmir. (78/16)

3.1.1.1.3.5. Ayrılma Durumu

İsmin, kendinden uzaklaşma ifade eden fiillerle kurduğu hâldir. İsmi fiile bağlama işlevi yanında, bazen ismi isme de bağlar. Her zaman eklidir (Özkan, 2019, s. 192). Bu temel işlevlerinin dışında zaman, tarz, karşılaştırma, neden-sonuç, bir şeyin kaynağını belirtme, bütün-parça ilişkisi vb. anlam alanlarını da kapsayabilmektedir (Arslan, 2024, s. 151).

AİA'da ayrılma durumu görevinde (+dAn / +Tan/ +nAn) kullanılır. Ek, genellikle tonlu ünsüzlerden sonra +dAn, tonsuz ünsüzlerden sonra +tAn biçimlerinde gelmektedir.

Sonu /n/ ünsüzü ile biten ya da zamir /n/'si almış isimlerden sonra çıkma hâli eki ünsüzü benzeştirmeye uğrayarak -nAn şeklini de almaktadır. Bu durm, bazen /m/ ünsüzü ile biten isimlerden sonra da söz konusu benzeştirme meydana gelmektedir. AİA'da bu ekin uyuma girmeyen şekilleri de görülür.

- baḫır ki o gelen yezidler bunun ***tişardan*** gelmişler bunnarın hayvannarını götüriller. (78/40)
- türkiye ***harbden*** çıḫmış. (78/49)
- dir genşlerimizin asgerliK ***biTdiKden*** sora ordan ***karsdan*** çıḫiller geliller diyarbakıra. (78/50-51)
- öyle böyle ***boğğazımnan*** sanki buğmuş gibiler. (78/185)

- dağın ***eteyinnen*** elimizi aştıḫ duva eyTdiK. (78/474)
- hemi canımı ***derdinnen*** hemi de ***ġorḫumnan*** yaḫdı de yaḫdı.
- ***dayıdan*** da pi şe var mī. (18/28)
- ***pişennen*** soŋura unu getiririK. (59/176)
- tehretini ***verennen*** sonra ağızına, burnuna, ġulaġına, başına. (59/250)
- üş ***günnen*** sōra onu külünü çekirdik. (60/66)
- tığ ***yapannan*** soŋra da şalıynan ürüzgar esen de şanıynan soğururdular. (59/123)
- ***samannan*** āʸrı çıḫırdı. (59/124)
- ***onnan*** sōra başlıyırdıġ (60/63)

AİA'da bu ekin anlamsal çeşitli işlevleri vardır. Bunlar:

- Eklendiği isimle başka bir adı birbirine bağlayarak bütün-parça ilişkisi kurabilmektedir.
  - şindiki olan komşularımızın dedeleri ġonu ***isminden*** birisi. (37/98)
  - en büyüg ***özelliklerinden*** birisi odur. (62/213)
- Ek, eklendiği isimle başka bir adı birbirine bağlayarak oranlama, zamanda sınırlama gibi farklı yapılarda ikilemeler oluşturmaktadır.
  - bu terefe perde o terefe ***ordan oruya*** perde. (18/334)
- Eklendiği isim, başka bir isimle ya da edatla karşılaştırma ilgisi kurabilmektedir.
  - yirmi ***milyardan fazla*** para çıḫdı. (32/35)
  - erkeh́ ***senden büyüh́***. (1/231)
  - ***benden büyüK*** abim bi büyüK bacīm. (78/75)
  - ***mekkeden medineden geri*** ġoyalamadílar allahsız bunnar mācirdir. (20/66)
- Eklendiği isim; bir işin, oluşun ve durumun nedenini ifade etmektedir.
  - okul ***açılmasından dolayı*** bu çevre çöyde köylerin hamısı bizim köyde oḫumuş hamısı bizim köyde oḫuma yazma ōreniP. (27/23)
  - ***romatızmadan*** oldu birden oldu bacām. ağrıdı ağrıdı tutuldu. (34/86)
  - hē benim annem seh́sen dörTdē beyin ***ġanamasinden*** vefat eTdi. (6/39)
- Eklendiği isim; bir işin, oluşun ve durumun zamanını ifade etmektedir.
  - tandurda sabah ***aḫşamdan*** hamur yoğururduḫ. (51/112)
  - ***esKiden*** tahdayıdi. (51/304)
  - ***ȯndan sorā*** şey ederdīh́ sahannara ġo˳ardīḫ. (18/250)
- Eklendiği isim; bir işin, oluşun ve durumun tarzını ifade etmektedir.

- ***hiş ġonuşmadan*** oruya giderler zemzem suyunu alar gelerler. (27/8)
- ***yaḫalanmadan*** ebe yerine gelmen lazım. (30/15)

❖ Eklendiği isim; bir işin, oluşun ve durumun kaynağını ifade etmektedir.

- ondan sōra ***apandisden*** oldum. (1/251)
- gidir o ***höKümeTden*** kimse geldiği gimī gidir fincan getirir. (18/102)
- e pilav da mercimeḱli pilav pişirerdiḱ. ***burgurdān***. (18/253)

3.1.1.1.3.6. Araç (Vasıta) Durumu

Zeynep Korkmaz, vasıta durum ekini;

> *Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki harekette "aracı" olarak kullanıldığını yahut "birliktelik" bildirdiğini gösteren durumudur. Bu durum için Eski Türkçeden beri, dilin doğu ve batı kollarında kullanılmış olan +(I)n/+(U)n eki, bugün Türkiye Türkçesinde artık yerini ile edatından ekleşmiş olan +(y)lA eki almıştır* (Korkmaz, 2019, s.113).

şeklinde ifade etmektedir. Vasıta durumunun, temel anlamsal işlevi vasıtalık olsa da diğer durum eklerinde olduğu gibi farklı anlamlar da içermektedir.

AİA'nın genelinde vasıta eki, ünsüz benzeştirmeleri yoluyla **+nA/ +nAn/ +An /+InAn** biçimine dönüşmektedir.

- ondan sōra ***maKġasınan*** kesiyorsün. (1/160)
- götürerdiḱ onu süzerdiḱ ***barzunnan*** böylē ġazannara. (60/85)
- ġazannara ***barzunna süzeKnen*** süzmeye. (60/88-89)
- ***ġızınan*** barabar geyTdim. (18/798)
- kem ġoşurduḫ. e harmanı ***geminen***. (59/121)
- sarımsaġlı ***yoğurTnan ġatıḫnen*** yaparıḫ. (60/123)
- ***sennen*** kimse gelmir sen tur atırsin deyil. (78/33)
- artıḫ ***tıraḫdörünen*** a ***kötennen şeyinen*** biçerle. (78/414)
- sámannarını ***dirgennen*** havāy savurürdü. (78/415)
- ***ġovalarınan*** esgi ġovalar var ˌıdı. (60/139)
- der bıraḫsaydın ben evlenseydim sen gine karşımda otururdun küçüK ġarı da elime vererdi diyir şakalaşir ***ġarısınnan***. (78/525)
- onu şeydi onu ġırḫ gür avdā ***anasınna*** babasın yanında yaTdīm. (18/443)
- bursüyē almanıyeden gelen dedi ki ben gelif sen bir ay ***benne*** barabar ġalana. ġocam gelmir eve. (18/785)

Araç durumu ekinin +lA/+lAn biçimi de kullanılır. Bazen kalın ünlülü sözcüklerden sonra geldiğinde Ağrı ağzında uyumsuzluğa neden olmaktadır.

- ***ġaşşıḫlan*** ye˳erdi. (18/252)
- ***erolla*** tanışı manışı çoḫdur. (18/794)
- biz ***tahtayle*** yapılırdi. (60/419)
- ben onun başlıḫ ***parasiyle*** yirmi sekiz altın verdīm. (84/43)
- aynen ***fırçayla*** yuyuyar ġızım. (60/465)

AİA'da kış, yaz gibi zaman bildiren kelimelerde ***+n*** ekinin kalıplaşmış olarak devam ettiği görülmektedir.

- ***yazin*** ē kışin çorbalarda artı bulgur pilavına koyarlar. (4/11)
- he ben ***kışin*** şeye gidiyodiḱ. aydin. (6/13)

3.1.1.1.3.7. Eşitlik Durumu (+CA)

İsmin benzerlik, eşitlik, gibilik bildiren hâlidir. Eşitlik hâlinde isim isme bağlanır. Eşitlik hâli eki +CA'dır (Özkan, 2019, s. 194). AİA'da genelinde daha işlek olarak kullanılması ve yazı dilinde çekime pek girmeyen bazı sözcükler üzerine de gelmesi Azerbaycan Türkçesi ile ortaklık gösteren bir durumdur.

- ***bōlca*** şey alardıḫ akbīl. (60/264)
- onna anama oni ***güzēlce*** baltayla kırallar. (60/309)
- tendiri de ***eyice*** da çamır edig ġuruduruġ. (59/26)
- ***devleTce*** sayılır bir köydür. (23/48)
- ***evelce*** söbe mi var ـıdī. (18/711)

+CA ekiyle kurulmuş bazı zarflar, Eski Türkçede var olan +nA küçültme ekiyle genişletilmiş ve pekiştirme ifade eden zarflar türetilmiştir (Korkmaz, 2009, s. 37). AİA'da tek bir örneğine rastlanmıştır.

- sabāh sāt sekizde filan gelirseniz daha ***güzelcene*** bir dinniyersiniz. (57/12)

3.1.1.1.3.8. Yön Gösterme Durumu (+ArI)

Cümlede ve kelime gruplarında fiilin yönünü gösteren hâldir. Yön gösterme ekleri fiilin cereyan ettiği yönü gösterir, ismi fiile bağlar ve bulundukları kelime zarf olarak kullanılır (Ergin, 1997, s. 241). Bu ekler artık çekim eki olmaktan çıkmış kesin olarak yapım eki

olmuştur (Özkan, 2019, s. 195). AİA'da bazı sözcüklerde kalıplaşmış olarak kullanılmaktadır.

- herkeş ***içeri*** giriyȯr. (1/134)
- ***yuḫarı*** köyden tendüreKde. (23/45)
- ***tışarı*** serirdiḱ tışarda kuruyurdu. (59/159)
- getirirdiler onda eş işde ***tişarıda*** ġapıda. (59/243)

3.1.1.1.4. İlgi Durumu (Tamlama)

AİA'da ilgi durumu eki ünsüzle biten sözcüklere +In/+Un, ünlüyle biten sözcüklere ise genellikle +nIn biçiminde gelmektedir. AİA'da ünlüsü çoğunlukla düz-dar-kalın ya da yan kalın olduğundan ünlü uyumlarına bazen girmemektedir:

- ***menim*** ġızlarım "benim kızlarım" (1/7)
- ***benim*** üreyim "benim yüreğim" (60/351)
- poşeTde poşedderı̄ poşedderi ***onun*** içine doldururúḫ. (18/639)
- ***esger*** yolu beḱledim. (32/43)
- üş dene de böyle ***gümüş*** yüzüyü. (20/337)

3.1.1.1.5. Aitlik (ilgi) Eki

Bir yapım eki karakteri taşıyan aitlik eki çekim eklerinden sonra gelmesi ve iyelik görevi üstlenmesi bakımından çekim ekleri arasında değerlendirilmektedir (Özkan, 2019, s. 207). Temel anlamsal işlei aitlik, içinde bulundurma, bağlılık vb. bildirmek olan bu ekin yönü gerideki yalın durumda ya da ilgi veya bulunma durumuna girmiş isme/zamire doğrudur (Arslan, 2024, s. 158). AİA'nın genelinde aitlik eki +kI/+kU şeklindedir.

Aitlik ekinin, AİA'daki kullanımı Standart Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla benzemektedir.

- ***babamınki*** yēşil. (78/108)
- ȯnun gözleri ***anamınkine*** çeKdi mavi. (78/110)
- ***azerilerinki*** diKdir. bizimki güzeldir diKdir. (78/240)
- ***zamanki*** adamlar yīreḥmed canına deyiki.ġız da oḫuyar mı.ne işi var ġızı. (18/153)
- ***gendimininki*** mī. (18/438)
- ***ġoyununküne*** de ġuzu dēriḥ. (60/368)

AİA'da aitlik eki +kI erime ve büzüşmeye bağlı olarak bazen düşmekte ve ünlü uzaması oluşmaktadır. Ek olmadan sadece anlamdan aitlik durumunu anlaşılabilmektedir.

- var murad murad şindi ***ordā*** unüversdeyi herelde barajı aşdı. "oradaki" (43/126)
- oruya da bir tene kürēymizin ***burdā*** ortuyu açıydıḫ. (18/297)
- benim ***harıcımdā*** heşbir ġabilem bir bi şey örgenif dede baba şeylerinden bir şey kimseden hisse ġaPmaḫ isdemedi. (20/32)
- ***yuḫardā*** ġorpüze yollīllar. (20/64)

3.1.1.1.6. Soru Eki

İsimlere ve fiillere gelen soru eki, isimden sonra geldiğinde ismin soru şeklini yapan isim işletme ekidir (Dinçaslan, 2023, s. 138). AİA'daki kullanım şekilleri şöyledir.

- evli ***mi.*** oḫul ***mu.*** oḫuduğu yerde bulamirsen. (18/850)
- nō̄ldu oldu ***mu.*** (78/211)
- bunnar köy yapıy gidī̄y ḳışin gidir işē erol ġonuşdu ***mu.*** (18/51)
- tereyağ ***mı***, yumurta ***mı***, zeytun ***mu*** pişēler ġoydum. (18/175)
- sağa lazımdı ***mu*** annaTdıḫlarım. (18/282)
- evelden ıradyo ***mu*** var ‿ıdī. (18/712)
- buruyu ***mu*** deyirsen. o indi herifin evidi ***mi***. (18/741)

3.1.1.2 Fiil İşletimi

3.1.1.2.1. Zaman ve kip ekleri

Zaman, konuşanın yaşadığı ana göre fiillerin ortaya çıktığı zamanı gösteren kategoridir.

3.1.1.2.1.1. Bildirme kipleri

3.1.1.2.1.1.1. Görülen geçmiş zaman kipi

Görülen geçmiş zaman kipi, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda gerçekleşmiş ve bitmiş olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine almaktadır (Korkmaz, 2019, s. 527).

Yazı dilinde sekiz şekilli olarak ünlü ve ünsüz uyumlarına uygun kullanılan bu kip ekinin AİA'nın genelinde çoğunlukla düz-dar ünlülü ve tonlu ya da yarı tonlu şekilleri yaygınlık kazandığı için tonsuz ünsüzlerden sonra ünsüz uyumuna, özellikle kalın bazen ince ve yuvarlak ünlülerden sonra da ünlü uyumlarına uymadığı görülmektedir.

Teklik Birinci Kişi: -DI[4]m

AİA'da, görülen geçmiş zamanın birinci teklik çekimlerinde iyelik kökenli kişi eki kullanılmaktadır. Bu çekimin yöre ağızları genelinde kalın ünlülü biçimlerinin tercih edildiği ve bazen uyuma girmediği görülmektedir. Yöre genelinde bu çekim için -dím /-Tım, -dlm/-dUm ekleri kullanılmaktadır. Ekin ünsüzü çoğunlukla tonlu veya yarı tonsuz biçimdedir ve tonsuz ünsüzle biten fillere geldiğinde uyuma girmez.

- ġayfelti ***ġoydum*** her şey var ‿ıdı allā çoḫ şüḧür. (18/174)
- ben işdim ***geldim***. (18/230)
- ben böyün ***çimdim*** mi. banyo yaPdım dā. (18/303)
- ben patiḧ ***toḫudūm***. (18/331)
- ore sıre geldim ***ġaşdım geldim***. ***ġaşmadım*** dūn ***eyTdilēr***. (18/360-361)
- ġızları ***yolladım*** sarıġamışda ḫalı ġursuna. (18/377)
- taḫdım ***ġulaḫlığımda*** var. (18/408)
- yavrım neler ***gördūm***. (18/411)
- heral men seni ***dōrdum***. (18/414)
- ***uńúʸTdum*** deyirim ki nēydī. (18/426)
- türḧüsü var ***unuTdum*** dā. (18/427)
- erzürümden ***çıḫdım geldim***. (18/430)
- ō̲ çoc̲uḫları nası ***böyüTdüm***. (18/438)
- anasınna babasın yanında ***yaTdīm***. (18/443)
- zemzem sūyunu töḧdüm fincanā. fincanın ağzını ***örTdüm***. (18/444)
- ***gēTdim*** ġızım ginē. (18/462)

Teklik İkinci Kişi

Yöre genelinde bu çekim için -diŋ/-dIn/-Tın ekleri kullanılmaktadır. Bu çekimde uyum bozukluğu daha sık görülmektedir.

- ḫoş ***geldīn*** (18/1)
- sen de mi işe ***girdiŋ***. (18/18)
- sen ***söyleTdin*** bunu da dinnedirsen mī. (18/128)
- ġaş sene. teze mi ***geldīn***. (18/202)
- körpüyü ***keşdin*** ya. (18/314)
- okula ***gittin*** mi (80/251)

Teklik Üçüncü Kişi: -DI

AİA'da kişi eki olmadan kullanılan görülen geçmiş zaman teklik üçüncü kişi çekimleri karakteristik olarak çoğunlukla düz-dar-ince ünlüyle ve tonlu ya da yanı tonlu ünsüzle çekime girmektedir. Bu çekimiyle de bazen ünlü uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır.

- eyki baban ***gēTmedi*** (18/28)
- bu kız meni eyiki aldı ***geldi*** bilmirem. (18/34)
- yoġ on bir tene üçü ***öldī̄***. (18/45)
- bizim melmekeTde ġoyun ***ġaḫdı***. (18/61)
- bursadan buruya ***geldi***. (18/124)

yaPdí, ġaḫdí, kaldí, ġaldı, büyüdü, üzüldü, oturdú,

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da görülen geçmiş zamanın çokluk birinci kişisi için çoğunlukla ünlü ünsüz uyumuna bağlı olarak sekiz şekilli /-DIK/ eki kullanılır. Ancak, görülen geçmiş zamanın çokluk birinci kişisi art sıradan ünlü taşıyan fiillere geldiğinde genel olarak on ses / ġ / ve / ḫ /; ön sıradan ünlü taşıyan fiillere geldiğinde ise son seste /K/ ve / ḱ / sesleri görülmektedir. Bu durum doğu grubu ağızlarının genel olarak karakteristik özelliklerindendir.

- ***bēndiḱ*** birbirimizi yani. (18/93)
- evinde deyler nene sā teslim ***eTdiḱ geyTdiḱ***. (18/118)
- düğününü ***geyTdiḱ*** biz ***eTdīḱ***. (18/179)
- çay ***īşdiḱ*** biz gelinnen.şimdi ***işdiḱ***. (18/230)
- annem aldı içērye. ***konuşduḫ eTdiK*** işde o beni beyendi ben de onu beyendim. (60/28)
- bademciḱden ***olduḫ***. (1/253)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da Azerbaycan Türkçesi özelliği olarak çokluk ikinci kişi eki bazı sözcüklerde ŋ ünsüzünü düşürmüş ve kalıplaşmış olarak +Iz biçiminde kullanılır.

- hanım çay açıḫdır çayı demlemeden ***getirdiniz***. (43/124)
- neye ***geldiniz***. dedim valla biz de bilmiḱ neye geldiḱ. (55/101)
- baḫın baḫın. buruya ġadar ***geldiniz***. (56/87)

- daşlıçaya ***giTdiniz*** mi. (68/49)
- siz diyir urayı ***bıraḫdıŋız ġaşdıŋız*** bizim başımıza bela ***olduŋuz***. (20/63-64)
- e hoş ***geldiz*** sefa ***getirdiz***. (79/12)

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'nın genelinde bu çekim -dIlAr/- díler/-dUlAr eki ile yapılmaktadır. Ekin kalın ve yuvarlak ünlülü sözcüklere -diler şeklinde geldiği de görülmektedir. Bu sebeple yöre ağzında ünlü uyumlarına aykırı bir durum oluşmaktadır.

- izmite gēTdiler. bursuya ***gēTdiler***. almanyıya ***gēTdilēr***. (18/48)
- geldi ō ızgara ne ***yaPdılar*** yediler. (18/50)
- ġaldırıb ***aTdılar***. (18/405)
- yüzüḥ́ ***taḫdılar***. ondan sora da altın ***isdediler***. (34/8)
- iki milyar para ***verdíler*** annemgile. (60/22)
- mesele hüsnü abiĝilin ordan ***çıḫırdiler*** bissürū̄ hatır halā allah rahmaT eTsīn. (1/140)
- önceden tirpan varidı. öyle ***piçerdiler***. (1/169)
- umurta bağliyırdılār.meyva ***bağliyırdılār***.
- gaz yaginan ***yaḳırdıla***. (18/627)
- ceyiz mi ***verirdilēr***. (18/69)
- bu sonunda buruya ***getirdilē***. (53/4)

verdíler, çıḫırdiler, piçerdiler, taḫdılar, çıkarTdılar, kapaTdılar, doğurdular, otururdüler.

3.1.1.2.1.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman kipi

AİA'da Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olarak, görülen geçmiş zaman kipi iki şekilde karşılanmaktadır. Yöre ağızlarında bu kip -miş/-mUş ve -IP/-IP/-UP ekleriyle oluşturulur. -mIş/-mUş ekinin bazen uyumlara girmediği; -IP/-UP ise seyrek olarak -If/-Uf biçimine dönüştüğü görülmüştür.

Teklik Birinci Kişi

AİA'da öğrenilen geçmiş zaman kipinin teklik birinci kişi çekiminde uyuma aykırı biçimler de görülmektedir:

- yīrmi ceneze ***yaḫamışam*** belkė. (59/242)
- ***görmemişem*** ki diyem ġızım. (60/173)

- heP ***saḫlamışem***. (1/196)
- ***unuTmuşum*** ġızım a ġurban. (60/347)
- ġızları ***vermişem*** bunnarınan uğraşırem. (18/55)
- ben de adama ***gelmişem***. eyi ele yoḫluḫunan. (18/82)
- ***görmüşem*** tanıyirem yanı. (18/94)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da öğrenilen geçmiş zaman kipinin teklik ikinci kişi çekimi -mIşsIn / -mIşsen / IfsAn / IPsAn/ UPsAn ekleriyle yapılmaktadır:

❖ **-mIşsIn / -mIşsen**

- sen isdeyinnen bu eḿmeyi ***ġazanmışsín***. (1/27)
- nasıl ***beslemişsin*** ki maşşallah heP böle babayiğiT. (1/202)
- neye adamları ***bıraḫmışsan*** buruya geliP. (36/110)
- hē torunnar. temam otur ***hoş gelmişsen.*** bir ayran. (51/9)
- ġızım ***hoş gelmişsen***. (20/1)
- sen eyle bil ki bu adama ne kede ***güvenmişsen*** bene de o kadara. (31/134)

❖ **-IfsAn/ -UfsAn**

- i maşalla neye ***alıfsan*** ġurban olurum. (18/532)
- epey zamandı ***gelifsen***. (18/763)
- başım gözüm üsdüne ***gelifsen***. (60/523)
- zencirinen vurullar. şeyinen ***görüfsen*** mi. (18/676)

❖ **-IPsAn/ -UPsAn**

- epey zamandı ***geliPsen***. (18/232)
- niye ***gülüPsen*** söylē. (18/619)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da öğrenilen geçmiş zaman kipinin teklik üçüncü kişi çekimi -mIş, - mUş/-If, -Uf /-IP/-UP ekleriyle yapılmaktadır:

❖ **-mIş, - mUş**

- orda ġaza ***yapıP***. (60/228)
- ġumam ***boşanmış***. (18/85)

- iĥi senē beḫar ***ġālmış***. (18/93)
- iĥisi ölmüş. iĥisi ***ġalmış***. (18/90)
- dörT erkeK kardeş üç kız dōrmuş benden büyüg̲ü ***ölmüş***. (78/77)

❖ **-If, -Uf**

- ġar ***ġalıf*** damlamasın dėye. (59/117)
- indi aşevi maşevi ***çıḫıF*** da önce yoḫuydu. (59/243)
- hepsi **gedif** öldü dėdi. (60/228)
- yīrmi seneliĥ yòldan annemin yirmi sene sonra çöcuḫ ***oluf*** ya yirmi seneliĥ yòldan bir misefirim gelir. (20/45)

❖ **-IP/-UP**

- kız ordan gelme izmirde burdan da tayını ***çıḫıP***. (59/268)
- kerdeşiniz ***evlenip*** mi beker mi irkek. (59/277)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da öğrenilen geçmiş zaman kipinin çokluk birinci kişi çekimi -mişıḫ, -mışıḫ / -mişiK / -mIşIz / -mişiĥ / -mişiyiĥ ekleri ile yapılmaktadır:

- ġocaya ere **geTmişiK** dā. (60/459)
- şarTları, zorluğu, hayatı heP zorluḫdaⁿ **yaşamışıḫ**. (1/58)
- urdan keşdiler mi zeman karsda filan çoḫ ***ġalmişıḫ***. (20/48)
- biz de ığdırda ***ġalmışıḫ*** perīşan. (36/38)
- hē onnar davulub geTdiler. bir biz ***ġalmışıḫ***. (36/52)
- tabi babamdan ġalma. biz ***yaPmişıḫ yaPmamişıḫ***. bu bizim babamız. (39/69)
- heş hasdane masdane de ***görmemişıḫ*** ne doḫdura ***geTmişıḫ*** (70/65)
- görmüşem ama gelib ***sözleşmemişiyiĥ***. (18/95)
- baḫarlar hi ceryan var. biz ***görmemişiĥ***.
- ama biz kuzeyden ***gelmişiĥ*** ahısġa mācir. (20/70)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da öğrenilen geçmiş zaman kipinin çokluk ikinci kişi çekimi -mIşsInIz / -mışsUnUz/ -mIşsIz ekleri ile yapılmaktadır. Ancak AİA'da -ıpsız, -ıfsız ekinin de kullanılmasına karşın, derlenen metinlerde örneğine rastlanmamıştır.

- gözüm üstüne ***gelmişsiz***. (46/49)
- adana burıya ***gelmişsiniz***. (49/26)

- ben telefan baḫım nerdeler. sefa ***gelmişsiniz***. (53/98)
- siz kendiniz buralı mısız nerden ***gelmişsiz***. (80/41)
- hardan ***gelifsiz*** (metin dışı kaydı)
- nası ***yapıpsız*** (metin dışı kaydı)

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da öğrenilen geçmiş zaman kipinin çokluk ikinci kişi çekimi -mIşlAr /-mUşlAr /-mIşlA/-IflAr, -UflAr/ -IplAr, -UplAr ekleri ile yapılmaktadır:

❖ **-mIşlAr /-mUşlAr**

- onnar ***gitmişler*** bi tane kız ***beyenmişlēr***. (60/220)
- bulak da bölü şey ***yapmışla*** önüne. (60/292)
- hindi bu şarTlar ***çıḫarmışlar*** ama bilmiyorum. (1/68)
- gelende orde kalbini ameliyeT ***eTmişle***. (60/158)
- ġanun ***ġoymuşlar*** işde. (1/86)

❖ **-IflAr, -UflAr**

- gedir yağı eridir töḥür. āzına. ***çalıflar***. deyir. hardadır. (26/210)

❖ **-IplAr, -UplAr**

- eyle yoldan gelip babanı görüpler azeri ġonuşmalarını dinliyirler. (34/29)

3.1.1.2.1.1.3. Şimdiki zaman kipi

Şimdiki zaman eki hem şekil, hem zaman ifade eden eklerden biridir. Şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak da "hâl-i hazır" yâni içinde bulunulan zamanı ifade eder. Bu ek hareketin şimdiki zaman bölümünde ortaya çıktığını gösterir. Belirli bir zaman gösteren kesin bir bildirme ekidir (Gülensoy, 2017, s. 95). Geçmiş zaman ile gelecek zaman arasındaki zaman diliminde gerçekleşen bir fiili belirtmek için kullanılan şimdiki zaman kipi, Köktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi'nde geniş zaman kipi içerisinde ifade edilmiştir. Bu gelenek diğer tarihî yazı dillerinde de kısmen sürmüştür. Ancak Harezm Türkçesi'nden itibaren geniş zaman ile şimdiki zaman ifadesi birbirinden ayrılmaya başlamış, şimdiki zaman geniş zamanı ifade eden eklerin dışında birtakım yapılar ile de ifade edilmeye başlanmıştır (Bulak, 2017, s. 150).

Eski Türkçede görülen ve 14. yüzyıla kadar devam eden geniş zaman ekinin şimdiki zaman işlevini de üstlenmesi durumunun, ince sıralı fiil kök ve gövdelerine getirilen -er ekinde mevcuttur (Özkan, 2019, s. 247). -ıyor ekinin -er ekine benzeşmesi sonucu AİA'da -ir şeklinde şimdiki zamanın örnekleri görülmektedir. AİA'da Azerbaycan bölgesine sınır yakınlığından ötürü dil benzerliği de barındırmaktadır. Buna bağlı olarak geniş zaman eki görünümlü şimdiki zaman anlamı, şimdiki zaman ekli geniş zaman anlamı birbirine karışmış durumdadır. Bu farklılığa ait örnekler burada verileceği için geniş zaman kısmında yinelenmemiştir. AİA'da şimdiki zaman eki düz, ince, dar veya yarı dar biçimlerde görülmektedir. Bunlar; -Ar, -Ir, -yIr, -yor, -yAr.

Teklik Birinci Kişi

AİA'da şimdiki zaman kipi teklik birinci kişi çekimi üzerine zamir kökenli kişi ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır:

- böön sen baŋa yardım eyliyirdin sana yardım ***eyliyirim***. (59/169)
- bezen unudir çimīrsen mi ***dēyem***. "bazen unutup çimiyor musun diyorum"
- ***üşüyyom***. yaşlılıḫ ġurban oluyum. (18/212)
- gerçeḱ ben bėyle gidiyorum mesele ***baḫıyorum*** çōḫ güzel. (1/57)
- elli sekiz. iki yıl altmış diyeḱ. yaş ***gösderTmiyorum***. (1/115)
- ben biráz eyağımdan rāTsız oldūm için fazla ***çıḫmıyorum*** dışarı. (1/119)
- süyun içinde ġalıyrim ***terliyirim***. (78/205)

-Ar

- benim ġars dilimde gıngırcın ***diyerem***. (1/42)
- eveT bizim dilde öyle baḫ mesela ġarsın dilini de ***diyerem***. (1/279)
- belki bilir misin ***bilmeyerem***. (7/40)
- bir ***çıkarim*** güneşe. (78/89)

-Ir

- ònu ***atırim*** yetişdiremiyirim artıḫ. (78/205)
- valla ***bilmirim*** eşarb mı yazma mı. (78/260)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da şimdiki zamanın ikinci teklik kişisi düz-geniş ünlülü ve düz-dar-kalın ünlülü şekilde çekimlenmektedir: bulamıyorsun, bıraḫıyorsun,

- bir ***baḫıyorsun*** paran varsa salon tutulmuş anlaşmışlar. (1/32)
- ġonu ġomşuyu ***sesliyorsun***. (1/40)
- boyuya ***soḫuyorsun*** çıḫardıyordun kurutuyordun onnan sora. (1/150)
- lasdiḱ ***diyersin***. (1/164)
- bilmem ne ***deyirsin*** onu geçirib bunnar gedirler ordā. (60/513)
- indi valā e̊yle güzel ki misel gidecēn diyelim ***giyorsu̅n***. (1/55)
- öyle güzel ***beyeniyörsün, hazırlıyorsun***. (1/55-56)

-Ar

- yanı̄ ***baḫarsın*** genşlerden bazen çıḫıyor. (53/28)

-Ir

- unu ġor ***ġarışdırırsan***. (60/448)
- birez su ***dökersin***. duz atarsın. (60/448)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da şimdiki zamanın üçüncü teklik kişi çekiminde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumu çok görülmemektedir:

- hasdalıḫdan dolayı bu pandamıdan dolayı milleT çola çocuğa ders de **veremiyor**. bir şey de ***yapamıyor***. (1/8)
- paran varsa salon tutulmuş anlaşmışlar iki tane dımbıltı ***geliyor***. (1/33)
- öyle güzel beyeniyörsün, hazırlıyorsun, büyüḱlerde ***ĝeliyor.bitiyor***. (1/56)
- o ġırḫ teneyi kelle ona ***ġalıyor***. (1/67)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da şimdiki zamanın çokluk birinci kişi çekimi, kip eki üzerine iyelik kökenli kişi eki getirilerek yapılmaktadır:

- üsdüne çoraP ***ġoyuruḫ***. (59/13)
- pitennen sora hamır yapırıḫ elimizde ***yoğururuḫ***. (59/15)
- ebbeḱ neyinen pişir aha çamırdan tendir ***yapırıḫ***. (59/14)
- şimdi organnar yedi kişi ***oluyoruz***. (60/302)
- hayır biz fırçayna ***yıkıyoruġ***. (60/465)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da şimdiki zamanın çokluk üçüncü kişi çekiminde kip üzerine -sunuz çokluk eki getirilerek yapılmaktadır:

- ne ***yapıyorsunuz*** melmeket nėresī. (1/4)
- mesele ***diyorsunuz*** kabarsın böyle ġaḫsın yiyelim. (1/215)

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da şimdiki zamanın çokluk üçüncü kişi çekiminde kip üzerine -lAr çokluk eki getirilerek yapılmaktadır:

- hindi senden allah razı ossun yataḫ bile ***isdemiyollar***. (1/70)
- bi de başlıḫ ***alıyollar***. (1/74)
- he ona buna halı ***dėyollar***. (1/146)
- hindi ne ***yapıyirler***. (1/209)
- toz ***diyirler***. (59/253)

-Ar

- o çadırā eti ***parçalıyallar atallar***. (60/307)
- ġırmızı çargaTí ***tutallar*** ġızamıḫ çıkarincā beline ***bağliyalla***. (60/409-410)
- ***baḫarlar*** hi ceryan var.

-Ir

- ġışın da ***gelirler*** yazın da buralarda çiçeḱ daha güzel ya özünde burdan alannar. (1/168)
- okula ***geTmir***. yalan ***edirler***. (5/63)

3.1.1.2.1.1.4. Gelecek zaman kipi

AİA'da günümüzdeki ölçünlü dile paralel olarak gelecek zaman çekimleri için -Acaḫ / -eceK / eceḱ / eciḱ ekleri kullanılmaktadır. Ağrı Terekeme ağzına özgü olarak ise -ajaḫ/-ejeḱ/-a͟caḫ/-e͟ceḱ şekline dönüştüğü görülür.

Teklik Birinci Kişi

AİA'da gelecek zaman kipinin birinci teklik kişi çekimleri iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır.

-AcAm: açacam, yapacam, verecem

-AjAm, -AjIm, A̲cAm: ġoyajam,

- altun gelin aha indi ben onun ġaynanası ona men de damatıma bir ġart alıf da ***ġoyajam***. (60/509)
- ben hindi damatın eline ***ġoyajām***. (60/511)
- banyo ***yapa̲cam*** hele erinirem ġaḫam ordan deyyem bir banyo yapim. (18/575)
- alTmışa ēyaḫ ***basacam***. (1/113)
- yimeg bēn. nası ***yapacam***. (13/44)
- ben işmirem aga. arḫadaşlar. beḥliler. ben ***gidecem*** abe. beKliller. (8/19)
- ben de beş yüz lira ***verejim*** ġazanarsa. (18/16)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da ek seyrek olarak, kalıplaşma sonucunda -acaḫsın/-eceḥsiŋ/-ajaḫsın/-ejeḥsin/-AcAn şekillerinde görülür. Ancak derlenen metinlerde -acaḫsın/-eceḥsiŋ/-AcAn şeklindeki örneklerine rastlanmıştır.

❖ **-acaḫsın/-acaḫsan /-eceḥsiŋ**

- iki ay bedaFa ***çalışacaḫsin*** (44/75)
- sen ne ***yapacaḫsın***. biz çorāb yapirīḫ. (46/46)
- ha ō̲reTmenniḥ. köye mi ***olacaḫsan***. neriyē. (18/22)
- beş ġoyun ***satacaḫsan***. (18/29)
- bir sıra ***dolduracaḫsan***. (18/375)
- içinde ***oturacaḫsan*** yani. (18/758)
- sen bunu ġoyuna mı ***satacaḫsan***. (18/815)
- tabī̄ o ilK giTseŋ ***göreceḥsiŋ***. o kadar. (60/289)
- bi de şindi ***göreceḥsin*** o halinin deseni kadınnarını oḫur yazari yoḫ. (37/526)
- maḳġas ͡olu üÇ bèş sıra ***gideceḥsēn*** onnan sora iḥi sıra gidif geleceḥsen onnan sora ilmeyi çezib bir dahā ele. (18/756)
- mesela ben ***getirmişsem*** sen de onu bana getirecen. (86/105)

❖ **-AcAn**

- düzeldecen eyaḫlarını da böyle ***düzeldecen***. (1/199)
- ondan sōra ellerini ayaḫlarını düz ***edecen***. (1/198)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da gelecek zamanın üçüncü teklik kişi çekimi -acaḫ/-eceḱ/-ajaḫ/-ejeḱ/-eceK/-acaġ şeklinde çekimlenmektedir:

- ***gideceḱ*** yolu da unuttuḫ. (1/219)
- hē mesele sana ġaḫmış biri hakareT ***edeceḱ*** hayaTda kabil etmem. (1/273)
- mümkün deyil ama sana hakareT ***edeceḱ*** orda duracaḫ ben onu ġabillenemem. (1/276)
- ya nėrde ***oturacaḫ***. (18/596)
- ḳolumdan tutuP ***alacaḫ*** çöcuğum ortada ***ġalacaḫ***. (78/132-133)
- he he kenTsel dönüşüme ***döneceK***. (1/139)
- derdi benim bacıḫ ayaḫlarımı ġaldırmayıŋ şey sanki ***ġırılacaġ***. (60/166)
- yoḫ canım nerde ***bulaç̲aḫ***. (18/826)
- dedi inşallah ***olajaḫ***. (18/16)
- ā onun da ġaynanası bunu ***bıraḫajaḫ***. (60/512)
- aba deyi sefanın işi olacaḫ müjdelere ***verejeḱ***. (18/16)
- ā onun da ġaynanası bunu ***bıraḫajaḫ***. a gideç̲eḱler. (60/512)

Çokluk Birinci Kişi

AİAda gelecek zaman ekinin birinci çokluk kişi eki -acıḫ/-ajıḫ/-ıġ/-AcAz şeklindedir:

❖ **-AcAz**

- hepimiz ***ölecez*** ġızıma ġurban oldūm. (60/233)
- işde böyle hayaT böyledir hepimiz ***gidecez***. (60/233)

❖ **-acıḫ/-ajıḫ**

- ġavurannan sora patates mi ġatacīḫ. fasoĺye mi ***ġatacıḫ***. (18/287)
- ḫana ḫanā. ḫanā̲y ***ġuracıḫ***. ipi ***ġuracıḫ***. ipinen ***ġuracȧḫ***. (18/367)
- Ḳıza ne ***yapaç̲iyíḫ***. yun ***alaç̲iyíḫ***. (59/9-10)
- yunu neyinen ***yapaç̲iyíḫ***. (59/10)
- daraḫnan. **darıyaç̲íyıḫ**. (59/10)
- ondan sora teşinen de ***eyirejiyiḱ***. (59/11)
- ġıza çoraf onnan ***yapaç̲íyıḫ***. (59/11)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'dan derlenen metinlerde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da gelecek zamanın çokluk üçüncü kişi çekiminde -acaḫlar / -eceh́ler / -ajaḫlar ekleri görülmektedir:

- zaten geldiŋ mi buralar da aynı́ öyle aparTmana ***alacaḫlar***. (1/136)
- buraları da alaca ***yıḫılacaḫlar*** yani. (1/136)
- ağaşlar da herhal ayni sayide ***dikeceh́ler*** tahminime. (53/91)
- ben de derem kübra nerelere. peh́liyillēr. ***getireceh́ler***. (18/540)
- bu sene gelmedi. bu aylarda ***geleceh́ler***. (34/74)
- annatabildim mi. motif ***vereceh́ler***. (37/530)
- ellerini şey böle ***ġapatajaḫlar***. (60/513)

3.1.1.2.1.1.5. Geniş zaman

Yörede geniş zamanın kipi -r/-Ar biçimindedir.

Teklik Birinci Kişi

AİA'da geniş zamanın birinci teklik kişi çekiminde zamir kökenli kişi eki kullanılmaktadır. Olumsuzu -mA ekiyle yapılmaktadır:

Ünlüyle biten fiillerden sonra -r:

- düyünümüze ***başlarīḫ***. (20/132)
- ġoyununküne de ġuzu dēriḥ́. (60/368)

Düz geniş ünlülerden sonra -ar/ -ır/-ir

- ***yatārım*** samannıḫda (59/87)
- ben şimdi baḫ kardeşim için ne ġırmızi elbise ***giyerim***. (60/212)
- ne ġırmızi yeleK ***geynerem***. (60/213)
- ne ġırmızi eteK ***geynerim***. (60/213)
- mezerime boyun eyer ***giderem*** (18/428)
- erzürümden çıḫdım geldim bursuya ***giderem*** (18/430)
- eyy yavrum eyy ben ġaderime boyun eyer ***giderem*** (18/433)

- gidif ***gelemem***. ***ölerem*** o dağğa canım çıḫar. ölmem irezil ***olaram***. aha bunnar da mãğa arabiyē piri de geler. (18/699)
- daha pişeye ***yaramam***. (18/838)

Yuvarlak ünlülerden sonra -ar/- ur /-ür

- ***yorularam*** ay ġızım. ***yorularam***. danışanda da ***yorularam***. (26/90)
- men vēr̄dim sözüde ***duraram***. (20/17)
- zamanım ossa dalına tüşer ***gider bulardım***. (18/835)
- ne ġırmızı tülbet ***örtünürüm***. (60/213)
- dedim sizi ona da ***götürerem*** ġorḫman. (18/176)
- inşallah ben sizi. yaPdıra ***götürerem***. (18/178)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da geniş zamanın ikinci teklik kişi çekiminde -rsIn / -rsUn ekleri kullanılmaktadır:

- ġundaḫ ***yaparsın***. (1/196)
- ya da yoḫ ***baḫarsıŋ***. (60/498)
- bulağa da ***gidersiŋ***. (60/291)
- yapardıḫ ***ġakarsın*** elbiselerini giydirir̆ idi çocuḫ. (1/186)
- isdersen sabah yengeminen ***gidebilirsen***. (33/59)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da geniş zamanın ikinci teklik kişi çekiminde -r/-Ir/-Ur/-Ar ekleri kullanılmaktadır:

Düz geniş ünlülerden sonra:

- ben dedim yoḫ gelmesin. babam burdadı. babam ***ġızar***. (60/36)

Yuvarlak ünlülerden sonra:

- işşallah ***olar***. (18/788)
- bir zaman ***olar*** da. (18/788)
- neşesi ***ölür gider*** (20/232)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'nın genelinde birinci çokluk kişi çekiminde geniş zaman eki üzerine çoğunlukla iyelik kökenli kişi eki getirilerek yapılmaktadır:

- böyle olmadı ama yine ***bekleriz***. (1/284)
- o kemikleri ordan atış ***yaparız***. (30/6)
- dōğrudan ġızlar da ***varız*** yā. (18/118)
- biz de seḥsen mi ***yaşarız***. (25/7)
- canderma telefon açıyor diyor biz bıraḳdıḴ diyo. isdedimiz zaman ***yaḴalarız***. (25/48)
- dayire ġaldı şimdi de ***giderih́***. (1/268)
- saman ***satarıḫ***. oT ***satarīḫ***. (22/100-101)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da ikinci çokluk kişi çekiminde geniş zaman eki üzerine -sIz/-sInIz kişi eklerinin getirilmesiyle oluşturulmaktadır:

- böyüh́ olan dedi emeliyet ***yaparsınız*** mı dedi. (34/87)
- bizim camımızda da gine gelin oruya orda da ne olduğunu daha iyi ***annarsınız***. (55/60)
- o zaman da yanı oranın ne olduğunu ***annarsınız***. (55/61)
- daha ne olduğunu ***anlarsınız*** inşallah. (55/106)

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da bu kipin çokluk üçüncü kişi çekimi, geniş zaman ekinden sonra -lAr çokluk ekinin getirilmesi ile oluşturulur. Yöre genelinde sıklıkla kullanıldığı ve uyumlara girdiği görülmektedir. Yöre ağızları genelinde kip ekinin son ünsüzü ile kişi ekinin ilk ünsüzü arasında -rl->-ll- biçiminde gerileyici ünsüz benzeştirmesi ortaya çıkmaktadır.

Düz geniş ünlülerden sonra:

- hemen allahın emrini anallar ***getireller***. (20/130)
- zıyarat ***ederler***. patī ***okuyallar***. (60/205)
- o maḇi kömürler var ya onnardan böʸle ağaşla ***yaparlar***. (60/240)
- uzun da bir şey ***yapallar***. ġol. (60/241)
- basmaḫ için. tapani ***yapalla***. (60/241)

Yuvarlak ünlülerden sonra:

- şeyde ***durallar*** herkes gider aylesi. (60/204)
- patī ***okuyallar***. (60/205)

3.1.1.2.1.2. Tasarlama (dilek) kipleri

Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın ortaya çıkıp çıkmamasını, hangi tarzda oluşacağını şart, gereklilik, emir ve istek kavramlarından birine uygun tasarlayarak veren tasarlama kipleri, şekil ifade eden ancak zaman bildirmeyen kiplerdir (Dinçaslan, 2023, s. 186). AİA'da derlenen metinlere görülen kipler şunlardır:

3.1.1.2.1.2.1. Emir kipi

Emir kipinin çekiminde Eski Türkçeden beri her şahısın çekimi için ayrı bir ek kullanılmıştır (Yalçın, 2018, s. 287).

AİA'da emir ve istek kiplerinin birinci teklik kişi çekimleri birbirinden farklı olan iki ayrı ekle oluşturulmaktadır. Yörede emir kipinin birinci teklik kişi eki -Im /-Um biçiminde sürekli dar ünlülü iken istek kipinin birinci teklik kişi eki -Am biçiminde genellikle düz-geniş ünlü barındırmaktadır.

Teklik Birinci Kişi

AİA'da teklik birinci kişi hem dar hem de geniş ünlü barındırmaktadır. Ayrıca yöre ağzında -AyIm/-IyIm ekinin de kullanıldığı görülmektedir:

- iş çamaşırī, ***kiyīm***, hediyelīḥ́, Pilmem gömleyī, namazlığī, lifī, patiyī bilmem şüyū ne ***dēyim*** bir sürü füzülü mesref. (1/50-51)
- oruya geşmemişsē dur ***baḫıyım***. (62/116)
- babam gelceKdi ki ōlan dedi ki baban gelceK ben kalkım ***kidim***. (60/31)
- du sen ***bırakeyem*** tabāna. (33/76)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da emir kipinin ikinci teklik kişi çekimi genel olarak ölçünlü dilde olduğu gibi eksiz yapılmaktadır. Ancak az da olsa eylem kök ve gövdelerine /-sAnA/ eki aldığı görülmektedir:

- tām getir bereber a buruya ***bıraḫ*** ġīzım yavrum. (1/23)
- vala ben gezmedīm için ***baḫ*** bunnara sor bunnar eyi bilir. (1/118)
- sen de kendine iyi ***baḫ***. (8/31)
- hele bir işini ***gör***. (18/34)

- furtü kerpiş orda yükliyeK burda ***döK***. (78/370)
- hē gel bi ***baḫsana*** oda. (13/28)
- vermediler ġızı da ***baḫsana*** ne bilim. (24/9)
- ulan yanıma ***gelsene***. (1/237)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da emir kipinin üçüncü teklik kişi çekimi -sln/-sUn ekleri ile oluşturulmaktadır:

- allah ***saḫlasın***. (32/49)
- u da giTsin gizlice ***yazılsin***. (78/162)
- bir benim torun çoḫ ***ossun***. (1/14)
- allah aḫlımı alana ġaden cığerimi ***assın***. (18/214)
- he o ***ġonuşsun*** bu da alsın. (60/498)
- dedim ***gessin*** züleyha burda ***yesin***. (33/24)

Çokluk Birinci Kişi

Türkçenin eski tarihî dönemlerinde -Alln biçiminde olan, Eski Anadolu Türkçesi döneminin sonlarında değişime uğrayarak bugün ölçünlü dilde olduğu gibi -Allm şekline giren çokluk birinci kişi emir eki yörede seyrek olarak kullanılmakta, onun yerine daha yaygın olarak -aḫ / -eh́/-eK ekleriyle bu çekim oluşturulmaktadır. Aynı ekler yörede istek kipinin birinci çokluk kişi çekiminde de kullanılmaktadır. Yöre genelinde emir ve istek anlamı birbirine karışan bu ekin genellikle uyumlara girdiği görülmektedir:

- ***baḫalım*** ḫayırlısı ossun inşalla. (1/139)
- biz beyle asgere ġurban ***olalım***. (37/300)
- a tam o zuman şuna ***çıḫalim***. (39/11)
- odur başġā ne ***yapalım***. (55/31)
- biz bu işgenceyi mi ***çekelim***. (78/43)
- onun da özünü ***örteh́***.
- hele bi ġaçıyı da getirin bunu ***keseh́*** deyirler. (60/518)
- dışarı çıḫırdıḫ ġapıdan yer bulamırdıḫ malın içine ***gireK***. (59/143)
- onunçun munu ***tutaḫ***. (26/184)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da çokluk ikinci kişi eki ölçünlü dilde olduğu gibi -In / -Un şeklinde görülmektedir:

- silahlari ***getirin*** teslim olun beraber. (37/637)
- hele bi ġaçıyı da ***getirin*** bunu keseḱ deyirler. (60/518)
- ***getirin*** ejdere ***vėrin***. (78/181)
- özge karpuz dilimle ***getirin. oturun. yiyin***. (78/404)
- alın on lıranızı ***götürün***. (31/12)
- atıŋızı ***alıŋ*** gümüşünüzü ***alın***. (78/46)
- nerėyi beğenirsiz alırsiz ***alın*** sizin ***olsun***. (78/62)

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da bu kipin üçüncü çokluk kişi çekimi -sInlAr / -sUnlAr/- sInnAr/-sUnnAr ekleriyle yapılmaktadır:

- oruya asardım ki ***demesinner*** kirli okula gelinir. (60/478)
- inşallah ***oḫusunnar***. (1/7)
- ben de ceviz ġırırim yi˛irim. de anam biraz getirmişdi. ***görmesinner*** elimden alacaḫlay. (78/264)
- yatırlarsa ***ġaḫsınnar***. (35/65)
- yani kaş kere dedim ***yapsınnar***. (80/94)
- eyle hoş görülü olaḫ bizim çocuḫlarımıza da eyi ***ossunlar***. (33/62)
- çocuğa bir elli kuruş beş kuruş falan ***versinler***. (84/46)

3.1.1.2.1.2.2. İstek kipi

AİA'da istek eki, Standart Türkite Türkçesi'nde olduğu gibi, -(y)A'dır. Çokluk birinci kişisi işlek olan istek çekiminin diğer kişilerle çekimi genel olarak kalıp sözlerle görülmektedir. Birinci teklik kişi çekimi –(y)A-yIm emir/istek eki –(y)AyIm ile karışmış, diğer kişilerde emir işaretleyicileri istek için de kullanılır olmuştur.

AİA'da istek kipinin birinci teklik kişi eki -Am biçimindedir. Yöre ağızları genelinde -A eki üzerine kişi ekleri ulanarak Eski Anadolu Türkçesinin bir devamı biçiminde kullanılmaktadır.

Tablo 3.2: AİA'da İstek Kipi

Kişiler	Ek	Kullanım Durumu
Birinci Teklik Kişi	-Am/-Um/ –(y)AyIm	Emir/İstek
İkinci Teklik Kişi	–(y)AsIn/-(y)asıŋ	Kalıp sözlerle kullanılır
Üçüncü Teklik Kişi	–(y)A	Kalıp sözlerle kullanılır
Birinci Çokluk Kişi	–(y)AK	İşlek
İkinci Çokluk Kişi	–(y)AsInIz	Kalıp sözlerle kullanılır
Üçüncü Çokluk Kişi	–(y)AlAr	Kalıp sözlerle kullanılır

Teklik Birinci Kişi

AİA'da istek kipinin teklik birinci kişi çekiminde -Am/-Um /-AyIm eki kullanılmaktadır. Yöre genelinde bu ekin dar ünlülü biçimleri emir kipi, düz-geniş ünlülü biçimleri ise istek kipi çekiminde kullanılmaktadır. Yöre ağızlarında Türkiye Türkçesi ölçünlü dildeki biçimlerde görülmektedir:

- biz ünüversdiye gelim sā ***ürgedim***. (18/409)
- eyle bi teKmeK ***Furmiyim***. (78/552)
- he dedengil taníyor onū ben fazla bilmirim deden bıraḫdı mı beni bi dişarı yüzü ***görem***. (78/304)
- halay ***tutum*** başınnan özgürünen oynuyaḫ ḫä. (78/388)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da istek kipinin ikinci teklik kişi çekiminde -AsAn / -AsIn ekleri kullanılmaktadır:

- benim ***olasan*** ömer. (18/461)
- dēr bir arvad ***alasan*** dörT de dal ola. (26/39)
- bir ġardaş ġaḫramanam men sana bir arvad ***alasan*** dörT oda ola. (26/34)
- bir kitab ***doldurasan*** ahan onnan. (59/309)
- savalasın. allah ırazı ossun. (13/95)
- allah ***razí ossun***. çoḫ ***savul asıŋ***.

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da bu kipin üçüncü teklik kişi eki -A'dır:

- ġaḫrı gele. (18/720)

- allah şifa vere. (58/40)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'nın tamamında istek ve emir kiplerinin çokluk birinci kişi çekimleri için aynı ekler kullanılmaktadır:

- halay tutum başınnan özgürünen ***oynuyaḫ*** ḫä. (78/388)
- iki yıl altmış ***diyeḱ***. (1/115)
- furtü kerpiş orda ***yükliyeK*** burda döK. (78/370)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da ikinci çokluk kişi istek çekimi -AsInIz ekiyle yapılmaktadır:

- bir ineḱ ***getiresiniz***. (59/102)

Çokluk Üçüncü Kişi

İstek kipinin üçüncü çokluk kişi eki ölçünlü dilde kullanımı azalmasına rağmen yöre ağzında kullanımını -AlAr ekiyle devam ettirmektedir:

- alıP götüreler. (83/22)

3.1.1.2.1.2.3. Şart kipi

Fiilin bildirdiği kılış, oluş veya durumu şart şeklinde ifade eden tasarlama kipine şart kipi denir (Bulak, 2017, s. 333). -sA ekiyle kurulur. "Şart" bildirme görevi ile kurulan öteki tasarlama kiplerinden ayrılan yanı, yalnız başına bir yargı taşımaması ve ancak temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan bir yardımcı, bir tamlayıcı öge niteliği taşımasıdır. Bu tamlayıcı öge veya cümle parçası bir yargı bildirmediği için de temel cümlenin zarfı durumundadır (Korkmaz, 2019, s. 600).

Kip, dil tarimiz boyunca pek az şekil değiştirmiştir (Öner, 2013, s. 192-193). Köktürk Türkçesi döneminde kişi unsuruna bağlanmadan kullanılan ve henüz kip hüviyeti kazanmayan şart kipi, Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren kişi unsuruna bağlanmaya başlamış ve daha sonraki dönemlerde tam anlamıyla kip hüviyeti kazanmıştır. Ekindeki şekli değişiklik ile aldığı kişi unsuru dışında pek değişikliğe uğramayan şart kipi, Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren tarihî yazı dillerinde benzer şekilde ifade edilmiştir (Bulak, 2017, s. 333).

AİA'da şart kipi eki ölçünlü dilde olduğu gibi -sA'dır. Bu kip çekimlerinde iyelik eklerini almaktadır.

Tablo 3.3: AİA'da Şart Kipi

Kişiler	Ek
Birinci Teklik Kişi	-sAm
İkinci Teklik Kişi	-sAn
Üçüncü Teklik Kişi	-sA
Birinci Çokluk Kişi	-saḫ/-seḫ́
İkinci Çokluk Kişi	-sAnIz
Üçüncü Çokluk Kişi	-sAlAr

Teklik Birinci Kişi

AİA'da bu kipin teklik birinci kişi çekimi -sA eki üzerine iyelik kökenli -m kişi ekinin getirilmesiyle oluşturulmaktır:

- dedim ben büyüK adam ***tutsam*** kocam ifdira atar bana. (78/374)
- ben onun ġarısının yerine ***olsam*** ġabıl eTmem. (18/825)
- zatan ***söylesem*** ne deFder alar ne ġalem alar. (18/411)
- eve ***gẽdsem*** aḫlıma geler belki. (18/537)
- ne sõlüm ġız. türḫ́ü ***söylesem***. (18/709)

Teklik İkinci Kişi

AİA'nın genelinde şart kipinin teklik ikinci kişi çekimi ünlü uyumlarına uygun olarak -sAn eki ile yapılmaktadır. Ağrı Terekeme ağzında eski biçimleri geniz ŋ'siyle olan şekli de görülmektedir:

- geyTdim onun anası mağa her zeman de᷉erdi ki telefonda cevded ḫ̀ocayı urdan ***evlendirseŋ***. (18/721)
- tabī̃ o ilK ***giTseŋ*** göreceḫ́siŋ. (60/289)
- e ***yazSan*** hiş olmasa yazī́ydın. (18/284)
- sen niye telefonuŋa ***alsan***. (18/738)
- yanı arabiynen geyTsen on on sekkiz sahaT ancaḴ ***gidiyirsen***. (18/793)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da şart kipinin teklik üçüncü kişi eki ölçünlü dilde olduğu gibi -sA'dır:

- zamanım ***ossa*** dalına tüşer gider bulardım. (18/835)
- kimisi ablaları falan yanında ***geTse*** veriyoruz. (1/244)
- erol ***dese*** evlenirim üşaḫlar ġoymaz. (18/843)
- aḫlım ***kesse*** burda dururem aḫlım kesse ḳızların yanine gidir birer ġalirīm. (18/783)
- mi temiz ev ***olsa*** tahdalī. doğalgazlī. (16/17)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da şart kipinin birinci çokluk kişisi -saḫ/-seg olarak kullanılmaktadır:

- ne ***yaPsaḫ*** heP sıḫınTı yaraTıyō anam. (1/9)
- a bu inşatı ***yapsaḫ*** nasıl beğeniyo musunuz. (43/7)
- emeḱli ***olsaḫ*** ėyiydi. (65/22)
- ġırḫ dönümden ***deseg*** ne olacaġ. (41/9)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da şart kipinin ikinci çokluk kişi eki, ünlü uyumlarına -sAnlz biçiminde ortaya çıkmaktadır:

- sabāh sāt sekizde filan ***gelirseniz*** daha güzelcene bir dinniyersiniz. (57/12)
- siz ne ***söylerseniz*** söyleyim. (67/2)

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'nın genelinde bu kip ekinin üçüncü çokluk kişi çekimi ünlü uyumlarına uygun olarak -sA kip eki üzerine -IAr çokluk ekinin eklenmesiyle oluşturulmaktadır:

- şimdi ***annaTsalar*** da sen anlayamazsan. (33/64)
- ama başġa köyde gidiP kız isteseydin ollanna ġız beK eyī bir sefer tesadüf birbirni görmüşseler görmüşler. görmemişseler düyün ***yaPsalar***. (72/45)
- bēn ben hayaTda bana ġurşun ***sıḫsalar*** ben ġorhmam. (86/148)
- bu yanı gelse tapı ***gelseler*** ėrmenilerin köẏündesiŋ. (36/89)
- bugün türküyenin neresine ***gitseler*** doğubeyazıtın canını sana feda eder. (73/23)

3.1.1.2.1.2.4. Gereklilik kipi

AİA'dan derlenen metinlerde bu kipin çekimlerine ait örnekler yok denecek kadar azdır. Gereklilik/zorunluluk Standart Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi -mAlI şeklindedir. Derlenen metinlerde, yalnızca "Teklik Üçüncü Kişi" çekimi olan -mAlI şekline ait örneklere rastalanmıştır.

- **-mAlı**
- neden ***bilmeli*** (20/395)
- eyer ***annaşmalı*** çıḫdısadi gelirim ta köydeyken bu işi karşılar. (20/334)
- ġayneneyi ne ***yapmalı*** (26/158)
- ġaynar ġazana ***aTmalı*** (26/159)
- aşK insannarın içindeki duyguyu ***basdırmalı*** mutlaka dişarı atar. (62/99)
- ama o demin dedim ya o sevgi aşḴ sadıġ olma kalıcı ***olmalı***, güni birliK ***olmamalı***. (62/100)

AİA'da gerekliliği ifade eden diğer örnekler şunlardır:

- **gerek, gerek, gereḱ**
- dedi mayene eTmem ***gereK***. (78/482)
- zaten kışı annaTmaya ***gereḱ*** yoḫ ki bu sene kışın kırḫ sekiz derecede yaşıyoruz. (86/11)
- kayseriden buruya gelmene ***gerek*** yoḴ ki. (86/43)
- **(i)lazım, lazım, lazim**
- başTa insan dürüş olması ***ilazım***. (58/91)
- bana bi gelinniK ***lazım*** beden falan yoġ yoḫdu. (7/34)
- yaḫalanmadan ebe yerine gelmen ***lazım***. (30/15)
- ibrıḫnen. su ***lazim*** olsaydı. (37/239)
- şükür eTmeK ***lazım***. (37/271)
- **icab et-**
- çati mati yirmi senedir bu melmekeTde. yirmi otuz sene ***icab eTdi***. (37/552)

3.1.1.2.2. Birleşik fiil kipleri

3.1.1.2.2.1. Hikâye birleşik kipi

AİA'da genellikle hikâye birleşik kipinde ünlü uyumlarına uyulmamaktadır.

3.1.1.2.2.1.1. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

AİA'da öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi için yaygın olarak kullanılan kip eki -miş olmasına rağmen -IP ekinin kullanıldığı örneklere de rastlanmaktadır:

- da büyüḧdü mü küçüḧdü mü ***evleniPdi***. (32/50)
- heÇ görmüşdü mü. abdulliy ***görmüşdün***. (18/846)
- öyle ***gülmüşdülėr***. (78/266)
- gelirdi babam ġapıya bi direK ***vurmuşdu***. (78/433)
- ben gidemde taḫıllar buğun ***vermişdi*** (18/431)
- bir bizim adamın başda ōlu ***gelmişdi*** (18/691)
- giTdiK eltim de ***gelmişdi***. (78/164)
- dönirdi ġutuları su dolurdi gidirdi yuḫardan ağzı üsde gelince dökülirdi o tarafa da babam oluḫ ***yapmışdı*** (78/300)
- ilK yeni okula ***giTmişdim***. (60/134)
- bi sālıḴ memuru bi ġız ***beyenmişdi***. (60/221)
- bir halġa oriye ***başlamıştıḫ***. (60/421)
- emniyeT kemerini ***taḫmamışdi*** öyle oldu giTdi. (60/230)

3.1.1.2.2.1.2. Şimdiki zamanın hikâyesi

AİA'da şimdiki zamanın hikâye çekimlerinde i- ek-fiili genel olarak düşmektedir. Çekim, Azerbaycan Türkçesi özelliği olarak asıl fiilin üzerine -Ir / -Ur + -dI / -dU + iyelik kökenli şahıs ekleri; -yor /-y / -yer+ -dI / -dU + iyelik kökenli şahıs ekleri getirilerek yapılır. Yörede, hikâye birleşik çekimlerinde kullanılan kip ekleri basit zaman çekimlerinde gösterdikleri özellikleri korumaktadırlar.

- oruya da bir tene kürēymizin burdā ortuyu ***açıydıḫ***. (18/297)
- küley onun içine ***ġoyurduḫ***. (18/298)
- tandura ***vuruyorduḫ***. (60/111)
- maya atardıḫ biraz ***bekliyerdiḧ***. (60/91)
- allah sizinkinnere de ırahmeT eTsin. annemgil yapıyodu biz de ***toḫuyorduḫ***. (1/156)
- ***ġaḫardıḫ*** o tandıra ateş ***atardıḫ***. (60/69)
- namazlıḫ ***işliyerdiK***. bōlca şey ***alardıḫ*** akbīl. (60/264)

3.1.1.2.2.1.3. Geniş zamanın hikâyesi

- ġoynun yerini ***kesirdiK kurudurduḫ kuruyurdu***. (59/139)
- belnen kürēnen ġapısının āzını ***temizlirdiḣ***. içine ***girirdiK***. (59/143)
- ***bizlirdiḣ çimizdirirdiḣ***. köveni ***bağlıyirdıḫ***. (59/239)
- oturur orda tikiş ***tikirdim***. (59/148)

3.1.1.2.2.1.4. Gelecek zamanın hikâyesi

AİA'da geniş zamanın hikâyesi -acaḫTı / -acaĶdı / -eceḣdi / -eceKdi ekleriyle yapılmaktadır:

- öve ***gideceḣdiḣ*** övün kirasını almaya biliyor musun. (60/149)
- gecenin bir yarısına yarin şeye ***gedeceKdi***. (60/148)
- sancılanıbda doğum ***yapacaĶdı***. (59/225)
- yani şindi ***alacaḫdi***. (5/62)
- ketēn içine dörT etrafını toplayip böyle ***yoğuracaḫdıḫ***. (60/110)
- ben olmasaydım on kişi ***öleceḣdi*** yā. (58/120)
- yıḫadım ***götüreceḣdim***. (67/144)

3.1.1.2.2.1.1.5. İstek kipinin hikâyesi

AİA'da istek kipinin hikâyesi -A istek eki üzerine -ydI görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılmaktadır. Yöre ağzında zaman zaman ek-fiilin ünlüsünün eriyip düştüğü de görülmektedir:

- bunnara hele bi ***geleydin göreydin***. (60/278)

3.1.1.2.2.1.1.6. Şart kipinin hikâyesi

AİA'da şart kipinin hikâyesi -sA istek eki üzerine -ydI görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılmaktadır: olsaydı

- der ***bıraḫsaydın*** ben ***evlenseydim*** sen gine karşımda otururdun küçüK ġarı da elime vererdi diyir şakalaşir ġarısınnan. (78/523)
- iki sene birer erte sene erte sene artıḫ iyne ***atsaydım*** yere düşmezdi. (78/478)
- su lazim ***olsaydı***. (37/239)
- şindi bir evde ġoyunu ***olmasaydı*** bacı kilim yoḫ hali yoḫ. (37/264)

- ama bizi zamanımızda bi iki yazarsın yazan ***ossaydı*** hemen göreve başında. (37/696)
- yėmeK ***verseydi***. (22/90)
- oruya ġadar giTmişken içini de ***girseydin***. (33/82)

3.1.1.2.2.2. Rivayet birleşik kipi

Rivayet kipleri; olmuş, olacak veya olması tasarlanan işleri duyuma ve rivayete dayanarık anlatan kiplerdir. Birleşik kipli fiillerin rivayeti bir kip eki almış esas fiile, i- fiilinin duyulan geçmiş zaman biçimi olan i-miş veya bundan kısalmış >-mlş ekinin getirilmesi ile oluşturulur (Korkmaz,2019, s. 662). Yörede, rivayet birleşik çekimlerinde ek-fiilin ünlüsünün genel olarak düştüğü görülmektedir.

3.1.1.2.2.2.1. Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti

AİA'dan derlediğimiz metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın rivayet çekimleri ile ilgili örnek bulunmamaktadır: ***görmüşmüş*** (metin dışı).

3.1.1.2.2.2.2. Şimdiki zamanın rivayeti

AİA'da, şimdiki zaman ekleri -ėr/-ir/-yor ve -yėr'den sonra ek- eylemin öğrenilen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle yapılır. Çekim sırasında ekler basit zaman çekimlerindeki biçim özelliklerini korurlar. Bu çekimlerde ölçünlü dilin etkisiyle -yor ekine de rastlanmaktadır:

- ulan dir ōlum dir gemi sen dir ki babam ormana ***gedirmiş***. öküzü ***ġoşurmuş***. eve ***geleyirmiş*** daha cere ormanda. (20/347)
- dil ***bilmiyirmiş***. (70/10)
- elbise ***giyermiş*** tamam. gelinniḱ yoḫ. (2/40)
- her devenin yüki dörT kişi ***oturiyormuş***. (37/17)
- ibrahim talısesin anası şeymiş ***söylüyormuş***. (43/145)

3.1.1.2.2.2.3. Gelecek zamanın rivayeti

AİA'da geniş zamanın rivayeti acaḫmış/-eceḱmiş/-eleceK ekleriyle yapılmaktadır:

- e soru ***soracaḫmış*** bişe söyle da. (36/116)
- mahkemeye ***gireceḱmiş***. (6/3)
- hani çalışan eve gelir ***geleceKmiş***. (80/173)

3.1.1.2.2.2.4. Şart kipinin rivayeti

AİA'dan derlenen metinlerde şart kipinin rivayet çekimleri ile ilgili örnek bulunmamaktadır: ***giTseymiş*** (metin dışı).

3.1.1.2.2.2.5. İstek Kipinin Rivayeti

İstek kipinin rivayet birleşik çekimleri ile ilgili örneklere derlenen metinlerde rastlanmamaktadır: ***geleymişim*** (metin dışı).

3.1.1.2.2.2. Şart birleşik kipi

Şart kipi, kendi yapısındaki şarta bağlı bu oluş ve kılışı cümledeki asıl fiille ilişkili kılarak asıl fiilin tamamlayıcıları görevini yüklenir. Birleşik zamanlı fiillerin şartı, kip eki almış bir esas fiile, i-ek-fiilinin şart kipinin getirilmesi ile oluşturulur (Korkmaz, 2019, s. 671). Dilimizde pek bol kullanılan şarta bağlı birleşik kipler, iyelik kökenli şahıs ekleri ile çekime girerler.

3.1.1.2.2.2.1. Görülen geçmiş zamanın şartı

AİA'da görülen geçmiş zamanın şart çekimi, görülen geçmiş zaman üzerine ek-fiilin şartı getirilerek yapılmaktadır. Yani -dI/-dU + iyelik ekleri + -sA eklerinin getirilmesiyledir.

- burda da ***yapdımsa*** da o ġadar deyil yanı. (1/92)
- eyer ***yıḫılmadısa*** tamam. (20/285)
- ***alamadısa*** orda da ġaybedirdi. (20/287)
- ne ġúvveTin gücün ***giTdise*** sıḫ. (78/178)
- biz o yana ***geTdiyseh́*** bizi ġavaladılar. (56/79)
- artıḫ pincar ***gereh́diyse*** yaPmişlar. (82/72)

3.1.1.2.2.2.2. Öğrenilen geçmiş zamanın şartı

AİA'da öğrenilen geçmiş zamanın şart çekimi -miş + -sA + kişi eki ve - IP + -sA / - IF + -sA/ - UF + -sA şeklinde yapılmaktadır. Ancak derlenen metinlerde ikinci şeklin örneklerine rastlanmamıştır.

- üzerine nē' ***yazmışsa*** hePsi içinde vardir. (11/33)
- alti çocuğun on gün yirmi gün her ne ***ġalmışsam***. (31/45)
- ***yazılmışsa*** yanı oḫutur. (57/15)
- onnarın sözü geşdī zaman ne biçim ***geşmişlerse*** bana annaTdılar. (20/206)

- mesele otuş beş sene önce otuz sene öncē ġaş gişi mesela yabanci yerden ***gelmişse*** burda yatiyordi burda. ona seriyodiḥ. (82/153)
- ēr baḫardı ***tutuFsā*** zaten. (60/386)

3.1.1.2.2.2.3. Şimdiki zamanın şartı

AİA'da şimdiki zamanın şart çekimi -yor şimdiki zaman eki üzerine -sA şart ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır:

- ***ne deyirse o da deyir.*** (31/84)
- sen ona ne ***gerekiyorsa*** indi benim ġars dilinde benim özüm ġarsliyām. (1/41)
- aşıġ şimdi ġaş gişi ***oynuyorsa*** bir dayre çizilir. (30/4)

3.1.1.2.2.2.4. Gelecek zamanın şartı

AİA'da bu çekim ufak tefek ses değişiklikleri dışında ölçünlü dilde olduğu gibidir:

- hah teḥ ***yaşayacaḫsa*** bir odada yaşayabilir. (1/284)
- ne ***annatacaḫsa*** orda annatacaḫ. (72/9)

3.1.1.2.2.2.5. Geniş zamanın şartı

AİA'da geniş zamanın şart çekimi ölçünlü dilde olduğu gibidir. Sadece Azerbaycan Türkçesi etkisi ile -Ar şeklinde geniş şekli de görülmektedir:

- nere ras ***gelerse***. beḳarsaŋ. (18/26)
- demişler ki biz hacı avderin ***ġaldırısa götürürse*** daş olur deyi. (37/150)
- men dedim ***olarsa*** arḫadaşın biri rizeli. (31/123)
- orda ağlayan ***olarsa*** genç ölen ***olarsa*** diyen olursa o kalar. (60/205-206)

3.1.1.2.2.2.6. Katmerli Birleşik Çekim

AİA'da örneklerine seyrek rastlanan bu çekimde şart eki kişi ekinden sonra gelmektedir:

- ***üşüyorsense*** sobuyu da yaḫarız köy melmekeTi. (1/3)
- ***çaldırırsanza*** da getir çaldır. (60/40)

3.1.1.2.3. Ek-Fiil

3.1.1.2.3.1. Ek-Fiilin geçmiş zaman çekimi

Adların üzerine gelip onların yüklem olmasını sğlayan ve i- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi "i-di"den ekleşen yapı, oluşturduğu yargıyı geçmiş zamanda konumlandırır

(Yıldırım, 2019, s. 167). AİA'da bu çekim Standart Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi +DI şeklinde görülmektedir.

3.1.1.2.3.1.1. Ek-Fiilin görülen geçmiş zaman çekimi

Teklik Birinci Kişi

AİA'da görülen geçmiş zaman birinci teklik kişi çekimlerinde ek-fiilin eski kalıntısı olan i'nin genel olarak düştüğü görülse de yöre ağzında zaman zaman korunduğu görülmektedir:

- ben öve ***anasıdım*** biliyodi. (13/70)
- çoġ başarılı bir ***telebeydim***. (20/201)
- men o zaman ***erkeḣ ̑idim.*** (20/343)
- ele yapıyırdım ele ***temiz̑ idim.*** (18/300)
- atiḣ ***çocuḫ ̑idim.*** (20/126)
- ben o zaman ***küçüḣdim***. (67/49)
- doḫsan doḫuzda aldıḫ. ***esgerdim***. (31/78)

Teklik İkinci Kişi

AİA'da görülen geçmiş zamanın ikinci teklik kişisinde karşılaşılan örnekler şunlardır:

- sen kaş yıllıġ ***evliyidin***. (80/46)

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da görülen geçmiş zamanın üçüncü teklik kişilerde ek fiilin hikâyesi, genel olarak isimler üzerine ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak getirilen +DI ekiyle yapılmaktadır.

- bildiyim ***adamdı***. (18/94)
- babam hiş ilḣoḫulu da oḫumamış. ***imamdı***. (43/116)
- hē. babam çoK iyi bi ***adamdı***. çoK iyi bi ***insandı***. (63/129)
- zatán ikki dene ceyīz işde menim ***ceyizimdi*** ikki tene. (1/156)
- namazli, niyazli çocuḫ senin ***yaşindayıdi***. (86/132)
- babam çalışmırdı ***reşber ̑idi.*** (60/138)
- kızın yaşı ***ufaḫdı***. (31/103)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da görülen geçmiş zamanın çokluk birinci kişi çekimi +dıḫ/ +duḫ/ +diḱ/ +düḱ/ +düK şekillerinde kullanılmaktadır:

- aḫşama ġadar ***ahurdaydıḫ***. (60/138)
- köydeyiK biz köydeyiK kızım. ***çifçiydiḱ***. (60/9)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'nın genelinde ek-eylemin görülen geçmiş zaman çokluk ikinci şahıs çekimi ölçünlü dille aynıdır. Fakat derlenen metinlerde örneklerine rastlanmamıştır: ***ārılıydınız*** (metin dışı).

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'nın genelinde ek-eylemin görülen geçmiş zaman çokluk üçüncü şahıs çekimi ölçünlü dille aynıdır:

- ey çor çocuḫ heP ortada ***körpeydiler***. (1/20)
- ***mutluydular*** kızım be. (62/164)
- zorlū varisa ***sağlamıdiler***. (26/100)

3.1.1.2.3.1.2. Ek-Fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi

Teklik Birinci Kişi

AİA'da ek-fiilin öğrenilen geçmiş zaman birinci teklik kişi çekiminde metinlerde tek bir örneğe rastlanmıştır:

- onula on beş ***yaşındayımışım***. (62/135)

Teklik İkinci Kişi

Bu çekimin teklik ikinci kişi çekimine de yöreden yapılan derlemelerde rastlanmamıştır: ***oğlanmışsın*** (metin dışı).

Teklik Üçüncü Kişi

AİA'da ek-fiilin öğrenilen geçmiş zaman üçüncü teklik kişi çekiminde +mIş eki kullanılmaktadır:

- onun hanımı da ***azeriymiş***. (31/83)
- ***ehliyetiymiş*** oyu buyu hebsini yolluyullar. (35/40)

- derbo harbında debo demeg bir ***savaşçıymış***. (37/20)
- selim paşa bu melmeketin ***hökemderiymiş***. (37/128)
- peygamber efendimiz de urda yerdelig çoḫ ***var‿ımış***. (78/467)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da bu çekimin çokluk birinci kişi eki +mışıḫ/+muşuḫ/+mişiḱ şekillerinde kullanılmaktadır. Ancak derlenen metinlerde örneğine rastlanmamaktadır. ***azeriymişiḱ*** (metin dışı)

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da bu çekimin çokluk ikinci kişi çekimine derlenen metinlerde rastlanmamaktadır.

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da bu çekimin çokluk üçüncü kişi çekimi +mişler eki ile yapılmaktadır. Ancak derlenen metinlerde örneğine rastlanmamıştır.

3.1.1.2.3.1.3. Ek-Fiilin geniş zaman çekimi

- güzel yer hē. ***güzeldir*** bizim yolumuz da esgide ordaydī. (53/4)
- ***erkeKdir*** bi şi olmaz. (78/30)
- ġıZ çocuḫları ***günahdır***. (78/33)
- öküz ***arabasıdır*** fırgon. (78/46)
- ne ḳadar ***siccaḫdır***. (78/54)
- çoḫ zordur yavrum. çoḫ ***zordur***. (78/276)
- elbiseleri de ***yōḫdur.*** (78/421)
- özge de ***yoḲdur***. (78/480)
- o oḫulun ***mezuniyem***. (20/201)
- sen ***nerelisin*** babacım. (8/5)
- sen ***nirelisin***. ismin ne ġızım. (14/79)
- zatan ben böyle de ***unuTġanım*** ya. (2/69)
- çoḫ ***adamıḫ*** çoḫ. (59/175)
- doğma büyüme oralı ***keçiTveren***. (59/69)
- üş tene ***ġız*** he. (59/70)
- ***urfalıyem*** ezelden. (18/472)
- benim indi beş ***bacıyıḫ***. (18/500)

- iki senedi ***izmiddiyiḣ́***. (18/60)
- bizler heb ***azeriyiḣ́***. (36/87)

3.1.1.2.3.1.4. Ek-Fiilin olumsuz çekimi

Ek fiilin olumsuz çekimi "değil" edatıyla yapılmaktadır.

- bunada ***irazı deyilem***. (18/577)
- ***ġolay deyil*** ġızım. (78/136)
- goncām evlenir gidince da bu ***benimki deyil***. (78/438)
- yani ***bekar deyil***. (18/89)
- yan tavağım yani ***porselen deyil*** (18/272)
- yanı ***azeri deyiliḣ́***. (18/670)

3.1.1.2.3.1.5. Ek-Fiilin şart çekimi

AİA'da ek-fiilin bu çekimin örneklerine pek rastlanmamış olsa da çekim +IsA ve +sA eklerine yörede kullanılan kişi eklerinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Teklik Birinci Kişi

AİA'da ek-fiilin şartının teklik birinci kişi ekleri +IsAm ve +sAm'dır. Derlenen metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

2. Teklik Birinci Kişi

AİA'da ek-fiilin bu çekimin örneklerine derlenen metinlerde rastlanmamıştır.

Teklik Üçüncü Kişi

Bu ek-fiilin üçüncü teklik kişi çekiminde de i- düşmemişse genellikle ünlü uyumlarına aykırı bir durum söz konusu olmaktadır. Eğer ek-fiili gösteren i- düşmüşse ekin ünlü uyumlarına girdiği görülmektedir:

- bir baḫıyorsun paran ***varsa*** salon tutulmuş anlaşmışlar. (1/32)
- hafdalıḫ da ***var ise***. işde güzel hoş bişė oluyor yanı bi̊yle. (11/11)
- evlisin ***yoḫsa*** beker. (5/32)

Çokluk Birinci Kişi

AİA'da ek-fiilin bu çekimin örneklerine derlenen metinlerde rastlanmamıştır: iyiyseK (metin dışı).

Çokluk İkinci Kişi

AİA'da ek-fiilin bu çekimin örneklerine derlenen metinlerde rastlanmamıştır.

Çokluk Üçüncü Kişi

AİA'da ek-fiilin bu çekimin örneklerine derlenen metinlerde rastlanmamıştır:

- ***iyiyseler*** (metin dışı).

3.1.1.2.3.1.6. Ek Fiilin gereklilik çekimi

- sağa ***lazımdı*** mu annaTdıḫlarım. (18/282)
- valla eyle yaPmasi ***laẓimdır***. (53/88)
- dedi mayene eTmem ***gereK***. (78/482)

3.1.1.2.3.1.7. Ek-Fiilin Zarf-Fiil Biçimi

AİA'da, i- ek fiili üzerine gelen -ken zarf-fiil eki adlarla birleşirken i- fiili genellikle kaybolmaktadır. Buna bağlı olarak dil uyumuna girmekte ve -ken olmaktadır.

- mesela ben ***çocuḫken***. aTmiş sekkizde yeTmişlerde. korḫardıḫ derede. (86/39)
- yanı hiş piyasada ***yoḫken***. (7/33)
- ***uzaḫken***. hedīg. hedī bilirsen. (18/542)
- ben çoḫ ***küçüḥ́ken*** evlendim. (67/159)
- benim beyim ***varken*** benim durumum çoḫ iyiydi. (80/142)

3.1.1.2.4. Fiilimsiler

Fiillerden geçici isim, sıfat veya zarflar yaparlar. Bu eki alan kelime her ne kadar fiilden yapılmış bir isim, sıfat ya da zarf olsa da, sözlükte yer bulmazlar. Ancak bazen, kelime yapıcı ekler gibi, kalıcı isim, sıfat veya zarf yaptıkları da olur (Gülsevin, 2020, s. 125). AİA'da fiilimsilerin üç şekli de görülmektedir.

3.1.1.2.4.1. İsim-Fiil Ekleri

Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimleridir. İsim-fiiller fiil oluş, kılış ve durumların adlarını bildirirler (Korkmaz, 2003, s. 864).

-mAḫ

- türkiyede iş ***bulmaḫ*** çoḫ zor. (7/48)

- en eyisi geri ***ġaşmaḫ***. (20/75)
- bana ***çalışmaḫ*** yasaḫ. (25/18)
- ***ġaşmaḫ*** zorundadır. (30/14)
- yoḫ şimdi çadırda ateş ***yaḫmaḫ*** için. (37/320)
- savcıyı hakimi ***ġandırmaḫ*** isdiyir. (58/99)
- yasdıḫ var yerde ***oturmaḫ*** için. (60/254)

-mA

AİA'da -mA isim-fiil eki şekil ve işlev bakımından ölçünlü dildeki kullanımıyla benzerdir:

- burda ***durmaya*** geldi. (69/77)
- o da ***çalışmaya*** geTmiş. (15/30)
- zaten kışı ***annaTmaya*** gereḱ yoḫ ki bu sene kışın kırḫ sekiz derecede yaşıyoruz. (86/11)
- o taşi o taşi ***yıḫmaya*** çalışırsın. (30/8)
- diyer ekip de onu tekrer diziP kendini ***ġurtarmaya*** çalışır. (30/9)
- şindde üraşır ***saTmaya***. (35/18)
- sen sorarsın dilimin döndüyünce ***annaTmaya*** çalışırım. (62/28)
- ***doğma büyüme*** oralı keçiTveren. (59/69)

❖ AİA'da bu ekin, fiil ismi yapan göreninden uzaklaşarak kalıcı isimler yapan ek görevinde örnekleri de bulunmaktadır. Bunlar:

- şimdi her yemeyi ***dolma*** da yapıyor. (44/104)
- ***ġazarTma*** da yapıyor. (44/105)
- ***sarma*** da yapıyolar. (44/105)
- ***ġavurma*** da en çoġ ***ġavurma***. (44/106)
- bizim köyde ***oḫuma yazma*** ōreniP. (27/24-25)

-Iş/-Uş

- burya ***gelişi*** alti ay sürmüş. (37/16)
- bu melmeketin ***oluşu*** budur. (55/31)
- sade ***gidiş*** eyle. (68/55)
- giTdiyim zamān ilK ***gidişimde*** kağbeyi yėtişdim örtüsünü tuTdum. (78/476)
- bırakıyom onun ***bakışına*** bırakıyorum. (77/40)

- sen sor ***soruşdur***. (33/85)

3.1.1.2.4.2. Sıfat-Fiil Ekleri

Çekimli fiil olmadığı hâlde hareket ve zaman ifadesi taşıyan, varlıkları bu özelliğiyle geçici olarak nitelendiren ve söz içinde sıfat ve ad görevinde bulunan yapılardır. Sıfat-fiiller; edatlarla birleşebilen, üzerlerine ad çekimi eklerini alabilen fiil biçimleridir. Bu yönleriyle söz konusu yapılar adlara ve sıfatlara benzeseler de zaman kavramı taşımaları; fiil çekiminde kullanılan zaman ve görünüş eklerinin bir kısmının kaynağı olmaları yönünden de fiillere benzerler (Yıldırım, 2018, s. 249).

-An

Geniş zaman ifadesi taşıyan bu ek AİA'da şu şekillere görünmektedir:

- ***çalışan*** ġıza yardımımız ossun. (3/49)
- ***söylüyen*** neneyi gördüm. (18/5739
- tabi tabī en çoḫ ***giden*** hayvan ineḱ. (1/172)
- ***peyġamberi sevmiyen*** tarafları var yanı ama yannış diyirler. (20/386)
- hiÇ ***tanimayan gelmeyen görmeyen*** kişi geliyordu. (37/179)
- elli türlü o ağzını söznü ***bilmeyen*** de kötü kötü laflar söylüyürler. (34/34)
- ***yaḫan*** da var ***yaḫmıyan*** da var. ***ağlıyan*** da var. (1/89)
- ***evlenennere*** yer yoḫumiş. (78/232)

-mIş

Geçmiş zaman ifadesi taşıyan bu ek AİA'da çok az örnekte görünmektedir:

- ta ***geşmiş*** zaman mal götürdüK. (22/79)
- dil alanında ***asimile olmamış*** lehce. (62/43)

-dIk

Görülen geçmiş zaman ifadesi taşıyan bu ek AİA'da şu şekillere görünmektedir:

- ben ilK ***gördīme*** girerim. (84/22)
- ***annaTdıḫlarını*** bizim dilimizle öz dilimizle annaT yani. (27/3)
- benim ***aldıḫlarım*** çoḫ tutar. (31/121)
- dedemizin aḫlında zekasında ***dediḱlerini*** saḫlayan hiş biri çıḫmadı. (20/208)
- ***bildiḱlerimizi*** annaTdıḫ. (23/17)

- ***geldīmiz*** yaştan bu yana annatabildiğimiz kadarını annaTdıḫ. (23/17)
- ***kesdiḱleri*** eTden pişiririḱ. (28/61)
- ***bildiḱlerim*** oldu annaTdım ġızım yanı çoḫ. (59/282)
- ***görmediḱlerimizi*** de bilmiriḱ. (59/307)

-Ar

Geniş zaman ifadesi taşıyan bu ek AİA'da şu şekillere görünmektedir:

- ***ġaynar*** ġazana aTmalı (26/159)
- biz de azeriyidiK kendim giderdim tafdā ***yanar dönēr***. (78/128-129)

-AcAk/ -acaḫ/ - eceḱ

Gelecek zaman ifadesi taşıyan bu ek AİA'da şu şekillere görünmektedir:

- ***gideceḱ*** yolu da unuttuḫ. (1/219)
- ***çeḱineceḱ*** bir şey yoḫ ki. (67/2)
- tabī geline gidin gidib dē gelin ***getireceḱ*** ġadınnar vardı. (84/18)
- evine ***gideceḱ*** zeman ben kısa kısa getiriyorum. (84/74)
- çünkü dil yapısı onu aydınnatacaḴ bi yola götürür kullandī kelime. (62/40)
- taziyeye veya düyüne ***gedileceK*** masrafları. (61/28)
- ***gideceK*** bi yeri yoġ. (80/246)

-mAz

Olumsuz geniş zaman ifadesi taşıyan bu ek AİA'da şu şekillere görünmektedir:

- öyle bir ġardeş böyle ***bulunmaz*** bir ġardeş ‿ idi. (78/527)
- ġorkma ***sönmez*** bu şaffaġ. (58/56)

3.1.1.2.4.3. Zarf-Fiil Ekleri

-A

Eski ve işlek bir zarf-fiil ekidir. Ancak AİA'dan derlenen metinlerde çok fazla görülmemektedir.

- şindi ***gide gide*** dedem bura yerleşmiş. (37/92)
- yürüyereK gidirdi karsda beyendiyi ineyi öküzü tosunu alaraḫ ordan ***otlata otlata süre süre*** buraya getirerdi. (78/319)

-araḫ/-ereḱ/-ereK

Tümcede yüklemin bildirdiği harekete başka bir hareketin eş zamanlı olarak eşlik ettiğini vurgulama amacı taşımaktadır:

- ben ȯrdan gelin ***olaraḫ*** buruya gelmişim. (12/20)
- yazıḴ tüşdᾱ ***yürüyereḱ*** o köye kiTdi. (60/32)
- eKmeyīn somunun içini ufānı böyle ***ufalayaraḫ*** atardıḫ onu. (18/263)
- ***yürüyereK*** gidirdi karsda beyendiyi ineyi öküzü tosunu ***alaraḫ*** ordan otlata otlata süre süre buraya getirerdi. (78/318-319)
- tuTmuş aḴḴıllılar çamaşır suyu ***töhkereK*** yıḫamışlar. (78/246)

-kAn

AİA'da bu ek ölçünlü dilde olduğu gibi genellikle tek şekillidir ve çok az uyumlara girmektedir:

- özge ***giderken*** bunnarı güzel kendinize tökün konalya. isdersen gül suyu tökün. (78/496)
- yayın ***yaparkan*** o şekliyle vermiş. (62/133)
- birez sıḫıntı ***diyerken*** her yerden bir engel vuruyordu (1/258)
- böyle böyle ***derken*** çalışmakla geşdi. (3/22)
- ***gelirken*** tam Rus harbi basmış benim dedem memed ismidir. (37/27)
- emin ol biz şehire ***gelirken*** ben yürürdim. (37/245)
- ben çanaḫġalede asgerlig ***yaparken*** bunu aTmış. (37/285)
- yani kız ***çıkarırken*** dua okunuyo işTe. (63/39)
- hocalar camide mesela milled camide ***çıḫarken*** marzalga gidiyoldi. (77/29)

-duḫca/-diḱÇe/-düKce

AİA'da çok yaygın olarak görülmeyen bu ek, eylemlere ısrar, devamlılık, tekrar gibi anlamlar kazandırır:

- ***kesildiḱÇe*** ben diyir ya şu hePsi bahalı. (1/175)
- akbülü böylecē o gözümüz ***gördüKce*** o aralarında şey vardı aḴbil yeri vardi. (60/265)
- çocuḫlar da ***olduḫca*** oldu. (78/134)
- o güçlü su ***vurduḫca*** buçaḫ dönürdi. (78/298)

-incā

Eş zamanlı anlamlar ifade eden bu zarf-fiil eki AİA' seyrek olarak görülür:

- ***çıkarincā*** "çıkarınca"

-mAdAn/-mAdA

Bu ek Ağrı ili ağızları genelinde -mA olumsuzluk ekinin -dAn ayrılma durumu eki ile birleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Olumsuzluk bildiren birleşik bir zarf-fiil ekidir (Özkan, 2019, s. 286). Zeynep Korkmaz, ekin Eski Türkçede -mAtI şeklinde kullanılan +n vasıta ekiyle genişleyerek -mAtIn şekline girdiğini ve daha sonra -mAyIn ve -mAdIn şekillerinde kullanıldığını ifade eder. Aynı zamanda Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde +dIn çıkma hali ekinin +Dan şekline girmesinin etkisiyle de bu ekin -mAdAn şeklinde kullanılmaya başlandığını belirtir (Korkmaz, 1969, s. 297-307).

- sabah ġahvalti ***yaPmadan*** ayaḫlarını böylece havaya kaldırıllar. (60/393)
- ***baTmada*** yani gerçeḣden ***baTmada*** gidiyodu. (1/37)
- görücü usulu yanı heş ***görmeden*** beyendim. (18/94)
- hiş ***ġonuşmadan*** oruya giderler zemzem suyunu alar gelerler. (27/8)
- ***yaḫalanmadan*** ebe yerine gelmen lazım. (30/15)

-AndA/- AndA

AİA'da kullanılan en işlek zarf-fiil eklerinden birisidir. Bu ek Türkiye Türkçesinde bulunmamakla birlikte daha çok Azerbaycan Türkçesi sahasında yaygın olarak kullanılır:

- babası ***gelende*** kaça ġaça babası. (59/187)
- o da arḫadan bir keleşġob nasıl boşaldirsa yeddi tane ayāndan ***gidende*** bėyle geri dönür kim beni vurdu diye. (78/525)
- ama ben el makinesini halam elbisemi ***tikende*** yoncalıda görmüşüm. (78/544)
- seni kim geliP sorannar aḫıra ***girende*** deygi nene sen odada mı ineḣ sağırsȧn. (18/300)
- ekinnere taḫıP ***tüşende***. (18/429)
- çıḫıf ***gidende*** dedim ġırḫ yaşına giren. (18/799)
- ne ġırḫ yaşına ***gidende*** geldī. (18/799)
- bir bişey ***yapanda*** vay illahım örneK oluyum deyil. (78/336)

- niye diyir ki namaz ***kılanda*** dua edir ya rabbi gözümüz gördüyü günahı yazma kulağımız duyduğu sesi bize yazma. (78/337)
- hā indi yanī̄y o zorların hepsinī̄ teyzen yaşadı geşdiyi için şu andaki duruma da ***baḫanday*** indi düyünner daha ġoláy olur. (1/30)
- aḫşam ***olanda*** biz yukarı çıḫırdıḫ. (60/54)

-AndAn / -AnnAn

AİA'ya özgü bir ektir. -AndAn / -AnnAn zarf-fiil eki yörede -dIktAn zarf-fiili yerine yaygın olarak kullanılmaktadır:

- tendir ***pitenden*** sora ġızım. onu tendiri ġalīyırdıḫ tezeh́ne tezek bilirseŋ mi. heye anna. tezeKden de kendiri ġalıyırdıḫ. (59/24)
- torpağı ısdadırdıḫ. ***ısdadandan*** sōra da eyā̄ḫliyírdíḫ. (59/23)
- savan ***olandan*** sonra yaḫırdılar tıġ yapırdılar. (59/122)
- tığ ***yapannan*** soŋra da şalıynan ürüzgar esen de şanıynan soğururdular. (59/123)
- o yarma eyce pişer. ***pişennen*** soŋura unu getiririK. (59/176)
- ilK önce tehretini veririK. tehretini ***verennen*** sonra ağızına, burnuna, ġulaġına, başına. sağ elimizinen da. yuyan adam annadıŋ. (59/250)

-dıḫdan/-diḣden/-diKden/-duḫdan/-düḣden

Ölçünlü dille AİA'da ortak olan bu ek, sıfat-fiil eki -Dık, -Duk ile çıkma durumu eki -DAn'ın birleşmesiyle oluşmuştur. İlk ünlüsünün seyrek olarak yuvarlaklaştığı, baştaki ve aradaki ünsüzlerinin de bazen yarı tonlulaştığı görülmektedir:

- eve ***geldiḣden*** sōra onnar yúyerdiḣ yerleşdirirdī̄ḣ e̊yle yemeğini yapardıḫ. (60/114)
- ġahvalti ***yapdıḫdan*** sōra ağzımızı gözümüzü tişimizi yıkıyırıḫ. (60/187)
- külü ***çeKdiKden*** sōra başlıyırdıḫ. (60/67)
- orda ***eşgiTdiKden*** sōra başlardıḫ elimizdē bō̄lē beze yaPmaya. (60/107)
- güzel ***kızarTdıḫdan*** sōra şerbetini tökerdi. (78/320)
- üş gün dörT gün ***geşdiKden*** sōra diyirim hanı anamın gümüşlerini saTdın bana altın alcan. (78/359)
- ondan sōra ***oturduḫdan*** sōra başlıyardıḫ. (60/270)
- ònu ***ördüḣden*** sora obür terefni obür terefini başlıyardıḫ. (18/508)
- o birez suyunu ***süzdüḣden*** sōra başġa bir taḫda getirirdiḣ. (60/97)

-IP/-UP/-If

AİA'da hem şekil ve zaman eki görevinde hem de zarf-fiil eki görevinde kullanılmaktadır. Yöre ağzında çoğunlukla -If şekilleri görülmektedir:

- ***gidif*** gelmede (1/45)
- niyetimizi ***getiriF*** yatırıḫ. (60/188)
- atan ***toplayıp*** bu tarafa veror. (1/171)
- meni vermezsen ***gediP*** samannıḫda yatacām. (59/89)
- şarkı yadımdan ***çıḫıP*** geTmiş şarkı. (59/189)

3.1.1.2.5. Çatı ekleri

3.1.1.2.5.1. Edilgen

Edilgenlik eki alan fiilin cümleye kattığı anlamsal işlev, öznenin bilinmez kılınmasını sağlamaktır. Cümlede yapan/eden belirsizdir (Arslan, 2024, s. 205). AİA'da görülen edilgen örnekler şunlardır:

- om bin kased ***satıldı***. (43/109)
- bir baKdım ki sela ***verildi***. (20/263)
- bindiK. kitdiḿ köyē. o gece orda düyün ***yapıldı***. (60/49)

3.1.1.2.5.2. Dönüşlü

- ***bezendi cüzendi*** çıḫ dedi ki. (18/718)
- ben çoḫ küçüḫ́ken ***evlendim***. (67/159)

3.1.1.2.5.3. İşteş

- ondan sonra milleT beyle topli halındē ev ev dolaşıyordi ***bayramlaşmağa***. (77/31)
- orda ***ġonuşduḫ***. (22/14)
- sora abi gibi ileri gelen kişiler oraya geTdiler. ***barişdiler***, başlıgı verdiler. (37/473)

3.1.1.2.5.4. Ettirgen

- en sonunda yama ***aTdırdım***.
- tıraşını mıraşını he şeyini ***yaPdırdım***. (63/123)
- onu da ġuran ***oḫuTdurdum***. (21/85)
- neyse men bunu ***ġaçırddım***. (31/132)
- sen meni ***ġorḫuTdun***. (20/336)

3.1.1.2.6. Fiillerde Soru

- gelir ***misin***.
- şimdi ben heş doğubeyazıta getmedim desem inanır ***mısın***. (7/18)
- bilmiyerem geçennerde sen heş baḫmış ***mısen***. (20/281)
- bir ġari gelir der ki. dinlemiş ***misen*** sen onu. (20/332)
- sen görmedin ***mi***. (18/497)

  Vurgu ve tonlama yoluyla soru yapma
- otur canim. çay doldurmiş. birer bardaḫ içen. ***işdīn***. he he tamam can. (42/4)
- gonca gülümü ***çeKdīn***. úy ben öldüm öldüm öldüm. (78/210)

2.1.1.2.7. Olumsuzluk eki -mA

- heş bişesi ***ġalmadı***.töh́üldü. (18/212)
- ***ġaşmadım*** dūn eyTdilēr. (18/360)
- biz heÇ gün ***görmedih́***. (18/579)

3.1.2. Türetme Ekleri

Eklendikleri kelimelerden yeni ve kalıcı sözlüksel kelimeler üreten eklerdir (Gülsevin, 2020, s. 135). AİA'dan derlenen metinlerde türetme ekleri dört başlıkta ele alınmıştır.

3.1.2.1. İsim Türetme Ekleri

3.1.2.1.1. İsimden İsim Türetme Ekleri

+cI[4]

İş ve meşguliyet isimleri yapan bu ek Türkçenin en işlek eklerindendir. AİA'da da yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir:

- adana ***yabancı*** mı ula. (18/7)
- derbo harbında debo demeg bir ***savaşçıymış***. (37/20)
- adım soso. soyadım ***çiFci***. (84/90)
- ***milliyedci*** deyi olsa da seni ġovarım. (85/14)
- ***halıci***. minder yasdıḫ. minder diyoruz türḱce. (73/54)
- düneyin ***tavuġcular*** gelmiş buruyā ben dişarideydīm. (53/56)

+cIK, +cıḫ, +cıġ

Asıl küçültme ekidir (Özkan, 2019, s. 164). Eklendiği kelimeye küçültme, acıma, sevimlilik, azaltma anlamları yükler (Gülsevin, 2020, s. 140)

- içine ızcıḫ yağ koyyodum. (1/208)
- ben dedim ki iki deneciK. (63/100)
- başlıyarīḫ accıġ mazȯT tökeriḱ. mazodu biliyosun. (60/327)

+gIl

Aile ve topluluk adları oluşturur. Kişi adlarına doğrudan doğruya eklenir, akrabalık adlarına ise iyelik ekinin üzerinde gelir (Gülsevin, 2020, s. 142).

- hem de ***babamgile*** de toḫuyulduḫ. (18/378)
- onu ***annengil*** edīr dā. (18/387)
- o da bizim şey ***ġaynımgilin*** oğlu. (33/54)
- ***babamgil*** çoḫ zengindir. (69/62)
- he ***dedengil*** taníyor onū ben fazla bilmirim deden bıraḫdı mı beni bi dişarı yüzü görem. (78/303)
- burdan tuT bahcenin aşşağıya kadar bu ***kaynımgilin*** bahçesinden o yanı babamgilin bahçesidir. (78/325)
- ey ben ***anamgil*** tezeK vėrir. (78/367)
- hüsnü ***abigil*** de biliyir küçüḱ bi eve geldim. (1/257)

+ ġa

Addan nitelik adı yapar. Fazla işlek değildir. Çok az örnekte kalıplaşmış olarak görülür. Nevzat Özkan bu ġa ekinin Eski Türkçede yönelme hâli ekinin ilk kalıplaşması olduğunu ve Türk lehçe ve şivelerinde de büyük ölçüde devam ettiğini belirtir (Özkan, 2001, s. 156).

- ***başġa*** köye geʸTdi. (18/503)

+kek, +keḱ

Kalıplaşmış olarak bulunmaktadır.

- ġız dēl ***erkeḱ*** öreTmen. (18/716)
- dörT beş tene torunim evli orda. ***irkeḱ*** çocukları. (37/453)

- kız ossun ***erkek*** ossun bilin. (3/60)

+dAş

Ortaklık ve beraberlik bildiren bu ek AİA'da şu şekilde görülmektedir:

- ben işmirem aga. ***arḫadaşlar***. beḧliler. ben gidecem abe. beKliller. (8/19)
- ġızınan ***ġardaş*** var. ufaḫ ***ġardaş*** onnar bil yatir. (18/108)
- kimin babası ölüFse kimin anası ölüFse kimin bacısı ölüFse kimin ***kardaşi***. (60/205)
- aşdım sular çoḫ ***vatandaşī***. (25/18)
- ***ġardeş*** aradım ama bacıyı buldum. (20/220)

+sIz

Standart Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi AİA'da da çok işlek olan bu ek isimler üzerine ünlü uyumlarına bağlı olarak gelmektedir. Yokluk bildiren bu ekin isimden olumsuz isimler yapmaktadır.

- ***vafasız***. oḫuTdum eyle yalvardım yaḫardım. yaḫaladım dedim oḫun. (44/55)
- allan verdiyi güzelliyi mi deşdireceḧsin ulan dedim ***şereFsiz***. (58/13)
- bu masge zaten bu ***masgesiz*** insan dışarı çıḫamıyor. (74/48)
- bu oyalı leçeKdī. bu ***oyasızdı***. (78/260)
- simdiki zeman kızları ***kocasız*** kaldı e̊yle mi. (78/490)
- bir de ġızlarının o cehizlerine ġadar ***parasız*** yaPdım. (78/545)
- yani ilan ***zehersiz*** olmaz. (37/156)
- ***sahaPsız*** kalıyo dede yurdu. (37/449)
- onun dolayisiyle onun için ***sāPsız*** bıraḴmıyoruz yani. (39/84)
- yėmeK verseydiler çorba deysen var. ***yağsızdı. duzsuzdu. soğansızdı.*** (22/90)
- mindirerler ***cansız*** ata (26/120)
- e ikisini de toġada verdim ***parasız***, başlıḫsız. hē ***başlıḫsız***. (32/28-30)
- tabī ***annesiz ögsüz*** büyüdüm. (3/29)

+ıd

İşlek bir ek değildir.

- yaşıdıġ he. (20/27)

+IncI, +UncU

Sayı isimlerinde de yer verilmiştir. Bu ek, sayı isimlerinden sıra sayıları türetir. AİA'da ünlü uyumlarına bağlı olarak sıklıkla görülmektedir:

- ***yedinci*** seneye girmişim burdeyim. (8/14)
- azerilere piz azerilere deriḱ beşinci messeb. de ̆eriḱ onnar ***beşinci***. (18/672)
- dedemi ben bin doḫuz otuz yeddinin on ***ikinci*** ayın on yedisinde olmüşam on sekizinde dedem atı binmiş eleşkirT tarafin u zuman bi şey yoġ ̆üdü. (20/42)
- la iki gün başın ġoysan ***üçüncü*** boynun ağrıyor. (1/71)
- çünkü bundan ikī yıl önce van ***yüZüncü*** yılda bir kızım gelmişdi bu ġarapapaḫlaŕla ilgili bir araşTırması vardı geldi yardımcı oldum. (62/26)
- ***onuncu*** aydan sora. bizim bura çoḫ serindir. (55/92)

+lAyIn

Zaman bildiren isimlerden zaman türeten bu ek, AİA'da yaygın olarak görülmektedir.

- aḫşam ***sabahleyin*** asgere günderdim teK teK. (8/12)
- ***sabahleyin*** geldim sahaT yedi buçuḫ sekize çeyreK ġala işimin başında. (25/23)
- ***aḫşamleyin*** gelin siz de oturun. (55/105)

+istan

Farsça kökenli olan bu ekin AİA'da yer adları yaptığı görülmektedir:

- bizimkiler zaten ***ermenisTanda***, kafkasyalıdır benim dedelerimiz. (36/31)
- ha bizim kökenimiz kafkasyadan ***gürcisTandan*** gelmişiz. (62/21)

+an/+en

Fonsiyonu tartışılan bir ektir. Fazla işlek değildir (Özkan, 2019, s. 164).

- ama oğlu iki ***oğlan*** bir ġızdı. şükür unnarın da heresinde iki tene oğlu var. (18/801)
- ha bizim ***kökenimiz*** kafkasyadan gürcisTandan gelmişiz. (62/11)

+Ar, +şAr

- ***birer*** bardaḫ ayran verim. (33/84)
- ***birer*** bardaḫ içen. (42/2)

+lI, +lU

AİA'da çok işlek olan bu ek, /n/ ile biten isim tabanlarına gelirken -nl- > -nn- benzeşmesinin meydana geldiği örnekleri de barındırmaktadır.

- bizimkiler zaten ermenisTanda, ***kafkasyalıdır*** benim dedelerimiz. (36/31)
- leçeK mī. bu ***oyalı*** leçeKdī. bu oyasızdı. (78/260)
- ġocam ***yaşlı*** aTmış beş yaş. (13/50)
- o ***güçlü*** su vurduḫca buçaḫ dönürdi. (78/298)
- ***evli*** mi. oḫul mu. oḫuduğu yerde bulamirsen. (18/849)
- ġardaşım mı ***nişanni*** gendiŋ mi nişannısī düyün şarTlarında. (1/73)
- arvadı ***şannıurfalı*** mı ne. (33/33)
- ben aTmış‿üş ***doğumluyum***. (84/13)

+lIK, +lUK, +lıḫ, +liḱ, +luḫ, +lüḱ

AİA'da görülen en işlek isimden isim yapma ekidir.

- şarTları, zorluğu, hayatı heP ***zorluḫdaⁿ*** yaşamışıḫ. (1/58)
- eyi ele ***yoḫluḫunan***. (18/83)
- doḫdursanda mı. ***doḫdurluḫ*** yapiysen. (18/164)
- hindi ***bolluḫduy***. (18/584)
- ***íḫdiyarlıḫ*** beledīr. (18/738)
- altı yeddi ***aylıḫ***. (18/814)
- ne ġader uzun olsa dedem yüz altı yaşında ne dişi düşdü ne de gözünden ***noḫsannıḫ*** oldu. (20/13)
- yatārım ***samannıḫda*** (59/53)
- o zaman ***gelinnıḫ*** (74/53)
- ha ***ōreTmenniḱ***. köye mi olacaḫsan. neriyē. (18/22)
- hani ***güvenniK*** köy olaraĶ asgeriye ilK burdan aldı yani. (23/43)
- o piti kesilenne ***hesdeliḱ*** başladı. (26/98)

+mAn

Genellikle yer adı yapan bu ek, AİA'da birkaç kelimede görülmektedir.

- ***türKmen***, özbeK, kazzaK, kırgız geTdim. (86/126)

- şimdi adana, tersus, mersin, antalya elmalada biz çoḫ bati tarafda ***karamanda*** getirdiḿ. (79/101)

3.1.2.1.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri

-A

Ek AİA'da da TT'de olduğu gibi görülmektedir.

- hani ***oya*** yapirdıḫ el işi. (51/296)
- he ***yaranın*** üsdüne. o ġarbohi. (36/564)
- tabi misefir gelene ***göre*** yapardı. (37/615)
- benim ***çevrem*** çoḫ. (39/129)
- ordan ***öte*** zatan onnar da yezididir. (37/87)

-AK

Fiillderden mekân, alet ve organ adları ile sıfatlar türeten bir ektir (Yıldırım, 2018, s. 131). AİA'da yaygın olarak kullanılır.

- bi de ġafasın üzerine daş vuruyor gözlerini de çıḫarıyor ***pıçaḫnan***. (58/104)
- ***yataḫ*** atardıḫ ġızların cehizini yapardīḫ. (70/64)
- urda ***konaḫ***lamışlar. (37/110)
- gümüş kemer şeyler ***saçaḫlı***. (20/79)
- o güçlü su vurduḫca ***buçaḫ*** dönürdi. (78/299)
- diyecem ***büçaḫ*** gözüne gireceK. (78/273)
- her gün ġırḫ kiloydan ***döşşeḿ*** yapırdıḫ. (59/42)
- geTdiḿ bizim ***tutaḫ***dan da on iki kişi varız. (62/135)

-eleḿ

AİA'da işlek olmayan bir ektir.

- ***çökeleḿ*** basılıyi şuna.

-Am

Ölçünlü Türkiye Türkçesinde üretilmiş ve AİA'da dönem kelimesinde görülmektedir.

- be esgi ***dönemlerde*** varmış ġızım. (62/68)

-AnAK, -eneḱ

AİA'da işlek olmayan bir ektir.

- düyünner biz ***geleneK göreneyimiz*** heP yemeKlidir bizim düyünnerimiz. (23/33)

-cA

AİA'dan derlenen metinlerde çok az örnekte görülmüştür.

- ***eylence*** ossun diye gençler arasında saḫlambaş oynardıḫ. (23/5)

-gA

AİA'dan derlenen metinlerde de TT'de olduğu gibi örneklerine rastlanmıştır.

- sora bu ***bölgenin*** çevre köylerin mezra hıdır bu çevre köylerin tamamı bizim köyler olmuş. (27/19)
- ayni ***sipirge*** makinemiz vardi. (75/33)
- ***süpürge*** ceyran olur mi. (54/9)

-ġan

Genellikle fiil kök ve gövdelerinden alışkanlık ve vasıf bildiren sözcükler türetmektedir.

- zatan ben böyle de ***unuTġanım*** ya. (2/69)

-GI

AİA'da çok ilek olan eklerdendir.

- ***işgi*** dersen sıgara dersen hemd ossun allahdan ben size bi abi bi amca sözü veriyorum. (37/445)
- oyniyırdiḱ böyle ***çizgi*** çızardıḫ. (67/223)
- sen beni çoḫ ***sorguya*** çeKdin. (22/123)
- ġalem deFder ***silgi*** ġoysaydiḱ. (86/75)
- şindikiler ***sevgi*** sevir. (32/44)
- insannarın içindeki ***duyguyu*** basdırmalı (62/99)

-I, -U

Özkan bu ekin, Eski Türkçede ***(öl-üg, ür-üg)*** birkaç örneğinin görüldüğünü ancak Eski Oğuz Türkçesinde yuvarlak ünlülü ***(ölüg>ölü, bilig> bilü)*** şekillerinin geliştiğini ve

bugün Batı Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bir ek olduğunu belirtmektedir (Özkan, 2019, s. 179). AİA'da da bu ekin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

- alT ***yapısı*** ossun sokaḫları ossun. (68/37)
- ***ġorḫumdan*** da diyemirim haní. (78/358)
- yıllar önce bu ***örtü*** rüyamda yeşil i̯di. (78/477)
- indi deyirem ***ölüle*** başın ġaldıra baḫa ceryan var.
- indi de her teref ***çátídı***. (59/118)
- hayvan ***sürüsü*** gelir. aḫşam olanda salırıḫ içerye. (60/361)
- her taraf daş ***dolu*** harabeler dolu. (37/88)

-IcI, -UcU

Devamlılık, çokluk işlevinde olan bu ek, AİA'da yaygın olarak görülmektedir.

- her şey yalancı ***ġandırıcı*** olmuş. (1/233)
- māş bunu ***baḫıcı*** parasi. (5/31)
- hema o insannar bizi de daha can can ***yakıcı*** onnar. (37/260)
- seyyar ***satıcılıḫ*** yapacaḫ. (56/43)
- ama o demin dedim ya o sevgi aşḴ sadıġ olma ***kalıcı*** olmalı, güni birliK olmamalı. (62/100)
- e şimdi. ***doldurucunun*** bir şorda biri şōrda. (18/591)
- behceT cantürḧü devleT öldürdü. ***üyuşdurucu***. (58/138)

-IK,-ıḫ, -iḧ, uḫ, -üḧ

AİA'da yaygın olarak görülen bir fiilden isim yapan ektir.

- bazi adeT olmuşda köy buʳda yeʳ va ***açıḫ***. (11/14)
- iki tene eḧmeḧ verdi heP ***yanıḫ***. yanmışdı yanmış. (56/79)
- ***karışıḫ*** dörT beş hanedir. (77/22)
- he hē orası da ayrı ***ġarişıḫ*** orası da boşver. (1/19)
- indi her şey ***değişiḧdir***. (26/164)
- bir ***deliḧ*** ġaliyir ora da kendi ayağını bıraḫir. (78/469)
- bu bi tene küçüḧ ilden ***büyüḧ*** ilden diyoruz. (84/54)

-(I/U)m

Fiilin gösterdiği hareketle ilgili isimler yapan bu ek, AİA'da yaygın olarak kullanılmaktadır.

- köti ***annamda***. hani mesela sitem ***annamında***. (4/22)
- hē güzel ***yaşam*** yanı burda zorlanıyor. (44/45)
- aha ***doğum*** yapırdı çocuġ yere tüşürdü. (59/230)
- valla ***durum*** ne bilēm ġızım seḥ́sen de varam. (59/283)
- onun abisi de ***geyim*** yerinde çalışır. (34/52)
- ***baḫımı*** da zordu. (26/55)
- valla ***geçim*** zor. (14/6)
- o şekilde ***seçim*** yapıorlardı. (62/141)

-mece

AİA'dan derlenen metinlerce çok az görülmektedir.

- şimdi ***bilmece*** böyle. a men senden sorarım mesele. (20/303)

-mıḫ

AİA'dan derlenen metinlerce çok az görülmektedir.

- ne bilim çölde ***dırmıḫ*** ederdiḥ́. (34/76)

-mur

Türkiye Türkçesinde artık kullanımda olmayan bir ektir. Geçişsiz fiillere gelmektedir (Gülsevin & Boz, 2013).

- yāmur duası tabi ***yāmur*** duası yapılırdı. (27/39)

-In, -Un

Çok fazla işlek olmayan bu ek, AİA'da bazı kelimelerde sıklıkla görülmektedir.

- ***ekinnere*** taḫıP tüşende (18/429)
- öz aylemizin ***düğünü*** var. (33/52)
- yeni ***gelin*** gelennerīn evine girif gelini dávāt edirdi. (36/16)
- hiç ***sorun*** deyil. yanı bizim hayaTda öyledir. (33/43)

-tI,- tU

Daha çok edilgenlik ve dönüşlülük ifade eden bu ek, her zaman -n- eekiyle genişletilmiş fiiller üzerine gelmektedir. AİA'da görülen örnekler şunlardır.

- heP ***sıḫıntı*** yanī. ne yaPsaḫ heP ***sıḫınTı*** yaraTıyō anam. (1/9)
- orda ***toplantı*** yapırlar. (56/13)
- mesela silah için olsī o ***görüntüle*** için olsā çoḫ şeyleri değişdirdi yani. (53/78)
- ***aḫıntı*** yerimiz de var. dışarda çeşmelerimiz de bulağımız da vār. (60/290)

-(I/U)t

İşlek olmayan bir ektir. Fakat AİA'da yeterince örneği görülmüştür.

- doğma büyüme oralı ***keçiTveren***. (59/69)
- köyde gördü. gerger köyünde. ***geçiTveren***. gergerde. orda gördüK. (60/12)
- sarımsaġlı ***yoğurTnan*** ġatıḫnen yaparıḫ. (60/123)
- heÇ ***umuTda*** ġalmasın ġoyyun yoḫ. (18/604)

3.1.2.2. Fiil Türetme Ekleri

3.1.2.2.1. İsimden Fiil Türetme Ekleri

+A-

Eski Türkçede daha işlek olan bu ek (Özkan, 2019, s. 174) bugün AİA'da da görülmektedir.

- ondan sora savolsun bize başarı ***diledi***. (25/22)
- evini dayadıḫ ***döşediḱ***. (34/48)
- altındakiler çeyreK ġadar yarım ġadar büyüKlüKne ***oynayınca*** onnar böyle sallanirdi. (78/356)
- biz ele ***yaşadıḫ*** geTdiḱ bacī. (5/11)
- irelden ***boşamış*** geTmiş. (18/92)
- bizde yoḫ. yō bizim eleşgirT onnara ***benzemiyor*** yanı. (68/33)
- ihdiyarlıḫ zordu inşallah bennen de çoḫ ***yaşarsan***. (18/573)

+Al-

Sıfatlardan olma ifade eden fiiller yapar (Özkan, 2019, s. 174). AİA'da çok yaygın değildir.

- şimdi bireZ ***düzeldi***. (60/429)

AİA'da +Al- ekinden sonra -t- fiilden fiil yapma ekinin gelmesiyle oluşan fiiller de kullanılmaktadır.

- dedi orayı hemen ***boşalTdırın***. (3/47)
- neyse yaPdī zaman bizim yataḫlarımızi ***düzelTdi***. (85/43)

+Ar-

Renk isimlerinden ve diğer bazı isimlerden olma ifade eden fiiller türetir (Özkan, 2019, s. 174). AİA'dan delenen metinlerde az örnekte görülmektedir.

- o zamanı yüzde bir adamı saçı ***ġarardı***. (26/177)
- ikisini de ***everdim*** getirdim. (46/18)

+An-

AİA'dan derlenen metinlerde örneğine az rastlanmıştır. Türettiği kelimelerde kök biçimleri eskimiştir (Korkmaz, 2003, s. 112).

- ġızlar onnardan ***utanmırdi*** oğlannar utanırdi. (18/493)
- her kişiye ***güvenme*** er kişiye güven. (20/249)

+Aş-

AİA'dan derlenen metinlerde örneğine az rastlanmıştır. Türettiği kelimelerde kök biçimleri eskimiştir (Korkmaz, 2003, s. 113).

- unnarın deyirmanına gedende bir adam bünnarı taleb͡edir büyle dalda ***yanaşir.*** (20/78)

+Ik-

AİA'dan derlenen metinlerde çok az rastlanmıştır.

- bu tezekler işde ġoyunnarı kışın içeri ġoyyorlar. orda ***birikiyor***. (38/61)

+(I)r-

AİA'fan derlenen metinlerde örneğine çok rastlanmamıştır.

- işde ben de teḱ teḱ ***bağırıyorum***. (1/246)
- işde düyün oluyō beni ***çağırıyolar***. (43/140)

+l-

AİA'fan derlenen metinlerde örneğine çok rastlanmamıştır.

- diyir nenem nası ***incelīr***. (18/777)

+lA-

AİA'da görülen işlek eklerdendir.

- çoḫ çalışdıḫ çoḫ ***çabaladıḫ***. (69/66)
- ondan sora ***bağladığı*** zeman mesela bi ġaş parça tahdā. (82/91)
- dedim allah ***ısmarladıḫ*** de. (33/88)
- ondan sōra ekmeyi ***toplardıḫ***. (60/73)

+lA-

AİA'da yaygın olarak görülen bir ektir.

❖ **+lA-ş-**

- baḫ şekeri verdim. onnara ***paylaşin*** gedin. (58/92)
- ordā açiller ***yerleşirler***. (78/68)
- der bıraḫsaydın ben evlenseydim sen gine karşımda otururdun küçüK ġarı da elime vererdi diyir ***şakalaşir*** ġarısınnan. (78/524)
- åyle olda ***yelleşdiḥ́*** ġaldıḫ. (20/124)
- burda baḫardıḫ ***uzaKlaşırdıḫ***. (20/278)
- ben ***ıhdıyerlaşmışım***. (46/14)
- gel ◡̯di ***bayramlaşa***. (48/16)
- ben tandur ***beyazlaşırdı***. (60/70)
- burdan almişlar da beyle gögsü kırınca ***ġambırlaşdı***. (78/155)

❖ **+lA-n-**

- goncām ***evlenir*** gidince da bu benimki deyil. (78/438)
- o zaman yaşlanırdılar ***evlenirdiler***. (26/177)
- en iyisi ***ġullanan*** ben ◡̯dim. (20/339)
- e hepisinde iş bulmaḫ da ***zorlandı***. (37/697)

3.1.2.2.2. Fiilden Fiil Türetenler

-DAr-

İşlek olmayan bir ettirgenlik ekidir (Yıldırım, 2018, s.139).

- para çekib onnara o ġumarbazlara ***göndermeğe***. (78/20)
- saTdırdım ***gönderdim*** erzüruma. (78/153)
- onū şey biray ***dönder‿idi*** de iküş defe bėyle ***dönder‿idi***. (21/19)

-DIr-, -DUr

Ettirgenlik işlevinde olan bu ek AİA'da oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır.

- şişē ***doldurim*** emzē veririm. (78/528)
- ***doldurucunun*** bir şorda biri şōrda. (18/591)
- biz bu yezidi atatürK ***doldurdi*** ermeniyi orusu buraya. (78/42)
- allah ebbedi yüzünüzü ***güldürsün*** yavrum. (78/24)
- ȯnu atırim ***yetişdiremiyirim*** artıḫ. (78/205)
- taşin arasınā büyüK odun ***sıkışdırmışdilēr***. (14/57)
- onu paraya ***alışdırmayacan***. (1/243)
- bu bizi ***görüşdüreceḱdi***. (20/18)

-AlA-

AİA'da kullanımı genel olarak belli kelimelerde yaygın olarak görülmektedir.

- ***silkeledi*** beni görümcemde böyle yatırdıḫ ġaynanamda. (60/151)
- mekkeden medineden geri ***ġoyalamadılar*** allahsız bunnar mācirdir. (20/66)
- biz o yana geTdiyseḱ bizi ***ġavaladılar***. (56/79)
- dünen iki tenesini ***ġovaladım*** burda. (58/10)

-mA-

Fiilden olumsuz fiil yapan ektir. Bütün fiillere gelir. İşleklik sahası çok geniştir (Özkan, 2019, s. 186). AİA'da görülen örnekleri şunlardır:

- babasına da ***baḫmadı***. (13/56)
- kızlarım ***oḫuTmadılar***. (18/152)
- ġuPġuru oldu heş bişesi ***ġalmadı***. töḱüldü. yaşlılıḫ ėledī. (18/212)
- ***ġaşmadım*** dūn eyTdilēr. (18/360)
- biz heÇ gün ***görmediḱ***. (18/579)

AİA'da şimdiki zaman ve geniş zaman çekiminde olumsuzluk eki genellikler -mIr-, -mUr- şeklinde görülmektedir. AİA'nın genelinde oldukça işlek bir ektir.

- ayaḫların ***üşümir***. (78/92)
- ***duymirīm***. ben mi senin ġadar mı taTlıyım. (78/96)
- dayınız ***bıraḫmir*** ben giyyim. (78/130)
- valla ***bilmirim*** eşarb mı yazma mı. leçeK mī. (78/260)
- ***geTmirem***. ben men onna ***görüşmürem***. (20/180)

AİA'da 3.t.ş geniş zamanın olumsuzunun -mAz şekli de görülmektedir:

- ***baḴmazsansa*** kupkuru olur dağ olur. (78/395)
- hayyaTda abim ġarılarına çocuḫlarına ***ġızmazdı*** dövmezdi. (78/514)
- onū piriş miriş ***ġaTmazdıḫ***. (18/262)
- gȫŋlüm ***keşmez*** güzelden güzelden (18/458)

-(I/U)ş-

Temel görevi üzerine geldiği fiile karşılıklı yapma, birlikte yapma veya oluş anlamları katan bir ektir (Yıldırım, 2018, s. 142).

- yoḫ belki de hiş ***görüşdürmüyor*** bazen de. hec ***görüşdürmüyor***. (12/40)
- eyle onu annıyınca iyle gėTdim ġadının leçenē ***yapışdım***. (78/105)
- yėmeKden sora herkes köyün başına çolū çocū bazen eş ***dolaşīr***. (84/29)
- ***girişim*** aydında. (6/27)
- yō valla ***görüşmem***. (13/66)
- giTdiyim zamān ilK ***gidişimde*** kağbeyi ***yėtişdim*** örtüsünü tuTdum. (78/476)

-Ir-, -Ur-

Oldurma, yaptırma anlamı taşıyan fiiller yapan eklerden yani faktitif eklerindendir. Türettiği fiillerin öznesi yaptığı işten etkilenmez, fiilin gösterdiği iş bir başka kişiye veya varlığa yönelir. Yani geçişli fiiller yapar. Geçişli fiillere geldiğinde ise başkasına yaptırma anlamı katar (Özkan, 2019, s. 185).

- menim babamna annem reḫmeTliK ***ġaçırmış***. (2/50)
- allah o gücü verdi teK dileyim rabbimden isdediğim odur kü rabbim beni hiÇ ele eyağa ***düşürüP*** kimsē mühtaç iTmesin. (78/139)
- biráz eKmeK meKmeK ***bişirin*** bişeyler yapın. (78/55)

- dā kendim toḫudum. ***bitirdim*** kesdim. (78/238)

-t-

Çoğunlukla ünlüyle biten fiil tabanlarının üzerine gelerek ettirgen çatılı fiiller kuran bir ektir.

- bankayla ***çıḫarTdı***. ya demiş geldi bana gün aldı. (3/52)
- bu celir adamına yetirir, ***içirtir***. (26/209)
- ondan sōra ***ġızartıyorsun***. (74/19)
- yedi gün alabalıḫ ***bağlaTdırdı*** biline. (78/144)
- beni de ***çıḫarTdı*** aTdılar. görmiyim. ġızı ***uzaTmışlar*** yere çıḫmış ġızın bėline adam. (78/145)
- bir gün eşidersen ki nene ölüf heyvah. hēy ne eyi ġoca ***söyleTdim*** ki. (18/730)

Kök biçimleri kullanılmayan kimi fiiller üzerinde de bu ekin varlığı sezilebilir (Yıldırım, 2018, s. 142).

- ***örgedirem*** gelini. (18/825)
- ***yasdıliyírīḫ*** bėyle böyle ya lavaş pişirir ya bėyle bėyle ġazana pişiririḱ. (59/28)
- ***dağıTdıḫca*** di˳irdiler. (78/321)

-n-

Dönüşlülük anlamı katan bu ek AİA'da yaygın olarak görülmektedir. Aynı zamanda bir ünlüyle ya da akıcı bir ünsüzle biten fiillerden sonra edilgen çatılı fiiller de kurmaktadır.

- gelinniK götürmüyorlardı o dönemde gelinnin üsdüne taḫıyodular şatavaTlı ***görünün*** diye (7/44)
- hiş biri ***dayanmadı***. (20/213)
- burdan da ***sallanírdi***. (21/66)
- bu sene hiş ***görünmüyor*** bilmiyorum. (53/50)
- esgide toy geli toy ***çalınırdı***. (2/70)
- dogan kari burdan böyle yıḫıyarıḫ. ***yıḫanmaz*** o üş gün ***yıḫanmaz***. (60/452)
- ***bezendi*** cüzendi çıḫ dedki ki heleki de sizin ō öreTmenin evine. (18/718)

-l-

Edilgen çatılı fiiller türeten bu ek AİA'da yaygın olarak görülmektedir.

- vāy nasi ***sarıliyile*** nasi ***sarıliyile***ʳ. (20/156)
- benimḣisi ***yırtıldı*** mırtıldı da hele var ‿ıdi burdē. (18/335)
- bin doḫuz otuz sekkiz de köyde okula ***yapılan*** okulun üçüncü sınıfıyam yanı üş devre geşdi. (20/27)
- eyer ***yıḫılmadısa*** tamam. (20/285)
- om bin kased ***satıldı***. (43/109)
- ***yorularam*** ay ġızım. (26/90)
- ***vurulan*** yanar. o topun deydiyi şahas yanar. (30/10)

3.2.2. Sıfatlar

Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz, 2019, s. 335). Sıfatlar, önüne eklendikleri nesneleri nitelendiren ve belirten isimlerdir. AİA'da sıfatlar genellikle hem ölçünlü dille hem de Azerbaycan Türkçesiyle ortaklaşan örnekler gösterir.

3.2.2.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların renk, boy, biçim, yapı, ağırlık gibi devamlılık arz eden, yani kolayca değişmeyen, varlığı tanımlayan özelliklerini bildiren sıfatlardır. Varlıkların hareket niteliğini bildiren sıfat fiiller de niteleme sıfatları içinde değerlendirilmektedir (Özkan, 2019, s. 207).

- ***ġara*** dal böyle kövēnde. (59/241)
- ***ġırmızı*** soğan ġızardarıġ. (60/123)
- ***böyüḣ́*** ġazannar var ‿idi. (21/56)
- ondan sōra önce ***küçüḣ́*** bezlerinen saracan ondan sōra da bezlerinen sar sarmala şu nefesini de açıḫ ġoy. (1/199)
- çarḴ ***ġocca büyüK*** bi çarḫ yaPdı. (78/297)
- köyler ***gözel*** köy güzel. havasi güzēl. yemegi güzel. (39/125)

3.2.2.2. Belirtme sıfatları

Varlıkta bulunan herhangi bir niteliği göstermeyen; varlığın yerini, sayısını gösteren; onları soru yoluyla veya belirsiz olarak ifade eden belirtme sıfatları dört kategoride incelenebilir: İşaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları (Yıldırım,

2018, s. 174). Bu sıfatlar, AİA'da bazı ses değişimleri dışında ölçünlü dilden farksız olarak kullanılmaktadır.

3.2.2.2.1. İşaret sıfatları

Nesneleri, yerlerini işaret ederek belirten sıfatlardır. AİA'da o, bu, şu sıfatlarının kullanıldığı görülmektedir:

- ***bu*** kol. ***bu*** ġoldur. ***bu*** ombuzdur. (60/168)
- am ***bu*** çocuḫların pirini çalışdırmir. (18/702)
- görmesem ***bu*** ġız ġaḫıb vermiyejiḱ hē. (18/705)
- bildīmiz ***şu*** kemer sökülür. (30/16)
- ***o*** esgi eKmeyin tadı. ***o*** esgi unun tadi yoḫdur berekedi. (78/290)
- ḫoca ben ēm hemi ***o*** işleri görmüşem hemi de yani çoḫ gelin ġız gelinnıfını çoḫ gezmişem. (18/658)

3.2.2.2.2. Sayı sıfatları

Sayı sıfatları asıl sayı, sıra sayı, üleştirme sayı ve kesir sayı sıfatları olarak ölçünlü dildeki yakın şekilleriyle yöre ağızlarında da kullanılmaktadır. Ölçünlü dilden farklı olarak yörede Azerbaycan Türkçesinin de etkisiyle sayı sıfatlarında ünsüz ikizleşmeleri görülmektedir:

3.2.2.2.2.1. Asıl sayı sıfatları

- şēy hüsnü abigil ***doḳḳuz*** ġardaşdı mı on ġardaşdılar mı. (1/16)
- ***yeddi*** yıl ġırḫ nüfusun içinde birliK oturdum. (78/231)
- ***yeddi*** adammıḫ tahā yeddi üÇ oğlanna. (18/589)
- ***iki*** kiloy yarımnan da uzun yasdıḫ. (59/43)
- ***ikki*** ambar. un basılı güzel. (78/288)
- babamın evinde ***yüz*** tene ġoyun sāğirdıḫ. (18/76)

3.2.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

- ***yedinci*** seneye girmişim burdeyim. (8/14)
- azerilere piz azerilere deriḱ ***beşinci*** messeb. de◡eriḱ onnar beşinci. (18/672)
- dedemi ben bin doḫuz otuz yeddinin on ***ikinci*** ayın on yedisinde olmüşam on sekizinde dedem atı binmiş eleşkirT tarafin u zuman bi şey yoġ ◡üdü. (20/42)
- la iki gün başın ġoysan ***üçüncü*** boynun ağrıyor. (1/71)

- çünkü bundan ikī yıl önce van ***yüZüncü*** yılda bir kızım gelmişdi bu ġarapapaḫlaŕla ilgili bir araşTırması vardı geldi yardımcı oldum. (62/26)
- ***onuncu*** aydan sora. bizim bura çoḫ serindir. (55/92)

3.2.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

- ***birer*** bardaḫ ayran verim. (33/84)
- ***birer*** bardaḫ içen. (42/1)

3.2.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

- altındakiler çeyreK ġadar ***yarım*** ġadar büyüKlüKne oynayınca onnar böyle sallanirdi. (78/355)
- ***iki puçuḫdan*** da ġırleT. (59/44)

2.2.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır (Yalçın, 2018, s.258). AİA'da görülen soru sıfatları şunlardır:

- **hangi**
  - ezrail ***hangi*** köyde hangi mahallede var. (49/4)
  - ***hangi*** yemeĥleri. (59/153)
  - ***hangi*** kardeş iyledir. (78/532)
- **ġaş**
  - himdi meni ***ġaş*** yaşında ġocuya geldim heş onu aḫlıma gelmiyir. (2/76)
  - ***ġaş*** ġardeş. (13/70)
  - ***ġaş*** senedir köylere giTdi ceyran. (17/12)
  - ***ġaÇ*** ġardaş ***ġaÇ*** üşağın var. (18/850)
- **nasıl**
  - hele gör ***nasıl*** ġafdan alıf hele gör alıf.
  - ***nasıl*** dantel yapardıḫ. (60/260)
  - ***nasıl*** yimē. (2/2)
- **ne**
  - ***ne*** iş yaPdıŋ. (35/38)
  - ha burda görevin nedir ***ne*** iş yapıyosun. (85/5)

2.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Nesnelerin sayısını ve miktarını belirsiz olarak bildiren veya nesneleri belirsiz olarak işaret eden sıfatlardır (Yıldırım, 2018, s. 174). Bu tür sıfatlar nesne, varlık ve kavramları belirsiz bir şekilde gösterir. AİA'da derlenen metinlerde görülen belirsizlik sıfatları şunlardır:

- **başġa**
  - ***başġa*** köye geʸTdi. (18/503)
  - súy‿üsdüne ġoyur onu ***başġa*** yere gidib súy‿üsdüne gedir de geTdī kimi ele aḫlıma gelir bu ūğlan aTdan düşer dėyi. (18/520)
  - gelirim bu yannı ***başġa*** bi yōl. (78/308)
- **bi ġaş**
  - ā babama da ***biġaş*** dene vurallar. (20/64)
  - vala ***biġaş*** dene biliyom. (82/46)
  - iki yıl önce yaḳında ***bi ġaş*** şehiT verdiK. (23/45)
  - ondan sora bağladığı zeman mesela ***biġaş*** parça tahdā. (82/91)
  - ē ben de ***biġaş*** karay giTdim geldim. (84/33)
- **öbür**
  - hē ***öbür*** taraf. (45/12)
  - hē ***öbür*** ayaḫġabılara da kundura diyirdiler. (67/216)
  - ama yarın ***öbür*** gün telefonu ossaydı ben bayan başıma nerden gezecēm etrafımı. (80/188)
- **her türlü**
  - ***her türlü*** isim ġoşarlar. (20/273)
  - ***her türlü*** türkü çalabilürsün. (43/144)
  - ondan sora ***her türlü*** ağaş yetişiyur. (82/202)
- **filan**
  - dedi ***filan*** sanaTcının yanda kömür bıraḫır. (3/46)
  - filan deriyē ā. u dereye giderdiḯ deredeki tarlalara eKmeK götürürüḯ. (18/351)
- **bütün / büttün / bi̊ttün**
  - vala çocuḫlarım küçüK küçüydü anam ***büttün*** gümüşlerini azeriyidi bana vermişdi. (78/352)
  - ***büttün*** gençleri atatürK alıyir asgere. türkiyeye geçenneri. (78/48)

- ***bi̊ttün*** mahalle gelirdi onun güzelliğine. (78/142)
- çöcug ͜idum ***bütün*** mahalenin biTlisler vardı. (78/99)

❖ **her**

- tamam tilefun ***her*** gün açıyullār. (12/16)
- ***her*** devenin yüki dörT kişi oturiyormuş. (37/17)

❖ **çoḫ**

- zatan ben sevmiyorum açıkça söylüm gerçeK bizim bir şehiTimiz oldu mesele ***çoḫ*** milleT şey yaPdı. (1/88)
- ***çoḫ*** para verdiḱ. (1/65)

❖ **birez**

- kusura bakma ***birez*** tişim taḫmadır dilim şėy yapıyor. (60/48)
- ondan sōra bi ġabın içine de ***birez*** un çalardıḫ. (60/126)

3.2.3. Zamirler

Zamirler nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir. Zamirlerin tek başlarına kelime olarak mânâları yoktur (Ergin, 2019, s. 264). AİA'da görülen zamir türleri şunlardır:

3.2.3.1. Kişi Zamirleri

Tablo 3.5: AİA'da Kişi Zamirleri ve Çekimi

	TEKLİK			**ÇOKLUK**		
DURUM	**1.**	**2.**	**3.**	**1.**	**2.**	**3.**
YALIN	men ben	menim benim	o	biz	Siz	onnar
BELİRTME	meni beni	Seni	onu oni	bizi	sizi	onnarı
YÖNELME	mene maŋa bana baŋa	sana saŋa sā	ona	bize	size sizlere	onnara
BULUNMA	mende bende	sende	onda	bizde	sizde	onnarda
	menden	senden	ondan	bizden	sizden	onnardan

AYRILMA	benden	sennen senne				
VASITA	mennen menne bennen benne	sennen senne	onnan onna onla	bizle	-	-

3.2.3.2. İşaret Zamirleri

Tablo 3.5: AİA'da İşaret Zamirleri ve Çekimi

DURUM	**BU**		**ŞU**		**O**	
	TEKLİK	**ÇOKLUK**	**TEKLİK**	**ÇOKLUK**	**TEKLİK**	**ÇOKLUK**
YALIN	mu bu	munnar bunnar bunlar	şu	şunnar	O	onnar
BELİRTME	munu bunu	munnarı bunnarı bunları	şunu	şunnarı	onu	onnarı onları
YÖNELME	muna buna	muna buna	şuna	şunnara şunlara	ona	onnara
BULUNMA	munda bunda	munda bunda	şunda	şunnarda	onda	onnarda onlarda
AYRILMA	mundan bundan	munnardan bunnardan bunlardan	şundan	şunnardan	ondan	onnardan onlardan
İLGİ	munun bunun	munnarın bunnarın bunların	şunun	şunnarın	onun	onnarın onların

3.2.3.3. Dönüşlülük Zamirleri

Kişi zamirlerinden daha kuvvetli bir anlam taşıyarak onları pekiştiren bir tür kişi zamiridir (Korkmaz, 2009). Dönüşlülük zamiri olarak "kendi/gendi" kelimesi kullanılmaktadır (Gülsevin, 2020, s. 157). AİA'da derlenen metinlerde karşılaşılan dönüşlülük zamirleri şunlardır:

- **öz**
  - sen ona ne gerekiyorsa indi benim ġars dilinde benim ***özüm*** ġarsliyām. (1/41)
  - gelif bulmadıgı zaman ***özümü*** yorarım. (20/18)
  - o da ***özümüz***. o da böyle bizim kimi terekemedir. (33/68)
  - geliyir bunnar da ***özlerine*** göre ahıska mahacıri. (20/95)
- **kendi**
  - biz de azeriyidiK ***kendim*** giderdim tafdā yanar dönēr. (78/128)
  - ben ***kendim*** ölsem çöcuğum ortada ḳalacaḴ. (78/133)
  - üsT ġaTı da ***kendi*** elimin emeyiyle. ġocam da mayışı ancaḴ bunnarın boġazlarına yetirdi. (78/135)
  - çıḫdı giTdi.dā ***kendim*** toḫudum.
  - kendi çayırımız var orda. dir biraz ayīrım. (78/520)
  - yā kendileri müslüman olmuşlardı bizi de kötüliyillerdi. (78/536)
- **gendi**
  - temam ***gendi*** aḫrebem‿idi almaniyanan. (18/50)
  - árıları da götürrüḥ ***gendimizinen***. (18/53)
  - ***gendim*** ġaynatam muhdēr. (18/101)
  - iksini kırıye vermiş yaltımızı iksinde de ***gendimiz*** duruyruḫ. (18/106)
  - söylemesi ayıf vali de çavuş da başçavuş da hebsi ele ġara ġura ***gendim*** kibi vardı. (18/148)
  - ***gendimize*** gem sürürüḥ. (18/522)

3.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri, kişi veya nesneleri belirsiz bir şekilde karşılayan zamirlerdir (Yalçın, 2018, s. 263). AİA'da görülen belirsizlik zamirleri şunlrdır:

- **biri / birisi**
  - ***biri*** bir odada yatir. ***biri*** bir odada yatir. (18/108)

- ***biri*** de burda şeydī şoferdi. (18/123)
- torunumun ***biri*** buruya geldī. (18/125)
- baḫ ***birisi*** ki ayağını yannış aTsa babam onu keserdi. (78/313)
- baḫdım bu taraFda ***birisi*** bi kötü bişi isdir. (78/339)
- diyir ***birisi*** dese ne yapirsin. (78/41)

❖ **bir şey/ bi şi / pi şe / pi şeylēr**

- şimdiye ġadar êyle ***bir şey*** olmamış amā gine de al bıraḫ buraya. (78/199)
- dayıdan da ***pi şe*** var mī. (18/28)
- yoḫsullūḫ ***pi şeylēr***. (18/72)
- ō memmed dayyın ***bi şi˛e*** dŭşdü. (18/684)
- erkeKdir ***bi şi*** olmaz. (78/30)

❖ **hePsi / hebsi**

- ġızların ***hePsi*** biliir. (18/376)
- bunnarın ***hePsi*** mağa mühdeşdiler. (18/787)
- dir ***hePsi*** miKroP ġapir. (78/64)
- benden büyüK abim bi büyüK bacīm. ***hePsi*** burda dünyaya gelmiş. (78/76)
- söylemesi ayıf vali de çavuş da başçavuş da ***hebsi*** ele ġara ġura gendim kibi vardı. (18/148)
- perdelerin ***hebsi*** işlemeydi. (18/333)

❖ **hamı**

- ***hamısı*** bizim köyde oḫumuş. “hepsi bizim köyde okumuş” (27/24)
- ***hamımız*** diyirig. “hepimiz diyoruz” (31/60)

❖ **here**

- yeddi adamıḫ. ***heremize*** bir hise. annıyirsaŋ mı. “Yedi kişiyiz. Her birimize bir hisse. Anlıyor musun” (18/587)
- şükür unnarın da ***heresinde*** iki tene oğlu var. “Şükür onların da her birisinde iki tane oğlan var” (18/801)

❖ **filankes**

- a burda olsa ya ***filankes***. (39/102)

❖ **kimse**

- ***kimse*** kimsey tanimiyor. (39/100)
- a ȯndan so^{n}ra da ***kimse*** ġalmadí. (20/121)

- şimdi ***kimse*** yoḫ. (6/19)

❖ **hiç kimse/ heş kimse**

- şerefimizinen ġururumuzunan ***heş kimseye*** muhdaÇ olmadıḫ. (1/260)
- ***hiş kimse*** yōḫ. (36/38)
- ***hiÇ kimse*** hazreti alínín kolunu büKmüş mi̊. (78/534)

❖ **öbürü / obülleri̅**

- ***öbürüne*** yazmışım. (62/80)
- öʸle babamı yerni hePsini aldı geyTdiler. ***öbürü*** geTdim gördüm öle üzüldüm. ḫasteledim. (18/690)
- ***obülleri̅*** yollarda. (78/76)

❖ **e̊yleleri**

- ***e̊yleleri*** var.vay mahacirsiz diye ağlir. (20/55)

❖ **kimisi**

- ***kimisi*** çoḫ eKşi kimisi çoḫ taTli onin. (4/7)

❖ **çoğu**

- şindi ağrının ***çoğusunu*** kültürümüzü çoḫ iyi insan bilmez. (62/119)
- eleşgirTin ***çoğu*** şu anda avrupada. (68/19)

❖ **herkez / herkeş / herkiş**

- sefam allāḫ sen ***herkeşe*** ver. (18/469)
- eyle ele ***herkiş*** ele. (18/852)
- babam azeriydi bi̊tün ***herkiş*** gelirdi babamın yapdığı esere. (78/302)
- ***herkez*** oynuyorlardi̅. (77/10)
- ***herkes*** de gelir. (33/41)

❖ **başġası**

- yarsını ***başġasına*** vermiş. (18/492)
- bu ġızı da ***başġası*** giTmiş. (39/88)

❖ **birazı**

- evet. ***birazını*** babam yaPdı. ***birazını*** ben. (61/64)

2.2.3.5. Soru Zamirleri

Nesneleri soru şeklinde temsil eden, onları soru yoluyla karşılayan bu zamirlere soru zamiri denilmektedir. AİA'da Azerbaycan Türkçesinin etkisiyle ölçünlü dilden farklı kullanılan soru zamirleri de görülmektedir:

- **kim**
  - ehli keyfin keyfini ***kim*** tazeler. (78/390)
  - ***kim*** geTdī. (18/600)
  - ***kim*** cī̆z alir. ***kim*** cehize baḫır. (18/664)
  - e ġoyüni ***kim*** vereceḱ sā. (18/817)
- **kimen / kimin**
  - ben nē giTdiz orā. ***kimen kimin*** evine. (78/538)
  - ***kimin*** gücü yetiyorsā. (1/76)
- **ne**
  - diyir birisi dese ***ne*** yapirsin. (78/41)
  - özgē gül özge can özge ***ne*** yapírsin. e sen ***ne*** yapírsin. (78/111)
  - bi ayrı yatan diyordular TaTlılıḫ var. bilmem ***ne*** vār. (1/37)
  - ***ne*** yaPdi kızi ***ne*** yaPdī. (54/13)
- **hangisi**
  - ***hangisi***. unuTmüşum hele gel ġulağım duymir dā. (78/390)

3.2.4. Zarflar

Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi, zarftır. Zarf, cümlenin genellikle yardımcı ögesidir. Seyrek olarak bazı cümlelerde zorunlu öge olabilir (Karahan, 2021, s. 32) şeklinde tanımlanan zarfların AİA'daki kullanımları şu şekildedir:

3.2.4.1. Zaman Zarfları

Fiillerin anlamlarını zaman bakımından etkileyerek, iş, hâl ve hareketin ne zaman yapıldığını belirtir.

- **sabah**
  - ***sabah*** yapırdıḫ biyle. (59/170)
  - gelir alır ***sabah*** alır. (31/53)
- **sabahleyin**
  - ***sabbahleyin*** sāt yedi şeyde ġaḫırıḫ üşdē. (60/194)
  - aḫşam ***sabahleyin*** asgere günderdim teK teK. (8/12)
- **aḫşam**
  - ***aḫşam sabahleyin*** asgere günderdim teK teK. (8/12)

- ***aḫşamleyin*** gelin siz de oturun. (55/105)

❖ **kündüz**

- ***kündüz*** yaptīmız. (60/182)

❖ **indi / hindi**

- onu ipinēn ġorurdḏḫ ***indi***. (18/517)
- ***hindi*** şindi misır değecēm. biz misir deriḱ. (18/554)

❖ **sabahdan**

- ***sabahdan*** ġalkanda sen de. (25/31)
- ***sabahdan*** ġaḫırdıḫ birez hamur yapırdıḫ. (51/275)

❖ **undan ġalan**

- ***undan ġalan*** burda olannar da ėrmeninen barabar ġōğuşullar. (36/87)

❖ **evelden**

- ***evelden*** bir ġurbana ġatardıḫ bir hisar. (18/586)

❖ **ilkin**

- buruya gelen kim gelse ***ilkin*** bu köye gelir. (36/81)

❖ **cuma / cumartesi**

- ***cumartesi*** ġına yapallar. (60/504)
- ***cuma*** günü toplanıllar. cumā ġına gecesi. (60/503)

❖ **ėrtesi gün**

- ***ėrtesi güni*** ġahardile ḫamurlarını yoğurürdüle. (14/39)

❖ **ḳışin**

- bunnar köy yapıy gidīy ***ḳışin*** gidir işē. (18/51)

❖ **yazin**

- sonra şey var bu bizim nedir o ***yazin*** çıḫıyor ya. (4/13)

3.2.4.2. Yer-Yön Zarfları

Yüklemin gösterdiği iş, oluş, kılış veya hareketin yerini ve yönünü ortaya koyan zarflardır. Bu zarflar, çoğunlukla yer ve yön gösteren adların zarf olarak kullanılması veya ad durumu ekleri alarak kalıplaşmasıyla ortaya çıkar (Yıldırım, 2018, s. 185). Fiil ve fiilimsileri yer-yön açısından belirten bu zarfların kullanımı AİA'da şu şekildedir:

❖ **aşşā / aşşa / aşşagi**

- onnar ***aşşā*** otururdüler. (60/54)

- meydan camiden ***aşşagi*** iniyosin. (37/632)
- şimdi bura giTdi burdan sora ***aşşa*** inelim. (39/128)

❖ **ileri**

- orda beş sene okudum ama yanı ***ileri*** oḫudum. (20/201)

❖ **dışarı / tışarı / tişari**

- ***tışarı*** serirdiḿ tışarda kuruyurdu. (59/159)
- yoḫ kızım ben zatan iştim ***dışarı*** çıḫdım. (1/226)
- ***dişarı*** çıḫdı iki sahaT sora çabıḫ gediŋ. (20/107)
- ***dışarı*** çıḫırdıḫ ġapıdan yer bulamırdıḫ. (59/142)

❖ **içeri**

- herkeşin kapĭsını kapardar. ***içeri*** girer. (1/100)
- bu tezekler işde ġoyunnarı kışın ***içeri*** ġoyyorlar. (38/61)

❖ **yukarı / yuḫarı**

- ***yuḫarı*** çıḫardım. (62/147)
- aḫşam olanda biz ***yukarı*** çıḫırdıḫ. (60/54)

3.2.4.3. Miktar Zarfları

Sıfatın, bir başka zarfın ve fiillerin anlamını azlık çokluk bakımından tamamlayan kelimelerdir. Miktar ve derece bildirirler (Özkan, 2019, s. 226). AİA'da tümcenin miktarını azlık-çokluk yönünden belirten bu zarflar şunlardır:

❖ **çoḫ**

- onnar beni ***çoḫ*** severdiler. (1/140)
- deyilsin ben ***çoḫ*** seviyem. (3/71)
- ***çoḫ*** çalışırdıḫ. ḳotan ġoşardıḫ. (18/98)
- artıḫ ***çoḫ*** söyledim. sen söyleTdin bunu da dinnedirsen mī. (18/128)
- ḫoca ben ēm hemi o işleri görmüşem hemi de yani çoḫ gelin ġız gelinnıfını ***çoḫ*** gezmişem. (18/658)
- ama sefayı hebsinden ***çoḫ*** sevirem. (18/781)

❖ **birez / biraz**

- zaman da ***birez*** üsdüm başım temizdī. (18/172)

- neye gelif bizim şeyler geleneklerimiz göreneklerimizi bizim dilden annaT ***birez*** dinnesin. (27/2)
- o emmim ***birez*** ġonuşmaz. (33/38)
- biz gene ***birez*** oḫuduḫ moḫuduḫ. (36/82)
- çıḫdı ōlan ***birez*** ġonuşdu. (60/28)
- ondan sōra ***birez*** oturdu. (60/29)
- şimdi ***bireZ*** düzeldi. (60/428)
- eyle bu otu ***birez*** ayyırim. (78/519)
- ben de ceviz ġırırim yi˳irim. de anam ***biraz*** getirmişdi. (78/264)
- dir ***biraz*** ayīrım. (78/520)

❖ **en**

- gel benim ***en*** sevmediyim işde eski mıġdar. (20/256)

❖ **hiÇ / hēÇ / hec**

- ***hiÇ*** buraḫmadı bu bahceden bi yere çıḫam. (78/304)
- vala ***hiÇ*** hatırlamıyom. (15/11)
- kızımız olmadı ***hiÇ***. (86/26)
- ***hiÇ*** affeTmem onu diyim. (1/271)
- hindi ***heÇ*** bilmirsen. (26/70)
- ***hec*** görmürüm.

❖ **fazla**

- ben onnarı tanımirīm ***fazla***. (78/303)
- he dedengil taníyor onū ben ***fazla*** bilmirim deden bıraḫdı mı beni bi dişarı yüzü görem. (78/303)
- iyi ben biráz eyağımdan rāTsız oldūm için ***fazla*** çıḫmıyorum dışarı. (1/119)
- her zaman bi kişilig ***fazla*** yaparım. (33/1)
- o da kaz lambasi gibi hema ***fazla*** esmes. (37/337)
- ***fazla*** yaPmiriim beyle canım sıḫıldıḫca. (46/11)
- ***pek fazla*** söyleyemem yani. (63/39)
- sordum parasını da birez ***fazla*** istediyince kaldı e̊yle. (78/235)
- kışın biz her meyveyi her zebzeyi ***fazla*** göremiyoruz. (80/211)
- valla ***peK fazla*** bilmiyom amā duymi̊şdıḫ yapıyodula. (14/21)

❖ **pek**

- ama bu şekil sesim ***peK*** hoş olmaz. (43/12)
- şimdi benim tişim çıḫır diye onçin ***pek*** konuşamıyırım. (60/280)
- ***pek fazla*** söyleyemem yani. (63/39)
- valla ***peK fazla*** bilmiyom amā duymı̊şdıḫ yapıyodula. (14/21)
- valla raçel beKmez bizim buralarda fazla ***peK*** yaPmirdiler. (14/60)

❖ **daha / dā**

- da beş bitirdi ***daha*** okumadı. (13/10)
- babasi öldi ***daha*** okumadı. (13/12)
- görmemişler ***daha***. (13/64)
- halılara ser bir ***daha*** gēliyriḥ. (18/52)
- ***dā*** soğuḫdu çocuḫlarını götürmedi. (12/4)
- ey daha esgi zamannarda milleT ***dā çoḫ*** dōrdu. (1/15)

3.2.4.4. Durum Zarfları

Fiilin gösterdiği işin nasıl veya nice olduğunu ifade eden zarflardır. Asıl hâl zarfları yanında niteleme sıfatı olarak da kullanılan pek çok kelime doğrudan fiilin anlamını hâl bakımından tamamladığında, eşitlik ve vasıta hâli eki alan bazı isimler hâl zarfı durumuna gelir (Özkan, 2019, s. 221). Fiilin bildirdiği yargının nasıl yapıldığını belirten bu zarflar AİA'da şu şekildedir:

❖ **birden**

- ***birden*** baḫırdım tilifan açırdiler. (16/33)
- dörT gişiy ***birden*** olur. (30/12)
- romatızmadan oldu ***birden*** oldu bacām. (34/86)
- şehiT ġılıcını çeKdī̄ zaman aTdığı zaman otuz ġırḫ gişi ***birden*** düşüyor. (55/51)
- ***birden*** dir ġapıdan heÇ işşeK girmedi eve. (78/275)
- sokaḫdan giTdim ***birden*** bura çarşıdī̄r. (78/307)
- hişbir hiçbi hasdalığı yokdu öyle ***birden***. ayniden öldü. (80/59)

❖ **aniden**

- ***aniden*** öldü yani. (80/48)
- ***ayniden*** öldü. (80/49)

❖ **sürekli**

- ben burdayım yanı ***süreKli***. (1/285)

❖ **böyle / bẻyle /biyle / beyle / bele / bẻ̈le / bėyle**

- ben ***bẻyle*** gidiyorum mesele baḫıyorum çōḫ güzel. (1/57)
- vallā āhanda ***bẻyle*** geldim. (1/124)
- ā ***böyle*** ufaḫ ufaḫ ***böyle bẻyle*** ider. (18/259)
- onū şey biray dönder̆idi de iküş defe ***bẻyle*** dönder̆idi. (21/19)
- biz de diyir elimizi ***bẻyle*** vurur diyir bu nedī. (36/76)
- tendirin yerini ***bẻyle*** ġazırdıḫ kuyu kimi. (59/24)
- a ***bẻyle*** sarirdiK. (78/270)
- sabah yapırdıḫ ***biyle***. (59/170)
- ***biyle*** olarda.
- bacadan ***beyle*** salliyıllar.
- ***beyle*** ġo˯urdu.
- ***bele*** sevindim kī. (18/17)
- günüm ***bele*** Keşdi geTdi. (18/128)
- buğda ***bẻ̈le*** çıḫırdı (59/123)
- bunu deme büyüK ġaynım da halā ġaynıma ***bėyle*** ediyir. (78/274)

❖ **öyle / ẻyle /eyle/ iyle**

- sordum parasını da birez fazla istediyince kaldı ***ẻyle***. kaldī. (78/236)
- dir ***ẻyle*** dir valla baba dėyir. (20/71)
- esgiden de biz ***ẻyle*** deyirdiḱ annadīŋ. (59/5)
- eyle onu annıyınca ***iyle*** gėTdim ġadının leçenē yapışdım. (78/105)
- bārsaĶları temizler ***eyle*** eder ki tertemiz. (4/8)
- **öyle** gülmüşdülėr. (78/266)

❖ **şöyle**

- ya şırdan ***şöyle*** yapıliyo genelde kuzūğ şėyinden yapılıyor. (10/20)

❖ **çabuḫ**

- yayıḫda hemen ġaymaġın şeyi ***çabuḫ*** olir yayılması. (78/430)
- oruç tutmayannar da ***çabuḫ*** yiyiller. (60/335)

❖ **tez**

- çoḫ söyleneni ***tez*** bilen ağízdan çıḫani ***tez*** ġapan bir çocúğudum. (20/127)

❖ **yine / gine / gene**

- böyle olmadı ama ***yine*** bekleriz. (1/284)
- a şimdi mesa bir ay sunra ***gine*** gidecem. (39/82)
- esgide var ya biz köyde adam burda olmasaydī ***gine*** gidiyoduḫ bu adama. (52/28)
- sonbahar olunca ***gine*** gel. (78/74)
- ertesi sėne ***gine*** giTdi. (78/166)
- ***gine*** bakirler sav olsun. (79/26)
- aḫşamı olunca ***gene*** gelir. (28/29)
- onu verirdim bir posda ***gene*** tiḣirdim. (34/85)

❖ **yalnız / yalaniz / yalanız / yannız**

- ***yalnız*** annemin bacımin bir kızi var gönül adında o. (78/110)
- ***yalaniz*** lafini kesdim balna. (37/669)
- evet çoḫ değişdimde ***yalanız*** numaramı saTmadım. (20/23)
- ***yannız*** gelmişsin aşġım. (78/86)

❖ **yavaş**

- biz ***yavaş yavaş*** diyor düzelderiḣ. (1/61)
- men de ***yavaş yavaş*** beḣlerim. (20/231)
- oni de ***yavaş yavaş*** erirdi. (37/617)
- sora sora ***yavaş yavaş*** alışdim. (51/200)

❖ **sade**

- ***sade*** gidiş eyle. (68/55)

❖ **hemen**

- dedi orayı ***hemen*** boşalTdırın. (3/46)
- hı hı kesirler ***hemen*** pişiririḣ. (28/61)
- parasız pulsuz buldu mu ***hemen*** yapışıŋ. (35/17)
- ama ***hemen*** yapardí. (60/387)

❖ **güzel**

- onnarı ***güzel*** yedirir doldurardıḫ. (1/211)
- ***güzel*** yoğururdular. ***güzel*** basdırırdılar. (1/214)

3.2.4.5. Soru Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışı soru yoluyla belirten zarflardır (Korkmaz, 2009). Türkiye Türkçesinde soru zarfı olarak kullanılan kelimelerin sayısı oldukça sınırlıdır (Ercilasun, s. 204). AİA'da Standart Türkiye Türkçisinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesi söz varlığına ait soru zarfları görülmektedir.

- **hara/ harda / hardan**
  - elven ***haraya*** geTdi. (21/73)
  - deyir. ***hardadır***. getirir. baḫır ki ne ha pitti. (26/210)
  - ***hardan*** geldīniz bẻyle. (35/1)
  - su yoḫdu ***hardan*** alaḫ. (59/214)
- **niye**
  - onu ***nereye niye*** gidi˳ir.
  - ***niye*** getirdi.
  - çi̊nkü ***niye*** çalıyir. (1/44)
  - ***niye*** gidīyiʳsen annaşamadıḫ.
  - adamı ***niye*** dövülür.
  - allah allah ***niye*** gelmiyir.
- **nasıl**
  - ***nasıl*** küsür dē. (78/209)
  - ***nasıl*** beslemişsin ki maşşallah heP böle babayiğiT. (1/202)
  - getirdıḫ ama şindi paTnosda biz ***nasıl*** alacaz. (12/13)
  - ***nasıl*** evlendin diyir yav. (18/65)
  - güzel baḫ ġız ***nasıl*** dinniyi. (18/78)
  - e ***nasıl*** ġoyullar şeherde. (18/560)
- **neden**
  - niye mesele diyelim bu şey yapdıḫ heP bahalandı ***neden*** bahalandı. (1/175)
  - ***neden*** kiyilmez. (60/214)
  - ***neden*** gediyirsiŋiz diyir. (20/82)
  - ***neden*** yasaḫládılar. (20/139)
  - azeri de ecem diyiller. ecem de ***neden*** alınmış bu şey. (36/95)
  - ***neden*** dedim bizim ayle merkezi ayle. (37/261)
  - ***neden*** çalışıyordu. (37/262)

❖ **niçin**

- ***neyi niçin*** duruyoruz bana söyle sebep deyil mi. (3/37)
- yani odur biz buraya ***niçin*** gelmişiK. (85/7)

❖ **ne zaman**

- ***ne zaman*** geleceh́. (37/679)
- ġaynanam dedi ***ne zaman***. (67/111)

3.2.5. Bağlaçlar

3.2.5.1. Sıralama Bağlaçları

ve

AİA'dan derlenen metinlerde örneğine çok fazla karşılaşılmamıştır.

- şu anda sadece meleK ***ve*** merve okiyōr. (13/17)
- esginin nüfus ***ve*** tapı memurlarını bilirsin. (29/18)
- da o ***ve*** o bugine kadar hocalar af diliyo hocalar geliyor. (37/144)

ēm /hem/hemi

AİA'da oldukça yaygın kullanılan bir sıralama bağlacıdır. Tek başına kullanıldığında da sıralama görevi üstlenmektedir.

- bu bizim kızımızı götürmüş. ***hem de*** gelmiş bize gıcıḫ veri. (2/56)
- arḫasına ***hem*** orayí dövellerdi ***hem*** burayi. (78/415)
- ***hemi*** canımı derdinnen ***hemi*** de ġorḫumnan yaḫdı de yaḫdı.
- ḫoca ben ***ēm hemi*** o işleri görmüşem ***hemi*** de yani çoḫ gelin ġız gelinnıfını çoḫ gezmişem. (18/658)
- ***hemi*** ġars aşigı dürgüsü habası. ***hemi*** de oyîn habalarını güzelce söylerem. (20/170)
- alti yedi hane dışinde dedemin ***hem*** amcasi oğullari ***hem*** de dayi tarafini. (37/94)
- onu da candarması şindi ki sübaydan daha üsdün. ***hem*** görevi ***hem*** bilgisi. (37/272)

…dA…dA

AİA'da çok sık kullanılan bu bağlaç; kelime, kelime grubu veya cümlelerin hepsini birbirine bağlamaktadır.

- gelnim ***de*** benim ***de*** uşaḫlarım ***da*** hebsini. (18/597)
- bir ***de*** iP eyirecen bir ***de*** boyuyacan. (18/754)
- ben öldū̆m sancı ***da*** tutmuş ġanama ***da*** açılmış dóġum yapacaḫ. (78/53)
- o ***da*** torunum bu ***da*** torunum. (18/53)
- benim işde böyüğ̆ oğlum ***dā*** ġızım ***da*** var. (18/138)
- söylemesi ayıf vali ***de*** çavuş ***da*** başçavuş ***da*** hebsi ele ġara ġura gendim kibi vardı. (18/147)

isder…isder

AİA'da bu bağlacın derlenen metinlerde örneği azdır.

- ***isder*** halal ēT ***isder*** halal ėTme. (78/160)
- ġız gelin senindi dedi ***isde*** getir geydir taḫ ***isder de*** heç bişey getirme. (34/51)
- ***isder*** bi defa da yė isder yarımını seyreḱ sebah seyreḱ aḫşām yarım da öyle yē̄rdiḱ. (36/69)

ne…ne (de)…

Benzer veya zıt nitelikli sözler, söz öbeklerini veya cümleleri, hiçbiri anlamıyla birbirine bağlar. Olumlu yapıları olumsuz anlam verecek şekilde bağlayan bu bağlaç, bağladığı ögelerin başında bulunur (Yıldırım, 2018, s.273).

- çocuġ şu anda hiş biri ***ne*** bize baḫıyor ***ne*** babasına baḫdı. (13/50)
- hiş birine başlıḫ filan ***ne*** başlıḫ verdiḫ ***ne*** başlıḫ aldıḫ. (1/63)
- ***ne*** verdī̄ḱ ***ne*** aldıḫ. (1/65)
- ben hele ***ne*** ağliyanı sevī̄rem ***ne*** de diyeni sevim. (1/81)
- ya madem öyleyse ġardeşim ***ne*** ġız verēḱ ***ne*** ġız alāḫ. (1/85)
- dedim ya ***ne*** verdiḫ ***ne*** aldıḫ. (1/128)

ha…ha…

AİA'dan derlenen mtinlerde örneği az olan bağlaçlardandır.

- ***ha*** orda ***ha*** burda derken bacıma söyleyim kāzmanın karakale köyü. (37/43)

3.2.5.2. Denkleştirme/Karşılaştırma Bağlaçları

ya…ya…

- atiller ya fırına ya tandıra. (78/218)

- ***ya*** südünen tökerdiḱ ye˅erdilēr ***ya*** yağnan tökerdiḱ ye˅erdiler. (18/250)
- ***ya*** yem yedirīḥ. ***ya*** egmeg ufalıyil yedirirīḥ. (18/552)
- ***ya*** arabiynen ***ya*** uşaḫnan gidīr. (18/700)

veya

- o taziyeye ***veya*** düyüne gedileceK masrafları. (61/28)
- ayranını da dökeler ***veya*** lor yapalar.
- doğubayazıTdan kırmızı eT falan getiriyorlar ya pilāv, et yanına salata veriyolar ***veya*** yōrT veriyolar. (76/20)

veyahut

- çoK en çok kızdığım allah belanızı vermesin ***yahut*** belanızı versin ama kifürü çoḫ yaparım.
- gerekirse altı ayım yükselir yaşı beKlerim ***veyahuT*** çalışmak isTersem yine çalışırım.
- ona meyva elma ġoyarlar mesele keserler ***veyauT*** kesmezler.

3.2.5.3. Cümle Başı Bağlaçları

1. Karşıtlama Bağlaçları

amma/ ama / emme

- yaḫalamiş ***emme*** geçennerde yalvardım. (44/51)
- maşinede kesilir ġolay ***amma*** o zaman irmi arvaT yarırdı. (26/33)
- üş dene dörT dene eşidirim ***amma*** annamıram. eşiTmirem. (26/44)
- yoḫ˘udu ***amma*** bolluğudu. (26/175)
- azeriye yakın bi lehcesi vardır ***amma*** tam azeri deyildir. (62/41)
- öyle ġi̊zel ***ama*** arafaT dağına çıḫdım hiranur dağına çıḫamadım. (78/460)
- hayyaTda abim ġarılarına çocuḫlarına ġızmazdı dövmezdi. ***ama*** yoldan da çıḫarmalarına ġabıl˘ eTmezdi. (78/514)

illah/ille

- bir bişey yapanda vay ***illahım*** örneK oluyum deyil. (78/336)
- örgedirem gelini. deyirim ki ***ille*** getiy. e bu ġece de gelmir olar mı. (18/825)

faġaT/fakaT

- ıhdıyarlıḫ işde. şindi ***faġaT***. ārılı oluP da dışarda olan bazan radyoya beni götürürler. (62/120)
- çoḫda geTmişler. ***faġaT*** görüşüyoruz. (83/27)
- şindi biz burda bi toplum vardır. bi aşireT toplumu vardır. toplumu vardır. ***fakaT*** özellīni kaybeTmemişdir. (62/36)

3.2.5.4. Şart Bağlaçları

eyer/eğer

- allah ırazı ossun. ***eyer*** beraT gitmese oḫumasa. (13/95)
- yıḫannar ġazanir. ***eyer*** yıḫılmadısa tamam. (20/284)
- deyecedim süla ġarşıdan çıkanda eyice baḫ. ***eyer*** annaşmalı çıḫdısadi gelirim ta köydeyken bu işi karşılar. (20/334)
- işde teḱ ġaldı o başġa. ***eyer*** çukurovada biri varsa gelsin. (22/121)
- öndekinin boyuna çıḫmaya çabalıyir. ***eğer*** vurduğu zaman düşdü yıkıldıysa o yıḫılannar ġaybedir. (20/283)

3.2.5.5. Nedenleme Bağlaçları

onunçun / onunçün/ onun için

- diyirler canım rüşvet yemiyir. ***onunçun*** munu tutaḫ. (26/184)
- bizi yollalar ***onunçün*** bunnara çoḫ ciddi baḫırdi. (20/390)
- iki üş senedir yaḫmıyim. kökün ***onunçünde*** yoḫdu. bu zaman var. (67/134)
- ***onun için*** diyirim her zaman ġız çocūna isdersen düşmanımın ġızı da olsa. rabbim sen yüzünü güldür. (78/31)
- yanı ***onun için*** şēTmiş. (78/472)

çünkü

- hindi de onnarı kaldırıyolar tosun besliyolar. ***çünkü*** niye kullanmaḫ için. (1/173)
- şimdi hişbir aḫrabamla ġonuşmuram, söylemerim. ***çünkü*** ben onnara çoḫ insanaT yaPdım. (20/242)

3.2.5.6. Açıklama ve Sonuç Bağlaçları

demeḱ ki

- otuz altın alıylā. ***demeh́ ki*** bizim ġızların şansi yoḫ ‿umüş o zamān. (18/30)
- ben dedim yoḫ gelmesin. babam burdadı. babam ġızar. ***demeKgi*** sevgi bambaşkaymış. (60/36)
- kalbinde bişe çıkmamışdi. bidā tutmiş. ***demek ki*** felÇ olupmiş. (60/158)

zatan / zaten

- ben evlendim işde ben üsdüme ġuma da o ĝēTmiş ***zatan*** o ġurtulmuş yanı. (18/92)
- anası gelerdi yirmi seKgiz sene. ***zatan*** kızlar böyüdū̄. gelinner onnan evel de gelinim geldī̄. (18/337)
- yavrım neler gördū̄m. ***zatan*** söylesem ne deFder alar ne ġalem alar. (18/411)
- aynen öyle. ***zaten*** geldiŋ mi buralar da aynı́ öyle aparTmana alacaḫlar buraları da alaca yıḫılacaḫlar yani. (1/136)

3.2.5.7. Diğer Bağlaçlar

kine

- gelir baḫiller ***kine*** çöcuġ bacānın arasında ava ava avā annem de bayılmiş. (78/59)
- dahha başġa da annatıyım ***kine***. nasıl annatıyim. (60/100)

hanı

- ona ġurd Tüşēr. ***hanı*** bele sineK mineK toplanır ġurd düşer. (60/436)
- o kadar aşırıya kaşmıyuruz ***hanı***. şey yapıyu. (80/158)
- süyledim ***hanı*** bizim geçen hafda düyün vardı. (81/53)

hele

- ben ***hele*** ne ağliyanı sevī̄rem ne de diyeni sevim. (1/81)
- ***hele*** gel baḫıyım ***hele*** gel sene ne diyim. (1/236)
- nedeceh́seŋ. ***hele*** bir işini gör. hayırlı işin ossūŋ ele. (18/34)

haTda

- köyü veriler ***haTda*** ġaş danesi de içinde mohacir müracāT edir. (20/119)
- biri de burda şeydī̄ şoferdi. ***hıTda*** bi mō̄endize şōfer oldu ġazandı. (18/124)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

AĞRI –MERKEZ İLÇESİ

Konuşan: Taylan Hanım

1

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.04.2021

hēş canını sıkma buyur içeri. ĝiTme bi yerē. can. hē. sen gel sen gel. kiç. valla kendimize biz melmeketlen uğraşıyoruz işde. hoş geldin sen teKrar. safā geldīn. sen tekrar hoş geldīn safa geldin. üşüyorsense sobuyu da yaḫarız köy melmekeTi. küçüḧlerini verī. çayın altına ataş vey. yeni çay demlemişdi. birer tane çay ver meroş. ne yapıyorsunuz melmeket nėresī. öyle mi. heye ḫayırlısı ossun. ḫayırlısı ossūn. inşallah her ne olursa ḫayırlı olsun. adanada da var aḫrabalar ama öyle işde. merve şarja daḫ hocamla oturaram. şey getir. menim ġızlarım da ȭreTmen olacaḫ. inşallah oḫusunnar. hasdalıḫdan dolayı bu pandamıdan dolayı milleT çola çocuğa ders de veremiyor. bir şey de yapamıyor. sıkıntıda kalmış vallayi öyle. heP sıḫıntı yanī. ne yaPsaḫ heP sıḫınTı yaraTıyō anam. inşalla inşalla ne olursa ḫayırlısı olsun. heral şarzı yoḫTur oruya taḫ. yoḫ. söylesene. meryem yaren. torunumdur benim. hē iki oğlúm bi kızım var. hePsi evlidir. bunnar torunlarımdır. büyüğ ōlanın üş ġızı bi ōlu var. o bir imam olan var bursadadır. onun da iki oğlú bi ġızı var. ġızımın da dörT ġızı bir ogulu var. hayırlısı ossun öyle işde geçiniP gidiyolar ne yapacān. çocūmuz az ‿idi çocuḫ olaraḫ. bir benim torun çoḫ ossun. heye iki ōlan bi kız. ey daha esgi zamannarda milleT dā çoḫ dōrdu. ben az dōğdurdum. yeter boşver ne yapacan. vā̆llah. şēy hüsnü abigil doḳḳuz ġardaşdı mı on ġardaşdılar mı. dur baḫíyím sekkizdiler yoḫsa. doḳḳuz doḳḳūz beşi oğlandır herhāl hüsnü abidir. hanifidīr. osmandır. ömerdir, muraTdır. beş oğlan dört kızdır. bu dördüde zatan heP burdoyduġ beraber. sonradan milleT heP dāldı. he hē orası da ayrı ġarişıḫ orası da boşver. ne yapalım o zaman şartlar zor‿ údū. adam baḫmadı çocuḫlarınā. ey çor çocuḫ heP ortada körpeydiler. ġaldıḫ baḫmağa. onun sebebi. ne yapalım. bu devir de zor vallā. milleT çocuğuna baḫmıyır yāv. hayırlısı büyüdü canım onnar da heb büyüdülēr. heP evlendilēr. tām getir bereber a buruya bıraḫ ġīzım yavrum. büyüdüler canım onnar da hePsini evlendirdīm. anaları çoḫ genÇ öldī ġırḫ iḯi yaşında vefāT eTdī. anneleri ġırḫ iḯi yaşında vefāT edendē çocuḫları mejbūr mejbur gendim baḫdīm. benim de var. ūreTmen görümcem vār. oḫuyanı oḫuTdum gücüm yeTdiği ġader. oḫumayanı da valla zorunan oḫudamam. mümçün deyil. sen isdeyinnen bu eḯmeyi ġazanmışsín. bilmiyorum artıḫ. her ne olursa ḫayırlı ossun vallah.

Düğünler nasıl yapılırdı?

bizim düyünnerimiz burdā yane. o batí terefinde düyün ġolōy. doğu terefi ağīr. hā indi yanīy o zorların hepsinī teyzen yaşadı geşdiyi için şu andaki duruma da baḫanday indi düyünner daha ġoláy olur. heh. ben yalınnarın düyününü yapanday şarTlar çoḫ zor. ama şimdi çoḫ ġolay. bir baḫıyorsun paran varsa salon tutulmuş anlaşmışlar iki tane dımbıltı geliyor dıT dıT dıt tamam biTdi giTdi ama o zaman öyle deyildi şarTlar çoḫ zor üdü. ayrı yatan isdeme oluyurdu. isdemeden sorā üzüḧ taḫıyordu. kızım küçüḧde verseydīⁿ. onda belki işmēz. çay ġaşşī da ver. ondan sōra şartlar daha zor oluryordú. ayrı yatan nişan yaP ondan sōra bi ayrı yatan hafdalıḫ. hafdalıḫ yaP. bi ayrı yatan diyordular TaTlılıḫ var. bilmem ne vār. yani kulesē batıyirdi. baTmada yani gerçeḧden baTmada gidiyodu. hindi vala çoḫ ġolay. şu andakı durum ġoláy.

Haftalık ne oluyor?

hah işde hafdalıḫda mesela buhçā yapıyoʳsun. ġonu ġomşuyu sesliyorsun. sen ona ne gerekiyorsa indi benim ġars dilinde benim özüm ġarsliyām. benim ġars dilimde gıngırcın diyerem.

Sen Türk müsün?

he evet. he ben ġarslıyīm. yo yo benim indi dilīm üş çeşiT çalīr. çi̊nkü niye çalıyir. ben ara ġarsın dilini çaldırıyem ara ağrı dili ara isdanbul dili. bu yollarda gidif gelmedē birez dil ġarışīr ama eses ġarslıyim. anneme diyim bu şarTların hePsi işde gidiyorsu̲n elbise filan hebsini alıyorsun bohca da al al āl götürüyorsun annesine götürüyorsun şuna buna hindi o derdi ġāḫdı. bīTdi.

O bohçanın içerisinde neler oluyordu?

iş çamaşırī, kiyīm, hediyelīḧ, Pilmem gömleyī, namazlığī, lifī, patiyī bilmem şüyū ne dēyim bir sürü füzülü mesref. şahıs olaraḫ füzülü mesref. para gissin de nasıl gidiyoʳ giTsin. aynen böyle.

Kiyim derken?

giyim giyim aha şunnar mesela kiyafeTler alıyoruz ya. indi valā e̊yle güzel ki misel gidecēn diyelim giyorsu̲n daha önceden sıḫınti yōḫ. öyle güzel beyeniyörsün, hazırlıyoʳsun, büyüḧlerde ĝeliyor. bitiyor. hindi çoḫ rahaT. hindisi çoḫ ĝüzel vallāh. gerçeḧ ben be̊yle gidiyorum mesele baḫıyorum çōḫ güzel. şarTları, zorluğu, hayatı heP

zorluḫdaⁿ yaşamışıḫ. maniyeTden de maddiyedden de. hindi yōġ adam diyor ki isdemiyorum. hindi evine misele bi geline eşyē düzecēn o zamançi zemān. ne vāsa hēbsini. indi öyle deyil. gidiyoruz bi yataḫ odası, iki tene çēḣyaT. evi de zatan ayrıca. eḣsiḣlerini de alıyor. biz yavaş yavaş diyor düzelderiḣ. ne güzeˡ bir şey ġaḫıyōr. ama şard çoḫ zor gerçeḣden. hindi çoḫ rahaT. hā baḫ bu da var. biz meselā allah razı ossun men ġayınnarım ossun gendi oğullarım ossun evlendirdīḫ. hiş birine başlıḫ filan ne başlıḫ verdiḣ ne başlıḫ aldıḫ. ben de dört tene ġız verdim üş görümcem verdim. bir de gendi ġızımı verdīm. bizde de başlıḫ yōḫ. ne verdīḣ ne aldıḫ. amā üküş yerdē gelin aldıḫ. çoḫ para verdiḣ. helē sade para da almıyır altın kesiyōr. mesele benim kízımā kırḫ tene altīn. başlıḫ olaraḫ sayıyor. o ġırḫ teneyi kelle ona ġalıyor. sána bişe yōḫ. onda vijdanna. verer vermez onda bilmem. hindi bu şarTlar çıḫarmışlar ama bilmiyorum. şu andaki düyün ġoloy. şu andakı düyünner rahaT. ama valla önceden şarTlar çoḫ zor‿üdü. bilmiyorum artíḫ. hindi senden allah razı ossun yataḫ bile isdemiyollar. yorgan yapılıyür yasdıḫ yapılıyür. yoḫ ordā puf puf yasdıḫlar var‿ımiş onu alacām. la iki gün başın ġoysan üçüncü boynun ağrıyor. vallā bilmiyorum yaní gerçeḣden artıḫ hayırlısı ossun. ġardaşım mı nişanni gendiŋ mi nişannısī düyün şarTlarında. aynen öyle sen. ē çoḫ ĝüzel yanī. diyorum ya şu andaki şarTlar ırahaT. çoḫ sıḫınTı gerçeḣden sıḫıntī. bi de başlıḫ alıyollar. bilmem ne yapıyollar. lifler yapıyollar işde onnan. eʸle olūl yirmi tene eʸle olūl otuz tene. ēle olūllar om beş tene. yani gücüne göre. kimin gücü yetiyoʳsā. hocama görseTdin mi herel. ben yapmadım. benim görümcem. bi arḫadaş var ona yabdırmış. o da getirdi buruya. gelif götürmemiş. orda duruyōr. a bunu yerine as yavrum. türkere bir baḫ. eyib onu neriye aldı giTdi.

Çocukları uyuturken söylediğiniz ninni var mı?

ben hele ne ağliyanı sevīrem ne de diyeni sevim. ō kenelliKnen başġasında olur. ne söyliyecēm. sizi eyağıma ġoyyōdum diyeydim dandini dandili dāsdana onı diyırdım başġa ne diyeç̲ēm. ama bizde bayatı yanı şöyle böyle. toPluma ciriyorsun mesele onnar da bizim gibi insandīr zatan. ben zatan kürT türḣ ayrımı yapdıḫları zaman sinirlerim bozuluyor. ya madem öyleyse ġardeşim ne ġız verēyh ne ġız alāḫ. ona çoḫ sinirlerim bozuluyor işdē. ne biliyim. bi ġanun ġoymuşlar işde. kürt türk meselesi çıḫarmışlar ama bizler de yoġ. zatan ben sevmiyorum açıkça söylüm gerçeK bizim bir şehiTimiz oldu mesele çoḫ milleT şey yaPdı. ben çoḫ şükür gelen allahdan ‿ıdi inandım geşdim. adı şehid

oldu dedim. hē on daysi de ne bileyim. yaḫanda var yaḫmıyan da var. bilmiyorum artıḫ. her insanın kişilīne göre.

Hayvancılık yaptınız mı?

yapdīḫ. burda deyil melmekeTde yapdıḫ. hē kárs da yapdıḫ. burda da yapdımsa da o ġadar deyil yanı. eşim belediyede çalışıyordu. geldiḱ şērdeyiz yani. otuz sekiz senedir ben arīya gelmişim he. dayımın oğludur. babamın dayısının oğludur yani eses. öyle yanı başġa da bir sıḫıntı yoḫ yanı.

Bayramlar nasıl yapılıyor?

bayramlar çoḫ güzel ⁻idi. bunnan dörT sene önce bayramlara doymuyordum. imdi baryamın dadı madı yoḫ. bayramın tadı da vardı. bayram var mı yoḫ mu diye bişey yoḫ. önceden büyüḱler zıyaraT olurdū. ev ev gezilirdi. bir eve on kilo şeker alınırdı. çeşiT çeşīT her şeyī. indi öyle bir şey yoḫ. herkeşin kapĭsını kapardar. içeri girer. daha telefon var. televziyon var. īternet vār. sennen şeytan dolmuş milletin cebine. ben ne yapacam. bayram mı nedecen seyranı nedecēn. onun için o dörT sene önce ġaḫTı o da giTdi. çor çocuğu bayram diyende çor çocuḫ öyle heveslenir ki himdi çor çocuḫ bilē bayram nedir telefonu alan gidir bir odada özüne tır tır tīr baḫıyor. bayram mayram biTdi. yoġ bayram yoġ. a burdā ikki tene çikolata filan bıraḫıyiller oruya onu düzde götürür yiyiler. çocuḫlarımın döneminde o kaddar şeker alardıḫ ki tobalarınan fısdıḫ alıyoduḫ. şeḧḧer getiriyidiḫ. poşeT poşet. hindi iki kilo şükür şeker alıyoʳsun hiş dadı yoḫ. dadı yoḫ yani. ġurban bayramı ġurban bayramı mesele ramazan bayramı böyle geçiyorsun önceden yemeḧlere çağırirdiⁿ insannarı ramazaman yemeyine. onu da milleT ġaldırdı şüḧür. çıḫdı ya hasdalıḫ zatan milled ölüF geziyirdi. hindi hasdalıḫ da mahĭna ėTdi şindi heş kisme kismiye yaḫlaşmīr. kaḫıyor canım bunnar ġaḫıyor. aynen. haydi giT yallāh. alar gidersen başġa bir şey yapamaZsan yanı. ẻnceden düyūn. sen o ışıḫları yanar ġoydun. vala bilmiyürüm ben hocam ben bişe annamadım. alTmışa ēyaḫ basacam.

Kaç yaşındasınız?

elli sekiz. iki yıl altmış diyeḱ. yaş gösderTmiyorum. gösderdiyiri gösderdiyir. hayırlısı vallah.

Buralarda gezilecek yerler var mı?

vala ben gezmedīm için baḫ bunnara sor bunnar eyi bilir. ben biráz eyağımdan rāTsız oldūm için fazla çıḫmıyorum dışarı.

Önceleri gelin alırken gezdirirler miydi?

indi çıḫdı dā o moda da yeni çıḫdı. a buralarda gelif foturaf çekiliyīler bilmem. çarşıya gidiyiler. doğubayazıda gidiyirler. men ne bilim yeni moda çıḫır.

Evlenirken ne giydiniz?

bēn a bu şekil. ne bişe giymedim. vallā āhanda bėyle geldim.

Duvak örtmediler mi?

duvaġ örTdüler canım. kırmızı.

Takı taktılar mı?

taḫı maḫı taḫmadılar yoḫ idī. otuz sekiz sene önce ne taḫısı. yoḫ. dedim ya ne verdiḫ ne aldıḫ. dedi başlıḫ yoḫ ama indikilerine bakıyorum ya taḫsını verīsen altın ağırlıḫlı özüne verīsen iki ay sōra bi baḫıyorsun bōşandılar. gidiyir. niye gidīyi[r]sen annaşamadıḫ. men bişe annamadım bu dünyada. annıyannara da eşK ossūn. ni[y]e annamadıḫ diyer. bu gördüyün mahăleye geliyidim böyle mahlede büyüḧlērden ġonşulārdan geçilmiyi[r]di. hindi ġonu ġomşu ġalmādı. aparTmana herkiş aparTmana daşındī. annamadım ki bişiy. herkeş içeri giriyȯr. kismeyi bulamıyorsun.

Bu mahallenin bir tarafı köy kültürü, diğer tarafı apartman kültürü değil mi?

aynen öyle. zaten geldiŋ mi buralar da aynı́ öyle aparTmana alacaḫlar buraları da alaca yıḫılacaḫlar yani.

Kentsel dönüşüme girecek yani?

he he kenTsel dönüşüme döneceK. baḫalım ḫayırlısı ossun inşalla. mesele hüsnü abiĝilin ordan çıḫırdiler bissürū hatır halā allah rahmaT eTsīn. yusuf dayī. onnar beni çoḫ severdiler. hindi her taraf buran boş ġalıf. heb bōş. hüsnü abi de işde yazın gelīr. tatilini eder. çılıḫ çıcıḫ gelīr. deyerlendiren yōḫ. öyle vallah ġızım.

Bunları siz mi dokuyorsunuz?

hē.

Nasıl dokuyordunuz?

onnarın halıları var böyle agaşdan. he ona buna halı dėyollar. bunların halıları var agaşdan yapmışlar. ibnen böylē. örgü gibi. ondan sora irenKlerini uyduruyor. toPluyor. böyle makkasnan kesiyorsun.

Onun rengini nasıl veriyorsunuz?

onun irenKlerini sıcaḫ suyā yünnan ipliḱ yapılıyirdi. onun boyası var. boyuya soḫuyorsun çıḫardıyordun kurutuyordun onnan sora.

Boyayı bitkiden yapmıyordunuz değil mi?

yoḫ yoḫ.

Hazır boya mı alıyordunuz?

he pakeT boyalar çıḫmışdı. var ◡idi. onnan yapıyodi. allah sizinkinnere de ırahmeT eTsin. annemgil yapıyodu biz de toḫuyorduḫ. zatán ikki dene ceyīz işde menim ceyizimdi ikki tene. valla billa.

Onu dokuduğunuz aletin ismi nedir?

kirkif. he böyle vuruyorsun kirkif diyorsun. eyüce böle vurarsan iPliK yerleşir ondan sōra maKġasınan kesiyorsün. çağıTdan. he kağıTdan çizim veriyordüler. o çizime göre yapıyorduḫ. eveT çizime göre yapıyırdiḱ yani. eski usül çoḫ. işler çoḫ var. başġa bir şey yapmaz. ārının meşur yemeyi. yemeḱleri de. ne yapsan yeyiliyor. pirinÇ, makarnası, nohuT, fasulyesi, eTi. en çoḫ et gider. he eT gider en çoḫ et gider. başġa bir şey yoḫdur. patiḱ. aynen. ayaḫkabı. lasdiḱ diyersin, çarıḫ diyerdin. bazan. çarıḫnan yapıyoduḫ. lasdiḱnen giyyoruz. onnarı şey naylon ayaḫġabılar var. aynı naylon gibi onnarda böyle gidiyorduḫ. buğduynan arpa başġa bir şey yoġ. soyuḴ melmekeT ne yetişe. melmekeT soğuk. şeye en çoḫ giden arı şeye gider hataya. hatay çoḫ sıcaḫ. bizim bu ġomşularmız var onnar heP hatayda geçirirler. ġışın da gelirler yazın da buralarda çiçeḱ daha güzel ya özünde burdan alannar. önceden tirpan var ◡ıdı. öyle piçerdiler. o zaman genelide erkeḱler biçerdi ġadınnar da dirgennen toplardı. hindi yoḫ. hindi biçer çıḫmış. biçerin peşine demir çıḫmış. onnarı yapıyor. atan toplayıp bu tarafa veror sen onu arabaya yüKler. tabi tabī en çoḫ giden hayvan ineḱ. he dana da küçüḱ onnar giderdi. hindi de onnarı kaldırıyolar tosun besliyolar. çünkü niye kullanmaḫ için. para edende odur. o zaman da pendir, süT, yağ, hep erkeğe devretmişler. he aynen. onun için. satcaḫlar. niye mesele diyelim bu şey yapdıḫ heP bahalandı neden bahalandı. kesildiḱÇe ben diyir ya şu hePsi bahalı. çoḫ

bahalı. neden bahalı işde döndüyü için onnar ne yapıyor. bahalandıryor. onun için. burda mesele ben gendim yapsam gendim daha rahaT olur. he onun için öyle yanı milleT de sıḫıntı bu. esgiden ġadınnar ben mesele ben gendi şahsıma ben üş dōm yaPdım üçünü de evde yaPdım. güzel. sıḫıntı yoḫ. hindikilere allah yardım eTsin dokkuz ay hastahanadan gelmir. dokkuz ay hastanada gelmiyor. elhamdüllah üş dene çocūm var. hişbirinde hasdaneye de gitmedim dōmları da gendim yaPdım. normal ağrıya mesele belli yaşda olan kadınnar kesdi mi tertemiz. hindi özel yatağa ġoyuyursan diyir hıy. ilK günü çocuḫ buruya geldiyi zaman çocuḫ dūnen geldiyi zaman içine hafif Tuz atarlar. karışdırıyurlar çocuğun derisinde vücudunda. he torunum. öyle yapallar. genellikle ben torunnarım üçün deyirim. zeytin yağını sürerüm vücutlarına on beş gün yirmi ĝün. her banyoda sürter sararım. ġundaḫ yapıyim. yapardıḫ ġakarsın elbiselerini giydirir‿idi çocuḫ. onnan böle şey yapardıḫ. başġa da bilmiyorum. başġaları ne yapıyur. ne yaPmıyor. yu yu ben bilmiyorum. ben de bazen çor çocuĶ hevesleniyor başġasından görüyor işde bu telefonnardan görüyolar internetten görüyolar. görmediyimiz işin bize ağır geliyor. ār geliyor çoḫ ār geliyor. cenabu allah elimi ayāmızı düz eTmiş. gözümüzün nurunu eTmiş tamamdır. ne yaş günü maş gününden bahsediyorsun. hindi her moda var annem her. ne disen var. benim torunnarım hep yaşları şey peş peşe gelip her birine dōm günü yapiler. yaş günü dōm günü. genellikle ayle onu engellese çocuĶ yaPmaz. ne gereyi var ki ona da engel. cenabu allah şey yapmadı ki emreTmedi ki. emire uyan yoĶ. gendi ġafasına yön ver. güzel yaşantı var. sıḫıntı çoḫ. büyüg gözel benim çocuḫlarımı ayelerini heP saḫlamışem. bez yaparsan güzel böle üşgen çekiyin. ġundaḫ yaparsın. alttan iki tene bıraḫırsan. küçüḧ küçüḧ onnan sōra çocuḫ bezi bıraḫıyorsun bacaḫların arasına. ondan sōra ellerini ayaḫlarını düz edecen. höyle he. hayır hayır hayır a böle. düzeldecen eyaḫlarını da böyle düzeldecen. ondan sōra önce küçüḧ bezlerinen saracan ondan sōra da bezlerinen sar sarmala şu nefesini de açıḫ ġoy. üzerine ġapaT çocuḫ öyle yatıyır ki. yanı. hindi heley ne feley. allah sennen razı ossun. gelinner diyor da ben gelinner diyor ku senin ōllarını nasıl beslemişsin ki maşşallah heP böle babayiğiT. dedim he dedim benim ōllarım haKġaTden yani. ben böle gördüm zaman himdi çor çocuğa çarşıdan gedip meyva suyu getirecen. keyfiymiş. bilmem ne öle bi şe yoġ. benim ollarımı süTnen besledim yomurtoynan besledim. patatisnen besledim. besleme olayını diyorum. sabah kayfaltısında peynirleri, yağları böyle şeylerinen besledim ben. ekmeyi dedim yağa doğruyodum mesela böyle çay atıyodum. çayın içine böyle şey çada eḧmeği de

dōruyodum. içine ızcıḫ yağ koyyodum. yedirirdim o çocuḫ yirmi dörT sāT açıḫmıyordu. hindi ne yapıyirler. en küçüḧ mamıye dayıyorlar. çocuḫ vava va ediyo. tabi o çocuḫ ne yiyeceḧ. ġarnına bir şey geTmiyor ku. dedim vala bilmiyorum ben öyle besledim. tereyağ. cacıḫ tereyağ. yoğ sadece tereyağ. ekmeyin içine bıraḫıyordunuz. onnarı güzel yedirir doldurardıḫ. çocuḫ aynen çarşı eḧmeyimiz. heye eḧmeyi. tabi tandırda yapıyorduḫ. mesele annem yapardı ġaynanam yapardı. ben tendir mendir eḧmeyi yapmaḫ bilmiyorum. tabi canım. güzel yoğururdular. güzel basdırırdılar. ondan sonra da hamur ekşiyor mesela kek yapıyorsun, pasda yapıyorsun. mesele diyorsunuz kabarsın böyle ġaḫsın yiyelim. verende ondan sōra yer sufralarını bıraḫırdılar. küçüḧ küçüḧ alardı kül töḧerdi annem. diyerler. götürüyorduḫ. böyle tendire vururduḫ. küçüḧ küçüḧ. he aynen böyle. üzerine külle diyoruz mesele. ben bizim esgi dilimiz külle. kültürümüzü de unuttuḫ. geleceyimizi de unuttuḫ. vallahi böyle gideceyimizi de unuttuḫ. gideceḧ yolu da unuttuḫ. bilmiyorum artıḫ. men geçen inanıyor musun geçen şeye geTdim. çarşıya geTdim. altına baḫdım pantol diye bir şey yoḫ. kot pantol böle böle böle parça parça. böyle baḫdım bir kız kenÇ annaeleri babaları nedir bilmiyorum yanı. seyrediyorum. geldi pantolu sordu. pantola ne verdi biliyosun yırtıḫ yırtıḫ adam dedi ki seḧsen milyon. seKsen milyon para dedi allah ġabul etmesin yırtıḫ yırtıḫ o neye seḧsen lira. hele ĝel baḫıyim. o pantola seḧsen milyon dediler yırtıḫ. ġızım o çayı ġaldır. biz sıcaḫ çay. bardaḫda sıcaḫ. diye bi şey yoḫ. yoḫ kızım ben zatan iştim dışarı çıḫdım. ne diyer. alamıyon he alamıyon heh. he onu diyerler. başġa diyeceḧ bişey yoḫ. öyle diyirdiler. getir koyacam. şöyle şöyle küçüḧ küçüḧ var mı. annende var mı öyle. o tabaḫların dadı da yoḫ duzu da yoḫ. hindiki nerde. annen baban var mı. ey çoḫ şükür. siz kaş kardeşsiz. eyi eyi maşallah anan da eyi yaPmış. erkeḧ kız. maşallah maşallah. olsun hayırlısı olsun. şu an kız daha fazla. küçüḧ mü yoḫsa erkeḧ. heye. erkeḧ senden büyüḧ. evlenen var mı. ha biteḧ sen evli deyilsin. hayırlısı olsun. olsun hayırlı olsun inşallah. insannarın hayırlısı olsun annem. zor güven kalmamış. her şey yalancı ġandırıcı olmuş. üÇkāTÇı. yalancı. yalancılıḫ da işin içine girdi mi zatan bıraḫ ġaÇ. ben sana ne diyorum. a bu şekil bu şekilde ġalır. üçünen beşinen işim yoġ. dedim zordur. he zatan hep öyle diyorlar. ne oldu cine. heh sen parḲdan cetirdin. niye getirdin. ō senin masken yoḫ. hele gel baḫıyım hele gel sene ne diyim. gelir misin. orda yoḫ. ulan yanıma gelsene. babam türker babam türkerim hele otur ben sana bişey diyem babam. tamam senin maskeni verecem. tamam maskeni verecem güzel ama ben ağzına takacam gidecen. tamam getir. yoḫdu yoḫdu yoḫdu ceTdi. gel buruya. gel çārıyor seni. gel bunu

taḫ gel bunu taḫ. ne tosun hayır. hayır. para yasaḫ para yasaḫ. deden öldürür bizi sene para yasaḫ gel buruya. gel buruya. gel yanıma. para yasaḫ deden bizi öldürür. heyır heyır. dur geliyor geliyor. hah cetir. alışmasın. hindi baḴġal. geşmiş mi geşmemiş mi çocūn yanına gidersen onun için alışmasın. onu paraya alışdırmayacan. kimisi ablaları falan yanında geTse veriyoruz. mesele çocuḫ. bunun eline gidib orda bakġalcı vereceḱ. ne verdiği belli deyil. ama ġarışar ne yapar ne olur olmuyur. ablaları giTdiyi zaman mesela işde ben de teḱ teḱ bağırıyorum. baḫ bişey almayın. kaliteli olsun çocūn ġarışar sağlıḫlı olsun. yazıḫ birsürü cetir. dedi ya. fasulyeyi yedirdim benim çocuḫ yaPdım. çocuḫdur çocuḫ ne dese. o gün de bana diyir sen niye sigara içiyirsen. sen var hasdasin hasdasin. oyy çoḫ sorma. teyzenin iki tane böyregi var bi tane ciyeri var başġa bir şeyi yoḫ. valla. teyze döndü döndü ameliyat oldu başġa hiçbir şeyi yoġ. ġader. nasib. dörT sefer oldum en sonunda yama aTdırdım. göbeḱ tutmuyorudu buz gibi aha buz. ondan sōra apandisden oldum. tabi. içerde asdar var. mesele kadın hasdalıḫlardan iki sefer oldum. birin de birinde de dediler kanserdir. rahimimi aldırdım. bademciḱden olduḫ. ne deyim apandisi şüyu buyu. üş sefer oldu bu da dördüncü de olacaḫ. ġafamdan oldum bilmiyorum. bunda da bi şey çıḫmışdı böyle ur gibi he böyle duruyordu. gidiyordu. doḫdura gitdim ben dedim bi şey annamadım. ġafımı çeḱdiler. benim ġızım dedi ya büssürü o zaman ben hindi ġızım ben o zaman buruya geldim zaman hüsnü abigil de biliyir küçüḱ bi eve geldim. buraları yıḫdıḫ yapdıḫ. on üş on dörT nüfus bir adam eşim adam isdiyor da. birez sıḫıntı diyerken her yerden bir engel vuruyordu ama cine çoḫ şükür ediyordum. hiÇbir zaman sevdīm yere namısımızına şerefimizinen ġururumuzunan heş kimseye muhdaÇ olmadıḫ. ciTdiḱ çoḫ şükür. bugüne ġadar çoḫ şükür. bundan sōra da allah büyüḱdür. allah insannarı yataḫ eTmesin. hasda etmesin hasda yatarsan böğön sabah topraḫ. budur vallah yalan söylüyor billah yalan söylüyor. baḫma rezil edeceḱ. defdere yazmaz. ben ġaynataya da baḫdım ġaynanaya da baḫdım. hebsine baḫdım. çoḫ şükür ben daha bugüne ġadar diyorum çoḫ şükür. hepsi biliyor ben mehleye geldim geleli milleT diyorsen öyle bişey yoḫ neden çünkü ġonunun ġonşunun ne olursa baḫarsan dururşun yabancı geldī zaman ne yeyorsun ne ediyorsun. heş de bi sıḫıntı yoḫ yani. gelif geçeceḱ bunnar hePsi geçer ama sālık olsun. annem. ne yapacan. önceden evler şeydi. dayire ġaldı şimdi de gideriḱ. a böyle geldīmiz zaman bişey. yanıyor. başġa bir sıḫıntı yoḫ. aman ġurban oluyum. duaları biliyoruz da yanı şey olaraḫ. çoḴ en çok kızdığım allah belanızı vermesin. yahut belanızı versin ama kifürü çoḫ yaparım. cider. hiÇ affeTmem onu diyim. kifrü çoḫ yaparım. bir söz var ya

deyi bana deymeyeni bin yaşasın. ben haḫlıyı haḫsızı kabullendim. o var başġa bir şiy yoġ. hē mesele sana ġaḫmış biri hakareT edeceḱ hayaTda kabil etmem. kisinlikle kabillenmem. biliyorsun ki merhameT de insannıḴda yani birine el aTmaḫda, yardımcılıḫ da çoḫ severim. he onnara çoḫ şey yaparım. yoldan geç sana küfür eden var mı öyle bir şey olamaz. mümkün deyil ama sana hakareT edeceḱ orda duracaḫ ben onu ġabillenemem. deyil mümkün deyil annem. kargı kargı demeḱ ne demek biliyosun yani sana hakareT etmeḱ. bizim dil kargı diyer şoradaki Türkçede hakareT. eveT bizim dilde öyle baḫ mesela ġarsın dilini de diyerem. türkçenin dilini de söyleyirem. senden de allah razı ossun. kim bilir. he çamırdan yapıylar. mesele senin malın var ama ayrı yeten ev yapacan ki orda oturacaḫ ki. o da senin hayvannarına baḫar. evini de getirebilir. tabi bir odada deyil canım deyil. afedersin onun tuvaletini banyosunu bir yapabilirsin ondan sōra odasını yaparsın a böyle güzel teşkilata bıraḫırsın içinde ġalacaḫ. gelişi güzel olur mu. hah teḱ yaşayacaḫsa bir odada yaşayabilir. başġa bi şey yoġ. böyle olmadı ama yine bekleriz. ben burdayım yanı süreKli. çorunan çocūnan ayilesiyinen geldī zaman başımız gözümüz üsde yerin var. olmadım he. bi şey deyil annem. iyi baġ kendine. allaha emaneT ol. he babab he ana.

Konuşan: Havva TAŞDEMİR

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 23.02.2021

Siz de konuşabilir misiniz? Mesela bir yemeği anlatabilir misiniz?

nasıl yimē.

Yaptığınz herhangi bir yemeği anlatabilirsiniz.

yemeh́ lere ne var. ha çorba yapıyoruz. pilav yapıyoruz.

Nasıl Yapıyorsunuz? Eski de olur yeni de olur.

esgiden ne vardı yani esgiden. böyle dēlim hayvanın oldū zaman. köy yerinde kaldığın zaman. tavuḫ besliyordun. geldi kesiliyordu. o zaman böyle hazır tavuḫlar yoḫ udu. hazır eT yoḫ udu. sadece ġoyun saḫliırdıḫ ineh́ saḫliyırdıḫ. bir tene ġo un kesirdih́. onu gendimiz ġavırırdıh́ yānna da bılgur pilavi. ya esgiden erişde. onarı pişirirdih́. ya ayran çorbası.

Ayran çorbasını nasıl yapıyordunuz?

ayran çorbası diyelim yoğurTdan. yoğurdu ġorduḫ tendirin üsdüne. onu pancarı da dogrurduḫ. atırdı onu içine. onu da dem var. buğda var. buğdayı biliyon. o buğda da ayrı pişiriyon. onu da dēlim ayran aşı esgiden çorba. ayran aşı. he onu içine tökürdüh́ pencēr. denini. onu ġarışdırırdıḫ tavıḫ ġaynıyine ġada. ġaynadı mı elde bıraḫıyon. öyle işde esgide ne esgiden tavıḫ saḫlıyidin. tavūn vardı hindi ġaz var ıdi. şeyler o zaman tavuğu saḫın tavuğu kesirdin yapırdı hindī. hindī kesdirdin yedin ġaz. esgiden böyle hazır tavuḫ bulamaz ıdı. yoḫ udu. çenin evine bir müsefir geldī zaman tavuḫ hindi keserdin. onun yanına da bi bulgur pilavı. yarma yanı esgiden yarma deyirdiler. yarma pişirendin ya erişde pişirendin. hoşaf. şindi komposdo olmuş daçkomposdo yapıyoruz şindi. o zaman hoşaf. erig hoşaf. a böyle gendi ya müsefir gelip yeyip içib yanına da bi çay şeker. a öyle gederdi yanı.

Beddua, dua biliyor musunuz?

nasıl.

Toprah başına töhüle gibi?

he esgiden diyidi allah senin canını assın. allah seni alsın. yani böyle işde ne bilim. ġargış.

Dua var mıydı? Ya da geline evlendirirken dua edilir miydi?

geline dua edip. gelini eve getirdi zaman gelmişdi üzünü aşdī zaman esgiden gelin hoş geldın hoş geldın. ġaynatan oldu senin baban. ġaynenen oldu senin annen. görümcen oldu senin ġız ġardeşin. onda ne işin var öz özünü örT. esgiden öyle yapırdıḫ yanı. çay içiyir. öyle yan biz esgiden öyle söylüyürdüḫ. esgiden yanı öyle gelirdiḫ gelinnī oturuyu ya. hatta oturu yanı ayaḫda durunşu. o da içerden gelir sana verdi bir ineḫ otur. ineK. ġayınpederi de ineK veriyor gelin oturuyor. ġaynene başġa kim varışa gelir gelinin üzünü açir. yani görümcen senin ġız ġardeşin. ġaynatan senin baban. ġaynene senin annen. ana o zaman ana diyereḫ baba diyereḫ. nerdeyidi. moda yeni çıḫdı yani. üyle esgiden üyleydi yani. esgiden araba yoḫ. öküz arabasına gelin götürürdüler. ata bindirirdiler. atnan gelin götürürdülēr. araba filan fazla yoḫ yanı. bizim zamanīzda oldu da. bizden sonraları yoḫ umuş. annemgilin zamannarında. he ata minir götürürler gelin. annem reḥmeTlidir. meni atna getirdiler. ata bindirdiler ben gelin geldim. o zaman gelini yoḫ umuş. sadece bi elpise tiḫirler imiş. elbise giyermiş tamam. gelinniḫ yoḫ. üzüne de bir tane ġırmızı çarşaf. ġırmızı şalvar oluyo ya. onnan örtürler imiş. a çoḫ gelinnerde öküz var ımış. esgiden de beki şey olaraḫ bıraḫmışlar yanna. arıbıya bıraḫıyorlar gelinni. görümce filan da yanına biniyor. gediyor gelini öyle işde yanı. aynen annem reḥmeTli söylür. ben ne bilim oraları fazla. u zaman yani böyle pātes mātes yoḫ umuş. eskide iki tene öḫüz bir de böle böle şeyden tahdadan. adam minir üsdüne. öküz ölür ezilir bugda olur. bugda oldu zaman esgiden pātes mātes yoḫ umuş. gendileri soğudurmuş. ġara patitis var. esgiden su patetesler atıyosun. samannı ayri. esgiden de bavul da vardı bir de türḫü söylüyürlermiş. benim babam ireḥmeTliḫ düünnerde yanı böyle buruya ġader çızma geyirdi. küzel böyla da taḫım. türḫü söylüyürmüş. menim annemde babam ġaçırmış. menim babamna annem reḥmeTliK ġaçırmış. düün yapmamış. gelini babasının evne götürmüş. babam götürmüş annemi evine bıraḫmış. benim annemi köyüne gelmiş. bi tene düüne gelmiş. babam düünnerin başı. türkü söylüyürdür. babam gelmiş türcüde oynamış. demiş çeşme başında ġaleyledim ġazanı sarı ġızın elinden tutmadım iremazanı esçiden türkü söylüyürmüş. o

zaman da annemin köyüde de aḫrabaları demiş ki. bu bizim kızımızı götürmüş. hem de gelmiş bize gıcıḫ veri. yanı bizi acışdırıyo. demiş yanı celin bunu bi cüzel dövelim. döelim yanı. onnar da demiş yoḫ diyir. ġızımızı götürmüş götürmüş. adamı niye dövülür. olmuş. esgiden öyleyidi yanı. esçide yanı zor düyün var ıdı. kimi ġaçırırdı kim öyle gidirdi. esciden davul var ıdı. davıllar şindi var ya. öyle yanı şalgı mangı yoḫ.

Kaç yaşındasınız?

elli beş.

Başka bildiğiniz atasözü, deyim var mı? Ataların söylediği.

ataların söylediyi ne söz var. esgiden ne vardı. dam vardı. damın üsdünde çatı filan böyle. yani öyle esgi ne bilim. bizim çoḫ çoḫ annem reḥmetli annatıyordu.

Anneniz neler anlatırdı?

annem vallah ne bilim işde.

Haklısınız Bir an da sorunca aklınıza gelmez.

zatan ben böyle de unuTġanım ya. işde öle yanı valla ne bilim. esgide toy geli toy çalınırdı. zaman zaman her şey değişiyir. heP türkü söylerdi. yanı çoḫ düyünnerde benim baba ireḥmeTliḱ söyler imiş. menim babam çoḫ türḥü söyler imiş. deyir ahdan gelir. babam seşi çoḫ güzel imiş.

Hiç bildiğiniz türkü var mı babanızın söylediği?

valla babam ireḥmeTliḱ söylediyi vallah söylediyi. himdi meni ġaş yaşında ġocuya geldim heş onu aḫlıma gelmiyir. men ġaş yaşında ġocuya. men otuz död yıl evliyem ġaş yıl gelmişem bilmiyom men.

Adınız, soyadınız?

menim adım hava Taşdemir. benim ġızlıḫ soyum da hava yıldırım. bununda kızlıġ gülistan karakoyun. aḫlıma gelmir.

Konuşan: Gogo Amca

Derleme Yeri: Ağrı Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

gel ġızım gel hoş geldin. hoş geldin sen.

Hoş bulduk amcam.

eyle deyil. huş geldin.

Merhablar amcacığım nasılsın?

sen nassın ġızım eysin. allah senden razı ossun savul. ēmehli olduḫ. giTtiḿ bi de halk eyitimden beş sene çalışdım. eyaḫġabı ġurs. otuz beş dene talebe yetişdirmişim. bu da benim olandır. üş dene ōlan var. biri şoferdir. biri biri de motor usdası.

Hepsi usta olmuş.

tabi ōlan da şeydedir bū sıpur ġulubünde. güzel de şoför. evet. niye sen bıraḫdın. ġırḫ bin dira. benim arabam benim şöförüm. he. şindi ġızım ne haġgında mesela yani. nasıl bir şey isdiyorsun ki.

Ustalıklarını anlatabilir misin amcam. Nasıl yaptıklarını?

şindi ben sana söylüyüm kızım. ben on sekiz yaşındaydım ben sakatım biliyo musun.

Çok geçmiş olsun.

savul. altı aylıkken felÇ geçirmişim. dört tekerli dört tene teker tahdadan araba yabmışım altıma. arḫadaşlarım vardı mahlenin çocuḫları onnar beni çeḫiP götürüf getirirdiler. ben burda birin yanına giderdim. dizimin üsdüne oturar kol çevirdim. hep ömrüm çalışmayınan geşdi. evet gel böyle ben yanı heb çalışmayınan ömrüm geşdi. çalışmaġ isdiyodum. biri bana böyle oldum para verdī zeman almazdım. derdim ben almıyorum. ben çalışma. haġġaTden bu ġarşı yer var ya de. bi sandıġ elma buldum götürdüm satardım tane işi he. portakal satardım. yanı yaz oldumu da satardım. kazanırdı. yanı böyle hep kendime deyil. mesele tabi o da seve seve gelirdi. böyle böyle derken çalışmakla geşdi. dedim ben çalışmak isdiyorum. dedi baḫ yazmışlar gogonun yeri diye.

Gogo emmi?

he emi. bizde amcaya emi deriz. kızıma söyliyim böyle çalışdım. ġunduracı yandan geçiyodum. baĶdım. gittim abi ben çalışmak isdiyorum. böyle. dedi olsun. çalışdım he. annem yoġudu yedi yaşında ben annemi ġaybeTdim.

Yaa…

tabī annesiz ögsüz büyüdüm. benim kimsem yoġdu. kendi halinde ġızım. biliyosun hayaTda her şey kendine.

Tabii…

bilmen lazim buni. hanımın ossun ġocan ossun annen ossun.

Kendi ayaklarınüzerinde durmadığın sürece amca Allah kimseye de muhtaç etmesin. Muhtaç olmak çok zor.

kusura baḫma açıḫ ġonuşum ben.

Sen rahat ol amca.

neyi niçin duruyoruz bana söyle sebep deyil mi. dünya bu. günnük. beraber yiyoduḫ. usda olduḫ birez. adam dedi hi. sen çoḫ güzel. heb elimle yabdım. tabī on tane on beş tane böyle heb elle yani. mekine yoġ.

Onu elinle mi yaptın?

usda dedin mi. ben sana. dedim ki ustasın. yapdıḫ ettiḱ işde yani. usda oldūmuzu kanıTladım yani ben. ben usdayım diye. ben geTdim düġġan açdım. param yoḫ. on iki buçuḫ lira param var. gittim beledyeye. ben sanaTġarım ama benim durumum bu. demedim bene bedava ver. benim isdeme huyum yoġ isdemem. dedi turgudcuğum. o da beni tanıyor. ārıda benim tanıdım yoḫdi. o zaman gine böyle. dam zile basdi. boş yer var. geldi dedi böle böle yer var. dedi filan sanaTcının yanda kömür bıraḫır. dedi orayı hemen boşalTdırın. turguda verin. dedi bir seneliK parayı da ben verecem. benim yanımda dedī. dedi bunu kesinliKle para almayın bir sene. ben de kırmadım. ben yanī demedim. ben çalışġan. çalışan ġıza yardımımız ossun. çalışdım kalfa çalışırdıḫ. ben er gün alışveriş yapıyodum. ben sened imzalamazdım. sözüm seneTdi. öyle. halen de öyle. dedi ossun. bene dedi ki isdanbula çārdı. ben giTdim isdanbula. telefon ediP demiş ki. sözü seneTdir. neyse mal aldıḫ geldiḱ aradan biraz gün aldım. yirmi beş gün doldu. bankayla çıḫarTdı.

ya demiş geldi bana gün aldı. yirmi beşine yolladı. demeK isdedim ne biliyosun ġızım benim sözüm söz. ac kalsın susuz kalsın insan öleceğini ben şindi yerine getirrim. yani kimsenin tenzül etmem.

En güzeli amcam.

yanı beni. para alıyoruz. bi milyar bi buçuk milyarı da parası alıyorum. devlet veriyor. devleT de olmasa ben almam ha. bu devletimindir. kimindir. ben şeyleri de. kimsenin şeyi yoḫ. yanı kimsenin. çoḫ şeyler çeḧdiḧ çileler çeḧdiḧ. üç gün. yani kendim çalışdim kendim. kız ossun erkek ossun bilin.

Evet.

deme ben bayanım. deyil mi. tabī kızlar günahdır. giTdi.

her ġadın da bir olmaz. her erkek de bir olmaz. sen ne meslek, ne yapıyon.

Öğretmen.

ne ōretmeni.

edebiyat.

okul yüzü görmedim. benim ilkokul diplomam yoġ. memur olucm. yoḫ ne yapdıḫ senin gibi ben söz vermişim. diplamamı aldım. allah rahmeT eyleye. ilkokul aldım. onu da aldım. dedi yani ġazanır ġızım. çalışan ġazanır. ben çalışdım allah da verdi bana.

Çok şükür.

de mi. yani ne güzel sen hayatını ġazanmışsın. deyilsin ben çoḫ seviyem. ōreTmensin ōreTmenniyin yanı sizin mesleK sizin mesleK türkiyenin temelidir. şimdi senin yetişdirdiğin çocuḫ oḫuyor da de mi. oḫuyo. oḫumasa ne alacaḫ. bunnar senin yaptığın görev çoḫ güzel. eyi çekinme. ne güzel del mi. heş bişe bilmiyem heş heç.

budah. baylası var. o muhdar benim enişdēm o muḫdar benim enişdem. o bozKurT. he. kapıyi açıyım mi. kadi kadi gel kadi. foturaf**.**

Konuşan: Mustafa Bey

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10 .04. 2021

Merhabalar. Kolay gelsin.

vay aleykümselam baba hoş geldin. allah razı ossun. boyası cilası inde olanı. boyasi bi de cilasi var. tabi çoḫ güzel. çoḫ güzel. muraT dere geçer. ama o dikennidir. ama çıḫarmaḫ çoḫ zordir oni çıḫarmaḫ. baçırıyosun eline.

Hangi şifalı bitkiler yetişir burada?

a adam ışġın dedigleri var ya bizim orda şey derler yayla muzu. ha böyle aynı muz gibi soyulur. kimisi çoḫ eKşi kimisi çoḫ taTli onin. ha işde ona ışġın da derler ışġın derler. gülüK eyle bārsaḴları temizler eyle eder ki tertemiz. ha öyle hoş olur. bi de ebelik var. ebeliK bilmiş misiniz biliyor musunuz. ebeliK var ebeliK. ebelīn yeri ayrıdır. geniş yaPraKlı. nasıl der aynı lahana aynı lahana gibi. çoḫ farḫlısıdır. o sarma yaparlar. çoḫ güzel sarması olur. yapraḫ sarması olur. ondan sōra kuruturlar. örüK saçi yaparlar. yazin ē kışin çorbalarda artı bulgur pilavına koyarlar. çoḫ güzel kokar. çoḫ güzel tadi vardır. demi. sonra şey var bu bizim nedir o yazin çıḫıyor ya. neydi onin ismī. hellis ayridir. bi de onin incesi var ya. çaḫşır çaḫşır. çaḫşır yazın satarlar ilK çıḫdığı zaman. kırḫ lira kırḫ beş lira kilosu. ama hakikaten de çoḫ güzel tadi var ablacım yani var ya. bir bulgur pilavının yanına gidersen iştah açıcıdır. onun birez daha kalını bir beden daha kalını. daha güzel. birez daha ona birez daha şey olur. ama ona şey var şey onin ismini unuTdum ya.

Çahşır mı?

yo yo yo yō. çaḫşır deyil ya çaḫşır. çaḫşırı çoḫ güzel yapırlar göreceḧsen abla.

Beddua ve dua söyler misiniz?

allah kabul eTmesin. bi deyim yani mesela yani. köti annamda. hani mesela sitem annamında. he allah bunu kabul eTmez annamında. he mesela bizde şey vardır. andırın kalsın diye bir deyim vardır. bizim küçüḧ biraderin az önce gelen biraderin eşi kürT. tamam mı. andırını andır da ne demek mesel biliyo musun. hani biri ölür. onun elbisesi efendime söylim onun eşyası, kalan eşyası andır derler.

Türkçede olanları istiyorum.

di mi ablacım onu annatıyım. genelde türḥçede geçer. anam mesela bize kızdığı zamana andıra kalsın der. anne bu andır nedir sen bize andıra kalsın diyir. ya hani. yani mesel birisi geldī zaman ha mesela bazı müşteriler geliyor. yaP. andıra kalsın diyir.

Konuşan: Ayşe Yaşar

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 17.08.2021

Arkadaşım Rıdvan Bey için geldi de ben de sizinle gelenek görenekler hakkında konuşabilir miyim?

çocuḫ içῡn.

Hayır.

gel gel el. yoḫ yōḫ. a minder getir ġızım. ya'ni ne için lazım için. ne var anasi kaşdi giTdi. üş tene çociḱ.

Düğünler nasıl yapılır teyzem?

esgidi yoḫdi. heÇ bişi yoḫdi.

Siz eşinizle nasıl evlendiniz?

ben emce oğluna evlendīm. babam yoḫdi. onun babasi de yoḫdu. anam vardi. biz ele yaşadıḫ geTdiḱ bacī. kardeşimiz yoḫdī. babamiz de öldi. annem emce de öldi. iki oğlim vardi. bir bacī bir oğluna evlendi. anasi bir oğluna evlendi. ben de bir oğluma evlendim. ben bacī elti oldiḱ. anam da öldῡ. ġocam da ġırḫ sene ġırḫ beş senedir öldῡ. alti tene çocigim var.

Allah rahmet etsin.

a ben kızlari kocaya verdīm. oğlumu da evlendim. bir gelinim ağrida. benim oğlum biraz engelli özür. küçüḱ. tokide oturiir. iki tane çocuğu var. ōlum da burda oturuyor. a bi ōlum da burda oturuyir. heş bişey ıhdiyār heş bişiy yōḫ. ben kardeş de yoḫdi. dörT tene baciyiz. bu çocuğu bıraḫdı. dürT ay bıraḫdı yani. buruya almış. söyledim sana. ben öyle bilem.

Bayramlarda ne yaparsınız?

bayramlar şeker getiryor. lokum getiryer daTlı getiryir. ē kete bişiriyir. dolma yapiiriz. pirinc yapıram. kendimizi keyf çayı demliyoruz. yiriḱ. esgi gibi deyil. esgi yoḫdi. esgi heş bişi yoḫdi. biz çoḫ ezyeT çeḱdiḱ esgiden.

Nerelisiniz aslen?

ana burali ġıziyim buralı gelinim.

Gelin olarak buraya nerden geldiniz?

eyni küyde eyni evde. aynı evde emce oğlunun.

Kaç yaşındasınız?

bēn aTmış üÇ. yeTmiş. ben māş alıyim dē yaşım aTmış. eyaḫ yoḫ yā hesda olacayız. ayaġġabıyla gel gel bişe olmaz. çocuḫ māşı alıyor daha öyle deyil. bu ġaynana üş tane çocuğu baḫıyi. māş bunu baḫıcı parasi. bu māş parası baḫıcı parası alabiliyir. bunu yaPdın. evlisin yoḫsa beker.

Bekar.

hemā çocuḫ māşı ġadın alıyir.

Ne yemekler yapılır burada?

çurba yapılyor. mentı yapılyōr. pılav yapılyōr. tavug eti yapılyor. kızarTma yapılıyor. biber ġızarTması, baTlican ġızarmasī. e tandır egmegi bişiriyor. a biz eyle böyüdüḣ́.

Yaylacılık yaptınız mı?

yoḫ yōḫ yaylacılıḫ.

Hayvancılık yaptınız mı?

yaPdıḫ.

O hayvanları neyin içerisinde otlatıyorsunuz?

oT veriyōḫ. su veriryıḫ. seman veriryīḫ. sağiyīḫ. peynir yapirlēr. lör yapıylēr. yağ yapıriiz. kezzeg yapıyriz. doğriyiler ġuzileri satıyriiz para alıyriz. para alıyruz. parası alıyorız. diyi ki ben kendime bakıcı parası yapacam. sevg evlerinden gelmişsin yoḫsa sosyāl. yardım mardım yōḫ. yoġ emeḣ́li yoḫdır. yaşli māş veriyler. heÇ yardım mardım vermiir. kömür veriylēr. ben de iki senedir alıyorum. ayran çorbası yapıyrıḫ. teyzenin kızınā. bu esgere geldī. bu küçüḣ́dü tezē evi burdadır. gedi deyir ki yani gelmiş ane. ane benim teyzem kızi ne kader güzeldir. men ġader. eyle dedi. a geTdi evlendī. ben de zörnen evlendim. günlüm yoḫ‿idi. beni öldürdüler. beni vurdular. zurunan evlendim.

Zorla evlendiniz?

heye.

Sevmiyor muydunuz?

ben hayatım boyu yoḫ. ben hiz bir hayaT görmedim.

Sonra da sevmediniz mi?

yōḫ yoḫ.

Neden sevmediniz teyze?

eyy gönül.

Başkasını mı seviyordunuz?

valla ne bilim. ben o zaman çoḫ cüzeldim. inceydim. ben ele düginde oynirdiim. oynırdiim. köylerde gezirdim. oglan vār. gelinīm var. çorun vār. sen allahına. ben. o ġarı o bilmirler. iki de alacaḫ. ben bayılacagım. çoġ ġalmış. yani şindi alacaḫdi. çağla çocuḫ parasi alir. allah sizden razi ossun. okula geTmir. yalan edirler.

Konuşan: Rıdvan Yılmaz

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 17.08.2021

Kocası mı?

ġocası da mahkemeye girmi. mahkeme kādı bana geldi buruya muhdar bana verdi. hale de cebimdedir. mahkemeye gireceḥmiş. nedir o. çocuḫların kimliḥleri burdadır. o da sizden alıyor.

Abi siz kaç yaşındasınız?

aTmış üÇ.

Sizinle de konuşabilir miyiz? Askerlik anılarınız var mı?

asgerlig yaPdım. yirmi aydı.

Yirmi aydı değil mi sizin zamanınızda?

dörd ay sivasda. dörd ay acemi birlī. sivas karatepe. usda birlī karsda. o zaman şimdi yoḫ. yeTmiş sekizde asgerdim. bin doḫuz yüz yetmiş seḥiz.

Gençliğinizde ne iş yaptınız?

valla çiFciliḥ abla. he ben kışın şeye gidiyodiḥ. aydin. zeytin fabrikasī. pambıḫ fabrikasında çalışıyordum. öyle.

Çiftçilik nasıl yapılıyor, bana biraz anlatabilir misiniz?

valla çiFciliḥ zarar ediyosun abla yā.

Ne ekiyorsunuz, ne biçiyorsunuz?

buğda, arpa ekiyoruz. odur başġa burda bişi olmaz. esgide bursa mursa gidirdi. şimdi kimse yoḫ.

Bu tezek yapılıyor? Nasıl yapılıyor bu tezekler?

tezegler. bi iki ay yerde kalıyo. kendi kuruyo.

Bostanda neler var?

vala bosdandā şu anda koşular kavun karpuz ekiyolar. salatalīnı, fasulye. öyle yani. iki üş tene hayvan var.

Hangi hayvanlar var?

ineK var. hē odur yanı. iki milyara yakın benim baykur. bēn yetmiş yedi de girişim var. girişim aydında. bin yüz elli dönüm. bin elli dörT kün sigortam vardī. asgeri ücred. ablama söylim. on sekiz yıl para yatırdım. doḫsan dörTde şeker fabrıkasında baykurum vardı. pancar şu anda zarar edir eḧmiyoriz. bizim dönümde iyiydi o tarlayı. büyüg belediye çalışyur. barajda suyu o arıtıyodu.

Evet burası baraja yakın.

hē abla.

Barajda balık tutuluyor mu?

tutuluyu. valla tohumu saza bıraḫdılar. sazan bizim buranın balıḫları.

Alabalık falan yok mu?

alabalıġ barajın yuḫarda bi köy var. başçuvuş köyü diyolar. ismi başçavuş köyü. onun üsdünde var. balıḫ fazlā bulanıḫ suya girmiyolar. heP yuḫari.

Anneniz hangi rahatsızlıktan vefat etti?

hē benim annem seḧsen dörTdē beyin ġanamasinden vefat eTdi. çocuğa yetim çocuḫlara on tene baḫdıḫ biz. benim son beş ġızım isdambulda oturyor. o da dörT aylıḫ alıyo. ablā melmekeT neresi senin.

Adana.

adana. abla zaten herel buralıdır.

Konuşan: Şerafettin YILDIZ

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Gelinlikçi

Derleme Tarihi: 09.04.2021

Merhabalar.

hoş geldiniz.

Hacı amca burada mı?

haci haci evden çıḫmıyor.

Bu yöressel kıyafetleri nasıl yapıyorsunuz? Bana anlatır mısınız?

yöresel kıyafet bizde yoḫ. yöresel kıyafet bizim burda peḿ gitmiyor.

Gelinlikler nasıl yapılıyor?

şimdik gelinnikleri biz hazır alıyoruz.

Yöresel ağızla konuşabilir misiniz?

şive derken. biz gelinnik geli isdanbulda izmirde hazır alıyoruz. bi de bindallı var esgiden çoḫ tutuluyodu bu sonda tutulmuyor. şimdi esgide bindallı tutuluyodu şimdi bir nevi şeye döndü kafgana döndü. bunnarın ġadife türüne döndüyüdü. döndü.

Siz nerelisiniz?

buralıyım.

İlçesi falan?

doğubayazıtlıyız. eveT ama dedem döneminde sene önce gelmişiz.

Ahmedi Hani'yi anlatabilir misiniz bana?

şimdi ben heş doğubeyazıta getmedim desem inanır mısın. heş doğubayazıta getmedim. hoca. yoḫ normalde kaşık getiriyordur.

Gelinliğe başka ne denir burada?

gelinniK diyoruz. hüsnü de biliyor başġa bir şey gelinnik diyor. yō gelinniK diyoruz. bazi şeylerin üş dörT tene ismi çıkar ama bazileri de tek isimdir. türḱçede odur.

Kaç yaşındasın abi?

elli beş. benden büyüh́dür.

Yaşınızı hiç göstermiyorsunuz.

yo vala gösderiyorum. benim otuz yaşında kızım var. yo erken deyil yirmi iki felen. asgerden sōra evlendim. seKsen dokuz da evlendim. sen benden sōra evlendin öyle deyil mi hüsnü. he sen benden sōra evlendin. hüsnü bende büyüh́. büyüh́. yoḫ demiyorum da ben otuz sekiz gösderdime göre sen de otuz beş otuz altı gösderyosun. bura geldiK. kimin yeri. gündodu derken. bu esgi vergi dayiresi. ora üş dörT ġaT deyil mi. dörT yüz beş yüz isdemişdir. aylıġ işde böl. on ikiye böl. otuz ġırḴ bin diraya gelir. otuz beş bin dir. yoġ biz gelinniK yaPmıyoduġ hüsnü. giyim yapıyoduġ. yani arıya ilK gelinnī hemen hemen ben getirdim yanı. yanı hiş piyasada yoḫken. gelinnik böyle asili bi şekilde vermiyoduḫ. poşeT poşete ġoyuyoduḫ mesele hüsnü diyodukü bana bi gelinniK lazım beden falan yoġ yoḫdu. biz bi tane poşeT veriyoduḫ içinde gelinniKle beraber māzeme yoḫ bi gelinnih́ veriyoduḫ diyelim hüsnünün eşi kaş beden giyyo ġırḫ dörT beden gelinnih́ nedir ġırḫ bedendir dörT beden ufaḫ. u zaman şey alıyodular gelinnih́leri yani verdih́lerimizin hepsi alıyodu büyügle küçügle gelirse bi tane beyaz hırka alıyodula gelinnin sırtı açıḫ ġalıyo ya onun üsdüne geydiriyodulā ġaPadıyodulā. e seh́sen civarları. işde götürmiyenner şey vardı belki bilir misin bilmeyerem yazma dedıgımız etrafı pullu olan yazmalar vardı.

Ne renk oluyordu o yazma?

şimdi her renk olurdu. onun yedi sekiz rengi var böyle çıranḴ renKler onu alıP götürüyodular. gelinniK götürmüyorlardı o dönemde gelinnin üsdüne taḫıyodular şatavaTlı görünün diye şimdi gelinniK duva diyoruz o ordan gelmedir bana göre. tülbenT ya tülbent. leçenK he. siz şeyde kalıyosunu adanada.

Düğünler nasıl olur?

esgi düünneri burda aşiret. şimdi yoḫ. mesele doğuda yine var. haḴġari van. türkiyede iş bulmaḫ çoḫ zor. teşekkür ederim. savol.

Konuşan: Hacı amca

Derleme Yeri: Ağrı Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

selamı aleykim. nasılsın benim babam. savul savul savul. sevul allah razı ossın. sen de iyisin benim babam. allah razi ossun. meraba bacım.

Merhaba amcam nasılsın?

savul allah razı ossun savul. aha geTdeh́ geldeh́ havda da bi sefer. hazırevinde. he dörT dene oğlan vār. dörT dene oğlan vār. dördidā yirmi bėş sene. sen nerelisin babacım.

Adana'lıyım.

ḫoş geldin sefa geldin. burda ma'murmuşsun emi.

Hayır amcacığım. Misafirim.

hā misafirimiz olmuş. ḫoş geldin sefa geldin. ben yirmi beş sene bu eleşgirTden. yirmi bėş sene çuvannıḫ yaPdım. dörT dene. o zaman bi sene şey yuḫ̆ idi yugesde yoḫ̆ idi. heb liseydī. bunnari lise yaPdım. diPlumasini aldım. aldım izmire götürdüm. evi kiraladım. eve koyduḫ. aḫşam sabahleyin asgere günderdim teK teK. aḫşam tesgere alırdi. sabahleyin kadrulu iş başı yapirdi. ġarısini gördüler. beni sepeTlediler. yeddi senedir burdayím. yedinci seneye girmişim burdeyim. heş birgün birisi bana bir alo dememiş. allah sizden de razi ossun. o gönderen adamlar dā. yabancidır. çoḫ şüKür. bana gönderdiler. ben yemedim işmedim. hacıma da giTdim. hacımı da yaPdım. meKKe medineye giTdim.

Ne zaman gittin amcam?

ben işmirem aga. arḫadaşlar. beh́liler. ben gidecem abe. beKliller.

Kaç yaşındasın amcam?

ben elli iki doğumluyum. atmış sekize girdim.

Adın nedir?

ali yildirım.

Ben de Züleyha. Memnun oldum amca.

ben de memnün oldum anam yani.

Eleşkirtli misin aslen?

yoḫ ben **ases** erzürum karayaziliyim. erzürumliyim. ġarayazī elmali celal köyü diyeller. türKcede. arḫadaşlar geTdiler.

Tamam amcam. Kendine iyi bak.

sen de kendine iyi baḫ. mıḫdarım. kusura baḫma sizi ra˯aTsız eTdıḫ

Konuşan: İsmini vermek istemedi

9

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.04.2021

çay vala abī u dörd sene oluyor da devlet bize bī ev yordımı yapdī. yarısi de bırakdı giTdi. yarisi de çatiyi bıraĶdī. bırakdī. kesdī agaci bıraĶdī. sade pirikeT verdī yirmi üş milyar çıḫdi. o da kadvesi kesildi falan māzeme yapdi. ā eyle bu adamnar biliyo öyle su üzerimizde damlıyodu. beş altı dane kız çocugi eyle su altında yaşıyoladı. hele dāyi biz o durumdayiz. e yaniy tabi siz gibiy insannar var olsun ki milletin içinde geziyola biliyon mu. belki unutuyor.

Devlet görevlisi geliyor mu bu köye?

he geçen gün vali bey geldi ben dedim vali bey sayın bana mazzeme verdī evi üsdü heP açig ġaldi. acilen üsdünü örTdüm. o da çürüdiy. yani bi ġaş denē mesele saş veseydi ne olurdi. bari zarara girmezdim. emeḱli. keşge emeKli olmasaydım emekli oldum tüm imkannarım heP kesildi. öyle perişan olduġ ki. e heş bişe yeTmiyor ki. vala şindi iki milyara çıkmış ama her şeye kesdiriyola. ġapısına gidiyon sen emeklisin ama benim çolum çocuğum vardı. hanımım vardı. mesele almak zorundasın. e sen yüz elli milyonda makine parası veriyosun. erzurum ki eyidir. baḫ eleşkirT erzurm ki iyi çıkıyo. onnar niye çıkıyo öyle bilmiyorum. erzurum da şey abi mabi evi var.

Kömür veriliyor mu?

yani eyle sanki he he sanki rus kömürüdür. öyle temiz yanıyo ki. vala ben şindi sözünü kesdim özür dilerim. eleşkirte de gidiyorım aynı o temiz kömür yanıyor. topraḫkalede ben erzuruma da giTdim abi yaḫıyordi yani kömür ِdir. hē bu kömür niye öyle oluyor. ben oni de heP dereye döküorim. şindi yer kalmadı ki. valā adam da yardımci oldu allah ırazi ossun o benim tam gördi foturaflari çeKdī. benim oni de şey yapdi ō bi tenē milletvekilimiz şey var ben dedim pek vali beğ valiye çıḫdım. arkadaşi baba gibiydi keşke o giTmeseyidi. o bizim ağrıya baba gibiydi. gülüşüyodi öyle bi babayidī. ē bu da. ben kapıya giTdim gidiyodim. hemen veysi bey diyo abdulla gelmiş. hemen içeri aldı. yanı herkesi yanı beni tek deyil. ā şimdi o giTdi varya tüm devlet kapısi benden kesildi. ā ne olduğuni ben de bilmiyorum neye öyle oldugını. ne olduguni ben de bilmiyoru. vaz

geşdim. baḫ geçen valiyle geldi. milletin evinin hepsine sade ben taziye evine gördüm. notuma noldi. dedi notuni dērlendirmeye verecem. ā baḫalım. verir mi vermez mi şimdi yardım üzeri yapıldı ora biliyoŋ mu. yolci olaraḴ o memur abla da sosyalde duruyo ē. ha yazi yarıyo kimliğin orda. onun kardaşı da şehid olmuşdi. onun kardaşı. şey. koruci bizim bizim. cemal kaya. burda bu köyde sekkiz doksan şehidleri vār. benim bi amıcam oğludā doḫsan üş doḫsan dört harbi de doḫsan üşde bülē. yoḫ şimdi. şindi güvennik üsT bölge yapılıyo. zaten bizim hepsini yıḫdi getdi kalmamiş diyē. yol yapıyo ya buni bunī buni doḫsan. sılah aldıḫları için. ben doḫsan üşde abimin evi burdayidī iki iki tane kız çocuguni yetişgin var ɹdi. olları hemen erzuruma yolci ettiḥ abim evinnen barabar hē ben de kendi kayseriye kaşdīm. bi sene orda kaldim teḥrar geldim iş yapdıḫ ya. ē iki tene hasdamız geldıḫ evmiz yaḫılmış yıḫılmış hala da o izdırabı çekiyoruz ha. yanı doğrusu bu köy en çoğu kişile heP borçna geçiniyola. hep borç senetle geçiniyola. yanı çoğu kişile. mesela benim gibi kişile. e nüsred beyle evimize ilk bi yârdim çıḫdī. bu kendi kevşiddir. dedi abdula ben sene söylim sene doğru söyleyceK misin. dedi mal girip çıkmış. dedi senindir dedim yoḴ benim deyildir. ben borç etmişim. dedi kimde aldı. dedim falan köyde falan. orayı aramışla. tabi hakkıdır. aradi baḫdı. onda emeḥli de oldum. emeḥlī. on dörT ay ben māş alamadım. hemen kıredilerimi kesdi ya. ağız yaPmışdi. kıredileri vardır. hala devam ediyor. bu ev icraya girdi bu ev dahi icraya girdi ha. oyle çoġ parişan oldu hele da perişan halde. zaten geldī om beş minyona deyer ġoymiş. kim geldi buruya dedi ġardāşım dedi zaten yüz milyara bunu betoni gelmez. demir ɹidir. çimantodur. işcisidir. aTmış dokuz minyona deyer koydi. daha kimse alan da olmadi. valā geçen beni aradi dedi durum nasi. vala durum vahim. evi satışa çıḫarmışdı. evi saTsaydim yolculuġ ġurtulaydım. e napayım ama siziŋ gibi insaŋnar var ossuŋ. esgiden gidip müracaTediyolardı kimin güldüğünü bilmiyordi. milletin içinde gezmek çok güzel bişidir. çoḴ hoş bişidir. mese sizin geldīnizde kimse kimsenin vebalımnı da almaz. vala adamların durumu vahimdir. ya adam kendi üzerime söylemiyorum. e adamla korucu emeKli olmuş durumları daha kötüye gidiyor. ne parası var ne bişey var. sade bir emeḥliye bağlanmış o emeḥliyi de adam sekiz dokuz çocuğu geçindiremiyor. bi evi geçindiremiyor.

Çığ düşüyor mu buraya kışın?

çıġ geliyor. kışın çoḫ geliyor. sel de geliyor. çoḫ çocuḫ giTdī bi tana gitdi. o da amcam çocuḫlari. her iki tarafa da sel basyo. yağ çoğu kişi de haġ sahibi olmuş burda. bizim bi ġaş danesi ġalmiş burda yanı çoğu kişiler haġ sahibi olmuş. silden dolayı.

Kars'a yakın mı bu köy?

bura tabi kasımda kāzman da geçiyo. üsdüne bu tarafda kāzman tarafı bu tarafda bizim ağriya bālıyız. zaten bu tarafda azmun tarafı daha yakin düşe. daha yakın düşe.

Düğünler nasıl yapılır?

vala düünner olur daha önce hasdalar falan vardi tabi şu ana durumlar çok düzelmiş güzeldir hē. tazye evleri vardi tazye evlerinde yapıyoladı.

Kars etkisi var mı burada?

nasıl karsdan mı tabi yoḫ eTgi yoḫ hiç bi eTgi yoḫ. mesela e tabi deveTli olanna yol yakındi. bu tarafdan yol yakındi gidip geliyola. ben yirmi üş sene yaPdım. yirmi dörT sene hata yirmi dörT sene elli altı ay girmedi. o zaman gönüllü idi. bi sene gönüllü geşdi. yirmi üş sene görev yaPdım. ē tabi şimdiki gibi deyildī. ō zaman bize ayiTdi. yol parası bize ayiTdi. biz hep. yanı om beş yirmi sene yol parasi oldu.

Köye ne ile gidiyordunuz?

küye nası giyoduḫ. bi ihtiyacı oldūnda mesela görev biTdiKden sōra bi haFda on gün beş gün öyle ara ara biz geliyoduḫ. şimdi iyidir şimdi arabayıla gidip geliyola şimdi ulaşım iyidir. esgide ulaşım yoḫdu. esgide çoḫ tehlike vardı. çoḫ şindī hava üsdü geziyor.

Nasıl evlendiniz?

vala gürücü usulüyle evlendiK.

Başlık var mı?

kız babasi ev isdiyor dayire isdiyor. hē o da var.

10

Konuşan: Mehmet Kara

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.04.2021

Amca ben bunları merak ediyorum. Nasıl yapılıdğını anlatır mısın?

bunnar ġaytarda getiriyö. ġaynadillel yeyille. genelde haşlama yapılıyo. ama çoḫ güzel tadı var.

Bunlar dondurulmuş mu yoksa burda donuyor mu?

bunnari şoġlu şoġlū.

Kasaplardan alıyorsunuz değil mi?

tabi onu kaseP. kasaPlardan alıyoz. nezvanelerden geliyō.

Bunların isimleri ne?

bunna oğnbeşdi **beyreK**. bunna dökkuz. bunna böyreKdi.

Bu böğrek mi?

hē bu yüreK kalP dedīmiz var ya hayvanın ġalbi. en güzel eti odiy. içinde yani ġoyün ineklerin içinde. búnnar da kelledi. ġoyun kellesī.

Siz buralı mısınız?

buralıyim.

Adınız ne abi?

memeT.

Şu ne oluyor?

o bārsaġ. mumbar dedīmiz var ya. içine ġoyılār dolduriller güzel. genelde kuzu etiylen yapılıyor. kuzu bağırsaġ. sığırdır. işgembe işgembe buğ. bu işgembeyle bārsān arasında olan şey adanadan genelde yapılıyor. şirdan. şirdan aynen. ya şırdan şöyle yapıliyo genelde kuzūğ şėyinden yapılıyor. bu sığırdır. allah senden razi ossu. sefa gelmişsin.

11

Konuşan: Fahrettin ÖTER

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.04.2021

Merhabalar ben Adana'dan geldim. İzninizle size bu yöre hakkında sorular sorabilir miyim?

ḫoş gelmişsīn. nası ney içīⁿ.

Eskiden hayat nasıldı, eski düğünler nasıl yapılırdı gibi.

vallā̆ burā düğünneri çoḫ meşşurdu tabi bu hasdalıḫ nedenilē şey ‿oldu çoḫ ĝüzeldi yani. dü‿ünner üyle çoḫ davūl zurnā şeyler çoḫ. güzel şeydi işde bu hasdalıḫ biraz.

Eskiden nasıl olurdu mesela? Neler yapılırdı?

adeTle şu şekildedi. bazi tabi burda başlıḫlar vār. çogusu hemen hemen kaldırıldi. bazi şeylerde var. bazi ē şu şekildeydi. diyelim nişan taḫdī̆ zeman annaşiyolĺár diyelim ondan so davū zu ha bizde hafdalıḫ da vardı. hafdalıḫ da var ise. işde güzel hoş bişė oluyor yanı bi̊yle.

Büyükler dolaşır mıydı?

tabi tabi öylē oĺúrdü yani o düyün salon en az bėş yüz altı yüz bin kişi de fazla şeydi. bazi adeT olmuşda köy buʳda yeʳ va açıḫ. onnar şey yapmişlardı çoḫ ĝüzel yani.

İsminiz ne amcacığım?

fahreTdin.

Fahretin amca, sen buranın merkezinden misin yoksa köyünden falan mı geldin?

bēn iğdırda geldim burā. belediyede yazi işlerdeydim oti̊z yidi senedi burdayim. emeKli oluyüm gine. tam otuz yėdi sene. belediyede yazi işlerdeydim.

Iğdır'dan geldiniz.

hē. he ığdır hē. tam ottuz yidi senediʳ burdayim.

O zaman merkezde oturuyorsunuz?

merkezde valiligın urda tokiler var. ȯrda oturuyorum.

Amcacığım bana böyle büyük yazılı Yasin kitabın var mı gösterebileceğin?

he vardí valla. vallahi şey de yani. bu yasinne^{r} vardır.

Arapça olmasın. Türkçe okuyabileceği bir kitap?

hā bu budadá var. bu araPcasin türKcesi.

Tamam. Ne kadar fiyatı?

onnar on liradır efendim. baḫ hangisi sana şey gelmişsē iyi geliyise onu. yazilari büyüḧ deyil. ha buna da bi baḫ. he baḫ. şimdi bū́nda özelliyi şey de var baḫ du'alar da var şeylerin. o şeydi ō.

Şimdi bununla bunun içeriği aynı mı amca?

tabi tabi he. üzerine nē' yazmışsa hePsi içinde vardir. tabi tabi olabilir. bu içinde hePsi vardir onun.

Amcacığım peki burada hangi yemekler yapılır?

nasıl yani. vallāy yöresel. yo yō yöresel yapannar diyelim nedīr. bura en yapannar diyelim kebab var. undan sōra bacıma söylim yimeḧleri fasulye şehriye çoḫ güzel yapiyolardı. bi de **ē'vdigor** var evdigor dèyince eTdir. düğülür düğüler çoḫ güzel. o doğubayasadda var. bazī isTiyor bize geliyȯr. ȯnnar özelliK orda kişiler. etin döT bèş kilo alıyola güzelce şiy yapiyola. yuvarlaḫ yuvarlaḫ ettīn zeman heÇ bozülmiyordi. tadı da çoḫ şahanē. hē. oni **isvi** yani evdigor. evdigor şediyoladī.

Keledoş da var mı?

hē heledȯş da var. he dȯğrudur.

Burda çiftçilik yapılıyor mu amca?

hē yāv. çiFciliK diyelim yani buğda arpa mısī mısı peK yoġ diyelim. ėma iğdirda var. bir ara ekiyoladi. hePsi pirince hariÇ her şē̄y yapiyole. lahana ossȯn şėy olsin yani her şey şėy yapiyolar ya'ni.

Kaç yaşındasınız amcam?

ben aTmış dörT yaşındayim. elli sekkiz doğumluyum.

Soyadın ne?

fahreTdin öter yani. söyismim öterdir.

Bu kitap biraz küçük mü?

yoḫ. yanı bu çoḫ ĝüzel şindi. sen buralı mısın. ha dudaḫ. tabi kızım.

İkisi on beş mi?

sen ōn ver yeter sen misafirsin.

Sağ olasın. Teşekkür ederim.

haydi benim başımın üzerine geldiniz savulun.

Kolay gelsin.

allaha amaneT olün. allah razi ‿ossun.

12

Konuşan: Hazal Altan

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 23.02.2021

Merhabalar. Melike Altun'a bakmıştık.

buyurun çocuḫlaridır babasıgile giTmiş. içeri buyurún.

Neden gitti. Ziyarete mi?

heh teyzesi gelmişdi giTdi. dā soğuḫdu çocuḫlarını götürmedi.

Siz kayınvalidesi misiniz? İsminiz ne?

hazal altan. içeri buyrun soğuḫdur.

Teşekkür ederiz. Pandemiden dolayı içeri girmiyoruz. Evde kimler yaşıyor?

ben onun yanındayim.

Sizin eviniz mi? Kaç oda?

melikenin evidir. kiradır yani. kiradır. melike burda oturüyor. biz de tokide oturüyoruz. ama ben melikenin yanındayım. üc artı birdir hē.

Şimdi nerde?

ġarşısında oturüyor. orda biz giTdıḫ orda aldıḫ. getirdıḫ ama şindi paTnosda biz nasıl alacaz.

Aramıyor mu sizi?

arıyur. niçindir acaba. ha tamam. tamam tilefun her gün açıyullār.

Patnoslu musunuz?

yoḫ biz merkez ucā tarafından gelmişiz. ama burda çoḫdan oturuyoruz.

Ne zamandan beri gelmişsiniz?

valla ne bilim çoḫdan. ben ȯrdan gelin olaraḫ buruya gelmişim.

Tuzluca İstanbul'da mı?

yoḫ yoḫ tuzlucā. ȧğdır tuzlücada. bu da bu tarafdadır zaten.

Böyle geleneksel bir yemeğiniz falan var mı?

valla ne bilim. biz nurmāl yemeg yapıyoruz.

Genelde ne yaparsınız?

genelde sı̊li yemeK yapiyoruz. pirinc yapiyoruz.

Sulu yemeği nasıl yapıyorsunuz? Anlatabilir misiniz?

sı̊li yimeK. soğan kızartiyoruz. eT kızartiyoruz. sonra sú koyyuyoruz. sonra pirinÇ şēy patates, fasulye bişiyler bıraḫıyoruz öyle.

Peki düğünler nasıl yapılıyor?

düyünner halay çekiyollár.

Kız isteme yapılmaz mı?

he tabi büyüh́ler konuşur.

Önce büyükler mi konuşur, gençler mi konuşur?

ha büyüh́ler konuşuyor. şimdi ben altı tana kız evlendirdim. benim on çocuğum vardı. ben hiÇ bişe ġonuşamıyorum yani. ġonuşma haĶġım yoḫdur benim. he benim deyil.

Erkekler konuşur?

vėrse o vėrir vėrmese kızlara da sormı̄r. he valla.

Önce gençler mi konuşur?

yoḫ belki de hiş görüşdürmüyor bazen de. hec görüşdürmüyor.

Kaç yaşındasınız?

ben elli üc yaşındayim.

Okula gittiniz mi?

hē giTdim. ilKoḫul oḫudum. kāzmanda oḫudum. kağızman.

Teşekkür ederiz.

güle gülē hoş geldiniz elinize ayānıza sağlı̄ḫ.

İyi günler teyze?

iyi günner allah razı‿ ossun.

13

Konuşan: Tizen DOĞAN

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 23.02.2021

Merhabalar.

huş geldiniz.

Ev için başvuru yapmışsınız. Doğru mu?

ev için. şimdī. baş vurmuşdum geldiler. fazla pürket aldım baḫ burda yaşıyoz. çoḫ geş verdiler. pirkeT aldım.

Kaç tane çocuğunuz var teyze?

döT tane çocūm var benim evde. büyüg olum esgerdir. gideceḣ. yaşı küçüḣdür. esgere gider.

Çocuklarınız isimleri neler? Okul okudular mı?

hē biş. yō okumadı. beraT vār. o da beş bitirdi daha okumadı.

Neden okumadı?

babasi öldi daha okumadı.

Okula kayıt yaptırmalısınız.

nası yapacām. beraT iki bin dörTlüdür. nerde yapacām.

Berat evde mi?

he evdedir. sonra meleK ve merve. merve okudu ama tabled vermediler. şu an da bir derse ġatılmıyōr. vermemişler. sora da okumuyor. ben biliyorum. şu anda sadece meleK ve merve okiyōr. aynı beraberdir.

İki taneler mi?

yō iki tene biri büyüḣ biri küçüḣdür. hē geş başladı.

Eşiniz neden vefat etti?

ġanserden.

Ne zaman vefat etti?

iki bin on yedide. yatalaḫ.

Ev sizin mi?

yō ev benim. hē gel bi baḫsana oda.

Kaç oda?

iki odadır bi ġapi yoḫdūr mesele. a böyledir a.

Nasıl geçiniyorsunuz?

bir milyar alıyorım. devleTden bir milyar alıyorım.

Oğlunuz çalışmıyor mu?

çalışmıyor vallā. çalışıyōr.

Neden çalışmıyor?

yirmi milyon getiryōr. o da sıgara içiyōr.

Yardım alıyor musunuz?

yoġ almıyorum. başvurmuşum. sibēl seni aramışım sibel.

Ben sizinle dün muhtarlıkta konuştum mu?

yoḫ.

Hiç gelmediniz değil mi?

hiş annem yoḫ ki.

Tamam o zaman. Teyze buranın yöresel yemekleri nelerdir? Nasıl yaparsınız?

yimeg bēn. nası yapacam. çocuġlara suli yemeg yapıyom. pilav milav yapıyorum. başġa mesele.

Düğününüz nasıl oldu?

ben düğünüm e benim düünüm olmamış ki. benim babam beni on dörT yaşında yaşlı adama vermiş.

Kocanız yaşlı mıydı?

ġocam yaşlı aTmış beş yaş. hē on iki tane çocuġ var. çocuġ şu anda hiş biri ne bize baḫıyor ne babasına baḫdı.

Siz on dört yaşında evlendiniz, kocanız atmış beş yaşında?

e vallah. biz o zaman köydedir.

Sizin köyünüz nerede teyze?

benim babam köyü de diyadindedi. görmemişdim baḫdım çocuġlar büyümüş giTmiş. babasına da baḫmadı. babası dörT sene yataḫda ġalmışdı. vefaT eTdi. hiş baḫmadı.

Siz evlendiğiniz zaman karısı var mıydı?

yo yō ölmüşdü.

Başlık parası mı verdi?

verdī.

Ne kadar?

aTmış tl. küçüḧ çocuḫ vardi. o da om beş senelig.

Murat mı?

yō hakkandā. anesi ölmüşlēr. görmemişler daha. benim māşım onun için kesiyor.

Onunla konuşuyor musunuz peki?

yō valla görüşmem. om beş senedir isdambuldadır. hiş ne gelir. babasına da baḫmadı.

Sizi öz annesi bilmiyor mu?

biliyor. on dörT tane çocuḫ var. nasi bilmez.

Yani sizi öz annesi olarak mı biliyor o çocuk?

yo yō o biliyor ānasi ölmüşlēr. ben öve anasıdım biliyodi. mesela anasi ölmüş. ġaş ġardeş. mesela doğmişle anasi ölmüşlē. ġardaşım anası ölmüşle. övey anandı. anası biliyordı.

Okul okudunuz mu teyze?

yo yō bir iki. hiÇ okumadım kī. ama biliyor mesela söylüyor biliyor.

Sizin köyde tandır ekmeği yapıyorlar mı?

köyde yapiyom. şindi burda yaPmiyom.

Eskiden nasıl yapılıyordu?

esgide hamur yapıyordum mesela. egmeg pişiyodu. dörT senedir heş yaPmiyorum.

Pişirdiğin yerlere verilen isimler var mıydı?

hē.

Yastık gibi olan, ekmek atmaya yarayan aletin adı ne?

rafıg.

Köz, ateş çekilen aletin adı?

mesela nası. başġa bişi yoġ hē.

Neyin üzerinde açıyorsunuz siz onu?

mesela taġda vardı büyüg bi taġda vardı. üsdüne aşıyorsun. rafıgla vuruyosın. şimdi de biliyorum amā tandır taġda. büyüg bi taġda ġörsun onun üsdünde.

Köydeki evler nasıl yapılıyor teyze?

köydeki evler. nası yapılı. pikeTle yapılır. mesela taş varsa taşda yapıyōn. biz döT senedi budadı. köyden gelmişim buryā. iki olum gelmiş burda çalışiyodu babası hasdadır. beni mesela dogdu parası verdī. bir sürü. orda köyde yoġdu. çile çegdiim ama olum geldi buda bir işe girmişdi. getiriyosa keşgē sıgara işmesedi. gidiyo. on da şindi döT aydı evdedi. ġonşudu herkes biliyo. muhda da biliyor. dedim mesele ev yapacaḫ. eyle soğugdū. ne yapacaġ. eyleydi.

Allah yardımcınız olsun teyze. Berat okudu mu?

oḫumadī. temam. bu haFda. savalasın. allah ırazı ossun. eyer beraT gitmese oḫumasa.

Tamam. Teşekkür ederim.

tamam savolasın.

Konuşan: Hazal ALTUN

14

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2021

Nasılsın teyzem?

iyiyim savulasın allah razı ossun. sen nasılsın.

Ben de çok şükür iyiyim.

allah iyi eTsin.

Sigara kullanıyor musunuz?

yo ben iÇmirem. savul allah razı ossun. valla geçim zor. yōġ.

Buralı mısınız?

eveT.

Neresinden? Köyünüz falan var mı?

yoġ. eleşgirTliyim.

Hangi yemekler yapılır burada?

ġuru fasülye yapiler. çiy küfde yapiller. işli köfde yapıyolar. manti yapıyolar. su böregi yapiyola. her türlü yemegi de herkes yapamiyi. o erzürumların işidir.

Sen aslen Erzurumlu musun?

ben kendim erzürümli deyilim bēn buralıyım. benim beyim erzurümlüydü. keşgeg yapiyler. hē keşgeg. oni dē buğday koyuyosun şiye ocağı üsdüne. eT bişine eT atıyola. o güzel kaynadıḫdan sonra tereyagi eritiyola. üsdüne döküyola. oturuyın yiyin.

Kaç yaşındasın teyzem?

aTmış i̊Ç.

Eskiden yaşlı kadınlar nasıl ilaç yaparlardı?

elbeTde şey yapılıydı. valla peK fazla bilmiyom amā duymi̊şdıḫ yapıyodula. meselā mesa yapardile. a bū ġırıḫ çıḫıḫa yapıyodiler. yaralara yapıyodiler.

Kırık çıkıkta ne yapıyorlardı?

ġırıḫ çıḫıḫda yaḫi çekiydile. şey yumurtayla yapıyordiler. yumurta sabūn.

Nasıl? Karıştırıyorlar mıydı?

eveT beyaz sabune ayderliydile içine yumurtanın beyazını kırıyodile. çalīr. g̱úllanmamış bėz. üstüne çekirdilēr. yapīrdilēr. yosun kullanıydiler. ġırıġa çıġıġa. şişinin ağrısini indirirdi. büz koyardilēr. eyle şeyler.

Hastalıklar var mıydı?

esgide büyle hasdalıḫ çoḫ yoḫdī. nadīr. şimdi çoġalmiş. esgiden her şey organiKdi. hormannıḫ pişey yoḫdu. herkes tereyagi yērdi. koyun peyniri yėrdi. ġoyun süti içi◡irdi. her şey kendi yapıyle kendi yeyirdiler. hazır bişe almirdiler. çoġ almışım. bizim zamanımızdā hasdaliḫ eyle çoḫ yoḫdi. bişeler sorir onī ṣedirıḫ tamam. tām sen kapaT. temam. hē temam ġapad.

Tandır ekmeği nasıl yapılıyor?

tandır eKmeyī. esgidē eşgi ḫamır ġaldır◡ idiler. biçaġ ġoyardile. içine un seperle. ġapānı ġapatırdiler. kendileri yapūrdiler. hazır maya felan yoḫdi.

Nasıl yaparlardı?

oni getirille aḫşamdan suya ġoyardiler. ėrtesi güni ġahardile ḫamurlarını yoğurürdüle. o mayalanirdi tandırları yanana kadár. onu pişirerdiler. eKmeK çoḫ güzel gelirdi. tadi de çoḫ güzel olurdi. şimdi heP hazıra düşmüşlēr. maya da hazīr. eKmeK de hazīr. tandır eKmeyi de bıraḫmışım. e nirde yaḫırim. şimdiki karılar ḫanım olmüşler. vallaha.

Hayvancılık, çiftçilik yaptınız mı geçmişte?

yapıldi. ēveT babagilin yaylasi vardi. diyirdiler de eleşgird dağlari. çoḫ kermel bir yėrdi. valla ne bilim esgidē işde tad vardī. lezzed vardī. bulgur pilavi yapırdim. bildim bulgur pilavi yapılmiş. şimdi bilmirsın. şindi tadi yoḫdur. koḫu bile yoḫdur. esgide her şey de güzeldi.

Bulguru da kendiniz mi yapıyordunuz?

eveT kendimiz. buğdamızı yıḫıydıḫ. kazan kurardıḫ. ġaynatırdīḫ. ġururturdūḫ.

O kazanlara ne deniliyordu?

kazan diyorduḫ. oturuP seçiydıḫ. seşdıḫdan sonra taş vardī. şey diyirdiler. **defdar** diyidilēr. eleKli. onda oturub çekerdiler. ġaş gün. ikī üş gün çekerdiler. ġadınnar elde. elerdile. savurürdiler. torbalağa dolduruyordiler. getirir günden güne pişiriP yiyirdiler.

Değirmene gidiyor muydu?

esgide deyirmen yoḫdu ki. aT şeyi vardı. o dönirdī dökirdi.

At?

he. dıng. he dıng dıyirdiler. he. yuvarlaḫ taşdi. taşin arasınā büyüK odun sıkışdırmışdilēr. oni ata bağlıdilēr. aT adam sürüdī o dönīrdi. öyle dönīrdilēr.

Reçel ve pekmez yapılır mıydı?

valla raçel beKmez bizim buralarda fazla peK yaPmirdiler. o ardahan tarafında erzurum tarafında çoḫ yapılir. buralarda ū yaPmiler.bu son zamannar reçel meçel yapiler. ben sevmedī için de yapmirim. yaPsam becererem yaparım ama sevmirim. bi de teg başıma. kime yepacam. kim yiyecaḫ. onunçin yapmırıḫ

Soyadınız ne?

binici.

Size lakap verilir mi?

valla ne dirse diyiller. ben ne bilim. bene valla bene bişe demiyler. benim ema adım neyse onu kullanırım. tasma taḫiyir.

Düğününüz nasıl yapıldı?

düğünüm güzel oldi. davul zurna yoḫdī. orkesdıra yoḫdi. adamlar gelir türkü söylirdiler. kendi söylir kendi oynuyirdiler.

Siz türkü biliyor musunuz?

yoġ.

Kadınlar kendi aralarında çalgı aleti çalar mıydı?

yoḫ. bizim buralarda yoḫ.

Erzurumda mı var?

hı hı. ben ġahim. ben acele. misafirim var.

Sağ olasın teyem.

sen de savul. hoş gelmişsin safalar getirmişsin. sen nirelisin. ismin ne ġızım.

Ben Adana'lıyım.

adanali. adanaya gelmişim. adana güzeldir. hadi sena ġolay gessin.

15

Konuşan: Makbule Aksoy

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez/Karacehennem-Mezra

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 23.08.2021

Çocuklarınız büyük mü?

he he asgerlini yapmışlar. evet şey abisinin yanna geTmişler. benle yaşamıyorlar. neriye başvuruyoruz. eveT. eveT tamam.

Adınız ne?

makbule aksoy.

Maaş alıyor musun?

yo vala alamıyorum. tırafiK ġazası.

Ne kadar oldu?

vala on iki yıl oldu. evet heP burda. hı hı amca ōlu. evet. vala hiÇ hatırlamıyom. evet var. okuma yazma da yoġ.

Çalışıyor musunuz?

yoġ vala çalışmıyom. vala çocuḫlarımın eline baḫıyorum. he vala.

Çocuklarınız nerede çalışıyor?

fabrikada çalışıyolar çimento fabrikası. o yirmi dörT mü yirmi beş mi.

Küçük olan var mı?

yoḫ yoḫ. hePsi büyüg. biri evli ki de bekkar. yoġ. yoġ. vala bilmiyorum kimlikde yaşım ġaş bilmiyorum. sana getirim mi kimliğimi.

Yok. Teşekkürler.

tamam. evet.

Yatakları nasıl yapıyorsunuz?

nası biz koyunnarı kesiyoruz. yataḫları yapıyoruz. yıḫıyoruz yataḫları yapıyoruz. böle seriyoruz böle yapıyoruz. yoḫ yoḫ. biz kesiyoruz ya. he maġġasla. he kesiyoruz yıḫıyoruz. sonra yataḫlar yapıyoruz. sen bilirsin. hatice. yoḫ yoḫ vala hePsi aḫrabadır onçin.

Köyde genel olarak akraba mısınız?

he he yabancı yoḫ bu köyde. he he onunçin.

Evde kaç kişisiniz?

vala biz evde üÇ gişi. yoḫ yoḫ he. yoḫ vala öyle bişi yoḫ. ben de teḱ başımayım vala. tabi öyle. yoġ yoġ. rapor ilaç için var başġa yoġ. bizim. vala bizim çocuḫlar çalışyo ne yaPsın. eğitim bişi yoğdur vala bizde. yoḫ yoḫ vala yoḫdur. vala bir ōlum teḱ oḫuyor. zonguldaḫda ama bu hasdalıḫda oḫul tatil oldu. o da çalışmaya geTmiş. vala biz de aynıyız. yoḫ.

Geçiminizi nasıl sürdürüyorsunuz?

vala nasıl yapıyoruz işde çocuḫlar çalışyo biz de geçimimizi öyle yapıyoḫ. hayvannar vardır azdır yani.

İneğiniz mi var?

he. inegim var. he he. öyledir. başġa ele çoḫ yoḫdır. çoḫ savul.

Hakkınızı helal edin.

sen de haġġını helal eT. teşeggür ederiz. iyi günner.

Köprüden korkmuyor musunuz?

taşlar yapılıyor. köprüden korḫdun. vala kışın çoḫ zor oluyor. he vallah.

Bunları nereden topladınız?

ben bahçeden topladım.

16

Konuşan: Yaşlı nene

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Merhaba neneciğim.

hūş geldi temizliḱ yapıyor. e sen napirsīn. e minder vardır. minder yoḫdur. e hoş geldin hōş geldīn. başım gözüm üsdüne geldīn. çapa yapirdiler. adana gelme adana sicaḫdır. tabi ki sıcaḫdır.

Çocuğun var mı?

edebiyaT bölümünü oḫumuş bu senē. hePsini kaybeTdi. yeTmiş puanı kalmiş. seḱsen üş puanı var ıdi giTdī. sınava girdī. kaybeTdi. işsiz kalmış. hastahanede. yüz ikī acil servisi. iḱi yıllıḫ dā sosyal oḫumuş. şimdi buşdır. allahdan böyüḱ başġa kimse yoḫdur. allahdan böyüḱ kimse yoḫdur. iki üş gündür nezle olmuşdi. bugün içerden çıḫdī. arḫadaşları bu şeyde vardır. zatan bir oğlum da bi dene baḫıyriz. ġız beş ġızı da ġocaya vermişīḫ. gelin de bizden acizdir. gelin ġocasi yoḫdir. bir tene çocuġu vār. ondan da ġorhirlar. küçügī on üÇe girmiş. ortancasi dē bu sene yirmiye girir. yimi birdi.

Çalışıyor mu?

çalışir hē. ineḱ sağir. çalışmaḫ yoḫdur bi şey yoḫdur. senden öncekiler hele muhdar ġaş senedīr.

Yaşınız kaç?

şindi yeTmiş iki yaşindayım. mi temiz ev olsa tahdalī. doğalgazlī. gine gücüme yeterli yaparım. şindi bu ev esgidīr. onu yapırim. üş bi de dörT. mudvaġ ayri. onu yapiriḱ o ġalır. oni yapıriḱ. yaşlıyım ben kendim dē hasdayım. romatizmam vardīr. tansiyonum vardīr. bir sürü miğdem ağrır. bir sürü hasdalıgım vardır. bu sırı da korona oldum. korunu beni sağır eTdī. güzlerimi kör eTdī. tiTreme vār. yeni benimki zor oldī. çoḫ zor oldi. dörT beş aydır yani iyileşmişim. allaha şükür adapazarına geTdim geldim.

Kaç çocuk?

benim dörT tane üş tane ġızım var. görümcēm. görümcemin yeddi tene oğlu var orda evli barḫli evleri. beni doḫdura götürdüler. baḫırdılar. geldim eve eyiydim. ginē ġarınan

ġışınan geldim gene tekrar hasda oldum. buranın doḫdoru dedi sen nerde oturin. dedi yoḫ. dedī ilaş ver dedī ikki ay sora gel. iki ay sora gel dedi.

Buralı mısını?

hocam ben buralı deyilim. dedi ya nerden gelmişen. gelen gidendi hē.

Eviniz orada mı?

tebi evim orda. oranın ġızıyim. orda büyümüşüm. orda yaşamışım. senin işin zordur. ilaÇ veriyer. naġġadar ilaÇ vardır. göz ilacī. ġulaḫ doḫduruna geTdīm. doḫdur ġalmadi. randevu da yoḫ idi. randevu alırdıḫ. birden baḫırdım tilifan açırdiler. iPdal olmuş. bi iki aya yaḫın ġaldım.

Hayvancılık yaptınız mı?

ineḱ sağırdıḫ. ġoyun sağırdıḫ. epey bişirırdīḫ. ayran yapırdıḫ. peynir yapirdıḫ. ġurbannıḫ mal besliyirdıḫ. haci. digirdi. eḱmeyini taşir çöle gidirdiḱ. aḫşam getirir. biz onu böyüḱ bir şey var biz. çıḫartir götürirdī. satın alıp ġurbana ġadar satıyır. biz buruya gelmişdīḱ. köylerden bize yogurT gelir. ir idim ele yirdim elē anām. düşdüm. leğenne peynir. yağ. bulgūr. ne bilim. verirdıḫ. biz de bu güne düşdūḱ. ne hala düşdūḱ. mehalle deyīl. bizim köylüler bizim aḫrabalar. benim kızın birī köydē evlidir. vermişem. biri dē ablamın torunna vermişem. onnar getirirdī. başġalar getirirdī. böyüḱ ġovalarla millete verirdim. şimdi he vala çoḫ zor. eḱmeḱ bişirirdim benim eḱmeḱ ġurban ola öyle tandurum büyüḱdi. yatidi nene senin sişi bu kada büyūg tandurun ne ġadar idi. dedim vala tandurum tā uzundī. buyūr.

Tandırı kendin mi yapıyordun?

topraḫ kendim yapırdım. a bele şediyiḱ. kendim yapirdīm. bizim köyde tandır toprağı var. e bele şeydirıḫ ben kendim yapirdım. kaderi. yer gömmişler baḫ tandur burda afedersen tandırın deliği tā oraya ġadar tandır uzun idi. büyüg.

Dede Türkçe biliyor mu?

haci babanın türḱçesi yoḫdur. türḱçesi.

Eskiden köyler nasıldı?

köylerde öncedē. gaz var̆ idi da hē. taşi getirirdiler her köy. doḫḫuz senedir biz buruya gelmişiz. veyran köy. veyran hē. amaT tezeren köyi vār. köymüz a bu taraFda. güzellig
55 giTdī. benim ottuz dokkuz yaşında oğlum öldī. çocuḫları kaldī. nenenin derdi çoḫdūr.

Allah rahmet etsin nene.

17

Konuşan: Yaşlı dede

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 07.08.2021

ġızım sen otur. sen ordu teh́. hōş geldīn sefā geldīn. e tabi biz köyde geldi tabi. bizim on tene ineği var. aTmış tane ġoyunu vār. ökuzleri vār.

Nene de köyde mi?

hē nene de orda. burada şindi. isdambılā, adapazarı heP.

Tandır nasıl yapılır?

tandır topraḫdān. topraḫdan. böyle tandur topragi var tandur. topragi var geterlēr. böyle basiller ġaş gün. hē tendür kendi yapiyler. kömürdençun yapan var. tendür mıḫdar. ha canim. e tabi hoca mesela bizim esgiden köy odasi vār böyle bekliler gelirlēr. ā otellēr tabi türki söylēr. çay içdilēr. mesela şey böyüg adamlar var. esgiden biz o ġader çegdēg. fekirlig çegdīg.

Elektrik yokken nasıl aydınlanıyordunuz? Gaz ile mi?

e tabi esgide gaz var‿ıdi. esgide ceyran yoġ. ġaş senedir köylere giTdi ceyran.

Sen Ağrı'nın neresindensin amca?

eleşgirde bağlı ezrail vār. siz o terefe geTmedi de abī. biz mad. esgide biz eleşgirde bağliydi a şimdi. benim kimlig eleşgirde. ġaş senedir sen burada geldi ağriye. e hoş geldin sefa geldin.

AĞRI –MERKEZ İLÇESİ- KÖYLERİ

Merkez Köyü

Amat (Tezeren) Köyü

Yazılı Köyü

Yoncalı Köyü

Özören Köyü

Mollāli Köyü

Başkent Köyü

Söğütlü Köyü

Güvendik Köyü

Aşağı Dörmeli Köyü

Bilinmeyen Köy Köyü

18

Konuşan: Muhtar Erolun Annesi

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 06.08.2021

hoş geldīn.

Hoş bulduk. Gel nenem. Şunu yaklaştıralım.

ne ḫoş geldin sefa geldin. sen ḫuş geldī. tanıyamadım ġusura baḫman.

Yabancıyım.

nası yabancısın.

Adana'dan geldim.

ḫoş geldin sefa. adana yabancı mı ula. o da bizim ülke deyīl mi. ḫoş geldīn sefa getirdin. sen hoş geldī. yoḫ canım her iş. o nē.

Dayısı.

dāysi. dayi neye dēller annene bacīn. bacıyıŋ.

Sefa'nın işi ne oldu aba?

eşiTmirem çōġ. işi oldu deyiller da. safā anasına telefon aÇmamışdım ġız. ġī. heral da maa aşdı o baŋa. heral sefā ona demiş Ki.

Para vereceksin.

hem de beş yüz. seni ona demiş müjde vermiş. tā ben ordaken. aba deyi sefanın işi olacaḫ müjdelere verejeḥ. dedi inşallah olajaḫ. ben de beş yüzlira verejim ġazanarsa. kız da baŋa deer ki yārsını ȯna vēr. yarsını da şenola ver. bele sevindim kī. beni nēdeceŋ. işe mişe mi girdiŋ. sen de mi işe girdiŋ.

Evet.

ne işe. allah hayırlı ūllu eTsiŋ.

Öğretmen olacağım.

ha ōreTmenniḥ. köye mi olacaḫsan. neriyē.

Adana.

adanıya. adanalı dā burda mı ȭreTmen olacaḫ yaní.

Neresi olursa artık.

nere ras gelerse. beḳarsaŋ.

Bekarım.

eyyi. eyki baban gēTmedi onun dayıyıŋ. dayıdan da pi şe var mī. beş yüz dane ġoyūn. beş ġoyun satacaḫsan. saTmaḫ ġaḫdı ġurban oluyum. ben seKKiz ġız verdim heş başlıḫ almadım. ama şindikilēr yirmi altın alıylār. otuz altın alıylā. demeḱ ki bizim ġızların şansi yoḫ ⌣ümüş o zamān. seni satılmağı boş ver. allah ḫāyıllı eTsin. dā hindig saTmağa getirir. yoḫ yoḫ satammaz. seniŋ gönlüŋ ulmasa o satamaz.

Aynen satamazlar beni.

nedeceḱseŋ. hele bir işini gör. hayırlı işin ossūŋ ele. bu kız meni eyiki aldı geldi bilmirem. adananan içindesen mē.

İçindeyim.

anan baban.

Onlar da.

ġaş tene cocuḫ var.

Biz altı kardeşiz. Biz de kalabalığız nene.

bir tenedi mī.

Yok altı kardeş.

maşallā o da bizden tarēv. ō altı tene. menimki onbir tene oldū.

On bir tane?

yoġ on bir tene üçü öldū. sen hindī altı ġīZ iḱi ōlum. bir bu bi de hēbsi gurbeTde. bi de bu burdadı.

Nereye gittiler onlar?

izmite gēTdiler. bursuya gēTdiler. almanyıya gēTdilēr.

Almanya'ya mı gitti?

temam gendi aḫrebem‿ idi almaniyanan. emmīm tōrnuydu. geldi ō ızgara ne yaPdılar yediler. bunnar köy yapıy gidīy ḳışin gidir işē erol ġonuşdu mu. kışin gidiriḥ́ izmitē. izmitte de evmiz mevmiz heb. iḵ̂i üç ay orda ġālıʸrıḫ. halıları sēr. halılara ser bir daha gēliyriḥ́. árıları da götürrüḥ́ gendimizinen. baḫ ben torunnarım. o da torunum bu da torunum. bi bunun böyügü de var. aynı bunu ġadēr. bunuⁿ kǖçüyde var. da‿a uzun torunnarım bunnar. ġızları vermişem bunnarınan uğraşırem.

Artık bunlara geldi sıra? Kızlar bitti bunlara geldi sıra.

he kızlar he kızların da maşşallah beyle oglannarı vār. kızları vār. ere gidenneri vār. torunnarımın çocuḫları ere gideceyh zemannarı var. buna da çoḫ şüḥ́ür allaha bin kere şüḥ́ür. ölejēm. hePsi ġurbeTtedi. yanı kǐşin gidiyig gurbeT oldumu. orda görürler. hePsinne yanmıza geliler. bizi götürüllē. iki senedi izmiddiyiḥ́. torun. ġoyun yoḫ bizim melmekeTde. bizim melmekeTde ġoyun ġaḫdı. altın var altīn.

Nenem sen nasıl evlendin?

ben mī.

Evet sen?

nasıl evlendin diyir yav. benīn seḥ́sen yaşım. seḥ́sen beş yaşindiyem.

Nasıl evlendin? Nasıl düğün yaptı sana dede?

dede mi.

Dede?

o zaman ġızım ne var‿ıdı ki yanı. bize oda mı döşü‿ürdülēr. ceyiz mi verirdilēr. boya taḫımı mı verillēr. ġarolya mı veriller. hēş pişe yoḫ. bunnarın eve geldim bi sene toḫuyúllā̄ʳ. muTvaḫ deyiriḥ́ aşġana da tendirimiz var. tendirde pişiriller ya. bir terefden yātiriḥ́ ġurban olǖm. yoḫsullūḫ ne var. yoḫsullūḫ pi şeylēr. ben bilmem ki. zen arpa bilirsen mi.

Bilirim.

arpadan eḥ́meḥ́ pişirir yeerīḥ́. arpayı bilirsen öyle deyĭl.

Bilirim.

buğdayı arpayı. ẽyle zengin evden geldim ki. babamın evinde yüz tene ġoyun sāğirdıḫ. baḫ hindi ġoyun isdiyir yā. on tene de ineyimiz varıdī. beş altı ġoyun öküzümüz varıdī. babamın eveli zengin geldiyim kim bunun dedesi yaḫışıḫlı bu ġızın. güzel baḫ ġız nasıl dinniyi. ama varı yoḫ.

Yakışıklıydı ama parası yoktu öyle değil mi?

o yeterlidi o yeterli. iḯi tene belam da vā. üş tene de ergen oğlum da dēyil. ergen kızam. ergen olan da dēyil. üş tene de yetim var. ġumam ġocanıf gidiir. ben de adama gelmişem. eyi ele yoḫluḫunan.

Kuman da mı vardı?

ġumam boşanmış.

Nasıl boşanmış?

yani terg ‿eTmiş.

Senin kocanı terk etmiş gitmiş değil mi?

he hē. iḯi sene benim ġojam bekar duru‿ür. yani bekar deyil. dörT tane çocugu var‿ımış. iḯisi ölmüş. iḯisi ġalmış.

Sen o zaman o kuma gittikten sonra evlendin? Haa sen evlendi, üstüne kuma getirdi.

ben evlendim işde ben üsdüme ġuma da o ĝēTmiş zatan o ġurtulmuş yanı. irelden boşamış geTmiş. iḯi senē beḫar ġālmış.şindiḯ geldi. bēndiḯ birbirimizi yani. görücü usulu yanı heş görmeden beyendim. görmüşem tanıyirem yanı. bildiyim adamdı. gelib geTdiyi adamdı. görmüşem ama gelib sözleşmemişiyiḯ. söz gelimi nası beni saḫlıyacānı nasi edecēn. senĭn de iḯi tene yētimin vār. anan vār. baban vār. dediki şeydi dėdi anam dedi ki kızım baban der onun yetimi de var. onu nereye niye gidi‿ir. dedim ana babam beni çalışdıra çalışdıra öldürdü. çoḫ çalışırdıḫ. ḳotan ġoşardıḫ. kötana bilmezsen sen. dörT beş öküzünen beş altı öküzünen zencirinen boyunduruḫnan pelevziyonda görersen. televziyon hepsini gösderdir. işde geldim burda da pişe yōḫ. heş bişe yōḫ. ġav yōḫ ġaşıḫ yōḫ. gendim ġaynatam muhdēr. evde pişe yōḫ. ġav ġaşıḫ pişe yōḫ. fincan yoḫ. tavaḫ bardaḫ tören yōḫ. allah irezi ossun bi ġomşumuz var. gidir o höKümeTden kimse geldiği gimī̄ gidir fincan getirir hem onnān. gidir tavaḫ getirī̄r. pişeler ōy yavrum şindi bolluga bāḫ. burda yanı amanaT durduğumuza ged baḫ gi. fincan mı porselen mi bilmirem neler. zatan orda ki

söylemem āyıP ki ordaki dünyeden çıḫmiş. üş dörT ġaTda duruyrüḱ dörT. iksini kırıye vermiş yaltımızı iksinde de gendimiz duruyruḫ. şimdi ele keyf görüller çor çocuḫ. her evin bir odasī somyad mı nedi onnār. herkiş ben de ayrı yatırım ben de o odada. ġızınan ġardaş var. ufaḫ ġardaş onnar bil yatir. bir odada. biri bir odada yatir. biri bir odada yatir. gelin de ceyiz cegdī. ġarolyalara baḫ. dolablara baḫ. her şiye. demem bu zaman yanı herkişde var. kimse demirem. ben görmemişliḱ eTmirem yanı. ama bilirem ki herkişdē vār. bizim de alla şükür burdan amanaT gidir oryā. orda ġalırıḫ iküç āy. iküÇ ay temam vurur erol ya arılar oruya götürür. bir daha arılar buruya getirir. baḫ ele gördüm yavrum. ḳırḫ sene elli sene muhderliḱ derdine elliden de çoḫ muhdarliḫ derdini çeḱdim. ġaynatam oldu ġaynatam çıḫdı ġocam oldu. ġocam çıḫdı aham bu oldu muhdār.

Oğlun mu?

ōğlum da oldu yirmi sene ġāden. on biş sene mi ġaden mi. şimdi gelēn gidēn seni kibi güzel ġızlar öreTmen gelirlēr. oğlannar gelirlēr. evinde deyler nene sā teslim eTdiḱ geyTdiḱ. saˬa teslim ediriḱ. dōğrudan ġızlar da varız yā. getirirdilēr hörmeT ediyirdilēr. söz gelim. banyolu o zaman ne töreni banyo manyō nerde vār. yavrum bi bele şey eTmişig. ele zaman olur ḱi ġocamınan ben gidir onnarın evde yatirdiḱ. onnar gelir ġızlar var bizim evde yatīrdi. işde ele ele yola vurdum geTdi yavrūḫ. allah hindiglere iman ġuran verē. allah ele eyega salmıyā. bir öteki oğlumundā iki oğlŭ bi ġızı var. öreTmendi ġīz. olan da biri şeFdī. biri de burda izine gidi. baḫ siniye baḫ. biri de burda şeydī şoferdi. hıTda bi mo̅endize şōfer oldu ġazandı. bursadan buruya geldi indi. şimdi babasının evine bursuya gezmeğe gidiP beş on günü ġaldı gelēr. torunumun biri buruya geldī. bir kimsem yōh. bir ġardaşım ġızı vār. iKi torunum var. bir ġız torunum burdadı ġocadadī. bir de oğlan torunu şofer oldū taḫsi sürū̅r. me̅ezzin taḫsisini neyini sürür. bi dā geri geldi işde. bele günüm bele Keşdi geTdi. artıḫ çoḫ söyledim. sen söyleTdin bunu da dinnedirsen mī.

Hayır.

erol. gidirdi meḱdebe gelirdiler vali gelirdi. şey gelirdi sormağa. derdi nene sen burda nesen. deˬerdim. iḱi tene torunum var onnara şeyyī̅m. onnara sevkelir. burda dolanıram. anan genşdi mi.

Efendim?

annen genşdi mī.

Orta yaş.

var mı elli elli bėş yaşındā.

Var.

benim işde böyüğ̑ oğlum dā ġızım da var. elliden de fazla. elli bėşden de fazla. oğlum da işde bursada olān. ne güze saşların var. ḫàyıllı ola. heye.

Sen ne tatlısın böyle?

seni bu adam burya kim geldī.

O getirdi.

ne bildi kimden sordū.

Muhtarı tanıyor. Oğlunu tanıyor.

hē gelmiş görmüş mü.

Arkadaşıymış.

ō benim oğlumun hangi arḫadaşı yoḫḴū. söylemesi ayıf vali de çavuş da başçavuş da hebsi ele ġara ġura gendim kibi vardı. ama babası ele uzzun boylu. güzēl. ĭşde bu oğlum bağa çeh́di herál. böyle ufaḫ. bunnarın babası. ama çocuḫları güzel ēy. ġızımdansa oğlannarım daha güzeldī. bir her oğlumun bir ġızı vār. o bir ġızlar da oḴudu öreTmen ġız da dērki baciyi nedecem. halalarım benim teyze bacıla, benim ġızlar yanı. bizim benim bacıdan ileri deir. dā güzel. dōrudan dā güzel hörmed ediyillēr. kızlarım oḫuTmadılar. o zamanki adamlar yīreḥmed canına deyiki. ġız da oḫuyar mı. ne işi var ġızı. nolar nolmāz. hindī ū. teh́ de gidir gelīr. barabar da babası götürür ġoyur gelir. ġardaşı götürür. ben teh́ gidirim. minneti yoḫdu. ünüversde zıTan burdadı yā. ünüversde yaḫındı. hindi sen ōreTmen olucaḫsan. oldun öyle deyil mi.

Olacağım nenem inşallah.

hangi köye durmaġ isdiyirsen. yerin niredi.

Yerim belli değil benim şu an.

belli deyil mi.

Bak ben şimdi üniversitede doktora yapıyorum.

nasi belli deyil.

Ben şimdi üniversitede doktora yapıyorum.

doḫdursanda mı. doḫdurluḫ yapiysen.

Hayır. Doktora öğrencisiyim. Doktora ama bu tıp doktorluğu değil. Türk dillerinin doktorluğu.

hā dillerin doḫdurlū.

Hah. Onların doktorluğu. Senin bu konuştuklarının doktorluğu.

işde ben de eyle diyirem. annadım ġurban oluyum annadım. her öreTmennerin şeyi var. ayrı ayrı şeyler var. hele bir şeyde mi. o ġaden aḫlım kesir. aḫlım onnarı kesir. bu yaşımda onnarı kesir. çoḫ ograşdım ammā beyle çıḫırdim çarşının ortasına valiliⁿ ḫanmī, vali yardımcısının ḫanımī bennen īllah gel orda birez de. o zaman da birez üsdüm başım temizdī. ele geldilēr. heş birende gezirdi. vali evleri köyleri gezirdi. heş muhdari. heş bir yerde derdi lavobā gidebilirih́. yoḫ. geTdim ġayfelti ġoydum. ġayfelti ġoydum her şey var ‿ıdı allā çoḫ şüh́ür. tereyağ mı, yumurta mı, zeytun mu pişēler ġoydum. yemirih́ teyze niyē bizim lavabo yoḫdu neydeyh. dedim sizi ona da götürerem ġorḫman. bizi götürürler ahurlara ma hayvannarımı vallā. men dedim yoḫ. ben yėmeyizi yeyin. işmeyizi yeyin. inşallah ben sizi. yaPdıra götürerem. ona sēn bir mē̤ndiz burda mė̊ ̬endiz burda ağrıda ġaldı mı erzincannıdı. düğününü geyTdih́ biz eTdīh́. dü ̬ünü burdan evlendi. dü ̬ününe eTdih́ ama erzincana da geTdih́. nene ölsün nene almanyıya da geTdi üÇ‿ay ġaldı ġızımın yanında. nene o zaman ne. hindig indi sarsaḫlamışam. o ġoca şeyim yoġ.

Ben seni anlamaz sandım ama maşallah benden iyi anladın.

anniyem ġızım. niye eve gelmedin sen. bir külüsdür evmiz var geliydin evē.

Buradayım. Gelirim evine de.

ḫoş geldin sefā geldin yā.

Sen bu yüzüğü neden orta parmağına taktın nene? Bunu bunu niye buraya taktın?

ya neriye taḫım ġuban oluyum. buna mı.

Evet.

bu tüşṻr.

Tamam tamam çıkarma düşüyorsa.

bureya çıḫır. barmaḫlarım şişir ondan çıḫır. keşke götürüf satıb buruya göre alajım. seni hadıran‿üçü.

Yok yok satma.

aylıgım var aylığım vār.

Yok satma.

ġızım baḫ gel sen de bele ġonuş bunnan barabār. o da oḫuyur ünüversde de oḫuyur. oḫudu baḫ ġazanabileceḥ mī.

Ne okuyor?

o da uzanır ġaḫır ya onnan. işde de˘emirem. o bilir onna sor. sen hindī ünüversdedesen mī.

Evet.

ġaş sene. teze mi geldīn.

Tez yazmaya geldim.

teyze mi var burdā.

Hayır teyze yok. Siz konuşacaksını ben yazacağım.

tamām.

Ben kitaba yazacağım.

ele mi. inşalla allah ḫáyír eTsin. ḫáyírlí eTsin.

İnşallah.

tērledim o ġıze söyledim. üşüdüm. banyo yaPmışdım. hırkamı getī. ben buz kesildim.

Üşüyorsun?

üşüyyom. yaşlılıḫ ġurban oluyum. oTdar ordā gö˘erīr. ġuPġuru oldu heş bişesi ġalmadı. töḥüldü. yaşlılıḫ ẻledī. bezen işde beyle dēirim. gene sen eyi aḫlı. allah aḫlımı alana ġaden cığerimi assın. aḫlım maḫlım eyiydi. ġurban oldūm allah. ya ġolay ölüm versin eyyi ölüm versīn.

Amin.

nenen deden var mī.

Yoklar.

yoḫlar. onnar hörmeT eTdi. benim de adana deyl de ġırıḫhanda çoḫ adamım vār.

Kırıkhan?

hē çoḫ adamım vār. halam vār. halamın oğulları vār. emmimin oğulları vār. çoḫ adamım vār.

Nenem burada hangi yemekleri yaparsın?

e gel sen çay may işdin mi. çay işdin mi.

İçtim.

ya o neyi dolu ġaldı.

O benim değil senin.

benim mi.

Senin senin.

yoḫ ben iÇmīm kübrā. ben işdim geldim. yoḫ içmīrim. çay īşdiḱ biz gelinnen. şimdi işdiḱ. bu bilirdi mi sen geldīni digi nene gel gideḱ barabar. baban mı dedi. epey zamandı geliPsen.

Yok bir hafta oldu.

hē. ünüversedesen gel Kine bize. bezan gel gine.

Ne yemek yapıyordun önceden?

ne diyīr.

Yemek ne yapardın? Yemek yemek?

bin mī önceden yemeḱ mi. aynı yemeyhlerden yapıirdıḫ.

Aynı yemekler hangi yemekler?

aynı yemeḱ pirinci yaḫıyriḱ yuyúḱ yağda da ġavırıruḫ. suyunu ġarer suyunu töḱürūḱ.

Eski yemekler? Hengel mengel, kete mete?

hengel yapardıḫ da hangel bilirsen mi. içine eT ġoar. içini pükerdīḥ́. ben ne bilim yavrım. o ġaden yapardıḫ ki. eTli yėmeḥ́lerden dē.

Haşılı anlatır mısın bana?

ġulaḫlıgım da ġulaġımdadı ġız ġulaḫlığım ġulağımdā. esgi yemeḥ́de yavrı̊m.

Haşıl?

ḫaşıl. o ḫaşılı mı sorū̊r. yarmayı çekerdiḥ́. suyu ġaynadardıḫ. o deni tökerdiḥ́. ġaynıyardı ġaynıyardī ġaşşıḫna bele ezerdīḥ́. yanı o ġader onu ben ġızim pişirmirdim. hindi yalan söylüm. teḥ́ teḥ́ bişirirdim. her zaman onu yemirdiḥ́. hoca her zaman da onu. ondan sora pişerdi. hella olardī. ȯndan sorā şey ederdīḥ́ sahannara ġo˳ardīḫ. ortasını bel ‿ederdīḥ́. ya südünen tökerdiḥ́ ye˳erdilēr ya yağnan tökerdiḥ́ ye˳erdiler. ya yoğurdlu sarımsaḫlı yogurT tökerdiḥ́ yanına da yagı tökerdiḥ́. ġaşşıḫlan ye˳erdi. yumşacıḫ ye˳erdi. i keşke pişireydim. ġırḫ seneliḥ́ kimi. e pilav da mercimeḥ́li pilav pişirerdiḥ́. burgurdān. mercimeyi bilirsen. nası bilmessen hē.

Bilirem.

mercimē ġo˳ardıḫ pişerdi onnan sora bulgur ġareri tökerdiḥ́. ineḥ́ yağını tökerdī ō ney güzeldi. keşge indi oloydu. o haşıla da ineḥ́ yağı töker ye˳erdiḥ́. eddi yėmeḥ́ de haya K̂iFdesi de˳erdiḥ́ çekili ed bilirsen mi hayad kifdesi yapardıḫ. böle ġızardardīḫ. sulu kỉFde yapardīḫ. ā böyle ufaḫ ufaḫ böyle bėyle ider.

Hayat köftesi mi dedin?

hayad kifdē. ona biz hayaT kifdesi deerdiḥ́. yağda ġızardır. ona hayaT kifdesi. o zuman öle de˳erdiḥ́. şimdi yoḫ ‿idi. onū piriş miriş ġaTmazdıḫ. onu bele ederdiḥ́ emmeğ eKmeg atardıḫ. eKmeyīn somunun içini ufānı böyle ufalayaraḫ atardıḫ onu. a bele bele yapar yağda ġızardardȧḫ. gel yapim ye yinē.

Yok sağ olasın.

gelnim daha güzel pişirere.

Süzgeçe ne derdin?

eşsüzer deyirdiḥ́. süzgeş demīrdiḥ́. eşsüzer deyirdiḥ́ ona biz. patates demi˳irdiḥ́. ġartol deyirdiḥ́. kartol de˳irdiḥ́ da. evelden öle dedig.

Tabağa ne denir?

eşidmirem. önümde tavağım de◡erim. ġavağımda ġavağım diyirdim. yan tavağım yani porselen deyil de tavaġ burda ōn◡ içinde yimeḣ yēĭrdiḣ. a onu derdim. tabaḫ porselen ney. horselen ben gelennen sora porselen görürŭm.

Siniye ne derdin?

teşddē teşde hamır yoğurúrdum. hêle teşdim var bele teşdim vardı hamır yoğurúrdum. kün. ele kün de ėderdim. kün de ederdī̆g. laylonun üsdüne tökerdig.

Kün hamurun yuvarlanması.

siz ne deyirsiz.

Beze diyoruz. Leğen?

alamıyon teşdde var ya. bir zaman teḣnelerde yapírdıḫ. teḣni taḫdalı teḣneler var◡ıdı. teḣnelerde hamır yoğurüʳduḫ. ondan sora teşdde çıḫd. geyTdi. ġurban olūm annadı nēdecesen. sağa lazımdı mu annaTdıḫlarım.

Lâzım.

e yazSan hiş olmasa yazī̆ydın.

Yazacağım ben.

aḫlında ġaldī. isde yavrĭm eti doğruyürūḫ. işine soğan da doğruyur ġatírıḫ. büber de ġatırıḫ. ġavrírūḫ. ġavurannan sora patates mi ġatacīḫ. fasoĺye mi ġatacıḫ. hangisine aḫlıŋ gidēse ora suyunu tökürüḣ. yoḫsa öʸle ġızardirīḫ. ele sahannara beyle ġızardib ġoyŭruḫ eyle de yēyiriḣ. sahannar da nedi bilir mi. cinġo sahan evelden. yedī̆miz Çinġo. Çinġoyu bilir. ondan varĭdī. çī̆mdi porselen ġurban ◡olūm. şimdi de porselen. ū porselende yer mi var. allah eTmesin bir yer oluyo. demir üzü cünġō içi demirdi onun. ama eyi◡idi. unnar da yer◡ idig. kızım maŋa yardım edī̆. eTli yimeḣlerden annadım. eTli yimeḣler de işde ġuru ġurutur yapirrıḫ. eTdi yimeḣler işde. yani indi kēsdig ġurbannıḫ. ġuru pirinş. eTli yimeḣler çeşidliydi. yani şimdiḣ.

Ahırlardan bahseder misin?

aḫırda mı yō cerė üsdünde durŭ̄ller. āḫırim çomum ġoyunu bêle sağírdim. elli aTmış tene ġoyun sağan ġoyunum vardī. oruya da bir tene kürēymizin burdā ortuyu açıydıḫ. küley onun içine ġoyurduḫ. onu içĭ̄ne sağırdıḫ ġoyunnarı. aḫlumdā aḫluma kireş vururdum. malların ġoyunnarın aḫuruna kireş vururdum. seni kim geliP sorannar aḫıra girende deygi

nene sen odada mı ineh́ sağırsın. ele yapıyırdım ele temiz̆ idim. ama yavrım indi bėş on tene de elimi pişeye vurmirem.

Sen bugün çimdin mi?

hē. ben böyün çimdim mi. banyo yaPdım dā. çimdi banyo oldu artıḫ. evelden çimdin mi deyirdin. sen bağa çimdin mi deyīrdin. ama şimdi banyo deir. bezen unudir çimīrsen mi dēyem. üşaḫlar ġabul̆ eTmir. çimmey nedir nene. diyem denizde çimiller yā.

Nehirde halıları falan nasıl yıkardın?

hā̄.

Halıları nasıl yıkardın?

halıları mī. zabun sürterdīh́. torsel̆ idi. sabın da yoḫ̆ üdü torsel. indi ō şimdi yakama şey vār. neler var. hindi vėriller yaḫamā babā reḥmed. onu onu mu. tencereyenėn şeyi olur. ġapaḫları olur. tencerenin ġapĭdı. onu onnan sora pür dane de fırçiynen yaḫı̆rdıḫ suyu. altına laylon serīdih́ halının ġapıda. yaḫuT çaya götürürdüh́.

Ben işte bunu bekliyorum senden. Nereye götürüyordun çaya?

çaya geldim körpüyü. körpüyü keşdin ya.

Ne ile, nasıl götürdün? Elinle mi nasıl?

bezen motor var ‿ ıdı. ġız motȯr sürdü. motȯra ġoyurdūḫ. elimnen götürürdüm. ya nēydirdim. el arabası var ‿ıdı. el arabası olmıya da çīnimize yüh́üdürdüg. bēn bū ġızlar yüh́lürdüK. alır gidiyirdiK çayā. çayda naylonu seririg çayın yanına. halıyi i̊sdüne atıirdıḫ. orda yaḫȧrdıḫ onnan sora da suya bele vururduḫ. vururduḫ. vururdūḫ.

Onu ne ile döverdin?

suya mı.

Hayır. Halıyı mesela temizlensin diye bir şeyle vurursun ya onun adı ne?

zopaynan. ağaşna zopayna.

Adı ne onun?

agaşdı. agaşdar. siz indi zopa deersiz.

Bizde de tokmak derler.

torpaḫdı. topa topa sizde zoba bizde agaÇ. agaş deirdiK. agaş.

Tamam ağaç olsun. Bunları sen mi yaptın?

kızlarım yaPdılar.

Sen hiç böyle şeyler yaptın mı?

ben patiḱ toḫudūm. boncuḫnu. boncuḫnan toḫuyurdum.

Nasıl dokudun?

boncuḫŭnan işleme işlerdim. o zaman işlemiydi. perdelerin hebsi işlemeydi. bu terefe perde o terefe ordan oruya perde. gene var ele. işlememden gene var. bunun anası yerime yer durur a belē. benimḫisi yırtıldı mırtıldı da hele var ⌣ıdi burdē. bunun anası da sevdi. anası da ġaÇ ġaÇ yaşın. yīrmi sekkiz seneden evvel. anası gelerdi yirmi seKgiz sene. zatan kızlar böyüdŭ. gelinner onnan evel de gelinim geldī. ayrıldı geyTdi ōğlan şep ⌣idi. aldı geyTdi bursuyā. gelinner yaPdı unnan sorā. ineḫleri savırdīm. südünü çekirdim makiniya. makina var bilirsen televziyonda görürsen mi. bir terefden ġaymaḫ gelir. bir terefden de şēy.

O makinanın adı ne?

vallā makine dĒirdiK.

Makine değil nene. Başka bir şey. Ne makinası?

hē. süd makinasī. südü çekeciyh südü. südü çekīrdiK. bir terefden ġaymaḫ gelirdi bir terefden süd. onun yağını yayırdıḫ. yayıġ var. ağaş yayıḫ a bele yayardıḫ. şimdi onnan sorā emsan aldıḫ. emsan yayıḫ aldıḫ ā beyle. a bunun gibi. neler yaPdıḫ yavrum neler. çoḫ da aḫlıma gelmir. ān çöl deyidiḫ.

Ne deyirdin?

yimeḫ yėyeceḫ. çölde irgatā eKmeg götürürle heb. keremkiynen pişirdiler.

Çöl tarla mı oluyor?

çöl deirdiḫ hē. k̂öle giden. filan deriyē ā. u dereye giderdiḫ deredeki tarlalara eKmeK götürürüḫ. çöl deyirdiḫ he çöldŭ.

Tarlaları ne ile sürerlerdi?

bunnar benim dilim daha başġadı. bunnarı ki daha başġā. yimeḫ aşi deyim ya. eKmeyi.

O değil. Eskiden tarlayı nasıl sürüyordunuz?

tarlayı mí. böyüh́ derede sörū.

Sen babayın evindeyken nasıl sürürdünüz?

babamın evinde elinde zopa çubuḫ ele o çubuga çubuḫ deirdih́. çubuḫnan boyunduruḫ var. öküzlerin boyunda. oruya. oruya ġoyurdum. zenciri var ya zencire de bir ġazzıḫ çaḫırdilēr. áyāmı oriye vurürdüm. ore sıre geldim ġaşdım geldim. ġaşmadım dūn eyTdilēr.

Bu çorapları, halıları neyde tohurdun?

halı toḫuyuduḫ. ū halı da toḫuduḫ. bele yasdıḫlar toḫduḫ. bu yasdıḫdan deyėl. halı yasdıḫ.

Bunu tohuduğun şey nedir?

bunu toḫudum ḫana.

Ne?

ḫana ḫanā. ḫanā̄y ġuracıḫ. ipi ġuracıḫ. ipinen ġuracȧḫ. şimdi̊ televziyonda da görürsen yā.

Tamam. Sen televizyonda gördüğümü boşver. Sen anlat?

onda onun da heresi vār. kirkidi vār.

Here ne?

here dē a böle bėle belē vurajaḫ şey.

Vurduğun şey.

hē. kih́iTnen de bele bele edecegsen. belē vuracan. ip çezecēn. bağ edecegsen.

Kirkit ne? Arasından geçirmek mi?

bir sıra dolduracaḫsan. bir sıranın üsdünnen iki sırā iP onu hevēynen şeyinen. undan sora maḴġasınān aha beylē beyle keseç̲eh́sen. maḴġasa. ġızların hePsi biliir. elifnen esmer bilmir ama. ġızları yolladım sarıġamışda ḫalı ġursuna. geyTdiler halı toḫū. hem de babamgile de toḫuyulduḫ.

İpleri nasıl renklendiriyordun?

iPleri mī.

Evet.

cehre var annemin cehresi var. o cehre a bele ō şimdi ipi bele sarēller yā. pişėy sarir gelille ō. alatirīn şeylerni.

Çehre ne? O nasıl bir şey nene? O nedir?

o da cehre diyi. a onu ġolu vār. ahan böyle şēydi. ip taḫır ortadan iyye. çubuḫ tüveyhlerin çubuḫ var. onun orta. ipi ordan taḫır. burda da. orda oturub ipi darayacan. a beyle beyle edecen yunū onu böylē edīb saracan. onu annengil edīr dā.

Nasıl renk verirdiniz? Rengi nerden bulurdunuz?

gēndim o cehreyi yapardım halıyi doḫudum ha. cehre zordu. vallā.

Renk demek mi çehre?

ipi yōḫ. bezen o da görükür telefondā.

Renk nasıl oluyor?

irengini mī. irengini de buğā var.

Ne buğası?

iP buğası var. iP boğası var. evde şiraT olur şeyin. şeyin şiradı olur. südün şiradı olur ya. ireng ireng boyuyurdūḫ. her ireng yan bunnarın hebsini boyūrduḫ. bayazda bayaz olurdū. ġarada dan ġara olurdu. boan ġara iP olurdu. onnan ġalanna bunnarı boyuyurduḫ. ġırmızıyı boyuyuduġ. a bu yeşili boyuyuduġ.

Yünü ne ile eğiriyordun? Çehreyle mi? Teşi nedir nene?

teşi de var. teşide ipi eyirmisēn. a böyle vurursun.

Teşi ile çehre ikisi ayrı alet mi?

teşi de ayrı eleT. bir tene böyle çubūḫ. bir tene teşi başı var ahan belē. onun başında bir mıḫ var.

Senin çehren var mı?

teşim mi. ne diyir. urdā taḫılıyírdi. ġaldırıb aTdılar. gelinner geldī. ḫaynanamin teşisi var ẹdi. ġaldırıb aTdılar.

Çehre çehre. Boğazım yırtılıyor nene.

bogazın niye yırtıli. o sorur deyirem. taḫdım ġulaḫlığımda var. hē eşiTmirem ġızım. ā ġızım bele. biz ünüversdiye gelim sā ürgedim.

Tamam. Bana öğret.

yavrım neler gördūm. zatan söylesem ne deFder alar ne ġalem alar.

Sen anlat. Neler gördün, neler geçirdin anlat.

yīrmi iki yaşında adama gelmişem baḴ ġaş senedi. yalan söyleme. sen mi meni do˯udun. heral men seni dōrdum.

Oyy ne tatlı maşallah.

ġız beni söylesin. baban mı dedi. eyi eTdi. gelemnen yanā şey. eyi gezīrdim am bi yil gezemirem. çoḫ güzel gezirdim. īydi yanı. bi yil gezemedim artıḫ. taḫadım ġalmadı. gezdīm gün boğazım yanıyīr.

Güzel lafına ne derdin nene?

erişde pişirir ‿idiḥ́.

Türkü söyleyebilir misin nene?

ū ne şākiyi söylo̊m. şarḴıda mı söyledeceḥ́sen bavā.

Evet.

ne dē̲yim.

Kaderine boyun eğip gidersini söyler misin?

he hē. uńúʸTdum deyirim ki nēydī. hele ō̲greT. heraˡ o da torunumdu baḫ. nene di bağa dė örg̲edīrsin. başda nēydi. türḥ́üsü var unuTdum dā.

mezerime boyun eyer giderem

ekinnere taḫıP tüşende

erzürümden çıḫdım geldim bursuya giderem

ben gidemde taḫıllar buğun vermişdi

ben geldim harmannar döyülür

eyy yavrum eyy ben ġaderime boyun eyer giderem

bunu ey bilir[d]im unuTmuşam.

gederime boyun eyer giderem.

bu da benim ġaderimdi hoca gelip beni söyledi.

Sen bu çocukları nasıl büyüttün? Ninni falan söyledin mi?

ō̲ çoc̲uẖları nası böyüTdüm. bunnarı nası böyüTdüm. neçe. gendimininki mī. bunnar eyi böyüdü. bunnarın bezi var ıdı. bunnarın şeyi var ıdı. bē̲z. ġız ayrı laylon var. laylonnarıŋ çocū ġoardıẖ bezi ġoardıẖ. bezini de ġoardīẖ.

Sefa'yı nasıl büyüttün?

bunnan böyū̲ seFa inşallaẖ ġazanıf deyi ̬iler allaẖa çoẖ şüh́ür. onu şeydi onu ġırẖ gür avdā anasınna babasın yanında yaTdīm. ġırẖ gū̲n zemzem süyu var bilirsen zemzem süyunu. o zemzem sūyunu töh́düm fincanā. fincanın ağzını örTdüm. heral her zaman dedim ağzına çay ġaşşını getir ağzına ġo[y]yum. ya allaẖ ya pisimillaẖ. ya resulalllaẖ. benim bu oğlum aẖıllı kemallı olsun. ya resū̲l. allaẖ sen saẖla dēyirdim. o zemzem süyunu ağzına sıẖırdım. ò da òtu[r]du. buna da baẖdīm buna da baẖım bunu heş yere ġoyurdum. en sifde bu oldu. oğlannarım böyüğ̲ üdü bū.

Sifte ne demek?

ara ara safa olduğu kibī. bunu o ḳadar baẖ. daha bu pu oldu iki yaşında. bu oldu iki yaşında safa oldū. safā iki yaşında oldu. o oldū.bu yēddi yaşındā o ufaẖ bunnan yēddi yaş küçüih́dḭ̊. yēddi yaş. bunna yēddi yaş küçüh́. küçū̲ de baẖ. ōlum mağa benziyir ya gelnim güzeldī.

Babası çirkin mi?

gelnim kū̲zel. aẖıllı. o baban güzel de ıẖdıyalladı. baba da elli elli biş yaşına girib hā. yā baba da girib erbāb. e ẖòca ne dēyim.

urfalıyam ezelden dağlar.

gō̲ŋlüm keşmez güzelden güzelden

göğnümün gözü çıẖsın sevmeseydim ezelden

anaŋ öle ömer baban ola

benim olasan ömer

sesim mesim ġalmıyir ki. gēTdim ġızım ginē. neyi.

Ninni bilmiyor musun? Ninni söyler misin?

ninni balam ninni. balama mı. beşşiḱ yoḫdu gi. nenni balam nenni diyim. beşşiḱ yoḫ ġurban olm̄ öyle söylerdim. ben de aḫlım o ġadar ġalmíyir.

e nelli nelli

nelli balam nelli

nenni sefam nenni

sefam allāḥ sen herkeşe ver. herkeşe ver. safiya da ḫeyirrisini ver. herkeşe ver. ȯndan sora da.

urfalıyam ezelden

urfalıyem ezelden

g̱óŋlüm geşmez güzelden

g̱óŋlüm geşmez güzelden

g̱óŋlümün gözü körsüŋ

sevmeseydim ezelden

ḫoca heş bu ġadel ġonuşmamışdım.

Hiç mi konuşmamıştın? Nene?

cān.

Eskiden kocakarı ilaçları vardı.

nēy vardı ġurban oluyum.

Kocakarı ilaçları derler. Bitkilerden ne ilaçlar yapıyordun? Hastane yoktu ne ilaç yapırdiniz?

ḫäsdäḫana sayīrdim dērdĭm aha buram ağrıyir. aha ārıyir.

Hastaneye gitmeyince iyileşmek için ne içirdin, ne yiyirdin?

ne yeyirdim. dermen hene yēyirem.

Küçükken ananız babanız iyileşin diye ne yapirdi?

yogurT ye˯erdiḱ. ġaymaḫ ye˯erdiḱ. tavuḫ mísir kesirdi eT ye˯erdīḱ. yedīmiz o. eT yi˯irdiḱ yumurta yē˯irdiḱ. köy yerinde. yogurT ye˯erdiḱ. ġaymaḫ yėdi. o çay ǐsdǐmiz südün ġaymaġını ben birez duru çeḱḱerdim. ġaťi çeḱmezdim. onu pişirerdim. onnan yogurt mayalerdim. ağzına alardın ū. keşgi gene. a bu tarlanın yerinde burda pencer ekerdiḱ. yarsını başġasına vermiş. ȯ da görünümdü. görümün uğluna ġayterileri. yarsin de biz benim ġızlarım başıma toPlanırdi. gidir onnarı. ġızlar onnardan utanmırdi oğlannar utanırdi. burda pencer ekirdi. çay otu.

Koyunlarından bahseder misin?

ġoyunumma mı e ġoyunum işde sağırdım. yayığı mı deyir. yayıgı mı. ġaymağı. sen görmedin mi. o makine canım o makine pililler. makine süd makinasī. senin aḫlına gelmez mī.

Kardeşin düşmüş ya onu anlatır mısın?

ġardaşım aTdan mı. benim indi beş bacıyıḫ. ġardaşım yoḫ. ġardaş olmir. ġardaşı ġardaşım oldū. ġardaşım olduğu kimi. geldiler ki keşge dediler gi bacān tökecīḱ. bacıyı söheciyḱ dediler. ya bir ġoyun ver. babam bir ġoyun verdī. ele olduḫ geyTdiḱ. ġardaşım epeyce oldu ḱi iḱi yaşında oldu. babam ata bindi. başġa köye ge^{y}Tdi. salata almağa. salada. evelden heybe vardı bilirsen. addarın üsdüne ġurardılar. iḱi terefine doldurardılar. heybeyi bilirsen mī. heybe bilirsen mī. baḫ bu ḫalıdan olur. a baḫ bu ḫalıda. ā bėle yarı olur burda ortasındā.

Heğbeyi nasıl yaparsınız?

heybeyi de işde örerdiḱ buruya ġaden. burdan undan sora ara açardıḫ. ȯnu ördüḱden sora obür terefni obür terefini başlıyardıḫ.

Koyundan mı yapılırdı?

ne de˯ir.

Koyun yününden mi yapılırdı?

tebi ġoyün yününden yapirdıḫ. eyle bōyyurduḫ toḫuyyurduḫ. ḫana ġururduḫ ḫanā. hele ḫanalarımız var çatıda bunnār. gendimiz çatıda var.

Hana ne?

hanala agaş. televzüyonda da görmüşsün. hana agaşdı. iki tene agaş bėylē. ortası deliḱ. iḱḱi tene agaş. iki tenē agaş. onu ipinēn ġorurdů̊ḫ indi. am ḫalıyı ġuruf ġurufdu.

Tamam sen anıyı anlat. Attan nasıl düştü? Çocuk nasıl attan düştü?

aTdān babam gidir salata almağā. işde ō heybe deyiriḱ biz una heybe deyiriḱ. gidir babam alıyír. haşa sennen buğan terefe geliyir. súy‿üsdüne ġoyur onu başġa yere gidib súy‿üsdüne gedir de geTdī̄ kimi ele aḫlıma gelir bu ūğlan aTdan düşer dėyi. ele bele geTdī̄ kimi olanı alır ġaldırır. düzlere tüşdū̄ḱ. beş bajı ana hepimiz. gendimize gem sürürüḱ. gemi bilirsen. taḫılları sürürdüḱ. şimdi patos var. patosa verirler. onu sürerdiḱ. ḫarman ederdiḱ. tahda var. tahdıya iP bağlıyar. boyunduruḫ va. boyunduruḫnan. onu sürerdiḱ. onnarı ġoyduḫ. harmanı ġoyduḫ. öküzü öküzü gemi memi ġoyduḫ. ġaÇdıḫ. ġaşdıḫ geyTdiḱ ġardaşım babam başġasının arabasınnan getirir ōy. geldiḱ bir ġoş kesdiyh. birni fuġaralara vėrdiḱ. niye evde eve gelsėydin kī̄. evde uşamız muşamız a bunnardı.

Tamam gelirim sonra.

kimse kimsiye de gidī̆f gelmir hā. bu ḫäsdäliḱ çíḫdı yā. senin teze mi. ünüversdiye teze mi geldi. evnī̄̊z mī̄̊ burdadı.

Ben burada değilim.

urān ünüversdesindesen mi. i maşalla neye alıfsan ġurban olurum. adaníye gelse müsefir edeceḱsen mi.

Edeceğim seni gel. Büyük oğlun Yılmaz'dan bahseder misin?

ilmazı neyinė annadım.

Anılarını anlat işte.

eve gē̆dsem aḫlıma geler belki. söyledim. yorulmadın mı sen.

Sen yoruldun mu?

işde deyirem da türḱü de. oynuyurdūh. a bele tuturdūḫ. kübra le. ben de derem kübra nerelere. peḱliyillēr. getireceḱler.

Çocukken ne oynuyordunuz?

uzaḫken. hedīg. hedī bilirsen. ġavurġayı bilirsen. sacın ̊isdünde ġavrullār. tahıldan ġavırÍÍlár. ġuyurdular. Ízıd parddadıysın ya Ízıd parddadiylar da misır. mısır ÍázıT deyirim.

Nene cücükten de bahset. Cücük bilir misin?

ġulaḫ yoḫ kū̄ annadȧm da.

Tavuktan cülük nasıl çıkartırsın?

baḫdım kī. cücū̄g tavūġ yumürddūr. bir ay ġaden. tavuḫ orda basġın yaTdığı kimī yumurTlīr. undan sora tavuğu ġöyuruḫ ōn‿üsdüne yatīr. yīrmi gün. yirmi günnen sora gidib baḫīrı ki bele çaddadmış yumürTüyü. allān heKmedi o da ållān heKmeTi. çatlıyīl. sabahdan gidiriḱ cücüḱler anasının‿altında ġabıḫlar bir terefde cücüḱler bir terefde artıḫ saḫlıyiriḱ onu. ya yem yedirīḰ. ya egmeg ufalıyil yedirirīḰ. süd ġoyuruḫ. yedirir böyüyür.

Neyden saklıyorsun?

aḫıl kesirīḰ. hindi şindi misır değecēm. biz misir deriḱ. bilirsen ki.

Sen rahat ol konu. Bilmediğimi soruyorum zaten.

bilmezsin öyle deyil mi. tavugu cücüğü. anan çıḫarTmir mī.

Anam çıhartir.

çıḫardabilir mi. adanān içindesiz yoḫsā.

İçindeyiz.

e nasıl ġoyullar şeherde. ġapıŋızda besliyiz.

Evet.

heye ġızım hō ġızım. söylesem. söylesen ne defdere çıḫār.

Nene bizim bir çocuğumuz var. Evde tavşan besliyir.

canım geliydin eve bir heÇ olmıya bir ġíyma pişirirdiḱ. yeyiydin. eT gec‿olardı dā. niye gelmedin.

Sen bana yemek yapma.

ben yemeḱ yaPmirim.

Kim yapıyor? Annesi mi?

yoḫ ben heş bir bardağı ordan alıb bir bardā ġoamiyem. bir bardā alıb oruya ġo◡amirem yani anaŋ◡ olmasa isdemirem valla. isdemem ki bir bardā alām orda yana. ele işde ıḫdiyarlıġ ele ıḫdiyarlıġ. ele olursan k̂ī ele aḫşam olur.

Sen bana anlat. Başka bir şey isdemiyirim senden.

ihdiyarlıḫ zordu inşallah bennen de çoḫ yaşarsān de◡ersen gi bir geTdim söylüyen neneyi gördüm. ġulağı car neneyi. a böyle söyledi ġurban oluyum. çoḫ zordu. íḫdiyarlīn her şeyi. banyo yapaç̲am hele erinirem ġaḫam ordan deyyem bir banyo yapim. suyu indi evelde ġazannarda isidirdī́h. küreíhler gü◡ümler var. güğümler bilirsen mi. onnarda isidirdíh. tendirlerin içinde. getirir başımıza tökür. indī. bunada irazı deyilem. ordaki demeK yuḫarda da var banyō. lavobā aşşag̲da da vār. her yerde ġurban olúm. biz heÇ gün görmedíh. biz heÇ temiz iş görmediK. biz heÇ heÇ bir bişe göremedíh. elimizde neki gelirse onu yapirdıḫ. ocaġ su ġoaḫ başımıza tökḗh. o da bize kıtiydī. ama indi baḫ. ben burda yaḫanirem kübüra ikidir yuḫarda yaḫanir. haşetenen üş tene lavåbo vār. íhi tene banyo yaPdığın yer var. indī şindi var mı. o zaman var◡ıdı. bir tene bulamirdıḫ. birē odanın birinin yanında beyle şey yaPmışdıġ. orda banyå yapiydıḫ. öreTmenner de gelir ȯrda yapidi. şimdi hazır su sıcaḫ su gelir ordān. sular var yavrım. hindi bolluḫduy. allah higmeTine razı ossun. hele bolluḫcū. ne bilem bahalı olúysa olsun. her şey bol. her şey. evelden bir ġurbana ġatardıḫ bir hisar. şimdi allah versin oğluma bir tene teK◡aldıġ. yeddi adamıḫ. heremize bir hise. annıyirsaŋ mı.

Anlıyorum.

yeddi adammıḫ tahā yeddi üÇ oğlanna. bir ġız anası. babası benim. tam yeddi. ama evelden bir hisē. bir kürey ed geleciydi. bir ġuva. bir ġuva ed geleci. e şimdi. doldurucunun bir şorda biri şōrda. onu götümediler orda oğlan aldı. tig doncurucū. her şey bol yavrum her şey. heş de mesele. her şey bol yeyiríh. köylere ezel satan gelmese nerden şe◡erden bize ġavın geleceyh ġarpuz geleceyh. ne üzüm geleceyh. nerden. k̂imdē. cenim eve geliydin heÇ olmaza yanė evmiz eylē sermiş esgi ev. yeni evin de çoḫsunu götürmemişiyh. hele ġırmızı ağan bele ḫalıların hebsini ġoymuşuḫ burda. anası sermiş. temizlemiş. ya nėrde oturacaḫ. gendimize yataḫ ayelleTmī̲ş. ġarolyalarımız burda ġalır. gelnim de benim de uşaḫlarım da hebsini. oldu hebsi. adanadan. bir gün ola bize misefer e[y]le. bir gün misefirim ol gel. niye buruya gelib oturana ġadar orda oruyi geziyin.

E beni buraya getirdiler.

kim geTdī.

Onlar getirdi.

o dāyyíŋ seni ġoyuna getirib sadmağa.

Evet. Koyuna satacak beni.

heÇ umuTda ġalmasın ġoyyun yoḫ. şimdi kürTler verīr. şimdıġ om beş yirmi altına om beş altınā. yā elli altına baḫ belē. ele unnarı ġız şimdi ele diy. başlıḫ maşlıḫ almadıḫ. bir görümüm var ‿ıdı.

Görüm ne?

bir tene görümüm vardı. bir tene ġızdığım var ‿ıdı. düyünü ben ē^{y}Tdim. o ne dėyir.

O konuşuyor kendi kafasına göre.

o da annadır. o da annaTsın. vellāh ḫòca yoruldum. allah irazı ossun.

Tamam. Yorulduysan ben seni konuşturmayayım. Biraz dinlen. Bunun adı nedir?

bunun adı nedir. mahaT.

Makat?

mahaT hē.

Bunnar nedir?

ḫalı yasdıḫ. ḫalı minder ḫalı yasdīḫ.

Bunlar nedir?

u da ḫäsırdı. ḫäsır ġoymuşam. ḫäsir kibi pişeydi o da. ağaşdı da ağaşnan ördmüşle. üsdünü de şey edmiş tenekelemişler. niye gülüPsen söylē. a bunda evelden bu var ‿ıdım. bizim zámanımızda bu alatiriḿde yoḫ ‿udü de.

Sizin zamanınızda ceyran yoktu. Sen ne yapıyordun?

yoḫuydu lamba yaḫírdıḫ. kübra bize bir lamba var o nedir ō.

Löküzü mü diyirsin?

löküzü demirem lamba lamba. gazınan yaḫıyola ya. bu da görmür lamba ama bizde vardı. lambayı bilirsen mi.

Bilirem.

gaz yaginan yaḳırdıla. evelden onu gaz yagiynan yaḳırdılar. unnar ‿içinde pitil var yā.

Ekmek nasıl pişirirdin?

egmēḥ.

Tendir?

tendir eḥmeyim var. tendirim var ‿ıdı. egmeg pişirirdim. ḫamırı yoğurürdum. eşgirdi künde edirdiḥ. ġızların biri merdene edirdi. açırdılar yanı onnarın.

Merdene mi ediyirdi?

merdene hē. amaTa. ha bele bele atıyrıḥ. eKmeyi üsdüne.

Neyin üstüne seriyordun?

hoşġunu üsdüne ġız.

Rafata var mı?

refata hē. refata oy refatay de çubuḫdan yapillar. üsdüne bez ġoyuruḫ içine de laylonnar var yā poşeTde poşedderī poşedderi onun içine doldururūḫ. üsdüne de bez çekirīḥ. bez yanı tigmiriḥ tiḥir yanı. bẻyle aynı bunu kibi tiḥili. lavaş tendire vururduyḫ. ketene pişirirdim baḫ beʸle. keteyi bilirsen mi.

Bilmiyrem.

lavaş şurda böle ağan böle ortasını delir ele vururduḫ.

O neydi?

o da ġabara egmeg. biri deyirmī biri lavāş bi de ġabara egmeḥ. üş tevir pişirirdiḥ üş tevir. siftası lavaş pişiriller. yammasın ebbeḥ yammasın. ince vurur çekiriḥ vurur çekirīḥ. ondan sorā böyle deyirmi vurur. deyirmi rapata var. onnan da vurruḫ. ondan sora da ahan beyle ufaḫ ēlmizinen vururuḫ. eyle uzun edīrem. satılīrdi yā. şimdi satılir. uzun egmeye. aḫşam erola derim keşge onna getireḥ. sumunnan. somunnan ulsa da. bu ġaden söyledim. boğazīm şey.

Tamam yorulduysan boşver.

çoḫ eyle ġonuşdum da. öʸle şeylerinen uğraşdīm. ineḱ sağdım ġızīm. ġoyun sağdım. ineḱ sağdım. ġoyun sağdīm. körpe böyüTdm̄. torunnarımı böyüTdm̄. ġaş torun böyüTdüm. üş tane de o birī bir ġız iki oğlan unu böyüTdm̄. üş dörT tene de bunnara böyüTdüm torun. ġızlarım şu ana baḫmirem.

Nene sekkoyl neydi?

sekkoyl. çalī. aḫırları süpürür peḱ. dā indi o yoḫ çeken var. çeken o da ġolay o da. ḫoca ben ēm hemi o işleri görmüşem hemi de yani çoḫ gelin ġız gelinnıfını çoḫ gezmişem. adam beni götürmüş her yėrē. ġırıḫḫana da geTmişem. osmanye geTmişēm.

Cehiz yapmışmısan?

gendimē. ġız vallah ġızların gendi yapıḫ ceyizi yapıḫ.

Kendine?

he gendime gendime yaPmışam. işleme mişleme o zaman. şimdiḱi bolluḫ nerde ġurban oluyum. hebsine hazır alillar. kim cīz alir. kim cehize baḫır. hebsi hazır. geT tükenē. ceyizi sen ġıza oğlana verir. durúr. ged ‿ordan tükene parıyi götü al geti. evelden neliydī. iyniynēn işleme yapırdıḫ.

Burda önemli kişiler var mı? Alim, şehir gibi. Ahmedi hani'yi bilir misin?

ne deˬir. egmeḱ hani ne. eḥmedi ḫani. nerde. ağrıda mı.

Nene sen Karapapak mısın?

hē ben terekeme. yanı azeri deyiliḱ. azeri başġā.

Aranızda ne fark var?

hele ġonuşdūmuz kelime azerī. bunnar nası ġonuşur. azerilere piz azerilere deriḱ beşinci messeb. deˬeriḱ onnar beşinci. onnar aliye bula. onnar da bulül. onnar ali peygamberimize bulūr. biz maᵘḥammed peygamberimize bulürūḫ. bizīm biz maᵘḥammed peygambere bulüyrūḫ. onnar da aliye burur. onnar gendilerini ele vururlar ediller. zencirinen vurullar. şeyinen görüfsen mi. görüfsen. bizim burda bir yaḫın kõy şey ġaze var ġazede.

Terekemeyle, Ahıska, yerli Türk arasında ne fark var?

televziyonda izliyiriḱ da. azeridē. siz nesīz. ben de adam deˬirdi mağa. deˬirdi sen dilin āʸnen beşinci meshebin dili gibi. ele ele ġonuşuʳduḫ. bėşinci mesheb dēyiliḱ. bizim yaḫın

köydü. babamın köyü buruya yaḫındı. bililler. biz onnara azeri de‿eriḱ. biz ma^{u}ḥammed peygambere bularıḫ. ma^{u}ḥammed peygamberdir.

Sen hanefi misin?

henifi henifī. ben eşiTmirem eşid ġurban oluyum. nē‿eTdin. itirerem kübra sonrā. ō memmed dayyın bi şi‿e dŭşdü. öğŭn sōlesem çoḫ uzūn. ney aḫlına geldiki onu dēyyim. ġurban oluyum. kürdder şer ‿aTdı ki ġızımızı al ġızımızı al. oğlan da almadı. oğlanı vurdu. oğlanı vurdu otuz ġurşun canınnan çıḫarTdılar. örmedi oğlan ġardaşımın oğlu bilirsen mī. ondan sora şeydi. gēTdi. babamın yurdunu yuvamı bildi. adam oğlan ölmedi ġızı öldürdülēr. gendi baç̲larını gendiler öldürdüler. babamın tarnasī çayırı evī eşī oydu ġaşşı geyTdiler. simdi izmiTdedile onnar da izmiTdedile. ö^{y}le babamı yerni hePsini aldı geyTdiler. öbürü geTdim gördüm öle üzüldüm. ḫasteledim. ge^{y}Tdim. bir bizim adamın başda ōlu gelmişdi arabıynen. dedi seni götürüm ele yaḫındı köyümüzdü. uşaḫlarım muşaḫlarım getmir. gidif gidēr geTmezler. gine tüşman sahabı oldular. evlerini. gelirdi. muhderliḱ zor ‿üydü evelden. onnarı yemeḱli işmeḱlī. bili köğün millēd toflanacaḫ tessizar geldī. biri şordu köğün milled toFlanıf. bŏy ‿odamız vardı gelerdiŋ görürdüŋ. ġocamā bėyle udamız var. ele bir udamız. gendi bėytonturucu bėyle tahda deyīl. evlermiz eyiydi ġırıldı töküldü. indi şey olmadıḫ. elli alTmış seneliḱ evler tamir yoḫ şey yoḫ. ġöyduḫ çıḫdıḫ geyTdiḱ. eyi mi eTdiyh. dünyáda da burda ben uçağnan gidir gelirem.

En iyisini yapıyorsun.

gidif gelemem. ölerem o daġġa canım çıḫar. ölmem irezil olaram. aha bunnar da mağa arabiyē piri de geler. ya arabiynen ya uşaḫnan gidīr. ōŋ ‿altısı da arabiynen gidiller. ya buna para ĺázım. dünye ġıden para gidir. heÇ erol uşaḫların birini oḫudur. heş birini çalışdırmir. am bu çocuḫların pirini çalışdırmir. adam vermedi ġızlar oḫumā vermedi oḫunnarımız var ‿ıdı. şimdigi zeman aḫlım olür o hērifi öldürer. üsdüne. çay bir bardaḫ. baḫlıḫ bu ġaldara inşallah sefa ġazanır. allah ḫäyirlisini versin yavrŕm. şeḱer ġabi. görmesem bu ġız ġaḫıb vermiyejiḱ hē. mā deyil eşiTmire. eşiTmirem nēdim.

Nene zayıf birisine ne dersin?

kimī. biT ġurusu. bidderin ġurusu. o ġaden zayīf, sarī, ġubġurū.

Atasöz söyler misin?

ne sōlüm ġız. türḱü söylesem.

Bir tane atasözü söyler misin?

neyi. atasözü ney dim ney. atasöz ne diyim unudmuşum. atalar, dedeler, nineler. evelce söbe mi var ‿ıdī. evelden ıradyo mu var ‿ıdī. bir ġonşuda var ‿ıdī. içinde ȯlacıydı. ġaḫıP oruya giderdi. ġaynatam ġaynanam ben gidir. de bilmiriḱ. bir gün ġızımı almanyaya vermişem. bir de emmim torununu vermiş. emmim toru da ġırıḫḫandadī. o da ġırıḫḫanda bu da ağrıda. iḱi ġardaş geldi buruyā. almanyadan üzüḱ tahmağa. işde onun heş göğnu yoḫ‿uydū. bir de şeyidi osmaniyede bir öyreTmen senden eyi olmasın. ġız dēl erkeḱ öreTmen. cevded ḫoca. bir gün ġızlar ere geTdi geldiler ġırıḫḫana geldiler. biz de görmeğe geyTdiḰ. bennen adam da görmē geTdiḰ. bem de ġızların iKi. bezendi cüzendi çıḫ dedki ki heleki de sizin ō öreTmenin evine. baḫaḫ da biz de ġaldı üş dörd senē. bizim köyde ġaldı. ġaḫrı gele ġapıyı aşdım. geyTdim onun anası mağa her zeman de‿erdi ki telefonda cevded ḫȯcayı urdan evlendirseŋ. ele ġapıyı aşdım ġarıya dedim gi baḫ. iḱi tene geTdim. sen bir tene isdiyirdin. ben sā iḱi tene ġız gēTdim. u ġarı öle sevinir dedim. hec boşuna sevinme. iḱsi ere gidif. unnarı gezdirmeğe gēTmisdile. ilēmmiŋ torunu. geyTdiler almanıya. geyTdi ġız emmim torununu oğlum ġabil eTmedi boşladı. boşadı geldi. hemi emmim torunudu gendi benim emmim torunu. torunu bilirsen mi. çay sicaḫdır. hendelebildim savuḫdu. ula başşıma bilmedim.iyyem mi. nene eyiyse neysē. sen bağa görsedecegden mi. ulmadı mī.

Oldu oldu.

seniŋ telėfonuŋa aldı mı. hele baḫ nene eyi çıḫmadı. seḱsen yaşındaki ġarı. seyhsen beş yaşındayım. bir gün eşidersen ki nene ölüf heyvah. hēy ne eyi ġoca söyleTdim ki.

Nene böyle söyleme ben çok duygusalım.

ġardaşların nevin evli mi.

Evli.

evlidiler mi. ġızzar.

Evli. Hepsi evli.

bir sen bekersen. eyi allah eysine ras‿gessin yavrum. yērleşib durā̄. yerleşemedim ula. piçoğlu çekemir mi nēydir. bu senin telefonunda mā. ėy zararı yōḫ. baḫ ne güzel çıḫdı. íḫdiyarlıḫ beledīr. sen niye telefonuŋa alsan. al telefonuŋa anaŋa götü görsed. de ana seḱsen dörT beş yaşındā.

Seninle biz oturuyoruz işte. Çay içiyoruz.

buruyu mu deyirsen. o indi herifin evidi mi.

Hangi herif?

o güneş şėyini yapan. onundu mu.

Evet.

bize vermir mi. orīy şindi namazdı na zamandı ġıḫılmışıḫ. ne söylüyür aḫşam námazı mı. aḫşam da olmūl heral öle deyil mi. aha hurda ġılı◡ir. siz buna ne deyirsiniz.

Yastık.

yasdıḫ. ḫalı yasdıḫ.

Yok. Yastık. Kırlent.

ḫalı demir mi. boş yasdīḫ. baş altımıza ġoyduğumuza ne deyirsiniz.

Ona da yastık.

o da yasdıḫ heye. biz buna da ḫalı yasdıḫ deyiriḱ. ama baḫ. şimdi makine taḫuyu. ėvelden ellinen toḫuyuldular bunu. şimdi elinen bu yasdıḫ. babamgilde toḫurduḫ ama bunnarda aldıḫ da toḫumadıḫ. bir de iP eyirecen bir de boyuyacan. bir de oturuf toḫuyacan üsdüne. oḫuyŭf toḫuyannar televzüyönde görürsen dā. şindi nasıl doḫuyullar. aynı ėyle. anam da öldü. anam ġurürdu evel◡īrdi. kirkiTlirdi. maḳġas◡olu üÇ bėş sıra gideceḱsēn onnan sora iḱi sıra gidif geleceḱsen onnan sora ilmeyi çezib bir dahā ele. bu çoḫ ġolay deyėl. zordu yanı toḫumağı. içinde oturacaḫsan yani. töyhsü[n] gessin mi. çay töyhdü. īç.

Yok içmeyeceğim. Teşekkür ederim.

ġızım maşşalla. ġaça ġaça geT. epeyce uzaḫ gördün evmizī. o yol ayrımı var ya oruya gelirsen mi. bizim ġapide. tám bizim ġapiye dereF gelir de.

Geleceğim ben senin yanına yine.

epey zamandı gelifsen.

Bir hafta oldu.

bir haFda. na zaman gidecen.

Belli değil daha.

yaní burda mı ünüversdiye ġalacan yoḫsa gidib òrda mı. burda ġalacan hē.

Burda kalmayacağım. Gideceğim.

e izin alınır mī.

Evet aldım.

izin veriyler mi.

Veriyorlar.

heÇ burda ġalmadım mī. burda ünüversde de ġaldıⁿ mī.

Üniversitede kaldım. Konukevinde.

evle mi. evde mi ġalirdi. ȭreTmen evinde mi ġalirdi.

Evet.

o da benim söylediğime gülür. diyir nenem nası incelī̇r. ya söğlemē boşu boşuna nēydim. bir sene sineḱ de başımızda dolanir.

Sen Kübra'yı çok seviyorsun?

sevirim vallā hePsini de sevirim. iyaḫları daşa deymesin. turun sevilmez mi. torun oğuldan ireli seviler. ama sefayı hebsinden çoḫ sevirem. obir oğlumun ayhanı sevirim. şenol da sevirim. unnar dā. sevmez mi adam torunnarı. ġızlarımı da var. birinin beş tane ġızı var. dördü öreTmen biri de buruya geldi. gelin geldi. aḫlım kesse burda dururem aḫlım kesse ḳızların yanine gidir birer ġalirīm. bursüyē almanıyeden gelen dedi ki ben gelif sen bir ay benne barabar ġalana. ġocam gelmir eve. onu izini yoḫdu. bir ay onunan barabar ġaldīḫ. òndan sora didi seni alıp giderim. aldı geldi beni. parıyi ben verdim yani ona minnetim yoġ. benim aylıgım var. para. adamın aylığı va. bunnarın hePsi mağa mühdeşdiler. bunnarın aylıgı maylıgı yōġ. işşallah olar. bir zaman olar da. a bir geldi on on beş gün ġaldı. bir gün bizi erol çaya sesledi. dedim ki erol çayı nedir. orayı çay içir. niye urda bir izgara yapsan. iḥi kerem yaPdılar. ordu geldi. ġız da geldi burda onun ġarısı da geldi. başġasının ġarısı da geldi. ele oTduḫ. söyledī̇ḥ. çıḫdı geyTdiler. birī̇ yaḫındı görürem. çoḫ uzaḫdı bilirsen mi. yanı arabiynen geyTsen on on sekkiz sahaT ancaḲ gidiyirsen. burda evlede minirsēn orda sabah onda mı on ikide mi. ben gendim gidiyrem. bürda götür üşaḫlar uçağa bindir. erolla tanışı manışı çoḫdur. ele ġapıya çıḫdīm kimi deyi teyze sen erolun anasısan mı. dedim eveT. elimde de çente. çentiyi başġasına verdi meni

yolladı. ama indī bellemişem araba yoḫ. ĭsdirem arabiynen götürürler. gendim isdiyrem araba. hava alanı içi de uzaḫdı ġurban olʸum. hortum mortum çoḫ uzaḫdı. ġızınan barabar geyTdim. em böyüḣ ġızımınan barabar. u da o polis oldu. aldı geyTdi. zaman çıḫdım. çıḫıf gidende dedim ġırḫ yaşına giren. ne ġırḫ yaşına gidende geldī. ne de eyTdī. evi vār. uğlunun evi vār. gendinin ġızların hebsinin. sonunu za yėni vėrdī. teze nişannadı. yeni nişannadı. ama oğlu iki oğlan bir ġızdı. şükür unnarın da heresinde iki tene oğlu var. işde uzanıp gidir. benne benim şeyim uzanir artıḫ geyTdiycem. ġızlarımın da var oğulları. böyüḣ ġızımın bir tene beş ġızı var. biri de uzman oldu aldı geyTdi. iḣisi de köşdü geyTdi. biz de köşdūḣ. biz de vetanımızı ġoyduḫ geyTdiḣ. elleri vetanına. siz belkidem bunnardan. sōyuḫ tüşer. buranın soğuğu kışi yamandı bilirsen mi. çoḫ bėter idi. söyuḫdan buzlar donür. söyuḫ tüşdü mü ben çıḫıP gidecem. urda mindirilli urda da ġızlar gelir. arabaları var alıf gidiller. anağıŋ da epeyceymiş çocugu. en soŋu sensen mi.

Aynen. Benim en son.

eyi en son beşşiK. ġız mı çoḫdu uğlan mī.

Kız çok.

mübareK **ġıd** çoḫ olur neyse.

Oğlan bir tane.

vāllah bāşlasın. ġadın da una. çoġ oğlan ossun. ġorḫma ben de ele eTdim. bir tene uğlan daha uldu öldü yā. altı yeddi aylıḫ. hele unnan serf daldan üş dene dā. elif esmē. sen bunu ġoyuna mı satacaḫsan.

Evet. Koyuna satacağım.

e ġoyüni kim vereceḣ sā. bunnara anası babası var sen ne. dayısı va. yazıḫ deyil mi. sen bunu kürde verersen de sen de kürTsen mi. ūy allah idmesin. yoḫsa sende mi kürTsēn. yuḫ yuḫ. madem bunun dayısısındı kürT deyilsen.

Allah cezanı vermesin yalandan ölecek. Yok nenem yok ben Türk'üm.

erol buda mı senin arḫadaşın. bunun babası mı. babası mī. sen babasısan. ona ġaT. baban çay vereceḣ bardaḫları yȧḫā. niye eve gelmediniz Ki yemeḣ memeḣ yeˬerdiḣ. e canim ben de seḣsen doḫsan yaşındiyam aḫlım o ġaden getirmir dā. ġulğım yoḫ. eyiki köydedi. köyün. erolu biz heş görmür üzünü. a böğön gördüḣ. gece de gelmir eve. ben onun

ġarısının yerine olsam ġabıl eTmem. örgedirem gelini. deyirim ki ille getiy. e bu gėce de gelmir olar mı. kece gidif. yoḫ canım nerde bulaç̲aḫ. inşallah bulmaz. bir zaman odalarını açar baḫırdım. dā açmirem indi yani. gidir baḫırım eyaġġabılar ordaysa derim tamam geldi. taḫsı ordasa gelif. gelmirdi. siz demirsin ġaḫ geT senin ġarın. erol bu da arḫadaşındı. oğludu mu. şoförlüK bilmirsen mi. gendi sizi mi götürecēh́. bu şofėr deyilsē. men ġocalığımınan taḫsi sürmeye ne var ki. ḫakan geTdimi erol. allah hakandan da rázı ossun. ya kışın giden bu arḫadaşın. neyse çıḫdı. yoḫdu. aḫşama ġaden şeherde. evin şeherdedi. olamaz olamaz gelinim güzel eyi. eyī yemeK pişirir. hele görsen gelinimi de˅ersen ki eyiki erola gelim. eyle güze gelenem va. ağzında tişi yōḫ. erolun da huyu eyi hesiyeti eyi alla şüh́ür. arḫadaşı eyi. gendi ėyī. yarendi baḫ ben eyi arḫadaşlarır oturur ġaḫır. ḫumar oynıyannarınan ġaḫmir. men ne bilim. zamanım ossa dalına tüşer gider bulardım. bizimkiler burda dö˅üşerdī. ben laganı buruya ġo˅ardım. alar kiderdim şe˅ere. alar giderdim onnara. bir ġaynım var deyirdi. allah senden razı ossun. allah senden. ele yā. ama dā neye yarıyrım. daha pişeye yaramam. hindi bir bardaḫ çay isdemirim içem. gelinim var. uğlannarı evlendirsin. erol ġarıyı nedeceh́. baḫ oğlumuz sefa bundan da böyüh́ bilirsen sefa. heş ‿olmasa birinin düyünü birinin düğününü görüm ondan sora. oğlannarın düyününü yabsın. ey niye sen evlensene. o evlenene ġaden sen evlen. e ona da yoḫdu. bu senin oğlundu mu doğrudan. oğludu mū. oğlanın yanında nasıl diyirsin evlenecem. erol dese evlenirim üşaḫlar ġoymaz. ben de ġoymam zatan. bunu döyün deyecem. gidib ġarına. nedeceh́ ġarı. gelinim temmīz güzēl. çocuḫla nası güzeldi baḫ. e bağa benzir. babasına benzese güzel olardı. babası neçe güzel‿idī. heÇ görmüşdü mü. abdulliy görmüşdün. o da seh́sen doḫsan yaşında. o da ele aḫıllıydī. sigara işmirdi. erol cigariyi ağzına soḴdu. heÇ sigariyi ağzına ġoymir. senin evin şeherdedi mi. allah irazı ossun babām. allah irezı ossūn. oğluŋa evlendirirsen mī. bulamadın mı sen. şimdiki ġızlar oğlannarı gendileri buliler. sen bul ondan sora bul gine. undan sora mejbur alabilēr. evli mi. oḫul mu. oḫuduğu yerde bulamirsen. bi dene bul. ġaÇ ġardaş ġaÇ üşağın var. oğlan ġız.yanı ben melmünem altı tane kızım var memnünem ossun. erolun da üş tene oğlu var. bir ġızı. himdi onnara da evlendirerse bir ġız onnardan olur. eyle ele herkiş ele. şimdiki zeman öyle. bir oda beziyecen cehizini beziyecen. aynı beziyecen. yirmi tane de altın mı verersen. otuz sene mi. erol aḫşam namazı oldu ben gidecem. haydī çoḫ söyledim. haġġını halal ‿ēd.

Teşekkür ederim. Hakkını helal et nenem.

helal olsun haydı. ūy āşam namazı da geşdi. çamırdı mı. sen çamır olma men olsam yaḫın. ele çoḫ selam söyle hanımıŋā. haġġıŋızı halal edin çoḫ.

Sen de helal et nene.

halal ossūn.

Konuşan: Zeki Işıl

19

Derleme Yeri: Ağrı/Tezeren Köyü

Konusu: Türkü

Derleme Tarihi: 02.08.2021

esgiden barmağım yarayidi. esgiden çōḫ hasdaydım. allā şükür şifamı buldum. iyyem. esgiden toylarda davul zurna çalardı.

Karapapakla Ahıska arasındaki fark ne?

o savaşda bunar kaçıb gelmişler tamam mı ahıska karapapaḫ. bunnar mahacır olaraḴ geliyor ya buraya bunnar hePsi asıl karapaḫdır. bunnar ġız vermiş. bunnar aḫraba oldular ya. o esgiler bilir. küken. esgiden yōrT parkacı var ya parkac diyiller da yōrda parkac yōrd mayalıyor ya içinde onnar esgiden cıngırı diyirdiler. cingırı hē. tencereye ġuşgana diyirdig. mesela bardā isdika. isdikan. mesele kan kaybı yerine çoġ ġan geTdi derler.

Hayvanların iç organlarını sayabilir misiniz?

bağarsaġ, ciyar, bōreg. mesele yağda eKmeK ġızardallar bişi, mafīş. bişi dediyi küçüḱ keserdiler. mafış dedīni büyüḱ yapardılar dā şėy ossun. arabaya beyle esgiden araba demirler maşi. bizim maşin var. ġovaya mesele vedire diyeriz. sigaraya cigara ver diyoruz.

Halıya ne derlerdi?

kilim. yemeni.

Halıya mı derlerdi yemeni? Ne alaka?

öyle diyordular. halıya sonda halı dokuma halı derler. biz halı toḫuyiriK. bōn bizim halı var. halı tohuyacıġ. esgidev ev değil öy. bizim öyümüz var. çifte çüT deerler. pulluk bizde kotan idi. kotana gideriz. kotandadıla. sen neriye gidiyirsen. peynire pēndir diyeriz. şor. şökeleğe çökeleK şor diyeriz. yarma ġaynadirem. çiy buğday den. burgura yarma. el deyirmeni kirkire. teşi ip eyirer. yünu uzatardılar. ip eyirerdiler.

Koyunların yününü ne ile ayırırdınız?

kırkılıḫla ayırarız. yıkarız.

Nerde yıkıyordunuz?

çayda. kızlar gelinner toplanırdı böyle temiz taşın üsde zopalarla vurardılar. kiri çıkardı. kiri çıĶdıĶdan sora torsil tökediler. torsili biliyon mu.

Biliyorum.

he torsil dökerdiler. temizlerdiler. getirerdiler. ōn içindeki çöpü ayırtardılar. taraķla geçirerdiler. ġalanına da çöpüK diyerdiK. o dibinden çıkan pisliğe çöpüK derler. atardılar. ipi ġaynatardılar. çöp boyalarla boyuyardılar. sırayla kimin bugün yemeni dokunacaḫ senin. kaç güne biter yirmi güne. sen bana yardım ederdin. ben sána komşular karşılıĶsız. hemi sohbeT ederdiler hemi mani söylerdiler.

20

Konuşan: Gıyas Kahraman

Derleme Yeri: Ağrı/Tezeren Köyü

Konusu: Türkü

Derleme Tarihi: 02.08.2021

ġızım hoş gelmişsen.

Hoş buldum amcacığım.

he ben sabahdan sizi çoḫ gezdim de sizi bulamadım.

Ben açmadım bugün.

yoḫ men aşdım da.

İyi misiniz, nasılsınız?

iyi bugüne çoḫ şüḧür. seḧsen üş yaşına geldiḧ. peḧ hastalamadıḫ. her türlü derde de düşdüḧ. yoḫluğa da düşdüḧ varlığa da düşdüḧ. ama şükür. yoldan kenara sēbmadıḫ. allahın gününe çoḫ şükür. düz giTdiḧ. şimdi sıra bizi beKliyor. günü güne ekledi ḧ. sıra bizi beKliyor.

Allah size uzun ömürler versin.

amin cümlemize. ne ġader uzun olsa dedem yüz altı yaşında ne dişi düşdü ne de gözünden noḫsannıḫ oldu. irengi ġıPġırmızī gelivėrdi.

Ben size yakın oturabilir miyim?

cenım ġızım çēK.

Amcam hoş geldin. Allah razı olsun. Seni çok yordum.

hoş bulduḫ. yoḫ men yormadım. men vērdim sözüde duraram. gelif bulmadıg zaman özümü yorarım. geldim bulamadım. bu bizi görüşdüreceḧdi.

Aynen. Numaran yokmuş sanırım.

işde şu alacaĶdız. eskiden vardı. aynı numariydi gene demeḧ Ki.

Bu numara sizin değil mi muhtar?

abī bin dokkuz seḥsen beşdeki muḴdarım. şeyi bele devam edir. evet çoḫ değişdimde yalanız numaramı saTmadım. numaram telefonnarımın peşine gezdi.

Bana tarihi anlatabilir misin amcam?

hangi tarihden bahsedīrsen. ben seḥsen üş yaşındayam. bin doḫuz otuz yedi doğumluyam.

Hüsnü amcanın annesiyle yaşıt mısınız?

yaşıdıġ he. bin doḫuz otuz sekkiz de köyde okula yapılan okulun üçüncü sınıfıyam yanı üş devre geşdi. dörde ben geldim. min dokkuz otuz sekkizde ġurulan okula. çoḫ esgi okul.

Ahıska'dan geldiniz değil mi?

ahısġa māciriyim eveT. bin doḫuz otuz altıda ahısḴadan buruya köşdüḥ geldīḥ.

O maceralarınızı anlatabilir misiniz?

benim harıcımdā heşbir ġabilem bir bi şey örgenif dede baba şeylerinden bir şey kimseden hisse ġaPmaḫ isdemedi ġaḫıf ġonuşdugu adamlar zatan şeyi bilmezdi ki o da ona ġonuşa ama men yaşlı dedemin ġulağının dibinde birliḥ berabarlıḫla dizinin dibinde oturdum dinnedim ġızım. ne sorarsa sōr.

Tamam amcam. Sen dedenden duyduğun ne var ne yok her şeyi anlat. Aklına gelebilenleri. Ben seni sıkıştırmıyorum. Anlatmak istediğini anlatabilir misin?

yōḫ. bin doḫuz otuz altı da keşdīmiz zemān ben seḥsen üş yaşındayĭm. ben türküye çocuguyam. şimdi ama ordan keşilen ġurulan evde.

Siz Türkiye'de mi doğdunuz?

türküyede doğdum hē. aynı amaTda doğdum hē. şimdi u zaman araziğ nüFusa verirlerdi. dedemi ben bin doḫuz otuz yeddinin on ikinci ayın on yedisinde olmüşam on sekizinde dedem atı binmiş eleşkirT tarafin u zuman bi şey yoġ ‿üdü. dėdi tapı dayiresi rüFeT efēdi.u da mahacir. āş diyir. seni müjde verecem riFeT efēdi. yīrmi seneliḥ yòldan annemin yirmi sene sonra çöcuḫ oluf ya yirmi seneliḥ yòldan bir misefirim gelir. aş defderi. açir böyle baḫir. öyle diyir. senin müsefiřn gözü çiḫsın. altı ay gec gelif der. ġusura baḫma defder ġapalı. tapı mepı alamamişım. urdan keşdiler mi zeman karsda filan çoḫ ġalmişıḫ. tabi dedem yeddi ġardaş. dördü bölünüf urda ġalıf. üşü gelif buruya devleT bünnara her yerde yer verif. çoḫ önem verif. besliye besliye en soŋunda ığdır. ığdırda da aTlarımızı filan çalıyiller. bunun peşine gezdiyi zeman babam mabam gelīr. atı bulduğu

zeman gedir. dedeme diyir. atı felan yerde buldum. mahkeme olduf. eleşgirT o ara orasi da eleşgirde bağlıdıf ona verdiler diyir. ama eyi yelleri vār. o zuman ġaḫir geli˳ir bünnar işde yarısı kaşda yerleşiyo yarısı amaTa yerleşiyo. valla aḫlıma gelī dilendīmiz de aḫlıma gelīr. dedem o yaşda allah razi ossun. o cimikannan şeyden hacal baylan. haci seferden. buruya gelīrmiş. ağlirdi dėyerdi ki. ẻyleleri var. vay mahacirsiz diye ağlir. sahun vėrir. beylesi de var ya boşver deyil. kepeḱ vėrir diyir. o günneri de ke. indi bu şeylere ḥòr baḫıller ben acī̆yrem. mācirdir súryelĭler. biz de dilendiK ema bünnar dilenci bunnarın dedesi dilenmiyi. ama menim dedem dilendi gördüm. bizi dilenmeyinen besledi. ōrdan geldiḱ buruyā. bunnar da bize bizi topraḫ ġalay var eleşgerdin. oruya verdiler. ūrda bosdan ekīriḱ. oranin zengin adamları dişciler riFeT efendiler. büyüg adamlar geliyir birgün yolda[n] keçende dedeme babama diyeller babam beḱlir bösdanı. siz nirelisiz. diyir ahıskan. mülteci missēn. ėyle atı sürüller bosdana heş bişey bıraḫmiller. böylē selata malata bütün ġatī birbirine. siz diyir urayı bıraḫdıŋız ġaşdıŋız bizim başımıza bela olduŋuz. ā babama da bi ġaş dene vurallar. yuḫardā ġorpüze yollīllar. ġorpüz de eyi bi adamdı. bu adam sāblıġ eylīr babama. ȯ gėce ġalīr. ġızīr. hē ġızir unnara ḫuylaniyir. ulān peygamberi diyir. mekkeden medineden geri ġoyalamadílar allahsız bunnar mācirdir. saban babam sabānnan geliyir. dedem baḫir ki babam geldi diyir. ne geziyirsen diyir. vala baba diyir. atı sürdüler. bize men dedemden duyduḫum. bizde ȯyle ȯylediy. maḫısġa bėyle. baḫ şimdi burda iki çişīT milleT var. biri bu yandan gelif azaridir. irevannan azerbeycannan gelen milleT. at üsdü. ama biz kuzeyden gelmişiḱ ahısġa mācir. terekeme ġarapapaḫ diyeller bize. biz lisānımızı değişmediḱ. nerneyse. şimdi gelīr. dir ẻyle dir valla baba dėyir. atı sürdüler ġarpiza meni ġoyalediler ġorpize. dedem sebānan ġaḫīr gidir mıḫdar memmedin babasīn yanna. ġayni ya. jet‿ağa diyir. celali dēr bugün der döğmüşler dün gece geTmiş ġorbıta. eyi bir adam. sāblıġ edmiş ollarā ġızmış. ne diyirsen dėmiş celale şėy koşun. en eyisi geri ġaşmaḫ. ne yāpaḫ. sebah gedeḱ bir ağriya ineK. eleşgirdin adı var ıma buruya yanı hē eleşgirde bağlıyıġ ama yaġın ağrıdír. geliller bünnar böyle gezdiyi zeman bāşlaḴda hacinürün deyirmanı varmış. unnarın deyirmanına gedende bir adam bünnarı taleb‿edir büyle dalda yanaşir. diyir hele men size bişi diyim. baḫir gi adamlarin başında ġırım babağı rusyanın. belinde hançāl. gümüş kemer şeyler saçaḫlı. ġusura baḫmayın diyir. siz mülteci misiz hē diyir. ne geziyirsin. vallā diyir. biz geri gedeciyiḱ. rusyuya gedejīḱ bir daha. niyetimiz öyle. deli ulmayın diyir. nasıl urufsaya gidirsi[n]ĭz. neden gediyirsiŋiz diyir. kürT bize yir vermīr diyir. e mejbur biz mejbur geri

ġapıya gidiyoḫ. atatürḱ di◡ir şė◡e gelmiş sarıġamişa orda bir urus bīr şey atıf bomba atıf gelif bir ġazermayn. ġazerma da g̱óyū̱ş onnarda ġazerma o zeman ġoyúş deyillerdi. ġoyuş asgerin durdugu yē̱r. he ġoğuşa düşür. ġazármaya düşür. ġazarma diyirlermiş hē. ġazermaya düşüf. atatürḱnen maraşal gelifdi sizin yalnısınız. siz burdan atını binin doğru sarıġamışa. sen gimseŋ ben diyir azerbeycannan eleşgird arası müfeTdişem. men sizi kimlerni taḫıb edirem. siziŋ hareŋizē baḫdım diyi. ben bildim siz şaşmirsiz diir niys. bunnar da sözünü tutur gediyirler sarıġamışa. sarıġamışda bizden evvel gelen bir halam var◡ımış. nenemin bacısı. orda yerleşmişler. gedir orıya ati çekiller. doğru sarıġamışa. geliyiller orda sarıġamışda bir ġayfenin önünde sorur diyör ki acaba diyir atatürḱünen görüşebileceyh mi gelmişleyeŋ de. orda yanī̄ bizden olannar da barmış ġarapapaḫlar. dúr dėmiş. şimdi onnar şeye gelmişle tefdişe gelmişler ġazerma bòmbıya baḫmaḫ rúhsaTı. maraşalınan atatürḱ aynı gelerdi. oldu bi yirmi daḫġa geşmedi baḫdıḫ geliir. atatürḱ önde maraşal da arḫada elinde pasdòn ikisinin de. geliyir bunnar da özlerine göre ahıska mahacıri. tertiP terbiye görmüyür kü. gediyir buna bi selam verirler yarım yamalaġ. vāy hoş geldīz babacım dē̱r. bunnar oḫuyor. işde böyle böyle paşam sav òlsū̱n. şimdi dedi allah razí ossun. sen bizi piḱniğe geTdin. yedirdin doydurdun indi evimize geTmeḱ isdėyriḱ. müsadeŋi isdėyriḱ. candarmeyínan gelmedi ›ema candármeyínan gedeK. sen bizi raad cetirdiŋ òrdan raad geldiK ama burdan raad bıraḫmazlar bizi. babacığım der derdiŋi söyle ne diyerseŋ nēymiş. ağrınıŋ eleşgirT ġazasında yoḫ◡idi. eleşgirTde eleşgiT ağri. eleşgirTde biz ahā elimizde cüzdanımız müzdanmız bize yėr vermīller. ey nasi yėr vermiller. diyer ki siz maacir yerimizi de vermez sizi burda bayındırmaz. babacığım onnar doğru deyir diir. men sizi diyir ağriya vėrmedim eleşgirde vėrmedim. seş bursoyu seş balikesiri seş yozgatı. seş bunnardan ġayseriyi seş. hangisindeysen òrda yerleşdirem sizi. efendim bizim yaşādıgımız yerin arḫası dağ olacāḫ yediğimiz yağ olacāḫ. canımız biz bė̊yle yer isdeyriḱ der. iḱi sahad beḱliyir. içeriye girdi dir. dişarı çıḫdı iki sahaT sora çabıḫ gediŋ. yetişiŋ size bir şey ġalmaz çor çocuŋuz yollal. size eleşgirT amaT köyü. o zuman tezeren deyĭl. köy soradan çoḫ sora geldi.

Amat deniliyordu değil mi?

hē amaT köyünü yer işin size yer veriyirim. onnar bunnar atí minī̄ler gelif dėr keḱliḱ deresi var çoḫ. amānsiz bir yėr sarígamışı. oraya girende. haçen anasī̄ yaPdığım atatürḱ. diyirler bu da yalancíymiş hele baḫ. gelmişiK bize haber verir. köye me’mur çıkacaḫ. bize tarla vereceḱ. bize zor yetişeceḱ. bunnar ġıza ġıza geliyiller. bunnarın gedişi çaT tarafidır.

girifmin düz bizim köyün üsdüne geliirler. ò zuman yaya ollan gelir. köylüsüne geldiĥleri zeman baḫir gi milled güzēldir. milled ölü mü var cenaze mi var diyene ġader nenem yetişer. neneminen dedem iksi de ayni. beşig kertmediler. ayni yaşde öldüler. gedir hurşūd hurşūd dėr. celali camāl, rízā öldüler öldülēr dėr. atatürĥ diyir bütün köyü bize verdi diīr. herkeş eline küreyini alan ġazma çeĥsin diir. köyü veriler haTda ġaş danesi de içinde mohacir müracāT edir. verdīŋ tarla çayır bizim başımızdan ekif biçemez. geri de haznaya da bıraḫirler òrda. a òndan soⁿra da kimse ġalmadí. o köyü bütün bize verdiler. şeye de bursuya da gedenimiz oldu. yozgata da gedenimiz oldū. ġayseriye de gedenimiz oldu ama biz çıḫmírīĥ. epey işde ò zahmedleri çeĥdiĥ. daha da bi yere geTmediĥ. ẻyle olda yelleşdiĥ ġaldıḫ.

Düğünler, bayramlar nasıl yapılırdı?

düünnerimiz o zaman da eyi yanı. atiĥ atiĥ çocúğ̆ idim yanı. atiĥ çocuḫ ̆idim. çoḫ söyleneni tez bilen ağízdan çıḫani tez ġapan bir çocúğudum. giderdiĥ günnüĥ kendi aramızda macured ne aldıḫ ne de verdiĥ. aramızda aldıḫ yani. allahın emri aney şey varsa. sesleller búnnar allahın emri varsa ne demiş ıhdiyar. hemen allahın emrini anallar getireller. o zuman bỉylē başlıḫ vardı düzeceĥ ġadar deyil. aḫrabalıḫ bağı da vardı. vèrerdiĥ gün keserdiĥ. güni gelerdi. gederdiĥ allahın emrinne işde sen bu günü bis sèni gün kesdiĥ. beşinci ayın üçü üçüncü ayın beşi her neyise. düyünümüze başlarīḫ. o zuman da bẻylē şeyinde meyinde en şeyi demezdiler ki altın maltın̆ al. enteriye ġafdan dèyirlerdi. hele gör nasıl ġafdan alıf hele gör alıf. ò zuma. ē sora altınnar. ò zuman altın maltın ġola dēyildi. ġıraḫlıḫ dèyirdiler a burdan kofi ġoyūr. kofiye baḫ dèyirdiler he. ġıraḫlıgında beş dene vardı. zatan fazla şeydir. ò zuman ġıymeti yoḫ̆ udi.

Kıraklık ne?

ġıraḫlıḫ kofi ġoyūyor . ġıraḫıŋa böyle yapıyoldúlēr. bunu ġıraḫıŋa düzüldüler. hē kofinin üsdünü ġıraḫlıḫ. kofiyi sora yasaḫládılar. neden yasaḫládılar. atatürĥün devrinde yasaḫládi yanı bir ara sora. dèdi adam dedi heş seni dedi ġarísının başına vuranda o kofi kesèydi ġafasína geçeydi. òndan sora ġaldırdílar. ama nası yapıydile. öyle ġalīn. böyle de yan ġoyurdular. hele bizden onnarın ġırılma var. mahmıdiye dèyirdile. geTdim saydim on dene mahmıdiyesi va. o zamanin altini ẻyleyidi. yani buni keserdile. yani iki üşü altina peşine çoḫ da düşmiyirdiler. enteriya çoḫ olur. ġondura. eyaḫġabiya ġondura deyirler. ġonduraları. oo küçüĥ de ġondura getirirdiĥ. çōraf getirir.

Şarkı, türkü biliyor musunuz?

aha tabi tabi tabī.

Söyleyebilir misiniz?

şimdi ben içeri girdim. gėçen bir düün var. şimdi ben geldim. ġız faḫḫir ġızı ya içeri girdim. ġari çoḫ ama düyün yoḫ. ẻyle men ġaḫar ġahmaz vardım. ulan dedim bunun ġardaşına dünēn düyün yapdıḫ. sahabı gürjüni deyīl. düyün davul zúrna yaPdıḫ. düğünde kimsesi yoḫdu diye bunaver eline dedim başladım.

ġarsa giderim ġarsa

oğlani çavuş ey dadaş dilberi baḫ

atıḫ dā bunnar düzüldüle[r]. e mende de türḥ́ü çoḫ. eski türḥ́üciyem. esgi barÇaların başı menem. düzdüm düzdüm düzdū̆m. vāy nasi sarıliyile nasi sarıliyile[r]. şimdi òrda men haním yoḫ ya benim. on sene de ölmüş. en soŋunda dedim ki böyle geTmez piyasa öyle ġurulub yasa. dúllar ġurban oluŋ giyasa. hanım gel bara gel bara. baba dullar gülmeye. adamın türḥ́üsü o.

Siz şimdi bana söyleyebilir misiniz?

söylerem men söylerem ema bura yeri deyil. burda men söylerem ema diyerleri ecem deli olu. burda bizi taniyille.

Nerede söylersiniz peki?

hele burdas āŋ mı. hele burda mısıŋ.

Buradayım.

ne ġader burdasıŋ.

Buradayım şimdilik. Siz geliyor musunuz sürekli?

men baḫ men tacer üsuP beyiŋ en çoḫ sevdiyi bir ġardeşiŋ ōlı̊dū̆r. severem de acer köy de severem. seŋ arz eT. seniŋ hatireŋ̑ içüŋ arz eddiği[n] zeman gelerem. iyi nizamli nizamli geler eyi. hemi ġars aşigı dürgüsü habası. hemi de oyı̊n habalarını güzelce söylerem.

Olur.

yanı men köyde. men on sene muhdarlıġ yaPdım on sene tarla saTdım. heş bi şey ġalmadı. muhdarlig da giTdi tarla da biTdi. arvaT da öldü giTdi.

men de munnan ölem derdim. hanı men böyle şeyleri çekinmem. ne zaman telefan etsen gelirim. çağırdı. yanı men köyde yoḫdı. men yanı men on sene muhdarlıġ yapdım on sene de on tene tarla saTdım. heş bi şey ġalmadı. muhdarlıġ da geTdi tarla da biTdi. arvaT da öldü giTdi. men de biTdim. hindi her gün şērde köy kimsem yoġ ya çocuğu ne bişe bunnar. eTmirem ġızım allahın verdine şükür. üş beş ġuruş aylık alırem. o bana yetir. kimseniŋ de ekmeğini akrabam var. en büyüḣ yüz elli nüfusuḴ en büyüḣleri menim ama minnet edip ġapılarını aşmıram. geTmirem. ben men onna görüşmürem. söyle söyle yoḫ. bir daha gelende çalıḫmerem. yeter. dedesi emmisinin ġusuruna baḫmaz. anca o ġadar. ġızım baḫ nası. eyi deyil mi eyi. ben her çeḣdiğin zaman gelirim. ha ha böyle daha hoş olmuş. yeni gelmişem. amcam var evim var diyebilersen. çünkü heş tamahkarlık yapmadım. heş kimseden ġuruşumu da loḫmamı da esirgemedim. kim çekinmez gelirsen. arḫadaşın geTdin ġadar gel. heÇ çekinme heÇ. iyi bir evim var. men yirmi sene muhdarlıġ yaPdım. on sene güzel geçirdi. süleyha. ha gelinim adı da süleha. menim yoḫ çocuġ mocug. yüz elli nüfusun böyüğüyüm menim çocuġ yoḫ. şeyden gebzeden geldi. o kızım da çocuğu yoġ. gedip gelip köyde ev yapir. siz gendinize bakan. aynı senin gebi anahdarı da çıkarddım verdim. işgici. o işgi. o da yazar allah da ġızım. memlekeT. çoġ. her şeyin eyisini. öküzün eyisini ekinin eyisini. çoḫ zehmeT sürdüm.

annengil babangil iyi dēl mi. valla yoḫ men bişe yemem. ġurban olam anam bacīm. sen ne desen senin men dedini yaparım. he tabi tabi tabi. sen ne deseŋ. gencay mı yirmi tene müsafiri var heral.

neren başlıyim. çocuġlum bin dokuz yüz otuz yedinin on ikinci ayın on yedisinde dünyaya gelmişem. on sekizinde ġazamı olanı. şimdik ismi eleşgirT olan. kazada kaydolmuşam. sōra bir emir gelifdi mahacirler bir araya toplanacaḴ. ārının amaT köyünde ezel. o zaman amaT köyü. oruya gelmişle. ġaydolmuşuġ. agrıya agrı yoġ ıdı ġaraġöse var ıdı. ġarıġöse geldiK. sōradan giT giT giT giT ġaş sene sōra ağrı oldu. hel da eleşgirTdedir. bu yaşa gelmişem yine dōm eleşgirT. nüfuz cüzdanımda. eleşgiTe irtibatımız olmadı. ha bin dokkuz otuz sekizze köyümüze ama otuz sekizde köyümüze oḫul gelmiş. o oḫulun mezuniyem. çoġ başarılı bir telebeydim. orda beş sene okudum ama yanı ileri oḫudum. sōra kars da van da karsda. okullar vardı. ondan babamın bür çocuğu oldugumüçün gönderim. men ama başarıyınan da geTdim geldim. gönderdiler. heş ġara gün görmedim. babamın bir çocuğu oldugum üçün çoḫ hür bürüydüm. kimsenin derdini çeḣmedim ġaḫrını çeḣmedim. doğru sözden ayrılmadım. ne bi ġardaş ne bi bacı isdedim. bugün

dedemi babam dinnedim. onnarın sözü geşdī zaman ne biçim geşmişlerse bana annaTdılar. bunnar iyi bilirim. türk kahvesi. üş dene amıcam çocuğu var ama dedemiz yüz alTı yaşındaydı. dedemizin aḫlında zekasında dediḿlerini saḫlayan hiş biri çıḫmadı. heş bir düünden heş bir kaymışdan geri kalmadım. kimsiye bi fenalıḫ düşünmedim. döymedim de döyülmedim de. sövmedim de sövülmedim de. kimsenin eyilmedim. haġġaTdan da ayrılmadım. arḫadan söz de ġonuşmadım adam da vurmadım. her şey aḫrabam da olsa babam da olsa suçun yüzüne söyledim. sevildim sayıldım. on beş sene mıḫdarlıġ yaPdım. on beş sene rakıple birer birer mahfoldu geTdi. hiş biri dayanmadı. köyde teḿ kişi olduma göre sevildim sayıldım. allaha çoḫ şükür. bu yaşıma da gelmişem. hele heş kimsiye muhdaş deyilem. allah muhdaş da eTmesin. bu menim gendimin deyel allahın verdiyi ömürle allahın verdiği ömür bir aya. allah hayırlı ölümlerden versin. allah küfürlü ġullardan yapmasın. ki küfürlü ġullardan yaPmasın. allah kendine ġalPdan balı olan ġullarından eylesin. ġularından eylesin. gururlu kibirli ġullarından eylemesin. ġonuşduğuma da allah kendim gibi ona da onu versin. ben ġarı ossu ġız ossu bütün bir bacıya bütün bi ġardeşliğe bi ricam var. ġardeş aradım ama bacıyı buldum. sevdiğim bir bacım. allam memleketine seni kavuşdursun. başım üsdüne yer var gelmiş. menim canım ciyerim bacım. biz islamıġ elhamdülillah. şimdiye ġadar hiş bi hasdalıḴ görmedim. allahdandır. onuŋda heyirlisini versiŋ. ha yalıŋız annen baban öldü zaman bana nesihatlar verdi. kimseden sıgara isdeme. baḫdınki o hale geldiyi zamana vur kimseye el uzaTma gelip demesinner benden sigara işdi. baḫ iki yüz dönüm arazim vardı. haġiġaten de düşdü meninm on dönümü saTdım sığaya verdim de. el uzatmadım boyun etmedim. onu sonura iyi geldi. şükür ama işde hanımın her tarafda. her tarafda hele o bi mıḫdar ġarısı onun ġadar gelif gedenne hörmeT eTmemiş. mıḫdar onu adıydı menim adım deyil. eḿmeğin memlekeTden içerden dışardan onu eḿmēni serdiler. beş daKġa emir gelir gelmez sennen eḿmeḿ isderler. olsa köyümün bi tandır meselesi var. tandır var. ġaḫardı onnarın eḿmeni vererdi. millete çoḫ hürmet edirdi. o öldü artıḫ. men de yavaş yavaş beḿlerim ama desem allaha çoḫ şükür. şükür de saygıyınan ola. neşesi ölür gider allah menim gibi heş kimseyi etmesin. eş başġa bir şeydir ġızım. allah her şeyin de eyi eşin de eyisini versin ama menden üş yaş küçüdi. he üş yaş küçüḿdü. ama heş bi hasdalığı men. sen gendine baḫ gendine mana baḫma ama ben bigün ölcem ki sen kadar olmayacaḴ dedi. haġġaten öyle oldu. bacısının ōluyunan emmisinin ġızı müssefirimiz ̲idi. sabanan bacısının ōlu geldi. amcā dedi teyze bafaT etmiş. geTdim muTvaḴda çay ġaynadıP çay bu vaziyet ġaldırmış

endirmiş. azına demli ġoymadan büyüg çayınan a bu veziyeT durmuş. tökülmemiş. geldiler şeyden geldiler sağlıḫdan. ġoymadılar. bi teşhis ġoyamadılar. hē ondan sonra da artıḫ gönlüm isdemedi bir şey. men gelerem gelerem. acaba ne olar ne olmaz diyerek. on sene olur. başvurmadım bu ġadere de ırazı oldum. eyi de yafmadım. bir ses bir nefes. artıḫ vakıT geşdi ġızım. şimdi hişbir aḫrabamla ġonuşmuram, söylemerim. çünkü ben onnara çoḫ insanaT yaPdım. onnarı hiş bir şey hiş bi mıḫdar. deyecem ki köyün hakkını mı yedirdiḱ hayır. köyün zamanında haġġı çoḫ yeyilmişdi ben o haġlarını heş kimsiye bilmeyim. her türlü şey vardı men munnarı tuttum aylığa bağladım. ġorucu yaPdım beKci yaPdım bugün çoḫ çeşitli şeyleri araba altında ġaldılar. pişlerinde gezdim. götürdüm aylığa baglaTdım ama heş birinin ġarşılıgında şey bulamadım. allah versin ġarşılıġ. ġarşılını allah versin. gine aġrabamdır gıybetini yaPmam. allah seni allah hidayetin versin allahım. allah merhameTler versin. her kişi de olmaz er kişi de olar. her kişiye güvenme er kişiye güven. soyusun zatan aḫrabam benden soyudu men mundan soyurum. menim suyum. dedim.

böyle geTmez bu yasa

bürgün ġaḫar piyasa

vallah güvenin gıyasa

size bi kötülüḫ yapmaz

vallah size kötülüḫ yapmadım. aylaTmadım sızlaTmadım. gel benim en sevmediyim işde eski mıġdar. allah gani gani rahmet etsin. o adam ceza. men de yeni mıḫdar oldum bana haber göndermiş. iyiligini bugün belirle. gendini gösder menim durumum çoḫ kötüdür. benim aḫrabam var. geTdim onun hanımı da onu aldım geTdim. ona buğday aldım para çeKdim her türlü yardım yaPdım. çıḫdıḫ o zaman dedi sen yapdın ben ġaldım ama çocuḫları gendi gibi çıḫmadı. kin besledi. yapamadı bütün gendine. bür çocuğu bana barmaḲ salladı allahın hiKmeTi. kendisi de imam hatiP de hocalığı ġazanmış. bir baḲdım ki sela verildi. esKi mıġdar ōlu musdaFa dogan. neden belli olmayan bir şeyinen boğulmuş ölmüş. milleT dedi yaw bu senün uçün acaba eyi mi oldu. kötü mü oldu. seni indirmeye gayreT ediyirdi. öyle ki bunu ögreTmişdiler. he o derece çocuğun gendi. yemedim kimsenin beş ġuruşunu yemedim. çocuġunu yanıma yollardılar iş yapacaklar böyle bakardım. bu çocuġ bunu yapamaz. dedüm kü. bu çocuḫ ne söyleyceK ġaḫir peşinden giderdim. bunnarda allaha şükür rahatam. vicdanen rahatam. kimsenin haġġını

kimseden cigara da işmedim. otuz iki sene sigara işdim otuz iki sene annirdim. sigara haġġaten de gururu bozan bir şey isdediğin zaman. erkeh́lerde öyle yani benim şahsımda eyle görünür. he benim annem bile annem çoḫ ġururluydu. baḫ bugün ġarşımda agzına geden duman bakarsan başġa yerde söylenir. otlaḲcı diyerler sana bataḲÇı diyerler sana. her türlü isim ġoşarlar. çünKü benim dayım bir komarda geTdi der. saḫın saḫın menden isdemedi. muhdarlığa başladım. anam da doksan beş yaşında vafaT eTdi. mıḫdarım bitenden sōra. valla bizle şimdi bir mollahari var oyun vardı. gizlenirdiler. birin gözün duTardı. ötekinne ġaçar gizlenerdiK. açın gözlerini. gezerdi. hırmanına gelir. geldiḣ. o da durardılar. burda da on kişi var. o on kişi sahabınnan ġaçıP gizleneni barabar gezerdi. burda baḫardıḫ uzaḲlaşırdıḫ. yetişer onnarı döverdiler. eğer orda bir daḲġa sanye var. yetişemezsen ġayıbederdiK ama bu bagırar bagırmaz bagırar bagırmaz ki düşman geldi deye yetişer. deydirmesen birinciliği ġazanırsın. yoḫsa onnar her bağırdığı zaman ġayıbederdig. bilmiyerem geçennerde sen heş baḫmış mısen. eşşeK beli diye bi oyun oynurlar. adamın bir başına yakasına onnarı beydir. başını oruya ġoyur. bir de gelir başın arḫasına böyle düzülür. ġarşıdan gelir toplanıp. öndekinin boyuna çıḫmaya çabalıyir. eğer vurduğu zaman düşdü yıkıldıysa o yıḫılannar ġaybedir. yıḫannar ġazanir. eyer yıḫılmadısa tamam. en arḫadaki. sōra onnar sıraya düşür onnar. çeliK çubuḲ oynurdu. yapırdi. mezilde gedende çıḫdığı zeman girdiği zeman eğer yetişip bir daha geri aldıksa kazanıyirdi. alamadısa orda da ġaybedirdi. topla zamannar vardı. mermer vardi. öyle çizerdiK. aşıġ oynuyurduġ. aşıgın büyüglerinden seçiyirdig. ġoÇ aşıgı. aşığı bilirsen bilmirem. dizlerinden çıḫan aşıġ burdadır. hah aşıġ kemiği. onnar seçiyirdig. onun içini oyurduġ. dökürdüg. ġarşıdaki taşa değende çıḫarsın. zaten onun özü ġader olduğu edeceKdi. yanı ordan belli olurdu. burdan atir çat. bazı düzme oynurdular. kırTma oynurdular. yanı çoġ. aşıga elli minyan elli lira verirdılar. sōra aşığını ġınalıyir. çalıllar malıllarsa sarıġ boyuyordu ġırmızı boyuyurdu. boyurdu yanı. eyi oynuyanı kötü oynuyonu vardı he. heÇ okulda hiçbir zaman öni kimseye vermedi her yönnen. heP okumada da yazmada da. bir menim şeyim yoḲ. türKÇem mürkÇem tarihim. dil bilgim. yanı çoḲ cesurudum ama matematiKde birez. zor ‿idi bir arḫadaşım vardı bu da türh́çede dili dönmürdü. matematiKde rüzġar gibi gedirdi. mesele yoğunmada birinciydim. yoğunma çözmeKde. sene bir söz yaz ‿idim sen ġarşılını diyeceh́sen mesele.

topaldan diz istenmez,

körden göz isdenmez,

yalancıdan söz isdenmez,

on lırası yoḫdur onnan yüz isdenmez.

böyle birbirimizin ġarşılında menne yapamirdiler. onnarın çoḫ şeydi. şimdi bilmece böyle. a men senden sorarım mesele.

ġanaTlıdı ġuş deyil

gündüzleri hoş deyil

bu işle fahaliyeTdedi

boş deyil bu nedir?

baġ ġanaTlıdır ġuş deyil

gündüzlüdü ġoş deyil

gendisi de iş yapir fahaliyeTdedir

boş deyil bu nedir? ġanadi halı. halı halı kilim halı. ġanaTlıdır. her bi şeyi ġanadı ġuş deyil ki. buynuz da ġoyyiler oraya. yere seriler zaten hoş deyil. he. böyle şeyler birbirmize sorardıḫ.

dağdan gelir dağ gibi

ġolları butah gibi

eğiler su işmeye

bağırar oglah gibi

bu nedir koraraba. o çalışdığı zaman onnan bir ses çıḫir. yağ vurman lazım durar. gelir suyun işine gelende bağırır oglaḴ gibi de. işde işde. men senin ġadar şirin bacı heş görmedim. allah ne olar seni bana bacı yazsin. vallah vallah vallah vallah men seni çoḫ sevdim. şirin güzel böyle yanı sevecen misen. olur ġızım olur şimdi eneniyet. insannarda sevi saygı sünnet oldu mu işde alaġadarı yoġ. ney isdersen bana allah onu gösdersin. he odur. atasözlerimiz var. ne isdersen bana allah iki ġatını versin sana. sen geldin. gelende göreceḣsin esgi bozulan viran üsdünde yazmışam. bütün. he köyde esgi bozuldu geTdi. yazmışdım. gelen oḫuyor. gelmiş oḫuyamır. yannış oḫuyu. senin evler saTlıḴ mı diyir. allah canımda bu bütün mevlananın sözlerini. sözlerini. inşallah her zaman sana açıḫ. her zaman. sana anahdarın birini de verebilerem. men olmadığım zaman. söz vermişim baġ

ne ġadar üş bin dönüm ġadar yerim vardı. he üş bin meTre yerim var. ne yapacam bundan beri. yoḫ men sana para almam. sendn para. baḫ sen menden al menim babam. on tene ev sıgar. yoġ olur olur baġ men senin malını. sen gendine almış olursan sen paran için. senden öteki yerleri saT. bir ġari gelir der ki. dinlemiş misen sen onu. şeref taşlıovayınan çobanoğlu. büyüg bir şeyim var benim. hani gece bütün aydınnanir. deyeceKdim. deyecedim süla ġarşıdan çıkanda eyice baḫ. eyer annaşmalı çıḫdısadi gelirim ta köydeyken bu işi karşılar. bir tane kürT dedi ki gıyas amca beş yüz var hemi. sana acıyırim yüz bin. sen meni ġorḫuTdun. iki buçuḫ. iki bin beş yüz liralık şeyi ġaldı. iki dene altın yüzüḣ. iki bine almışdım. iki buçuḫ veriler vermim. üş dene de böyle gümüş yüzüḣ. yā bacım ya bacım ya bacım. en iyi en iyi çiFciydim. öküzün en iyisi. o zaman yoḫ ‿idi. öküzün en iyisi ġoşan araban en iyisi ġoşan. en iyisi ġullanan ben ‿ idim. her şey zevkimden şey oldı. halamın ġızıydı. ama onnar ġarşıda durur. gedim uçah gezim dolaşim. çoḫ çoḫ eyiydi. allah gani gani rahmeT eTsin. bizim yaylamız yoḫıdu. şeydi ormanımız var. bizim ġayışları zincire sardıḫ. ayaḫlarını çahdırırdıḫ sürerdiḣ. üş gün beş güne üş geceye ancaḫ geder gelerdiḫ. bi de beş altı dene cere men o zaman erkeḣ ‿idim. baḫ şimdi adamın biri deyor ki yaw diyir bizim benim babam diyir ele yemeği saḫlıyormiş eyle ahur yapımiş ineK ahır bu başa gelene ġader. bunu götür. bunu götür. şimdi diyir ki babam diyir öyle ineḣ dirdi. o ahurunun başında bubaya gelür buba olur der ama bu ġader de yalan olmaz. ulan dir ōlum dir gemi sen dir ki babam ormana gedirmiş öküzü ġoşurmuş eve geleyirmiş daha cere ormanda. sizin ahıra tağbir olmaz. ġusura baḫma. eskiden çoḫ milleT de muhubbeT he çoḫ. himdi bir teḣ men ġaldın bunnarlardan. mesele

dam üsdü sarı ġaya

yer üsdü

emeḣ verdim yar sevdim

emeğem geTdi saya.

bayburdun ince yolunda yolunda

bir üzüm buldum dalında

şen ol sen mennen ġaldı

yaḫlaşdı teskerem bir senem ġaldı

teḱ ayağı var bunun çift ayağı var. kırması var koçerisi var. her türlü yanı. o oyunnarın her türlüsünü bilerdim yanı.

ġız bize konah geleceḱ

ay beri baḫ beri baḫ

gün beri baḫ

o gün kü sabah geleceḱ beri baḫ beri baḫ

her türlü yanı bunnarın en usdası ben ـjidim. ġarabaġ oynardılar. şey

ġar yagar bardaḫ bardaḫ

yollar tutuldu ġardan

gelif geden olmadı

karalaydım yardan.

ay maralım maralım

gederim göḱyüzüne çıralım

kebap yanar köz üsde

koy meni öldürsünner

türḱülerimizde.

dağdan ay

vurdu

evlenmeyin bekarlar

paşa ferman buyurdu.

güzeller mahallesine

güzeller evde yoḫmuş

olsa mahallesine

ya işde o dir ya ne isdersen bana allah onu versin sana. ġaş on senedir. daha hanim sag ‿ idi ben onu yazali. bizim şeyimiz ġarapapaḫ terekeme. bu tarafdan gelenner hazari. onnarda şerin bi aşşası yani. şiiden. peyġamberi sevmiyen tarafları var yanı ama yannış diyirler. atatürḣ diyir ki. iki milleT bir devlet. bizden şey milleT olami. işde atatürḣ diyir ki o arada. eyer ġavurlar bu tarafdan ermeniler ruslar ġaḫarsa eyer biz azerbeycana ġardaş gözüyle baḫmazsaḫ biz çıplaḫ soyun şeye benzeriḣ kırḫılmış ġoyuna benzeriḣ. bizi yollalar onunçün bunnara çoḫ ciddi baḫırdi. azerlar geldi. azerlar bizim dinimizden durmasa dilimizdendir. bizim dilimizi ġonuşur. türḣümüzü şeyimizi onnarı gendinize çeḣin diye tembah edi. tabi devleT de yürüdür. geTdin ığdır he. sen bambaşġasın ya. iğdırdan gelin getirmiş. eyi onnardan ne öygrendin. ali devleT de aliye ġarşı suşluyi.

bir yazın geldin mene

neden bilmeli

bülbül dikendedir

gülü dalda

eyübün teninde iki ġurT ġaldı

biri iblişi biri baldadır

dünyadan yeTmiş bin peyġamber geşdi

muḥammed medinede methi yolda.

meThi hazreti alinin oğludur.

sordular dediler bu ġader şair vardır içimizde yaz da bir ömüre mühleT biçilmez güz de bir yaz da bir. çoḫ aşıĶlar geldi geTdi delihannı ama güz de bir. bade işmiş o topraḫ yemiş. he he he bade içmeḣ.

gözüm bir ala göz geline düşdü.

ġaşları kesdi ġanıma düşdi.

sen dertli sennen yaralıyam.

sordum nişannı sen kimselere nişannıyam.

kimselerin ġanıma düşdi.

ġız men seni sevmişdim çayır bicinde

yanar ġarın içinde.

gece de hayvannar içinde

gizli ġonuşdugum aḫlıma düşdi.

ayy menim cannarım gelmiş. alüyküm selam. bunnar menim emmim ġızının ġızları he. babamın ġardaşı ġızının ġızları. züliyha. menim başımda bu yeğenim bulundu. az ġaldı ulan men baḫacam sen nereye götürüsen. bişey diyemediler. bizde hengel mantı çoḫ önemli. savulun işde böyle.

21

Konuşan: Pamuk Nene

Derleme Yeri: Ağrı/Tezeren Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 19.08.2021

anamınan ġardaş bacı ġalmışdı.

Eskiden doktor yoktu. İlaçlar nasıl yapılırdı?

valla ben bilmiriim. menim anam da dalaḫ kesdi.

Nasıldı nenem?

menim annem dalaḫ kesiyir.

Dalak mı kesiyordu?

hē. dalağ ◡olanı hançarınan kesiir.

Hançerinen mi keyiyordu?

he hē. yāv beli şėy koyàrdı şėyī̄ hançarınān kesiirdi adamlar ẻyle şėy. baḫī̄rdiŋ ağzı köpüh́lenī̄h́ geliir çağırirdi. gediir baḫī̄rdim madavır çıkıḫ.

Ne?

madavır. onu onū bir ġırıḫ duz alıirdim onu ezdirdim támam.

Küçük çocukların kusmasını önlemek için ne yapardınız?

çocuḫlarī isdirfa ediirdi. irehmeTlĭK anam şē̄dėrdi. ona baḫī̄rdi. ondaⁿ sorā şėdē̄r üşaḫlara a beyle ġoyērdi. dönderirdi oğanı buğanı başınnan dönderiirdī̄. ȯndan sorā uşaḫlar ėyleşir.

Teyzem sen anlat sen. Diğerlerini boşver.

irehmedlig anam işde üşaḫlar isdirfa ėdē̄rdi dėyir baḫī̄rdi deʸir ġursağı döğünüb. onū şey biray dönde◡r◡idi de iküş defe bẻyle dönde◡r◡idi. ondaⁿ sora da şara ġoyiirdi. a bĭle adġıları. onū bağını şėy dönderiyirdi dönderiir. çocuḫlar eyleşir.

Halı tokurdun? Nasıl tokurdun?

bunnara eyle örneK koyiirdim. aha eyle. irehmettiḱ bunuŋ bacısı var ı̆di. o da köydeydi men de köyde. ikimiz gedirdiK. kureerdiK. men ġureerdim. o bilmiyir. ondan sora toḫuyanda dā a beyle beylē örneK ġoyyirdiK.

O tohuduğunuz yere ne denir? O tezgaha ne diyordunuz?

agaç. iki tene agaç. a beyle.

Adı ne?

ḫalı. tezgahın ismini. ḫanı. ḫana deyirdiler. ḫana.

Hana?

hē. dėyir dir sizin ḫanayı vėr. ben de toḫiyim. geler herkeş götürürdü. ġuriyırdı toḫiyirdi.

Nasıl yapıyorladı? Bu aletin adı ne?

kirkiT.

Nene nene?

ne.

Bu ayaklarına giydiklerinin adı nedir?

mēsc.

Mes mi?

hē.

Nasıl yapıyorlar bu mesi?

onu bilmīrem. çarçıdan alıyir getiriyir. gey.

Nenem yaylaya gittin mi? Yaylacılık yaptın mı?

yōḫ.

Yayık yaydın mı? Yayık nasıl yaydın?

a bı̆yle iki tene şē̆y. iki tene beyle ipī asērdig.

Yukarıya mı?

he^{y}e.

Evin içine mi, dışına mı, ahıra mı? Nereye asirdin?

yōḫ. evin içinde caním. hē onū şedīrdim. şeyi kurērdim. nehriyė asĭrdim. doldurírdim. çavkıyír ıdım. o nedig.

Çiçek o.

irehmedliḯ ġaynanam nehriye asērdi. çocuḫlar orda ağlasíydi. parddasíydı da gene o nehre orajíydı onnan sorā şeyi. beni utanírdi. çocuġ ağlıyīr. yōġ.

Yarma yaptın mı hiç?

helvēt.

Onu nasıl yaptın? Neyin içinde yaptın? Nerede yapardınız?

ahan şēy. böyüḯ ġazannar var idi. onnarı ocaġ kuruerdin díşerde. hūyírdim. bėş buvdivi tökerdim içine. bişērdi. ondan sorā çekir. sergilere serīrdim. ondan sora da götürür dinkde döūrdüm. hē o da var idi. hindi de dink çıḫdı dā evel sargıynan döğ̄rdüle[r]. men döymedim. orday o zaman boş geÇmiş. deyirmende götürür. deyirmenci yapiir.

evelden kim sorurdıki seni. o günner oluyidi. babam sağ olan zaman geliyirdi gediyirdi. anamınanı. görenner dēyir işde. dēyir evelki güzelliyin geTdī

Önce sarı sarı saçların vardı değil mi nenem?

ha can.

Saçlarınız diyorum.

hē evelden köfiḯ var idi da. kofiḯ kofiḯ. onun altına ġoydular. burdan bir şēy şeder. burdan da sallanírdi. saçím buruya gelir.

allah uzun ömür versīn. allah ġazasız belasız. gediyirim mene deyirler seni çoḫ seviyiḯ. pambuḫ nene diyir pambuḫ nene. he men. menim gelinimme ġurban oluyum. babası anası cenneTlig ossun. bize de çoḫ baḫdı. hoş geldi. he herkiş gelir. gelen köye yazın. kışın da.mene mi veriysen. yoḫ men içmirem. hoş geldin gözüm üsdüne. annene de çoḫ çoḫ selem. bir sahaT oluyur sivasa gedeli. allah saḫlasın. iman kuran. allah rehmeT eTsin. allah cenneti. al kızım bunnara belişdir. dayıoğlu sene ġurban oluyum seni ihtiyacında çıḫdı. elven haraya geTdi. hē buraları ġapaTmış. boş dünya bōş. zaman. evel ben kim sorurdıki. seni sevīr sevmir. anası geldi geTdi. geldi geTdi. cenneti menim anam geliyir. menim anam çoḫ eyiydi anam. güzel anam. allah uzun ömür versīn. yoḫ yōḫ canım men doḫsan ikiyim. yo doḫsan yoḫ. hoş geldi gözüm üste geldi. ġurban oluyum. ben gelin

gelende camiş arabas. ya onnan geldiḣ. yoğ yoḫ. o günner oluyidi. babam sağ olan zaman gelir. gedirdi anamınan. görenner deyir işde deyir evelki güzelliğin gedip. geTdī. hē evelden varıdi da. kofiḣ kofiḣ. onun altına ġoydular. burdan bir şey şeydir. burdan da sallanırdi. saçım buruya gelirdi. kurban oluyum şēy ġaynanam derdi. hatın deyirdi senin saçın örürdü. derdi ġaş gelin gesse. heç o da eyi yaşamadı. geTdinde önüme gelir çoḫ şükür. gelinim çoḫ çeḣdi. gelinim çoḫ baḫıyır bize. ellah rehmeT eTsin. men onnan men onnan gördüm. ġaynanam çoḫ eyiydi. ġaynatam zatuh yerdi vay vay vay. kaḫmalı ġazanda onun sesine gelirdi. ġuran. he valla benim ġızlarım da hebsi oḫudu. geden. geTdi meni götürmedi. onu da ġuran oḫuTdurdum. öyle bi ġuran oḫuyo ki. menim ġızlarim da oḫuyir gelinim de oḫuyiir. bunnar da heP oḫuyor. bu da gün de bi sefer yassını oḫuyur. türḣÇe türḣÇe oḫur. yanī. milleT tolanıyur o da toplanıyur. e ben niye içirsen ġurban oluyum. anneŋi de görmüşsem de yadıma gelmir. ġurbanım mene men ġayseriye de gediyrem mene deyiller seni çoḫ seviyriK. pambıḫ nene diyir.

22

Konuşan: Hacı Halıt

Derleme Yeri: Ağrı/Tezeren Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 19.08.2021

Amca misafir olan benim, sen hep o amcayla ilgileniyorsun.

hepiŋiz misafirsiz hoş geldiŋiz sefa geldiŋiz. bu benim öz yarım ġardaşım babam.

Kıskandım ama ben.

heÇ acele eTmeyin. aḫşam benim misafirim olacaḫsız. onnan sora hoş geldiŋiz sefa geldiŋiz baḫ. onnar. aha şofersin. canin savulsun. geliP giTmisen. ēy ġızım sen annaT.

Burada misafirim.

hā öylemi. hoş gelmiş sefa gelmiş.

Dil araştırması yapıyorum. Seninle de konuşmaya bu yüzden geldim. Hacı amca, teyzeyle nasıl evlendin?

esgiden biz şėy dėrīḯ. malımız köy malı bütün birliḯde çarşıya iniciḯ. uTlamağa. bizim de aTlarımız vardı. bizim bi aT bunnarın kapıya alışmışdi. aTların içine ȯ da gidiyirdi. ben de gidiyirdim oruya bu çocuġ̆udu u zaman. aT mene turmiirdi. ben buna diyim ya. bu aT niye turmiyir. tur diyirsen. giT baḫdım bi. bindim geldim. hēr gün giderem ki at gelir. bunu beKlir. e orda ġonuşduḫ.

Konuştun mu?

yani üyle doru söyler. vallaha üyle. ġaynanam birleşmişler buğda yıḫiyler. baḫdım beni ġonişiyiller. ben de aldım çiğnime. ēy söyle ġızim. e siz de ne var ne yoḫ.

Oyun herhalde?

oyun.

Hacı amca bayramlar nasıl geçer?

nası yani. bayromlar köylü mesela ġurban kesiir. parçalıyıriK bölüyriK. üş dörT gişiye yapıriK. beş altı un eve dağıdıyriK. dolabına ġoyur. azar azar yiyiriK. ondan sora birinin evüne gidiriḯ. ziyarat ediriK.

Amca, cenazler nasıl kaldırılırdı?

mezer eşeller. böyüḧler de toflanır. teneşir ġoarlar efendime söylim. gine yıḫiyollar. milleT tofluca başında. onu güzel defin ediller bir ay gelir. bütūn ellerini kaldıraraḫ hoca da oḫuri. oḫuḫdan sora baş sağlığını veriller. bazısi ev o sābını bazen götürür evine. taziyeli evinde. onu alır götürür. eḴrabasınnan beraber. orda yer içer dağılır yine. bir haFda ȯndan sora geldi. kıraḴ köylüler de geldi baş sağlığına.

Kırak köylüler mi? O ne?

ġomşu köy. falanca ölmüş. işde böyle küy yeri böyle. şehir de aynı canım. o adam. iyi her yirin bir şiyi var. belli olmi̊yki. bizim esgiden köylerde mesela bayram oldumū şekerni alırsan lokumu alırsan pencereye ġorsan a çocuğa verib çocuġ heb gelirdi. hepsi o meyva. bizim oğlan ermiş ġayseriye gidiyor. bizim gelin de diyor ku baḫ bizim süyumuzda var. meyva˛ı çoġ gelir. çocuğlar geleceg. sabah olur. hişbir üşaḫ gelmir. allah allah bu çöcuḫlar niye gelmiyir. geldi. bayramınız kutlu olsun. ola seni babam sen nerden gelmişin. bu köyü gelir giderler.

Sen ne giydin düğünde?

elbisem. ben şimdi perişanam. ben şimdi ıhdiyarām. yerimden ġaḫamirem. esgiden. ben de onu diyirem. bir taḫım elbisem var şimdi.

Evlendiğinde giydiğin damatlığın?

o elbise bu zamana ġaldımı sanki.

Nasıldı?

çoḫ güzeldi. o ō. o zaman töresi öyleyidi.

Nene ne giydi?

neneninki ayriydı. esgiden elnen dikerdiler. çerçi yoḫ udu. bezini alıyirdım. enterileri yapıyler. şimdi hazır geT al. zaman değişdi.

Altın verdin mi?

verdim yaha.

Ne kadar verdin?

valla o zamanın parasi dörT bin verdim. para deyerliydi. şimdi ne var. şimdi paranın değeri ġalmadı ġızim.

Amca, çiftçilik yaptın mı?

dıraġdörümüz var. esgiden camış vardi. manda. ȯküz vardi. şiyimiz vardi. ne derler ona. kötan diyerdim hē. pülluḫ hē. onu tutardım. ben de ḳötan tutardī. o şimdi öldi. şimdi motar olmuşdur. zaman değişdi. hah ġızım işde durum böyle. tırfannan biçerdiḣ. tırfannarımız var baḫ. iḣi tene tırfanımız var orda. otu biçen hē.

Bu ne ağacı?

ġara ağaÇ ġara.

Meyvesi falan var mı?

yoḫ ya. baḫ bunun meyvası var. aşi aşi yaPma lazım. onda biz yapamıyoruz.

Kayısı değil mi bu?

ġaysí. çiçeg öyle oluyo öyle oluyo büyle kapalı kapalı. gelir bütün yėrde.

Ne ekerdin, ne biçerdin? Bostan yapar mıydın?

nasil.

Bostan?

eyi baban var mı.

Var çok şükür.

annen.

Var.

kardeşleriŋ. hoş geldin sefa geldin.

Hoş bulduk amcam.

şeherinizin adı.

Adana.

adanā. çukurova.

Çukurova kızıyım. Evet amca.

eyi çoḫ ĝüzel. yeriniz de. adanā giTdim ben.

Ne zaman gittin?

ta geşmiş zaman mal götürdüK. tosün götürdüK saTdıḫ.

Kurban için mi yoksa tüccarlık için mi?

kurban kurban.

Asgerliği nerede yaptın amca?

asgerlig isdámbılda yaPdım.

Anıların var mı?

var. kaş denedir baḫ. ben elli sekiz de asger oldum. hesab‿eT. irmi ikiye yirmi bir. aTmış dörT. yaşı sene olmuş. ben asgerliḿ teskere almışım. kaybeTdi. ismi giTdi tanımadıḫlarım.

Mıntıka temizliği yaptırırlar mıydı?

tabi. subaylarımız vardı. çavuşlarımız vardı. iş gösderirdiler. o zamannar çalışiyırdıḫ. asgeriz. başġa ne olúcaġ. ama yoḫluğudu. yėmeK verseydiler çorba deysen var. yağsızdı duzsuzdu. soğansızdı. dadi yōḫ. ġarnım doyyor. ama şimdi. her şey aşmış gelmiş ya.

Eskiden kıtlık varmış, şimdi bolluk var diyorlar. Doğru mu?

tabi. devletimiz bolluġdu. baḫ şimdi bizim bi küyde aşşa yukarı elli adam maaş alıyir. herkeş māşlidır. her şey kıredi çeKmiş. durumları çoḫ eyidir. aha bennen bu kadına ikimize de maaş veriyler.

Yaşlılık maaşı mı veriyor değil mi?

işde idare ediriK. zetan biz azıġ ne olacaġ. bize göre de verilir işde. başġa ne dėyim. yaşımız da geldi geTdi ġızim. yaş doḫsan iki oldu. artıḫ birez birez aḫıldan noḫsan olduḫ. e tabi ne yapaḫ. işde büyle ġızım. yā allaha şükür. durumumuz iyidir allaha şükür. malımız var. motorumuz var. düzenimiz var. her şey yapar getirir. saman satarıḫ. oT satarīḫ. yonca. arpa, buğday, buğda satarıḫ. ne biliyim. idaramızı yaparıḫ işde. iyi māşı olan māşını da alır. allah ömrünü versin. şiyimiz eyidir. cumhurbaşġanımız da eyidir. biz ona memnunuġ. yanı biz adamı severiz. sevmeg de Íázím. o adam bize heş kötülüyh ėTmedi. o ġadar terör olurdu öldürürdü. çalışir.

Eskileri gördün mü?

gördüm yav. derbe ankarada da derbe oldu. iki yüz elli adam öldürdüler. efendime söylim. çoḫ adam ġaḫdı firar etdi. sen müslümansan ya ne eTdin yā. işde bi̊yle. dünya ġızim büyle gelmiş büyle gider. ne yapaḫ. bėyle büyüdüḣ. esgiden bu muḫdar‿ıdı. ama ey muḫdar‿ıdı ha. ben de azaydim.

O zaman siz iyi arkadaştınız.

e ne yapaḫ ġardaş. aylesi befād‿ėTdi. adam ġaldı şindi. evlenmir de bilmem niye. bulamıyȯr mu bilmem. ġadınnar bütün māşçi.

Eskiden parasızlıktan evleniyordular.

māşi var niye evlensin ki. işde böyle.

Bu ayağındaki ayakkabıya ne dersiniz amcam?

lasdig.

Başka ismi yok mu?

yȭḫ. esgiden aslında rejin diyerler ona. azeri ismi yani rezin. şindi lasdig diyerler. a bi çifti gene içerde var.

Amcanın durumu nasıl?

yoḫ maşallah durumu çoḫ eyi. işde teḣ ġaldı o başġa. eyer çukurovada biri varsa gelsin. sahabsızı assın. adamlar tarla bişmiş. makineye vuracaḫsan. ya olur mu böyle muḫdarcılıḫ olur mu ya. senin baban ne iş yapir. sen beni çoḫ sorguya çeKdin.

23

Konuşan: Gencay Kahraman

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Tezeren Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 01.08.2021

Çocukken hangi oyunlar oynanırdı?

topaç oynardılar. bilye oynardılar. kar topū. güreş. güreş tutardıḫ. aT koşturardıḫ köy içinde kışīn. yazın düyünnerde zaten at her zaman olurdu. ağrının o çıkışını yarışa bırakardıḫ. yirmi otuz tene atı. köğe kim gelirse birinci. daha kaliteli bir gömleğ alırdı. ikincisi bi yazma alırdı. işde mendil. oni yapardılar hocam. şėy ossun diye. eylence ossun diye genÇler arasında.

Saklambaç var mıydı?

vardı. saĶlambaş oynardıĶ.

Ne iş yapıyordular?

emeKliliKde belediyede çalışıyodular.

Demek Ağrı'dan geldiler.

ama onnar bir ay geldi.

Ne yaptılar?

sordular. yazdılar. ses kayıtı aldılar.

Bir ay burda kaldılar mı?

yoĶ yōĶ gidiP geliyodular. hafTa da bir gün geliyodular. tilifon gelsin de bi çıkartayım. ağrıda benim evü önermişdiler. yaşlılarla. bildiKlerimizi annaTdıḫ. geldīmiz yaştan bu yana annatabildiğimiz kadar annaTdıḫ. gine kültürümüzü yaşatıyoruz yani elimizden geldiği kadar.

Düğünler nasıldı?

hocam bizim düyünner üş gün sürer. bir gün kız sadışı olur. babasının evinde kız arkadaşının evinde orda eyleniller. ertesi günü teKrar babasının evine geler. üş dos

şėyinde davul zurnayla o gece de orda eylenir. ertesi günü de erkeh́ evine gelince o gece de sahaT on iki bire kadar devam eder. ondan sora o şey biter. düyün biter. erkek tarafında sağdışı olur. arḳadaşı en yaḳın arḳadaşı ḳomşusu. ona mesela kız tarafından bizde yenge gelinir. o yenge onnarın hediyesini getirer. gömleğinden iÇ çamaşırına ḳadar. çerezini getirer. yanındaki arḳadaşlar da dādır. onnar da belirli miKdar da para kimin gücüne yetmişse. toPlar o yengeye verer. o yenge de gelir şah dedīmiz var ya. onu satın alar damaTla geline hediye eder.

Güzelmiş.

hē o şahī pazarlıġ ede ede gelir. onū kız tarafından gelen yenge alır damaTla geline hediye eder. yanı o bağı bozar. hediye eder. gider. hePsini gelinne damata bırakar. düyünner biz geleneK göreneyimiz heP yemeKlidir bizim düyünnerimiz. genelde kavurmadır. hayvan keseller. eş dosT heP gelir.

Biraz daha yöresel konuşabilir misin?

e benimki de odur. biz heP öyle ġonuşuyoḴ.

Gıyas amcaya gidelim mi?

eve ĝiTmiş.

Köyde kaç tane korucu var?

otuz üş dene ben emeKliyim. o da emeKli.

Siz korucu muydunuz?

doḴsan üşde hocam bizim bu bölgede terorün bayā yoğunnaşdī zaman lafını kesiyorum. hani güvenniK köy olaraḴ asgeriye ilK burdan aldı yani. her oparasyona bu köyü götürdü. ondan sora tabı çevre köyler aldı. boşalmışdı zaten. şimdi çevre köylerde de var. burda da var. iki yıl önce yaḳında bi ġaş şehiT verdiK. yuḫarı köyden tendüreKde arḳadaşlarımızdan. dörT dene verdiK ordan.

Burada o zaman meslek olarak koruculuk daha fazla değil mi?

ġoruculuḴla çiFciliK. hē abim biliyo köyümüz devleTce sayılır bir köydür. güvenilir bi köydür. köyümüzden zaten heP oḳumuşlar müendiS. hanifi hoca vardı benim üğreTmenim. biz de bizi dövmesin diye yine de dövülüyoduġ. ev dedimiz de bi oda bi salon̆ idi kerpişden. gelen bizim amanetimizdi. yumurtayı pişirerdi babam getirerdi şurda

asgere. kışda oğlum şunnarı ye. hePsi yani köyün hePsi. öyle bi bağımız vardı. hocam bazan böyle seslendī zaman da bizim köyde derler büyüKler bu köpōğlu harıya gidiyir he. sinirlenmiş bu köpeğoğlu harıya gidiir. yanı nereye gidiyor bu başını almış. he mesele baba bena kızdı ben de küsdüm gidiyorum da. köpōğlu harıya gidiir başını alıb. esgiden hocam mesele bizim elimiz yaralandī zaman annelerimiz analarımız südün kaymağını oTdan yapardılar. ilaş velhem haline getirer sürerdiler iki gün de kapanardı.

Tavuğa ne derler?

tovuḫ. toyuḫ. cuga hindiye cuga deriz.

Cuga?

cugalar neriye gēyTdi.

Kız isteme nasıl olur? Kızla erkek birbirini görmeden evleniyor değil mi?

yōġ kalĶdı. öncedendi. yine de isdiyodu da çaĶdırmıyodu. bi düyündē. çöylü zaten birbirini işli dışlı ya. çeşme başında falan buluşardılar. gizli gizli. yani o çeşmeye giTdi mi ben de burdan giderdim işaretle. işareTlerle işi çözerdiK. babamıza diyemezdiK. ya annemize ya kız kardeşimize. babamıza söyle biz felanı isdiyoruz. bize giTsin isdesin. onu kendi de giTmezdi. babamız da giTmezdi. utanardı. büyüğü abisi var. hüsnü abim giderdi. onu da gine hanmını yolluyardı. kendi diyemezdi benim oğlum evleneceK. eşini yolluyardı. giT ġaynına de ki o da gelerdi. bizde ağa derdiler. hüsnü ağa. bizim annelerimiz büyüğüne küçüyüne heP ağayla şey vererdi. hüsnü ağa işde ġardaşın böyle utanıyor. felan kızı senin gelin isdiyor. ona düyürcü gel. o da toPlardı. onu büyügü varsa o da gider öbürüne giderdi. üş dörT gişiyi alardı. ġomşusu olaraĶ. aĶrabası olaraĶ. giderdiler. allahın emriyle isderdiler. o da derdi ben bi düşünüb bi iki gün misafir edib eşime dostuma abilerime ahrabalarıma sorub olacaĶda o aded idi. ondan sora çocuġ geleri. babam diyor buyursun gelsinner. yahuT da bizden giderdi. ne diyorsunuz. buyrun gelin. bizde cenazede bizim abilerimiz annelerimiz aba derdi.

Dedeye ne derler?

dedemize dede derdiler. aba da işde amcamızın çocuġları mesele annemize aba. babamın kardeşi amcama emi diyoruz. anamın kız kardeşine mama diyiriK biz. mamagile gidecem. anamın kız kardeşine halamgile gidecem.

Şimdi tam tersi değil mi?

tersi oldu eveT. biz ünce üyle diyorduġ. biz babamızın bacısına mama anamızın bacısına hala diyoduġ. şimdi ters olmuş. şimdi o teyze olmuş, o hala olmuş. mamamın ġızını alacam. şimdī hocam ben geç evlendim. mesele geçdi başımdan. isdediğim olmadı. babamgil razı olmadı. en sonunda çıḫdım giTdim küyü terK eTdim gurbete. izmirde fabrikada çalışıyordum. sora bi haber aldım. babamnan annem çoġ üzülüyor. geldim iküş sene sonra geri. o içimde kaldı. şimdī beni evlendireceKler. amcamın hanımı şeye soĶmuşlar devreye. geldim o sene kaldım. tarla marla biçildi birez paramız var. ġoyun alacaḫ babam. ġoyunumuz var gine çoğalsın diye. koyunu çoġ seviyodular. şimdi babam diyo koyun alaġ ben diyorum baba düve alaġ. ben şiveli diyorum. yani beni evlendirin daa. babam diyor bu sarsaġ ne ġonuşuyor yani deli gibi ne ġonuşuyor. mala kim bakacaḫ. babam dedi ben dedim. en sonda babam dedi ġoyun alaġ. ben çıḫdım tabi salona çıḫdım. ya noyruz dayı sen ne yapıysan oğlan diyirki beni evlendir. babam bıyıġ altı gülüyor tamam mı. ben çıḫdım ordan. bi gün baḫdım amcamın hanımı gidiyor bize. babam çaarTmış. ben çözdüm işi. şimdi benim isdediyim olmadı. dedim daa ne olursa ossun. ġulaġ misafiri oluyorum. sessiz ġonuşuyolar. cemre diyo. giT felan felanı. aḫrabam ya heş aḫlımın ucundan geşmiyor. neyse bu giTdi. sahaT sora geldi ama ben de ağaş oldum. cemo men evlenecem sen mi evlenecen. yoḫ sen ġarışma. neyse cevo cevab vermedi. cemredir cevo deyirig. hocam neyse geyTdi. bundan cevaP alamadı. işime bi ġurT tüşmüşdü. ġafamda elli tilki dolanıyo ġuyruğu birbirne deymiyor. giTdiḱ evlerinin yanına böyle kölgeliKdi. giTdiḱ o kölgeye yengemi çağıryom. cevo bana cevab vermiyor. belki ben almıyacam. evde teḱ ġaldım. bunnar geç geler yemeK yapak kendimize. anam dediki gel babanın elini gör. babamın elini gördüm. sabanan çantayı aldım. çantayı aldım geyTdim izmire. sekiz on ay çalışdım geldim ki düyün yaPdım. daha da çıkmadım burdan.

Düğünü nasıl yaptın?

düğünü valla nasıl yaPdım hocam. on birinci ayın on biri kar yağıyor. davul zurna o dve bezenmiş böyle milleT meraĶdan işde bir tene erkee kız yapallar. o hüsnü abinin koluna girer kaçırar deveye binmesi için. o asgerler geler. üzlerine esgi elbiseyi ters çevireller. belki orda daha yapamamışdılar. o zaman daa neşeliydi. o asgerler sen ġızı ġaçırdın diye hüsnü abiye bi iki tene zopa atardılar hafifden. sen kızı kaçırdın. getirer bindirerdiler deveye. para alacaḫlar. güreş tutardılar öyle. ne toplandı bir milyar iki milyar. onu toplardılar akşam işde o deve iki sahat kövün içinde gezerdi öyle. geler toplardılar.

yiyediler. içerdiler. şimdi kızı kaçırıyon adam vermiyor. düyün sahbi geliyodu toy babası deriz biz. öyncülüḣ yapana. hüsnü ne isdiyorun. hüsnü de derdi ki ġoç vereceyn.ya bi ġoyun. pazarlıh ederdiḣ ġoyuna bağlardı alardı onu aḫşam keserdiler. yerdiler gençler. kebab yapardılar tandırda. üyleydi. eylenceliydi. biz dē afedersin gerdeKden sora üş gün çıkmazdılar.

Utandığından mı?

hee üş gün ūş gün sora çıkardılar. anne babanın elini görerdiler. büyüğümüzün eşliğinde. iki gün üş gün sora da kız evine babasın evine giderdik. onnarı zıyaraT eder görerdiK. yenge gelince niye geliyor biliyor musun. bakire mi bakire değil mi diye. onun yüz ağlığını götürerdiler babasıgile. annesigile. işde ġızın temizdir. ordan da bahşiş alardılar. bozuĶ oldū zaman güneş çayı diyollar. keçi dediin. kız yanna giderdiḣ işde nişannımsın. nece giderdiḣ. kimse görmesin ayıb olur. şimdi eyle bugün yüssüg dakılıyo akşam nikah kıyyolar. akşam nikah ġıyyolar. öyle bi kaç olay başımıza geldi. düyünü oldu. dörd ay sora mesela doğum yaPdı. bizde ayıp karşılanır. babasının evinden getirdi diyolar. yanı ne kadar güvense de şüpeleniyolar. eşde yüz ağlını hemi damaT veriyor yengeye hemi ġarşıdan. o iki gün de müsafir ediyodular o yengeyi. ağırlıyodular. giderken heyvesini dolduruyodular. şimdi bavuldur. heyve deriz. çantası yanı heyveydi. entarısını alardı. ġafdan derdiḣ bizde. dizlīni alardı. diziliK de uzun. yanı şöyle. picama takımī. yazma. bizde yazma. leçeK. asıl leçeK. boncuĶla işlerdiler ġızlar. işleme. bi ġızı aldımız zaman gidiyoduġ bi tob ġumaş getireceg. o ġumaşī her ceşid işlerdiler. mesela akrabalara dağıtardılar. yasdıḫ örtüsü yapılacaġ. sene vererdiler ġomşu olaraġ. sen yapardın. döşeg yüzü yapılacaġ. yataḫ diyoruz biz. döşey yüzü. heP işlemeli. kırled. yer yatağı. en rahat yataĶ da odur şu an.ayanı yan at düşmezsin eTmezsin. vala heP yardımlaşmaydı.

Çardak yapıyor musunuz? Üstüne oturmak için yazın.

yapıyolar. mesela arkadaşım kamelya yaPmış. ġıl yünden yapardılar.

Kıl yününden ne yapıyordular?

çadır yapardılar.

Nasıl kuruyordular?

ortaya bi ġazzıĶ. kenarlara da ġazzıġ tiker gelerdiler. çadır olurdu. yannarına pencere baca yapallar.

Külfe değil mi?

külfe tandurun alTdan çıkan deliye. sabanın çıḫdığı bacaya buharı derdik. buharı çeKmiyor. dolmuş. buharı deriz ona.

Hiç kuruyor musunuz şimdi?

yoġ şimdi. ara sıra. çobannarımız ġuruyor çadır. o da sosyete olmuş. hazırdır beyle demirden. çabannarımız. ġoyunu sağacıḫ. ineyiyi sağacıġ. sağıyoruz demiyoruz sağacı. sağıyiriz. yaPdıḫ. yaḫışdırdıḫ. yerin getirdiḿ yani. barda yıkadıḫ yerine ġoyduḫ yanı. yapacıḫ. mesele bana dedi ki şu bardaḴları yıka. birez sora yapacam.

Ben mi dersiniz men mi?

men men. men yaPdım o işi.

Biz mi miz mi?

biz.

Asgerlik anın var mı?

asgerliK anım çoġ. ben izmir bornovada yaPdım. eletiriḿciydim. hafdanın üş günü hemen hemen evde geçiriyodum. cuma ahşamı çıkıyodum pazarertesi geliyodum. subaylar çoḫ seviyodu. kimisinin pirizi bozuluyodu yapıyodum. kimisi avize tahdırıyodu. asgerliḿ çoh.yanı parmaḫla gösdriliyodum. saygılıydım. verilen görevi sahatinde yapar gelir teKbir vererdim. o güven kazanmışdım. ben en çoḴ da büyük rütbelilerin eşlerinden şey gördüm hörmeT gördüm. sen anne yemeyini özlemişsin. ama assubaylarınki öyle deyildi. ha bi asger gelmiş ha bi köpeg gelmiş. benimki öyleydi. bizde hocam asgere gideceK kaş kişi var köyde. diyelim yirmi kişi herkes davaT eder harşlīnı verer. davata gideriK.

Ramazanda misafir alınır mı eve?

āynen. heş misafirsiz geşmez. birbirini bulamasa dair köyün içine iner bir tenesini bular gine eve getirir. öyümde. eskiden yanı paylaşıyodular her şeyi. esgiden her şeyi bi tasda yiyoduġ. ġāPda. bir ġaPda ortada. şimdi heP on tabaḴ birden geliyor. fitresini zekatını geçirmez. hakġı neyse mesela buğdası ossun arpası ossun hayvanı ossun zekatını fakire verer ki.

Kalktı mı?

devam ediyo. kurbanda mesele kurban kesemeyene zaten kurbanı üçe bölüyosun. biri fakirlerin biri gelen müsafirin. biri de evindir. onu da dağıtarız. eşiT bi şekilde üçe böleriz. kim kesmemiş beş kişi altı kişi oŋa hepsine götürer vereriz. herkes yanı kim kesmemişse biliyor. onun hepsinin payını götüreriz. pay diyoruz bizde. hocam şimdi bizde mesele sene bi hediye bıraḫacıĶ. bunu sene pay bırakıyorum. bu paysız da giTmez. heş bişe yapamasa on tene yumurta koyar ki hocam şunu bi yediremese dahi o gelir. boş giTmez. paya açıĶ ossun yani. çoraba biz çoraf diyirig. kısa çoraba sıpor diyirig. bizim eskilerin kadınnarın belinde ġuşaĶ hiÇ eKsiK olmazdı.

Eskiden ne giyerdi teyzelerimiz?

entari.

Ne bağlarlardı?

koFi bağlardılar. kofi.

Nasıl bir şey?

o böyle aynı şey gibi kalga ōn üsdünden de yaşvaġ. yaşvaġ alardılar. yaşmaġ da şu tülbentlerin şeyine yaşmaġ derler. çeşidine. rengine yaşmaġ. örerdiler. altın sarısı şeylerden takardılar.

O altın sarısı şeylerin adı neydi?

unnara ne diyola. cumpu. ġurşaḫsız heç belim ārımasın diye devamlı ġurşaḫlı. zaten on iki on üş deneden aşşa doğuran da yoḫ idi. on beşe ġadar da var. şimdi iki tene doğuruyo hemen. amcalarımın bileyi yalan olmasın valla. keşge dün gösderseydig. taşları kaldırıb duvar örmüşler. düvar baġ. çeper. mesele su çekilmiş ya çeper örmüşler.

Ne örmüşler?

şeper. mesela düvar su çekilmiş ya ç̲eper örmüşler. şimdī bizim ahırda kom diyeriz. koyunnarı savdīmız yere kom deriz. büyüKbaşlı savdī yere de ahır deriz.

Ne ile temizliyorsun ahırı?

çalgıyla. süpürgēn adı çalgıdır bizde. bi tene āç var sekiz on mètre şu ġalınlıĶda amcam onu koltūnda getirmiş. devlet vèrmiş. harya gidiyirsen. salihin ordayam de.

Konuşan: Kamil Kahraman

24

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Tezeren Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 01.08.2021

Düğününüzü anlatabilir misiniz?

yani ne diyecem ne. düğünüm ġızaḫne oldu burda ġarın içinde. meselā bunun bacısını aldım. ben şamilin dediler düyün olacaḫ. duvaġ atırler böyle ġırmızı ġırmızı arḫaya da. ondan sora dediler gelin geleceḱ gelin geldi. sacımız olurdu. ona meyva elma ġoyarlar mesele keserler. veyauT kesmezler. ġızın başına vurarlar yani böyle. ondan sora aT arabasınan işde geldiḱ. çıḫdıḫ dama üzüm aTdılar. onna aTdıḫ. kimis kimi alkışlıyo. a bizim yörelerim. a söylemedim deve bezerdiler. adamlar ġafasın böyle şey yaparlar. üş beş dene altında. odun atarlar afedersin o zaman. yaparlar bunnar daha iyi bilir. bana çoḫ zor verdiler. vermediler ġızı da baḫsana ne bilim. mesela ġız beni isdeyince o zaman verdiler. mesele ayaḫġabı öyle bizde çiçeḱ de görmedim ben de. çiçeḱ bile yoḫdi yani yalan olmasın. küçüḱken deve. mesele birbirimizin üsdünden aTlardıḫ. efendime söylüyüm şey yapardıḫ. ġazı ġazadı böyle ağaşnan. birbirimizi bālardıḫ. öyle atardıḫ şū gelene ġadar yalandı mı bu sefer bu gelirdi. böyle onnarınan oynuyorduḫ. topaş çoḫ oynardıḫ. ġar topu da çoḫ udu. āzını dülbendinen bālardıḫ. mendil. arḫadaş gelirdi ya bu. evliliyi haġ etmişim dişlerimi tamamlamışım. hePsü var.

Hayvancılık yaptınız mı?

hayvancılıḫ tabu. zaten bizim her şeyimiz hayvancılıḫ yanı. mezele çoḫ öyle bizim durumumuz çoḫ iyiydi. harmancılıḫ var ıdi. mala baḫan da vardı. biz babamızın sahasından böyümüşüz.

Oyun oynar mıydınız?

çoḫ da oynardıḫ yanı. başġa bişeyimiz yoḫdu. bizden daha evel adamlar çarıġ giyerdi. mesele şu böyle bi lasdiḱ yoḫ. üsdü kırmızı mesele parlaḫ. yoḫdu bişey yoḫdu yanı. devenin yanna da kızım yannış annamada bi genşden kız yapırlar. ġaçırıyollar. ġızı kaçırıyolar ya. ġız orda. geşdi.

Konuşan: Oruç KARAKUŞ

25

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Tezeren Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 01.08.2021

Nerelisin amca?

izmirden geldim. ahısġalıyım. ben izmire yerleşdim otuz beş yıl oldu.

Soyadın ne?

yoḫ vala. so˯adım karauş.

Kaç yaşındasın?

elli üş dōmluyum. valla dedemiz yüz otuz yaşında befāT eTdī. oğulları yüz on beş. biz de seḥsen mi yaşarız.

Hayvancılık yaptınız mı amca?

hayvancılıḫ tabi. zeten bizim genelde her şėyimiz hayvancılıḫ yanı. mesele afedersen çoḫ hizmeTci falan tüTdum. bizim durumumuz çoḫ iyiydi. harmancılıḫ var ‿idi. mala baḫanda vardı. biz de işde babamızın sayesinde yeyib içib çölde oynardıḫ yani. başġa bir şey yoḫdü.

Ne iş yapıyordun da eemekli oldun?

şimdi mi.

Evet.

şimdi emeKli boş valla hiş bişi. valla on ikki tene söylemesī arḳadaşım vardı. çalışırdım çalışġandım. mesela su basġınnarına giderdim. gece foçada çalışıyom su her tarafı basmış. bana çalışmaḫ yasaḫ. ben böyle cizmeleri giydim. aşdım sular çoḫ vatandaşī. ondan sorā müdür geldi. ġaraġuş sen niye çalışıyon. dedim müdürüm arḳadaşlar su basmış orda ben de burda üş dene dedim şey aşdım. vana aşdım dedim. heÇ olmazsa o sular baḫ giTdi dedim. baḫ burdaydi dedim. şindi buraya indi. zatan görüyo. ondan sora savolsun bize başarı diledi. ondan sora çıḫdım işimize devam eTdiḥ. her işimizi başarıynan yaPdıḫ yanı. sabahleyin geldim sahaT yedi buçuḫ sekize çeyreK ġala işimin başında. çoḫ severim

sen çalışġansın falan. şükür allaha ben izmir belediyesinden de emeKli oldum. ā işim çoḫdu. halē gidiyoz. çocuḫlarım da.

Türkü biliyor musun?

vala biliyordum.

yaylayı seversen

çıra yaḫıP yanımıza oturman

bir parça eKmeK su da getirmen

sabahdan ġalkanda sen de

yanı atını satar giderim. böyle şeyler var işde türküler.

Başka var mı?

var çoḫ var ama işde.

Aklına mı gelmiyor?

yoḫ geliyor. geliyo em neşem.

Neşen yok. Tamam.

baḫ şimdi bāḫ abicim. ben derbe yedīm içün şey yaPmi̊yom.

Neden?

benim oğluma arĶadan vuruyor. subay var. bu garibannara vurulur mu. araba yüz elli metire uşdu. benim beş tene oğlum, dörT torunum bi de oğlan içinde. cenabu allah onnarı ġurtardı. oğlan çoḫ ġabaydı. benden daha ġaba. giTdim dediler beyin ġanamasından ameliyaT oldu. durumu iyi ama yatıyo. inşalla iyi olur. inşalla iyi olur. valla on bir gün mü yaşadı. ondan sonra vefaT‿iTdi. torunnarımın hePsinin bacağı ġırıldı. ġolu ġırıldı. efendime söylüm. bī sürü yani şey. hale o savcu mesele bu bayan haġġaten de bu bayan şeyi vardı doĶdur. bana diyo ku amca diyo. sen meraĶ eTme diyo şimdi aradılar diyo. yaķaladı ya bıraķmazlar. canderma telefon açıyor diyor biz bıraķdıĶ diyo. isdedimiz zaman yaĶalarız. savcı istemedi diyor. savcıya da geTmiş adam demiş ki polis. ġoruyan adamlar bir şeyi var mı demiş bir şeyi yoġ. e nasıl bi şeyi yoġdur şeyde yatıyor yoğun baĶımda. bāġ biri gėne beyin ġanaması geçirmiş bize söylemiyiller benim torunum deniz

isminde. üç gün sonra o iyleniyor yanı onun beyin ġanaması düzeliyo. adam bize doḳdur söylemiyo yā. içeri ġoymuyo bizi. bana söylemeg zorunda.

Aynen söylemesi gerek.

adam bize söylemedi. adamı o ġader ġorümüşlar. adam benim çocuġlara vurmuş. dörT sahaT adamın alkol muaynesi yapılmamiş ama benim bu torunum şofor ya bunun hemen alkolunu ölçüyo. işmemiş gariban ne içeceK. o adam şeyden gelinci iÇmiş. arabasında şeylerī viskileri bilmem. e ġardaşım gine de verdiyi doḫḫuz yıl dörd ay bir hapis. zatan yarısı gider. adam çıḫdı giTdi. ne olursa benim oğluma torunuma oldu. benim hindi bu torunnarımın ne asgere giTse bi ġırığı çıkışı var. hiş bişi olur mu sen söyle olur de. olmaz. ġırığı var.

Haklısın amca.

ġavurgada var. bacaḫda var. bilmem ġolda var. ġafada var. zaten belki söylemesi ayıP çoḫ zaman yataḫda yatamırdılar. yeni vurulanda adam bıraḫıP ġaçıyodu. baḫ şimdi adeleT yoḫ. neden yoḫ. yav arḴadaşım ben bundan bile ġazıḫ yiyom. bu yavrumu tutuyom bene ġazzıḫ atıyor. beni yani benim tarafımı söyleyeceK yerine başġa şeyler var söylemiyor. avukaT bene ġazzıḫ atıyor. demeKgi ȯndan da yemiş bu avkaT. baḫ şimdi abi bi adamı saTma ya. benim çocuğumun bi ġabaTı varsa valla giT söyle efendim bunun ġabātı da var. de yā. ben bundan gurur duyarım. senden de gurur duyarım. ġardaş diyir bunun lambaları yanırdī. lambaları yanır. baḫ dörT sahaT sora onun şeyini almışlar yüzde beş çıḫdi. amca ben diyo hata yaPdım diyo. ben hata yaPdım ben senden rica ederim. e yavrum ben seni allah rızasu ‿çün seni kendi tarafımdan bildim. sene para verdim. efendime sen niye bu hatayı yaPdın. ben yaPdım. ben lafımı ġonuşamıyom ġardişim. ġanun ne oldu bilmiyom sen biliyon ama. valla beni yaḫdı. gerçeK doğru söylüyem.

Konuşan: Gülevatın ÇETİN

26

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yazılı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10 .04. 2021

Nasıl evlendiniz?

ne diyirseniz. oraları sorma. o zaman ki ceTdi da teyzemnen. neye soruysan. onu sorma. bayrem bayram güzel olurdu.

Bayramlar nasıl olurdu?

bayramlarda ġurban bayramında lambalar yandırırlar. şeye. eyle cüzel. novruz bayramında da bacadan yaylıġ sallırdılar. baylıyırdılar. hē ateş yaḫırdılar. toP atırdılar. herkes bir meyva bir meyva ġordu bacadan yaylır. o zaman o da yoġudu. meyve bağlıyırdılar. işde güzel zaman var ıdi. o zaman güzel idi. bacadan bele orda yoḫuydu. meyva ġordular herÇes bir diyişlig öyle. yumurta boguyürdüler. yumurTa ne biliyim. esci zamannar çoḫ cüzel idi. topacaġ oynurdular. şeyde buz olurdu buzda oynurdular. herçes topaç vururdu azını. topacı vursa onu opgac. cüzel zaman var ıdi. her şey deşdi. ne ġordular. cemcem suyuna girdirler. zemcem suyu herçes su doldurur zemcem suyu cetirirdiḱ. cüzel zaman var ıdi. semeni ġaynadırdıḫ. ay ġızım. semeni ġaynadırdılar. siz onu bilmirsiz. otu serirdiler tepsile. o cün görürdü. onu bilulurdular onu toḫmaḫla dörüler. bi de un çalırdıla. onu ġarışdırar. onu tendiri ġalırdıla. ġaynadırdıla ta. bir de ona da tuturdular. aynı halva diyirig da aynı eyle güzel ġıfġırmızı nar gibi. eşci zamannar. esgide yapırdıḫ.

Yemekleri nasıl yapardınız?

yapırdıḫ hindiḱi gibi yapırdıḫ. hengel kesirdiḱ. çoba yapırdıḫ. erişde çorbasī. mercimeḱ çorbası. bulgur ġaynadırdıḫ. onu yapırdıḫ. fasulda çalırdıḫ. haşıl çalırdıḫ. bele şeyler yapırdıḫ ay ġızım. haşılı da unu suya çalırdılar. hasıl da ġaşırnan ġarışdırdılar. pişirdi. ġordular üsdüne sarımsaḫ. yiyirdiler. hasuldüyü de bilirsen da hasulduyüde.

Bilmiyorum.

he bilmirsen. ay ġızım televziyon gösderir da. demeye cereK oh.her gişi televziyon cösderir. fetir pişirirdiḱ. yağ dökür. südünen yoğururduḫ. çine yağ tökürdüḫ. yōrurduḫ.

tendire yapırdıḫ. tendire yapırdıḫ o zaman hindi. teniki çoġ olur tenikinin üsdüne ġorlar. fırın tendir işi yoḫdu. tendir ġaḫdı da. fetiri de ele pişirirdiḫ́. refete diyirler. yapırlar. bizimçiler yapırlar. tendiri yapırdıḫ. böyle yuvarlar biri. uzundu biri de yuvarlaḫdı beyle. yuvarlaḫla ebbeḫ́ atırlar uzun da yapırlar. hencel kesirdiḫ́. henceli yoğururuḫ. yağardıḫ. kesirdiḫ́ suya töḫ́ürdüḫ́. su da. hidi onnar hepsini yapırlar. esciden çoḫ adam bilmirdi. hindi o televziyon var hePsin cösderir yapırlar. biz bilmedimiz erişde kesir görürsüz. mekine de televziyonda. hamır yorurlar. erişde çek. bir zaman var ıdi. yirmi arvaT yarırdi. biri ikisi. kesirdi. arvaT otururdu. ondan sora. maşinede kesilir ġolay amma o zaman irmi arvaT yarırdı. iksi yārdı. iksi çesirdi. iksi desdeiyirdi. hindi her şeyin ġolayı çıḫdı. makine kesir içine desdelemeḫ́. hindi ġolayı çıḫıḫ. o zaman esgide her şey zorudu. indi her şey o ceryan var allahdan devlete de zeval vermesin. çalışannarın da allah işin ras getirsin. her bişey ihdiyarlandı. esgiden ne var ıdi. esgidi. esgi günner çötüydü. hindi günner iyiydi. işitmirem. deyer mal da yalān mülK de yalan. mal da yalan mülK de yalan. dolanca sen de oyalan. birac sen oyalan. beledir. dēr bir arvad alasan dörT de dal ola. bir ġardaş ġaḫramanam men sana bir arvad alasan dörT oda ola. sen men bilirsen. çoḫ gelirdi ōlum mehdüP yazdırırdı. elbisi alırdıḫ. paltar yürdüḫ́. ocaḫ ġalırdıḫ. o zaman tursil mursil yoḫ idi. sabınnan yurdüh. bu ġuruTdu. munu töḫ́ürler. süzülür süzerler. yoğururla. ezirler. himdi de ezmirler. makine çıkıḫ. makine töḫ́ürler. mun haşıla töḫ́ürler. hengele töḫ́ürler. ne deyir eşiTmirem. eşitmiyem. üş dene dörT dene eşidirim amma annamıram. eşiTmirem.

Mahnı söyler misin?

yağını çıḫarTdıḫ oḫumuşunan

hemi canımı derdimnen hemi ġorḫumnan

yaḫdı da yaḫdı

hıh daha ne diyim. yadıma çelmir. yadıma celmir.

arvaTlar içinde arvadım giTdi

başı sirkelidir dırnağı piti

gedirem cedire ġapım

ha bu kız ne yane geTdi

allah çimsiyi toh yaşlandırması. yaşlılaḫ kötüdür. yaşlılıḫ kötüder heş şeyi zordur. baḫımı da zordu. baḫan da zordu. allah çimsiyi çoḫ yaşlandırması. allahım baḫdırma yarabbim. halım cedir. he annamıram ki ne deyir. başımızı sabınnan yıḫırdıḫ. cil var ıdi. ondan getirir. saçımız olurdu uzun. öyle yumuşaḫ olurdi şey idi. geTdiḱ şiyē. seki yeddi metre içi de asdar sekiz. sekiz dokkuz. üş de gömlek dörT de cömleK beş de gömleK dörT de dizliK. otu beş metire bir arvaT ceyinirdi. ne var ġolay. çamaşır yıḫırdıḫ öyle. çamaşır yaḫırdıḫ dereden bir böyle paltar ne var. tursil sabın tursil zatın yoḫ sabınne. baldızım var ıdi baciyi bası gözüm görmesi. işde çamaşır yaḫıyrıḫ. ceTdiler çözüme hamır ġoydular. o zaman sekiz. ġızlar mana diyirdiler. he toyları. bir mal çesirdiler. başına mendil verirdiler. hediyeler. üşü dörtü eşitmirem. dört cün beş cün toy çalınırdı. üç gün ġız övünde üç gün de olan övünde. eşiTmirem. yuḫardan oruya cedirdi herçes. su daşıyıirdi. çinimizde. çaydan getirirdi çinimizde. çoḫ zorluḫ çeḫdim o zamana. indiciK allah devlete de zaval vermesin çalışannara da. hamsi cerlan. çamaşır ceryan. hepişi ceryan. ġalırdıḫ. yemeḫ yapacıyıḫ tezeyinen. tendir. eḫmeḫ püşürüdüḫ. ġalirdi otururduḫ. eḫmeḫ pişirirdiḫ. o zamanıdı o zaman. geydiḫ. hırma dördüler. üş dörT gün ġoşurdular. onu dē üş metireden de çoḫ. hırma soğrulacaḫ. hindi heÇ bilmirsen. çuval azı tikirdiḫ. iP erirdiḫ. çuval azı tikirdiḫ. beş yüz tene. böyüg ōlum da. erolu çārdılar. besi malı var ıdi. cetdi bu cetdi hamsın doldurdu. tiḫdim köye. hindi heP bir şeyin ġolayı olur. ne hırmandan heş bi şeyden hıbarım yoḫdur. öçüzünen. içi tene. yüz tene beslediler. habarın yoḫ. tohum tutana baḫ neler var ıdi. o zaman föü zaman ıdi. deyirem hindi o dünyadan bu dünyaya gelicemişidiḫ. cehennem cennete çıḫmış. deyerdiler. ceryannar yanırdı. o zamannar yoḫudü. baḫarlar ki ceryannar. ceTdiḫ mercimē yolurduḫ. aḫşam celirdiḫ. mercimeyh. ne dir. ġırmızı beyaz da var ıdi. iksi de var ıdi. ġırmızı buyday yulaf var ıdi. hepişi hendi ġurban. buydu da arpa da. mercimeyh ecirdiler. hamsı mal saḫlirdiler. nahir. aT naḫır idi. camış naḫıri ayrıyidi. manda diyirdi. camış naḫıri ayri. ayri. camış da ġon da giTdi hamsı giTdi. hindi o da yoḫdu. bi arpa eçilir. eledir. çocuğ olurdu. çocā su vermirdiḫ. su vermirdiḫ. meleḫler suyunu çeseceḫ. tökürler. hePsi bizim köyde yazılırdı hēPsi. oḫuma için okula cedirdiḫ. arḫadaşım heÇ biri. bele çayıT yazırdı bele ġordu. başkasını onu bilmir. ġazandım. oḫutrum. hePsini oḫuyrem. torunum deyir çözüm ağrıyir deyir. sen deyir televziyon ġapadır. ġoy hele baḫım deyir. bu yangın çıḫana nic oldu allah belalarını virsin. bie şarP yoḫ idi. bele bağlirdin. heyrad. ona da heyred diyirdiḫ. yaşlılıḫ beyle ay ġızım işiTmirem. munu sarırdıḫ. munnan sıḫdırırdıḫ. ġormırdıḫ. meleḫler suyunu çeser.

anam mā derdi balamla laylayla

şindi de ben anama diyrim anama layla

Yoruldun mu?

he yorulmaz. yorularam ay ġızım. yorularam. danışanda da yorularam. nefes darlīm var. heye savul. yorulur. söyledim valla yoruldum. hesdehıneye malın dersine deyirdiler şey olup. derye salırdılar. malın derisine salırdılar çinin kurtulacaḫ. u zaman sağlamıdi u zaman. sarı yağ virdiler. mal yağı. o dadını bilirmirdiḱ. onu mi ġoymırdılar. maormuz vardı ceydirler. munnun anası dirdi. şehzadanın anası. o zaman şiyi var‿ıdi. sirçe var‿ıdi. ilaÇ yoḫ‿udu. nasır yurduḫ ġaynadırdıḫ. indi ne vār. hiÇ bişiy yoġ. hindi cüzel zamandı. ne var‿ıdi o zaman. devleT ilaş cetirirdi. herçes ona basırdı piT var. çamaşır yurduḫ paltır ġaynadırdıḫ. hiÇ bişiy yoġ. kötü zaman var‿ıdi o zaman. ne ama sağlam ‿ıdi isan. o zaman afedersin o zaman pit var‿ıdi. o piti kesilenne hesdeliḱ başladı. her şey çıḫdı. ne vardı. hesde deyirdiler. ne olur. getirirdi dereye salırdılr. yüzde bir adamı. hindi heş bişiy yoḫ. kötü zaman‿ıdi. yoḫdu. ama sağlıydin isan salamıdi. zorlū varisa sağlamıdiler. indi yerine yeten başım arır ġolum ārır gözüm ārır. ne bilim. allah yardım eylesin. erdoğan nolur. allah saḫlasın. sevirem. allah saḫlasın ne diyim. allah bilir. ne bileḱ dir iyiydi. allah yardım eylesin hercese. herces allah yardım eTsin. haberlerde çıḫmır. bahçeli diyirem.

bir milletine bir bağ besledim

adını ġoydular el baḫ seni

ġırıldı ġolum tüşdü ġol bağı

zatan yoḫ balam kol bağı seni

yadıma. ġaynım ōlu.

ġardaş men sana

bir arvad alasan dörT oda ola

sözü el içinde la vala ola

ne bilim vala.

bir arılıḫ bir yoḫsulluḫ bir ölüm

aslında canım heş birine sicaḫ deyil.

üsdüne yollar salacaḫ

bir yemeḱ bir iÇmeḱ gezmeḱ ġalacaḫ

ġolay cel canımı al

yadıma düşdüḧce deyirem da.

salam olsun ġalannara

mindirerler cansız ata

endirerler

cönül neye cezirsen serT ġayalarda

bir cözel sevmeḱle cönül eylenmez

dedirir ġıymatı ele gedere

hē yadıma geldigce deyirem.

derdünü söyleyebilennere

dert başuna gelennere

her yüzüne gülennere

büyüḧ bazar eyleme yörünmez

gelirdim ġırağıyınan

oT pişdim orağıyınan

yitirmişem terlağımı

gezirem sorağıyınan

unnan eliyirdiḱ. buğda harbıra vururduḫ. bunnan elirdiḱ çıḫırdıḫ. dērmende üsdünde ġaşıgınan ġaşırdı. hindi. bilmirem adını. renşber‿ idi. renşbercili var‿ ıdi. saman töyürdüler. ne diyir. heye heye yafdı. sekiz sene mıḫdarlı yafdı. dörT sene bir dörT sene de bir seçiz sene mıḫdarlıḫ yafdı baban. tanımıram. diyemedim. elli senedi. ey hē. mehre çalırdım. nehriyide. tökürdüḧ leğene bunu böyle çırpırdıḫ o da eriyirdi. süzürdüḧ

ġovalara. gün orta gelirdiḱ. eḱmeḱ dērmen. deyirmen bu köydedi. arıbıyınan götürürdüm. bene öküz arabası da. dērmende öğütürdüler. herçes ġardı menimki ġaldı. munnar. çārdım. onun hamsı eleTdim deyirmene apardım. töyhdüm. niye dedi. ġuruTdum ondan sonra dērmen çıḫdı. çoḫ çalışırdım. uşaḫlarnan. orda oturam eḱmeḱ yerim o taba ġaldırabilmirem.

Saçların uzun muydu?

he saçımı ele uzunuyudu. sarıyidi böyle saçım. bacilerimin saçi kötürdü. bacımın saçı yurdu. onu çesdim aTdım.yirmi nüfusuyudu dedem. men kesdim. yirmi nüfusudu ay kızım. bacilerimin saçi menimki hodi. örürdü. şeyidirdiler.

Boncuk takar mıydın?

he muncuḫ. örürdüler onu muncuḫ göz muncū taḫardiler. taḫırdılar. moncuḫ taḫırdılar esgiden. boynumuza altın maltin yoḫ ̑udu o zaman. hindi daha moncuḫ taḫan yoḫdur kimse. muncuḫ taḫırdıḫ boynumuza taḫırdıḫ. saçımıza örürde. ona da moncuḫ taḫırdılar. yadıma tüşdüḱcen yazıf. şiy atasözlerini. yadıma tüşdüḱce yazacām hıyretim keşsin sana. yadıma tüşdüḱçe yazacām verecēm hıyreTdin. yadıma. keçen sene kardaşımın tüğününe ketmişim. refeteleri getir göster. yuvarlaḫ. halva çalır. yarda ġızarandan sonra şeker töḱürüḱ. ġaldırırıḫ. ġuymaḫ çalırıḫ. unna çalırıḫ suya töḱürüḱ yağa. erir. ġızarandan sōra.

ġayneneyi ne yapmalı

ġaynar ġazana aTmalı

yardım yardım dediycen

altına odun atmalı

ġayneneler baḫele ceyren ceTdi. ġayniniyi sevmirler ay ġızım. esciden ġaynini tutulurdu. indi celin ġaynananın yanında oturmir. yirmi nüfus bi yerde ġalırdı. indi her şey değişiḱdir. ġaynanamı cörmedim. bu menim celinimdi. dörT gelinim var şükür. ikisi şehirde iksi de burdadı. eriḱ. ġaysi diyirler. böyle püḱürdüḱ içne eriḱ ġorduḫ. şey keleme püşürdüḱ beyle ġo˯urduḫ ġazana koḫsun yiyecin. tendire ġo˯urduḫ. ġoca telemire la˯ınıya sarırdıḫ içine de erig ġo˯urduḫ. feti lahınıya sarırdıḫ ġo˯urduḫ. koḫusu. çıḫḫırdırdıḫ. tendirden çıḫardırdıḫ. tendire çü. can. yarmī buluru kördüḱ töḱürdüḱ ġazana. ġayniyırdı. pişende süzürdüḱ. serirdiḱ ġurudurduḫ. aparırdıḫ. o zamandı. döördüḱ. düvey var ̑ıdı toḫmaḫnan döürdüḱ. getirirdiḱ şeyi var ̑ıdı. indi da o yoḫdu. aparırdı. meti var ̑ıdi

bulgurun. ġaynadırdıḫ çsıḫardırdıḫ. serirdīḥ́, ġurudurduḫ. toḫmaḫnan döürdüḥ́ o zaman.el çırasında ceryan mı var ıdı.ev çırasında yandırırdıḫ. ev çırası ġavların yandırırdıḫ. evvel zamanı ġavlarımız var ıdi ay ġızım. o zaman ceryan yoḫudüu. derdiler. derdiler vere gazsin ceryan var ıdi o zaman. indi derem mezerdeḥ́iler başını ġaldırasın. yoḫ udu o zaman ay kızım. yoḫ udu. yoḫ udu amma bolluğudu. sağlıḫlıydı. insan sağlıyıdı, salam idi indi yerine gede hasdadıy. ne azında tişi var ne de başında saçı var. o zamanı yüzde bir adamı saçı ġarardı. can. ne deyir. o zaman yaşlanırdılar evlenirdiler. ağarırlar. ġaş dane oldu. yadıma tüşdüḥ́Çe yazım. aḫşam olarda hikaye annadırdım. yatırdırdım munnarı. hiçaye annadır yatırdım. onnan yatırdırdı.

Bana da anlatabilir misin nenem?

annaTım. bi patşeh varmış. bunun da ōlu varmış. dinne. munnar anaları ölür. cötürür. cedirler. cedirler yorulurlar celirler. işdem rusdam yorulu yatırdır. at getiririm seni aparır. bu cedir. munu tuturlar içeri ġoyurlar. ġuş camına ġonur. diyirler muna aparırlar. diyirler ki mu nedir. diyirler canım rüşvet yemiyir. onunçun munu tutaḫ. tutaḫ munun başı ġarışır. munu muhdar tuturlar. muna da var ımış. imdi biz erevüs deyiriḥ́. gelirler diyirler hi munu da doruyaḫ. onnarın böyüğü der ki dorumayın. bu da bir ġız sevirmiş. bir pedşahın kızını. muna aparur ketir. yadına tüşür. deyir bu o ġardaşın mezerde deyir.

kimiz götürdü

bir ġıymaTlı daş

aslan şahan hanı rüsdem ġardaşı

yoruldum mezerde ġaldım.

rüdemi

gedir bunu cedir da bu pedşah olur. munu aparır cedirler. o da bir ġız sevirmiş. muna vermirmişler. muna para cösderir çün. ōlumdun muna alıram.muna parı pul da ġızı gösderir. ġız muna gedeceḥ́ göye. getirir muna ġavana defder döḥ́ür munu yaz munu yaz. ġaldırır. olan basır sandā. aparır cedir. ġızı. munu aparır atır suya. bu ahır ahīr gedir. iki çoban varmış. munu tutar. aparırlar. aparı cedirler. a cedir. ġız munu atır. merduvanna çıḫar. merduvana atır munu geberdir. o ġavırı. munu da tuturlar. munu çovannar turur atır. aparır gedir çıḫardırlar. ġardaşı munu kürüür. ġardaşı görür deyir ki. annadır diyir beyle mezerde bilurdum milurdum. neyse ġardaşı da cedir o adamı ġıyma ġıymā

doğruyur. o ġızı da muna alır. eveT tamam. savul. can. senne de. biri de şeyimiş biri bir arvadı var ◡ ımış. dērkini bu erini ġandırırmış. senin arvadın ebbeci muna pişirirmiş. özüne adam tutuPmuş arvad. bu da gedir diyir seni de munu babasının evine aparır. babasının ōlu da. babası deyir ki. senin arvadı başġı ġocuynan olur. işitirsen mi. özüne işitmiysen. cetirir. celir ki nē. dēr heş buralarda ocaḫ var mı. deyir ocaḫ varkine. ziyarēT. adam da dökülühdür. aparır. munu aparır. ağacı böyle çobannar sürdü. bunu aparır diyir. baḫ danışıcaḫ. dēr arvad. senin erin var mı deyir. var deyir. ġarayne var mı diyir var. ēr ceder onu kesersē pişirersen baldızın bi tike vermezse. arvadı ġandıra. annadır. cedir. etini yedirir pitirir. bu celir adamına yetirir, içirtir. diyirkini bu. gedir yağı eridir töhür. āzına. çalıflar. deyir. hardadır. getirir. baḫır ki ne ha pitti.

Konuşan: Ahmet Çetin

27

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez- Yazılı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10 .04. 2021

bu menim arḫadaşımın bassıdır. neye gelif bizim şeyler geleneklerimiz göreneklerimizi bizim dilden annaT birez dinnesin. ġaḫ gel. ġaḫ gel. duT gessin. ne içersiniz çay kahve. bi kahve yaP. annaTdıḫlarını bizim dilimizle öz dilimizle annaT yani. türKÇeye çevirme. annadın. ne soracaḫsa şimdi sor. bu sizin mi hocam. güzel deme anamın da şivesi dēşmiş. bayramı annaT bayramlarda ne yapırdınız. toyları annaT. neP pişirirdiz.

Abinin adı ne?

bu bizim adı cumhur. bundan da bazı bilgiler alabilirsin anamdan sora. ġurban bayramının arifesinde. bütün çeşmelerin zemzem suyuna akdīna inanıyolar. hiş ġonuşmadan oruya giderler zemzem suyunu alar gelerler. yani inanÇ öyle. bayramdan önce heP bütün çeşmeler zemzem suyu akar. o sırada yapılan dualar. oT çeşidi onunla yemek yapırlar. annaT annaT haşılı annaT ondan sora fetiri annaT. nası yapılır.

Nene ne izliyor?

o yemeg programını izliyir onun üçün eyle ġonuşir. zannaediyor ki bu duymuyor ya zannediyor ki aynı yemē yapıyor. bir içi türḧü lafı söyle. atasözleri söyle. ben sana beddua etmiyom. öyle bir kadın al ki bir sen söylesin beş o seni ezer yani dör tene avzı olsun. bir konuşmada yani sen bir konuşmada o dört annasın. döne üş sefer dörT sefer annatıyorlar zor annıyorum.

Buranın tarihini anlatabilir misiniz?

burası ilK mengeslermiş. sora bu bölgenin çevre köylerin mezra hıdır bu çevre köylerin tamamı bizim köyler olmuş hepsi. ilk okul burda apılmış. adını koymuşlar yazılı. yani okuma yazmanın oldu. bu köyde hüsnü de bilir. yüzde doḫsanı eyitim ō̄retimde hemşireliKde ō̄reTmenniKde memurluḴda yüzde doksanı bu köydendir. diyorum ki ārıda ārı ilimiz bizim bizim köyde çoḫ esgi yirmi yedi tarihinde okul açılıp. okul açılmasından dolayı bu çevre çöyde köylerin hamısı bizim köyde oḫumuş hamısı bizim köyde oḫuma yazma ō̄reniP. ārıda da ō̄reTmenniK, hemşirelik ne varısa hepisi bizim köyden ̆idi. yüzde

doḫsanı bizim köyden çalışan var. ama bunun sebebi şeyden deyil yani bir torpil falan deyil yani. oḫuma yazma oranının yüzde yüz oldū bir şey köy. bu köylerin hamısı bizim burda oḫumuş. biim köyde mesela geT. bi komşu köye esgiyi annaT der siz de ġalmışam. siz de oḫudum yatılı olaraḫ. bu köye gelirmiş. burda ġalırlarmış. anam oḫulun birincisiyimiş baḫ. sınıfın birincisi. şey oḫuma şeyi var ıdı da. ō̄reTmen demiş raḥmeTliK şeyebilalin avradın adı neydi serenaza demiş ō̄reTmen demiş buruya oḫu. anam sınıF birincisiyimiş bize oḫuma yazmayı heP anam ō̄reTdi. ani aKşam olanda bize ders verirdi. verilen dersi. bir numaralı erdoğancıdır. heş taviz vermez. ama ilḱ önce bahçeliyidi. şimdi dönmüş erdoğana. şarP. anamın ġardaşı kültür müdürlū̄ yaPdı.

Çabuk yoruluyor mu?

öyle ġolay ġolay yoḫ yorulmaz. şimdi nevruz zamanında hocam nevruza bir ay ġala esgi iPlerden esgi elbiselerden yırtırdılar. yırTdıḫdan sora bunu yapıp beyle. topu gaz yağının üsdüne çıḫarırdıḫ. damların üsdüne çıḫıyorduḫ atıyorduḫ. elli metre yüz metre önce böyle atırdıḫ. yāmur duası tabi yāmur duası yapılırdı. önceden bizim köyde şey varmış a hocam. daha önce de anamgilde dolma yapırlarmış. ne dolması. abdigor köfdesi esas bizden doğmuş yani. içine eriḱ bıraḫırlarmış. başġa geçen köFdelerin içine ne bıraḫırdınız. en aşşa on adam yığılırdı buraya. onnara annadırdı. körōlundan annadırdı ondan sora padişah. bunnarın hepsini. hikayelerini deyir hikaye bilir mi. uzun hikayeler bilir bu. körolunu annadır ondan sora şimdi unuTdu.

Tamam teşekkür ederim.

Konuşan: Deniz ÇETİN

28

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10.04.2021

Merhabalar ablacığım. Biraz konuşabilir miyiz?

ne annatam. celinnik giydi. ne annatiyim. halvı.

Okul okudunuz mu?

he beşinci sınıfa ġadar oḫudum.

Yemek tarifi anlatabilir misiniz? Herhangi bir yemek olabilir.

hamırını yoğururuḫ. sütnen beraber. hamırī yoğururuḫ. sonra küçüḧ küçüḧ yapıraḫ. ufaḫ ufaḫ. ufaḫ ufaḫ yapıraḫ onnan yayırıḫ. ortasına yağ sürürüḧ sora çıḫar. bōmacını yapırıḫ. tandıra atırıḫ. tandırda yapırıḫ. fırında falan yapmırıḫ. helvayı dā sütünen yoğururlar böyle ellerinde küçüğünü yağın içinde ġızardıllar. pembeleşince birisi var eleḧde yapırıḫ. o birisini de döḧürler sonra da şerbet yapırlar. kızarınca helva olur o.

Bayramlar nasıldı?

temizliK. yün yıḫıyrıḫ. hē bayram temizlī yaparīḫ. aynı temizliḧ yapırıḫ. yünnerimizi yıḫıyrıḫ. he bayram temizlī sadece duvarları sileriḧ. evleri sileriḧ. halı yıḫarıḫ. halayı çaya götürürüḧ su var orda. tursil tökeriḧ. başġa da aspirin töḧürüḧ. asbirin diye bir şey var. asbirin töḧürüḧ. makina tursil töḧürsün. sudan çıḫırıḫ. hıdır ça˯ı var. dērmenin dalı vār. onu esciden yapardıḫ. şimdi yoḫdu yıḫamaya çeşme bozuḫdu. köyün içinde böyle yapmışlar. ama önceden su da götürdüḧ.

Çeyiz yaptınız mı?

yaPTım. çeyiz işleme yapdıḫ. namazlıḫ yaPdıḫ. havlı yaPdım. tülbent yaPdīm. onnar işde.

Bunun adı ne?

mes. mes derler. sabah namazında. çıḫardım. bozurlar diye çıḫarmır. yatana ġadar. valla yatınca çıḫarır. yoḫsa arada çıḫardı mı abdesdi bozulur. sabah namazında alar giyer. ondan sora çıḫardı mı bozulur diye çıḫarmıyor. abdes alar. ben burdaydım yapıldı. yadından çıḫmamış o desin.

Kaynananızla nasıldınız?

ġaynanan cörmedi bu. görmür ġaynana. o ġaynana görmedi. biz cördüḣ ġayneniyi. men çeḣdim. şaka yapdım. eltim de var dışarda. şimdi siz gelince biz ineḣ sārdıḫ. ahırdaydıḫ. ineḣlerimiz var işde sabah sāt beş de ġaḫar ineḣleri sārız. götürürler çobannar var. köy tarafında toplanır. oraya götürüyoruz. onnar geder otlatır. aḫşamı olunca gene gelir sārız. işde bi ara peyniri yapıyoruz. ondan sora da peynir yapırıḫ. bu zamannar olduda mī mahineye çekiriḣ. sarrı yağ yapırıḫ. şör yapırīh.

Kahvaltıda neler yapılır?

sabah kahvaltısınī bişey yapmıyoruz. ha peynir yapırıḫ. onu aḫşamdan yapdıḫ mı sabbah cetirriḣ onnardan.

Kaç çocuğunuz var?

üş tane.

Evliler mi?

yo biri evli iksi de bu okuyo ōlan ġız bitirdi. yō.

Buğdaylar nerede saklanırdı? Kuyu var mıydı?

bizim zamanımızda yoḫdu da. ġapının önne getirirlēr. ġapının önne buğda˳ı tökürler torbalara doldururuḫ.

Ambar var mı?

yo yō bizim ambar yoḫ. şu yan tarafda var. ev gibi bi yer. oruya doldururuḫ. yo yapmarlar bozulmuyor diye.

Bozulmuyor mu orada?

yoḫ bozulmur. olmuyo oluyo.

Fare olur mu?

ha fare olur. fareye ilaş bırakırıḫ. fare ilaÇları var onnardan bıraḫırıḫ.

İşleme yaptın mı? Nasıl anlatır mısın?

yapırım. önce ġıravına geiriK böyle. ġırağına gedireḣ. sonra bu örneḣlerden bıraḫırıḫ. interneTden. çocuḫlar acır interneTden ō̄renirim.

Maskeye ne dersiniz?

masce. masge takırıḫ.

Yamşak diyorlarmış sanki?

he yamşaḫ derler. yamşaḫ derler.

Bayramlarda ne yapılır?

bizim dilden konanya. başım, başım dedim da, ġolum, ġılçām, ġarnım, saçım, gözüm, ġaşım, barmagım, ayaḫ, ayağım. büyüg. ġapıda oluruḫ heP gelirler. bileḱce elinde torbalar. yo yō onu yapmazlar. gelirler ġapıdadılar şeker falan veririḱ. işde.

Lahana dolması olmazsa olmazmış doğru mu?

yo bizim būrdā yoḫ. kesdiḱleri eTden pişiririḱ. hı hı kesirler hemen pişiririḱ. yapırlar. yo. sen eleşgirTli misin. bizim özel yemeḱ yoḫ bayramlarda. normal yemeḱ. nurmal yemeḱlerimiz var. fetir. yemeḱ deyil kahvaltı. yarmıyı deyir naçarı ġaynadırdız. tabaḫ. dēr yoruldunsa dur. gıroğuy soğuḫdan insanın saçı ağarır ya onnarı annatır.

Hikâye biliyor musunuz?

yo ben bilmirim hikaye falan. nağıl derler nağıl. cecen hayra ġassın. sen de hayra ġarşı cet.

Konuşan: Cumhur ÇETİN

29

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yazılı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10.04.2021

Yağmur duası yapılır mıydı? Yapılıyorsa nasıldı?

araziye çıḫıyor. yerleşim yerinin dışına çıḫıyor. şöyle bi adeT vardı. şey yaparlardı. elbiseyi ters giyerlerdi. sadece bilmiyom o bir geleneKdi. hoca dua yapar öyle. araziye çıḫar dua yapılır. herçes elini açıp amin derdi. ben şeyleri gördüm. elbiselerini sadece çekedi ters giyerlerdi. şöyle omuzlarına atarlardı ters çevirip. berekeT isdiyoruz. yāmur duasına çıḫılırdı.

Düğünler nasıl olurdu?

toylarımızda oyun vardı. yallıġ yallıġ mesela bizde yallı derler. bele herkes böle sırasıyla tutup oynuyor ya. ona bizde yallı der. yallı bi yallı tutaḫ. oyunnarımız vardı. teymir ā vardı. ama adamların oyunnarla yaşantısı var. teymir ağa, körTceli, halk ozanı da gelirdi bazen karsdan. düyünnerde mutlaka karsdan ıtırdan halk ozannarı gelirdi.

Kaç yaşındasınız?

ben elli iki yaşındayım.

Adınız?

cumhur.

Akraba mısınız?

tabi tabi amcamın ōlu amcam. evmiz yan taraFda. bizimki de göçeri. göçeri hayaT yaşamış dedelerimiz. şeyden dolayı. esginin nüfus ve tapı memurlarını bilirsin. azeri lehçesinnen danış. öyle ġonuşamaġ hocam.

Tamamdır. Teşekkür ederim.

Konuşan: Yücel Sarı

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yazılı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10 .04. 2021

Merhaba. Küçükken hangi oyunları oynardınız?

aşıġ hayvanının ayağındaki kemiK. şöyle kemikler var şöylē. aşıġ kemī deriz ona. biz onnarı oynardıḫ. o zaman pişey yoḫdu. ondan sora şeker pancarından araba yapardıḫ. aşıġ şimdi ġaş gişi oynuyorsa bir dayre çizilir. mesela o dayrenin içine aşıġ kemiklerinden elindeki kemiKlerden birar tene bırakırsın. çizgi çizilir. o çizgide birinciyi belirlemek için atış yaparsın. birinci olanı olma haĶġı vardı. o kemikleri ordan atış yaparız. misgetin aynısı ama kemig oyunu. o yedi tane. yedi tane şöyle. yedi tane taş üs üsde konur. bir tane yassı taş. işde birinciyi belirlersin. bir de ebe olur. o taşi o taşi yıḫmaya çalışırsın sen yıḫarsın. diyer ekip de onu tekrer diziP kendini ġurtarmaya çalışır. o topa da vururlar işde. vurulan yanar. o topun deydiyi şahas yanar. haramullah şöyledir. gece oynanır. gece oynanır. gündüz genelde oynanmaz. bir şey vardır bir ebe vardır. bir ekip ebedir. ebe olannar ekip şeklindedir. teg gişi deyildir mesela. dörT gişiy birden olur. dörT gişi de kaçar. şimdi sağlanırsın. unnar seni bulmağa çalışır. bulduġları yerde beline vururlar. ġaşmaḫ zorundadır. orda belinize alırsınız o şahsı tā o şeye kadar yaḫaladınız yere. öyle bi oyun. yaḫalanmadan ebe yerine gelmen lazım. gelemedi yaḫalandīn zaman onda beline sırtına vurur. kızı kızdı vardır. biraz aşi oyunnarıdır. bildīmiz şu kemer sökülür saḫlanır. ona benzer ama bu oyun çocuġ oyunu. çünkü biraz yetişgin çocuġ. diyelim on üş on dörT yaşında. bezbul da. biz ona ne diyoduġ unuddum şimdi. beyzbol atasī bizde. teziniz geniş geldi bana bu kadar. koyun yününden şey keçeden mi yapılıyor. o beyzbola benzer bi oyunumuz vardı onun ismi nedir. bere topī. türgçe top çubuġdur. mesele biz ilK ışıġ kaynāmız çıraydı.

Teşekkür ederim.

31

Konuşan: Hacı Yılmaz

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yoncalı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 07.03.2021

Amcam merhaba. Nasılsın?

annem sen hoş gelmişsin.

Hoş buldum.

allah razı ossun. biz de senin babanın esgi dostuyuz. ben yetişdirme yurdunda emeḱli oldum.

Nasıl evlendin amcam?

ben yuḫarı toḫlu köyünde evlendim. şindi bunnar benim böyüḱlerimdir bunnara ġarşı yüz karalıḫ ediyorum. ben kaçırdım. şimdi gittiḱ. o zaman o zamanın parasıyla on lıra para bi torba şeker. esgiden şekerle. gettiler ben getmedim. getmişdi raḥmetli benim yaşlıdi onda. aḫşam oldu ki kaynatam sordu ki ōlum onnar ne getirmişle. derki vala baba on lıra para getirmişler. bi torba şeker getirmişler. he. e deyir ōlum o kızın babası ben miyem sen misen. deyi vala sensin. der hele on lıramı ver. alın on lıranızı götürün. benim ġızımnan enişdem gendisine ceyiz yapsınna. geldile üş gün sora ben el öpmeye gettiḱ. ġaynatam tutdu ġızına yedi tene ġon üş dene keçi verdi. ondan sora da geldiḱ. allah da eyle nasib edmişdi. yetişdirme yurduna girdim. çalışdım. otuz bi yıl çalışdım. sora da baḫdım da benim işim deyildi. yeter alla çoḫ şükür doḫsan altıda kendi imkanımınan giTdim. getdim hacimi yapdım geldim dedim. doḫsan altıda giTdim. a şindi bunnar. bu senin yengen var da. yazdırmışdi. bu on bir seneyidi de. on bire girdiḱ. abey niye.

Kaç yaşındasın amcam?

yeTmiş dörT.

Adın ne?

hacı yılmaz.

Askerlik anıların var mı?

ha asgerliK. ben yetmiş sekizde asgere geTdim. aTmış sekiz de asgere geTdim. yeTmişde. yirmi dörT ay asgerliK yaPdım. kendimde çavuşıdım. ecemi birlim sivasda. usda birlīm de kayseri birliğiydi. kayserideydim ben bando birliğindeydim. o bilmim biliyor musun bilmiyor musun üzerinde. şimdi ünüversde oldi. kırḫ sekizinci piyade alayı idi.

Annenle baban aynı köyden mi?

yoḫ annem azeri baba kürT. annem azeri babam kürT.

Eşiniz?

he eşim azeri. a bu da bizim anamızdır nohut isdiyem nohut vermiye. şimdi annemi annaTdi. ben orta iki bitirdim orta üçe geçicem. o zaman bizim zamanımızda yaşı müsayiT olmadımi oḫula almırdiler. asgere geTdim geldim. yetişme yurdu ġarşısında. orda imtana girdiḫ. şimdi ben baḫdım kesin bayan. bilirim azeri oldūnu çoḫ iyi bilirim. dedi abiy ben inkilizce sorucām. sen inkilizce cevabını bana vereceḱsin. adi nedir. ne bilim. bilirim. dedim şal. kürTler pantolana şal diyirler. dedim şal. şal nedir. dedi amca sen azerisin. sen giT orda otur. giTdim baḫdım gelene gedene. iki üş dörT beş bana vermiş sekkiz. mende feleyidim. fele ne deniyor bizde biliyor musun. çalışannara fele amelelere ele diyirler azerice. mende bunda tarla biçirdim. sapah aḫşam olursa yanıma gelme. gene allah bütün müslümannari bizleri de içinde iman kurandan ayırmasın. salmasın. kimseye de muhdaÇ eTmesin. ġızım şimdi. altı tenesi benim ōlum var iki ġızım var. o altısı da şindi milas mūladadırlar. şimdi burda benim. üş daḫım evim var. onuncu ayın sonu oldu mu buralar soğuk başladı mı ġapımı kitlir hadi yallah. doru milas. gidiriK on gün on beş gün. alti çocuğun on gün yirmi gün her ne ġalmışsam. ele marT ayı çıḫdı mı sıcaḫlar orda başladı mı nisanın dördü beşinde kaçıb geliyoruz. kimse yoġ. he vala. yemin ederim allaha ben otuz bi sene çalışdim. ben iki milyar altı yüz elli milyon ikramiye aldım. he o zamanın parasıyla. biz evi de milasdan aldıḫ. ben mejbur ġaldim. isdiyirsen musafırların gidsin. inşalla benim torunumdu gelin de hemşiredi hasdanede. gessen biz de memnun oluruḫ. bi torunumuz da gene var. şeyden kırklarelinden getirecegler. o dā yakındır. iki dene düünümüz var bizim. gelersen.

Gelemeyebilirim amcam.

ya nolacaġ olmazsa bırakar geder aḫşam gelir alır sabah alır. bizim arabamız da var. olmazsa seni isdediğin yere götürebiliriz. sen daha bunun şeyinen benim musafırımsın.

atasöz ne bilerem. benim bildīm türküyü sen hiş annamazsan da. biz okurduḫ şeyde ikokulda bizim bi ōretmenimiz var ıdı. o herkes türkü söyleyecek deyir. e biz türkü ne demeyi bilmirig. biz manı deyirig. o da türkü ne türkü ne diyi. birbirimize soruruġ türkü ne diyi. bilmirig daha türkü ne. bi de yeni getmiş oḫula. benim öyretmen ankaralı. adını bilmirim. adını bilmirig. adını bilsen ben ġahdım elimi ġaldırdım. aferin dedi. bu uşaḫlar. öyretmen bu pişi nedir. kediye pişi diyirig. pişi diyince eyle güldüler. hamımız diyirig. yanı biz talebeler hep diyir. öyretmen güldü herkes gülür. bu nedir kimse dinlemiyir. bana der sen bilmirsen. dedim bilirem ama adını bilmirem. yana kimse bilmeyici.

Mahnı biliyor musun?

mahnı bilmem. mahnı usdam dedem biler. güzel mahnı. bu asgerdi asger sanardım onu. şeyde gördüm. kimin ġızı dedi. asger. virdiler allah razı ossun. ayda birimiz masrafını yapdıġ şu ġadar. ġardaşım bizi şeyde antalyada öldü. memurudu. şeyde. ōlu uşaḫlar şimdi şeydedir entalyada. toyda gessen görceneḥsen. da biz ona davul demiyirig toy deyirig. o zaman bizim uşaḫlar hep izmirde isdanbulda olannar da gelir. onnar da gelir. yer olmaz. sen özüne bir yer tut onnar gederler. sen bana musafir dosdumun dosdusan. mahnı emmim bilir. emmin öyle bilir. derdi ġardaş bizim arvatların

eylemez bāşuy

tırnaklar uzanıp

her yerme çeḥdim

ağaş

kesdirebilmedim özünü ġardaş.

Bu evi kim, nasıl yaptı?

ben yaPdım. bu esgi ev vardı. uzanmış esgi ev vardı. geçen sene şey. üçüncü ay bu ayın yirmisin üçüncü ay yaPdırdım bunu. doḫsan doḫuzda aldıḫ. esgerdim. ġız çocū oldu. polis olacaḫ. gelin o zaman ġocası da memur deyil idi. emele işleri yaPdı. usda. emeḥdar çoġ. yoḫ onnar esas buralıdır korkuya gediyirler. senin oğlun babası. aḫşam musafırım davat ediser men. düyüne düyüne. düyün olacaḫ. bunnarın evleri. asgere geTdiḥ bir şeyin yüzbaşı. ġonuşur. paşam diyirim aha. sen dedin menim paşalım anadan dōmadır. sen anadan dōma yanı. onun hanımı da azeriymiş. ġarıya diyir. men onnarı. onnarın ġarısı ölmüşdü. sesi gelir. eyle ġalın ġonuşur. ġonuşanda eşşeḥ ġonuşur. o ne deyirse o da deyir.

esgiden biz şimdi burda garip geldin ya burda buranın yüzde doḫsanı laz. hep lazlar ıdı buranın. fırıncı mırıncı hep laz idi. bosdan ekerlerdi gelif buralarda. yer içerler bosdan ekerler idi. doradan o annaşmalar çıḫdı ya. lazlar gelmedi. yoḫsa bizim köyün burda üş üş deyirmen var ıdı. sūnan çalışan deyirmen. tarlaları hep suluydu pancar ekirdi. ben bu evin yerinin doḫuz ton fazla. bana bi araba hediye etiler idi öḧüz arabası. yanı bura iyi köyüdü. bu köy ömer aydın o çöşdü giTdi ya. onnar gidenden sonra da dōmadı. çoḫ oldu. ömer aydın hep şey olurdu. encuman olurdu.

Nereye gitti?

ömer aydın antalya geTdi. geTdi ordan bizim çocuġ ġız ġaçırmış. adama geTmiş barışmağa. onnara demişler böyle başlıġ varda. abi bizde yoġ bizim. ömer aydın da. ömer aydın ne tanıyir. neyse onna dosdumun dosdu mesele ġızın sābının dosdu var ıdı küyde onun aldıḫ. aḫrabamız var orda geTdiḧ. adama ömer aydın danışır danışır. ömer aydın ġaḫ dedi ömer aydının başı. ārıda ömer aydın gelif dirdiler burda kuruldu diyirler. dedim söze cevab verir. eşşeḧ gibi anırır. ne e diyir ne yoḫ diyir. ġahdım ordan geydirdi neyse adam menim önüymü kesdi bıraḫmadı. ömer aydın dedi adam da haġġatan üş dene ġarısı var. burda burdā on yedi dene çocuğu var. çocūn orda birin ġız ġaçırmış. dedi ki bu adamın esasına. o ġız ġaçıran deyir. dedi bu adamın üş dene ġarısı var. on yedi dene çocuğu var. dokuz dana ġızı var. altı yedi tane de ōlu var. bunun idarası ermeni. orda barışmadılar. bıraḫdıḫ geTdiḧ. kızın yaşı ufaḫdı. kızı da verdiler. adamlardan budular. kızı aldıḫ ġavatın ōlu da kızı bıraḫdı. üş dene çocūnan ġızı bıraḫdı geTdi başġa ġızınan.

Ne işler yaptın?

ben çoḫ iş yapdım. ben her şey yapdım. yanı bütün ārını da ġaldırdım. zencinini de fakırını da hepsini gördüm. benim dört altı tene bacım üş dene de ġardaşım var ıdi. ben sekiz doḫuz yaşındayıdim babamız öldü. en böyüḧleri de benem. neyse biz allahın rizesiyinen aḫraban şeyin sayasına aḫraba diyene eses aḫraba. valla pize yardım ittiler. biz o çocuḫlarınan barabar. ben böyüḧ anam da bu ġarıda onnarın içinde perişan olurdu. men geTdim asgere. asgere geTdim izine gelecēm o zaman ben neyinen param yoġ şeyim yoġ gelemirem. izin de mecburudu gedersen. yanarı yanarı. neyse ben kötü arḫadaş olmadım. onnar bilirler menim fukara oldūmu. men öyle amadım men zengin deyilem demirem. biz oruş tururuḫ altı bi de men. şimdi yapmışıḫ. ayrı ayrı yapıla. ben de ġaTmışlar. onnar bilir menim yoḫ oldūmu. sıra geldi insan yoḫsulluḫdan her şeyi yapar ha. her şey yapar yanı.

men de servisde çalışırım. bildim ki altı kişi mohaciriḫ. ama onnar men yazmıydılar. ama allah ki bize yolun gösdermesin yoḫsulluḫ. insanı islah etsin. yoḫsulluḫla etmesin. neyse ben servise getmişem. başım görür. subaylar beḧliyrem. rüzǵar da hafifden esir. baḫdım bi para. baḫdım parıyi. kağıt para üş buçuḫ da var‿ıdi. baḫdım aldım parıyi. neyse göTdüm servise bıraḫdım geldim. didim eşya alacām. kalabalıḫdı. tükancı beş lirayı aldı. benim ellerim bele sallandı. ben almıyacām almıyacam ama korḫarım. benim aldıḫlarım çoḫ tutar. para yevmiyem. neyse men parıyı aldım. eşyeyı da aldım. çocuḫlara annaTdım onu. didim vala böyle böyle. didiler o adam parası vir. men dedim olarsa arḫadaşın biri rizeli. aldım çenteye. amca didim. ne var didi. dedim sen bana yannış para verdin. men alacağım var. ona bi kızdı yav. az da bennen dövüşeceKdi. dedim bana baḫ. sen bana beş lira verdim sen bana elli liranın üsdünü verdin. para men cebimdedir. sen şimdi cebersen men sana para vermirim. ōlan gel ġardaşım ya. ben annamadım dedi yoḫ. sana virmem. men sana didim virecem sen ġabıl itmedin. ben parıyı virmedim. ben hesab ettirdim. benim param aynı tutuf. o pıra tam elli lıra. getdim arḫadaşlara onu annat. dedim valla abi dedi. o bizim arḫadaşlar. çoḫ çeḧdim. geldim orda asgerde şoför oldum. geldim allah işine gücüne. şey doğubeyazıTda çalışırlar. onda çalışdım. çalışdım. ben bu ġariyı alacām. buna gözüm. neyse men bunu ġaçırddım. ġaçırddım.

Teşekkür ederim amcacığım.

sen gedersen mi. söz sözdür ha. düyünde. sen eyle bil ki bu adama ne kede güvenmişsen bene de o kadara. bu dosdumun dostudur. sana dosdun gönderirse bu da benim dostumdur. bu da senin bacındır. adanalı.

32

Konuşan: Cennet Yılmaz

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yoncalı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 07.08.2021

Düğünleri anlatabilir misiniz bana?

düün mü biz. hindki düün mü esgi düün mü. başlıġ isdyirdiler. men dörT bine gelmişem. dörT milyona. dörT milyon benim başlıgım̆ idi. dörT milyona hindi ne verilir. iki tene sakız verilmir. a dörT milyonudu başlıġ. ondan sora ben beğim esger oldu. esger olanda menim ġaynım el çeḥmedi. dedi annem yalnızdı. ayrılmışdı bunnar. dörT ġardaş̆ ıdı. üçü ayrılmış̆ ıdı. bir benim adamınan ġalırdı benim ġaynım peder ġaynenem. o zaman ġaynene deyirdiler. ġaynenem menim yanımda ġalırdı. oglan asger menim düünümü yapdiler. ceTdim ben bir sene oḫudum. ġayneneme baḫdım. oglanı beḥledim. gelini beḥleyende men ōlanı beḥledim.

Akrabanız mıydı?

hē. yoḫ aḫraba deyül. ben hıdır köyü var orda oralıyam. ondan sora düünümü yafdı ġayınnarım. yapdı geldiler. geldim men ġayneneme baḫdım bir sene. ġaynatam yoḫ̆ idi. ġaynanam var̆ idi. baḫdım ondan sora şey.

Gaynata kayınbaba anlamında mı?

evet ġayınbaba olur. ġaynata ġaynana da zatan adamın anası. ġaynata da babası. e vallah geldim. bi sene ġaldım. ondan sōra beyim geldi. ondan uşaḫlar oldu. şükür esgerlīni çeḥdi. büyüdü. gessin. ġudreT ablaya da dede gessin. ossun nolacaġ ġızım. vala düünner böle başlıyi. gedirsen elçi. elçi gedir sen isdirsen. esgiden ġonca var̆ ıdi. tepsilerde gelin. başına da ġırmızi yazma. atır onu da başına alırlar götürürdüler. dörT beş ġonca. önceden gonca şindi bohÇa. bohca oldu. farmaşa oldu. farmaşa ġoyurlar. onunçine doldururlar. beş tene şeye gelir ġaynene çoḫ götürür. ġaynene on beş on beş benim ġızımı. on beş havlu götü on beş patiḥ ġoydu. beş lif ġoydu. on beş yazma ġoydu. her şey bıraḫdı. ondan sora. he vala öyle. a üsdümde de bir tene kāT. hamsını on beş götürer. götürer eşim.

Altın verdiler mi?

geldi ya. yirmi beş kelle. altın. otuz kelle isdirler. bizler de heş fazla başlıḫ olmurdu. süT haġġı deyirdiler. ha beş milyar. ağrıya dörT puçuḫ milyara. ha dörT buçuḫ milyon. e ikisini de toġada verdim parasız, başlıḫsız.

Başlık almadın mı?

hē başlıḫsız. hindi ġırḫ kelle. yirmi beş kelle. o kelleler. zatan bileziḱ kesiler. beş bileziḱ kesiler. orda bir tene çerçeve altın. küpesi sātı. zinciri. he vala ondan iyidir. ġalmırlar. burdan mı diyir. olar. ġız. hele bir yüzüḫ taḫdı. altı bileziḱ dimişler. onu aldı mı başlığı yoḫdu. altın bileziḱ. bi zincir. allah razı ossun. gelir çalışır. hemşiredir. ama sıgortalı şeyli deyil. he öyledir. ōlan da eyledir. torunum da bi o oldu. bi o oldu iki tene kızi var. bi tene ōlu var. evlendirdim. yüzüğünü taḫdıḫ. yirmi milyardan fazla para çıḫdı. hele dörT dene bileziğini almışdı. hazır idi.

Çok çıktı o zaman?

he yirmi milyardan fazla çığdı. altı milyara şey duTdular bir düün salonu. altı yemegana üsdünde ne oynamaġ ne şey. içi sātlına on altı milyar. yaparsan. öyle yüzü güleş. aynı senin gibi. anasında gözleri mavi o ġızın da gözleri mavi. onun da üş ōlu bi ġızı iki ġızı bi ōlu var. benim ġızın da iki kızı bi ōlu var. ġatın içinde otururlar. onnar benim ġızda oturur. esgiler de annadıraġ da. esgilerden diyirim meni verdiler olan esgerde. olan esger. geldim esger yolu beḱledim. hindi kızlar dir ana sen. ō başımızı keserdiler. şindikiler sevgi sevir. sevgi mevgi bilmerdig o zaman. görmeden evlendiḱ. ben geldim burda gördüm olanı. görmedim ki hiş. cörme yoġ ıdı olanı. gelirdi elçi gelirdiler üç adam gelirdi der senin ġızına dünürcü. ha bu da bu ġaynım geldi çarşıda ġızını görmüşem babama dedim. senin ġızını menim ġardeşime isdirim. o da der ġader olursa veririm. bu çöyden mi. bu köyden mi yoḫsa. hā merkezden. ben okurum. bizimci gibi men de altı tene çocūm var. iyi allah saḫlasın. allah başlasın. babalı analı ossun. o da büyüḫdü mü küçüḫdü mü evleniPdi. ey sen küçüḫlersen. allah hayırlı ġader versin. iyi oḫu oḫu. onnarda oḫurdu yoḫsa onnar oḫumadılar mı. allah can sağlığı versin. men de alti tene üÇ olan üş ġız. şükür evlenifler. bennen herif ġaldı. siz bilmirsiz. biz şor diyirıḫ. siz çöḫeliḱ. çöḫeliḱ diyirler onnar. şoru yoğurdu yatırıp. sulu köfde de eti ġoyuruḫ. bu da tereyadır yi. rahaT rahat yi. tendırım yoḫdu.

Maşallah.

allah razı ossu. şükür polis çıḫacaḫ. samsunda oḫuyur. bu geldi ġocası esger geTdi. o hamileyidi. on günüdü. bebēmiz oldu. giTdi mi. sölür. bebemiz geldi. ana bebēmiz geldi. ana babam geldi. dedim gözün aydın. derdi derdi sezer derdi sen heş evde oturmuşmusan. ben de deyim ya çölde doğacak. eşyasını sat. deyif ki abla şey geleceK ġayınım gelesen mi köye. çölde mi doğasın gelde.

Getiriyor mu?

hē getirir. himdi doḫdurlar çıḫdı hasdalıḫ da çıḫdı. ben de ġaşdı getdi. ġocası açırıb ġayınım. pencerden küçük ġaynım ġaldırır. sennen gelen adam. ārılı. adam nerde çalışır. ben sā dedim orda bi araba durdu da. ondan sōra bağdım bu bi de ġaynım bi de şey adam ġonuşir. ben bunnara dōru geldim fıraT aradı. fırat aşdım yağmur aradı. baḫdım.

Davetsiz geldim.

esdafurullah ġızım. ossun ġızım. sen de bizim bi evladımız nolur. sen aradın men. bunnar amcasına paşa baba diyir. ona da gude ana diyirler. paşa baba. posdacının ōlu burda vardı. esgiden posdahana var burda. o da bizim çocuḫların dilinne paşa baba. senin baban da baba dersen. çalışmaḫda. menim oḫur yazarım yoḫ vala. gelinner burdayudu. düyünümüz var. size iyi oturmalar.

Konuşan: Ayşe Yılmaz

Derleme Yeri: Tutak Köyü/Doğubayazıt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 07.08.2021

her zaman bi kişilig fazla yaparım. demekki senin ġısmetinmiş. he vallaha. ye benim bacım. bu da tereyağdı yi. hangisini yirsen yi.

Ne?

benim eşim eşimin ismi baycan. üş dane danamız var. tanaları getireceḱ baycan. nahır yapar. ben de bir bardaḫ çay içim hele. nahır gelene geder.

Türk köyleri hep değişti değil mi?

tabi hērkes deyişdi. hele bizim burda teK dört ev varmış altı ev. bir iki ǖÇ babamgille dörT bėş. pişirirem. durur ama pişirene gede meni öldürdü. zabah zāT üş de ġaḫdım. günnüK dörT beş dene yiyiller.

Her gün tekrar tekrar mı yapıyorsun?

tabi hafda da bir on gün de bir pişirirem bu ġadar. ne biliyim. çarşıdan somun eKmeK de alınır. o güzel deyil yiyemirem.

Ben de sevmiyorum.

tabi tandır çoḫ zaḫmeTlidir züliyha vala. babamgillerinde mesele türKler. gelinnerin hePsi kürT. men de burda epey oldum züliyha.

Senin düğünün nasıl oldu?

menim de güzel düyünüm oldu. bizimki de güzel oldu.

Kaç yaşındasın?

ben mi otuz sekiz.

Ay maşallah hiç göstermiyorsun. Erken mi evlendin?

hē on altı yaşında evlendim tabi. tabi men iki sene asger yolu gözledim ya vallaha. tam on sekiz ay. furkan doğdu. dünyaya geldi. yıPrandım vala züleyha çoḴ yıprandım. oğlun getdi midi danaları. bardaḴ temiz bunu züleyhaya verim. tamam. sen hem yemeyini ye

çayını iç. götürēm ben. dedim gessin züleyha burda yesin. ġoyla onları. sineĥleri ġoyla. böyle baḫır. ġoyla sineĥleri. böyün orda oturdu. men de eĥmeyim var. çimdi demeg banyo yaPmaġ demegdir.

Anlıyorum çoğunu.

biz öylenneyin yedig züleyha baḫ o da senin ġısmetinmiş.

Gerçekten öyleymiş.

nerden nereye nasibin getireceyi yi. sen yemedin. o da do˳al boya.

Bayramlar nasıl olur?

mesele yeddi adam oldu mu yediye pay, üş adam oldu mu üşe pay. iki adam olur ikiye pay. toy dedīmiz düyün demeKdi. toylar var. arvadı şannıurfalı mı ne. isdanbuldan aldı buruya geldi. züliyha bunnardan ye.

Su alabilir miyim?

dur ben getirim dur. züleyha çeşmeden mi verim su dolaPdan mı. tam tezliĥ bir ayleyiĥ. gerçeĥden. ana babalarına da baba. milleT hebsi çoḫ adam öyle söylüyür. he ġurban olum iç. sen keşke dört beş gün önce geleydin. o emmim birez ġonuşmaz. züliyhe sen rahat ol çayını iş.

Ben de habersiz geldim.

valla buruya herkes de gelir. iç içeyiz yanı hiç şėy yaPma. o gessin bizde yesin biz onnarda yerīz. bizim bişiyimiz olur ġoşuruz hėÇ. yemeyi ġazannan oruya götürrüz onlar bize gelir. hiç sorun deyil. yanı bizim hayaTda öyledir. biz ayilenin içine hayaT diyoruz hayaTda öyle. hoş sefa gelir menim küçüĥ bacım.

Sağ olasınız. Zaten hemen anladınız. Bana yardımcı oldunuz.

dedim dedim. sen gel hele sen hoş geldin dedim. ben seni tanıyamadım dedim. sen men çıkaramadım. dedi ben öğrenciyem. dedim sen tez için mi geldin he dedi. gel yirine dedim. tam yerine geldin dedim zatan. keşke iki gün önce gelseydin. ayilenin hepsi burdayıdı. şimdi hepsi çekilmiş üş dört gişi ġaldıḫ ya. gelinner burdaydı ġayınnar burdaydı. herkes. he vala iki günne. sorun deyil gelin on birinde hepsi burdadılār. düyünümüz de var yirmi sekizinde o zaman da gelebilirsin hiç sorun deyil. buyur gel daha güzel. sen oraya ayarla yirmi sekizine. öz aylemizin düğünü var.

Cuma günü mü?

yoḫ o değil. ha tamam tamam doru dorū o da bizim şey ġaynımgilin oğlu. yoġ yoġ geTmedi.

Düğünlerde farklılık var mı?

çoġ farklı tabi valla.

Geleyim o halde.

gel gel sen gel. gel canım gel. isdersen sabah yengeminen gidebilirsen.

Geleyim mi peşinden?

get get niye getmirsen nolacak. fırat götürür fırat oğlu. bizim de çocuḫlarımız oḫuyor ya. eyle hoş görülü olaḫ bizim çocuḫlarımıza da eyi ossunlar. bizim de bunun da üş dene çocuğu var. fırat diyi. ben ne annaTdım ki. ayın yirmi sekizinde gelirse bütün şeyler. hindi güzel güzel oynayacaḫlar. onnar çekersēn. onda daha rahat olarsan. şimdi annaTsalar da sen anlayamazsan.

Haftaya Cuma mı?

ağusdosun yirmi sekiz. var dā. üç hafda ġalı. onda gelersen güzel güzel şey götür. o da menim baldızımın oğlunun düünüdür. o da özümüz. o da böyle bizim kimi terekemedir. ġaraġalpaḫdır yanı o da bizim.

Ahıskalıların düğünü de çok farklı. Onlara benziyor mu sizin düğünler?

he he benzir. azeri oynurlar. ahıska türKlerinden azmayız tabi. sen rahaT ol bizimkiler ne güzel oynuyullār. isdediğin kimi. yemeyimiz çayımız şeyimiz. herkes.

Beddualar var mı?

ras salmasın allah işini ras götürmesin. ras salsın da ras getirsin demeḣdi. salmak demeK getirmeK demeKdi. bizim burda çoḫ. sen yersen mi. al ye. bizimkiler de böyle çaynan peynir yiyiler ha. rahaT ol ha. du sen bırakeyem tabāna. tabi men. mecbur öyle olacaġ tabi.

Ahmedi hani kimdir?

ahmedi hani odur işde. hızır aleyhisselam gibi bi şey önnerine çıḫmış. ben buna garip gelmişler. yani o kıbrıs muharebesinde. kıbrıs harbi var ya işde onda ahmed hani

hazretleri çığmış. o da iyilerden yani şey deyil. keşke gidip görebilsem çoġ güzel bir yir. oruya ġadar giTmişken içini de girseydin.

Girdim ben.

ya işde. he anladım. oruya zaten türbanla etekle giyilip gidiyor. birer bardaḫ ayran verim. sen dedinin yanına giT. sen sor soruşdur.

Yazılı köyüne de gittim.

ha onnarın hePsi bizim de aḫraba. he he bilirim. he neneye de allah ısmarladıġ de. sonra. müsayit. nenen namaz ġılacaġ. dedim allah ısmarladıḫ de.

Konuşan: Sultan Yenge

34

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yoncalı KöyüTutak Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.03.2021

bacağım ağrır benimde. köy yeridir. sineḧler. ye afiyet ossun. naḫır gesse. naḫır. fıraT geldi. ġayınnarım geldi. doğan geldi. hastahaneye geldi. deyir normal doğumu oldu. taburcu olur. derye düşerdiḧ. hayvan kesirdiḧ. o hayvanın derisini ısıdırdıḫ. o bizim doḫdurumuz olurdu. ya. yoḫ yoḫ. pos diyirsiniz hayvannarın derisine. a ona pütülerdiḧ. iki sāt üş sāt onun üsdünde yatardıḫ o bizim derdimiz dērmenimizdi doḫdurumuz olurdu.

ġaşdım. ben küçüyüdüm. on üş yaşındayıdım. ben iki kişi sürüdü göTdüler beni. sandılar. onnar ġapıyı kitliyende men pencereden düşdüm ġaşdım. yoġ geTdiler yüzüḧ taḫdılar. o ġaçıran hemen amcamınan. yüzüḧ taḫdılar. ondan sora da altın isdediler. başlıḫ isdediler. onnarda da birez yoḫuydu. o an o an ġaşdıḫ geldiḧ evlendiḧ. yoḫ su işdim ben. utanirdiḧ şey. vala. o çocuġ da onun ōlu mudur. menim yeddi tene evladım gurbeTdedir. yeddi tene. beş ġızım iki oğlum gurbetde. biri burdadı. esgiden çoḫ çeḧdim. ama çeḧdim. ben yapırdım. yapırdıḫ. dörT dene agaÇ oruya çakırdılar. ikisini de buruya çakırdılar. onu da şeyini ġaldırırdıla. böle bir ağaş ġoyurdular. onun şeyini ġaldırırdılar. onun arasını getsin gessin diye. öle yapardıḫ. he kirkiT. kirkiT derdiḧ ona kirkiT. onna dördüḧ. ne orsa onu ġorduḫ. ġoyurduḫ.babam ġoyurdu. yünu erirdiler teşinen. teşi var‿idi. daranan darırdılar. ondan sora teşinen erirdiler. onu da çıkarti bi de püşterirdiler. onu da renf renf boyurdular. şey alırdılar. her reng sarı ġırmızı pempe. ne ireng gederse o halıya. onu da boyurdular. ġazanda ġaynadırdılar o şeyinen ilaşnan barabar. asırlar ġuruyordu ondan sora böle böle sarırdıḫ. makġasınan kesirdi bunnan önüne. meni yazdırmışdı da reḥmeTli. götürüdüler he. ben de ġızıydim. getmişdim ablam orda dōm yapmışdı ārıda. geldi yazdırdılar. ġoymadı. o sefer televizyonda çıḫmış. dedi menne. müdür müdür emeḧli olmuşdu. elimizde. babam keser naylonun üsdüne. hē. muradın kenerine esgiden götürürdü. oruya götürürdü orda bulgur ġaynadırdıḫ. o da yıḫıyir serirdiḧ. yakın ossa. hindi de ġapının önünde. naylon serriḧ. üsdüne seririḧ. aspirinen ısladırıḫ. a sora da başlıyırıḫ bir bir yıḫırıḫ. çatıya da serir. üş günde ġurur. her şeyin ġolayı çıḫıḫ. her şeyin ġolayı çıḫıḫ ġızım. gelyorum. gelirem. seni çarırlar gelmirsen mi gedeḧ. ġomşu çārır gedeḧ. çaya gedeḧ. gelirem gidirem. hadi çaracaḫ. bizim adamdır. burda şey anasını özlüyir. yeddi yere

kesirler. sabah mennen gedeḱ berabar. daşlar bile baḫırlar da menim dilimden anlamırlar. eyle yoldan gelip babanı görüpler azeri ġonuşmalarını dinliyirler. genelde yirler ki allah işini ras salmasın. biler deyir allah işini ras salsın. atasözü men atalarımızdan ġalma sözleri men bilmirem. heş görmedim. adam biler. atasözlerini o biler. he iyi şeyleri güzel şeyleri de. pişi var orda he. alkış eylirīḱ. geden çocuḫlarımıza deyirīḱ yolun açıḫ ossun. güle güle git. evine ġavuş. eyliyiri eyliyirīḱ. dua eyliyirīḱ. ne bilim ay bala. elli türlü o ağzını söznü bilmeyen de kötü kötü laflar söylüyürler. allah onu heş kimsiye görsetmesin. ben antalyadakı ovlan gelmişdi. iki tene ōlu gelmişdi. ġarısı gelmişdi. burda ġurban kesdi. susurlugdaki ōlum gelmişdi ōlu, ġarısı, iki ġızı, enişdesi gelmişler. hamsı burdayıdılar bayramda. bayramdan bi hefde sonra getdiler. he gelmişler hamsı. ġurbannarını burda kesdiler, gezdiler, geTdiler, diyadına geTdiler. ne bilim gezdiler de. yüzüḱ taḫdıḫ. torunuma da böyüḱ ōlumun ōluna da yüzüḱ taḫdıḫ. burda bir tene hemşiriye. geTdiler oynadılar. türkü mürkü söylediler ne bilim ben düün çaldırdılar. oynadılar güldüler. geldiler herkesünen daldı getdiler. hendi ayın yirmi seḥizinde geleceḥler düünneri var. ev tuttular. eşya aldılar. hendi ayın yirmi sekizinde hayırlısınnan düün var. hemi ōlumun ōlum düünü var hemi de ġızımın ōlunun düünü var. ikisinin de düünü var. hē ikisinin de düünü var. amin. ōlum balıkesirden gelif burdan düün yapacaḫ. ġızım da isdanbuldan gelin getireceḱ burdan düün yapacaḫ. hē uzaḫ. tevir uzaḫ. on beş de kelle verdi. büyüḱ kelleler var ya altın. gediş gelişini niye saymıyırsın. yedi tene bileziḱ taḫdı. neler elbisiyi aldı, gelinni aldı. ġınalıḫ aldı. her pişeyini yapdırdı. biz de burda oğlanınkini aldıḫ. evini dayadıḫ döşediḱ. bir pusuḫ milyara da ev tuttuḫ. hasdanenin önünde. orada dayadıḫ döşediḱ hayırlısınan. her şey bizim boynumuz ġız tarafı heç pişey vermedi. tabi. hindi biz dediḱ ya gözün aydın ossun bi tene çocuḫ geldi çay getiri. onun abisine bu gece yüzüḱ taḫdılar. heç bişey isdemedi babası. ġız gelin senindi dedi isde getir geydir taḫ isderde heç bişey getirme. ama bizimkile isdedi de isdedi isdedi de isdedi. onun abisi de geyim yerinde çalışır. erkek elbisesi zatı satılan yerde çalışır. bu hendi çay getiren olan da eyaḫġabı dükkeninde çalışır. ikis de esgerlini çekifler. asger uğurlamaları da misafir seslirig. cibine harşlıḫ ġoyuruḫ. ġolunan ne ġopursa yüz elli. iki yüz bile harşlıḫ ġoyurlar cebine. he ev ev misafır sesliyiriḱ. onnan ne bilim men türkü mürkü teyip meyip çalır oynuyurlar.

Türkü biliyor musunuz?

men yoḫ türḧü bilmirem. ġoyurdum göyden asma bir beşşig var ıdı sallıyırdım o sallanırdı. men de işimi görürdüm. yoḫ yoḫ heş sırtıma da almazdım heş oturub ona yemeḧ de yedirdmezdim. ata çocuğun azına pişey vermezdim. kendileri ebbeni suunu yēne men onnara şey yedirdim. hindikiler bakırsan yemeḧ yedirdi süd verir mama verir. şeyler yedirdiler çocuḫlarına. hē hiç bişey görmedig. ġakamırım. çocuġa yemeg yedirem şey yapam. aḫşama ġadar çalışırdım. tarlada da çalışdım. evde de çalışdım. ġapıda da çalışdım. ġocamın aylığı yoġudu. çocuġlarım körpeyidi. ordan burdan dalamır yeyliye çocuġlarımı böyütdüm. oḫudurdum. özüm eynilerine başlarına ne verirdim. özüm var idı. onda pişirdim. gelirdiler derdiler bayram isdirler. bilmem ne isdirler. ġırmızı keten aldırırdım beyaz aldırırdım. oni kenim piçirdim ay yildızlı mildızlı. onu gecenen tikir ütülür ġatlir ġordum. sabah götürüdüler okula. gedirdiler. ġızlarımın ikisi yatili okudu. biri öyretmen oldu çıḫdı. o biri ōretmen olan da ecevit ōretmenni ġaldırdı. ġırḫ gün oḫuyanı ōretmen yapdı. yeddi sene oḫuyanı ōretmen yapmadı ecevit. onu da öyle ġaybeyledi. obürsü de mezun oldu. zaten hemşire de oḫudu. hemşireli ġazandı. antalyıya çıḫdı tayını. burda da bir polısinen evlendi. bir teḧ ġızı var. o da seni kimi oḫuyor. gelir her sene gelir on beş yirmi gün ġalırlar gedirler. bu sene gelmedi. bu aylarda geleceḧler. düünnere zeher geleceḧler. eyle. tarlada çalışdıḫ, pancarda çalışdıḫ. hırman sürdüḧ. ne bilim çölde dırmıḫ ederdiḧ. dırmıḫ gürgan eylerdiḧ. her birnnen buğday ġayırdıḫ. un üğüddüḧ. egmek pişirmeg için. arabıya. çuvallara doldururduḫ deyirmen var köyümüzde. ceryandı. ceryan var. hē bir zaman suyunandı da o suyu ġurtdular. virmedi başdan suyu bize. bu deyirmen ġurudu ceryannan var. virmediler. hē de burda yoḫdu. esgi zamanḫı bı esgiden çoḫ çıḫırdı himdi yoḫ. eppiseleri kendim. kendim piçirdim. pırtı alırdıḫ. piçirdim kemdim piçir kendim diḧir. mahinem de var menim. eyaġ mahinesi. bacağım ağrıyandan taha tiḧmirem. nişannılı ġızlara tiḧirdim. mesele bi hefde düyün olayıdı o düyün olayıdı genş ġızlar. elbise getiren eteḧ getiren, gömleḧ getiren, ficama getiren getirdi çuvalla yığırdılar. gündüz çalışırdım gece de onnarı tiḧirdim. tiḧirdim yanıma yığırdım. onu verirdim bir posda gene tiḧirdim. hindi da bam tutmıyır. olır pacağıma. romatızmadan oldu birden oldu bacām. ağrıdı ağrıdı tutuldu. beş tene fıtıḫ var belinde. bel fıtı. böyüḧ olan dedi emeliyet yaparsınız mı dedi. yaşı keşmiş. yüzde minde dedi bir insan kutarır dedi. yaparam dedi yapmahımdan ġorḫmuram bu sāt yapam. ama dedi yerde yataḫda ġalma gözü sā bakanda cana sızlıyar. getdim. ona sevef yafdırmadı. eḧmeḧ pişiren de va. hayvannarın içine gedende ya geyinir. öyle anam öyle. annen baban var mı. eyi çoḫ. var

ya camıda hocamız var. camlarda hoca var. he hani babıyı bilirig. men heş gitmemişem. anşa ġulagım eyi eşidmiyir. gel he furkandır. sen de savul ġızım sen de savul.

Konuşan: Rüstem Köse

35

Derleme Yeri: Tutak Köyü/Doğubayazıt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.03.2021

hardan geldīniz bėyle.

Köyleri geziyoruz.

hā. ḫoş geldīz.

Amcam, benim ödevim var. Bana yardımcı olabilir misin?

ben ne annīyirem üdev bilmem.

Seninle normal konuşacağız.

yōḫ yav. bennen. yo yō.

Tamam amcacığım.

yalan ġonuşacam duTmuyacaḫ yoḫ. öylē senin şey yapacān çeneli olacaḫ.

Yaşlı büyük kim var?

yaşli abim var.

Ağrı ağzında konuşacak birisi var mı?

hē öyle yoḫ. ėyle heb çeydi geyTdiler. heP çeh́di geyTdiler. kimse kalmadi.

Eskiden bu köy nasıldı?

dıyadin, daşlıçay, hamīr, patınuZ.

Patnoslu'nun ne işi var burada?

ohōv her taraf her taraf. parasız pulsuz buldu mu hemen yapışıŋ. a bunu. odun agaşların oldugu yeri de almış adam hele dā ekime gelmemiş. şindde üraşır saTmaya. zebah biri ıras geldimi ona vereceh́.

Sen Azeri misin amca?

azáriyim ben. ḫıdīr, mengeslēr.

Burada bayramlar nasıl olur?

nasıl bildiğin gibi bayram yapılır. nasıl.

Ben bilmiyorum ki!

mezelā hayvan keseceK. yedi kişiy. teh́ kesecēh́sin bi ġoÇ ġoyun ġuzu neyise alırsın kesersin. öyle.

Düğünler nasıl yapılır?

vallā düün de ele. daha düün ġalmadı. dā düğün de ġalmadı. ġavġa felan ediller bunnar gelenner. ōnǐçin kimse düünde yaPmǐr. gelir oturur bi salam bi sabah. alır götürür. ēsgi zeman ġālmadí. heb devled memuru heb heb. mesele senin adamın vardı. ben bıraḫacaḫsıŋ. söylüyürdüm gedirdiŋ hemen iş başı yapırdıŋ. teşeh́kür edir iş başı yapırdıḫ. öyle. şimdi de. hē hasdāne, şeker fabrıkası.

Kaç yaşındasınız?

yaş ġırḫ doḳuzluyum. yeTmiş. yēTmiş. yirmi beş sene şekerde çalīşdím.

Şekerde burada mı çalıştınız?

hē şeke fabrıkada. meydanda. heā kebÇe ġullanırdım. şimdī̆ şėydē asgerdim. dağıdıma gedecēz ĝelirler. ne iş yaPdıŋ melmeKeTde çobandım. çobandım. bi dene küylı̊. elazığlí bi binbaşiy. bana bi toḫaT vurdūv. gözümden yāğmır gibi döküldı̊. meyerse bizim evden tutūF. ehliyetiymiş oyu buyu hebsini yolluyullar. o da onu eline geçif. bunnar nedir dedi ulan.bi daha ġahırdı ben birez geri çeh́ildim. bacçavış bıraḫmadı. bidā. acemiliḫ. asger şeyine. dozar mozar onnara geşdi. yaní öyle. esgiden bizim köyde boş adam olmazdı.

Şimdi değişti diyorsunuz.

dēğişdi.

Buralarda ne ekilir?

son zamanda da. ağalar ĝiTdi. onun peşine de düşen düşdü. düşen düşdü. ben emeh́li oldum. allah kėçenize rahmeT eTsi[n] bēm annem dedi ki hemen evi yūğle (yüklemek). nerǐye o tarafa ben giTmiyorum. aha çocuḫlarım aha sēn. torunnarım aha sen. tarafa gedir ne var o tarafa.

Adınız nedir?

rūsdem.

Ben de Züleyha. Misafir olarak geldim.

kime mıSāfırsıŋ.

Buraya misafirim.

köğē.

Hayır Ağrı'a.

hā ḫōş geldiŋ.

Hoş buldum.Amat'a gittim.

hē amad vār.

Oturulacak yer yapılmış buraya.

hē gēşler oturullar.

Eviniz burada mı?

ēveT. şuradır.

Burası mı?

hē. eve gidelim. çoluḫ çocuḫlara bağırım. yatırlarsa ġaḫsınnar. birez ırahaTsızdır ġarı bilirsen. abim burda. hē. bura da abimin. ha abım. he geT baḫ belki sana yardım eder.

36

Konuşan: Hacı Yılmaz

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Yoncalı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.03.2021

Amcacığım merhaba.

aleykümesselam ḫöş geldiŋ.

Nasılsın?

iyiyim savulasın. sen de iyisen.

İyiyim çok şükür. Oturabilir miyim?

otur. ḫöş geldiŋ.

Hoş bulduk. Yabancıyım, öğrenciyim. Tez hazırlıyorum. Köyün geçmişini, gelenek-göreneklerini araştırıyorum.

nēy. nası yardımcı olum ki.

Eskilerden anlatabilir misiniz? Her şey konuşabilirsiniz. Ne ekip biçilirdi gibi. Tez hazırlamak için benden başka gelenler oldu mu?

ney ġonuşum. esgiden şimdi çoḫ aralıdīr. esgiden dörT gün dūn olur. iki ġızın evinde iki de öğlanın. dūn gelmeden evvel bir adam davulu alırdī. davulzunan köyün etirafını dolanır herkesi davat edirdi. davulnan davát edirdī. hē ḫoş geldī. işdē herkesi davaT etmeḫ̀ için esgiden herkesi davát etmeḫ̀ için bi tenā köyde bir adam var ̀ıdı. davul genelde o alırdı. etrafı dolanırdı. yeni gelin gelennerīn evine girif gelini dávāt edirdi. teze gelin gelmiş evlere gedirdi. onnarı davaT edirdi. ya bu esgiyi de bilir yeniyi de bilir sen de. bu bilir. yo yo bu esgiyi de bilir yeniyi de yā. abime sor abim şėy yapār. biz azarbaycandan biz tebi deyēl bizim babalarımız. o zaman ermeniler türküyenin harbī. ermenileri türKleri ermeniler vana ġádar ġoyluyulār. o zaman bēm babam da orda bir tene ermenīnen dos olur. onu orda oturur deyir ki o ermeni deyir babama. dedeme. deyir ki yā sizin buraları ne güzel. sen kimileŋ geldīŋ.

Tanıdıkla.

nerelidi o.

Ağrılı. Amat'tan onlar da.

ārıdan. amaT orda azeri de var. amaTda da azeri var. benim bir ġızım amaTda ōreTmen ‿ idi. emeḥli oldu çoḫdān. gel sandelye getir. sen otur. sandalyeyi getirir. ya yabancısan gel gel gel. ġaḫ gēl. yabandıdır ya nedīr. ordan bizimkiler ermenilerinen türḥlerin şeyi olannan sorā. ėrmeniler ġaçır gelir. burdakı müslümannara zulüm eTmeye başlıyir.

Ağrı'daki Müslümanlara mı zulüm ediyor?

hē. bizimkiler zaten ermenisTanda, kafkasyalıdır benim dedelerimiz. ordan ora zulüm etmeye başlıyiller. bunnarda diyirler ki bi küyde. beş ġardaşdı adamlar diyirler. ölürse öleḥ. gidēK. eşyalarını meşyalarını koyiller. meselā para ödennerin doldurullar. öküzü möküzü beylē yüğlüyüllēr. araZdan geçiller ığdıra. ığdıra geçillēr. bu tarafa geçende. bunnar ġalīr. çımçıblaḫ orda. o zaman devleT. gel alır bunnarı köye yerleşdirir. köyün adı fısoydū. ordan bizim. ığdırın bir köyü. orda hemziye alayı var ‿ıdi. mesele burdan köyden bir adam asger topluyurdü. şeye yardım edirlerdi. o zaman hemziye alay kumandanı bizim aḫraba. bu köy ėrmeni köyü. hiş kimse yōḫ. biz de zaten orda. biz de ığdırda ġalmışıḫ perīşan. bize diyir yüḥleyiŋ develeri. şėylerinizi ne vār. bėş altı tana şėyī alıllar. geliller bu küye. bi tenesi övde ġalır. oni. yataḫ mataḫ var. gelillerr ġalıllarr gecē. hakareT edir. mallarını şeylerini. buruya getirir. devleT bir ġaraḳol ġurur. bizi ġorusun diye. jandarma ġaraġolū. bunnar jandarma ġaraġolu vastasıyla burda ġalıllar. üş dene küyde. ġız vėrirler. beḥci olullar. neyse burya yėrleşirler. herkes arḫrabasını getirir. o bunu getirir. a bu küye yerleşirler. bura yüz hana olur. buranın hebsī altí ġardaşın evi. şimdi hiş kimse ġalmi. biz ġalmışiz. heb köşb giTdiler. heş kimse yoḫ.

Sadece siz mi kaldınız?

biz iki ġardaş. biz dört ġardaşdıḫ. ònnar ònnār. sen de başġalarına saTdılar. bir biz ġaldıḫ. iki ġardaş. bacımın uşağı var. küyde yüZ hanadan kimse ġalmadı. heb de bizüm aḫrabalar köşdĭ giddi. antalyaya izmirē. a biz de burdā. bizim çocuḫlarımız da burda kalmadī. benim üş dene ōlum var. ikisī. biri balıkesirdedi. biri de antalyada. ġızlarım da üyreTmen hemşire ġızlarım var. antalyada. ōreTmen ġızım da emeḥli olmuş balıkesirde. hē onnar davulub geTdiler. bir biz ġalmışıḫ.

Kaç yaşındasınız dedem?

ben doḫsān. doḫsan yaşındayım. bin doḫuz otuz billiyem. öyle dağıldı giTdilēr. biz burda ġalmışız. benim bir ōlum var. burda hasdanede şeydir güvenniKdi. benim ġardaşın ōlları da üş dene ōlu var. biri şekerde güvenniḱ biri de havālanda. birin de burda şeyi var. sıgorta işi yapır çarşıdā. onnarın evi de şeydedi çarşıda. bunnar babası anası. bunnar. cumertesi Pazar geliller bunnara yardım edirler. evini mevini temizliyiller. emeḱlidī.

O zaman iki alesiniz?

biz dörT ġardaşdıḫ. ġardaşımızın ikī köşdü gėTdi. en ufaḫları onnar da öldü giTdi dā. dana tanalar hanı. heye burdāv yatudular yā. çıḫmışdı iksi de yerde yatırdı. ordan keşmiyirler yā ordan keşmirler. böön burdan geşmediler gēş. bi sefer bi zemen. biri dē paçaliydi aŋşá öyle. dörT dene götürüf dā. bunnar da pütün toüġlar yā. ne deyir. ajsaŋ da yėmeK vār. ayraŋ yabıl. çay getireceyiz. dedeŋ yeyif.

Dedem, askerlik anıların var mı?

buyūr.

Askerlik anıların?

asgerlīḱ. üş yīl yapajaḫdıḫ. yirmi sekiZ āy yaPdıḫ. o zaman iki ay bize vurdu. bizim zemanımızda asgerliḱ oTdan hesablardıḫ. bir somun verirdilēr. isder bi defa da yė isder yarımını seyreḱ sebah seyreḱ aḫşām yarım da öyle yɇrdiḱ. indi aynı loḫanda yā loḫanda. kimse gedi[b] yemīrki. geder parası var gedir. o zeman para kimin vardī. on lıranın asgerlī yoḫ. asgere gėTdim. on lıra çoḫ parayıdı o zaman. hindi on lırā tovelete bıraḫmīrlar yā. biz çoḫ çeḱdiḱ. bēn atatürḱ ölende yedi yaşındayídım. atatürḱ şėye irana geldi iran şahīn zamānda. o zuman biz maḱine görmemişidiḱ. taḫsi görmemişdīḱ. bir şey kim bir taḫsī atatürḫü getirdi buruya ġoydu. o zuman biz kireş mireş bilmirdiḱ. geldiler bizim bu evlerin arḫasını kireş vurdular. biz de diyir elimizi bɇyle vurur diyir bu nedī. geldi şah eyledi burda. o zuman ben şahi de gördūm. atatürḫü de gördüm.o zuman ben yedi yaşındaydım. sekiz yaşında. otuz sekiz de atatürḱ öldü ağlaşırdı milleT. yezid geleceḱ bizi alacaḫ. annadıŋ. babalarımız zatan yedi ġardaş o kūy yėdi ġardaş, altı ġardaşıŋ çocū. eŋ sonda herkes ceddi aḫrabasını ceddi. kimi evlendi. yüz hana oldu burā. buruya gelen kim gelse ilkin bu köye gelir. burda bir kürd yoḫdu. hebsī azeriydi. azeri dili konuşur. başġa dil ġonuşamazdı. bizim zatan büʸühḱler eyle geTmiş. biz gene birez oḫuduḫ moḫuduḫ. dönderdī ama gene de dönmemiş. bizim burda dörT k̂ōy.

Hangileri onlar?

muraTlı hē. geÇiTveren var. geÇiTalan. daşlıçaya balıdır onnār. bi de mengesler var burdā. yazılı diyīler. yeni ismi. bi de bura bi de hıdır var. dörT kȫy azeri köyü yanı. bizler heb azeriyiḱ. undan ġalan burda olannar da ėrmeninen barabar ġōğuşullar. meselā o köy müslüman köyü bu köy ėrmeni köyü. eyle ġalıḫlar. biz de eyle deyil. biz ermeninin bura ermeninin köyü zatan. bunun arazılarını ermeni bize verdiler. bu yanı gelse tapı gelseler ėrmenilerin köyündesiŋ.

Amca peki Karapapak mısın Azeri misin?

biz azeri deyiliḱ hā. azerī şiyedīr. ȯnnār şah bahşidirler. biz ġarapapaḫ. yanı babam.

Sen Karapapaksın?

biz ġarapapağız. esas türḱ soyúdur. o türḱ soyu da üçse dörde bölünür. azeriler de işdē onnara azeri deyiller. azeri de ecem diyiller. azeri de ecem diyiller. ecem de neden alınmış bu şey. pėyġamber aleyhisselam gėdende ordan meḱkeye göçüb giTdi yā. o zuman onnarın ecemilerīmiş. oruya da her tarafı. onun için onnarın adını ecemi ġoymuşlar. bunnar da ecem deyir. ecem deyiller. çünKü biz o dilleri ġonuşuḫ yā.

Azeriler nerede? Azerilerin ayrı bir köyü var mı?

azeriler daşlıçayda vār. daşlıçay da azeri var. orda. ecemdir. onnarın başı. onnar el açıb namaz ġılīr. onnarınan bizim aramızda çoḫ farḫ var. onnar. onnarınan biz bir değiliḫ.

Yolda giderken dedeyi görünce durduk.

o da menim ġardaşımĭn ōludur. halkbanġa vakıfbanġda memurdūr. evi burda durūr. valla eyiyem oturur ġonuşuruḫ. beğenmiyirsen gördüŋ mü. geldi dā. arip arip bulamırdınız. başlıḫ var mī. heş yoḫdū. heş mi yoḫdū. masraf mı yapıcan. eyyim. bu benim ġardaşım ōludū. otuz tene kelle. otuz beş kelle cumhuriyeT altını. bunnar yeni geleneyh. dıyadın köyü var. sıcaḫ su şėyi vār. şimd de herçez orda yıḫanīr. bizim zamanımızda. orda ne dururlar yā gessinner. onnarda gelsin çay işsin yā. ya çār gessin. ben de deyirem onnar geTdi. sen beyle mi arḫadaşsaŋ. eyle arḫadaş olar mı yā. arḫadaş böyle olar mı yā. neye adamları bıraḫmışsan buruya geliP.

Ama onlar geldiğinde de sen konuşacaksın?

ney ġonuşur. bişe olmaz tām. ey ben saŋa. onnar da ünüversde okuyub. sen nerden tanıdın onnarı. nerden tanıdın onnarı.

Tanıdık vasıtasıyla.

115 birbiriŋ vasdasıyla. peki siz niyē buraların usulunu bilirsiz niye gelmirsīz buruya. biz eş dos deyiliz. hacı gel hacī. gel ōlum gel. bişi olmaz gel. e soru soracaḫmış bişe söyle da. sen nerdesin gel çay içelim. oturub ġonuşur. şekere nohud. şeker. bu köy heb azeri. bi de nesib deyil. nesib olsa. allah rahmeT eTsin.

Konuşan: Enes Zörbeoğlu

37

Derleme Yeri: Özören

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 04.08.2021

merhaba baci.

Merhabalar amcacığım.

savul savul savul.

Seni de uğraştırdım ama.

yoḫ anom. ne rehatsizli. ḫoş geldiz. ne gibi emriniz vardır.

Amcacığım köyün geçmişi ile ilgili sizlere birkaç soru sorabilir miyim? Seni söylediler en çok bilgili diye.

bizim bu köy, bu köy temelde karanebidir.

Karanebi?

karanebi. çünkü bu köy bizden önce ġurannarin sahibinin ismiymiş. mese yuvarlandın mı o isim orda geçer. amed aganin köyü memed aganin köyü. karanebi.

Bir insan ismidir yani?

he bi insan ismi. nebi bir ismi. eşgiyaymiş her neyse. bizim burda öz mü öz bu köyün kurucusi iki yüz seksen senedir benim dedem gelmiş. dedemin ismi hacı abdel. haca giTdi. o zemanın zamanında. sen söyle. kızime söyleyim. e tabi sıcaḫ soğuk. yarısi aş yarısi susüüz eylesine inşallah. ayni bu köyde. haca gitmeyi meke medineye. burya gelişi alti ay sürmüş. her devenin yüki dörT kişi oturiyormuş. iki kişi bu terefde iki kişi o terefde. kızıma söyleyim tabi o zamanin kervan sahabi nası o zamanın. bilmem van tur sahibi. işde o kişilerde zengin kişilere yapılıyor. bacıma söyleyim. bizim esas kuruluşumuzun gelişi derbo harbında. derbo harbında debo demeg bir savaşçıymış. he derbo. bin yed yüz ġızıma söyleyim. bin yedi yüz beş on o sırada. evet derbo harbında bizim benim kendi aylem. benim dedem o zaman bunnar doğu bazıydin. dogubayzıdin. bacıma söyleyim he dogubayzadin. o köyün insannarıyimiş. o zeman derbuğ harbında.

Tutak köyü var.

eveT. eveT bu köyde harb çıĶmış derbo harbi. dedıgim gibi harb çıĶmış. onar orda ġaşmışlar. kazmana doġri yörümüşler. tabi hayvannarin sırtıyle. eveT bunnar bir sen söyle musafırlamışlar bir yere gelip de aÇmiş. bir ten götürülmüyor. evdir. gelirken tam Rus harbi basmış benim dedem memed ismidir. tabi biz köyde mıhoy diyoruz. mıhoy dedem annesi iki kalmış o mıhoy dede benim hecı dedemin dedesidir. annatabildim mi.

Evet. Diline sağlık anlıyorum. Çok iyi anlatıyorsun.

heci avderin dedesiydir. çünkü mıhoy dede annesi ġalmiş o garanti eşyanın üzerine kervan tekrer gelecek onnarı atıp sürecek. mula vermişler. ġakarım ki var giderim aksaraya kadar. şindi gelirken kıyamet kopmuş. hemen bunnar geri kaçıyor heş. olamıyolar. dedem mıhoy dedem mıhoy şehiddir. şehid düşmüş. dedem mıhoy annesiyle bereber orda şey var. muhara.

Şikef mi dedin?

nurmal bir maharadır.

Mağara mı?

he bacime söyleyim çünkü o şikef o mağara çıĶmış. orda şehid düşmüş. ġalegök köyü. ġale. dogubayezidin ġaleciK köyü.

Kalecik köyü?

esgi ismi odır ben yeni ismini bilmiyorım. şindi bunnar geri çekilmişler. bizimki getmişler ha orda ha burda derken bacıma söyleyim kāzmanın karakale köyü. orye yerleşmişler. kakkızmanın karakale köyü. o da esgi ama o köyün ismi esgi isimdi. evet. orda iyleşmişler. bacıme söyleyim. orda kısa bir zaman geşmiş. benim dedem haci avdel dedem teK kardeşmiş. onun öz emicesi ogli de üş ġardeşmiş. annıymusun. ġardeşiK. benim bir oğlum var abimin üÇ ōlu var. farzedelim annıyosun dey mi.

Anlıyorum. Anlıyorum.

eveT benim dedem çoġ zenginneşmiş. bacıma söyleyim. bunnar o üÇ ġardeş amcası oğlu. benim dedeme hakarete kaĦmışlar. dedem demiş ki annesine demiş vala ben bunnarla beraber yuva yapamam. ben gideceyim. daha doğrusi esgiden insannar hesda düşdü mi bir hayvan derisiyle tezek kesiyolar. eyle bir ilaÇ olarak bulmuşlar. şindi benim dedem o posdun içinde uyumuşġan.

Adamı hayvan postunun içine mi koymuşlar?

he içine ġoymuşlar. tabi mevsim de bu mevsim. orasi da zatan sıcaḫdır. vala diyki iyce boğdular. dedem tam çıplaḫ posdun eteyinden çekiyor. evet annesi nenesi bunnarla. aynı bizim şindi ki gibi. diyu oyunu bıraḫın bunnar beni. başınız agrıTmayacak.

Yo yo. Sen istediğin kadar konuş amcacığım. Ben dinliyorum seni.

öyle mi. evet şimdi dedem orda kaḫmış. çobannarı önüne varıni vermiş. bacıma söyleyim. okuzü deve okuzü mokuzü. atı, inegi mesela sen söyle. men eşeği ne varsa yüklemiş. demiş vala ben hazırım. ya bir ağanın eteyine orda yuva yapar. bunnar kervanı yoldan gelsin. dedem atına binmiş evet bunnardan önce ġılavızlıġ yapmış. ġılavızlıġ ha burda ha orda. nereye gidiyursun demiş sen. beyle. bu köyü terif eTmiş o kişi demiş ki he dedem heca getmemiş.

Bu köyü ilk keşfedip yerleşen adam değil mi?

he ilK bu köye.

Anladım.

dedem geliyor bakıyor ki haĶġaten şindiki bizim nası kişiler işde heP kalabalıġ. baḫıyorki bunnar. annıyor musun anam.

Anlıyorum.

şindi dedem burdan gelirken atını. onun şeysi kervanı geliyor. annesi geliyor. nenesi geliyor. anesi, nenesi geliyor. hanımidir. gendidir. ne yaPdın diyor. vala bundan eysini mi bulıcıyiz. kimse yoġ rahatsız. he ġızıme söyleyim bacıme söyleyim. neyse dedem burda yer deşiyor. neyse sora gidyor bu amaT köyü var.

Amat evet.

merkeze bağli.

Tezeren, Amat.

amate. önce amaT. sonra ermenilerin köyüdür.

Sen biliyor musun Amat'ın hikâyesini de. Amat'ı da biliyorsan bana anlatır mısın?

amaT ermeni köyüdür. bacıma söyliyim. şimdi amaT gene abi gibi birsi dedeme kılavuzlug yapıyor. giT amata getir. dedem burdan gidiyir amaTa. o amata ermeni bir. ermeniler hepsi bereber ġomşulug yapmış. belki siz de bilirsiniz.

Evet.

yanı savaşdan önce.

Zaten bu Van bölgesinde de aynı şekilde Adilcevaz'da özellikle Ermenilerle Türkler normalde beraber yaşarken bir anda şavaş çıkmış.

bu ehdan yuharisi heb. ordan öte zatan onnar da yezididir. yezidi köyleridir orası. yedi, sekiz, dokuz köy var. he bacıma söyleyim. dedem iki bulur. her taraf daş dolu harabeler dolu. daş dolu şu dolu bu dolu bacıma söyleyim. burda evini yapıyor. ahır ahırını yapiyor. dedem burda yerleşiyor. bizim köyümüzü şindi oturannar şindi oturannarın bir ġısmi dedeme. bunnar çobannık. haci sen bize yer vermirsen. çobannıkla ne yapacağız. tabi haci diyur. mese ġomşi de yaPmişler kendine. bacime söyleyim. şindi gide gide dedem bura yerleşmiş. dedemden dedim ya çobannari şunu bunu. alti yedi hane olmuş. alti yedi hane dışinde dedemin hem amcasi oğullari hem de dayi tarafini. onnar da şindi karsin medi ahmed köyünde oturuyolar. dedem gediyor onnarı getiriyor. gelin benim köyüm buuş gelin bene ġomşulug yapın. o getiriyor. köyün elt tarafi onnara veriyor. bunnurdan birkaç sene ġomşuluk yapıyor. bizim bu köyün bu köyün. şindiki olan komşularımızın dedeleri ġonu isminden birisi.

Koru?

koru diyelim. bi de fetov isminden birisi oldu iki tene.

Ne isminden?

he fetov fetov.

Ermeni miymiş bunlar?

yoḫ yoḫ. neyse onnarı orayı müslüman yaparlar.

Aman Müslüman olsunlar.

bunnarı esas yeri karsın Türkōlu kazasının bir köyünden. onnar da ġaşmışlar rus harbında. diyi muşa ġaşmışlar. onnar muşdan donuş yaparken sineg çine yaylası varya Cuma çayının üsdünde. orda şey olmuş sen söyle. orda ġundaklamışlar. dedem geliriken bizim

bu abimiz gibi birisi geliyor. ya haci burda bir koy kervan var. konaḫlamışlar. heral sizi insannarıdir. dedemede şüyu var. buyu var. dedem atına biniyor. urda konaḫlamışlar. yav benim köyüm boş. ben teg kişiyim. başına ġonuşuluyor. neyse bunnarı getiriyor. köyde heralde onnarın torunnari de var bu köyde. o dayılerin yeri onnara veriyor. annatabildim mi.

Evet.

ġizime söyliyim. bacımi. şindi eylesine derken beylesine derken. dedem tabi tam yaşın haddıni geliyor hemen. otuz beş yaşa gelyor. eveT burda bu köyde. benim babam onun öz torunudir. bende torunun torunuyim. benim adım enes. enes zörbeoğli.

Zörbeoğlu?

he zörbe medet oldu. medeT nebi oldu. ben dedemi sayiyorum.

Yani siz dedelerinizi sayarak geliyorsunuz?

nebi hacı avderin ōlu. o da nebi. nebinin ōlu. nebi çelebinin ōlu. kelebi erolun ōlu. erol bu köyün.

Adınız dedenizden geliyor yani?

bacime söyleyim.işde gel zaman get zaman bu melmekete imamlar imam. yani din hocalari zaten yoḫmuş. benim ġonuşdugum bütün isimler heP osmanni zemanında. cumhuriyeTden öncekini ġonuşuyoruz. heralde cumhuriyete girmeden. annıymusun.

Anlıyorum.

cumhuriyeTden önce selim paşa. selim paşa bu melmeketin hökemderiymiş.

Ben seni buldum ya şu an çok mutluyum.

selim paşa bu melmeketin hokümdarıyimiş. ema benim dedemi çoK sevmiş. benim dedem çoK dindar. hecı avder dedem. çoK dindar. yani şindiki beşşikdeki a bugün için. beşşigdeki şu çocuġıda sorsan hacı avderin köyü hangsi. der ki o. isim bıraḫmış.

Senin dedenin köyü. Anladım. Allah razı olsun.

ondan sora bacime söyleyim selim paşa devlet osmanni devleti one yedi tene hoce gönderiyor. hoca gönderiyor. diyor ki o mıntıka dağtın. selim paşa dedemi sevdıgı için benim dedemin şahsına bi hoca gönderiyor. dedeme hoca bıraḫıyor. ismi hüsseyin hoca.

tabi batının güneydoğunun rakabına hüseyn diyorlar. büzüm lakabıma hüseyin hoca. gelyor burda dedeme hocalıġ yapıyor imamlık yapıyor. bacime söyleyim. ilK önce bu melmekete bu otuz kırk köye ilK önce hoca bizim köye gelmiş urda dedemi sevmiş vermiş. hüseyin hoca. mele hüseyini veryor.

Mele?

mela demek hoca. bu bir iki üÇ sene dedeme hocalıĶ yapuyır. diyor hacı diyor bana bir mülk ver. dedem one de bi milk veriyor. ama ondan sora. sora dedim de böyle elli sene aTmış sene önce. da o ve o bugine kadar hocalar af diliyo hocalar geliyor. bacıma söyleyim. benimdedemin zamani hacı avder dedemin zamani. abim belki bülüyor buni. beni evde üÇ beş kişi delikanni olmassaydi adam kendini ġoramazdi. malını canını. namusünu. anam annatabildim mi. benim dedemin emin ol allahda duydugim gibi söylüyorum. benim haci avder dedemin silahi, ceberhanesi. mermisi onun ġalbi temiz temiz imane bağli. imaniyimiş. hoca efendim. kimse dedemi bir kez çarmamış. demişler ki biz hacı avderin ġaldırısa götürürse daş olur deyi. hem de eḧmeg çoḫ eḧmek verir imiş. hele rahmeT. nur içinde yatār. hepinizin geÇmişleri.

Allah rahmet eylesin.

emin ol sorabilirseniz hacı avderi. başġa işiniz yoĶ mudur oni mi çarpari. keşke hepimiz eyle insan olsaydig. biz heral. keşke hepimiz haci avdel gibi eyle insan olsaydig bütün milleT bizim imanımızda sağlığımızda doğruluğumuza itimaT eTseydi. insannarda eyledir. insannarda eyle. bacime söyleyim. büzem bizim bir kelime var. yani ilan zehersiz olmaz. bacıma söyleyim işde eylesine haci avder dedeminden sora benim öz dedem tabi kendine göre milletine köyüne büyüḧlüḧ yaPmış. benim babamın babasi. tabi ben babamın babası gördüm ben büyügü idim. annabildinmi. ben hacı avder dedemi görmedim. ben babamin, dedemin ġardeşlerini gördüm. yengelerimi gördüm. zaten nenem bizden vefat etti.

Enes amca. Özür diliyorum. Sözünü bölüyorum. Yani şunu anladım. Bu köyün temelini atan babanın dedesi Karanebi değil mi?

kara nebi. karra nebī esgi küyün sahibiymiş.

O kimmiş?

o da bizim akraba olurmuş.

Hah onu diyorum. Demek bir insan ismidir. Ordan gelmiş.

nebi rozetidir da. bir rozeti.

Nebi Peygamber efendimizin bir sıfatıdır.

sıfatıdır dediğin gibi. bacime söyleyim. bu köyün ġuruluşu nerde eleşdirilirse hemen hemen dörT yüz yere yakındır dayanır. ama dedem hacı avdel ikki yüz seksan yeddir. yani o buke büyüklük yaPmış sahiPliK yaPmış. annabildim mi. haci dedemden sora benim meded dedem yaPmış. bacime söyleyim. yani yaPmış dedim de abi biliyor bütün adedlerini. bizim gibi haneye büyük hane diyorlar. büyüK hane demeg bir merkezi hane. bir merezi ayle. ha annatabildim mi.

Öyle mi?

tabi bir merkezi ayle.

Yani yabancı bir kişi geldiğinde onu ağırlayan aileye mi merkezi ayle deniyor?

hiÇ tanimayan gelmeyen görmeyen kişi geliyordu selaman vay aleykimesselam. çekinmeden. eyle isim veren bir ayle. merkezi ayle biliyor musun anam. ā bacıma söyleyim. sora dedem dedemden sora babamla amcam. amcamı ismi hüseyin. benim babamın ismi zörbe. babam o zaman memur‿imiş. ō̄reTmen eyiTmen. eyiTmen‿imiş. benim amcam hüseyin de.

Baban eğitmenmiş öyle mi?

eyiTmen ō̄reTmen eveT. ā tabi bacıma söyleyim. amcam ve babam gibi köye büyüglüg yaPmış mıḫdarlıḫ yaPmış. idarecılıḫ yaPmış. çoḫ şükür elhamdülillah onnar da bize geTmiş. biz de kendimize göre yagımızda kavruluyoruz napalım.

Yani büyük bir sülaleden, temiz bir aileden gelmişsin Allah'a şükür. En azından devam ettiriyorsun. Tarihini de iyi biliyorsun. Yedi tane dedeni saydın. Maşallah.

çoġ şükür. bacıma söyleyim.

Kaç yaşındasın amcam?

he can. ben seKsen iki.

Maşallah.

he ben kırḫ alti da oḫula geTdım. yoḫ yoḫ bin doḫuz yüz kırḫ altıda. o zaman oḫullar üç yılidi.

Hiç göstermiyorsun maşallah amcam.

savolasın. güzlerinden üperim. ben kızıma da hörmeTkarım. valla şindi abicim hoş geldiniz. benim bacım da hoş gelmış.

Hoş bulduk.

çoġ güzel bi sohbatımız oldu he. ben bu kadar söyledım. siz bu kadar da dışarda öğrenebilir mısın.

Valla sen her şeyi dedin.

acaba bu adam dedesini amcasını metteddi. annatabildim mi.

Yok yok asla öyle düşünme hiç. Çok teşekkür ederim.

valla sorabilirsiniz inşalla. evet bütün erezimiz de bize iyidir. bu gördügün erezi heP dedemden kalmadır. yaylalar var.

Yaylaya çıkıyor musun?

vala önce çıḫırdı. şindi mal gidır. eveT bacıma söyleyim. dedemizin dedesinde heP bu terör yüzünden öyle.

Yaylalara çıkamıyorsunuz?

e satıyoruz. iğdırlılara veriyoruz bir kısmi he.

Iğdırlılara mı kiralıyorsunuz?

bize bir kısmi da biz otluyoruz. bacima söyleyim. zatan bizim bu mal nerden bakarsan yirmi gündür. yakında yayloya inmiş. on beş gün. şindi temiz temiz inanki. ben bacıma söyleyim. bunu da söyleyim. inanki a bu seneye kadar ne terörü görmüşem ne sesini işidmişem. çünki neden. insan bir şeyin peşine düşmese.

Doğru.

ama peşine düşersen göreceksin. ha bacıma söyleyim. şimdi de ben bunu da sana söylüyim. hamd olsun. biz müslümanız hamd olsun.

Elhamdülillah.

hazreti resulullahın ümmetiyiz hamd olsun. inşallah onun inşallah onun yardımını da sahıplanacayiz hamd olsun. biz osmannının torunuyiz hamd olsun. biz cümhüriyeTin çocuguyiz hamd olsun. iyle deyil mi anam.

Evet amcam.

da bunun eyisi mi var. e bundan eyisi var mı.

Benim istediğim de buydu zaten amca. O kadar kişinin yanına gittim anlatması için ama sen çok güzel anlattın.

bu varlıḲ bize yeterli deyil mi.

Tabiki de.

he. ümmetiyiz, unun asgeriyiz. unun ümmetiyiz.

İnşallah.

inşallah hepımiz. kurani kerim bizim kitabımiz. kuTsal kitabımız. kitabımız öyle deyi mi anam. ehamdülillah. biz bu üne de çoġ şükür. bizim şindiki ölÇemiz göndertir. bilene cennet. bilmeyene de allah yardım eTsin. çünkü neden ben bacıme söyleyim. biz önce yani önce dedim de elli aTmış sene önce baġ bacıma deyim. ufaḫ bir mertebeyle babam giderdi. kumes yapırdi afedersin labo gibi. yani bütün melmeket eyleyidi. bütün melmekeT. eveT. ufaġ bir şeynen giderdi abdes almaya.

Ona ne derlerdi. O abdest aldığınızın adı neydi?

ibrıḫnen. su lazim olsaydı. şimdi bir banyo yaPsaydıġ afedersiniz. e bir ġova suyle. bu kadar. şimdi baḫ sekkiz kilometre bizim yaylada su gelmiş bizim köye. suyimiz vardidi. evleri bi tane sıcaġ bi tane soğug. istedıgın gibi yıkarsın istedıgın gibi abdes alırsın. ben burda hatırlıyorum. ki yüzlerce yayan geTmişem ağrıya yayan gelmişem ben.

Yürüyerek?

yürüyereK. ben burda yürüyerek ġarsa geTmişem. ġars. beyle daga aşmışem. demeK isdedıgım odur ki emin ol biz şehire gelirken ben yürürdim. du bi de binmişem ġoltuġa. gelişim yarım sāT. yaw inanki biz bacıma söyleyim otuz kiloya yakın bir yüK alıyorduġ.

Yükle bir de Ağrı'ya gidiyordun?

tabi evin ihdiyaci. böyle evin ihdiyaci. annatabildim mi. yaz olsaydı altın sırtına. öküz arabanna gidiyorduġ. ama şimdi baġ şimdi her yerde kervannar var. kervan yėrleri.

At dedin değil mi?

aT aT şindi gine atimız var. bacıma söyleyim. e şindiki çoġ şükür yav bakırsın ki adam temizlenmesini beceremiyor benne isdanbıla geldim. baġ ne güzel bi varlıġ. dedem altı ay geTmiş gelmiş. haca geTmeK üş sāT. üş sāT üÇ sāT.

Uçağa biniyorsun üç saatte iniyorsun oraya.

eyle deyil mi. baġ ne güzel bir varlıg. annatabildim mi. yani esgiye doğri karşi söylüyorüm. çoġ eziyet var‿idi. eyaġlarımda çarıḫ. annatabildim. tabi her sıkıntı var‿ıdi. yani gelmiyordu. yol yoġ fabrıka yoġ burda. baḫ ben bacıma söyleyim. diyecin ki amca ne yoġ. fabrıka yoġ yol yoġ. e fabrıka olsa da mesela bu sene fabrıka var yol yoġ. dünye kadar mal olsun. neyinen gelecek. eyle deyil mi anam. bacıma söyleyim. hema o insannar bizi de daha can can yakıcı onnar. hem dinine hem ġomşulugune. eyle bacıleri biz gördüḣ. urfa adeTlerini. neden dedim bizim ayle merkezi ayle. herkes her komşu o merkezi ayleye çalışıyordu. baḫ bacıma söyleyim. neden çalışıyordu. diyordu yaw bu köv bir misafir gelirse burda olacaḫ. çoḫ şükür hemd ossun bacim. şimdi milleT a bugünün deyerini bilmiyor yazıklar ossun. yazzıġlar ossun. şindi bir evde ġoyunu olmasaydı bacı kilim yoḫ hali yoḫ. yoḫ şindiḢ haliler o yenge yaPmiş. annatabildim mi.

Yenge de onları nasıl yaptığını anlatsın olmaz mı?

şindi bu bunnari neyle gelir. oni de yapamadıḫ. şimdi de sen ġızını veriyorsun geT ġızını cehizini muTbaġa kadar, oturma odasına kadar. gelin geliyor güzel bir hazar evi var. hamd olsun. şükür etmek lazım bacım.

Evet evet amcam. Haklısın.

şükür eTmeK lazım. o gün dedelerimiz iki sene de ben asgerliK yaPdım. ben candarma idim. onu da candarması şindi ki sübaydan daha üsdün. hem görevi hem bilgisi. önce herkes jandarma olmazdı.

Şimdikiler askerlik mi yapıyor amcam.

iki sene esgerlig yaPdım. abi benim aTmış altıda terhis oldu. annatabildim mi. bacıma söy. ana doğumum seksan ikidir. resmi doğumum yetmiş altidir. annabildim mi.

Yani resmi olarak kırk dört doğumlusunuz değil mi?

eveT ana ana doğumum ben seKsan iki yaşındayım. çünkü benim amcam dogubeyaziTde asgermiş ben de dünyaya gelmişem. eveT. e bin dokuz yüz otuz yedi. ben doğumum. ana doğumum.

Yani seksen iki yaşındasınız.

ha bacıma söyleyim. başını fazla agırTmadım. o zaman benim gibi aşli adamları ben ya. harbi annatırdı bana harbi.

Sen de duyduklarını bana anlat.

ben senden bacima da annatım. ben çanaḫġalede asgerlig yaparken bunu aTmış. ben aTmış dörTde asger oldum. ben bin dokuz yüz aTmış dörT tarihinin annatıyorum.

Tamam. Dinliyorum amca.

o çanakkale köleri büyük amcalari. tabi onnar da şindiki gibi seKsan seKsan beş, yetmiş yaşında. adamlarla ben çoġ yapıyorudum. diyolar ki asgerim. herb oldugı sene egmeg yoġ egmeg. onu bunu bıraḫ baci. egmeg yoḫ. dedi o yonanın gemisi batırı. çenaġġale boğazında geçemez. halo dedi tam o gemi bir ay bagırdi.

Siren mi çalmış?

eveT.

Yani yardım istemiş.

isdemiş. dedi bir ay yavaş yavaş böyüg gemi. hem de bagıriyordi. baḫ dedi ki şindiki baci nası bazi bu ufaġ gözer var ya. ufaġ böyle birkaç ay sonra ġavaġ yaPraġlarını töküyor ya üzerinde böyle.

Kapatıyorlar?

he. ġapatıyorlar. gece inan ki yunan asgerlerinin şafgası hep böyle suyun üsünde. biz beyle asgere ġurban olalım. bunnar bizim bu topragi bize bıraġdılar. o komitlannar nur içinde yaTsın. bacıma söyliyim. şindi siyasē girmeyelim da. adam oturuyor güzel. biz ecnebyig. şind diyorlar ki yabanci devleTler esgiden diyorlardı ecnebi devleTler. ecnebiler gine bize harb isdediler o zeman ben duyduğumu söylüyorum. raḫmeTliK atatürk demiş ki çarıḫlarımı geydirmeyin bana. çarıḫlarımı geydirmeyin ben gene harbe giderim. annābildim mi anam. şindiki tabi büyüglerimiz daha bunnarı ziyade biliyorlar.

annatabildim mi. inan ki ben bi de buna aciyorum. ben buna aciyorum. allayım şahiTdir. yaw adam eyle vurgunnuK yapıyor. toPlanıyor. şoydur.

Amca sen buralarda neler ekiyorsun?

baci burda dā eKmiyoruz. buğda, arpa.

Buğda. Sadece onlar mı yetişiyor?

orda her şey. ben dünden bosdan da ekerdim. ne dėrsen. lavhane dėrsen, ne aḫlına ne gelirse.

Yaylada çadır falan mı kurardınız?

ġurar tabi.

Nasıl kuruyordunuz onu?

bizim o yaylada dedemizin kalan siyah çadır. geçi kıliynan yapılıyordu.

Otag diyorlar?

bacime söyleyim. he oçadırlarnan gediyorduġ. atalarımdan bizden kalan biz urfa adet.

Çadırda ateş, duman çıksın diye bir delik bırakıyorlar? Onun adı ne amca?

yoḫ şimdi çadırda ateş yaḫmaḫ için.

Hani soba kuruyorlar ya onun dumanının çıkması için?

soba soba yoḫ yoḫ soba yoḫ idi.

Soba yoktu tamam.

yoḫ biz one ocaḫ diyoruz. ġutig diyoruz ġutig.

Ne diyorsunuz? Gutik?

he ġuti diyoruz. uş tarafına yapılan bişiy. o kutiḣ yemeg püşürürlerdi üzerinde. egme püşürürlerdi. çayı her neyse. a çemeşir yıḫamaġ için ayran yogurT mugurT yapmak için orda dişerde gine aynı büyüg bir kütüḣ. ama şimdi sobalar götürüyolar. suba da götürüyolar. sen söyle abi şū göneş enerji göneş enerji eletiri götürüyolar. şindi a buruya.

Şimdi götürüyorlar mı?

tabi he bacıma söyleyim.

Eskiden elektrik götüremiyordun ya ne yapıyordun?

yoḫ yoḫ yene.

Nasıl aydınlatıyordun içeriyi?

a burda mı. kaz lambası. gaz lambasi.

Gaz lambası?

he. bacıma söyleyim. fener var. fener. o da kaz lambasi gibi hema fazla esmes. yani buni söndürmezdi. lökisiyen. lökizi fener fener. gaz yaḫıydi. he. a bacıma söyleyim. işde yayla çoḫ güzelidi. ġoyünner meleniyurdü. bele baḫardın.

Sen de bol bol türkü söylüyordun değil mi?

yoġ baci.

Türkü biliyor musun?

bilmiyorum. tabi o zaman.

Bildiğin türküler var mı?

valla heÇ yoġ baci.

Türkü şeklinde olmasa da şiir gibi söyler misin?

bacıma söyleyim. vay siz ḫoş geldiz.

Hoş bulduk. Allah razı olsun.

sefalar getirdiz. eveT eveT. valla bacī ben bacime ne deyim ki.

Sen düşün aklına geldiğinde söyle olur mu?

söyle.

karşıki yaylalardan

geş kater kater

karşıki yaylalardan

keş kater kater

gaterin önündeyen

durnalar yatar

gaterin önündeyen

durnalar yatar

bu gözelliin derdi

bu burnundan tutar

burnundan tutar

geşdi dosT kervana

eyleme beni

eyleme beni.

Ağzına sağlık amca çok güzeldi. Teşekkür ederim. Amca haycancılık yapıyorsun. Bu hayvanları neyin içinde yem veriyorsun? O aletlerin ismini söyler misin?

tabi tabi bacı.

Ya da nasıl, neyle temizliyorsun?

baci şindi malcilıḫ yapannar tabi bütün cemyete söylüyorum bunu. malcilıḫ yapannar naPsın o da kendine bir mesleg. bi mesleg eveT. atadan babadan dededen alan bir mesleg. mala baḫıyosun besliyosun. ona ġış ġışlıḫ otu, samani, yemi. bacıma söyleyim ġışlıḫ için alıyosun. e yazın çıḫıyor yazın da kuzu yapıyor. şindi iki ay iki ay sonra afedrsin koÇ katacayiḣ. eveT. ġuzi yapıyo işde uğraşıyoruz. bacıma söyleyim.

Bizde koç koyduğunda içine güreme derler. Burada ne diyorlar?

beramber. türḣçede ġoÇ ġaTmaḫ. bacıma söyleyim. işde evin nüfusi. ama yaşlısı, genci sizin gibi baciler gelirler. heP uğraşiyoller. heP uğraşiyoller. bacime söyleyim yaza çıkıyor. şindiki gibi biz ġūzi satacayiḣ. işde oni kuzularını besliyoriz. yani verimi. ama bir keÇ sene ama köy memleketin kuruluşü. bir kaş sene önceye kader. bacıi onun bir mal ölseydi posdu para ederdi. yünü para eder. bacıma söyleyim eti para ederdi. şindi eT nurmaldir. biz kuzudan başġa hişbir gelir kulundan almıyoruz. ha kuyun ossun ha bize ineg ossun. tarladan başġa ġuzudan başġa bir gelir yoḫ. e ġoynun ġıli. e bacım.

Yün?

yün da yün göyün yünü. posdi para ederdi. şimdi ki bir göyünün posdu iki yüz ġadar ider. bir posd. şindi atıyoruz. neden atıyoruz. senin gibi bir abi çocuğunu evlendirseydi o para pul gözüne gelmez̆ idi.

Deri için?

deri için deri fabrıkası alyor. diş devleTler sizi kandiriyor. yani mesele bundan kaynaKlaniyor. bu deri fabrikası deriyle uğraşmak için, efendime söyleyim o deri e o posdi deri hayatina geçirmek için oluyor. aynı abimizin dedıgi gibi şimdiki diş devleTler bizi kandiriyor. annatabildim mi.

Evet amcam.

diyor ki mesela sen niye yogurd yapıyorsun. oraşıyorsun. senin hazir yogurT. senin aldigin yogurT on lira benim beş lira.

Hazır yoğurdun da hiçbir vitamin değeri yok.

şindi bizden olan hasdalıg hep diş ülkelerden gelen. şindi bacime söyleyim diş ülkeler bizi kandırıyur. önce bizim yün var ya kumaş olurudu kumaş. geymeg ġumaşi. ġıymeTli ġumaş böyle. mesele ġız markası ġumaş denirdi. şindi bize napmışlar. sen söyle. yünden. onden de bir gelir yoġ. a bacime söyleyim. vala işde böyle bu sebeple ben tam baḫma melmekeT geriye gideceḣ. sen baḫma. annatabildim mi.

Gitikçe hiçbir şeyin değeri kalmadı.

şindi bizim kendi ō̄retimiz. şindi biz kendi ögreTdıgımizi kendi yapardıġ. ne güzel bişi. şindi çarşıya gidiyorsın. esnafa gidiyorsın. adam kafana göre zem koyyor. yaw giTdıgın dün bunu almışsın ikki liraya bugün gidirsun üş lira. yaw bunu kim sene emir eTdi. annatabildim mi. valla baci şindī̄ mesele söylim. senin başını agriTmeyeyim.

Yok yok benim başımı ağrıtmıyorsun.

herkes kendi cebine baḫar. annatabildim mi. ben şindi şehire gidiyorum. ben kendimi söyliyim. şehire giderken evim heç akılıma gelmez. bu evde yedi seki nüfus var. orda şerde yerim içerim. allah bunu kabul eder mi. eTmez. şindi de herkes cebine baḫıyor. herkes biliyor. melmekeT kör deyil. melmekeT nasıl kör deyil biliyon mu. televiziyon vardı her şey annatıyor sana. her şey annatıyor. her şey gülüyorsun. ya bacı.

Nenem dokumaları ne ile yapardı? Tezgahta mı yapıyordu? İpi teşiyle mi yapardı?

he teşiyle. heP elle. vay siz ḫoş geldiz. ismimi öyrendin deyil mi.

Enes?

enes yeT zörbeoğlu.

Tanıştığıma memnun oldum amcam. Evini açtın. Allah razı olsun.

senin telefon yoġ mu telefon almaġ.

Yok amca.

sen nerde oturuyorsun anam.

Adana.

benim kızim da adananın ceyhanda oturyor. ceyhan vardır orda elli aTmış hanemiz.

Sen de Adanalıymışsın o zaman amca.

çocuġlar orda.

Adana'ya gelip çalıştın mı hiç?

yoġ çalışmaġ deyil. geldim kızlarımı görmeye. hemen hemen iki üÇ sene bi gidiyor. ceyhanda oturuyorrlar. valla bacı edene fazla hoş deyil ya.

Amca şu an hiç güzel değil. Sıcak.

eyle deyil mi. dedeniz nerden gelme.

Adana. Biz esas Adanalıyız.

he çoġ güzel. yeni edene milleti kasd edmedim. ama bollug bi melmekeT.

Evet tarım ürünleri olsun, yiyecek içecek bol Adana'da.

fakirlerin oturduğu melmeket. idare edeceg melmekeT. yani melmeketi kötülemem yanniş annama.

Niye amca. Bu kötüleme değil zaten. Her şeyin bir gerçekliği vardır. Doğruya doğru sıcak memleket.

edena mesela çoḫ sicaḫ, ġapali havalar. oluyor baci şimdi. şindi anam her melmekeT eyledir. illeki deyildir. eveT bacime söyleyim. adana.

Gençliğinde ne iş yaptın sen amca?

genÇligımde valama heP böyle köydeyidim. ben yirmi sekiz yil isdanbulda kaldım. evli olarag̈. yengeyle beraber. tabi tam gelınlıgında isdanbıldayıdı. eveT.

Neresindeydin?

orta köy.

Maşallah. Merkezi yer.

he merkezi yerindeyidim orta köy. ben a aTmış yedi de isdambılda geTdım. benim abüm orda tekelde taşuruncılıḫ yapuyordı. dünyanın ne gibi çeşitleri varısa yeter. işgi dersen sıgara dersen hemd ossun allahdan ben size bi abi bi amca sözü veriyorum. işgi azımıza almamışıg̈.

İçki değil mi?

fabrikası paşabahcedeyidi. bacime söyleyim. o da öyle kaldıḫ. sahaPsız kalıyo dede yurdu.

Buraya yerleştiniz.

şindi hepisi isdambulda ben biteg buruya gelmişim. a benim üş dene ōlum oldu. dörT beş tene torunim evli orda. irkeh́ çocukları. hePsi evi var. a benim de evim var ıdi. ben geçennerde oğlumi tapi verdim. dedim orasi senin ossun. orda şindi hepisini evi var. kiraci yemin iÇmem ki yeni biz evlenen genjler belki olabilir.

Amca orada Fehmi diye birisi var mı?

he pehmi pehmi doğrudur. pehmi göka. pehmi gökhan yaPdi yengenin öz yengesi oğli. fehmi yaPi çoġ çoġ güzel zengin oldi. kimse ona üş ġuruşum dörT ġuruşum var demedi. işde fehmi bazen böyle pis insannarla sözim burda dışari. ġaḫdi oturdi orda biraz iş yaP ey yaPmadi.

Yeneyle nasıl evlendin amcam?

yenge karşi köydedir. pehminin amcasının kızıdir. yenge tabi hepimiz arḫabayiz. yani bu abi biliyor mesela. biz aşireTdig. yenge nişanniyidi başġasına. ben buni düğününe geTdim. baḫ baḫ baḫ ben oni düğününe geTdim. oni düğününde kaçirdim.

Düğünde mi kaçırdın?

he valla. baḫ baḫ dinne. dügününe geTdim. dügünden o düğünde oni düğününe geTdim. oynadım. sen söyle hedyesini bıraġdım. sonra da aynı düğün günü düğünün içinde kaçirdim inanki. dügünün içinde.

Nasıl kaçırdın?

hemen ġapiya çıḫdi. ben götürdüm oni. bir elinde tuTdum.

Seni seviyor muydu yenge?

e tabi.yav sen de bacimsin. beni sevmese kiminne. benim kaçırdım. ben he öteki köyün bize arḫaba. oruya götürdüm. sora abi gibi ileri gelen kişiler oraya geTdiler. barişdiler, başlıgı verdiler. şu bu derken.

Burda kız kaçırdığın zaman normal başlığın kat be kat üstünde başlık veriyormuşsun. Doğru mu?

tabi tabi doğrudur.

Ne kadar verdin?

o zamanın parası beş bin lira verdiḿ valla. bir ġoyun da yüz lirayıdı. emin ol. elli koyun. bacime söyleyim. güzel bir para eveT. eyle mi.

Öyle. Çok güzel bir para. Araba var mıydı? Ne ile kaçırdın?

ne arabasi yayan.

Elinden tuttun kaçırdın? Arkana düşmediler mi?

zaten geceyidi. uyuyo. izimi kaybeTdim. başġa bir köye geTdim.

Sonra düğün yaptın mı sen de?

yoḫ yoḫ düğün mügün yoḫ.

Amca helal olsun sana.

ati. konagama bıraḫdım. konaga gediyor. başġa köye geTdim. o da yakin köyidi. bacıma söyleyim. neyse haber gelmiş onu gelini kaçirmiş. abi gibileri adamlar allah razı ossun yaPdılar iş.

Kaç çocuğun var amca?

doḫḫuz çocuġ sag. iki çocig öli. benim torunum toruni. çocuġlarımın toruniyle beraber eli iki nüfusum var. elli iki. bi teg şahsıma ayid. he kurban olurum kızime. he vala. valla baci esgiden.

Eskiden çocuklar doğduğunda hani belek belerler ya eli kolu düzgün olsun diye. Onu nasıl yapıyorlardı? Yani burada yaparlar mı? Ya da ayağının altına tuz sürerler miydi?

yoḫ yoḫ eyle şey yoḫ. vala afedersin bez eyaġına beşiğe koyarla sararla. eyle büyüdürler.

Eskiden çocuğun altına kül dökerlermiş?

şindi de şey var sen söyle ismi.

Pudra?

he pudura. pudura var. hazır bez var. baci neler vār. yav şindi afedersin sen de benim kızımsın. şindi hazır bez var pudura var. ilac var. melhem var. o zaman yoḫ idi.

Eskiden ilaç yokken kocakarı merhemleri yaparlar yani, sınıkçılar falan var. Onlar nasıl yapıyordu?

şimdi çoḫ idi. hah dedigım gibi. bir hasdalıḫ çıḫdıdeydi. yaşlı başlı kadannar ilaş yaparlardi. şindi o halinin boyası heb şeynen yapılmış ha oTnen yapılmış.

Hangi otlarla yapıldı o halının boyası?

şindi sen o otin ismini nası söyleyim ki o oTlar şindi sen agriya giderken o yolin kenarlarında çoḫ var. he süT deyyo süT. boyu böyle kalıyo.

Yani o otu kırınca süt mü çıkıyor?

he süT çıkıyo.

Rengi ne?

beyaz süT. eyla acidir o yenmez.

O mu oluyor o boya?

e tabi başġa bişi de karışdırıyoler. e bi de demirin pası.

O otun adı ne? Biliyor musun o otun adını?

valla ben biliyorum. çılıg.

Çılık?

şindi o oT baḫ bacı o oT bi de köyümüzün altında bi siyah çamur var. eyle batırlıḫ ufaḫ bir batarlıḫ. o oni getirler ġarıllar. bi de demir bu esgi hoda demir var ya. on de ġadınnar ġoyardı bir ġaba. eyle onu pasiyla. pas. pası töküyor ya suya. o demirin pası. deyil. he pas. pas tutan demirler. işde onnarı eyle bişiyler.

Karıştırıp mı?

karışdırıP. o boyanın kün deyil ne bozar ne çıkar. mümkün deyi annatabildim mi bacime söyleyim. o halilerin rengi eyle. bi de şindi göreceḱsin o halinin deseni kadınnarını oḫur yazari yoḫ. bir iki üÇ sayması da peg beceremiyordu. baḫ ne güzel örneK yapıyurlar baḫ. hep beyle biri birineyidi.

Ona nakış mı diyorlar?

nahş. baḫ bacıma söyleyim. yenge kadar sayamazlar. annatabildim mi. motif vereceḱler. bacime söyleyim ne rengi bozar. heÇ erkegin heç bir usdanın heÇ bir para ilgisi yoḫ. ama böyle yaşli başli hanımlar kendi kafasına yapardi isdedigin gibi gelinnere kızlara elie teşşi verirdi. şey talimat veriyordu. eveT yapa yapa o haliyi dezgeh çakarlardi bu evin içine. a bu ev ben babamdan ayrıldım yaPmışım. hala odur.

Bu evi sen mi yaptın amcam?

he ben yaPdım.

Nasıl yaptın amcam?

valla baci işde üsdü deşdirdiḱ geçennerde.

Duvarları kendin mi yaptın?

kendi duvarları kendi ben yaPmişam. bi siva hariç. ben sivayı yapamıyorum. ahırlarin afedersin üş dörT tane ahır var. a bacıma söyleyim. a ben acizdim. önce. benim orda. aTmış ikide yaPdım.

O zaman tek oda oda yaptın değil mi?

he bu oda.

İlerleyen zamanlarda yaptın. Tek bu odayı yaptın. Sonra bir tane daha bir tane daha değil mi?

he vala eynen eyle. he benim anam. eveT. a bacime söyleyim. işde eylesine ömrümüz.

Şunlara ne diyorlar?

tıḫda tavan. türḱce tıvan deyyolar.

Tavan mı diyorsunuz?

he tavan eveT. taḫdalara tavan. ġullanır o kelimeleri. tabi önceden çati mati yoḫ̆ idi. çati mati yirmi senedir bu melmekeTde. yirmi otuz sene icab eTdi.

Amca senin bu evinin üzerinde kaç tane ağaç var?

bunda on tane var. on tane var.

Saydım da sordum amca bilecek mi diye. Bildi. Amca senden Allah razı olsun.

hepinizden. muhammeT sinan. onu şindi.

Hayvanları kurt kaptığında yaralanan yerleri nasıl iyileştiriyordun?

hah dedıgın gibi o şindi bazi hayvannar hasda olur. o bugün için ilacı var innesi var. veternerlerde alıyoruz. bacime söyleyim. baci yarı atılıyo ona göre ilaÇ var. afedersin bizim bi koyin şimdi kurtlanmişdi afedersin. beyle büüg ya. ġurTlanmişdi onu ilaci var.

Önceden ilaç yoktu. Siz kendiniz mi yapıyordunuz ilacını?

he önceki ilaÇ yoḫ̆ idi biz ona ġarbuh diyoduḫ. ġarbuh siyah bişiydi. zehirlidir.

Bu yaranın üzerine mi dökülüyordu?

he yaranın üsdüne. o ġarbohi.

Nasıl yapıyordun o garbohu?

esasen o ġarboh ben bacime söyleyim. çam agaşlar var ya çam agaşların yagıyle oluyor.

Bizde de katran diyorlar.

bi de katran da var. ġotunatae. ġaTran çekiyosun suyun içine ġoyyosun. ġatıran. ġarboh zehirlidir.

Koyunlardan sinek gelir. Boğazına kurt atar. Bizde kumacık derler. Burda da olur mu?

haP.

Yok yok hap değil. Bu hayvanlarda sinek gibi bir şey var. O da kurt attığında öksürük tutturur.

he doğrudir. eyle. kurT katıyor hayvan bogulir bogulir kesyor. nefesi kesilyor. ösgüryor. efendime söyleyim. şindi o var ya. içine ġaşdi mi içerye yumurta bıraḫyor. burda ayni.

Hah işte onu diyorum. Bizim orda kumacık diyorlar. Burda ne diyorlar?

burda ayni.

Kumacık mı?

he ġumacıġ. sizi sormuşlar o zaman.

Yok zaten biz ikimiz bir ekibiz. Onların üçü bir ekip. Biz sabah çalışmak için öyle karar verdik.

eveT tabi. a baci sen de malcılıḫdan annıyosun. yumurta bıraḫın hasdalıḫ oluyor.

Ben her şeyden anlarım amcacığım. Burada nasıl söylüyorlar onlara bakıyorum. Var mı yok mu diye.

var var aynen eyle. insannara bıraḫyolar.

Heh ben de onu diyecektim. İnsanlara da bırakıyor. Hatta bunun bırakmasıyla alakalı hikâyeleri de var. Sizde de var mı?

he bazen var.

Hele bir tane anlat.

baykuş mu uÇyor ya yazın ilK önce baḫ baḫ dinne. o bizim bi ġuş var abime annaTdım. o yaz baharı ilK önce. ilK önce onun sesi senin ġulağına geldi mi şindi ilK önce ha. ġulagına gelen kişi ne diyordu biliyor musun. diyordu senin sesin bana gelir. o sivrisineği ġovardı. türḱÇesine çevirelim. işde o zaman o insana ġoymazdi. onun.

Kurban kesersin?

ġurbannıḫ,

Sen mi kesiyorsun yoksa başkalarına mı kestiriyorsun? Kasaplık yapıyor musun?

ġasaPlıḫ yapıyorum. kesebiliyorum yalanız ben solağım solaġ.

Solaklar zeki olur.

he solaġdır. vakaletini veryorum benim çocuğa bu kurbani keseceh́. çünkü ben solağım ben kurbani peg çeviremiyorum. annabildin mi.

Doğru. Anladım.

çünkü o adam çevirir bele keser. böyle kesmen lazım da.

Eskiden Kurban Byramı nasıl olurdu?

vala ġurban bayramı daha iyi olurdu. ġurban bayrami remezen bayramlarından çoḫ iyi olurdu. aḫşam terevhden. benim bütün köyü benim misefirimdir. sabah kahvaltı benim evimde yenirdi. annatabildim mi. ġomşiler birbirini davet ederdi. e şindi peg yapmıyorlar şindi. millete tohdir yüzü yoḫdir annıyo musun. ya doğru mu.

Öyle amcacığım. Herkes kesiyor. Birbirine vermiyor artık.

sabbah bayram nnamazi çıḫdıḫ mı benim misafirimdi. köyle gederdih́. yemeg hazır yemeğini yerlerdi. egseriyeT o zaman keşge yaparlardi baci. keşge biliyosun da.

Bilmiyorum. Anlatır mısın? Nasıl yapılıyordu?

buydayla keşge yapıyolar. şind buyday gözel döerlerdi buydayı. eveT yıḫarlardı güzel güzel. tam buğdanın şeysi çıḫardi. o zaman hanımlar ġoyardi ateşin üzerne. tabi misefir gelene göre yapardı. içine eT atarıḫ. atırdı. eTle buğday da eyle bi güzel melhem gibi olurdu. he vala. ha bi de tabaġ ġoyarlardi bi de tereyagi içine ġoyardi. tereyagi erirdi. oni de yavaş yavaş erirdi. oni de yavaş yavaş yerig. ama şindi eyle deyil. şimdi mesela bi davete yaparsaḫ üş kişi oḫū çeşiT çeşiT yemegler, çorbalar. bacıma söyleyim pilavlar. eT yemeği. o çoḫ güzel. o kaşge diyirler. eses türgce onun ismi keşgedir.

Balıkçılık yaptınız mı?

balıġ neyide vardır. bacıma söyleyim. şehir merkezi. getiryor. ama o datli suların balıgi çoḫ lezzetli olur.

Sen yoruldun amcam.

yoḫ.

Yorulmadın mı?

siz başım gözüm üsdüne gelmişsiniz. musafıra karşı insan yorulur mi. var mi yoḫ çoḫ şükür. a kardeşime söyleyim. beyle.

Buralarda birilerine sinirlendiğinde ne dersin amca? Beddua?

valla yarabbi sen buna akil ver. ikki zopa atar. çoḫ kızarsaġ ermeni oğli ermeni.

Ermenileri sevmediğinizden dolayı mı?

çoḫ kendine iki zopa atarsin. sen ermenileri dedin benim senin gibi bir dosdum var. azimli. meydan camiden aşşagi iniyosin. üş ġaTli yani teg dükan üzerine bir bina var ora heP iş merkezidir. o adamla ġonuşuyoruz adam diyorki benim bir halam dedi ki babamın halasi dedi ki bizim evimiz ihdirdeyidi. iğdirin bir köyünde. esgerler dedi ermeniler köyü basdilar. ermeniler köyü basdılar köy. he oni dedi o adam dedi ki benim babamın halasi böyle canni ordayimiş. dedi ermeniler basdılar baci dedi geldiler milleti çārdılar dedi silahlari getirin teslim olun beraber. beraber ġomşuluḫ yapar. eveT beraber bir iş yaparıḫ. beyle derken dedi uş ġardeş vardı dedi silahlari vermediler. dedi bunnar silahlarını heP verdiler ermenilere. ermeniler döndi vardi dedi ben de o zaman kızidim, gelinidim her neyse bir yerde saḫlamiş kendini. dedi abi öldürdüler. bötün evi ateş verdiler. o uşġ ġardeşlen savaş eTdiler. mermileri biTdi. onnarı da kaTleTdiler. dedi iki sene iki sene sora hele ordaki cenazelere heP korTlar, köpeKler, ġuşlar yedi. he vala öyle. şindi baci bizde bi atasözü var. diyor ġavırdan dosd olmaz, donnuzda posd olmaz. demiş ki ġavırdan dosd olmaz, donuzda posd olmaz. donuzun posdunda namaz kılınır mi. he anam. baci a bu peynile rende olmuş ha.

Bu ekmeği gelin pişiriyor değil mi?

he gelin de bugün hesdadır. dişi agrıyor.

Geçmiş olsun.

geşmiş ossun olmasın hasdadır. bacī o bizim dede var ya kenan evrenin inkilabi çoġ büyüg bi inkilabidi. silah tobladiler köylere çoġ. he annatabildim mi. bunnar o köye doğubayazide. o köy. kalecuġ. kalecuge gidiyor. yüz başi merkez komutani. ilçe merkez komutani. gediyor. deyyor o nokda nedir. diyor o şehiddir. benim bu kardeşim gibi böyle gözü açıġ bir adam. yüz başı buna diyor yaw siz kürdler iki taş da birine koyyosunuz şehiddir. silahi şehide koyyosunuz şehid diye bize annatiyosunuz. lafımı annıyosun. gelyur şehidi kazmaya. o benim öz dedem. kazıyurlar yüz başının iki eli de çekilyor. he felc oluyor. bacıma söyleyim felÇ olduğu gibi muhdara diyor muhdar ben ne yaPdım. ben ne yaPdım. vala biz söyledıḴ sen inanmadın. bu şehiddir. allah tarafından şehiddir.

ermenilere geTmiş. ermeni harb. rus harbi. tabi o zaman jib jipe binip evine götürüyolar. dogubayzı merkezine. hanimini de alıyor gelyor. yüz başi mıḫdar diyor ki sen bir mal kesesin bir ġoÇ bir ġoyun her neyse. bir ġoÇ alyor. ġoçi kesyor fekir fukaraya allah beni bu kazadan bu beladan kurtasın. hamd ossun ona şifa veryor. eyleşyor diyor muhdar. çünkü şeyhidin derbesini gördi ya. şindi benim ōlum şeyidler ölmez. annatabildim mi. he can. şimdi ehmedi hani savolsın. ehmedi hani. ehmedi hani baci. ehmedi hani isaḴ paşanın katibiyimiş. katib ehmedi haniya. he isak paşanın katibi isak paşanın. isak paşanın katibiyimiş. annatabildim mi. ona katiblik yaPmış. tabi çoġ. ehmedi hani biliyosunuz. ben şeye giTdim baci ben isdanbula bi okula giTdim. böyle barmaḴli demir dişli demir dişli. şindi ahmed efendi hani kardeşim de haberi var. yani çoġ nuraniymiş. ben işdambulda işdambulda okula geTdim. ilk okula geTdim. benim bi torunum var. ben mi tabi. ilkokul u zaman benim orta o˯ul okurdu. tabi heP ilkokul. yalaniz lafini kesdim balna. lise erzurumda vardı benim zamanımda. bir lise erzurumda var‿ıdi. bir lise okulu da sen söyle isdambulun o haydarpaşanın merkezinde. he kadiköyün. ben de kadiköy. nimune hastahanesi. çünkü neden biliyorum. bizim bir arḫadaş liseyi orda oḫudu. biri de erzurum lisesinde oḫudu. sen söyle ağride lise yoḫ‿idi heP ilkokil var‿idi. beki ortaokil de varsa o zaman hatırlamıyorum. he bacime söyleyim. a bizim zamanimizde ilkokul üÇ yılidi. şindi bėş yil olmiş. uÇ yil. üç yil oḫudum. aha bacime söyleyim. he ben asger olduğum zaman inan ki böyledir. bazar günü cumartesi günü acemilıḫ. bizim acemilıḫ dörT ay idi. dörT ay. burda sen de yüz miTre. eyle milleT uyruğunda. meKtübları yazardım. o zaman meKduP var‿ıdi. şindi telefon var. eveT bir mektubun cevabı bir. o zama meKdubu yazardın. koyardın. e efendime söyleyim posda bıraḫırdın. ne zaman geleceḣ. o eyleyidi baci. e demek ısdadıgım benim zamanımda okūP yazerlıḫ çoḫ ġıT. çoḫ ġıT. bizden ence geden asgerlige eyle duyduḫ. birisi dokuz tane eḣmeḣ saysaydi on başi yaparlardı. hemi eyle duydum. görmedim de. yani o zamannar oḫullar. yazarlama çoḫ ġıT. a bizim oḫuduġumuz zaman biz oḫul yıḫir bu köylerde. u zaman raḫmetli amcam muhdar‿ıdi. bir köy vatantaşın ufaḫ evi var‿ıdi. oni tehda sıra mıra yaPdılar. orda oḫuyorduḫ. eyle. he doğrudur. milleT cahilidi. oḫur yazarli yoḫ‿idi. kardeşime söyleyim. bir mehdubin cevabi bir ay. o eger gün cevab veren olsaydi. bir para gönderseyidıḫ ben bir arḫadaşım tesgere aldi. ben ona o zamanın parasi dörT yüz lira verdim. borc verdim ha. kendine elbise bizim üs derdi. elbise yaPdırdi. yaPdırmaḫ için elbise yaPdi. tesgere aldi zavallı babasi. ben tesgere aldım. bena para yoḫ. babasi ikki kere para göndermiş. para teKrer geri gelmiş.

çünki adiresi tam neT deyil‿imiş. çünki diyosün ki enes emce sene para gönderdim geTdı. a o kadar. sen panga bırakırsın ben de öteki panga gediyorum. bizim ġarakol telefonnarimiz baci manotalli. ġomutanı ararsın başġa merkezi. dinniyordu tabi. şindi hepsi. bu ceP telefon. televziyon. bi de yol. çoġ güzeldi tabi yol daha uzaḫdı. işde. baci sen üniversde okuyorsun. üniversde misin. çoḫ şükür çoḫ şükür. abi şindi zor. biz bu gencimiz gibi binnerce genç oḫumiş iş yoḫ. yoḫ yoḫ. torpil olan yaparlar şindi açıḫ ġonuşmaġ. ama bizi zamanımızda bi iki yazarsın yazan ossaydı hemen göreve başında. çünkü neden de oḫuma yazma çoḫudu ya. binnerce. e hepisinde iş bulmaḫ da zorlandı.

Konuşan: Fazilet Kara

38

Derleme Yeri: Ağrı/Mollaali Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 05.08.2021

Çok ayrıntılı soru sormayacağım. Buraya neden Mollaali demişler ablam?

valla ben bu küyde yaşamıyom. ben kayseride yaşıyom. ben yazın buruya geliyom. benim eşim burda ev yaPdı. yazın buruya geliyom. eşim de raḥmeTli oldu.

Allah rahmet eylesin.

ben de burayı bıraḥamıyom. seviyom. yazın geliyom. dörT beş ay ġalıyom. heş bi bilgim yoġ. niye koymuşla niye koymamışla. biraz rahaTsızım.

Geçmiş olsun. Ne rahatsızlığı?

valla nezle olmuşdum. allah razı ossun.

Köyde ne ekerler, ne biçerler?

ne ekerler. oT biçiyolar. buğday muğday. başġa bir şey yoġ. buğday arpa ekib biçiyolar. başġa bir şey yoġ. başġa gelir yoġ.

İsmin nedir ablam?

buyur.

İsmin nedir?

benim ismim fazileT.

Okul okudunuz mu?

yoḫ hiÇ oḫumadım.

Kayseriye evlenip mi gittiniz?

evleniP de giTdim.

Eşiniz Kayserili mi?

eşim yoḫ o da şeydi ağrilidi. onnar çoḫdan geTmişlerdi.

Nasıl evlendiniz? Düğün nasıl yapıldı?

görücü usülü. geldiler. geldi ben hiÇ eşimi görmeden evlendim. hīÇ görmeden. düyünüm oldu sonra gördüm.

Çeyiz ne hazırladın?

ceyiz ne vardi. bi iki ġaT yataġ var‿ıdi. ne vardi. ġaP var. başġa ne olacaġ. he o da şeyin ġayınımin ōlunun.

Burada ne yemek yaparlar?

ne yemeg yapıyolar. valla en çoġ eT yiyolar burda. eti çoḫ seviyolar. en çoġ etnen patatis.

Sen ne yaparsın? Bir tane bana yemek anlatabilir misin?

ne söylim yemeg. valla biz türli yapıyoġ. diyom ya biz doğalıyıġ en çoġ eti seviyolar bizim buralar. ġavurma, pilav.

Kavurmayı nasıl yapıyorsunuz?

valla etimizi ġoyyoġ haşlıyoġ.

Önce harşlayıp mı kavuruyorsunuz?

hē önce kaynatıyoġ. serT olmaması için. abiye bi tane şey oturaġ var‿ıdı getir. he valla yaşlandıġ. ömür geldi geşdi.

Bu ağaçların ismi nedir ablam?

ġavug acı.

Diğerleri?

diyerleri de bu da şēy. ġuşburnu diyolar şuna da.

Havası serin olduğu için buraya geliyorsunuz?

hē valla kayseri de serin de işde diyom ya bu de hasdalıġdan dolayı bi yere çıkamıyoduġ, gezemiyoduḫ. aḫrabalar da var burda işde. biz boş ġalıyoduġ.

Eskiden oyun oynar mıydın?

esgiden anca iş yaPdırıyolardı bize.

Ne iş yapıyordun?

ne ġoyunnarın önüne gidiyoġ. ġuzuların önüne gidiyodıḫ işde. işdē şunu getir bunu götür a. ne iş. oyun mi vardi. valla çocuġlarımızı yaşamadıġ ki. om beş yaşındayıdım. evlendim giTdim. ġoca ġahri ġaynananın şeyi. çoḫ çegdiḱ yani. acıġ rahata ġavuşduġ. o da eşim öldü.

Eşinin yaşı senden büyük müydü?

yōḫ dörT beş. o elli beş dōmluydu. ben elli beş domluydum. öyle büyüg deyildi.

Kaç çocuğun var?

benim yedi tane çocūm var.

Allah bağışlasın?

allah razı ossun. dörT di ōlum var. üş ġızım.

Okudular mı?

hePsi okudu. e işde çalışıyolar. olannar büyüg ōlum fabrikası var. orda çalışıyolar işde.

Tezekler nasıl yapılıyor?

bu tezekler işde ġoyunnarı kışın içeri ġoyyorlar. orda birikiyor. küregle kesiyolar.

Buradaki taziye evine neden o isim verilmiş?

yō adam öldü. ġarısı biraz şey hayrına para koydu. ismini verdi.

Adam bilindik bir adam mı?

adam işde şey de deyildi. çalışıyodu şeyde zirāTde çalışıyodu adam. ölünce karısi biraz para koydu oruya. küyde aġrabalariydi ya o yüzde ismini verdiler.

Cenazeler nasıl kaldırılır?

valla cenazeler nası kaldırılır. cenazeler de.

Eskiden cenazeyi duyurmak için cami dışında ne kullanılırdı?

sela veriliyodi işde köyün halki biliyodi. bu yakın köyler mesela hepsi biliyodi. mesela sela verildī zeman felankes ölmüş diye. e öyle şey verirlerdi. uzaKda olannarda önce telgiraf var ıdi. telifon vardı. ceP telefonu bu ġadar yağın deyildi. bu ġadar yoġdu. ev telefonneri. muhdarın evinde vardı telefon. onne haber veriyolardi. burda çoġ yaşlı nene var. yüz on yaşında.

Konuşabiliyor mu?

ġonuşamıyo da şēy. hafızası gelip gidiyo. ayzaymır. gelini var. torununun ġarısı bakıyor.

Bostan ektin mi?

eKdim de geçen doli yağdi de bosdan heP maf oldu.

Ne ektin?

marul eKdim. maydunuZ eKdim. dere otu eKdim. ġabaĶ eKdim. salatalıġ eKdim.

Ben de Adanalıyım.

adanalı. adanaya da çoġ giTmişim. gelin aldım orda. ben çoġ gezmişim. ankaraya geTdim. adanaya giTdim. kütahyaya giTdim ne bilim. çocuġlar asgerlig yapdı yerlere giTdim. doğubayazite giTdim.

Tamam teyzem. Teşekkür ederim yeter bu kadar. Sağ olasın.

sen de sav ol.

Konuşan: Mesut Meşe

39

Derleme Yeri: Ağrı/Mollaali Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 05.08.2021

Amcacığım sen kaç yaşındasın?

ablacım bēn aTmış yaşında girdim. ben dişerde çalışdim. avrupa yani gemilerde gümrüKde çalışdim.

Öyle mi?

hē ben şimdi isdenbúl ataşērde oturüyorum. eveT eveT burda yazin geliyorum. burda biraz ekin mekinim var. beyle iki üç ay durüyorum. ȯndan sorā isdambúla gidiyorum. he valla.

Ne ekiyorsun amca?

he burda buğdaydı. başġa yoġ ablacim. başġa masaraf var. bū özberen köyüdū̆. bū ukulü arḫa tarafında onnar şeydir. üzverendir. onu asas lise ortaokuldī̄. bū oni on sene yaPdırdı sonra dā oni vurdular. kaldī̄. a tam o zuman şuna çıḫalim. öyle yanī̄ bina üyle kompile kaldi yani. bizim köy heP köç ėTdi. kimse kalmadi yanī̄. annıyoz demi abla.

Evet.

temam. bizim ev tam harpın başındadır ya. öyle yaPdi gine tam evin altındā. yani çoġ şėy oluyor yani. hē baġ şimdi gel gör. her taraf sil almiş yani.

Neden Mollaali demişler amca buraya?

buruya molla ali esas bu adamin ismi molla şėy aliymiş yani. hocayimiş yani. bir alimmiş yani. çoḫ şē̄y. hani köyün girişinde oda merzalar var yā. şe˛iddir. yā tabi öylē. musayiT midī̄. me'mur arḫadaşlar. bi uğlu dā ġomserdir. şimdiki gençler var yā yani yüzde elli yüzde alTmışi şiyi ġurtardiler yanī̄. şimdiki gençler güzel abi. esgi ki insannar ġonuşma yoḫ. yaşlilar da kalmadi. gençler kimse.

Kaç ev var burada? Yani hane?

yani nȯrmalde şimdī̄ a şimdi burda küyde yaşıyalsalā on on iki hane var. eveT hePsi gidiyolar da yerri kalannardir yani. mesele ben geliP gidiyorum. bu ev geliP gidiyor.

mesele bizim hızımlar var. onnar geliP gidiyor. kendi bir ayle bir suy ismidir yani. mıḫdar aĶrabalar var ya. he dur ōn şiyini verim sana. onun ġocasının numarasını verim. tabi arazi merazi her şeyi var da. yani yaşli adamlar. yani yaşi benim yaşlarimda yani. adam benim yaşımda yani hē.

Çocukları yok değil mi?

yoġ yoġ büyüg çocuġ üfaġ çocuġları yoġ. hePsi. adanā. adana ceyhanda ben çoġ ġaldım. beş sene bunlara ġaldīm. orası sicaġ.on iki bine saTdım. isdambüla taşındım. geTdim. ondan so^{n}ra. gömrē girdim. gömrüKde emeKli oldum.

Fehmi amcanız mı?

he benim emcem olur. hē üz emcem olur. tabi adamlar beş yüz kişi çalışiyor. şimdi tuncay var. o mesela altı markalı. yani ben desem beş araba parasi vardı. malı geTdi. belki yüz tane yazlıgı vardı. türkiye, avrupa, italya, adalarda çalışġısı vardı. hePsi saTdi geTdi. bizim emce kızi onnar. köğ kızidır. aha babasi evi de burasıdi. hePsi yıkıldī. öldü geTdi. babasi evi de burasiydi.

Adınız ne?

messüT. tabi yetmiş altı da isdambula.

Mesut abi bu taşları neden böyle yapmışlar?

bu taşlari mi. heyvannari getiriyor. tuz serpiyorla. heyvannar üzerinde. şindi burdaki hayvanna hefda da bir sefer tuzlama yapıliyo. etin dadidır. şimdi burdaki hayvan mesa burdaki heyvan dadī çoġ güzel oluyȯr. şimdi bu mıntıkada en zengin köy budur.

Soyadın ne amca?

benim mişe abla. aslȧnda benim dedem yağni bizim amca oğullari filan. benim dedemle ġardaşı ġavġa yapıyor. ġakıyo milleTi aliyor ormana gidiyor. heP mişedir. bȫyle bi tepenin üzerine ona diyor valla. haşa ablaları. sallarım ne ġader aĶrabam emcem varsa diyör. ġardaşım varsa hePsi anasini avradini düz gidiyor. bundan sora duyin benim suy ismim mėşe. vallah a u zuman suy ismini şiy yapiyor. mişe yapiyor. teşekkür ederim. gel ablacīm. yagmur yagmadi siccaġdī tabi. heyvan bu sene çoġ şey oldǖ. çoġ zay oldi. bu heP bizim ġasım düḱġan var ya dükkan. o mıḫdarı ȫ emeKlidir. çocuġların hePsi biz ȫrada nē devleT yayarina ne milleT yararına. bu emeklidir. devleTden emeKlidir.

O Hacı Yusuf'un oğlu mu?

yo haci mallanın ōludur. eyiP onun ġardaşidır. urfada şimdi. rebene.

Eski ismi mi Rebene buranın?

he rebene. ben çoġ neşeliyim sen bana keşge vallā. en güzel yer bizimdir. bağ bahÇe bizimdir. yazin onner mesela. haci evde mi.

Buranın tarihini biliyor musun amca?

valla bu köy ġaş insannar eline geşmiş ablām. valla bu küy esas bu küy bizim o kasım dükkannar var ya. asas küy bizim yani dedemiz kurmuş burayī. tabi şimdi buranin tapisi esgi doḫsan doḫuz. a gel hacu gel. hem hocadır. hem hacidir. hem de alim büyüK bir adamdir. aleykümüsselām. birez ablanın işi zur. her konide ona yardım eTmeK lazím.

Nene ile nasıl evlenmiş?

nene oni sevmiş. hoca gel buruya. sen de gel bura oturuP çay içelim hē.

Abi kim?

bu benim ġardaşim. o hacī üvey ġardeşim.

Burası babanızın evi mi oluyor?

tabi babamdan ġalma. biz yaPmişıḫ yaPmamişıḫ. bu bizim babamız. benim annem māş yeni alıyor. çay içelim.

Zahmet etmeyin.

yo yo ne zaḫmeti ġardaşım ya.

Teyze yaz kış burda mı kalıyor?

yoḫ yā gidiyor canım.

Adresi burada ama değil mi?

tabi onun şindi burdadır. onin kaydi burda. en ufaḫ çocuḫ bu işde. yaşliliK māşi. dúldür. komür de vėrse ne yapacaz. ya başġasına verecez ya dā. başġa yoġ. sade bi māşi var. başġa herhangi bi şiy yoġ yani. şimdi bū teyze ben sana bişey söyleyim mi. şimdi bunun kaydi esas ağridadır. güzleri görmüyor eveT. ünceler vardi yani. şimdi bu küyde en güzel yer mahalle olaraġ bizim yerimizdir.

Ne zaman geliyorsun amca sen?

ben mayısın onundā on beşin dē çıḫıP geliyorum. a şimdi mesa bir ay sunra gine gidecem. şimdī ablama bişi söylim söylemesi ayıP benim gelinim urdā yeni dōm yaPdi. şimdi isdambulu beKliyo. onun dolayisiyle onun için sāPsız bıraḴmıyoruz yani.

Eşiniz de buralı mı?

yōġ o da ağrılidır aḴdam köyü var ya o tarafi. celalidir. o da buralı. yani şimdi kaçırdīm seKsanın parası yüz elli tosun parasını verdim. he valla. yüz elli tossun parasi. elli bin lira para sen hesabını yaP. he valla. tabi tabi. bu ġızı da başġası giTmiş. nişan taḫacaKlar. aḫşam üzeri senin gibi bi abla dedi valla kız gidiyur dedi. arabayı aldım senin gibi de bi arḫadaş. bi tane dē bayan arḫadaş aldım yanıma. taḫsiyi aldım. ama adam nāPdi yüz elli bin lira o zaman seKsanın parasi. e tabi aḫraba çoḫ var. yo aşiret deyi aḫraba çoḫ yani. zengin adamların elindeki parayı fakire verir. bū şeyden geliyor şu tepenin arḫasında ordan geliyor. ya mesele bura heP heyvencilıḫdır heyvencılıḫdan başġa bişe yoḫ ki. tarlala iş bitiyur. heyvancılıḫ başġa burda bişi yoḫ ki. yani tarlalar da eynı adana gibī bir tarla mesele üş dörT sefer eKersen yoḫ. a şindi buğday bişdin ya biTdi. a burası sade bi arpa var. başġa bişi yoġ. buranın geliri de o yani. cenabı allah her şeyin heyırlısını versin. geziyosın demi. allah hasdalıġ vermesin başġa bişiler vermesin. senin gelirin olmadı mı burda perişan olursun annadın mı ablacım. tabi abla büyüg şēr tabi şindi yannış annama. saygı gösderiyolar. mese bu bizim melmekeTlerde öyle bişi yoġ yani. benim oturduğum sitede en az yüz tane haneg var. kimse kimsey tanimiyor. şimdi a mesele şimdi böyledir. a şimdi mesel abla çalişiyor. mesele mesleg. gece sāT om birde on ikide geliyosin. burda kimse sana soruyor mu. a kızım sen bu sāTde nerde geliyosin. a burda olsa ya filankes. ya bu kız bu sāTde nerden geliyur. ya bu kız memur adam gürevlidir. yani doru mu şimdi. valla heman her yere giTdim. ġalmadı bi yer ġalmadı. ben iki bin iki de emegli oldum. iki bin ikide. on doḫuz sene. abi ben yaşım kadar. senin var mi daha. emeKli var mi. daha çoġ var mi. ġaḫ ġaḫ ġaḫ. şimdi otur şimdi otur sen. hocam sene de bi tane sandalye burdadır abi. adanali. insan insan olsin. e tabi yaPdım. yazın gelin kendine oturcan a kışa doğru onuncu ayda on birinc ayda. allaha çoġ şükür her şeyim var. buranın eleKtrik var, suyu var. he o da bu köylü. o benim dayimi kızi. halanın oğlī. öyle karışıġ. burda heÇ yabanci yoġ. kızi de bizim gelinimiz. şeyi amcamın oğli. valla benim amcamın gelini mesela ben tanımıyom. bū arabisdanda da çalışyur. arabisdana da gidiyur. ya tabi insan

insana ossun abi insan insanā. hepimiz bu devlete bu millete taPmışız. bu savaşda mesela bu birinci dünya savaşında benim dedem şehiddir. bu vatanın şehididir. savaş yaPmış. sen nası diyosun sen bizden deyilsin. hele bi tane ufağı var. sen oni bi gör. yoġ ben oni köylü yapacam. yavaş yavaş seviyo ısınıyo. yavaş yavaş. bu kızı hiÇ buraya görmemişim. baġ bunda dā güzē. abi şu topraġ var ya sen şu topraġ da çorapsız şey yaP ayaġ ceyran gibi aynı seni çekiyor. o büttün vücuddaki hasdalıġ, ter ne sıḫınti bir şey varsa hepsi çekiyur atir. valla atıyor ya topraġ var ya topraġ öyledir ya. sen böyle mesela çorapsız tabi. valla bi yıḫarya çıġ allah bi sullar ahıyur var ya böyle sen yani şey ġarpuzi deyel yani tomatizi kuy suyun içine ġāpuz şiy tomatis böyle tır se çıḫarıyor böyle çatlama yapıur. öyle su çıḫıyur yani. bizim buralar heP. yıḫardahi yaylalar heP dağlarda o ġayalarda ġaya var. su bele aḫıyor. tabi. çiçeg zamanı mesela yeşilliK zamanına geT abla bin bin bin çeşiT şey var. çiçek va. bele ortaya geliyosun ortasına uzanıyosun var ya insan üzerine şey döküyolar sen söyle. en güzel parfüm falan neyse sanki sen onu havasını alıyosu. tabi bi yaylaya çıġ. yaş iş yā. köyler gözel köy güzel. havasi güzēl. yemegi güzel. çaysi güzel. üÇ ay üÇ ay. mayıs ayında geleceḣsin. a bu ay sonuna bitiyor. a da bundan sora bu ay da biTdimidi bundan sora ruzgār, toprāg dumadan eser. yo yov bitireceḣler. he her şey nasib. afiyeT ossun. allah irazı ossun. şimdi bura giTdi burdan sora aşşa inelim. da var dā var. dā nerde yoġ. esas köy aşagıda. esas köy aşağda. adamin olacaḫ. benim çevrem çoḫ. gel bakaḫ. barabar gideḣ. aşşa inerse çıḫamaz. yaşlidir. bunnarı şey yapiyoler. mesele şey yapiyoler. ġışin sobalari tezek sobalari var ya. tezeK sobali a böyle tēK üzerine ġoyyoler. diken tabi hepsi diken. onnar heP diken onnar. hani soba hani köy sobalari var ya. onnarın altına koyyolar. tezeg felan dolduruyolār. araba burdadır. köyler şimdi birez güzzel. esgiden köyler şeyidi yani heP topraḫli saşdī. saş maj yoḫdī. pirikeT yoḫdī. heP böyle divara yapıyolar. üzerine heP damliyordi. sü damlıyordī. e tabi orda var he. ayağnan kapaTıyola mesela bu dam deyidi. toPraġ damla mesela tas koyyolardī. yoḫ yoḫ. bi daḫḫa gelir misin. ġorḫma ġorḫma. çeni çağıryor yani gel yanıma diyor yani. valla. he tabi tabī. şey yaparsın. yōḫ canım yoḫ. yoḫ abi yoḫ ġafam rahaT. ġafama göre taḫılıyorum yani. ezelde biz küydeyidiK. köyümüzdü. tarleyle uğraşıyorduḫ. odu başġa neyimiz. valla esgide beyimiz burda yaşıyordi. tarleynen uğraşıyordıḫ. çifciliKle üraşıyordıḫ. odu başġa işimiz başġa yoḫ idi başġa.

Bayramlar, düğünler nasıl yapılır?

bayramda eylē biz hebmiz beraber yaşıyordīḫ. geziyordīḫ yemeK bişiyordı. e ġurbaⁿ bayramı da ġurban kesiyordıḫ. gene eyle dağılıyıdıḫ. esgide biz aT ile gelinneri getiriP götürüyordıḫ. esgi zeman. şimdi de araba ile zemanımız geşmiş. başġa zeman. bizim zemanda gelinniK yoḫ idi. aynı bunun elbise bunun elbise. nümreyi benim oḫur yazarım yōḫ.

Nene ile akraba mıydınız?

yaḫın peK yaḫín eh́raba deyīl. eh́rebáydi.

40

Konuşan: Mehmet Meşe

Derleme Yeri: Ağrı/Mollaali Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 05.08.2021

Ne zamandır köydesiniz?

ezelde biz köydeyidıġ. köy köyimizdi. bin dokuz yüz kırḫ iki. benim koru hasdalıgım vardı. koru hasdalıgı. vala esgide beyimiz burda yaşiyordi. tarla ile uğraşıyorduġ. çifciliKle uğraşıyordıḫ. odur başġa işimiz başġa yok ̆idi. başġa.

Bayramlar nasıl olurdu?

bayramda eyle beraber yaşıyorddıġ. geziyordıġ. yemeg pişiyordıġ. e kurba bayramında kurba kesiyordıġ. gene de ele devam ediyordı.

Düğünler nasıldı?

gelini at ile. esgide biz gelini at ile götürüyorduḫ. şindi de arabayle. zemanımız geşmiş. başġa zaman.

Gelinlik alır mıydınız?

yo yo bizim zamanda gelinnig yoḫ ̆idi. aynı bu elbise. a bi de kırmızi bir danē sen biliyosın. a böyle başın üzerine bıraḫıyorlardī̆. e ata bindiriyolerdi. birsi atin başin tutuyor. o gelin de böyle. telefondan hele giT de benim telefoni getir. telefonde resim var ama benim gözlerim yoḫ. yaḫin eh́raba deyil eh́rebayih́. benim emce kızi.

Konuşan: Harun Yıldız

Derleme Yeri: Ağrı/Mollaali Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 05.08.2021

Merhaba. Misafir kabul eder misiniz?

insanın kalbi zengin olsun. dünya benim olsa ne olacaġ. musafır olaraġ gelmişler.

Bu köyde mi okudunuz?

giTdim. hē bu köyde okudum. şu an da yoġ. en ufaġ ġızı da bu en ufaġ çocuğu da bu. yoġ. şöyle var. mesele benim engelim yoġ çoḫ şükür. yan gelirim de yoġ bi yerde. sigordam da yoġ. māşem de yoġ. hayvan da yoġ. ġalmaḫ benim biraz ekinim var. arpa buğday onna uğraşıyorum. volla desdegleme ne olacaġ. mesele senede iki yüz iki yüz elli. bu mudur fazla da bi şey yoġ. şimdi deyersiz bir yerden toplam arazi ġırḫ dönüm. ġırḫ dönümden deseg ne olacaġ. kendi deyeri yoġ. mesele valla geçen ona çalışıyorum ona çalışıyorum. buralarda buralarda hē burda. valla tırpanda, biçendē.

Kaç yaşındasınız?

efendim. elli beş yaşındayım. atmış altı dōmluyum. yo yo onnar heP burdayıdı. hanımım ırahaTsız̆ idi. kansir̆ idi. raḫmeTli oldi. a şindi teg başıma burda yaşıyo˳ım. teg valla bunnar musafir. teg ġalıyorum burda. eşin ġadar güzel bişi var mi. allah razi ossu.

Çocuklarınız var mı? Evliler mi bekârlar mı?

ġızlar hepsi evli. a bi ōlum var o da evli.

Köyde yaşamak zor mu?

zor olmaz olur mu. tabi zor olur ya. yazi ġışi teḱ başına isdersen. burda bi fırtına oluyor abav ġarda kaybolup. sular mular heP kesiliyor. eleKtriKler heP kesiliyor. he onu heÇ bana sorma yā. heyaT öyle cenabu allah her şeyi hayırlısını versin. da beterin beteri de var. hayırlısını versin inşallah. insan ayle ġalabalıga topluma alışdın mı nası ossa. aşşaya geTdi. he valla anı yā. memlekeT nere ablam. ordan ağrıya gideceg.

Yanınızdakide mi gidecek?

o da giTdi ben teg kalıyom. he o yanımdaydı o da gidiyor. söyledim çay ġoyyo

42

Konuşan: Terlan GEÇEN

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 05.08.2021

Merhaba tezeciğim. İçeri gelebilir miyim?

otur canim. çay doldurmiş. birer bardaḫ içen.

Teşekkür ederim. İçtim teyze.

işdīn. he he tamam can.

Adınız ne?

terlan geçen.

Torununuzun adı ne?

zeyneP geçen.

Türkçe biliyor mu amca?

yoḫ vala türḥçe bilmiyor. hē canim.

Köyde hangi yemekler yapılır?

köydē pilav yapirīḫ. sulü yemeḥ yapırıḫ. ġavırma yapırīḫ. mangal yaḫırıḫ. nasi sizin caniniz nası isdedi işde. ē canim. mangal yaḫirıḫ. iki üş sene kırmizi eT beni hasde eTdi. doḫdur demiş zati o tarafda ağri tarafda bati tarafi onnarın eḥmeyi yerinde eT yiyola.

Allah şifa versin.

he kızım allah aşkına üş sene yeme. ey can. eyle. sebze yemeği. mantı yapırıḫ ara sıra. işde urfa açırıḫ. yımırta içine atırıḫ. tuz biber odır. egmeg pişirirsin. tandır eḥmeyi. rahaTsızım ben. valla nefes darligı var bende.

Teyze?

hey can.

Korona oldunuz mu?

ey vala korona şükür bizim bir şey yoḫdur. ema aḫraba çoḫ öldi. isdembulda. burda deyil. ikisi de genÇ koruna.

Allah rahmet etsin.

çoḫ savulasın.

Maskeye ne dersiniz?

masge. türḱce masge deyil. aha a böyle. yemeglerin içne yani işde içemirıḫ yiyemirıḫ. biz öyle düşünüyoruḫ. erkeḱler eşin geldī zaman böylen ġapadıyorıḫ.

Kayınvalide ile birlikte mi yaşanıyor?

evet eyledir. burda da eyle. yo biz zati kaynenen birliK. yo yo benim yanımda bir tene gelin de var. beraber oturuyoruḫ. işde gelin de ayridir. iki de bire üş ġaT bina yapmışıḫ.

Siz burada mı oturuyorsunuz?

yo biz ağrıda oturyoruḫ. biri bursada. üş gelin de yanda. biri benimle birliKdir. küçügi. ikisi de bire bir dayirede oturuyoruḫ. üÇ ġaT. ġaynanam da benim yanımdadır. benim düyünn̄m. esgi zemanda kırmizi eşarb. sarī o şeydir. gelinniK yerindē.

Elbise mi?

hē elbise. nurmal elbise.

Davul var mıydı?

davul var. burdan zati gelin geldim. araba. şey var ya otobis otobis vardır. burdan otobisle getirdiler.

Kaç yaşındasınız?

ben aTmış beş varım. hema çoḫ zorluḫ çeḱmişim. şimdi teḱ böyleyim. teḱ bi böyle ġalmışım. he vala iki defa varislen ameliyat oldum. bende yırTma var. ona işde geçirdim. ya şimdiliḱ de nefes darlığı. iki sefer nefes darlıgı geçirdim. allahın verdiği.

Kaç çocuğunuz var?

beş. dörT tane ōlum var. bi tane de ġızım. he hepsi evlidir.

Eşiniz?

he eşim. emeKlidir o da. eveT. o da aġraba. muliyig çoḫ şükür. bu yaşa gelmişıġ.

Bu ağaçlar ne ağacı?

e buda nomal normal āçlar. meyve ağaçlari. gölge için. cani. burda normal agaÇlar var. çam agaÇlari eKiyolar. çam agaşlar.

Bunlar meyve mi?

hē. meyve ağaşlari. beyle bunu normal agaşlardır.

Çeyizinizi anlatabilir misiniz?

ey can. yani ömür öyle geçiyor. e çeyizime babam makine el dih́iş makinesi vardı. onu bene verdiler. ih́i taḫım yataḫlar. yataḫlari o zaman öyledir.

Anneniz mi yaptı?

he anem yaPdi. bizde şimdi yapıyoruḫ. yünneri yıḫıyolar. şiy var daraḫ var.

Tarak mı?

he he taraḫla. saş taraḫlari var. yün taraḫlari. he hē böle şeydiler. ō şeyi var. ne diyir. teşi vardı o zaman. hali yaPmiş anem. iki tane yastıḫları var orda. ben kendim elimnen yaPmışim. ağrıdadır. misafir için gelir.

Eviniz Ağrı'da mı?

he tabi tabi. evlerim orda. ağrida oturuyoruḫ. e odur cehizlıḫ. nedir o şimdiki maşşallah. evleri doldurur eha. ġız kendi tarafında yapıyo oğlan gendi tarafında. o zaman da öyledir.

Babanız Ağrı tarafından mı?

yo yo. babamgil kazman tarafı.

Karslı mısınız?

he he kazmanlıyih́.

Kaynananız mı?

he kaynanamdır. o bu köyün kızi. mıḫdar var ya. mıḫdar halasıdir.

Gelinlerde büyüklere saygı var mı?

ey can. tabi tabī. o tarafda böyüh́leri çoḫ biliyorlar. mesele bi büyüh́ olduğu zaman önüne ġaḫıyolar. hörmeT ediyolar. o taraf çoḫ dēşih́dir. yo şimdi saygı yoḫ. benim kaynım yandadır. biri geldī zaman yanı ayy küçüh́ gelinim benim yanımdadır. bu senin ōlunun

kaynanasıdır. e benim kaynenam napıyo. zemanda yıpranmış çalışmış. bi gelini getirir bir bardaḫ su benim elime verse e o da günahdır. benim gelin bene eyledir. ġaş senedir gelmiş ġaynaneyi annem gibi biliyor. o da beni çoḫ seviyor. evet.

Annenizle babanız nasıl evlenmiş?

ey can. o zaman hatır. o da aynī köyde evlenmişle babamla ane. köyde evlenmişle. işde onnari bilmiyorim. zati on dörT yaşinda evlendim. çoḫ küçüḣ evlendim. he vala küçüḣ yaşda. on dörT yaşda on altī on alti yaşinda anne oldum.

Eşiniz akrabanız mı?

ağrabadır. babam çoġ sevili. ağrabadir. ġader. bu tarafa gelsin işde ġader. he canīm. özüm sizi sevdim.

Teşekkür ederim.

yo bişe olmaz. hiÇ önemli deyil. çay da içerig annecim. benim terliḣleri heş olmadī. allah razi ossun. çoḫ savolasīn. güle güle canım. giTmezsen öyle yemeyi hazırlayacam yemeg yiyin.

43

Konuşan: Gökhan Yaşar

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Mollāli Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 05.08.2021

aleyküm selam hoş geldiniz. sav ol allah ırazı ossun. buyrun. he yaz kış burdayım.

Sen hasta mısın abi?

şeker hasdasıyım ben. ben iPle beşinci kaTa tırmanmış bir insandım. beni devlet dedi emekliye ayrıl. ayle bırakmadı. keşke olsaydım. konusunda benim gibi on tane var ı di o zaman.

Niye kalmadın amca?

işde aḫıl yoġ. aḫlı sonra gelir. bunnarı kendi imkannarımna yaPdım. a bu inşatı yapsaḫ nasıl beğeniyo musunuz. bi de bizim aylede genetig ruh hasdalıgı var. ben böyle bir on iki sıra yapıyolar. bazan dayireleri görüyorum. ben işde beyle dar yere girdim mi beni boguyolar. pencere aTdım. e ben size ne söylüm. türḥÇe mi söylüm.

Türkçe söyle. Ben de anlayayım.

sesim çoḫ güzel. geçen gün yaPdırmışTım. ama bu şekil sesim peK hoş olmaz. soyle soyle bişe olmaz. sora he hē bi söyle. ha söylesin söyle. sen de oni bıraġ. müzig nası yemegde slça baharat oluyo ya çıPlaġ ses çıplaġ sesler hoş deyildir.

ġapıdan oturmūş

boynunu eyēr

senin o gözlerīn

dünyaya deyer

ġapıdan oturmūş

boynunu eyēr

senin o gözlerīn yar

dünyaya deyer

seni sevīyorūm

yaranın varısā

vursunnar benī

kör olā gözüm

seni sevīyorūm

yaranın varısā

vursunnar benī

kör olā gözüm

vurdular kurşunā

vursunnar kalbimdē

vursunnar benī yar

kör olā gözüm

kursunnar kurşunnā

vursunnār beni

vursunnar kalbimdē

kör olā gözüm

seni seviyorum kız

yaranın varısa

vursunnar benī

kör olā gözüm

Kız

bir çifT sözüm vār

iyline konuşma yar

gider erzurumā

heramiler kız

bir çift sözüüm var

iyline ġonuşma yar

gid erzurumā

seni seviyorūm

yaranın varısā yar

vursunnar benī

kör olā gözüm

bu nası sevdaydim

saldım gönlümē

bu nasil sevdaydim yar

saldım gönlümē

yalanım varısā kız

vursunnar benī

vursunnar benī

kör olā gözüm

2

yine cuşdu karlī
dumanni dagī
yine cuşdu karlī
dumanni dagī

yar bunundan ötēr
giderīm
dosdorumdan ötēr
ağılar giderīm

kesildi takatīm
tutmuyor dīzim
kesildi takatīm
tutmuyor dīzim

ne gicem bellidir
ne de gündüzüüm
ne gecem bellidi
ne de gündüzüüm

yar urundan ötēr
ağılar giderīm
dosdolumdan ötēr
çağılar giderīm

bu şeker hasdalıgımı dile getirdim. eveT içim yanıyor ateşim közüm. ne gecem bellidir ne gündüzüm. yani doḫdur adabazarında tedavi oldum. yağmur hanım vardı halası onnara ilaÇ verdi. gönde on lidire su içerim. doḫsan altı kiloyudum. ben çünkü. vücudum heP kasdı. su beni eriTdi. onu kendimi dile getirdim. allah sizden de o doḫdorlari devleT eKsig eTmesin. bana verdi ilaÇ bana baya iyi geldi. toparlıyorum yavaş yavaş. ben ġaval da çalıyorum. o yoġ ġırıġ. o ġırıldı valla o. bizim ayile benim nenem söylüyor. genetigdir bizde. genetigdir yani. yeTmiş dörT yılı giTdi. babam farasça bilirdi. ingilizce bilirdi. imam oldu için araPca bilirdi. farsce bilürdi. benim babam öldüü sırada ağrı valılı köy mıḫdarını arıyor. kased de var. kased fotorafını. kaed fotırafı var. o kased türḱÇe kasedi.

Çıkarttı mı?

o çıḫarTdı çıḫarTdı hülya plaġ vardı. om bin kased satıldı. parasını yedi. babam o yüzden şeker hasdalıgı kaPdı ve o pilaġ iflas eTdi. ben onun foturafını getirim size dur.

Kaç yaşındasın?

ben elli dörddüm. babam elli dörT yaşında yani ben. bana asgerde ġomando yapannarın ben on ay on beş ay şey yaPdım. gurbete giTdig geldig. sadece yuksulluğun güzü kör ossun. öyle içime aTdım aTdım. ben elli dörtüm hasdalıgımla yani. onun do˳umunu yazmış baḫ. hatira yazmış. bu cengiz dediim var ya benim ġayın biraderin foturafı. o kased foturafı deyil. baḫ babam. benim babam. babam hiş ilḱhoḫulu da oḫumamış. imamdı. bu seKsen seni dün yapmış mıydı babam. yoḫ seḱhsen altıda düün yapdı. seḱhsen üş yıllarından o. seḱhsen üş yılında. o babamın kased basdı türḱÇe arıların. yazıyor zatan üzerinde. memet ali gökan tabi. benim babam.

O kim?

o cengiz benim kayınbiraderim. onnar da o trt programında. bu babamın kased çıḫarTdı bu. pilah parasını verdi om bin kased saTdı. beni büyüg oolan. herel dörT sene tüm çocuḫlar olmadi. olsa on yedi yaşında evlendirdiler. hanım çay açıḫdır çayı demlemeden getirdiniz.

Peki çocuklardan yeteneği olan var mı?

var murad murad şindi ordā unüversdeyi herelde barajı aşdı.

Müzik öğretmenliği için mi?

o hayır o sipor ō̄reTmennī̄ için. o parkuru geçerse şey o aşdı yani. üniversdeyi ġazandı çünkü.

Üniversiteyi kazandı.

he benim söylüyor. yani çocuḫlar söylüyolar.

Ama şey eğitim almıyorlar.

yoḫ ben eyitimi babamdan aldım.

Babanızdan aldınız.

nasıl diyim şimdi bazı insannar doğuşta yeteneklidir. çünkü müziK bazen esgidi yani. özür dilerim. bizim buranın halkı bi adam türḧü söyleyince benim babam o yüzden şeker hasdası oldu. babamı çoḫ kınıyolardı. sen nası gidiyosun sahneye çıkıyosun. televzüyona çıḫıyosun. ne demiş herkes padīşah olur ama herkes sanaTÇı olamaz. öyle mi öyle deyil mi. şimdi deyil. şimdi bizim milleT kendī̄ toparlamaya başladı yanı. işde düyün oluyō̄ beni çağırıyolar. şiy oluyor ama niye zamanda böyle yapıyosun. niye kınıyosun. söylemeK öyle kolay deyil ki. sen sahneye çıḫıyosun binnerce insan seni kelimeye olmuyō̄ da. adēm. bu divan çalıyor. yo divandır bu. ben daha ilkokulu oḫarken öreTmen çalardı ben yirmi üş nisanda türkü söylerdim. sesin güzelise önemli olan ses konusu ses güzel oldu sırada sesin boğazını aldımı yani her türlü türkü çalabilürsün. ben ġaval çalardım. yani heP öyle. baġ ibrahim talısesin anası şeymiş söylüyormuş. benim ninem aynī̄ hani bir tene esgi sanatÇı şeyler vardı neydi ayşe neydi onun ismi.

Ayşe Şan.

ayşe şan. hē̄ ondan daha iyi söylüyor. yimeg maraTsız salsasız olursa dadı olur mu. müzüg sese onu veriyor hani. usdam olsaydı benim sesim daha da damarıma girerdi söylerdim. müziK öyledir. müziK evrenseldir. hangi dilde olursa olsun. songul. ora sabun bırakın. rahmetli babam derdi çeşitli imkannar sani gör kara topraġdan tatli cani. e olum malın ossun şühretin ossun vala öldügden sora hiş bişi para etmiyor. ama nedir. keşge hiş kimse kimsenin ġalbini ġırmasın. keşge. keşge aġraban ossun çevren ossun. hiÇ bi insan bi insanın ġalbini ġırmasın keşge. keşge ahraban ossun çevren ossun. keşge hiÇ bi insan bi insanın ġalbini ġırmasın. öyle bi dünya ossun. ama bizim buranın sicagi yakıyor.

44

Konuşan: Adını vermek istemeyen teyze

Derleme Yeri: Ağrı/Başkent Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 06.08.2021

Merhabalar.

hē türḥce biliyorım.

Konuşabilir miyiz biraz?

he tabi. olu̅r niye olmasin.

Kaç yaşındasınız?

bēn elli dokuz. canim benim hoş geldiz. teşeggür ērim canim benim. hòş gelmişiz.

Hoş bulduk. Nasılsınız?

eyyim teşeggür ederim. sana çay yapıyim getirim.

Teşekkür ederim. Zahmet etmeyin.

niye zahmet ne demeg. ne var ne yoġ. estağfurullah canım benim. benim kızım da oḫuyor üniverse son. hemşire bölimi. ġarsda dörT sene ünüversde oḫudu bitirdi. mezun olduyu senē sınafa gireceḥ inşalla ġazanaceyh.

Devam ediyor mu?

yoġ bitirdi. bu sene deyil geleceg sene. valla biz yılda dedi bir tene sınav var. ona girecem onda baḫalım kazanaceḥ. kendine dershaneye yazmiş. taḫsiTnen vereceyh. okuyacayh.

Bu köy yukarı köylerden mi?

hē başkent en yuḫari köydür ondan orta kent.

Siz bildğiniz gibi cevap verin bana. Olur mu?

mejcbur bildiyi gibi cevab verecem. bu köy engelli çoḫdur. benim ġaynım bazen bazen geliyor baḫıyor. muhammeT var. o da engellidir. kocası ölmiş. durumu eyidir şükür. iki tene ōlu var çalışıyor. arabası var. eyi engelli devleTde baḫıyorlar hem baḫma māşi hem diyerçi māşı veriyörler.

Köy güzelmiş ama.

eyidir şükür. allaha şükür bin kere şükür. o köy eyidir. herkes. bu son köydür hē. ağrinin son köyü. heÇ yoḫ. yaylaya çıḫıyurlar. ilerde var. köy eyidir. herkes birbirini desdeg oluyor. eyi oluyor.

Zengin bir köy ama.

her türlü zengindir. he valla durumu iyidir. aracı var her sine iki tene aracı vār. ağrida dühkanı vār. evi var. he hebsi benim ġaynim oluyor. he he hepsi der zenginder dürumu eyidir. hafda bir kere köye geliyolar tadilē. a orda işi var gücü var. düggānı var. önce hiÇ türḥce bilmiyor. adana oḫumuş benim görümcem adana evlidir. ġocam orda küçüḥden orda oḫumuş.

Görümceniz Adana'da mı?

hē görümcem orda evlidir. ġocam orda okumuş. bi tane ıhdiyer adama vermişler ġaynim bilmiyor esgidi. a benim görümcem ġocamı yanına aldı urda okudu. ġocam da hasdadır rahatsızdır. ağriya geTdi.

Hastalığı ne?

ko hasdalıḫ.

Kaç yaşında?

aTmış birdir heralde. he aTmış bir yaşındadır. hem ko hasdalıḫ.

Koa mı?

he he hem ko hem de aḫciyerde nefes alamıyur. bu köyde oḫşijeni çoḫdur. havası güzel serTdir.

Zor mu peki?

hē güzel yaşam yanı burda zorlanıyor. he serTdir. kendime de annati.

Kaç çocuğun var?

üş tene olum var üş tene ġizim var. bir kızım oḫumuş ünüverseyi bitirmiş. senē kpss sinavı hē gireceḥ. ōlum da heyırsizidir üçüsü de. biri otuz üş yaşında ne esgerlig yaPdi ne de evlendi ne de bişi kendine kazandi. ankarada yaşıyolar. urdan burdan kirada sürüm sürüm iTdi. a gendi ġır‿ıdi çeḥdi. ġır‿ıdi çeḥmişdir. yaḫalamış. ceza da vermiş bu vürüse dolayı.

sicil temiz oldu. yaḫalamiş emme geçennerde yalvardım. sızladı dedi gelin buraye. a geldi dedi. ikemetimi buruya alacam. almadi. bi daha geri ankaraya geTdi. a biri de made içiyor. ordan burda hē valla. burda ȫrenmiş. seki sene bū hep işdī. ordan burdun gezdī. herkes vücuda öyle. öyle saçma sapan ġonuşülēr. elaleme laf söylilēr. a şimdi de evde deyil. izmirde. en son dedi isdanbula geTdi. geçennerde. vafasız. oḫuTdum eyle yalvardım yaḫardım. yaḫaladım dedim oḫun. biri hiÇ oḫumadı. sade sevgi oḫudu. son beşi o oḫudu. o da maddi çoḫ çile çeḱdi. işde gizli gizli babası dedi yazma dersane. yurda ġaldi. beş yüz māş veriyuler. devleT veriyuler bursda. burs veriyuler. e şimdi kesdi. kesdi son aldı dedi anne dedi dörT yüz bana verdi. a onu da yatirdim taġsiTnen ödebilirsin.

Allah yardımcınız olsun.

amin. durumu eyi gene alla şükir. yene ona buna muhdac etmi. adam m'āş alıyor. altı yüz kırḫ aliyoler. adam gizli çegdi. receb verdi didi beş yüz milyon. benim oḫur yazarı yoġ. beş milyon dedi faizsiz vereceg dedi herkese verdig. adam şimdi. üÇ yüz kesiyolar. meaşı. dörT yüz kalıyo. hē hem sıgara içiyo sıgara yasaḫdır. sıgara da içiyor. ondan kendine tobalamıyor. çile çekiyor he valla. önce şeyirde oturyü baḫdi olmadi küyde kaldi. küyde kaldi bu yir. bizim yir bize ayiTdir bunnar. hē burasa bize ayiTdidir. ġaynimin çocuğa verdim. onnar çalışıyor. abē yeddi meTre verdig. yedi medre verdi utuz beş milyara. utuz beş milyarı geçen sene evelki sene. yedi işdi üş tene ġaldi. onna geçinemiyor. yapdı kiriş onundır. a yaPdı öyle kaldı.

Kışın burada mı kalacaksınız?

hē ġışi burda kalacam mecbur. buruya giTdiḱ. benim derdim o ġızdır dedim. bir yere başvur ārıya da ossam giT. a şimdi dedim bir yere vurun. ārıya vermir. isdambul olsayıdi her yere verebilir. her yere başvurabilir. markeTde çalışabilir. hasdahanede özel hasdahanede de çalışabilir. diyer dedi. bilmem nerde interneTde girdim. iki ay bedaFa çalışacaḫsin sıtaj göreceyh. burda yoḫ. burda devlet hasdahaneye başvurdu almadi. özel de dedi şimdi haber verecem iki üç ay bize bedafa çalış. orda ġabul eTmedi. dedi belki de alamıyoruz. ondan ağrıyi küçüḫ yerdir canım. ġızlar istanbulda iki tene evlidir kiradadır dedi. yanıma gelsin bir işe girsin ya da bi de hasdahanede çalışır özel. o dē. o da dedi dersaneye gidecem taḫsiTnen halası durumu eyidir bunnar eyidir. de hebsini bir taḫsiT versin yedi taḫsiT. sekiz öldü bir verdi. en sonda dörT yüz verdi. onu yatırdı. dedi anne hebisini bir taḫsiT versin ben sinavi hazirlanacam inşallah seneye sınafa girecem.

ġazanacam. napaca bilmiyorum. onu da dedi dörT sene oḫudu önce benim görümcem ġızı oḫumuş. inşallah da ġazade belda ġorusun seni. canim benim. ġoley bi sefer gelmiyor. çile çekeceyi oḫuyu oḫuma zordur. saşlari hep töh́tū̄. aş kaldī. susuz kaldı karsda. yurTda kaldī çoḫ. ne babası var. ne arabam ne de ōlum var peşine geTsin gelsin. bir yardım eTsin. burs da aldı. üç yüz bilmiyorım. ona da kira veriyor dā. yurdun kirası. iki ġaldı. iki. dedi yemiyorum işmiyorum. heb bayaT yemeg veriyor dedi anne o parayi saḫliyorum benim arḫadaşım gelir bize vurir dedi. sen hasdasın. bunu buş veriyorum sora alıyor. ondan öyle çeh́di. tam dörT sene orda oḫudu. o diyer ki adam olmadı dedi. bunnar da adam olsın. devleti ġapıya girsin temamdır. ben onu isdiyirim allah da bişi isderih́. işalla.

Buralarda en çok hangi yemekler yapılıyor?

burda en çoḫ patates yemeyi yapiyoler. fatates yapiyoler. bunnar zengindir bunnar yapiyoler. ġartol diyorlar.

Patatese mi kartol diyorlar?

hē ġartol. ben de eyhdim. sen isdersen sana birez çıġartıyım. ġurban olayım.

Yok. Teşekkür ederim.

rica ederim. canım ayaḫ sol diyorlar bunnara. sol. çorab göre diyorlar. yeme patates yeme esgide eyledir. esgide patates yemeyi göre bir soğan ġavırıyor yağdān. tereyağiynan. lor bıraḫıyor içine. oni yapiyolar. benim ġaynanam orus tutur. benim aynanam üs ayı tutuyor benim anamdır. dedi nene aḫşam aḫşama doğri gelince diyolar peşembe.

Üç ay mı tutuyorlar?

he üÇ ay üç ay tutuyolar. benim ġaynanam onnar yapıyolar. onnar öyle bazen patatis. en meşur yemeyi patatesdir. a yapıyler. ġaynatıyor ezilyor. he patates. ama şimdi eyle deyil. şimdī esgide eyledir. şimdi eyle dey. canım şimdi eyle deyil. şimdi her yemeyi dolma da yapıyor. ġazarTma da yapıyor. sarma da yapıyolar. bunnar türlü de yapıyyoler. ġavurma da en çoġ ġavurma. ġavurmayı seviyor.

Birisi vefat ettiğinde ne yapılıyor?

bir ölür ölürken bir ölüm ölürken ben yüz veriyorūm. ismi yaziyyoler. yüz elli. zengin olunca iki yüz. para veriyolar. eli kilo iki dörT kilo eli kilo altmiş kilo yanı yüz kilo sahada ġavurma alıyyoler. ā onnan da ġavuryor. pilavnan yapıyoler. ayran, daTli. iki üş gün eyle

veriyor. taziye a burda da taziye var. camide. cami biz verdig. benim ġaynatam ġaynanam ölmede önce verdi.

Caminin yerini mi siz verdiniz?

hē caminin yerini verdig. soru geldi bize dedi e tazi yapacayiḥ. bahçeyi yapacayh dedi teyze vereceḥ. dedi seve seve verecem. neden.

Para vermediniz değil mi?

hē ben vermedim para. benim ġaynatam esgide durumu eyiydi benim durumu ey dey. onnar para isdemedi. adını yazmadi. dedi çalışanı yoḫ. sade yer verdiḥ. dedim ne ġader götürürse ġocam dedi ne ġader götürse götürür. üç yüz bin nedi. üç yüz miTre verdig. burda tazi yaPdī. bahÇe yaPdī. fidan eKdi ah. eyle yafdi. a evde de devlet bize verdig. bu ev bu ahır. ahır olaraġ verdig. hayvan yoġ. bi ten tanıdī var. ahırda olaraġ gösderdi. bu ev ahır olaraġ verdig. bize eve çevirdig. taḫsiTde verior. sene sene yedi yüz veriyole. doḫuz bin arabā. ponuġ herkese yapdı.

Siz veriyor musnuz?

yoḫ biz veriyoz. devleT şimdi konuġ herkese yaPdı toplamadı. biz ahırları topluyo. biz veriyoruz. adam vermese de meaşı kesilyor. öyle yapurler. konig almadī. ahırlarde alıyyoler. ahırlerde kim yaPdı. eyledir canim. engelleye veren. tam yeddi tene belki var. engelli burası soy bilmem neden. ġaynanam dedi. şehidler çoḫ giTmiş. ne bilim öyle dedi. yoḫ. esgide bu tepede. benim ġaynanam annatıyor. dedi savaş oldu da. sevaş.

Muhtar çok iyi.

onun çocuḫlari heP türḥçe ġonuşuyor. ağride yaşıyler türḥçe ġonuşurler. hanım yataḫdadır hē. ġızlar getirmiş. hanım herkese yemeḥ veri. her zaman veriyyoler. çoḫ bir insandır. eli açıḫ. camīn bahçesine. ġadrolidir. her zaman hoca veriyyoler. yeni yaPdırdılar. hePsine bir şehre hepsine bir köşe giTdiḥ. benim ġaynatam ġundaḫdadır. bunnar dedi bir derenin üsdünde aldiler bıraḫdiler. ġaşdilēr. dedi sora biz yolda geçerken iki üş gişi geşdi dedi baḫın ġızdır getirme. ōlandır getir. a getirdig sora savaş biTdi. birbirine tanıdı nerde giTdi. nere. benim ġaynanam annaTdı. a dedi giTdi benim ġayinī bi tene altıni var. egide kofi var. bazen elbise. tiḥmiş. o altıni müzeye vedi. kaynatam geri aldı. zaten yitimdir. annesi giTdi kocā. teyze kundahta. bıraḫTı giTdī. bi tene nenesi var. ahdiyer nene ismi ciyan. ona bıraḫdı. nenesine demiş ben gidecem. babası gidecem. diyi

hasdayım hamama girecem. nene bebe baḫ. aşama doğri gelmedi nene peşine geTdi. dedi ayşam gel. ağlıor durmuyor. dedi hayır ben gelmeg istemirim. bi tene ġız bi tene ben. ona öyle bıraḫdı kocaya giTdi. köyde aynı bu köyde. hePsini ölmüş.

Konuşan: Galip Yaşar

45

Derleme Yeri: Ağrı/Başkent Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 06.08.2021

Size köyle ilgili sorular sorabilir miyim?

sor.

Kaç yaşındasınız?

he aTmış doḫuz. he anam.

Köyün tarihini anlatabilir misiniz?

valla köy esgi tā seferberlig bu yanna bu köy var. yani bu köye heÇ bi yere kaymamış. esgiden esgiden. vala bu köy haġğında bu kȭy hanı bi zamannar diyolardı buruya rusya gelmiş bilmem ne. şey oldū zaman burayi hiş girmemiş. başġa heş kimse girmemiş. huduT dā ġarşı tepe hudut ġoymuş. o bir tepe. mesele rusya şey esgi esgi şeini söylüyorum. yanı buruya gelmemişler.

Gitmişler mi?

eveT. hē öbür taraf. sora tabi çekilip geTmişler. ā bacıma söyleyim başġa da bişi yōg. köy. olmuş a burda şeyler var. iki gün burde savaşmiler. ha şu tepenin başında. hani erciler ġazıyolar ya. mevzileri ġalmış ta orda şeye kader mevziler var. şey vardı orda da aynı. yani buraya girmemiş. he he şehidi var bizim aşağı kenttedir. hē benim şehidim. zafēr. dörT kişi. hüseyin beyaz. bu esgide tarlaydi.

Buğday mı ekiliyordu?

tabī buğuda filan ekiyolardı. şimdī tırmıgı diyosin. a yoġ tarladır. a şindī.

Bunun adı ne?

a bu mu tırmıġdır. o topluyor. hē oT topluyoruz. aT ġoşuyoruz.

Biçer var mı?

hē biçer bişdī zaman bağlıyo da işde ġoşuyo.

Hayvanlarınız var mı?

var eveT. e odir başġa işimiz yoġ. beş alti tene ineK var. küy yeri ne olacaġ. küy yerindē. ticareti yoġ bişi yoġ. gelireti yoġ. hüseyin beyaz eveT. eveT ġavaġ. otuz sene önce evimiz burda yaPdı. bu köylerde. sēn memleket.

Adana.

adana. benim bi tene gelinim var. istambullidir. oğlan burda ġaçirmiş getirmiş. bi tene ōlu var. milleT dedi durmaz.

Nasıl? Kötü mü?

yoḫ yoḫ eyidir. e tabi biz de eyiyiz. e ben anam ben beş alti tene ōlum var. şimdi hepsi geTmiş. ben kalmışīm. hanim ġalmiş. bi tene gelin ġalmiş. bure heP boş.

Ot mu?

hē. o oTdur.

Biçer mi biçmiş?

he bişer bişmī̄ş. ondan sora dirgenne topluyoruz. köyler öyle mesela küy küy yeridir. çoġ güzel deyilse.

Bu şapka gibi mi?

şabġa he. ayni şabġa.

Nasıl evlendiniz?

vala aynī̄ görücü usüli.

Başlık verdin mi?

hē verdim. o zamān beş milyon verdim. yo yo görücü evlenme oldu. köyler de ayni. iki tene olum benim şeyde öreTmendir.

Sağ olasın amcam.

he benim anam. savul benim anam.

Konuşan: Songül Çat

46

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 01.08.2021

Teyzeciğim merhabalar. Siz buraya nereden geldiniz?

ġarsdan ġāzmandan gelmişim. kāzmanni ben bu güni babamgilden geldim. babam ġardaşım. iki tane ġardaşım var. bilmiyirler he valla. ōlan dedi valla. gessin. çaTlamış.

Bir gün mü?

hē bi gün dedi.

İş yapabiliyor musun?

yoġ ben iş görmiyirim. bazan beyle diyir şey olacaġ. doḫdor da dedi elin çalışsın. ayaḫların hiş olmazsa ellerin seğlam ossun. pati mati toḫirim. ben bir sen böyle böyle toḫirsin.

Sen mi dokuyorsun?

ben toḫirim. canım sıḫılyi. dedim sençin toḫim dedi hē. evveT. fazla yaPmiriim beyle canım sıḫıldıḫca. yoğ canım sıḫılyo yoḫ yoḫ öyle iş görmiyirim. evdeyim gelin var. şükü. düyün yapacaḫ torunum. benim bi tane dā. torinnerim var şükür. e da bi iki tane getirdim kızım eyle güzel̆ idi eyle güzel. ben ıhdıyerlaşmışım. a sā kurban oluyim. kızı getirdi kız ipiceydi. o öldi. iki. artıḫ bu ōlan oldu. bunun peşine de babası öldi. o yeddi yaşindaydi. büyüTdüm. gelini de didi sen bizim bi komşi var. köy yaḫin. didi o kızi isteyecaḫsin. ben de vasyeti yere koymırim onu isteyecem. gelin de on dörT on üş yaşındaydi. on dördüdü neydi. ikisini de everdim getirdim. gelinine kız. temiz oldu gelinim şükür şindi de iyi. kızım ema gözden giTdi. ġız bağardı. on dörT sahaT on dördü dü aḫşam.

Sen Türk müsün teyzem?

türḣüm türḣ. türg ġızıyım. babam Türg anam kürT. babam diyılardı. om biş yaşındaydım. memeler bile olma kaderdi. he valla. görücü mörücü yōdu. hema o da verdiler giTdiler. çoḫ ıhdıyar. öyle deyil. aldı yā. şimdi oğulları heb memurdular. polis. ġardaşları. bi ġaş günde ben babamgildeydi. ġardaşımın oğli. didi babam bazen beyle hesdadır. yaḫındır. o evelden angeredaydi. bi de isdambulda. biri memur biri de polis. biri de memurdur o da

öylē şeyin içinde. ankarada. o da orda. o da memurdur. alacam. şükür uşaḫlarını heb oḫutirdi.

Hepsi okumuş mu?

he beş tene heb oḫuTmuş. he valla. hebsini. bunnar benim ōlumun torunnarıdır. ġız ġız. yo ōlanın torunnarı. bizim ōlana biri şērde. ehemmeT. biz onu ġayseriden getırmişiḥ. hazırlamış. şeyi boyası kalmış. altın tahdası kalmış. a bi de şiyleri var. o da temam. yani bi aya ġadar düğün edeceḥler.

Allah razı olsun.

allah senden de. sen evlisin he.

Yok teyzem.

darısi sizin başınıza. temiz adam. oğlan da maşallah. anama diyım. hiÇ başlıḫ maşlıḫ almadılar. bir ġuruş almadılar. dedi başlıḫ haramdır. virdiler. ōlan da nişan taḫmış. altın tahdī. götürdi. yüziḥ. şimdi de taḫacaḫ. iki üş düğünde edeceḥ. o da olan şeydir beḥçi. gelmemişler. kız öylē sizden iyi olmasın. temiz. bi adam temiz olsun asil olsun. öyle beyle. ġardaşlarım giTdi. bugin şeyin yoġ. dedim yoġ valla. ey gözüm üsdüne. sen de kurban oluyum size. bū ġız torunī. ōlanın toruni. benim torunnarım ikisi de şērdedir. bir kayserden gelmiş biri. birin de evi orda. onun nişanına da yaPmişlar. ama bū. sen de hoş gelmişin benim ōlum. kurban oluyum. allah sizi seḥlasin. ben bi de telifan yoḫdur dedim valla benim yoḫdur.

Çeyiz yaptın mı?

ceyiz. geline. götürdüler da verdiler. sen ne yapacaḫsın. biz çorāb yapirīḫ. eldüvān adı nedir patig matīg. anama diyim eşya meşya çoḫ veririḥ. az vermiller. ġırḫ çişiT. anam diyim eşya meşya çoḫ veriyler. yetiririḥ. bazıları vār. çiFd götiriler. onun peşine gine götiriler. biz düğün mügün hebsini bi kere yapacāḫ. gözüm üstüne gelmişsiz. ġaḫim ġaḫim. ġaḫsam daha eyi olur. kurban oluyim sizē. gözüm üsdüne gelmişiz.

Hastalığın var mı teyzem?

hesdalıḫ mesdalıḫ yoḫ. dizlerim ağrıyir. ġolum ağrıyir.

Bana müsaade teyzem. Teşekkür ederim. Allah'a emanetsin.

işini ras getirē. inşalla eyiler size ras gele. heyırlı. kurban güle güle. güle güle kurban olum sana. kurban olam benim anam. allah sizden de razi ossun. allah işiniz ras getire. size göre ras gele işşalla. uğurla ossun.

47

Konuşan: Sultan Bayraklı

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Gelenek-Görenek

Derleme Tarihi: 24.13.01

Merhaba. Eşiniz hasta mı?

e temam. bir minder getiri oturin. çovbē yeramaz torın. vala durum iyi deyil. benim ġocam felş. kaş senedir felşdir. yok vala gelini çariim. ey alacam alacam.

Bunları bahçeden mi topladınız?

he bahçeden topladım. yok vala yabanci. köydēn. hē vallah bir kahve. on yedi on yedī. biraz. yoḫ. geçen sene. çocuḫ diyo sen daha giT. tansiyon ilacım var. kemīm her yerim ārıyor. savolasın.

Eşiniz mi?

hē eşim. ferş geçirmiş. he bir ġolu tutmuyor. bir ayaġı tutmuyor. yoḫ vala. vermiyor. oglanda oğlanda. yüzdē heral yüzde seksen mi nedīr. elbiseler giyemiyor ben giydiriyor. banyo yapamıyor. vallahi afedersin lavabo gidiyor fermaru biz ġapaTıyoġ. vala yürüyor emā bir ayağı tutmuyor bir ġolu tutmuyor. şindi evdeyiK. he raparun mu. he he. heral evdedir. vala ısıcak. on beş tane var. on beş. vallaha. a bu gelin çocuġu. üç oglen bidē ben. birī agrida ikisi de agrida. biriy çocuğu engelliy. fizıya götürüyor. a bide düyüne gitmiş yanı gelmemiş. ablanız oldu çocuğu. çoḫ şükür. yoḫ yoḫ. temam. evde.

Hangi yemekler yapılır?

düyünnerdē. pilav, eT, kavurma eti. suyu çekiyor. kavuruyor. hē büyükbaş. küçügbaşdada yapıyor. büyügbaşdada yapıyo. oyle. ġavaltī. hey. bir şeyler hazırlıyoru. kek pasda, kete yapıyoruḫ. biz ke de yapıyoru. kete nasil. hamur açıyorsın. içine bir şey koyup. valla. sarımsaġ deyil. aşudi. hele getir. ayra çorbası, ayran çorbası var ya. ona koyyor. kedi için o kapıyi kiTliyor. eşya meşya ev eşyasi. teyzeyle çekme istersen. he he güzel. eve gelse bi çay içse. savolası. temam.

Konuşan: Hacı Sait amca

48

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Söğütlü Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

Merhabalar. Gelebilir miyiz?

hoş geldiz nassınız. eyvallah kızım. eyi.

Bu köyün adı ne?

söyüdlü köy esgiden esin ġara cehennemdi. esgi zamanda. bizim türkiye adana göçmüşlȳ olmuşdur. ġara cehennem bu kara cehennem. gövenniK. azrail. ondan sōra bu ağışla tutmuşla yeşilleşmişle. söyüTlü ġoymuşla.

Eskiden köye ulaşım nasıl sağlanıyordu?

esgi zamanda araba yoḫdi dozer yoḫdi. yoḫdi. yayan gidirdile. yayanla aTla. esgi zamanda at vardi.

Askerlik yaptın mı amcam?

esgi zamanda ben dörT buçuḫ sene üş buçuḫ sene asgerliK yaPdım. iki buçuḫ sene otuz ay. iki sene. düğünnerde de kölerine yakın kölerine çağırırlerdi. burdu yapıyir. araba vardi. bişey vardi. atna olur atna. eşarpna. mesele. bayramla esgide daha iyi oluyodi geçiyodi. şimdi merhıba merhaba. o ġadar. esgide öyle deyildi. esgide iki gün üş gün sürüyodu bayram. cami yoḫdur o zama. mesele kendi büyüK mesele evine gidiyordi. bayram namazını kılıyordi. gel ̧idi bayramlaşa. esgerliK ben diyerbakırda yapdım. alti ay. ondan sōra bitlisde. bitlis. daha hafızamı getirmir. hafızam getirmir. senin takvimine göre ben ben ġaş yaşındayım.

Bilmem. Kaç yaşındasın?

seḥ́sen yedi. mesele aklında yerinde durmi taġġatin de yokdur. bi şeyh yoḫdur. gönder gönder düşüyor. gene kimseyi düşürmesin.

Bahçeye neler ektin?

selata ekmişler burasını domates ekmişle hepisi. her bi şey. her bi şey eKmişler. alma, fişne, fişne ele kötüdü.

Eskiden harman nasıl kaldırılırdı?

coTna. he ökuzne biz ot çekiyoduk. harmanda üzerine. bu harmandır bizim esgi harmandır. esgi harmandır. okuzle bi agaşla mesele şey.

O zamanda mı?

he o zamanin.

Adın ne amca?

haci sayid. he ben elli yedi de hâce getmişimdir. iki binde iki binde. eki binde haça getdim işde.

Bu ne?

bu basdon he.

Bu ne?

tırman. bu tırmıḫ.

Fotoğraf çekilebilir miyiz?

hā bizim fotırafımızı çekiyor.

49

Konuşan: Mehmet Yıldırım

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Güvendik Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

Buranının adı neden Güvennik köyü?

neden güvenniK mi neden esgi ismi ezrail deriz yeni ismi güvendik. azrail esgiden ezrail vardı. ezrail hangi köyde hangi mahallede var. ezrail gelir da. işde bu ismi azrail.

Bu ev yeni mi?

yoḫ. beniki esgiden vardı. ben rahatsız oldum daha almadım. şu ġarşıdaki ev var ya onnarın geçişi çoḫ. onda sor.

Bayramlar nasıl olur?

efendim. bayram iyidir yēnim. eyidir yanı köy halıyle iyidir. nasıl yapılır yīmeḥ mimeḥ yapıyılar. yimeḥ efendim musafir geldi zaman yediriyolar.

Kaç yaşındasın?

ben mi ben yetmiş yaşındayım. hıdır ġoş. he tarafında yetişmiş. o ismi neydi yaw yen mi.

Fotoğraf çekebilir miyim?

he çek sana hatıra ġalsın. gir içeri. efendim buyrun.

Yok. Sağ ol amca.

ya gel gel. serbesdir. hah bu da benim ġızım. hah canım benim. he bunda bi dane gödür sana hatira ossu. ilaj ilaj. tabi ya. bunnarın kilosu ġaş milyondur biliyon mu. vala kilo bir milyon.

Evinizi kendiniz yaptınız?

heh yukardadır bizimki. he ben yaPdım. ben gendisi yapdım gendi elimle yapdım. esgiden usdayıdım. he orda da var. o da bizim. başġa. hadi güle güle.

Süt satıyor musunuz?

önce gelseydi südü vardı. onnar birbirine ġarışdırıyōla ama hanımı biraz rahaTsızdır. bazisi. siz nerelisiz.

Adana.

adana burıya gelmişsiniz. bi çay için bari. bizim bacını evi de orda gülbahÇe. he. he benim eKrebam çoK orda benim. böle yüksek bişiriyorlar.

Burdaki tandırlar yerde mi?

he buran tendür yerde derinde. üsdünde. hē burda ele çoḫ ki. yabanci. reçeli güzel olur. he şindi olmamış. çoḫ ġıymetlidir. her eyi gelir. ei gelir. onun çayısi yap çay biraz kaynatsan var ya gibi gelir. reçelü güzel olur. süzünü alur. atur gidür. özünü de çoḫ beğeniyür. ama sen birez geş geldin geş şeydir. biz karışdırdıḫ. siz irken gelseydiz birez evvel elde ederdin. ya gej geldin siz.

Adana'ya gideceğim amcam. Sağ olasın.

adanaya gidecen he. saylıḴ ossun. arḫadaşınız da var. burda. ağrin içinde mi. ağri içinde mi. hayaTda mı. iyi. he güle güle güle güle.

Konuşan: Ahmet Çoban

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Güvendik Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

Bu taş ne işe yarıyor?

bu taşla esgiden bulgur dövüyüdü.

Eskiden mi?

he esgi zamanda şimdiki.

Kaç yaşındasınız?

ben atmış beş yaşındayım.

Kurt olur mu bunlarda?

ġurt falan tabi ilaç milac olmazsa eyi olmaz ki. burda çoḫ yoḫ.

Bu köyün eski adı ne?

esgi ismi ezrail yeni ismi güvendik.

Adınız ne?

ehmeT diyolar. esgi ismi. he yuḫarı köy var ya. esgi ismi karıca. yeni ismi.

Çoban mısınız?

evet çobannık. koy işi. renşber yapıyor. çifciliḱ yapıyor. baḫıyor.

Geçiminizi hayvancılıkla mı sağlıyorsunuz?

he hayvançılıḫla geçim yapıyoḫ. hayvan olmazsa köyü gelir yoḫ bişi yoḫ. hayvanna geşim yapıyoḫ.

Süt sağdınız mı bugün?

bugün bizde sagımadıḫ. neresinden. ben adanaya giTdim. gezmedim.

Sıcak Adana amca.

sıcaḫ. he sıcaḫ.

Konuşan: Azize BOZDAĞ

51

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez-Aşağı Dörmeli Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 23.08.2021

hoş gelmişsiz.

Hoş bulduk nenem. Kolay gelsin. Nasılsın?

vala sağlık.

Çok da müsait değil ama istersen sen sağ. Ben beklerim. Yanınızda dururum.

sağarsam çok zaman alır.

Öyle mi?

vala zaman çok alır.

Şimdi sohbet gib olacak ya. Bir iki soru değil. Bunlar torunların mı?

hē torunnar. temam otur hoş gelmişsen. bir ayran.

Yok yok teyzem. Sağ olasın. Nasılsın?

vala sağlık güzellik ne var.

Teyzem ben buraya ait gelenek- görekleri araştırıyorum. Bana düğünlerin, bayramların nasıl olduğunu anlatabilir misiniz?

öyle mi.

Öyle özel sorular değil.

vala köy hayatı iş güş. köy hayatı birez zōr. ġahvalti sana getirsin.

Yok yok teşekkür ederim. Ben sadece teyzeyle konuşup gideceğim.

gerçekden.

Tezem amcayla nasıl evlendin? Düğününüz nasıl oldu?

efendim amcaynan. görücü usulü ben ağri çocuğuydum büyüdüm. evet amca da burda **küyde** büyümüşdü. amca geldi eve amcaynan görüşdüg.

Ağrı'nın merkezinde miydin?

tabi merkezindeyidim. a buruya gelin oldum. küye geldim işde küy hayatı da hayvannarınan uğraşırığ.

Ne giydin düğünde?

vala düyünde benim babam çoġ beni seviyorudu. gelinnig giydirecez davul çalacaġ. ġapımda davul çalındı gelinnig bana giydirdiler. arabayınan beni bura küye getirdiler. yoġ arabana kamyonna. o zaman yoġ.

Böyle başına duvak falan atmadılar mı? Şimdi duvak diyoruz da o zamanlar ne atıyorlardı? Süsleme falan yaptılar mı?

yoġ kofi yoġdu. bir siyah birisi kırmizi birsi yeşil he üsdüme atdi. gelinnigde giydim.

Kırmızı yeşil mi attılar sadece?

evet kırmizi sarinan.

Güzel. Böyle seni istemeye geldiklerinde ellerinde bir şeyler getirdiler mi?

hayır o zaman bi şey yok ‿idi.

Yok muydu?

he yoġ. o zaman bişe yoġ ‿idi.

Altın, başlık, süt parası?

yüssük parasi vardi. o zaman on minyon. altın da üş tene kesdiler üş tene.

Üç kelle diyorlar?

üç kelle altın. bilezig milezik yokdi. bişeler yokdi. hē. gelin oldum. kofi bene takdiler ben ne bilim. dediler kefen buna giydirmiş hani kırmızi elbise beni giydirdiler. valla şey üsdüme atdiler biri sari biri kırmızi köy düyünü ahurda yapdilar.

Ahırda yapıldı. Ahır nasıl düzenleniyordu buralarda?

buralarda işde ahir var‿ idi.

Niye ahırda yapıyorlar? Dışarda yapmıyorlardı?

ben geldim o zaman daha kışin geldim.

Kış olduğu için mi?

he kış olduğu için.

Bir nevi düğün salonu gibi bir şey değil mi ahırlar?

evet ayni öyle güzelidi. ayn düyün salonu gibiy. diyir tevre.

Hayvancılık yapıyorsunuz?

evet.

Koçerlik yaptın mı?

koçēr.

Yaylalara göçtün mü?

yayalalara o zaman ben geldim o zaman bunnar yapmadilar. koçer hepsi gidiyor bu köy hepsi gidiyor koçer. kaynanamgil hep gidiyor.

Koyunları falan sağıyorsun?

evet koyunnarı sağırım. inekleri sağdım. ağrı çocuġudum geldim burda her işi yapdım. vallahi yemin ederim. ağrı çocugu geldim inek de sadım ġoyunda sādım.

Alışması kolay olmadı değil mi?

he tabi tabi ama köy hayatı çoḫ zor. tarlaya gidiyolar. tarla biçiyolar. yimek götürüdüm çay götürürdüm. he. ama türḣçeyi ben türḣ çocuguyudum geldim bu köye çoḫ alışdım. vala köy hayatı çoḫ zordur. ben baḫ ağrı çocū büyüdüm buruya gelin oldum. geldim buruya çoḫ eziyet çekdim.

Türk çocuğuyum mu ne bir şey dedin sanki?

ağrıda ağrıda büyüdüm. burda çoḫ zorluḫ çekdim. burda geldim inek sağdım. koyun sağdım. çöle yimek götürdüm.

Çöle?

tabi. çölde ot biçürdiler. tarla var‿ıdi. tarlada.

Eskiden neyle biçerlerdi?

tırpan diyir. tırpannan biçiyirdiler.

Hasat nasıl kaldırılırdı. İşte samandır?

saman o zaman motur var‿ıdi. motur biçirdi.

Camış, öküz yok muydu?

ilg önce şey var‿ıdi. diyirdiler. diyerde motur yeni çıḫdi. önce öküz diyirdiler öküz he. önce öküznen çekirdiler. samani oti. o zaman o var‿ıdi. ben geldıgım zamda öküz var‿ıdi. öküz arabası. yaylā çıḫırdılar.

Yayık yaydın mı?

yayıḫ var‿ıdi.

Yaydın mı?

he ben de yayıḫ yaymışım.

Nasıl yaydın?

ben geldim o da odun gibidir. yayıġ böyle uzun. birsi burdan tuturdi birsi burdan tuturdi. he yayınan şey yağ yapırdiḫ. he sagırdıḫ inegleri o sütü topluyırdıḫ o süt eşgi olurdi. yayıga dökürdiḫ. o da yayıḫ. yayıgınan şey yapırdıġ. işde yogurd yapırdıġ. yağ ne alırdıġ. bu yagı aldığında o şeyini bi daha onu bi daha ġova ġoyurduġ ġazanı bir de guçig diyirler goçigin üsdüne bıraḫırdıḫ. onu olurdu. toraġ olurdu tabi torak olurdu. peynir yapırdıḫ. peynir yapırdıḫ. torah yapırdıḫ işde. köy hayati çoḫ zordı ama bu zaman yemeg yapırdıḫ dirdiler nani para. çöle yemek götürürdıḫ. ekmeg götürürdüg. çay götürürdıḫ. ye. içinde bir daha çay götürürdıḫ. ġahvaltıyi götürürdıḫ́ onnara. aḫşam gelende yemeḫ́leri hazır olurdu. suyu hazır olurdı. o zaman yoġ‿ıdı bi şey yoḫidı. soba yakırdıḫ. hepsine su kaynatırdıḫ. sıraynan o suyu herkes banyo yapırdılar. herkes banyo yapırdı ama çoḫ zor hayat çegdig he.

Banyo içerde miydi?

banyo nerde var. banyo yoġudu. yerde yıḫurdu. peş peşun getirdiḫ́ peşun içinde banyo yapırdı. peşun.

Peşun dediğiniz leğen mi?

leyen he leyen. leyen içinde banyu yapırdı. o zaman peşun diyırdılar. leyin içinde banyo yapırdıḫ. ha şimdig banyo var içerde çeşme vār. çeşme içerde yoḫıdu. benim gelinimdir. beş sene benim yanımda yaşadı. çeşmeden de ha kuyudan dışarda bir kuyu var‿ıdi. subayı yaḫırdıḫ. çamaşir yıḫirdıḫ. leğene çamaşırı bıraḫır. bizim bir kere ipimiz ġopunca

çamaşırımız hep yere düşdi. bir daha kuyya suyu çekdig çekdig o kuyu o elbiseyi yıḫırdıḫ. ben çoḫ çekmişim ben ele çeḣmişim. ağri çocuğidi bi şey bilmiyodum. hepsini öyrendim. he vala geldim hebsini ineği de örendim örendim. tarla çöle yimek de götürdüm. çölden daha diyirdiḫ aḫşamdır erkeḣler geleceḣ. sobayı yaḫırdıḫ. suyu ısıtırdıḫ hepsi leyende sırayınan yıḫırdı başı banyo yapırdılar sonruda o elbiseyi topluyur elle yıḫırdıḫ. tursil de yoḫ ıdi. sabun. yeşil sabunnan elbise yıḫırdıḫ. ya şimdi tursil çıḫmış makine çıḫmış. içerde çeşme var banyo var. tuvalet var. biz çoḫ çile çeḣdiḣ.

Tuvaletler dışarda mıydı?

he tuvalet dışardayıdı. hepsi dışarda. tandurda sabah aḫşamdan hamur yoğururduḫ sabah beşde kaḫirdım dörtde kaḫırdım tandırı yaḫırdım. ebmek pişiririrdim çöle gideciyig. egmeg pişirirdiḫ ġaḫırsın soba yaḫırdım. soba yaḫırdım yemeg üsdüne verirdim. tarla hem uykuyla hemen sagırdim sagırdim. yemegleri yapırdıḫ çöle edirdiler. çöle yimeg götürürdüḣ. bu yemeḣleri yiyirdiler bir daha içindiye kadar ikindide bi daha onnara kahvaltı, çay. ozu temiz yoġudi. bi şey yoġidi. hebsi çayniklerde doldururdu. çay. orda gidip de koçik yakırdıḫ. bir daş burye.

Koçik ne?

koçik. bir taş buruye bıraḫırdıḫ.

Ateş yakıyorsun değil mi?

he ateş yaḫırdıḫ he. he çayını üsdüne bıraḫır kaynir. odun altına koyurdıḫ çay kaynırdi. onda öyle yapırdıḫ ama burda çoḫ eziyeT çeḣdiḫ.

Bunları öğrenene kadar o zaman kaynanandan bayağı çekmişsindir?

kaynanam şey oldu kaynanam ıraḥmetli oldu. o sorun heb benim üsdüme düşdü.

Sorumluluğu da sana düştü?

he şimdi kayınpederim de var. onu da ben bakirim. yüz yaşına girmiş ben ona bakirim. çayini yemeyini. kimse bakmadi biz üş dene elti onnar isdanbulda ben de burda köyde eziyet çekirim. ben ona baḫırim. yaşlı adam şimdi yataḫlıḫdır yerdedir. he yataḫlıḫdır he ben ona baḫırim. acele acele yapırdıḫ terliyirdim terliyirdim eḣmeḣ, tandırın yanda ġaḫırdım bir daha ġaḫ sobayı yaḫ sobayı yaḫırdıḫ. yimeḣ yapırdım. o yimeyi yapırdım ġaPlara doldurırdım çöle yemeg götürürdim. vala götürür onnar yemeḣ yiyirdi bir daha

bulaşıḫları yıḫıyırdım ġaḫırdım bir daha ona ikindi ikindi de gine onnara çay yapırdim. sobayı yaḫırdım çay yapırdım. bir de onnara. bizim genşlerde bunnar isdanbuldan gelmişler.

Belli belli zaten.

he dünen bizim düğünümüz var‿ıdi.

Kim evlendi? Kızınız, oğlunuz?

harun.

Oğlun mu evlendi?

he benim ōlum evlendi he.

Kaç çocuğun var?

benim çocuḫlarım heş sorma. on iki tane çocuḫ doğurmuşum. sekiz tene ōlum üş tene kızim var.

Hepsini köyde mi doğurdun?

he vala hebsi hiş doḫdura gitmemişim. hebsini bu evde dōrmuşum.

Ebe falan var mı burada?

burda ebe var‿ıdi.

Kim var?

bir tane kadın var‿ıdi. öyle güzel ebeyidi. yaşlıdi o da yaşli olmuş.

Nasıl doğurtturuyordu?

vala nasıl a böyle otururduḫ a allah allah da bize yardım edir ama o zaman doḫdur yoḫ‿idi bişe yoḫ‿idi. biz şimdiḱ bez var beze yapıyir. getirdi elbisemizi yırtırdıḫ, eteḱleri yırtır o çocuḫları içine sarir.

Sizin bu şalvarlarınız bizim şalvarlara benziyor. Ben Adanalıyım.

sen adanalısın.

Senin şalvarın çok dikkatimi çekti. Bizim şalvarlara benziyor.

ben on iki tane çocuḫ besledim. köy yerinde on iki tane çocuġ baḫdım. on iki tane çocugu o zaman baġ ben doḫdur yoḫ idi bi şey yoḫ idi en son benim kardeşim ağrılidi. geldi benim halimi gördü köy yerinde çocuga bezi yoġ bişi yoġ bi de abla yeter gel ben seni büyütürüm.

Çocuklar okudular mı?

vala okudular ama devam etmediler. devam etmediler. sevda o sıcaḫ çayı getir sevda ama devam etmediler. a bu da benim kızımdır düğüne gelmiş ama köy hayati çoḫ zordur. ben ağrı çocuġ ıdım bişe bilmiyıdım en sonunda da.

Düğün kınası yakmışsın?

he düyün kınası.

Tamam. Bir tanesini alayım ben. Teşekkür ederim.

afiyed ossun. ben kendim de birez rahatsız ıdım. boyun fıtıġ var. kemigim kaymış. koresdırım var. kemig erimem var.

Kemik erimesi zaten çok zor teyzem.

zehirli goatr var.

Ney var?

zehirli goatr.

Guatr.

he. köyde çoḫ zorluḫ çekdim ben çoḫ zorluḫ çeḫdim. zaman gelir makineyıdiḫ. makine yoḫ idi. o çamaşırları hebsi elle yıḫırdım. soba yaḫırdıḫ. su ısıdırım ġışın o elbisemi içerde yıkırdım. dışarı çıḫarirdım sağuk suyla o elbiseleri soğuk suya çekiyidim. eyle atırdıḫ ama ben çoḫ zorluḫ çekmiş.

Zor teyzem zor.

hē ağri çocuğı birden köye gelsin.

Niye köyden aldın ki?

e vala kader. bir hemşire geldi bize iyne yaPdı.

Baban mı verdi?

babam vermediler. babam vermirdi. ıraḥmetli anem dedi ben çocugu çoḫ seviyim. he annem isdeyince.

Annen istediği için mi aldın?

annem dedi ben çocugu seviyem. babam da dedi ağrı çocuğudur o köy işini yapamaz. benim kızım köy işini yapamaz. vala geldim hepsini alışdım. ine alışdım. ġoyuna da alışdım. tandır eKmeK bişirmeye de alışdım. a bu da şehirlidir. bu da geldi girdi. geldi daha da kötü yaşadı. gurbete gidirdi. gidirdi üç ay ġalırdı. dört ġalırdım çocuġlara bakırdım. o gelene ġadar ama çoġ eziyetler çekdig. gözlerimiz eyle yolda ġalırdı.

Bütün çocuklara sen baktın tek başına?

he vala ben baḫdım. o gurbete gidirdi bişe yoḫ ıdi vallah yoḫ ıdi işde. obir seneler çocuġlar yetişdi güzel oldı he. o zaman çocuġlarım heb küçügdi öyle gurbete gidir. üç a kalırdi beş ay ġalırdi, sekiz ay ġalırdi.

Nereye gidiyordu?

isdanbula gedib çalışırdi. o zaman böyle evler yoḫ udi. küçüg böyle köy odası yoḫ udi. perde yoḫ udi. ben köy çocugi ben geldim bunnarın evine baḫdım. bu hayad nedir ben bunun içine girdim. girdiğim hayata pişman oldum. sora sora yavaş yavaş alışdim. ġaḫ eḿmeḱ bişir genş yaşında tandırı yaḫ. hamur yab.

Çok erken kalkıyorsun. Tandırı yakıyorsun değil mi?

he hē çoḫ sād sāt dördde ġaḫırim. sabahin dörTde ġahırim her bişi yaP. sabahlēn ġaḫırdim. vala köy hayaTı ben çoḫ çeḱdim. sabahleyin kalḫırdim tandıri yaḫırdim tandırdan kaḫırdim ebmek pişiridim aḫşam hamır yapırdim. sabah dörTde ġaḫırdim tanduru yaḫırdim. o hamuri eḿmeḱ bişirirdim.

O hamurun içine ne koyuyordun?

meye koyyoz mey diyırdi. hamur mayası. hamır mayası ġoyurdu. su ġatırdım hamır yordum. sabaha ġalırdi. sabah da ġaḫıp eḿmeyi bişirirdim. yeḿmeḱden sora ġah sobayı yaḫ. çöle yemeḱ gideceḱ tarlayı yemeḱ gideceḱ. oT biçırdıḫ, saman topluyurdıḫ. motur yoḫidı o zaman. öküz arabasi var ıdi. ha şimdiḱ motur çıḫmış daha. tiregdör çıḫmış. bizim zamanımızda yoḫ ıdi. biz çoḫ çile çeḱdiḱ. evde şey yoḫ. çeşme yoḫ idi. dışardan çeşme getirirdıḫ. o suyu gidib çekirdıḫ. ġayterma. ġayternen ġoyurdıḫ.

Kaytar mı kanter mi?

ġaytar ġaytar. aynı odun gibi yapırdılar. ġovayı taḫırdılar. gidırdıḫ su çeşmeden getirırdıḫ. su getırır daşıyırdıḫ o suyı sobayı yaḫırdıḫ ġazan bıraḫırdıḫ çamaşır yıḫırdıḫ. elle yıḫır suya çeḣirdiḫ ama çoḫ zorluḫ çeḣdıḫ. ben çoḫ zorluḫ. he bene aşı dedi sen nerden gelmişin sen o da yoncalıdan gelmişdi.

Yoncalıdan mı?

he benim babam koyü de hıdır koyü. hıdır yoncali mengesler. onnar hepsi birbiri yandadır. ben de köy hayatı.

Sen Hıdırlı mısın?

he ben hıdırlıyım. he hıdırlıyım ama babam gene çoġdan gelmişler ağriya. babam diyir ben ağrıya gelmişim.

Aslen Hıdır?

he köyümüz hıdır, mengesler, yoncali. onnar birbirinin yanındadır. hıdır koyü. biliyo musun.

Yok yok biliyorum da.

he benim amcam ismi alaeTdin kemal kemal. onnar ağrıda. hebsi ağrıdadır.

Orda genelde Acemler yaşıyor ya.

he benim amcam cemal. he yarı acem yarı kürT.

Sende Azerilik var mı?

yoḫ yoḫ bende yoḫ. mengesler, yoncalı, hıdır.

Mengesler, Yoncalı'ya gittim. Hıdır'a gitmedim bir.

ama hıdıra gitmemişsin. ha. hıdırdan sora şēy yoncalıya gidirler, mengeslere gidirler. ilk önce bizim köye gidirler.

Öyle mi?

he. çay doldırsın mı.

Yok yok. Teşekkür ederim. Benim çok çayla aram yok.

ha.

Bayramlarda ne yaparsınız? Böyle misafir gelene? Eleşkirt'te mesela olmazsa olmaz sarma yaparlarmış.Öyle bir kültür var mı?

bayramda sarma yapıdiler. ilk önce keşke diyirler.

Keşke nasıl yapılıyor?

keşke de buğda var. buğda ārıda alıp getiri şey.

Buğda?

buğdayınan şeyimiz var bir tene daş vardi bele. buğdayı dövirdim dövirdim.

O taşın adı neydi?

keşke genim.

Genim.

he. ki.

Türkü, şarkı biliyor musun?

vallah o şakka yapir.

Çocukları uyuturken bir şey söylemiyor muydun?

yuḫardaki şey beşig. ip artırdıḫ şeye a bunnarı içinde çocuġları beşig yoḫ idi. çocuġlardan odun getirirdiler. iki tene ip atırdiler. şu ağaçlara. bu ağaçlar var. bunnara baġ. bu agaÇlar yoġ mu. beşik yoġidi.

Onlara takıyordun.

he ip onnara taḫirdıḫ. hani ipleri iki ġaT edirdi. beşig yapirdig. o çocuġları o beşikde büyütürdüg.

Uyuturken bir şey falan söylemiyor muydun? Çocuklara nenni nenni?

he dirdim dirdim.

bebeyim beşiği çamdan

yuvarlandı düşdi damdan

ey babası gelir çamdan

nenni nenni

deyirdim. işde bunna evlendim. bunnan evlendim. bu benim eşimdir.

Evleri falan kendiniz yapıyordunuz değil mi? Usta mı yaptı yoksa amca mı yaptı?

vala hebsini amca yaPdı.

Amca yaptı değil mi?

he. a şimdi seni esgi eve gönderim hebsi. vala bu evi de amca yaPmış. he vala hebsi amca ellerinen yaPmış. esgi ev var ıdi. oda yoḫ ıdi, bi şe yoḫdu. ġaynanam, ġayınpeder bi odadayıdi, işde bu küçük odayıdi. biz de küçüg odadayıdıġ. ahırlar hebsi içerdeyidi. içerde çıḫıp. bi oda işde küçüg oda bi oda ahırda içerden çıḫir. köy hayatı. çoḫ çeh́diḫ́ biz çoḫ çile çeh́diḫ́. hayaT yoḫ ıdi, çeşme işerde yoḫ ıdi. sabahdan ġaḫırdıḫ birez hamur yapırdıḫ. o hamır eşgisin onu beh́lirdiḫ́ hamur eşgisin yemeg yapar. egmeg pişire. ben köy hayatı çoḫ çeKdim. şimdiḫ varlıḫ çoḫdur. o zaman bişeler yoḫ ıdi. sabah diyırdıḫ bi çorba yapılar. bugün diyırdıḫ şey bir yemeh́ yapmışıġ bugün yapmırıġ diyi. birgün yapırdıḫ bir gün yemeh́ yoḫıdı. bir gün. şimdi varlıḫ çoḫ. o zaman bişemiz yoḫ ıdi.

Doğru doğru teyzem. Kaç yaşındasın?

ben atmış beş.

Maşallah. Adın, soyadın?

azize bozda. azize bozdaġ çok çeh́miş.

Bunları sen yapmadın ama değil mi?

yoḫ yoḫ almişıġ.

Satın mı aldın?

aynen satın.

Çeyiz ne getirdin? Çeyiz falan yaptın mı?

çeyiz el işi işleme yapirdıḫ.

Ne yapmıştın?

innenen innenen işleme yapirdıḫ. dantel yapirdıḫ.

Yazma, eşarp kenarı falan mı?

patiskanın karle içi. bunnarun içine etamın diyirdiler.

Patiska ne?

patisġa. bizim zamanimızda patisġa, etamin var‿ıdi. yine aynı işleme gibi yapiyırdıḫ. yine iyneyinen yapıyirdıḫ. hani oya yapirdıḫ el işi. dantel var‿ıdi dantel örürdıḫ yadsıḫlar için. çeyiz için. ben geldığım zaman kimse onnarı bilmırdı. gel musdafan bir tene ġari getirende gel neler var. esgi zamanda musa var‿idi. bi masa getirdim. bi tene böyle küçüḧ dolaP getirdim. ona tahtaynan divan derdiler. divan. hele gel ne getirmiş ne getirmiş. bizim karlemizde demir. demir karle getirdiḧ. yataḫ için.

Karle kırlent mi?

yoḫ. yataḫ odası işde de.

Karyola mı?

yataḫ odası demirden olurdu. şimdig bu esgi odamızdadır. esKiden tahdayıdi. yoḫdi.

Sen demiri getirdin?

he vala ben de demir şey yataḫ getirdim. bir tane taKda masa getirdim. ġoltugun yerine taKda aynı ġoltug gibiyidi. biz de divan diyırdıḫ.

Divan.

he hele bi gel gelin ne getirmiş. yataġ ġari demiridi. karyole getirmiş. masa getirmiş. köyde masa burda masayı.

Gelinin güzel ama maşallah.

allah razi. en büyüg gelinim budir.

On iki taneymiş zaten. Kaçı erkek?

üç ġızımdır benim. ikiz getirdim. biri öldü biri kaldi.

Teyzem o zaman yaşının çoğunu çocuk doğurmakla geçirmişsindir.

he valla yaşımın çolug çocuġ. büyüT. o zaman. bu da benim kızımdır. he. o zaman bez yokidi. bi şe yokidi. elbisemizi yırtırdıḫ. a burda şindikinde burda ġazak var. bunı sökürdıḫ ge bir daha örürdıḫ çocuġlara yapırdıḫ ġazzaḫ. hem pantol yapırdım hem ġazak yapırdim. yaTmırdım o zaman da lamba yokıdi. bu lambalar yokıdi da. esgi lambaları görmüşsün da. eski lambaları yakirdıḫ esgi.

Gaz lambası.

he gaz lambası. gaz lam var‿ıdi böyle ġaynanam bıraḫmırdi biz yakaḫ. onnar uyurdi ben.

Gaz çok gider diye mi?

gaz çoḫ gidir. o uyurdu ben bu ġazagi bitirirdim sonra yatırdım. sabah ġakıyir dir sen gazı nası bitirdin. ben de dirdim anne baḫ çocuġlara ġazaḴ yaPdim. ġazaġlari yoKdu. kendi çocuġlarına nasi. çocuġları hebsini el işinen yapırdim. ġazaġ yoḫ‿ıdi. pantol o zaman yoḫ‿ıdi. giyimleri o ġadar.

Ben de kalkayım. Teyzemin zaten işi vardı. Çok teşekkür ederim.

savolasın. teşeggür ediyorum.

Çok sağ olasın. Bir tane fotoğraf çekilelim mi seninle?

çeg bizi. köy hayatı. yani yapıyiler oni hē.

Teşekkür ederim. Kolay gelsin.

he. güle güle.

Konuşan: Haydar Şimşek

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez Bilinmeyen köy

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 18.08.2021

Merhabalar.

selamın aleykim. savıl sen de hoş geldin.

Hoş buldum. Amca eski düğünler nasıldı?

esgī düyünner var‿idi. mesela bu huca yoḫ. ġarşıda bir köy var. göŋül köy. esgi isim malla osman. hē gidiyorduḫ oruya işdē oynuyorduḫ sāT on birde çekür geliyordiḱ. yayannan. oruya. o zaman araba yoḫdū. bişi yoḫdū. orda oruya gidiyorduḫ. olsaydī. gidiP o zamaT çocuḫdu. neyi.

Elin titriyor amca.

elim titriyor. bi tane emcem ōlu. bana didi nere geT. valla dedi nere geT. bi koca vardı. taḫsinnen. eveT dedi doḫdora getti. o doḫdorū adi ney. ben ġonuşuyorum. bi adam benim arama girerse ben onu unutuyom. ben onnarın yanda yimeg yimim elim titriyor. elim yaniyor. ebbeḱ gerekiyür. esgidē ben tırpan çekiyordum. biliyorsun. nerelisen.

Adana. Siz?

ben burda dōm yaPmışım. bir emcem olu vardi. o da yaPmış ġarısi. o onun ismi hevceT ġoyyolar. geliyolar annem dōm yapıyor. benim ismim de koyyolar havceT. nerde oturyosun adanan neresinde.

Sarıçam.

sariçam. biliyorum. nası biliyorum. ben biliyorum sarıçam vardı. ben çelebide oturuyodum. iki sene. onda mesele çeḱdim geldim.

Çalışıyor muydun?

hē fabrıkada çalışıyodum hē. zor‿ idi. biz kaldıramıyoduḫ. allah kimse eyaḫda çoḫ bıraḫması. allaha kuban olam bazi insan ölüyōr. şimdi bi tane de adanada ölüyor. benim aḫrabam. bi de şurda bi köy var zer köyü. ben gidemiyorum ha. yani göremiyorum. gidiyorum rahatsızım yoruluyorum. işdē burda beyle. her tarafım ateş. ama şimdi deyil

beş sene oluyor. doḫdur gelmiş ben iyne vurmuyorum. ben de o gün buruya geldi ben giTdim. a bi doḴdor vardı ben ona söyledim. ben ona söyledim böyle böyle dedi ki telefonna doḫdur dedi. ben dedim ayzaymırım. dedim ārıyor. yüremiyorum. esgide var ya biz köyde adam burda olmasaydī gine gidiyoduḫ bu adama. ölmüş ġaldırmışlar cenazesi gine gidiyor. o yoḫ şimdi. allah yardım eTsin. benim torunum. bayramda yalan olmasın şurda bi arḫada durdun. bu köye girdin ya aşşada bi ev var. oruya kadār mezarlar da burda gelirke gördü. oruya kadar iğsan vardı. iğsan vardī. herkes gidiyodu mezerleri ziyaret ediyordī. mesele o küy ayrı gidiyodı. elli kişi ayrı gidiyodı. eylece aliyodi hale devam ediyodi. esgide mesela koˬun vardi. himdi dadi yoḫ.

Kaç yaşındasınız?

var var sehsan biş var. varım var. benim gözüm kör olsun. bi tane ben karı aldım. ben bunu götürdm̄. baḫdım başhekim geldiler. benim yanımda masada oturdular. çaları arḫasında. dedim buraya üş tane çay bıraḫ. yav dedi o başhekim dediki gel buruya. ben de giTdim onnarın masasında oturdum. bağa dedi ki. ben güldüm niye güldüm. baġ yemin iderim. yalan olmasā öyle yoḫ. güzelliyi de boşmuş. ġadın işde bu hale düşdü. onu da ġaffasī alti defa beyin ameliyatı oluyō. o o da yani ġafasi öyle deyil bilmiyom ne söyler.

Türkü biliyorsan söyleyebilir misin?

onun peşine gine götiriler.

aşkınna bēn yaşşıyōrum

ölürüm vaz geçmem sendēn

aşkınna bēn yaşşıyōrum

sevdīm.

allah işin ras gessin. savul benim anam. savul benim kardeşim savul.

Fotoğraf çekebilir miyiz?

hē bi tane çeK gör.

Konuşan: Adını vermk istemeyen kişi

Derleme Yeri: Ağrı/Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 18.08.2021

Şu yukarısı mezarlık değil mi?

hē orasi mezarlıḫdır.

Güzel yere yapmışsınız.

güzel yer hē. güzeldir bizim yolumuz da esgide ordaydī. bu sonunda buruya getirdilē.

Yolu değiştirdiler.

hē deşdirdiler.

Ama iyi olmuş. Günah olurdu.

güze oldu. orası biraz yoḫuşdu. kışındā orası çoḫ ġar oldu diyor. bazen eyle oluyo ki üş metire ġar arḫasındā toluyordi. e burda fazla kar tutmayo hiÇ.

Doğru arabalar da gitmez. Yukarısı kar olunca.

yō burda çoḫ eziyeT. güzeldir.

Hasta, hamile falan olunca nasıl gidiyorlardı?

e valleyi şindi milleT.

Kars'tan mı?

şu an köydē yoḫdir. hani eyle ufaḫ çociḱ yoḫ.

Kars yakın değil mi buraya? Burası Kağızman'a mı yakın?

yōḫ orda da ahdarlar var ya ahd aşşağı kend yuḫari kend.

Başkent yakın değil mi?

başgend yoḫ.

Allah Allah sanki Başkent yakın demişlerdi.

başgend burda yaḫındir. ō burdadır. o kazmana teref. başgend burda yaḫındīr. o aşağı kend yuḫari kende yaḫındir. orda üş köy vardir.

Başkent de güzel bir köy.

başgend güzel bi köy heyē. o baracın biraz üsd tarafındaydi.

Güzel bir köy. Muhtarı da iyi.

mıḫdar kimdi yā.

İsmini unuttum ama iyi bir muhtarı vardı.

orda zaten bi tane de encüme vardi. mehmeT neydi ismi. oralı encumandır. yanī̄ baḫarsın genşlerden bazen çıḫıyor. sen sıgara işmiyodun hē.

Yok yok içmiyorum.

en iyisi. keşge biz de işmeseydıḫ.

Başkent herhalde boşaltılmış bölge değil mi? Önce karakol falan varmıştı.

yoḫ başgen hiş boşalmadı yā. baraş yaPdī̄ sıralarda başgendi biraz yeri deşdirdiler.

Ha yerini değiştirdiler.

çoḫ geldi. ama bol para da aldılar.

Barajdan dolayı yeri değişti.

yoḫ o baraj. ama devlet güze para verdi onnara.

O zaman ondan dolayı da zenginleşmiştir.

zenginleşdirdi. elinle. esgide hayvan vardī̄ her şey vardi tabī̄. insan boş ġalır midi. kimi ekiyodu ekinne uğraşıyordū. heÇ bişi yoḫ. hePsi geTdi. bişi yoḫ. esgi insannar. babam sehsan beş yaşindaydī̄ biz daha yirmi yaşi bulmamışdıḫ yani. bizler tırpan çeḣiyorduḫ biz onar beceremiyorduḫ. esgi insannar eyle sağamdī̄. her şey olmuş giTmiş.

Tiliki milki var mı buralarda?

nēy.

Tilki?

oluyor var. vardı var ama kışın güzel görünür. karın üsdünde gidiyor. insan ne kadar uzaḫ olsa görüyor. şimdi mesela geziyosi yanına gelse ancak görürsün. yoḫ.

Cülüklere falan yaklaşmıyorlar değil mi? Tavuklara?

valā yiyaler bazen. geçen senelerdē vardi. bi tene bi iki tenesī köyün içerisinde tavuğ bıraḫmadı. bu sene hiş görünmüyor bilmiyorum. a gelmemiş.

Ay aman gelmesin. Zaten çok tehlikeli. Onun için sordum. Tilki falan var mı diye? Yılan var mı burada?

yilan vardır heye. yilan vardır ama zararsızdır. fazla yoḫ kimse şey olmuyōr.

Sokmuyor.

ben bu yaşa geldim hiÇ ne işiTdim ne gördüm. yalnız var biz çoḫ görüyoruz. biri de dün ölmüşdür he valla. düneyin tavuġcular gelmiş buruyā ben dişarideydīm. geldim baḫdım iyidir. o da iyidir. şimdi bunnar bir kaş gün burda oTla yiyeseler eti deyişiyor. hē ayni tavığa benziyor. onī etin tadı güze olir.

Tadını değiştiriyor.

değişiyor.

Ama eve çıkınca da eve alışır.

onların yeri ayridir. onnarin yeri bir şey yaPmiş. aslında orasi bizim esgiden tuvalet ordayidi.

Onun yerini değiştirdiniz.

tuvaleT içeriye geldiyi zaman onu tavug yaPmışim.

İyi yapmışsınız. Zaten tavuklar da çok kokuyor.

yō orda kohi yoḫ artıḫ. kapaTmışıġ.

Tavuklar kokutur.

eveT tavuglar koḫusu tabi olur.

Tavuğun da hani biraz ağır ya kokusu.

he hē dorudur.

Cumaçay tarafı nasıl?

valla karışıġdır. zatan sizin adana. bizim ordaki ahrabalarımız heP öyledir. valla kim çalışırsa kim baḫım yaparsa bence en iyisi odir. vala tayibden önce vala bizim devlet hemen hemen geTmişdi. heP borşliydī bilmem neydī. bişiler yaPmiyordiler. gidiyordiler

amerika memerika bele duruyodular. sanki dilenci gibī. bişiler isdiyodıler bilmem ne yapıyordıla. ama bu adam sonunda artıḫ resd çeḧdi hepsine. türkiyede bu durumda bencē çoḫ yüḧselmiş. mesela silah için olsī o görüntüle için olsā çoḫ şeyleri değişdirdi yani. güze oldī. zaten türkiyenin yollarī şimdi allaha şükür. aynı her yēr güzel. mesela bi köydır.
asvalT getirdi köye ġader.

Asfalt ve su bir köy için çok önemli.

hem de nası önemlī. susuz kaliyolerdi. vala öyledi doğrudur.

Adana'da su sırası olurdu.

aynen eyledir. yangin çıḫmadī o şey çıḫmadi. selden yüzi geçeceḧ öliler. yeTmiş yediye kader çıḫmışdi. heral otuz otuz beş tane daha kayib var.

Biraz insanlarda da hata var. Herkesin arabası var. Git bir köşesinden yangını büyümeden söndürmeye çalış. Ama yok.

valla eyle yaPmasi lazimdır. o kadar hayvan yandī. ama ineK de yandī, göyün de yandī. geçi de yandī. ne yanmadı ki. bi de kedi kepaġ de yandi. çoḫ yanan şeyler vardi. yeni türḧiye bu sene çoḫ zahiyata girdī. ama devlet de güzel yardım ediyor ha. yapacaḫ eveT. hePsin tesPiT iTdiler yapacaḫ. ağaşlar da herhal ayni sayide dikeceḧler tahminime. hangi devleti kaç yüz bin ağaç göndermiş. ukrana mıydı neydī. o çoḫ ağaÇ yardımı yapacaḫ. orman o seviyeye gelene kada tā seneler çekī. en iyisi ağaşdır. bir ağaş yetişdiren bi insan yetişdirmiş.

Teyze cülüklerine gitti.

o da tavuḫlarla uğraşıyor. ne yaPsın başġa bişī yoḫ. işi odur. yoḫ gelecaḫ.

Amca ben kalkayım artık. Teşekkür ederim.

ben telefan baḫım nerdeler. sefa gelmişsiniz.

Konuşan: Adını vermek istemeyen amcanın eşi

Derleme Yeri: Ağrı

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 18.08.2021

Eskiden makine yokken çamaşırı nasıl yıkardın teyzem?

neyī. elimdē. makina yoġ. esgidi.

Suyu ısıtıyor muydun? Neyde ısıtıyordun?

düm ısıduyün ġaynadün elünde yıkadım. esgidēn tursil de yoḫ sabun.

Sabunla yıkadın.

he sabunda yıḫadım hē. şimdü makine de var. makine var. sürürgesi. bir ġadin geldi bū gelin burda aldı geTdi dedi kī u zaman ben süpürgede şiy herkes süpürge nedir. ceyra süpürgesī. o ġadın dedi ki benim işim yoġ gücim yōg. süpürgesi ceyrani vār. ecaba süpürgesi ceyrani nedir. ben o da düşündüm. köyde yoḫdī. şimdi vardır. süpürge ceyran olur mi. deyil. bilmurdu o zamn bilmurdu kimse bilmurdu. o zaman hepsine çalışıyor. hePsi ellinde. çoḫ çalışıyorum çōḫ çalışıyorum. bu evi işi ayrī. erkeK işi ayri. erkeK işi giTdim ev işi yaPdım. oni araba yüĥledim araba boşalTdım. şimdi her şiy di vay yani esgide. evini süpürür. ben yürrüdüüm ben öldürme. ne yaPdi kızi ne yaPdī. ev süpürdüüm ben ġaffasını yıḫadım. yemeĥ yaPdım. çay yaPdım. o da işdir. o da iş deyil ki. aşdır hā.

Teşekkür ederim. Ben gidiyorum.

hadi güle gülē. gidiyorsün.

Evet Allah'a emanet olun.

AĞRI –TAŞLIÇAY İLÇESİ

Konuşan: Aydın Bulut

Derleme Yeri: Ağrı/Taşlıçay-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 17.08.2021

Bir köyünüz var mı yoksa merkezde misiniz?

öyle oldú olalı merkezde dōduġ burda büyüdüg. bizim buranın insannarın hepsi yaPdī. burda üş bīn üzerinde bi nüfus vardī azeri olaraġ bizim.

Siz Azeri misiniz?

eveT.

Üçünüz de Azeri misiniz?

bu da oldu olalı bizdendir. enişdemizdir öyle.

Ben de Adanalıyım amcam.

eved. hōş geldin.

Hoş bulduk.

dinimiz, ġurānımız, allahımız, peygamberimiz ondandır.

mühim deyil de. hePsi bir burda az olaraḫ ġaldıḫ biz. e buna da tabī̆ bizĭm bi ceneze meneze oldúğú zeman bizim ehlibeyT camısı var burda.

Ne camisi?

ehlibeyT camısı.

Tamam.

ordā taziye maziye olduğu zaman kendi milleti olaraḫ para topluyoḫ. bi cenazēğ olduğu zeman onun yiyecēḱ giyecēḱ neyse masrafını yapıyoruḫ. yanı o cenaze olan yerin masrafı olmuyor. milleT ödüyor. hē bi haFda devamlı o parayı ödüyoruz. düyün müyün oldū záman gediyoruz meselē. arḫaba ossun. ġomşu ossun. gerekem şeyleri yapıyoruz.

İsmin ne amcam?

aydın.

Kaç yaşındasın?

ben yeTmiş yaşında. elli dōmluyum.

Soyadın ne?

buluT.zemanında yaPdıḫ dā. o da elimizden çıḫdı dā. ġalmadı. himdī̄ çocuḫla altı tenē ġīz bi tene olan büyüTdüK. hebsini gönderdiḥ́. yarısı isTanbul yarısı izmir. bir ben ġaldīm bir körōlu. başkı kimse yoḫ. zate hepimiz e̊yle. o da aynı. herkesin bi ġarısī bi kendisi var. ġız oğlan hepsi dağıldı giTdi. ā devleTden allah razı ossun. baykura yazıldıḫ. baykuru ödedig om biş senē. emeḥ́li olduḫ. devleTden maaşımız geliyōr. idare ediP gediyorūz. odur başġā ne yapalım. bu melmeketin oluşu budur.

Bu memleket nasıl olmuş? Azerbaycan'dan nasıl geldiniz siz? Onları anlatabilir misiniz?

ē onnarı azerbaycandan biz meselā biz bilmiyom azerbeycanda[n] nasıl geldī̄mizi de.

İran'dan mı geldiniz?

babalarımız dedelerimiz eyle diyille. diyiller irandan falan geliKler falan. ō urus buraya dolduğu zaman ġaşdılar. burān azeri hebsi ik üş tane köy var. o köy ġurmuşlar. o köye sığınmışlar. onnar çekildiKden sora tekrer kendi yurduna yuvalarına gelmişler. ama böyle tam olarag̈ bilmiyorum. ġaḫdıḫ büyüdüḥ́. babalarımız o zaman babadır annıyamadıġ. bize bir şeyler söylerler. odur yanī. eses buranın azerī̄ olaraḫ hebsi irandan gelmedirler. eveT iran. yerleşmişler buraya. burdan da işde kim ġaldıḫları ġaldıḫları ġadar yaşamışlar. zaten giden gimiş. ġalan da ġalmış burda. eveT. he meherremdir. burda da burda da şimdi muharem oḫunuyōr. yarın yarın sondūr. şī̄ de var. biz şiiyiz da. a burdā azeri olaraġ̈ şii olaraġ̈ meheremi biz çoḫ eyi biliyoruz. köyden gelenner bilmiyer. türkiyenin dünyanın her tarafında bu var. bu merhemiyeT var. kendimizi biliyoz meselā. türkiyenin her bölgesinde var. a burda mesela aḫşamları hoca yoḫ. hē onnardan da gelen var. onnar körden gelenner gelip oturur. annıyan annıyır. annımayan da annımıyır. ya bu azerinin mesele bu on iki imamın peygamberin torunnarı. zamanında. istemiyordu mesele bunnarın yaşamasını. e bunnar yetmiş bin kişī̄ e onnar daha fazla üş ġatı. dörT ġatī. onnarın ġarşısında meselē olmuyor. onnara. ama gine onnarın üş dörT ġatını öldürürdüler. peygamberin. şehiT ġılıcını çeKdī̄ zaman aTdığı zaman otuz ġırḫ gişi birden düşüyor. onnar zatan. o şekildir. eyle yanı bunun senelerden bin üÇ yüz seneden önce bundan önce

helē devem ediyor bu merhemiyeT. edeceK de. edeceK de. bunū şh olaraġ azeri olaraġ heş herges bize de ō zaman mesele sen melmekeTde şey insannar niye annamıyor ki. niye annamıyor. ō dünyaya giTdiyin zaman bū imamların söylürüm şavadınnan o cennede gideceg. o cenned o soyunun şefādı olmasa o cennete. itiġaT edeceḥsin onun gidiceḥsin ki sen de. yanı imam suyu için imamın suyunü herke sever allah da sever. peygamber de sever. dünyāda herkes imamın şeyini sever de tekdīr. her tereFde yanı ġonuşuluyōr yapılıyōr. ağrı her taraf her taraf. her taraFda. bizim camımızda da gine gelin oruya orda da ne olduğunu daha iyi annarsınız. bir piyaT yapacaḫlar burda. o zaman da yanı oranın ne olduğunu annarsınız. a bu yoldan bu yoldan ayrılmayın. isdersen ne olursan olsun bu imanı yolundan hişbir zaman ayrılmayın. cana baḫ allah bu iman şeyini. bu merhemliğin pithiden sora üş gün dā oruş tutulur. eTnen doğmuş eTnen. tabi burdan dörT tane kesdiler. hebsini doguradılar. sora dolaPlara ġoydular. onu pakeT olaraḫ. bi de bu merḥezin camısı bu ehlibeyt camısı bu merhemliḥ girdiyi zaman o götüryor. hem bizim buruya gelen para heş bi tarafa giTmez. aḫşam mesele buranın başġanı geliyor oturup para veryolar camiye. iki milyar veriyor. üÇ yüz dört yüz hemi kemir parası hemi yemek parası. ha bi de aydat mesela sen babana anana doa eTdiryoŋ yüz bin dira iki yüz dira diyısın benim anamın babamın hayrına doa eT. o da bir adeT. o da bi adeT hē. şimdi bizim hoca milleT. devleT tarafından dēyil. yemeyi işmeyi ossu, enden sora ev ayrı. her şey ayrı. o aldī parayı bir ceneze oldū zaman cenazeyi ġaldırdī zaman ayrı bir para verirler. milleT her şeyi milleTnen. ceneze oPlanan paraya inşalla. ne ġırḫı ne elli milyarı. yemeK parası, kömür parası iki yüz iki yüz elli milyar. onun harıcında.

biz çendimiz almırıḫ. çendimiz yapırıḫ. gelenemiz o. şimdi onnar bizim uymuyor. biz burda üş vahıT namaz ġılıyoruz. mesele sabah namazını kılıyoruz. e öylen ikindiden öyleyi ikindinden bir ġılıyoruz. aḫşam yatsıda sizin gibi ġılıyoruz. üş vahıT ġılıyoz namazı onnar beş vahıT ġılıyor tabı. biz onnar devamlı ayaḫlarını ellerini yıḫama şeyleri var. esas oluş odur. beş vahāT elini ayāŋı yıḫamaŋ lazım. ayaḫların üzerinde gidip gelioz ya. çoḫ yapar. daha çoḫ abdes. beş vahaT namaz ġılmaḫ zamanındā işleri şey olduğu halde ü vahıde çevirmiş peygamber. şey o harb şeyindē harba gerdī zaman beş vahıT namaz ġılamır. ondan üş vahıT azeri olaraḫ yanı şey olaraḫ onu yapıyoruḫ. beş vahiT de ġılarsīn, üş vahiT de ġılarsın. ama mesele onnarın mesele bize uyamırlar. biz de onnara uyamırīḫ öyle. herkes bildī gibi olanını ġılıyor. hē sizde bizde oruş yemeḥ yoḫ. on iki on üş yaşından bu tarafā namazımı. on altı tene torunum var benim. altı tene ġız evlendi üş

tane olan evlendi. çoḫ şüḧür onarın hepsinin çocuḫları oldu. ġuş gibi dāldılar giTdiler. bū hasdalıḫ tüşenden gelemiyorlar. şeye bir ara benim torunumun büyüḧ torunumun düyünü vardı isdambıl. kendsi assubaydī. aldı hanımda ayle hekim doḫdurudur. pendiḧdē. onnan tanışmışlar. erzurumda assubaylıḫ yaPdī. onun ordan. geldi orda evlendiler. düyünnerini yedinci ayda geTdī̄. çoḫ sıcaḫdır. öyle sıcaḫdan. ordan teḧrer izmire izmirde de üş dene ġızımız ġazanıP ġazamanamadı. bir ay orda ġaldıḫ yani. e öyle zor bir gün geşdiḧ. sērindir bura. bura istambul izmir hepsi gelir buruya. a bu sekizinci yedinci aylarda. onuncu aya ġadar devam edirler burda otururlar. onuncu aydan sora. bizim bura çoḫ serindir. adana çoḫ güzel. adana da sıcaḫdır. adana yanıyo. ġırḫ beş elli derece sıcağı var orada. adanaya da geldiḧ. adanaya da geldiḧ. adanaya çoḫ bi epey zamanı geldī̄ḧ. o zamanı heş nüfus cüzdannarımız bile yoḫ udu. üş arḫadaş geldiḧ. allah rehmeT eTsin bi tene arḫadaşımız.üş gün dörT gün önce bafaT eTdi. onnan bereber geTdiḧ. ben bū bafaT eden geTdiḧ. bi yerde dōP büyümüşüz. bi yirde dōP büyümüşüz. giTdiḧ geldiḧ. men de şiTdiḧ. orada da. he hē doğru e çocuḫ aḫlı. arḫadaş da nezle mi gıriP oldu. onu da istasyonda bıraḫdıḫ. dediḧ sen burda yaT. biz ineḧ adanaya. geliP seni götürecēḧ. geldiḧ bi tene adam. bize rasladı. nedirsen dedim valla iş arayırıḫ. ne işi. ne iş olsa yapırıḫ. renşberiz. biz polis ġaraḫoluna giTdiḧ. neye geldiniz. dedim valla biz de bilmiḧ neye geldiḧ. bu bizi geTdi. neyse polis ġomiseri çıḫdı. çocuḫah ya daha çocuḫ. he ordan ġoyduḫ geldiḧ. neler yanı çoḫ zorluḫlar çeḧdiḧ. eylē bizim buranın insannarı çoḫ iyidir. bi tane fakır fukarā gelirse ceblerini doldurursun. gördün. bize vermediler. erzincanda erzincanda sabah erkenden ġaḫdıḫ. vermediler acımızdan ölürdüḧ. işde zor olacaḫ ki. aḫşamleyin gelin siz de oturun. yemeḧ yeyin. daha ne olduğunu anlarsınız inşallah. telefon numara. bizimkī̄ adnan menderes. camının arḫasında bizim evler var. evler bizimdir. ġahve de için gedin. allaha amanaT olun. allah siznnen bereber ossun.

Konuşan: Remzi YILMAZ

Derleme Yeri: Ağrı/Taşlıçay-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 17.08.2021

Merhabalar amcacığım. Adın ne?

remzi yılmaz.

Kaç yaşındasın?

yeTmiş sekkiz. bilir bilir kitabda yazır bilir. allahu tēle seni öyle saḫlayacaḫ ki tabi. bugün on beş tane hayvan çeseciler. yarīn ġaş köy varısa hepsi yemeğe geleceḣ. yanı bir aḫşam olsan. yazın zamanı orda baḫ ġaş milyar yazılır. valla. devlete deyil. sen sen oraya gelsen şaşar kalırsın. diyersen bu para nerden gelir a. vallayī. tebi. on gün oḫunur. on gün oḫundumu valla ġırḫ elli milyar para toplanır. yanı yemeg hariç hā. hē. allah yetirir. o para sen on veriyon versen heş bilmisen o on milyon nerden geldi senin cebine diyosun. valla. onun yolunu. para nedir. para.

Cenazeler nasıl kaldırılır?

bizim burdā cenazeler valla kimin cenazesi var ısa onu defin ederler. ceneze sahabı. camıda iki tane aşağı var. orda toplantı yapırlar. ora bir deFder bıraḫırlar. masanın üzerini. baş sağlını veren oraya kendisini yazar. yemeḣ verirler. iki tane döner mi yaparlar ne yaparlar. devam. o yedisi dolduu zaman o parayı toPlayarlar. bi tene adam alar o deFderi. düşer herkesin kim yazılmışsa o parayı alır. seKiz milyar, on milyar. he masırafı yaparlar mesele nedir. otuz milyar ısa yedi milyar masraf yapırlar. bu masırafı bölerler adamları. ne aldıkları, eşyanın parasını, yemēn parasını. geri ġalan parayı da cenaze olduğu yere verir.

Buradaki halk nasıl?

iki tene var. azer var. azeri olaraḫ var. üş tane var yanı. hemi azer vār hem kürT. yoḫ burda türk olaraḫ. bu tarafda mesela otuz altı köy var. bu ġoldan o tarafā mesele kürTdü. oldu olalı hepimiz burda yaşıyoruz. beraber yaşıyoruz. bi arā biraz şeylik meyliK yaPdılar. baḫdılar yoḫ baş edemēceḣler ondan sora herkes yerin duTdu. ne güzel şindi

ġardaş gibi herkes oturup ġonuşmaĶ, yeme, gülme, eylenme. senin düyünün oldu zaman sen gelirsin. benikine gelirsin. dā bundan yanı şey tarafı yoġ.

Askerlik anınız var mı?

eveT. valla asgerlig anımız odur. agerlig anımız neydi. babalarımızın bir şeyi yoḫ idi. hiş kimse şey vermedi. ben burdan asgere geTdim. yeTmişdē beni isdambula şeye hē isdambulda şeye verdiler. melemende şey yaPdım. bölündeydim. bana heş iki tene de abim almanyadaydı bana heş para göndermedi. para bile meKdüP bile göndermedi. eyle orda girdim ben fırına asgeryede lahmacun yaPdım subay assubaya. hele onunan para ġazandīḫ bu asgerli de pitirdiḱ. burada kimse yoḫ. babamızın da bir şeyi yoḫ idi. onnar altı yedi tene on tene nüfusu var idi. o zaman herkes beyle bunnar yoḫ idi canım. bunnar ne arıydī bunnar. o zaman arpa eḱme çavdar eḱmeyi yiyirdıḫ. şimdinin eḱmeḱleri tā duvarlara asa asa gedirler. herkes en aşayı on topluyuḫda on seneliḱ yeyeceḱ yüḱlerler. o zaman o zaman eḱmeḱ.

Bayramlar nasıldır?

bayram günneri çoḫ güzel geçer yanı. bayramlarda üş dörT kilo yanı bayā. bizim azerinin çocuḫları yoḫdur. köylülerin çocuḫları burda olannarın. gezir.

Ne iş yaptınız başka?

çoban oldūḫ. neler yaPdıḫ neler yaPdıḫ işde. bu sevye geldiḱ. o güne de şüḱür bu güne de şüḱür. hē allaha çoḫ şühür. seyyar satıcılıḫ yapacaḫ. bardāḫ. ġapımın önüne. arabanın üzerindeki eşyayı asıp şey yapıyoruz arabanın. şekerleme a bizim azeri olaraḫ. sıraya diziliyor alan gedir alan gedir.

Nasıl evlendiniz?

bēn asgerden geldim babası almacıyıdı ġızı ġaçırTdım.

Başlık verdiniz mi?

verdiḱ da. bin nira o zaman. tabi tabi hē. bizimkinnerde pek o kadan deyil dē bū kürTler ġaçırsa onnar da yirmi otuz kelle verir. eveT. tabi. yo yo yō öyle vala yaya. tenekeyi çala çalā. vala.

Neler ekersiniz?

eveT. boğda ekireḱ. arpa ekireḱ.

Başka?

55 başġa. yo yō. köye götürmüşdü. köyden de eyle geldī.

Türkü var mıydı?

yoḫ bizde türḥü mürḥü davıl zurna vardı. o düyün oldu mu zaman onnar gelir hē. evliliḥ zamanı işde evlilīmiz de eyi olmadı bizim. şimdi evliliḥ beyle ceneze o anın için ceneze geldi. düyünü paydus eTdiḥ. bir haFda falan.

60 **Cenazede hangi renk giysi giyilir?**

siyah. eyer genç genç falan olursa mesele olu ġızı allah kimsenin başına vermesin. on gün on falan başına siyah falan bālarlar. ondan sora açarlar. şimdi o da ġaḫdı.

Sakal uzatılır mı?

yoḫ bizde yoḫ. a bizde yoḫ. yo yō onnarı bizde. ceneze zamannarı eyle bişe yoḫ. eyle şey
65 yoḫ. bizde eyle şey yoḫ. başġa yōḫ.

Tarlayı ne ile sürerdiniz?

ġuruluḫ geşdi ya. öküznen. öküz camış var ıdı öküz vardī. şimdi onnar da ġaḫdi. dıraġdörler çıḫdı ya. mehelle aralarında işde beyle dolanıP. mesele tıraġdör sen gelirsen ekirsen piçirsen. döürsen. paran nedi. beş yüz. al beş yüzü.

70 **Teyze bilir mi tarla işini?**

yo yō teyze almancının kızıyıdı. yoḫ bilmir. zaten dörT beş sene. eveT. yerse yanı direg. bizim iki tene torun var. onnar büyüḥdür. çocuḫlar büyüḥdür. onnar. bēn benim çoḫtur. valla.

Nerdeler?

75 onnar burda deyil. manisada. manisa, ankara. polisler. yabancı eyle deyil. yataḫlarımız ayrı. doğuşumuzdan öyle.

Yoksulluk gördünüz değil mi?

sen de yigenimsin. bizim başımızda geşmiş dā. bizim başımızda geşdī. biz o yana geTdiyseḥ bizi ġavaladılar. eḥmeḥ fabrikasına girdiḥ. iki tene eḥmeḥ verdi heP yanıḫ.
80 yanmışdı yanmış.

Yanmış mı?

he valla. onu yidiḥ. aḫşam şeyde öretmen şeyinde mi yatırsız.

Evet.

aḫşam gelin buraya. e tamam dā. aḫşam gelin buraya. kadınnar da var hā. tabi. aḫşam gelersiz de ben size yerinize. valla sen beğnim kızımsīn. telefon da eTsen gelir alırız seni. sāT zatan yedi puçuḫ da ezen oḫunuyor. yarın gel. yarin gelīn. baḫın baḫın. buruya ġadar geldiniz.

Sağ olasın amcacığım.

siz de sav olun.

Konuşan: Selahattin GÜLEÇ

Derleme Yeri: Ağrı/Taşlıçay-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 17.08.2021

Olabilir mi?

insan halidir. yolda da ġalınīr.

Sağ olasınız.

siz de savulun.

Benim param var çok şükür.

ha var mı. allah eTsin.

Kendimi anlatabilmek adına o şekilde söyledim. Siz bana sadece gelenek görenekleri anlatabilirseniz sevinirim.

vallahī melmeketimiz budur. mesele işimiz yoġ. reşberiz. işleri pitirdiḿ.

Bir köyünüz var mı yoksa merkezden misiniz?

yō öyle merkezde. eveT merkezdeyiz. üş gün yedi gün. selahaTtin güleÇ annem. elli yedi elli sekiz yaşında filanım. evet. sabāh sāt sekizde filan gelirseniz daha güzelcene bir dinniyersiniz. eveT eveT burası tam otuz bir. otuz gün. annem o genelliḿle alevilerde. o tereflerdedir. burası ġırmızı etin şükür şeyidir yani. bugün öyle bir şey yoḫ. yarın işşalla bi ziyaret eT sen ane görecēn yani baya. yazılmışsa yanı oḫutur ya˛ı huca oḫutur. beş yüz vēn var. iki yüz veren var. hē tabi tabi. yemeyi işmeyi üş puçuh milyar. kız almışlar kız vermişler. valla abim ġonuşur yani biz de bilmiyoduġ. esgi tarihlerde o annatır yani. tüm. anam biz burdā yanı genelliḿle köylere gidiyoruz yani. ġaP ġaşşıḫ seyyar satıcı. işde yanı muTfaḫ eşyası yanı. aḫlında ne keserse yani. ġaP ġaşşıḫ, anama diyim ordan çaydan. leyen baya yanı. bir satışımız olur yanı. annem vala arabyla gidiriz. köy ortasında dururuz. işde bayannar gelīr. hayır hayır eylē. barma marmā yoḫ yanı. on milyonu verir onu götürürsen. yō şeker. para da verersin, şeker de verersin. bizde genelliḿle sebze yetişmir annem yanı. yetişir yetişir olmır. ekin eyi olur. ekin bu sene olmadı. öküz var˘ıdi. işşalla yarın elleh nesib ederse yarın da gelirsiz.

Konuşan: Memiş amca

Derleme Yeri: Ağrı/eleşkirt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

nerden gelirsiz.

Mühendis onlar.

ne müendizi.

Ziraat.

sen.

Ben de öğrenciyim dede.

nerde.

Kayseri'de.

iyi olur inşallā. işşalla ġazanırsın. yuva ġurarsın. çoluḫ çocuḫ sahibi olursun. allaha yalvar. iyi giyin. dünen iki tenesini ġovaladım burda. yırtıḫ mırtıḫ pantulu. çıḫ.

Haa. Yırtık pantolon mu? Benim eteğim var.

o ġadar da oje vurmuş. ya dedim ġardeşim ağrıda ne ġader oje ruj. allān verdiyi güzelliyi mi deşdireceḥsin ulan dedim şereFsiz. ben tükiyenin hepsini gezdim. sen nereliydin.

O Eleşkirtli.

hē eleşgirT güzēl. kösedağına çıḫdıŋ mı. ya niye çıḫmadım sen boşuna orda ġalıyorsuŋ. ben seḥiz on sefer çıḫdım. ārı dağına çıḫdım. ben dada çoḫ arḫadaşlarım. heP zeyirledi. yılan vurdu. ġayadan düşdü. amerkaya da giTdim.

Nereye gittin?

çıḫdım everesde. everes depesi. alp dālar, himaliye dāları. ne bölümüde oḫuyosūn.

Türk Dili.

eveT türḥ dili güzel.

(Amca diğer arkadaşlara soru soruyor)

eleşgirdin işinden misı̄n. sineh́ var. yücekapı tehlikelidir oranın adamları. hē biliyorum. bu nedir. ne sıgarası. o eleh́dronih́ patlıyor maTlıyor o ciğeri zedeliyor. vallahı zedeliyor.

Sen buralı mısın dede?

eveT eveT ben elli doḫuz senedir burdayım.

Kaç yaşındasın?

yeTmiş dörT.

Maşallah.

bu sana zarar veriyor. aḫciyeri pitih́ pitiriyor. hē oni nerden aldın. on sene oḫumuşsun yā. ya bıraḫ sıgarayı iş bunu işme. bu çoḫ tehlikē. bu aḫciyeri pitiriyōr. hoşgeldiniz. almayada yaşıyolar. doşlanT.

Dede eskiler mi güzeldi şimdi mi güzel?

vala esgiler karaḫter vijdan merhemeT. a şindikiler yoġ. hē buyur. sen ondan bişe annamazsın. gel sana şeker verim geT. eleykimeselām. babasının āzına sışım. a buyur buyur götür onnara da götür. hePsini ver onnara ki allah işinizi ras getirsin. al baḫ şeker verim sizē. oḫulu güzel oḫū.

Tamam. (Dedenin yanına başkaları gelir)

senin derdine çare burda yoḫdu. senin derdine çare loḫman hekim çare bulsūn. senin buralar ne oldū. yaredir heye. şarkı söyle hasdayım. allah şifa vere. sen söyle baḫım ne diycen. he hasdasısın allah şifā versı̄n. loḫman hekimin sultan süleymanın sende heş bişeyi yoḫ. senin āzın ġapansa her şey piter. valla senin o ġadar ġonuşuysan o seni hasda ediyur. onun derdini çeh́me. çimi ġazana kimi yiyē. onu bunun senin gibi derdini şeh́er. öyle biz kendimize ġonuşuyoruz. hē sende allah işini ras getirsı̄n. söylesenē derdini söylesenē. senin başına bişe olmaz dā ordadīr. üsdüme mi çıḫacan napacan. ahmaḫlıḫda. kimi ġazana kimi yiye. ahmaḫ olan onun bunun derdini çeh́er. derdini çeh́e çeh́e böyle ōmuşsun. nolacaḫ. söylē sen söyle. a belin ārıyor senin her tarerafın ağrıyor. belim ağrıyır canım ağrıyır. eyle gendine eyi baḫmıyorsın belin ārıyır. yeTmiş dörT yaşındayım benimki niye ārımıyor. bi çüba bi avusduralya. küba giTdim.

Dede Küba tam senlik yerdir.

şekerlerini vedin mi bunnarın. bölüşdür. sen böyle hepsini kendin alırsan hasda olursan. kaş çocuğun var. allah onnarla bereber ossun. ağlamayide bıraḫdirsīn. nerede fıransa. paris hē. ġaş sendir ordadır. dörT sene var. sen oḫuyomūsun. yılmaz güney benim arḫadaşım parisde. baḫ buruya baḫ. yılmaz güney. allah sizi işin gücün ras getirsin. işin ras gelsin. allah yolunuzu açıḫ eTsin. olacaḫ olacaḫ olacaḫ. eyi olacaḫ. valla. onnar nayn dedimi biTdi. ġorkma sönmez bu şaffaġ. senin sonun nolacaḫ. hasdan eyi olacaḫ olacaḫ. buruya gelennere heP dua veriyorum. heP dua veriyorum heP var ol eyvallah. ondan sora oturuyorum mikrofonu alıyorum kara buluTları kaldır aradan vay aman vay aman şarkısını söylüyorum.

Bir söylesene.

söyleyecēm bunnar giTsīn. sen o müziyi annamazsīn. sen onu annarsın. kamP yapmılar piḿniḾ yapmışlar. ras gessin. allah sizi kaza beladan korusūn. ona da allah hazreti eyibin şifasını versīn. menderesi idam eTdiler geşdi geTdī. haydı benim gözüm üsdünē. allah işinizi gücünüzü ras gelsin. bunnar nolacaḫ. bunnar orgeneral mi olacaḫ. gel sana dua ediyim parasız dua olmaz. allah görsen sen bana için için yalvar ben sana için için cevap veriyim. her yaşıyan cannı ölümü tadıcaḫ. nerden döneceyi belli dēl. sen güzel pitir oḫulunu. sen dürüşsün dürüş yaP. hē dürüslüyü elden ġoyma. mahşer de olsa gine aynı dürüslū̃ elden ġoyma. aseleTli adamın ġızı aseleTli olur. hē elli tene altın aTmış tene altın. ulan sen elli aTmış altınınan muTlu olacayın. sen mutsuz olacan. o ġuranda yasaḫ. diyor parası ya yüz lira ya beş yüz lira. beş yüz bi lirayı geşmeyceḾ. bunnar ne yapacaḫ. honnar fıransada. sana doa eT ben sana doa eT. çıkolatayı da aldın. geT allah işini ras getirsin dā. biTmez bunnar. sen nereliydīn.

Kastamonu.

kastamolu. kastamolu güzel. sarımsā güzel. onnarın şeyi de var yeri de var. güzeldir. görüyosun bunnar şindi avrupada. altında. yav o ne yaPdīnın farkında deyil yā. o denize düşmüş yilana sarılıyor yā. hasdayım belim de ārıyor. ya bazi bu cinden çıḫmadan neyden annarım. hePsinden annarım. her şeyi bilmem. yalnız iki okuyacan bir dinneyecen bir söyleyecēn. bu hasdaneyi geşse doḫdurun başına çabuḫ ossun. vallaha billaha yā. ya o günü giTmişim ağrıyā. ya adam pırefesör adama deyor doḫdurunuz heP bilmiyosuz. ulan pırefesör ulan. ola dedim eşşeg ōlu eşşeg. ola o pırefesör olā yirmi sene anca pırefesör olmuş olum. pırefesör deyo bilmiyor dā.

Dedem öyle işte dedem. Eski zamanları öğrenmek istiyorum.

hē oḫū. esgiden eyleydi. esgiden güzellig namus haya merhameT. hürme, saygı var ıdı. ama dā şimdi kaḫdı.

Eski bayramlar nasıldı?

esgi bayramlarda yumurta verirdiler. şeker verirdiler. çikolota verirdilēr. erişde verirdiler. kete. iğdē, üzū̄m. her şey veriyordıḫ. şindikiler yōḫ. ġurbanı kesio gendisi yiyo. gariban dāğıtmıyor. burda diyor kī̄ komşun aç iken sen toġ yaTdığın zaman alamazsın. ama bizimki ġoyur dolabā tereflerini de yontuyor onu gönderiyor. allah o ġurbanı ġabul eTmez red ider. müşlüman müşlümana gerekeni yapması ilazım. doğru olma. başTa insan dürüş olması ilazım. allah ġorhusu olacāh. birez vijdanı da olacāh. baḫ çocuḫları çoḫ severim. çocuġlara alıyorum bu şekerleri. onçin baḫ şekeri verdim. onnara paylaşin gedin. siz dediğinizden ben bişe annamam. benim dēdimden siz annamazsınīz. çünkü siz dediyimi yapacaḫsız. aynı camış gibi. camışa dediler ana mıyım baba mıyım. camış biliyosın. manda. hē ben neşeli olmasam çaTlarım ulan burda. o adam geliyor namazını çalıyor ula. he namazını veriyosın. baḫ burda namaz ġılıyor. ulan ġuranı çalır ulan.

Böyle insandan ne bekleyeceksin işte.

sen ġuranı ni çalırsan. beni affiyleye. geçiyo hapse düşdū̄ zeman savcıyı hakimi ġandırmaḫ isdiyir. savcı eşşōlu eşşeh́. ben senin ġadar biliyodum. ben yemişim. dörT yüz elli maddeye ezbere biliyorım. sen bana hayatı ō̄reTme. savcı bey biz tererüs deyilim. terörüs olmasan burda ne işin var. hacıbayram camisine mi geliyosun. burda bir savci var onu çoḫ seviyorum ben. sinirlidir aynı benim gibi. hiş haĶsızlī ġabul eTmez. o günü burda adam öldürdüler. adama otuz sekiz sene pıçaḫ vuruyo, adamın da ġafasını kesiyor. bi de ġafasın üzerine daş vuruyor gözlerini de çıḫarıyor pıçaḫnan. o adam mı. adam mı bū. bunu yaPmaz. onunçin avrupada bize diyolar müslümannar böyle böyle böyle deyī̄.

Dedem sen Karapapak mısın?

yō ben azeriyim.

Azerisin?

tabī̄.

Hangi köydensin?

daşlıçay merhēz. benim babam burda otuz sene mıḫdarlıḫ eTdi iki dene de belediye reyislī. ben elli doḫuz senedir burdayım.

Dedem Karapapakla Azeriler arasında ne fark var?

ġarapapaḫ dehlikelidir.

Hangi açıdan?

her açıdan. ġarapapaḫlar tehlikelidir. ne ateşe ne yanaşmazlar. onnar öyledir. ġılışdaroğlu, tamer genş de eyidir. tamer genş öldū. parti güzel deyil. mesa ben dedim namuslu yaP vazifeni. isdersen sana ne desinner. gül kötü olmaz. gülün de ġıymetini gül bilceh́. genşliḣ elde olmadı mı geTdi mi. o cünü burda ġavġa eTdiler ben olmasaydım on kişi öleceh́di yā. çalmış. o da bedava ola. o da gelmiş. ōlan şeyle vuruyor demir boruyna. o da ona çekişle vuruyo. ayri köyde.

Bu insanlık mıdır dede? Dedem bana bir türkü söyler misin?

söylüyüm mü. ne zaman gidiyusun ārıdan.

Belli değil dedem.

yi gez iyi gez. burayı iyi bi ōren.

İnsanları görüyorsun biraz anlatır mısın bana?

neyi annatım. ya ne annatım. gördüyüm ġadar görmüş. ben bunu annaTsan bu böyledir.

Eskiden insanlar ne yapıyordu, şimdi ne yapıyor?

esgide insannarda ölüme saygı misafrperverlig var ıdı. şindi yōḫ.

Siz nasıl geldiniz Azerbaycan'dan buraya?

azerbeycan deyīl. bizim anamız da babamız da dedemiz de doğalı buralı, yerli. taşlıçay şeyiyiz. taşı bura. dedem ben babamı gördüm dedemi gördüm. dedemin dedesini gördüm. hē dünyayı heP gezmiş.

Dede sen Yılmaz Güney'in arkadaşı mısın?

yılmaz güney, behceT baḫ oFlu ismayil. baḫ oFlu ismayille oFlu hasan kardeşidi. birbirine uymurdular. oFlu hasan adam gibi dörT dörTlüh́ edamıdı. oFlu ismayil. behceT

cantürḧü devleT öldürdü. üyuşdurucu. baḫ. a şindi ele bāḫ. ben bunu oḫuyum. zarar gelmez. nası zarar gelmez. alkol ve uyuşdurucu kötülüḧlerin anasıdır. anasī. ne güzel konuşuyoruz deyil mi. allah talıb erdoğan işini ras getir. onnarı eTmesin uyuşdurucuyu satarlar. namussuzluḫ ederler. adam ġacırannar. o yannış yapannarı. bu da bizim bacimizdir olur mu. kötülüḧ yapsam. sen nireliydin.

Adana.

adana. neresi osmaniye.

Adana. Sarıçam.

hē adana sarışam. yumurtalıġ. dörTyol. yılmaz güneyi. adam deyidi ki zerhoş udu. kadınnar fatoşa demiş ben dans yapacam. ele dur. ikiram ediyor. berdig onnara berdīg. başımızdan deF eTdi giTdī. urda her hasdalıḫ var. urda virüs de var.

Allah Allah.

tabi yā. ben baḫdım. sen çoḫ ağrıyı mağrī sorma. ağrıyı sorarsan zarar edersin. sen oḫulu oḫu. kendini kurtarmaya baḫ. sen hoş geldīn. devletini bayrānı seven adamlar. memiş amca güle güle otur. bu sana layıġ dedi. oturyorum hē şey ediyorum.

Konuşan: Gülistan TAŞDEMİR

59

Derleme Yeri: Ağrı/Taşlıçay-Geçitveren Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 10 .04. 2021

kėdi keç. anangil ne. ḫoş geldī. çinar çinar ha. ne diyer songül. nėrede ūreTmen. kızım nerelisin. adanalı. tamam adanalı. gel buruya yanıma kel buruya. gel bilgilerim görüm ne var ne diyim onu da yaZ. gel böyle. otuy yanıma. niye ona yazajaḫ. telĭfunnan yazajaḫ. yaz neyini serkeylemen ḱáğızna eline ḱáğğız al. eliŋe de kelem al, ḱáğğızınan da yaz. esgiden de biz ẻyle deyirdiḯ annadīŋ. k̂áğğıznan. o da maŋa gelir. oğlumuz eşgere gedirdi. anā derdiḯ can ana bilgiyi al oruya. ne yapırsan. ḱáğğızna bize bir meyhdub yaz gönder. ḱáğgızna ḱáğgızınan yazırdıḫ. oğlumuza meyhdub gönderirdiḯ annadıŋ mı. çağgız meyhdub yōḫ. he annasın dā adana çoḫ bilenēliF. ondan sōra ġurban olum. kızımızı ere verirdiḯ. kız ere verirdiḯ. kıza çehiz isdiyirdilēr. kıza çehiz isTiyirdiler. Ḳıza ne yapaç̲iyíḫ. yun alaç̲iyíḫ. yunu neyinen yapaç̲iyíḫ. daraḫnan. darıyaç̲íyıḫ. ondan sora teşinen de eyirejiyiḯ. ġıza çoraf onnan yapaç̲íyıḫ. Çėhiz çoraḇı annadıŋ. a oda orası. cehez dedīmiz ġoyuruḫ sandıgına. onu puhçuya ġōyduḫ. cehizdi da. ġaynatası varsa ġaynenesi varsa. görümcesi varsa. üsdüne çoraP ġoyuruḫ. esgi çoraplardan. eKmeg ebbeK. indi ebbeK neyinen pişir. ebbeḯ neyinen pişir aha çamırdan tendir yapırıḫ. annadıŋ. çamırdan tendir yapırıġ. tendir pitir. pitennen sora ḫāmır yapırıḫ elimizde yoğururūḫ. eKmēK ebbeg ekmek yoḫ ebbē tendire yapırıḫ. nēynen yapırıḫ. refete irefetemiz var. irefeteni[n] üsdüne ġoyuruḫ tendire yapırıḫ. ebbe yoġ.

Tandırı nasıl yapıyorlar?

tendiri samır getiririḯ. topraḫ. çölden, düzden aha tendir torpaḫ yeri var. tendir torpaḫ yeri. merdiḯ deyiriḯ. küy var. arabaynan. öküz arabası. ġuşurduḫ onnan gedir ordan çamır getiririḯ. topraḫ. çölden düzden aha. torpaḫ yeri var. tendir torpaḫ yėri. mērdiḯ deyiriḯ. arabayna öküz arabası ġoşurduḫ. onnan gedir ordan çamır getirirdiḯ. torpāḫ. torpağı ısdadırdıḫ. ısdadandan sōra da eyā̆ḫliyírdíḫ. eyáğımıznan eyā̆ḫliyírdíḫ. tendirin yerini bẻyle ġazırdıḫ kuyu kimi. tendiri oruya. oruya çudū orda kendir ġoyurduḫ. tendir pitenden sora ġızım. onu tendiri ġalīyırdıḫ tezeḯne tezek bilirseŋ mi. heye anna. tezeKden de kendiri ġalıyırdıḫ. tendiri de eyice da çamır edig ġuruduruġ. pişiririK ebbeg ġayırırıġ. ebbē de ḫamırı yoğururuġ ḫamırı künde kütündeyiriK gediyir tendirin başında otururuḫ.

yasdıliyírī̱ bėyle böyle ya lavaş pişirir ya bėyle bėyle ġazana pişiririń. tendire vururu̱. a bu da bizim tendirimiz. eKmēmiz. a teşinen de teşinen de yunu eyirirī̱K. keşi bilirseŋ mi ne onnaŋ da teşinen de yunu dariyírdıu̱ eyirirdiń a kıflara cehiz yapırdıu̱. o da ay ġurban ōlum. esgi zadıŋ zaTı o. nehre. nehre hazır nehre var. bizimki tau̱da. tahda nehriye. ġatıu̱. yogurT you̱. ġatıu̱ı töh́ürdüh́ iPnen de asırdıu̱ duvara. tahda nehre de bėyle böyle böyle böyle çau̱lıyirdiń. āzına açı bau̱ırdıu̱. a böyle bau̱ırdıu̱. yağ olub bu. yağ olan da getirirdiń kazana töh́ürdüh́. yagını alırdıu̱. onu da ġoˬurduu̱ ocau̱ ġalıyırdıu̱ tezeKde. ocau̱ ġalıyırdıu̱ onu da çürüdürdüh́. imdi lor dersin bizde şor. onda şor yapırdıu̱. yagı da alırdıu̱. nehrenin üzünne. aha onu da yağ yapırdıu̱. bizim esgi modamız eyle. yeni modamız nasıldı esgimiz eyle ġızım. eyle göürdüh́ apadan dededen anadan. eyle göürdüh́. eyle böyüdüh́. eyle ġız ere verirdiń. eyle evlendirdiń. ġız da ere gediń. indikilerde koca. koca yokidi. ere. kızları da ere verirdiń. o zamanda başlıu̱ var‿ıdi. az para çou̱ para you̱. onu da alırdıu̱ yatau̱ yapırdıu̱.

Başlık parası mı?

başlıu̱ parası ne alırdıu̱ az alırdıu̱. her gün ġıru̱ kiloydan döşşeh́ yapırdıu̱. yün döşşeh́. annadın mı. dörT kiloydan yorgan yapırdıu̱ çiF kişiliń yorgan. iki kiloy yarımnan da uzun yasdıu̱. iki puçuu̱dan da ġırleT. ġıza cehiz. on ġıza da o zamanda halı malı you̱ıydi. kilim milim var‿ıdi. kilim var‿ıdi. a kilimin üsdüne sērsin. ondan da ġoˬurduu̱. aha kız o da kızın çehizi. ne şarkı bilirem. dilini bilirseŋ. annıyirsen eyle.

Anlıyorum.

kızım herhalde baban seni ġocuya vereceyh. hele dur türkü mü dėyim hele yaz. yaz. baban seni ġocuya vėrir geTmiyirsen sen gediyirsen. baban vermir. ġız deyir. baba

ben kaldım karannıḴda

ben ġaldım karannıḴda

ecel beni vererseg

yatarım samannıu̱da

hele dur.

potun bağım üzüldü

bağla nışannım bağla

eyaġġabīm üzüldü

bağla sevdiyim bağla

beni verirler yad ellere

ağla sevdiyim ağla

yaḫşıdı mı. bunnar. vermirdiler dā. indi bun için dedim dediler. dediyidi. allah saḫlasın. daha ne söyliyim ġızım. türkülerimi de söyledim. tamamdı mı. aha türküleri de söyledim.

Hangi köydeydiniz?

biz mī.

keçiTvėrēn.

Geçitveren mi?

hē daşlıçaydan .

Doğma büyüme buralı mısınız?

yoġ. doğma büyüme oralı keçiTveren. he he dōma büyüme ġocam da orda özüm de orda. çocuḫlarım da orda böyümüş. orda vermişim. üş tene kızım var. üş tene ġız he. biri ısdambūlda. men verdim. kızlar sergi sermedi. özüm vermişem kızları. iksi de izmirde. birinin eri gardiyan. a kızın özü zatán halk ētimde çalışırdı ġocası. özü millēTimde çalışırdı ġızı annadıŋ mı. üş de ġızım var. birinde gardiyanda, birinde kızım emeḱli oldu. otuz sene devletin ġapısında ġaldı. izmirdeki. o da emeḱli oldu. onun da üş ġızı var bir ōlu var. oğlu da hele evlenmiyir. kızımın annadıŋ. o biri kız var. o da üreTmenniK yapır himdi. a tamam mı a ġızım. a ondan sora kızımın biri ısdambılda. o çoḫdanaġ ġocası ölüg onun. şükür ikisi izmirde iksinin de ġocası var. a birinin yıldız ġızım var küçüḱ ġız. onun da iki kızı var. oğlu olmadı ō͡yreTmendi iksi de. he allah işinizi ras gessin. aha bu ay kızım ay ō͡yreTmen. bu da bu. babana de yaḫşı mı.

ben kaldım sen baba

beni ver sevdiğime

babam vermese

baba beni ver sevdī͡yime

yarım kaldı sandıḫda

ben kaldım karannıḫda

benī ver sevdīyime

yatārım samannıḫda

saman doldururlar hā oruya. bilirseŋ samanı da. babana da oni de seni ere versīn. meni vermezsen gediP samannıḫda yatacām.

eyaġġabı üzüldü

bağla nışannım bağla

beni verirler yad ellere

ağla nışannım

baban da başġasına verir o da ağlıyir tamam mı. nağıl.

Eskiden ne giyerdiniz?

can. esgiden tīyre. enetīyre. gendim tikirem a. gene de gendim tikirem. hak derdi makinede tikir menim elim Terzi gendim tikerim. a dēyre bu da diyre. ha pu beyle gelinnere de ġırçın var ıdi. potúr. gelinnerinkini de bėyle ġırçın ġōurduḫ. ġırçınnı tikirdiḯ gelinnerinkini de. aha esgi bilgimizde o. tendirde pişirirdiḯ. ele çamır ġayırırdıḫ. çamırdan sonura da hamır edirdiḯ. çamırdan sora da eḯme yapırdıḫ. geh lavaş olursa geh onnan yapırdıḫ. geh böle böle tapan tendire irefete var irefeteynen tendire vururduḫ. ehe düyün. nasıl evlendiḯ. düyünü de kızımızı verdiḯ mi. bir ineḯ getiresiniz. men ġaşdīm. ġocamı ġaşdım. men sevdim ġaşdım. heÇ zat görmedim. a kızlarımızı da verende dērdiḯ. a kızları verende de dērdiḯ bir ineḯ geleceḯ. eḯdiḯ kızı toya. annadıŋ mı. bir ineḯ geleceḯ. bir çuval un gelejeḯ. bir teneke yağ geleceḯ. bir torba şeker geleceḯ. e kızı ere veririḯ. başlıḫ da o zamana ne verdi īrmi. īrmi bėş beyle. aha onu da ġızın başlığından alırdıḫ. gendisine yataḫ yapırdıḫ. aha yataḫ ġayırırdıḫ. yataḫ verirdiḯ aha ġız. ġayn o zaman da var ıdi. ġaynnara ġazaḫ örürdüḫ. ġayınnara çoraḫ örürdüḫ. ġaynatıya çoraḫ örürdüḫ. ġayneniye çoraḫ örürdüḫ. yeleḯ yapırdıḫ elimizde. o zaman da o var ıdi kızım.

Evler nasıldı?

evler de esgiden çatı matı yoḫ̄ydü. daş evleriydi. a daşdan tiḯirdiḯ. ahır da daşdan idi. ġōyunu salırdıḫ o da daşdan. gendi evimiz de daşdan. üsdü torpaḫlı daşdan. a himdiḯ tüm çatı oldu.

Kış günü, kar falan yağdığı için çatıdan su damlamasın diye ne yapardınız?

imdi çatıdan. esgiden çatı yoḫuydu deyirem da. damın üsdünü damlıyancıġ onun üsdüne çoḫ torpaḫ dökürdüyh. o zaman çoḫ ça˯ır ġayrırdılar. ġar yaganda da tapannan töḣürdüler. çalgınan süpürürdüler. ġar ġalıf damlamasın dėye. he o zaman da eyleyidi. indi de her teref çátídı.

Ne ile kürüyordunuz karı?

karı mı tapan. ha tapan var böyle tapanna onnan kürüyüdüḣ. buğdayı kemineynen sürürdüḣ kehni. kem ġoşurduḫ. e harmanı geminen. geme ġoşurduḫ üş tene mal ġoşurduḫ. onun üsdüne o küleş onnan saman olurdu. savan olandan sonra yaḫırdılar tıġ yapırdılar. tığ yapannan soŋra da şalıynan ürüzgar esen de şanıynan soğururdular. buğda bė̊yle çıḫırdı samannan āʸrı çıḫırdı. ekinimizi de eyle buğda ekinimizi. aha o. motor zatı yoḫū̄ʸdú. çüFTnen. motor yoḫū̄ʸdú motor zaTlar yoḫ yoḫ. bizim zamanamızda kız zamanımızda o yoḫū̄ʸdu. gelin olan zamanamız ō her bişiy çıḫdı.

Dokuma yapar mıydınız? Halı tarzında?

halı pilenner toḫuyurdu yunna. ġoynu yunnu eyirirdiler. daragını daríyırdılar. gendileri yapırdı. o halı Pilennerin. gendisi halı toḫuyordu. bilmiyenner de toḫumūrdu.

Sizin köylerde hangi bitkiler yetişiyor?

ne yetişir.

Hangi ağaçlar, çiçekler yetişiyor?

bizim köyde agaş kuru agaşlar var başġa çiçeḣler yoḫ.

Kışın ne yakıyordunuz?

tezēK. tezeK herel. ġōòn tezē.

O tezek nasıl yapılıyordu? Bekletiyor muydunuz?

dışarı tökülür ya. tökülürdü orda ġuruyanda onu kesirdiler. bėllēn bėllēn kesirdiŋ bėlnēn onu kesirdiler. ġurudurduḫ ġalaḫ ġalaḫ yapırdıḫ. ġōòn tezē. ġoynun yerini kesirdiK kurudurduḫ kuruyurdu. ġōòn tezē. a kışta sobada ġo˯un tezē yanırdı. mal tezē de tendürde yanırdı. sobada yanırdı.

Kışları nasıldı?

aynı kışlar çoḫ çoḫ. ġar eyle yağırdı eyle yağırdı yağırdī. dışarı çıḫırdıḫ ġapıdan yer bulamırdıḫ malın içine gireK. belnen kürēnen ġapısının āzını temizlirdiḱ. içine girirdiK. he kışın da eyle olurdu.

Eskiden yaşadığınız anınız var mı?

esgiden. anniyiram anniyiram. naḫıl. nağıl herkes övüne dağıl. aha o da nağıl herkes evine dağıl. gáz lampası. gaz lampasını buruya doldururdun gaz lampasını oruya asırdım. oturur orda tikiş tikirdim. annadıŋ mı böyle dēyre tikirdim. kömleK. işleme işliyirdiḱ geneFce. genefce işliyirdiḱ var‿idi. yoḫ ġızım o zaman ġenefce de var‿ıdi. yásdıḫ işliyirdiḱ. karolla karolya yasdıḫ. yannarına ġırlēnT işliyirdiḱ hē. var‿idi o zamanda. a onnar ġaḫdı. ġanefcede işleyen yoḫ.

Hangi yemekleri yapardınız?

hangi yemeḱleri. hengel yapardım bir haşıl yapardım iki. erişde yapardım üş.bulgur, yarma yapardım dörT. haşıl ġayrardıḫ hengel ġayrardıḫ. haşıl ġayrardı. erüşde püşürerdi. yarma püşürerdiK.

Erişteyi nasıl yapardınız?

erişdeyi de hamırı yoğururduḫ. hamırı yoğururduḫ. kesirem. sana da kesim. yanı o zamanda ġarılar yığılırdı dörT ġarı. o bir o bir birbirimize kesirdiḱ erişde. dışarı kendi iP bağlıyırdıḫ dışarı. sȭüTlerin arasına böyle. tışarı serirdiḱ tışarda kuruyurdu. alırdıḫ onu önjeḱ ġoyurduḫ. tezeḱde dışarda. saj üsdüne ġoyururduḫ. otururdūḫ onu ġoyururduḫ şarjda erişdeye. çoḫ yandırmıdıḫ. az ġızarırdı töḫürdüḫ. erişdiyi de öyle yapırdıḫ. zatan yarmıyı da ġazanda ġaynadırdıḫ. ġazanda ġaynadırdıḫ. pişirdi ġurudurduḫ. götürürdüḫ dērmene. dērmende de çeḫdir. onda dērmen yoḫ. kirkire. kirkire o. dērmen bizimki onnan‿idi. kirkire. kirkirede de yarmıyı sekirdiḱ. böön sana çeḫirdiḱ böön bana. arḫadaş birbirimize. kiminin üş tene kiminin dörT teneḫe yarma. annadıŋ. bir ġorlar. bir ġorlar bẻyle bẻyle. bir ġorlār bele.

Taş mıydı o?

daşdı aşşağısı da daşdı. altı da daş üsdü de daş aha bu ġader. aha baḫ bu büyühlühde. onu tuturduḫ. böön sen baŋa yardım eyliyirdin sana yardım eyliyirim. menimkine helbır var. onnan eliyirdiḱ. soğururduḫ. götürürdüḫ. sabah yapırdıḫ biyle. a bizim bilgilerimizde esgi zamanamız da eyle ġurban olum hē.

Diğer yemekleri anlatabilir misiniz?

can. diyirem de yimeĥlerimiz esgiden. yarma pişirirdiĥ bir. haşıl çalırdıḫ. esgi yemēmiz bu da iki. erişde kesirdiĥ de. haşılı yarmıyı ġōurduḫ ġazana. annadıŋ mı o da külfete göre adama güre. çoḫ mu ġoyulacaḫ. az mı ġoyulacaḫ. üş adamıḫ az ġorduḫ. çoḫ adamıḫ çoḫ. o yarma eyce pişer. pişennen soŋura unu getiririK. un. bildiyin un. bir tabaga. keme kem diyirdiĥ keme un ġoyuruḫ. su töküy. ġaşşıḫnan beyle beyle beyle beylē eyce unu öğülür. ġayniyır da yarma ōğn içine töĥürdüĥ. yarmanın üsdünde. onna o ġayırırdıḫ böyle töĥürdüĥ. onu da kaşıkna böyle böyle ġarıştırırdıḫ. eyce pişirdi. getirirdiĥ ġavlara ġōurduḫ. ġav diyirdiĥ de o zaman. ġavlara ġōurduḫ. ġavlara yağda. ineĥ meme yağı diyiriĥ. meme yağı. onu töĥürdüĥ. beĥmez töĥürdüĥ. haşılın üsdüne. annadıŋ mı. onnan da töĥürdüĥ herkesin ġavı böyle ayrı ayrı. yoḫ ġalabalıḫ olanda çoḫ töĥürdüĥ. başına yığılırdıḫ. ġarabalıḫ olannarda. ah yemēmiz beyle olur. esgi yemēmiz anca.

Tatlı biliyor musunuz?

yoġ yanı. o zaman tatlı paḫlava maḫlava yoḫuydu. onnar yoḫ o zaman. ondan sōra her bişiy onnan sōra oldu. işiddiŋ. çocuḫdun. deyirem aymudun gel otū. sen bana aymudun diyirsen. o zaman çocuḫlara gede ay kede gede gelurdu. babası gelende kaça ġaça babası. esgiden annadıram. baba nenem maŋa deyir kede kel otu unudu. ha onu annadır baḫ baḫ. onu annadır. şarkı yadımdan çıḫıP geTmiş şarkı. mahnı hepsini bilirdim. mahnı ẻyle mahnılar bilir ẻyle mahnı. aşıĶ cevdeT. masaya deydi. ağlama ağlama.

Nenem?

can.

Geçmişte yaşadığın anını anlatabilir misin?

hele ġurban. küçüĥ zaman. oyun oynıyardıḫ. ġōn ġurT. tüzülürdüK dal dala. ġo˅un ġurT aha ġo˅unun birini ġoparTdıḫ. dal dala gedirdiK. kızlar üzülürdü aha ġo˅unun ġılını ġopartdıḫ. aha ġoyunun birini dolanırdıḫ yallı gedir. aha ġoyunun birini ġurT ġoparddı geTdi. aha ġoyunun birini ġurT ġoparTdı geTdi. saray tanıyırsan ġomşumuzdan sara, sultan mēn, nafiye. ondan sonra irebiye, nafıya. o zamanı deyı. aha eyle oynuyurduḫ ġurban olūm biz de. ġōn ġurT oynuyurduḫ ġo˅un ġurT.

birden pāÇ

geldim ġāç

aha kızlar nerdedir

arḫadaş gizlenir. annadın. arḫadaş gizdenif annadīŋ.

birden pāÇ

geldim ġāÇ

oruyu buruyu gerdirdiḿ kapīn arḫasında bulurduḫ. başġa da oynuyurduġ.

nay nay nay nay köççeri

ay nay nay nay kóççeri

kel tutaḫ bir cıÇçeri

ay nay nay nay kóççeri

a o da mahnımız.

Çamaşırları nerede yıkıyordunuz?

çamaşırı o zamanda o zamanda çamaşır Tışarda ojaḫda su ġoʸurduḫ tezeḿnen. leyen var ‿ ıdi. leyene ġorduḫ elimizinen aha leyende. banyo yapajiyídíḫ ale. su yoḫdu hardan alaḫ. var ‿idi sabun. sabun var ‿idi. beyaz sabın da var ‿idi. yeşil de var ‿idi. su ġōyurduḫ da yaḫanajiyıḫ banyo yapajiyıḫ. ojağ ġaliydıḫ tezeḿnen a banyo da kızırdı. erimiz de çimirdi özümüz de. o ısicakınan tamam mı. ah o zaman bẻyle nehrede tahdada yaḫıyırdıḫ leyende elimizinen yaḫıyırdıḫ. aha indi çamaşır diyir. paltarımızı elimizinen yakıyirdıḫ. tışarı da ip asırdıḫ. tışardan da tışarı da asırdıḫ ġuruyordu orda. soba da yoḫ‿udú. bir tendür‿idi. tendür orda yanırdı. yeddi adam da tendürün başına düzülürdü otururdu.

Çocukları kim doğurtturuyordu?

ben.

Sen mi?

hē ebe köy ebesiyem. o zaman hepsini bilirem köy ebesi. doğurdular. sancılanıf. sancılanıbda doğum yapacaĶdı. ġonşumuz o bu o bu aha cedirdıḫ sancılanıb. ġarnına baḫırdıḫ hele sancı keçib mi keçmiyib mi. aha baḫırdıḫ su geldi de ġadınnan. su gelende beyle aha beyle ġo‿urduḫ yere. ġuru yere. altına kül diyiri tendir külü. o tor kül. onun böyle altına töḿürdüḿ. ġarıyı da beyle oturdurduḫ. dalında da bir adam beyle otururdu. aha bende de ġavaġında otururdum. doğum yapan. aha ḥeyirli ıkın ıkın ıkın başmaḫ

yoḫdu. yanı ġarınına basım edīm yoḫ. ıḫın ıḫın arḫadaki de arḫada oturur. aha doğum yapırdı çocuġ yere tüşürdü. altına tüşürdü. a bẻyle bi bezin üsdüne ġo˯urduḫ. onun üsdüne. a onu küvēni kesirdim. ėşi var da ġadın ġarnında. on çocuğun kövēni keser çocū o beze pürenar ġordum. ġadının zadınna burdan basırdım beyle. irehimde eşini. onna sōra da basırdım. o eşi gelir düşürdü. a ġadının da belini bağliyırdıḫ. birez altına kül ġarnı ısısın deye. kendiriŋ külü. sobaġ aliydig. soban. onna da ġadının altına birez ġōurduġ. ġanama manama gedir onnan sora onu ġaldırırdıḫ. teri silirdiḱ ġaldırırdıḫ yatağa ġorduḫ. altını neylon seridiḱ. çul seridiḱ. palas seridiḱ. o zamana ġızım. seridi ōŋ üsdünde yatagına ġorduḫ. eha ġundagı aha ġundagı da alırdıḫ da nene çimizdiridiḱ ġundağı da. bizlirdiḱ çimizdiridiḱ. köveni bağlıyirdıḫ. köve tüşende de gedir baḫırdım kōveyine. yaḫın ġonşunun. cedirdiḱ. kövehde. aha ĝözel. ağzı açıḫ ossa. hindi diyırlar mekruh. ağzı açıḫ böyle o ġarayı andırırdım. ġara dal böyle kövēnde. sen sağ men de salamaT. cenaze de yaḫamışam. iyirmi sene yaḫamışam. yīrmi ceneze yaḫamışam belkė. ölüden. indi aşevi maşevi çıḫıF da önce yoḫuydu. getirirdiler onda eş işde tişarıda ġapıda. ġapıdan bir tahda ġo˯urdular. böyle uzun bir tahda. a onun dışarda da ġuflu ġazan deyim işde böyüḫ böyüḫ ġazannarda su ġaynıyīrdi. üş dörT adam suyuhluyurdu. he men de elime elduvan birer dene bağlıyırdım. içine de o zaman imdi lifinen yuyuluf o zamandı sabın doldururdular onun içine. annadın bi elimde sabın bi elimde. sağ eliminen sabınnıyırdım. sol elimnen aşağısını sağ elimnen yuḫarsını. yaḫiyırdım. cinazı annadın. o sabun piten saḫunna. sabınna saġ terefini sürtürdüm. sol terefin. ilK önce çinaziyi uzaTtıḫ mı. tehretini cinazi ilK önce tehretini veririK. tehretini verennen sonra ağızına, burnuna, ġulaġına, başına. sağ elimizinen da. yuyan adam annadıŋ. onu verirdi. ondan sol ġolunna. savınna saġ terefin sol terefin. yannımızda da adam olurdu. ġuvveTli adam olsa yardım eyliyir. çevirir. yuyurduḫ. toz diyirler. onnan da kefinin içine verirdiler. ha onnan da cinaziyi buralarına dökürdüḫ. irkeḫleri yumurdum. ġadınnarı. memesine meması var. bezi var altına onu tuturduḫ. kefine ġo˯urduḫ. bahşını bağlıyırdıḫ. başını bağlıyırdıḫ.

Bayramlar nasıldı?

şeker bayramı oruş bayramí. oruş tuturuḫ ahā ġurḫanda ġurḫan orucu tuturuḫ. ġurban eti gelir. bu geder onnan orucumuzu açırıḫ. bayramda da şeker bayramı. şeker bayramı olur. bayram bayram. eyle mi geziller eyle mi geziller. aha şekerden birini alırıḫ bayram günü ağzımıza. aha onda da çoḫ gezirler. indi ġahıfda. evliseŋ misin. evli misin. allah ḥıyır versin ġızım. heyirli uğurlu ossun heye. aha böyle esgi zamanamız böyle. küçüḫ

zamanamız beyle geldi ele geTdi. ele gem sürürdük. ele hırmān gel. tarlıya gedirdi. tırmığa gedirdiḯ, çalıya gedirdiḯ. çapıya gedirdiḯ o zamanımız. bizim zamanamız beyleydi. şükür ana baba var ile. ey şüḯür şüḯür. erkek ġardeşiŋ. eyi allah. kız kardeşin. eyi allah saĶlasın. menim kızlarınkide ẻyledir. o böyöḯ ġızıŋki üş ġızdı. bi tene ōlu oldu. yıldız dedīm küçüḯ ġızdan. ōlu oldu oldu ġarnında öldū̄ zeherledi. içi ġızı da onun var ōreTmendir. ōreTmenniK yapıllar. kız ordan gelme izmirde burdan da tayını çıḫıP. üÇ senedi burda ōreTmenniK yapır. adana. adanalı adanalı.

Neden size Karapapak diyorlar?

kaparapapaḫ mı bizim karapapaḫ nedir. ecemler var. şiyeler var. şiyelere. o şiyelere bizdensiŋiz mi onnarın yanı mezhebi ayrıdır. bizimki ayrı annadīŋ onunuçu ġarapapaḫ deyirler bize. he yanı biz namazımız onnara uymūr. onnarın ki bize uymur. annadīŋ. ama dilimiz danışmagımız. biz ġarapapaḫ ayrıyıḫ. ġarapapaḫ. onu annadır da heye. o bizim ki. onnarın ki. heye. farzı sünnet ȯnnar yoḫ. yanı danışmağımız. namazımız adımız birbirimize uymır. hindi keçiTverenne taşlıçay var. biz ġarapapağız daşlıçay orāda. hē karapapaḫ. tamam dinner. kerdeşiniz evlenip mi beker mi irkek. ėrkēk eyi şükür şükür. anneŋ babaŋ gelinin yanında mı. a himdikinner allah irazi ossun ġayneniyi sevmirler da. şükür. otuz senedir. ya geli. ya ġaynene. otuz sene. bir oğlu da indi kızım. ordakı kızıma deyirim yazıḫsa. öylendi deyir ana ayru öv tutacām. ne menim dilim ona deysin. oğluma tutacam diyi. aha diyi ġocamna oturacām. parası. gelinner ora gider mi. hindikiler. bildiḯlerim oldu annaTdım ġızım yanı çoḫ. gelinniḯ zamanımız. oşuġ oldum ġaşdīm. ah o zamannarımız aha onnarı da sana annaTdım. valla durum ne bilēm ġızım seḯsen de varam. doḫsan da varam. doḫsan beş de varam. yaşımı gizledim mi. zatan. ġocuya geden de. dizim amalıyat oldu. gelinnerin üzünü alırdım. gelinnerin ġaşını alırdım hē. üzünü alın. şükür. o zaman da ben alırdım yanı gelinneri. gelinnerim berbere geTmir mi ya berber yoḫuydu.

Hastalıklarda hangi ilaçlar yapılırdı?

can. ne dediŋ. ne deyirseŋ. ilaş ne. şoförün arvadı. indiki yemeyi esgi yemeyi. hindiki yemeḯleri hepsini gendi yapır. hindi yemeḯleri. ġoyunumuz var ‿ıdı ġuzumuz var ‿ıdı. ya nirdedir. hā sen de adanadasan. gel üzünü ġapadam.

gelin koş geldin koş geldin

gelin hoş geldin hoş geldin

beye tuş geldin tuş geldin

beye tuş geldin tuş geldin

gelin deyer yoḫdu anam

hava ossun senin anan

gelin hoş geldin hoş geldin

gelin deyer yoġ baldızım

songül senin bi görümcen

ossun senin kız kardaşın

damaT gel gelinin üzünü aÇ

eletini ġol oycuma

aha da özünü aşdı aha. öyle esgiden hıyır ossu. bekerlig de öyle oturdular. onun da özünü örteḣ. bi gelin olanda da gidende. heyirli ossun. heyirli ossun. atalardan. atalara allah rehmeTeylesin. atalarda esgi zamannarda görmediḣ. gördüḣlerimizi biliriḣ. görmediḣlerimizi de bilmiriḣ. hē. can. ne deŋ. menimkidi taşdemir‿idi ya. gelinimidi ya. hē. ġaraġōn anamın üsdüne deyim dē. karakoyun adları batsın. ne bilim. bir kitab doldurasan ahan onnan. allah irazı ossun. allah irazı ossun sav olun.

Konuşan: Çeşminaz ALTAY

Derleme Yeri: Taşlıçay

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 23.02.2021

buyrūn. hoş geldiŋ ġızım.

Hoş buldum. Nasılsın teyzeciğim?

iyyim yavrım sen nassıŋ, eyisiŋ. ne var ne yoġ.

Ben de iyiyim.

hoş geldīŋ. safa geldiŋ. başım gözüm üsdüne geldiŋ. neyi araştırırlar. ana deyiller ġızım bunnar bize ana deyiller. ne için bu anıları alıyosunuz götürüsünüz. sağ olsun allah razı ossun mahmůd bey. valla ben ne diyim ki neden.

Nasıl evlendiniz?

nasıl evlendim. köydeyiK biz köydeyiK kızım. çifçiydiḱ. biliyomusūn. işde eşim geldi oraya kocam. beni gördü.

Harda gördü?

köyde gördü. gerger köyünde. geçiTveren. gergerde. orda gördüK. gitmiş aylesine söylemiş. aylesi de üş dörT gün sonra bidā geldiler. dedi böyleyken bile ay ġızım seni görüfler. ben de ben dinnemedim. anam var ıdi babam vardı. onnarla konuşdular. ondan sonra başladılar böyleyken böyle. biz bunu beyendiK. ōlumuza istiyciḱ dėndi. babamda dedi ki hele ben de bi araşdırım soruyum. size bir haber veririm. babam da ıraḥmeTdī araşdırdı sordu. onnara haber verdī geldiler. bir ġaynim geldi. görümcem geldi. kaynánam gelmedi. ırāTsíz idi. iki tane görümcem geldi. bir kaynim geldi bir de. bir tane ġomşular geldi. konuşdular eTdiler. başlıġ kesdiler. köyüŋ başlıgı var. ahā iki milyar başlıġ kesdiler. o zamanın parası şimdinin ne kadar parası yapıyor. iki milyar para kesdiler.

Ne kadar mı yoksa neçe mi diyorsunuz?

ne ġáder. iki milyar para verdíler annemgile. ondan sonra bana yüzüḱ taḫdı. konuşdular yüzüḱ taḫdılar. o zaman da böyle tek taş filan yoḫdū. sade ince bir üzüḱ taḫdılar. üzüK biliyosun deyil. yüzüK üzüḱ takdılar. anama desim. ahā birez dediler güldüler oynadılar.

ben oturdum orda bir yerde. ondan sōra üş dörT gün sōra oğlan geldi yanıma. daha ben ōlanı görmedim. beni bir aracı yaPdı. biliyo musun. bi kadın yaPdı. ōlan geldi. ōlan da zayıf mayıf bir çocuğúdü. geldi oturdú evmize. babam yoḫ ‿údū. annem aldı içērye. konuşduḫ eTdiK işde o beni beyendi ben de onu beyendim. çıḫdı ōlan birez ġonuşdu. annem çay yaPdí. getirdi çay işdīK. ikimiz ġarşılıḫlı. ondan sōra birez oturdu. aḫşam vakdı olduda babam gelceKdi. babam gelceKdi ki ōlan dedi ki baban gelceK ben kalkım kidim. ben de dedim tamam. gidebilirsin. ġaḫdí bizim köyünen onnarın köyü bayağı uzaġ ‿ ıdi. yazıḴ tüşdū yürüyereh́ o köye kiTdi. sırp beni görmegiÇin gelmiş ‿idi. yürüyereK gecenin yarsı sāāT beş ‿idi o köye vardı. geTdi o köye. o zaman da telefon filan yoḫdū. hiş bişey yoḫ ‿udü. meKdub vardı. telefon da olsaydı olurdu. ona üş dörd gün kaldí. demeggi bidā geldi. haber göndermiş ki ben bidā gelcĕm. ben dedim yoḫ gelmesin. babam burdadı. babam ġızar. demeKgi sevgi bambaşkaymış. ōlan sevdi daha bir haFda çekmedi üş dáfa gelirdi. hafda çekmirdi bi daha gelirdi. öyle öyle annaşdıḴ. birbirmizi sevdiK. oŋdan sōra geldiler. gün kesdiler. düün günü. toy günü. men düyün dedim toy günümü kesdiler. toy gününü de çoġ kesmedi. ġaynim dedi ki ben çabıḴ düün yapacam toy çaldıracam. babam da dedi tamam. çaldırırsanza da getir çaldır. bir haFda da düʸünümü de toyumu da getirdiler. çaldılar. gelinliḥ́ de giydim. beyde geldi çiçeklen yoḫ ‿idi ozuman gül mül yoḫ ‿üdu. ondan sōra keldi. elimi tuTdu. o zaman araba taḫsı filan yoḫ ‿udū. at arabası vardı. biliyo musun at arabası. at arabasına bindiḥ́. o yanĭma bindi ben de. arabayıdı ġızım bele at arabası. ondan sōra toy geldi. gece çalın toy çaldılar. milleT oynadı eTdī. beni de çıkarTdılar. oynaTdılar. birez başıma para dökdüler. onnan anama desin canım şey yabdılar. sabah oldu hayırlı sabahlar ossuŋ. sabah da geldiler beni gelinnīmi geydirdiler. sabah. sabah oldu ondan sōra beni de kelinlīmi gelinlik giydirdiler. kusura bakma birez tişim taḫmadır dilim şėy yapıyor. ondan sōra gelinniK giydirdiler. çocuḫda geldi eliminen tutdu. bindiK. kitdiḥ́ köyē. o gece orda düyün yapıldı. davol, zurna çaldılar. oynadılar. bayā on ikiye ġáder. tabi bizi saldılar içerye. onnar çekildi giTdiler. bizde yârin oldu hayırlı sabahlar. yarin oldu. ġaḫdıḫ. işimizde gücümüzde. ben tíşárı çıḫmadım. beyim çıḫdı tíşáriya ġocam çıḫdı. getdi gezdi geldi. ben üş gün tíşárı çıḫmadım. üş günden sōra indi benim odam üsT odayĭdi. aşşada da ġaynenemle görümcem vardı. indim aşşā. tā onnarın yanda kaldıḫ. aḫşam olanda biz yukarı çıḫırdıḫ. onnar aşşā otururdüler.anama ġurban olum. işde bu ġadar bu da böyle gitdī. e ekmek yapırdıḫ. tandır ġalırdıḫ. büyük bir tandır var ‿idi.

Tandır nasıl yapılıyordu?

nasıl yapılıyordu. topraġla yapılıyodu. toprā böyle ayaḫlıyoduḫ. aynen böyle dur dā. böyle yer bıraḫıyordular. onu çamırı böyle ayāmızla ayaġlıyırdıġ. aḫşam ayaklıyoduḫ sabah onu benim görümcem yanĪ. baldızım böylē yapırdı elinde çamırı tandurun dörT etrafına bırakırdı. o elinen düzeltirdi. ben de o çamırı böyle yapırdım verirdim ona. bıraḫırdı oraya. o bir aya iki aya kuruyȭrdu. ondan sōra başlıyurduḫ baḫırduḫ ġu. ġurusunu, külfesini yapırdıḫ. şeyini külfe var ıdı külfesini yapırıḫ. onnan sōra başlıyırdıġ. onu tezekle köy dili konuşurum ha. tezekle on ağardırdıḫ. böyle içine tezek koyurduḫ. oduŋ ġoyurduḫ. kötüy sağırdıḫ. her şey sağırdıḫ. oŋa ağardırdıḫ. tā ağzına kādár. ondan sōra üş gün sicaġda ġalırdı. tandurun şeyi ġırmızi şeyleri. üş günnen sōra onu külünü çekirdik. külü çeKdiKden sōra başlıyırdıḫ eḥmeḥ yapmaya. un eliyirdiK. onnan anama desin. aḫşam olanda hamır yoğururduḫ. hamırı yoğururduḫ sabah erkenne. namaz ġılardıḫ. ġaḫardıḫ o tandıra ateş atardıḫ. o ateşde yandıgı zaman o ölorlardı bembeyaz. ben tandur beyazlaşırdı. bizde künde künde ederdik. ondan sōra dörd etrafını silerdi süpürerdiK başlıyardıḫ ekmeği içini yapmayı. önce açıḫ ekmek yapardıḫ lavaş. ondan sōra da küçüK küçüK küçüK küçūK tapan yapardıḫ tandıra vurardıḫ. öyle eḥmeḥ yapardıḫ. ondan sōra ekmeyi toplardıḫ. onun dörT edrafını silerdiḥ. süprerdiḥ yanında oturardıḫ. tandur çayu koyārdıḫ. ġartavuḫ vardı ġaynıyardı. o ġartovu getirerdiḥ böylē soyardıḫ. yanımıza ġoʸardıḫ. taze eḥmeḥnen. ġartovuḫ patates. hā ġartovu soyardıḫ. yanımıza ġoardıḫ duz da getirirdiḥ. o duzdan tökerdiḥ. ekmeğin arasına lavaşı böyle açardıḫ. bunu ġartavuḫ ġoardıḫ güzelce yerdiḥ. yanında da ġıp ġurmuzu tandır çayı yapardıḫ. onu da güzelce içerdiḥ, ġakardıḫ aḫşam olardı. hayvannar gel. bizim hayvannar geleceK çölden. hayvannarımız gelirdi. ahurumuz vardí.

Çölden mi? Çöl ne?

çölden he düzden düzden gelirdi. men çöl deyirem ki. çölden gelirdi hayvannarımızı alırdıḫ içeriye ineḥlerimizi. onnarı bağlıyardıḫ boynundan ahurda. damda bağlıyardıḫ. oŋdan sōra başlıyardıḫ. onnari bir bir yavrularını ötürerdiḥ emmeye. o yavrulari çekerdiḥ başlıyerdıḫ sağmága. ineḥler pütūn sağardıḫ. öylekėy bir ġova mı süd sağardık iki ġova mı süd sağardıḫ. götürerdiḥ onu süzerdiḥ barzunnan böylē ġazannara. barzunnara.

Bir dakika teyzeciğim, geleceğim.

giT ġızım giT. ne güzel saçı var ay ġızımıŋ. ay ay güloma bir hırka verin üşüdü burda. gel kızım. ineh́ler gelerdi. o ineh́ler sagardıḫ. ondan sōra başlıyardıḫ. ġazannara barzunna süzeKnen süzmeye. süzdüKden sōra ocak var ⸗ıdi böyle ocagi yakardıḫ. ocān üsdüne ġoardıḫ. biraz elimizne böyle ġarişdir. birez ısınsın diye. ilig ossūŋ ona maya atardıḫ. maya atardıḫ biraz bekliyerdih́. gederdih́ başġa şėye. gelirdih́ o peynir olmuşdu.

Mayayı nasıl yapardınız?

mayayı hazır alırdıḫ. evet anem. mayayı hazır şede alırdıḫ. onu atardıḫ kapağınnan iki kapaḫ atardıḫ. o mayalanırdı. barzunu getirirdih́. güzelce yıkardıḫ. böyle şey teşnimiz vardı. teşTe bıraḫırdıḫ. şeyi dökerdih́. peyniri içine. leyen. böyle teşdimiz. siz öyle diyörsünüz ben leyen deʸerim. teşte peyniri dökerdih́. ağzına böyle ezerdih́. ezerdih́. ağzını pükerdih́. az üsde ġoardıḫ. o birez suyunu süzdühden sōra başġa bir taḫda getirirdih́. o kadar uzunkü. taḫdān üsdüne peyniri koardıḫ. ondan sōra onu üsdüne bir taḫda ġoardıḫ. o orda suyunu çekerdi. bi de bi daş ġoardıḫ üsdüne. bi tane demir ġoyardıḫ. suyunu süzüm peynir güzel oldu. bu da böyle oldu. dahha başġa da annatıyımm kine. nasıl annatıyim. çöle giderdih́. şey ırgatımız olurdu. şey kerenti biçerlerdi böyle düzde. üş dörd tane adam. çay istiyirdiler çay demlerdih́. termuslara dökerdih́. götürerdih́ çöle çay. pasda yapardīḫ, kete yapardīḫ. kete derdik biz amma başġası kete yapardıḫ. pasda. biz kete diyoruz. keteyi böle büyüK yaparıḫ. keseriK türlü türlü. annatıyim onu. önce unu koyardıḫ. üş tane yumurta koyardıḫ içine. ondan sōra süTnen maya atardıḫ. südnen yoğururduḫ. bunu koyardıḫ eşgimeye. bir on beş dákka kadar böle üsdüne. şey koardıḫ. ekmek sofra bezini sererdih́. tepsi ġoardıḫ. onu ġoardıḫ. orda eşgiTdiKden sōra başlardıḫ elimizdē bōlē beze yaPmaya. açardıḫ yayardıḫ ordan beri. böyle ġümaş ġayırırdıḫ içine. hah unnan yáğı içine unu dökürdüh́. umaç yapıyoruz onu. onu da ketenin içine ġoyarıḫ. ketēn içine dörT etrafını toplayip böyle yoğuracaḫdıḫ. yoğurduḫdan sōra böyle şeyimiz vardı. refete. aynı bunun gibi. onun üsdüne ġoardıḫ. tandura vuruyorduḫ. işde pasda keteyi. onu yápardıḫ. yarin çölümüz var. çöle götürcēz. beş altı tane adam tutardıḫ parasiyle. çölde giderdiler biçim biçerdiler. kerentine. biçim biçerdiler. onnarı ġaḫvaltı götürürdūK. onnar yerdiler içerdiler biz onnarı toplàyāĶ gelirdih́. eve geldih́den sōra onnar yúyerdih́ yerleşdirirdīh́ ėyle yemeğini yapardıḫ. allah ne vermişde köl patates yapardıḫ. erişde pişirirdih́. yarma pişirerdih́. pirinş pişirerdih́. elimizden ne gelirse etimiz olur. et olmasada. kövde tovuḫ çok olurdu. tovū keserdih́. hemen böylece fırıġ çıḫardırdıḫ. hemen o tavū tovugu da pişirerdih́. çöle götürerdih́. çölde yerdiler ırgaTlar.

işde böle künnerimiz olur udu ġızım amma a ġuban olūm. başka tā bileceğim budur. bunu da söyledim anama ġurban. hengel pişirerdiḥ́. hengel biler misin. bilmiyirsiŋ. hengelin hamırını yoğururuġ. böyle şey ġoyarız taḫdayí. öncē verdeneyle açarıḫ. ondan sōra oḫlavėyle açarıḫ. ondan bu tarafa dilīm dilim dilim doğruyarıḴ o hengeli. ondan sōra suya dökeriK. sarımsaġlı yoğurTnan ġatıḫnen yaparıḫ. ġırmızı soğan ġızardarıġ. onu da üsdüne dökeriḥ́. güzelce yeriK. bu da böyle. ondan sōra daha haşıl çalarıḫ. unna haşıl çalarıḫ. önce yağnı koyarıḫ. ondan sōra. bilmem bunnarı söylirem ayıP olmaz. önce yarmasını koardıḫ pişerdi. ondan sōra bi ġabın içine de birez un çalardıḫ. köyün yemeğidir. haşıl çalardıḫ. ona da güzelce önüne içine beKmez dökerdiḥ́. dörd etrafına da yağ dökerdik. ġaşıġa alırdıḫ yerdiḥ́ anama. ondan sora başġa ne pişirim. çorba yapardıḫ. köyde isdi diyola ona. isdiyi öŋce yarmasını ġoardıḫ. patates doğrıyardıḫ. o isdinin içine tökerdiḥ́. canımız ġızsıŋ diye o isdiyi de öyle içerdiK ġızım. işde dā bu kadar. noldu aygül döyhdün mü. ay aygül yoksa töyhdūŋ mü kızım. hā iyi yapmışsın anam. ey dā aytül daha bileceyim budur bunu da söyledim. daha başka ne annatırım ġızım.

Anılarınız var mı?

küçükken vala ben okula gittim. ilK yeni okula giTmişdim. dediler müfeTdiş geli bakdım kaşdım. gittim bi çalulık varıdi. gizlendim. müfeddiş beni sorgu sorar. bunu şey yapardi. ben onu yapamam. dedim müfeddiş bey. şimdi ne okurum var ne yazarım var. ne adımı yazarım ne senin adını yazarım. hiş birinin adını yazamam ġızım. anılarım da budur. aḫşama ġadar ahurdaydıḫ. babam çalışmırdı reşber idi. hayvána baḫırdıḫ. e şeyimiz. annem birez rāTsızi. silerdiḥ́ süpürürdüḥ́. gederdiḥ́, düzde su getirdiḥ́. ġovalarınan esgi ġovalar var ıdı. aşşā derdiK aşşā. düz yanı çok aşşā bir yere gede. ordan su getirirdi anama ġurba. işde aḫşam olurdu. yemeK yapır.

Suyu ne ile getirirdiniz?

berdilerinen. bedre. bedre vardı o zamanda. iki tane bedriyi alırdıḫ elimize. tā düzden gelene ġader nefes kesilirdi. e su agır ya onu getirirdi. ocaḫ yakardıḫ. yemeḥ́ yapardıḫ. tandur yakardıḫ. a günümüz buyudu. anama ġurban oldūm. başġa ne yaPdıḫ ki. köy şeyi oyudu. ama işde başġa başġada bildīm.

Geçmişteki salgın hastalıklardan bahsedebilir misiniz?

benim eşim hiş bişisi yoḫ udü. gecenin bir yarısına yarin şeye gedeceKdi. nedir taşlıçayda bizim evimiz vardı. öv var ıdi. öve gideceḥ́diḥ́ övün kirasını almaya biliyor

musun. gecenin bir yarısi. böyle uyuyoduḫ. bi de baḫdım ki beni böyle silkeliyir. noldu dedim dili yoḫ. silkeledi beni görümcemde böyle yatırdıḫ ġaynanamda. ben de ġaḫdım dedim sana noldu. dende hē̄ş konuşmuyor konuşmadı. ondan sōra görümcem kaḫdı. ġaynanam kaḫdi. komşumuzun araba taḫsısi var ⸗ıdi. o taḫsıye mindirdiler. buruya getirdiler. ġarakisiye. orda doḴdura pilan göstermiştile. doḫdur demişdi ki felş geçirir. felÇ geçirir. bir hafda kadar burda hasdanede yaTdı. geldi yanımıza küve. işdē ferÇ oldu. ben ona tā sekiz on ay ġader baḫdım. ondan sōra abisi dediki gelsin izmire. bunu gönderdik götürdüle. ġaynim götürdḭ izmire bıraḴdi geldi. gelende orde kalbini ameliyeT eTmişle. kalbinde bişe çıkmamışdi. bidā tutmiş. demek ki felÇ olupmiş. bunnar böyle bildik. kalbinde kan var diye. onçin.

Teyzem hastalıkları söyler misin?

nasıl hasdalık. ben yanı böyle. esgiden vardı kabaġulaġ. kemiK kemiK erimesi nassı olū anama. kemiyi eriyēr öyle çöP gibi olur. allah rahmet eyle. o ġadın böyle çoḫ hasdayıdi. öyle devamlı hasdaydi. hasdaydi. dokdura gitdiler. dediler kemiK erimesi. anam bḛyle eridi eridi eridi. ġaldırırdım vay deyir ⸗idi ġollarını. ele bagırırdıki beni ġaldırmayıŋ. bacaġlarını uzadırdılar üsdü böle uzadırdılar. derdi benim bacıḫ ayaḫlarımı ġaldırmayıŋ şey sanki ġırılacaġ. gemiK gemiK öyle eriyir. ġızıma kurban.

Teyzem sizin konuştuğunuz şekilde organların ismini söyleyebilir misin?

can. erdir. bu kol. bu ġoldur. bu ombuzdur. biliyomusun. bu ayaḫdır kızım. bu baldırdır. biliyo musun yanı ben azerice. aynen. işde burada kalın eTdir. deyiler böyle. burā karındır. bura memedir. bura poğazdır, ağızdır, başdır. işde bu ġadar bilirem a ġızıma ġurban olum. başġada ben ne bizim babamız öyleyidi ki.

Akciğer, böbrek?

āciyer. onnardan ben şey. görmemişem ki diyem ġızım. görmedim. bū̄reK. he börēK. aḫcıyar, karacıyar var. baḴ böyle. böbreK var. böreyimiz var anama ġurban. aḫciyerimiz var. kalbimiz var anama kurban. ġalb diyırlar ġalb var bizde işte. heye ġızıma desem canım. başġa.

Bayramlar nasıl yapılırdı?

bayramları şimdī̄. bir ay oruş tuturuḫ. bir ay oruş tuturuḫ. himdi. az kaldi ḫeyirlısınen şeyimiz gessē biz orucumuzu tutacaz. önce o başa ġaḫırıḫ. bişeler yapırıḫ. heycannanırıḫ

sövn̄nürüK Kü ilK gün. ramazannıġ gelmiş. gece o başa ġaḫılır. e ġaḫılır. ocağı yaḫırıḫ. anama desem. bişeler hazırliyırıḫ. çay hazırlıyirıḫ. ne hazırlıyiḫ. yemeK kalırsa yemeyi ısıtırıḫ. yemeK kalmazsa pişeler kahvaltılıḫ hazırliyırıḫ. işde bẻylē. kündüz yaptīmız.

O kalvaltılıklarda neler var?

neler var. poça yapırıḫ. demin sana dedim ya kete yapırıḫ. fetir yanı ketedir. kete yapırıḫ anama desem canım. başġa başġa başġā helva ġoyuruḫ. reçel ġoyuruḫ Ḳahvaltıya. şor ġoyuruḫ. çoru biliyor musun. çökeleK. şor ġoyuruḫ peynir koyuruḫ. ahā anneme ġahvalti yapırıḫ. ġahvalti yapdıḫdan sōra ağzımızı gözümüzü tişimizi yıkıyırıḫ. şey yapırıḫ. niyetimizi getiriF yatırıḫ. sabah olur ġaḫırıḫ. işimize gücümüze bidā aḫşam olur. yemek yapırıḫ. bayrama geldi bayrama da iki üş ġalanda başlıyırıḫ. şey yapmaga. toz almaga. evimizi işimizi temisliriń. ondan sōra güzelcē bayramımız gelir. böyle bişeler yapırıḫ bayramı karşılamaḫ içn̄. çocuḫlarımız ossūŋ. şeyimiz ossuŋ. nedir ġoca erimiz ossūŋ. gediler bayram şekkerine. bayram şekeri bir kiloy mu alırlar üş kiloy mu alırlar. akide alırlar şeker alırlar. getiriller bayramıne. hayırlı bayramlar gessin bayrem olur. sabbahleyin sāt yedi şeyde ġaḫırıḫ üşdē. üşde ġaḫarıḫ hayvanımız varsā gediriK dama. yoġ ēr damda malımız adımız olmaZa başlıyırıḫ sād altı olanda beş olanda evimizi temizliriK. çocuklarımızı yeni yeni elbiseler geydirriK. sevindirri çocuklari. ahā ondan onlar gedir şeye şeker toplamaya köye. bayramlaşmağa. biz de evmizden ġalırıḫ. evleden sōra başlıyırıḫ. eyer büyükler olursā gelirler bayramınız mubarey ossun deyir. e yoġ eyer gelmesse biz de ġonuya ġonsuya gediriń. bayramımız mübareğ ossuŋ. işde bu da bizim bayram üş gün bayram.

Mezarlığa gider misiniz?

mezarlā bürgün önce gidilir. yarin bayram bugün mezarlā çıkarlar. hērkes öyleki mezarlıġda bizim mezarlıġ çoḫ büyüh́dür. orā böyüh́dür de böyüh́dür. arabalılar dal dala giderler bẻyle. şeyde durallar herkes gider aylesi. kimin babası ölüFse kimin anası ölüFse kimin bacısı ölüFse kimin kardaşi. zıyarat ederler. patī okuyallar. orda ağlayan olarsa genç ölen olarsa diyen olursa o kalar. aglayende olmasa geri yeriyereK gelerlerse gelirler. gelmezler arabası olan arabasına dolū̄P gelir. hayırlısı yarın da bayram olūr.

Bizim oralarda birisi vefat ettiğinde, komşusu televizyon açmaz. Sizde?

hayır bizde de öyle bir şey yoġ. ġırġ gün aşmaz. tabī̄ ġırḫ gün aşman. biliyo musun. genc adam ölerse yanı böʸle. baḲ şimdī̄. benim otuz yaşında bir ġardaşım vardı. biz tā ben

antalyadan buruya geldim. bunnar beni gördü. televziyonu kapaTdılar. ġırḫ gün televZiyeni aşmadılar benim için. ben şimdi baḫ kardeşim için ne ġırmızi elbise giyerim. ne ġırmızi yeleK geynerem. ne ġırmızi eteK geynerim. ne ġırmızı tülbet örtünürüm. neden genş kardeşimi kaybetmişim. ölüfde. neden kiyilmez. ben giymem yanı. oynamam. baḫ benim bi tane oğlum var ɹdi gelin getirdim. ne kadar etdiler ben kidim bür oynamadım. orda. neden genş kardeşim ölmüş. yasını tutmuşum diye. onun için düünnere kitmem. güzel elbise giymem. televziyona da baḫarım. baḫar ġırḫ gün baḫmam. neden genş kardeşim ölmüş. antalya kimi yerde bıraḫdım geldim. o antalyada ben burda. genç karĭsı var. arvadı var. bi tane de kızı var. orda bıraḫdım geldim. bölū. başġa. bi tane de savcı kardeşim vardi. yeni düyünü olmuşdu. onnar gitmişler bi tane kız beyenmişlēr. kendisi savcuydu karsı da hemşireydi. gitmişler şeye yanında bi sālıĶ memuru bi ġız beyenmişdi. giTmişler o kıza baḫmaya. geldī zaman kendi erabasıydı. ġarısı öŋde kendisde yanda. işde bilmem ele dediler. bunuŋ arabāŋ kapısı açılıyor. tüşür. tüşende hemen beyin kanaması olur. ġulaḫlarından āzından kan gelir. öyle şeyde şoşān üstünde. şoşayı biliyosun da caddede. orda taşa tüşer. orda hemen can verir. e karısı bağırır çığırır ağliyer eyliyer. benim bu yeni ölen kardeşime telefun mı açar telgiraf mı çekir. böyleyken böyle. benim ķardeşim antalyada boluya gėder. bolúda geder. bolúda bir dağ varmışdı. orda ġaza yapıP. gėdirki hemen ordaymış kardeşim tabi. hakim, savcu, polīs. hepsi gedif öldü dėdi. yengemiz aldılar karàġöla götürdüler. onun ağzından laf aldılar. dedi kapı açıldi. emniyeT kemerini taḫmamışdi öyle oldu giTdi. aha onu da oruya basdırdıla. onu da bir genş karısi bir kızı var. kendisi de hemşire. o da denizlide ġızım a. onda ory. iki kardeşlerim bir basdırdılar denizliye. babamınan annemi de bir basdırdılar mezara denizlide. işde böyle hayaT böyledir hepimiz gidecez. hepimiz ölecez ġızıma ġurban oldūm. ah gece tezi var anam. allaḫ sizlere uzun ömür versin. allah genşlere deymesin. biz bir ayāmız burda bir ayāmız ordadır. biz ölüp gidecez ama allah sizlere uzun ömür versin anam. işde böyle. Başka.

Teyzem, bu karları kürümek için ne kullanırdınız?

can. tapan. ah canīm.

kari yagar. gece mi yağar gündüz mü yağar kapının önü öyle olarki sadi kār. ġaḫarıḫ. tapan var böyle. o maḫi kömürler var ya onnardan böʸle ağaşla yaparlar. uzun da bir şey yapallar ġol. basmaḫ için. tapani yapalla. onnan karī atarıḫ tā yukarıya gedīr. basarıḫ

gider. ondan sōra da küreyg var. küreygnen dē yol açarıḫ. haçe burdan ahura giTmeḱ içī̄n. lavbåya giTmeK. köyde lavbålar dışarda olurdu. içerde olmaz. bölö bi yer açarıḫ. lavbaya gitmeḱ için. ahura gitmeḱ için. köyün sobah soba yaḫardıḫ. sobayı nasī. külünü alārdıḫ. tezeḱ ġırardıḫ. tezeḱ getirir soba yaḫardıḫ. öyleydi. ama şimdi ērkes kömür yaḫıyur da biliyosūn.ġızım. işde günümüz böyle geldi böyle geşdi allahına ġurban.

Dualar veya beddualar söyleyebilir misiniz?

beddua ben yapamam ġızım. duva da peg bilmem.

Köylerde minder kullanılır mı?

minder var. bizde de var şimdi. var.

Başka neler var? Oturulacak yerlere ne derler? Bizde sedir var mesela sizde ne derler?

divan takda divan olur. taḫda divan olur. böyle yundan minder yaparıḫ. minder olūr allahına ġurban. köyde kırlent yaparıḫ. kırlent olūr. yasdıḫ var yerde oturmaḫ için. onu da yaparıḫ. şindi her şey şehirde olur. köyde eskiden yerde oturardıḫ. kilim var ◡di. kilim sererdiK. kilimde otururduḫ. minder ġoyardıḫ altıma. sobamızı yakardıḫ çayımızı da ġoardıḫ ama indi baġ bu çıḫmış şey nedir çeyad çıkıp çeyadda otururlar. dā köyde minderde oturmaḫ. he vala yapdığımız minderlerde toPlamışıġan bağladır durur.

Çeyizler nasıl yapılırdı?

cēʸizler de gece. nasıl dantel yapardıḫ. işlemeğ işliyerdiḱ. işlemey. gece sabbaha ġadar oturardıḫ. dū̄yün yaklaşıf. işde meşT diyerdiḱ.

Meşt ne?

ha kanePceyi beyaza Tikerdiḱ. o kanebceyi görürdüK. ona göre irenKli iplerinen işleme işliyer ◡diK. namazlıḫ işliyerdiK. bōlca şey alardıḫ akbī̄l. akbülü böylecē o gözümüz gördüKce o aralarında şey vardı aĶbil yeri vardi. iyne geçeceK. onnarı alırdıḫ namazlıḫ yapardıḫ. hediyeliḱ bohca hazırlıyardıḫ düyünde. çorab ġoārdīḫ, patiḱ ġoārdīḫ. namazlıḫ ġoyuruḫ. haḫlı koyurūḫ. e anama desin canım. iç çamaşırı ġoyurduḫ. el yani damatın etirafına bohça yapıp bohca verirdiḱ. işde öyle hazırlıyırdıḫ ġızım a.

Gelen misafirlere ne verilir?

öncē bi ḥoş geldin diyiller. ondan sōra oturduḫdan sōra başlıyardıḫ. yemeḱ yapardıḫ ya yemeḱ verirdiK. önce çay verille gelen misafire. öyle kıymetlidilē. çay verirdi. ondan sōra başlardıḫ yėmeK yapmā. sofrayı sererdiḱ. salatası ossun, kolası ossun, yemeyi ossuŋ, pilavı ossun. vererdiḱ. onnarı yērdiler. ondan sōra da ġarılara verirdiḱ. işde ȭle men ġızımı ȭle yaPdım. burda bi sofra hazırladıḫ. hele bi geleydin. bi yemek yediler. ay keşke o zaman gel. bunnan damatı götürdüK. diyer odaya koydular. şeyinen beraber. bi tane de damatın sağdıçı gelmiş. biz sağdıç deriK. sağdıcı geliK. bunnar geTdi oraya. bunun da birsürü misafiri gelmiş. benim de misafirim gelmişdi. ġayinnerim gelmişdi. eltilerim. bir sofra serdiler buraya. o şofer oturar odaya. bunnara hele bi geleydin göreydin. keşke o zaman geleydin. aniyi göreydin nasıl. tābė o daha güzel konuşur. o daha azerice konuşur. şimdi benim tişim çıḫır diye onçin pek konuşamıyırım kusura bakma kızım. aha ama benim eltim çoġ güzel konuşur. azeri ya çoḫ o konuşşun esgi.

Sizin köy hangisiydi?

gilásör köyü.

Hangi ilçeye bağlı?

onu şeyler yaPdı. onu kendiler yapmadı ki. işte bū büüḫler. yoġ ġızım önce gilásör ‿üdú. dediler bu köy geçiTveren köyü olajaḫ. da bilmirem burdan mı gelmeydī. yoḫsa ağalar mı değiştirdī. onu ben bilmirim. ben KiTdim ben gelin kiTdīm záman.

Taşlıçaya neden Taşlıçay denmiş?

ele ismi yōḫ taş çoġ deyil dē öyle ismini taşlıçay koymuşlar. tabī o ilK giTseŋ göreceḱsiŋ. o kadar. suyumuz da vār. aḫıntı yerimiz de var. dışarda çeşmelerimiz de bulağımız da vār. gidersin. bulaḫ çeşmeye diyir. a o. bulağımız da vār. bulağa da gidersiŋ. bulak da bölü şey yapmışla önüne.

Koyunların su içmesi için ağacı oyarlar ya teyzem. Onu siz de yaptınız mı?

hah onu da yaPmışım. aynen onu da yapmışım. onun adına havuz. avet. evet havūz. kürün yapıllar. ġoyúnnár orda şey yir saman yeyirler. ineyin yeri de ahır. ahırda ġızım. ahır deyilir dā. ahırda da şeyini yėr. ahır deyiriK ġızıma ġurban. kürün ġoyúne ġoyúlür. ahır da .tahtayla yapılır. ġoyúne ġoyúlür. birez havada olur. böle üs gedīK. ineK a burdan samanını yer. ayaKda yēr.

Buralarda eşek var mı?

bizim bu tarafdardā eşeK yoḫdur. yoḫdur bu taraflar. en çoḫ hayvan vār. yaní ineK var.

Kurban bayramında hangi havan kesilir?

erkeK. bȳüKbaş. şimdi organnar yedi kişi oluyoruz. dur da yedi kişi oluyoruz. büyüK bir kāsaP gelir. kasaP onu ayağını kendirinen bağlıyīr. kendir de īb. kendir kendirle bağlıyıllar. onu yıḫıllar bilīŋ mi. kasaP onu üş dörT tane yedi kişin. biri ayānı tutur. bi pir ayānı tutur. diğerinden. biri ġarnına basır. kasaP bunu kesir. kesdīh́den sora. büyüK onun ġarnını soyıllar. derisini biliyo musun. onun ġarnını ayrı çıḫarırlar. ġarnını ayrı çıkarırlar. ondan sonra başlıyırler. bir yeke çadır sereriK. o çadırā eti parçalıyallar atallar. parçalıyallar atallar. yedi kişi kemiyi ayrı yapallar. şeyini de yumşaġ etini de ayrı yapallar. onna anama oni güzēlce baltayla kırallar o kemigleri. ġırdıḫdan sōra.

Balta mı palta mı?

Palta, baltayla kırallar. ha böyüh́ de bi tahda ġoyarlar oreye. onun üsdünde ġırar atallar. onu güzēlce önce yumşeğı ufāḫ küçüh́ küçüh́ doğruyallar. başlıyallar onu yeddi yere bıraḫmaga. o senin o senin o senin. yedi yere bölülle. hePsinī kemīne ġader. diline ġader. anama desen ġarnını onnan sōra ġarnını yıklıyir. bagarsānı zatan hepsin zaten haşa sizden ite atallar. ite atallar. ağcıyarını da atallar. şeyini ama ġaraciyerinen ġarnını getiriller. düzelce yıkıyarlar. o pisdi. onu yemiller. o yer böle. aḫciyer yanı böle şey olu diye yemiller. dalā da yemille. onu da atıllar. ondan sōra o ciyerinen ġarnını da yıkıyallar. böyle parça parça erkeh́ler doğruyar. yeddi yere pölele. ciyarını da şėyini nedir ġarnını da. hepsinī bir bir bu senin bu senin. yedi tane koba. bedire ġoyuruḫ. o bedriyē birisi küsȳr. aygül küsüyor. aygül küsȳr. ben elimdē bunu verirem. sen bunu verirsen. aygül bunu verir. bunu verir. yedi tane eline pişey koyuruḫ biliyo musun. o Aygül gelir onu ona aktarır. onu ona oruya oruya oruyā atılla. bu senin bu nüreTdinin. bu nahidin. bu bünyamının. bu sümenin. bu nedi musdafanın. bu da hemidin. böle bölüşdürü. ġurbanımızı alıP evimize getiri. başlıyırıḫ leyenimiz var. teşT demin de dedim. teşde hamır yoġ. teşte tökeri eti. başlıyarıġ tandur yaḫmaga. tendiri yáḫarīḫ.

Neyden, nasıl yakıyorsunuz?

neden yaḫārız. önce külünü alırıḫ. ondan sōra tezeyini ġoyarıḫ. başlıyarīḫ accıġ mazȯT tökerih́. mazodu biliyosun. mazuT ossūn k̂ağıt ossūn. beyaz kağıt. çimento kağıdı ossun. ne olursa ossun başlıyarıḫ onnān tendiri yaḫmağa. tā birez de çöp atarıḫ. çay soğudu. bir sicağını iç. ayy ben kilim. bunu da böyle. tandurı yaḫarıḫ. şişleri getiririz. böyle uzun

uzūn o eTderī̄ o şişe taḫarıḫ biliyo musun. götüreriḱ.tendirin içine. kıpkırmızı olduḫdan sonra onu oraya bıraḫarıḫ. küzēlce pişer. eyle olā kıpkırmızı. ona da kebab dēriz. getirriz salata yapallar. kola. sofra bezini serille. bunu böle eKmeKnen şeyin içine. tepsinin içine sıyırırıḫ. getiriḱ. oturuḫ. başlıyırıḫ yimeye. oruş tutannar etnen açār. oruç tutmayannar da çabuḫ yiyiller. onnan sora tepsiye ġoarıḫ. oturuḫ. onu düzelce lavaş ekmeyinin arasına ġoyuruḫ. salatadan yeriḱ. koladan içiriḱ. öyle günümüz. o günde bayramımız da böyle geçer ġızım.

Teyzem!

cān.

Evde sorduğum şeylerin isimlerini bana söyleyebilir misin?

onū tahdā. kapı kapı. kapı diyirim de. pencere deriḱ bencere. pencere diyoruz annem ay kurban. azerice ossūŋ. kapıya kapı deyiller. pencireye pencere deyir. buna da çeğyad dēriḱ. buna da sahbe deyiriḱ.

Buna ne diyordunuz?

sahbē. sahbe diyirig buna da.

Sizin bildiğiniz köyde anlatılan hikâyeler var mı?

anem babam var ama ġalmamış. bilmiyorum. unuTmuşum ġızım a ġurban. alTmış altı yaşındayım kendim. birez de rāTsızım a ġızım. ırahaTsızdım. kollarım kaḫmır baḫ. burdan bureye kollarım. omuzdan dirseye kadar. aygül ne dedi doḴdur. a böyle. savul. a kalkamıyorum. e kim her tarafımi kireç̲leme götürmüş. e yürüyemirem. birez yürūrem belim arır. bunnarda deyir yürü. yürüyürem. benim üreyim istiyir yürümeyi. bacaġ gelmir ki. bel ġoymır. insan belinen başınan dolanır a ġızım ġurban oldūm. e gelmir ki yürüyem. a böle esgi zaman altmış altı yaşından. burda ne ġalardi.

Köylerde mekanlara ne ad verilir?

he zeynabli dēller. mollaperi dēller. cıTdannı dēller. zaten bizim köy böle büyüK bi köy deyil. nesiP ossa yarın aygülünen gitsen görürsün köyümüzü. küçük bir köydür. işde aTdarı pūdur. zeynaflí dēller. ondan sōra çıtdannı dēller. mollaperi dēller. a budur isimleri. bunnarı var.

Hayvanların götürüldüğü yere ne denir?

naḫır. naḫır kızım. naḫır gedēr bir de aḫşam geler. naḫırı oturruḫ beḫlirih́ ki naḫır gele hayvannarı salıfca. orda çoban tutulur. çoban. hē. hayvan. hayvan sürüsü gelir. aḫşam olanda salırıḫ içerye. başlırih́ sağmağa. işde ġızım.

Nereye gönderiyorsunuz hayvanı?

öyle o düze gedir. tüze gedir. orda otluyu̲r. yeşil oddarı odluyur. aḫşamda gelende böle gelende ahıra samannı töḫüf yeyirdiler. o kadar kızım. kuzu bizoy. yavrusuna bizoy deyiri biz. ha bizoy bizoy deyirih́.

Büyükbaşın yavrusuna ne denir?

ha büyüKbaşın yavrusuna bizo dēyirīh́. ġoyununküne de ġuzu dērih́. ġuzu işde böyle kızım.

Bu köyde hangi hayvanlar var? Akrep, yılan var mı?

bizim orda hiş görmedim ben. eyer olursa da.

Hangi kuşlar var?

kuşlar ben ne bil ŋ m kızım. göerçin. ġaraġuş o kadar vār ben burda. ben bir senedi köyden çıḫıb burdayım. e ben bayağı da köyde ġaldım ama leyleḫ var. hacı leyleḫ bilirseŋ. biz hacı leyleḫ deyirīh́. ē nedir adı ġarakuş var. e ördeḫ var. düzlerde ördey olurdu. göerçin var. göerçini çoġ zaman bizim ġaraġızın ōlu evinde belki on tane saḫlıyir. o göerçinneri. e bunnar var başġa bi şey görem. kuş var küçüg kuşlar. tavuġ var. fare var. sísan. siçan var köyde. çoḫ siçanımız var. ahā başġa başġa da kertenkele var. bu kadar. başġa bir şey görmirem. yilan çíḫır. kertenkele çīḫır. ē nedir adı muradın içinde şey çíḫır. ġırḫayaḫ çıḫır. çōġ ġurbaga var.

Kocakarı ilaçlarını biliyor musunuz?

ġocaġari ilaşları mi. hē onuy benim görümcem sınıḲcıydı. kimin ayağı ġoli çıḳırdısa gelir o yapırdi. önce sabınna önce bir baḫardi. yeşil sabınī bölē ġaşıyardı Pıçaḫnan bir tabağa. onu tutardı elinne böle çalırdı çalırdı. bi tane bezin üsdüne yaḫardi böylece temiz bezin üsdüne o yeşil sabını. nerde burda mı çıḫıb burda mı çıḫıb onu onuŋ içine ġoardı. derdi üş dörd gün ġal. gel onu açacam. ēr baḫardı tutuFsā zaten. omuzdan çıḫanda hemen salırdı. bacaġlardan bir yerden şey olanı da sabın mabın ġōurdu. ama hemen yapardí. yoġ ēr şey olmazsa da eti sade toprakda döürdü. ġırmızı eti. o eti bezin üsdüne ġoyardı. kimin

ayağın burdan mı çıḫīb burdan mı çıḫīb burdan mı o edderi ġoardı. onun üsdüne. baya iyi olurdu.

Göbeği düşenlere ne yaparlardı?

göbey göbeyi tüşennere de bölü ayaḫlarını havaya koyúller aj ġarnına. sabah ġahvalti yaPmadan ayaḫlarını böylece havaya kaldırıllar. iki tane adam bir sen bir de aygül. beni yatırdım. ayāmı böyle ġaldır. burdan köbeg var da. aha buramızda göbeg var. o köbeğe böyle yapar yapar yapallar. getirir köbeği yerine ġoarlar.

Omuz kalkmasında ne yapılır?

omzunda şimdi bu omuz çıḫmış yā. çıḫmīş böʸle ġaldıra ġaldırā. mēnĭm ġolum ġaḫmır ki. ġaldırır ġaldırır ġaldırır böylece böyle getirerdi. arḫasına böyle çevirir. şāġ eyliyer savrılır. orası.

Kızamık olduğunda ne yapılırdı? Hangi yiyecekler yedirilirdi?

ġızamīḫ.

İshal olduğu zaman?

isal oldū zaman vallah en çoḫ en çoḫ en çōḫ ġartof yedirderiḱ biS. ġartof yedirderīḰ. anama leblebi yedirderīḰ. çocuḫlarımız isal olanda. başġā bir de kızamıġ olanda ġırmızı çargad bağlıyarıġ. böle yazma.

Bu eşarplara, kıyafetlere ne denir?

esgiden bunnara yaylıḫ deyirīḰ biz. yaylıḫ buna yaylıḫ deyirīḰ. siz. bunnar şimdi bu devirde yazma diyolla ama biz yaylıḫ deyirdiḱ. biliyo musun. ġızamıḫ da çıḫardannara ġırmızı çargaT bağlıyardıḫ. ġırmızı çargad. sarı çargad. pembe. ġırmızı çargaTí tutallar ġızamıḫ çıkarincā beline bağliyalla. beline bağlayıf. çoḫ töḫmesīn. kızamık çoġ olmasın. ġırmızı aynen. ġırmızıdır diye.

Sarılık olduğunda?

sarılıḫ oldūnda da tutallar. mesela bi çocuġ sarı oldu ya. bürsürü altun getireriḰ böle. o altun tökeriz suyun içine. o altununan berabēr onu şeye dökeriḰ. üsdlerine sarılıḫ olmuş diye. o altun sari ya. e kendisi de sarı olmuş. o altun sarıyi götürüyor. çekir.

Bebek neye sarılır?

ġundāḫ.

Bebek sırta alınır mı?

şal. ç̲al. yürēK. beşiK. biz tahtayle yapılırdi. oncē ben bunnari köyde yüreḥ bağlamışdım. şeyle nedir adı kendirnen. kendiri biliyösun. böylece kendirle bağlamışım. bir halġa oriye başlamıştıḫ. bir halġa da bu tarafa. o halġaya böyle şey salmışdıḫ. kendir. ona báddaniye kóymuşduḫ jannarına iki tane agaş koymuşduġ. addlarına bir minder koymuştuġ. üsdüne de yorganna yasdī. o orda sallanırdı o yüreg gedirdi gelirdi. nenni deyirdim.

nenni nenni nenni nennī

ġızıma nenni nenni nennī

yavruma nenni nennī nennī

nenni balama nennī.

a böle dērdiḥ yatırdırdıḫ. ben bir işden boşalmırdım ki. gelirdim köy āzı. şimdi bireZ düzeldi. köyde o kada sineğ var ⸢ıdi ki. çivin. çivin vardı ki ben çocūmu yatırdırdım gedirdim hayvannarın içine gelirdim. çocuḫlarımız öle olmuşdu.haşa çiḇin poḫū. öyle ağlamış. o zaman öyleydi ġızım.

Bir hayvanı baka bir hayvan ısırdığında ölmesin diye ne yapılırdı?

hele çayını iç. tamam biliyorum. onu tutallar böylece bağlıyallar. hamır bildīmiz hamırdan ġayrallar. o yarān üsdüne ġoarlar. onu da tutallar böyle yazmanın şeyinen. yazmana bağlıyalla. o zaman zaman zaman zamān iyi oldu oldu olmadı. ona ġurd Tüşēr. hanı bele sineK mineK toplanır ġurd düşer. o geberir gider. içine atar geberir.

Hamurun içine ne katıyordunuz?

hamurā. hamırı annaTdım ya. nasīl. yō biz de hiÇ. hayır o bizde yoḴdū. gene var. gene hayvanda olar. biliyo musun. ha bu gene de çoḫ olar hayvannarda öle olar ki. inē biz sağanda gene bize çıḫírdi. baḫ üsdüme ben bana da ġaş defa çıḫmış gene. kene de öyledir a böyle küçüyh gelir ġulağa da girēr. üzü de emer, boğazı da. ele eyle tişliyer ki tişinin yeri belli olur. o gene. ama o hayvannan ağzımızā şey geldīni biz görmedig. onu görmedim.

Yeni doğum yapmış kadına ne yapılır?

nasıl o yeni dōmuş kadını. yānna kideriḥ. önce bi geşmiş ossun dērig. allah şifalını versin derim. analı babalı büyüsün. ondan sonra geliriK. helḇa yaparıḫ. hörre yaparıḫ.

Hörre nasıl yapılıyor?

hörre önce yağı ġoarsın. unu ġor ġarışdırırsan. birez su dökersin. duz atarsın. ġızarır o hörre olur. hörre yaparıḫ. götürüḥ ġarının ġızının doğum yaPmış ya. beline küzēlce büüg bir adġı bağlıyarıḫ. kocaman bir adġı bağlıyarıġ ki. çocuġ çocuġluğu çocuğun yerine tüşsün diye aTġı bağlıyarıḫ. ondan sōra başlıyarıḫ o üş gün ġala ġaldırarıḫ. dogan kari burdan böyle yıḫıyarıḫ. yıḫanmaz o üş gün yıḫanmaz. eyer bebeK temiz ‿isē beliyirdiK böyle ġollarını mollarını ġoar belliyerdiK. yoḫ eyer pis missē hemen çocuğu banyo yapdırardıḫ çimizdirerdiḥ. çimizlirerdī́h suda. sicaḫ suna ġoardıḫ yerine. anası memesini vererdi. yanına ġoardıḫ yatardı. işde öyleyidi ġızıma. esgi zaman öyle. hindi daha her şey unudmuşum gidmişim. he vallā.

Köyde çamaşırı nasıl yıkıyordunuz?

paltarı deyim size. yaz olandā zaten elimiz ellerimiz o zaman gencidiK hevesliydiK. ġocaya ere geTmişiK dā. ġızıma a ġurban ossun. çamaşır toplanırdı. tandur yaḫardıḫ. o tendirin üsdüne ġocaman bi ġazan ġoardıḫ. ısınardı teş ġoardıḫ. o da demir teşd bẻle. laylonnar da yoġ ‿idi. böle demir teşde ġoardīḫ. sabınnā. bildimin yeşil sabınna yıḫıyardıḫ. tā aḫşama ġádar. ondan sōra sererdiḥ ġuruyardı. getirerdiḥ güzelce ġatlıyardıḫ. herkesin şeyini paltarını üzūne verirdiK ġoyúrdü şeyini. anama ġurban işde bö^{y}le.

Halıyı yıkarken üzerine vurduğunuz aletin ismi ne?

oduyn. onu biz hiş görmedim de. hayır biz fırçayna yıkıyoruġ. aynen fırçayla yuyuyar ġızım. biz yanı önce bi dizimizinen sürterīK böylē. ġatlıyardıḫ Tizimizi. halıları sürterdīK. onnanda başlıyardīḫ. fırçanan yuyerdī́h. çıkardıḫ. suya salırdıḫ halıları çırpar çıḫardardıḫ. ben o taḫdayı maḫdayı o tarafda gördüm. ġoyullar súyā ġurudullar çamaşırları yıḫıyırdıla. bizde o yoḫdu. bizde yoḫdu a ġızıma ġurban. çayını iç.

Saçları uzatmak için bir şeyler yapar mıydınız?

nasıl niye noldu. şimdi bunnar oḫula gidiyodū. okula gedirdiler. küçūdüle. bu da vardı, aysun da vardı, nilüfer de vardı, aygül, yeşim de vardí. heb bunnar okula gidiyodū. ben bunnarın saçini neyinen yıḫırdim bilirsen tursilne. alo tursilinen yuyárdim bunnarın saçini. okula gidende bir pazar günü bunnar çimizdirerdim. bir de çarşamba günneri.

boyúnnáríni başláríni burdan böyle yıḫıyardım. ō̄retmenner derdi derdi ki çeşminaz teyzemin çocuḫlarının başı de, hem saşları uzūyür hem de saşları tertemiz mis gibi ġoḫuyür. öyle bu çocuḫları okula gönderirdim valla. tērtemiz çiçeg. hēr gün onnarıŋ yaḫalıḫlarını yıḫıyardım. sobanın üsdünde bir şiş vārdı. oruya asardım ki demesinner kirli okula gelinir. öyle temiz gönder ǰdim men çocuġları he valla. müfeTdiş gelende bi̊rgün demişdī̄ yeşime mi aysuna bu çocuḫ ne kadar bir temiz çocuḫdur. he ḫal öyle yapardım köyde. hele baġ büssürü de hayvanımız vardı. ġoyunumuz vardı. ġaynanem hasdayıdi. bir bacağı ġırılmiş. uzadırdı ayağın. ona baḫardıḫ. işde köyde öle. köy hayati çoḫ zor ǰüdü. işde şimdide birez iyi olduḫ ama geldiḱ canımız sağlığa.

Doğma büyüme buralısınız değil mi?

eveT taşlıçayın köyündeniḱ anama ġurban olum. ben gerger köyünden gi̊lósor köyüne gelin giTdim. işde çocuḫlarım oḫúdular. memur oldular şükür. eşimde raḥmeTli oldu. aha ben de geldim burda bunnarın yandayım işde. işde öyle ġızım ne bilim. birez rāTsızım ġızım. allah razí ossun. çoḫ savulasıŋ.

Teyzem bu terliklere sizde ne derler?

ayakkabı, terliḱ.

Hayır dışarda ne giyiyorsun?

lasdī̄ḱ. lasdiḱ. cızlaved lasdī̄ḱ.

Neden normal ayakkabı değil de onları giyiyorsun?

ben onnarı sevirem anam. yōg o ġaymır. ben tā dōma büyüme öyle lasdiği geyinirem. onu özümde cızlavend geyinirim. cızlaved eyaḫkabı. lasdiḱ de var yanī. ona cızlaved deyiriK.

Daha mı rahat oluyor?

he siz o taraflarda öyledir. ama biz de cızlaved ayakkabı alatdıracaz. şey lasdiği aldıracaz işde o ġādar ġonuşum. miyaser yengene götürüsen. ya da yoḫ baḫarsıŋ. he o ġonuşsun bu da alsın. her şey miyaser ġonuşur. he vallaha. o birez maşallah genşdir. ġonuşur. ben biraz rāTsızım. bildī̄mi de unudmuşum ġaş senede. sorma varsa sorna. ama bildī̄mi de söyledim dā. bildī̄mi de unudmuşum. düyün yapallar. halay çekeller. yallı oynıyalla.

Burada üç günmüş düğünler. Doğru mu?

hē üş gün. üş gündür. cuma günü toplanıllar. cumā ġına gecesi. cuma günü toplanılla. cumartesi ġına yapallar. pazar günü de gelini getirille. üş gündür. dōru söylemiş heye. ama gelini nası getirer.

Erkek kınası varmış teyzem. Burada da var mı?

var burda da var. ona kına gecesi dērle. onu te ḫına gecesinde damatı getiriller, gelini getirirler. ellerini uzadırlar. hem damata hem bunun nişannısına. açmuyur. altın istiyir. altun gelin aha indi ben onun ġaynanası ona men de damatıma bir ġart alıf da ġoyajam. burda hemi erkeğe ġarT ġoyurlar hemi ġızā. a gedirler. kart çeyrektir. o kartı alarıḫ.birini bunun eline ġoyajaḫ birini de damā. ben hindi damatın eline ġoyajām. gece ġına gecesi. millet toplanır baḫıllar bȫyle. ā onun da ġaynanası bunu bıraḫajaḫ. a gideçeh́ler. ellerini şey böle ġapatajaḫlar. ona şey geçiriller ġına şey var. bilmem ne deyirsin onu geçirib bunnar gedirler ordā.

Kına tepsisine ne denir?

azerice tepsi deyirih́ yoḫ.

Makas?

ġaçı, ġaçī kaçı deyirih́. hele bi ġaçıyı da getirin bunu keseh́ deyirler. onu a bunnan nışannısı gidejeh́le ordā́ bir yer var. orda başı çıḫarıf altunu ona verir. işde böyle.

Bu kadar. Sağ olasınız. Hakkınızı helal edin.

helal olsun da keşge birez ırahatsız olmayaydım. a jimdi her tarafım başladı esmeye. üş tane kızıḫ arvadıḫ yanı budur. musayıdıḫ. buyrun gelin. ġızıma ay ġurban olduum. yabancılıḫ çeh́mē. başım gözüm üsdüne gelifsen.

Konuşan: İsmini vermek istemedi

61

Derleme Yeri: Ağrı/Taşlıçay

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 17.08.2021

Tez araştırması yapıyorum bana yardımcı olabilir misiniz? Düğünler, yemekler burada nasıl yapılır?

ablacim şimdi bizim burda başlıġ parasi var hani mesela da önce çocuġlarını evlendirmeye ġaKdın zaman geziyosün ayleyi seçiyosün. iyi kötü mesela ona da kader diyelim. bizimki kader oldu. biz bir aradıġ bulamadıġ. ha başlıġ parası var mı başlıġ parası ismini de süT parası koymuşlar. alaġası yoġ. çünkü adam gidiyo yirmi beş otuz cümhüriyed altını veriyor. ondan sora gediyo takı altınnarını takıyor. adeddendir. gelnini getiryo işde o kada. yemeg veriliyo.

Ne yemekler yapılır mesela?

mesela kavurma yemeglerini yapıyyolar adeddendir. pilav yapıyolar salatasını yapıyyolar. ayranını işde eşini dosdunu şeydiyolar. daveT ediyolar düyüne. takı felan yapdırıyolar işde.

Cenazelerde hangi emek verilir. Ya da aynı mı?

aynen. düyünnerde nası oluğu gibi cenazelerde de işde düünde ne kadar diyim hemen hemen bir tossun eti geder yani. hemen iki yüz elli üç yüz milyon. taziyeye göre. mesela taziyesi çoġ oluyor. yasaġ eddiler. mesele aş evlerimiz var.

Aşevleri peki yeni mi yapıldı?

yeni yapıldı.

Ne zaman yapıldı?

yapılalı işde bi sekiz on yıl oluyo.

Bayağı olmuş. Güzel yani.

obür türlü de mesela ben gelnim de vefad eTdi.

Allah rahmet etsin.

mesele onun herkes ismini yazdıryo. dışardan gelen milleT de ismini yazdırıyor hayrı için. diyelim on bin lira geTdi. onu bölüyolar. mesela üç yüz kişidir. beş yüz kişidir. yazılan insannarı da şey taKsim ediyo da. veriyolar ġaş gişi. adamlar yüz lira düşüyor. elli lira düşüyor. otuz lira düşüyor. herkes getiryo. parasını veriyolar. eT parasını, pilav parasını işde. o taziyeye veya düyüne gedileceK masrafları.

Yani herkes durumuna göre katkıda bulunuyor değil mi?

yapıyyoruz eveT.

Hayvancılık yapıyor musunuz?

bu hayvancılığı işde hayvanı var. besliyu saKlıyusun ondan sora yemini alıyusun samanını alıyosın. o da çoġ pāli herkes yapamıyo. heş durmiyir. bir saniye durmuyir. abla bunda da birez şüPheleniyoriz. aynen abla. ben bi torunim var. o da bi alti yedi ay. böle bıraḴdıgin zaman heş sesini çıḫarmaz. otturduğun yerde otturur. bi ikki sāT.

Ama öyle olması da problem zaten.

öyle mī.

Evet.

ayle hekimimiz diyor bu tür çocuḫlar daha güzel eyi eyī.

Sürekli oturan bir çocuk da çok iyi diyemeyiz zaten. Hayvanları mesela nerede otlatıyorsunuz?

hayvannar işde meralara gediyor. oT yiyor. ondan sorā.

Yaylacılık yapıyor musunuz?

hē yapıyyoruz.

Yaylada yayık falan yayar mısınız?

yayıġ onnar kaḫdı ablacīm.

Eskiden yapılır mıydı?

esgiden yayıġ mesela annem felan yapar ıdı.

Nasıl yapıyorlardı?

onü yoğurdunu dökerler yayıga. yayıgda iki kişi durur. o ona yiter o ona itēr. bi yaga kıvamına geldiği zaman yağanı alalar. ayranını da dökeler. veya lor yapalar.

Askerlik yaptınız mı?

ben mi eveT. işde biz üÇ ay acem birlih́ yaPdıḫ.

Nerede yaptınız?

bizim manisa kırḫāşda yaPdıḫ. biz orda yaPdıḫ. ġumanda eğitimini gördüh́. içerye verdī tim olaraḫ. işde tuncelide de on sekiz ay yaPdıḫ. şimdi yoḫ. şimdī bi altı aya almışlar galiba deyil mi.

Evet. Hatta ücretli bir ay yapıyorlar.

eveT çoḫ eyi arḫadaşlarım var. şehid arḫadaşlarımız var. işde ġurup olaraḫ tim olaraḫ.

Şehit sizin yanınızda mı oldu?

bizim arḫadaşlar biri karsda diyeri de erzurumda. feysde bir arḫadaşım vesilesiyle toplandıḫ bulduḫ. o zaman böyle telefon falan yoḫ ıdi.

Bu evi kendiniz mi yaptınız?

evet.birazını babam yaPdı. birazını ben.

Nasıl yapılıyor?

işde ben kendim yaPdım.

AĞRI –TUTAK İLÇESİ

Konuşan: Yavuz KILIÇ

Derleme Yeri: Ağrı/Tutak- İsabat Köyü

Konusu: Türkü

Derleme Tarihi: 17.02.2021

Merhaba nasılsın amcacığım?

sağ ol kızım. evet.

Ben Kayseri'den geldim. Doktora tez çalışmam için sizlerle görüşme yapabilir miyiz?

hē kayseri değil.

Evet Kayseri.

kayseri hē. iyi hayırlı ūrlu ossun eveT. şindi kızım nėrden nası başlıyaĶ. senin melmeketin nère. ben seni bi öŋce geşmişiŋi. nerelisiŋ esás.

Adana.

heh iyi. adȧna dōma büyüme olaraĶ adanalısıŋ demi.

Evet amca.

hē bakın şimdi erciyes ünüversdesinde benim yeğennerim var. ġızım var. mahmuT basın yayında. orda şeydir okuTmandır. eveT. efendimē söyleyim alper özkan var. profdur gendisi orda dayımın ōludur benim. erciyesde bizim bayā aḫrabalarımdan insannar var. benim hanım tarafı sivaslıdır. dayılarım sivaslıdır. yanı ordā erciyesde baya insannar ya. adanayınan bizim kültürümüz birbirine yakındır hanım kızım. bizim adanayınan orta anadolunun kendine has bi kültürü vardır. ağız yapılarında biraz değişikliK mutlaka vardır. amā kültürler genelde birbirine yakın kültürlerdir.

Kayserili misiniz?

yoĶ ben şimdi ārılıyım. ben dōma böyüme tutaklıyım. ārılıyım. ha bizim kökenimiz kafkasyadan gürcisTandan gelmişiz. karsa yerleşmişiz kars. ūramış. ordan da tekrer osmannı döneminde bi muhacír annaşması yapılmış ordan da on üş pare ġarapapaḫ kabilesi olaraĶ biz gelmişiK. ġarapapaḫlarda ōzun kayı boˬundandır.

Karapapaksın yani?

hē. ġarapapaḫlarda türkiyede çoğunnuĶTa olan bir boydur. oğuzun da has kayı boyudur ġarapapaḫlaŕ. bunu da bi yere not edin düşün. çünkü bundan ikī̄ yıl önce van yüZüncü yılda bir kızım gelmişdi bu ġarapapaḫlaŕla ilgili bir araşTırması vardı geldi yardımcı oldum. çoĶ da başarılı olmuşdū. sen sorarsın dilimin döndüyünce annaTmaya çalışırım. şindi ārının türKÇesiyle konuşacām ben benliğimi kaybeTmemişiK yannız bundan bī̄ sekiz on yıl öŋce erzurum ünüversdesinden gelmişdi sizin gibi bi dil araşTırmacısı öz Türkçeyi ve dil yapısını araşTırıyodu. ben o zaman halk eğitim müdürlū̄ yapıyodum. o zaman bende bizim bi kaç köyümüz vardı ġarapapak köylerinden onnarı. geldik oturduk sohbet ediyo˯uĶ köylülerle hocam senin gibi. ya hocam sen neye geldin böyle heÇ bişe sormadın. dedi konuşun ben alacāmı alıyorum sizden. he şimdi bizim dilimiz çoĶ asimile olmama˯ışdır. şindi biz burda bi toplum vardır. bi aşireT toplumu vardır. toplumu vardır. fakaT özellī̄ni kaybeTmemişdir. aşireTden aldīmız kelimeler yapılar lehÇeler vardır bizde aşiretin bizden aldī lehÇeler kelimeler vardır. haġġaten tutān kendine has bi kültürü vardır ve dil yapısı vardır. bozulmamışdır. tutaĶlı nerde neyi konuşursa nerde ne kim olursa ossun o k̂elimelerin özüne mutlaka bi yerde ulaşır. çünkü dil yapısı onu aydınnatacaĶ bi yola götürür kullandī kelime. onuńçī̄n tutān hakġaten dil yapısında bozulma olmamışdır. azeriye yakın bi lehcesi vardır amma tam azeri deyildir. sırf anadolu lehcesi hakimdir bizim dilimizde ve işte onun da özellī̄ ne burda yaşayan bilhassa tutak içinde kalan toPlumda dışarı çıkmayan insannar vardır. dil alanında asimile olmamış lehce. asimile olmamış. okuyan kesimde de asimile olmamış ama batya gitmiş batının lehcesini almış āz yapısını almış bunda birez bozulma olur ama gelir tutaĶTa on gün ġalır tam tutaĶlı olur.

(Anı)

giTdiK neyse diplomayı töreni ne oldu. sohbeT eTdiK. çıĶdıĶ işde burdakı kızın da˯ısı diyor ki yaw hocam işde bizde adanalıyıġ. allahın adamıyıġ diyo. dedim belli oluyo hepinizin āzı oruşlu besmeleli. nasıl adanalısınız ki. adanalı esgiden biraz inanşlı olurdu. hem adanalıyıġ hem allahın adamıyıġ diyirsen heş biriniz oruş deyil başınız sejde görmemiş. bu nası allahın adamısınız. o da yanı oraynan aḫraba olacayıdık. nası olduyusa soradan kızınan ōlumī̄ ters bıraḫdı. kızı yoluna geTdi. ōlan da yoluna geTdi. ıma ġızımı sevmişdim ben. çoĶ iyiydi. yani evin şindiki genşlerin hiş birisine güven olmuyo.baḫın kızım şindi bu sanal ortam çıḫdıḫdan sora aşġ diyoruz sevda diyoruz işde sevgi diyoruz her şey yaPmacıġ olmuşdur. şindi baḫıyoz. annaşmışlar. bir yıllıġ arḫadaşlıġ bitmiş iki

yıllı arḫadaşlıġ bitmiş. e tamam getiriyorsun aylen kabul ediyosun. düyün derneK. aradan bi sene sora baḫıysin boşma başladı. ula bu nası sevgiyidi bu nası aşıġ͡ ıdı ya.

Eskiden ısınmak için ne yakardınız?

teten tezeyini bilmezsin. yaban tezeyine afedesin. biz memlekeTde tezek yaḫardıġ ilK önce. çıkıncaya kadar hayvan gübresi. onun dışarıda olanā da yaban düzde hayvan gezmişdir dışġısı olmuşdur. kurur onu yakar. ona yaban tezeyi deriz. çoban derler ki çoban yaban tezeyine aşıġ olmuş. çünkü çoban dāda bişe bulamaz. onun hidayesi odur. onu yakar çayını demler. e şindi genşlere baḫirsin baḫ çobana yaban tezeyine aşşıġ oldu gibi aşıġ oluyo. tamam ey has. ey baḫıysin bir iki yıllıġ. bir iki yıl da sürse iyi. baḫirsin biz ayrılamadıġ. annaşamadıġ. e peki ya siz aşşıgıdız. ya biz sevdamızı biz baḫın şimdi u esgi aşşıġları işde kerem, aslı, leyla, mejnun işde ya işde sevdalar aşġlar onnar da varmış. be esgi dönemlerde varmış ġızım. yani ne var͡ ımış bi sadakat var͡ ımış. bakın ben genşlīmi çoḫ hareketli yaşayan bi insan͡ ıdım. mantıġ evlilī yaPdırdı ayilem bana. sen benim ġızım bunnar daha ō̄reTmen oḫulunda diyirum ya sözü nereye getirecem. sevda aşġ. bi arḫadaşım vardı. otuz beş yıllıġ evliyi hala aḫlımdan çıḫmamış. şurda bir uhde kalmış. mantıġ evliliyi yaPdım. allahın huzurunda eşime bi söz verdim. nişannandıḫdan sonra ben haram yüzü görmedim kızım be. niye allah korkum vardı ve ben hanımıma allahın huzurunda bi söz verdim ya. çoḫ şükür mantıġ evliliyi yaPdım. aḫrabamla teyzemin kızınna valla muTluyuġ da bugüne kadar da en ufaḫ ben hanımıma ayağıma yanıyor geri çeg dememişimdir. biz sevdalanmadıġ aşşıġ olmadıġ. ama mantıġ evlilī yaPdıġ. bir sadakat var. e diyorum ya bi arḫadaşım oldu. vallaha unutmamışım. şindi şiir yazmışım. şiir yazmışım eyy. sen bi besde yaPmışım sazım yoġ sazım olsa şindi ġızıma çalardım size. türḱüyü söyle[r]dim. o arḫaday gelende o ġarı baḫdım ġulaḫlanıyor. ġarı vallaha bunu sana yazmışım. öbürüne yazmışım. demişim ki

güngelir ki doru yoldan olur ya

sapar isem ahu gözlüm ne dersin

senin için olmayacaġ işleri yapar isem

ahu gözlüm ne dersin

sevdam sevennere örneK misali

duyannara oldu göz yaşı sali

bu mudu sevdanın aşġın vebali

susar isem ahu gözlüm ne dersin

en sonunda bilmişim işde

ġulaḫ verin içimdeki avaza

çobanda ġavala

omuz da saza

yühĺemişler bütün yühĺü yavuza

susar isem ahu gözlüm ne dersin

bunu besde yapmişim söylemişim. heyaT bunu kime yazdın ġarı sana yazdım. baban bunu bana yazmış. vallah ġarı bunu sana yazmamışım. ġırḫ ġırḫ beş sene önce başġa birine yazmışım. demeg isdedīm ne yani. sevgi sadaġaT, aşK çoḫ güzel. sevgi aşġ olmadan hayaT hiş bişi olmaz. ama sevgi işde bir bayana olur, tabiyaTa olur, haĶġa olur. aşĶ insannarın içindeki duyguyu basdırmalı mutlaka dişarı atar. ama o demin dedim ya o sevgi aşĶ sadıġ olma kalıcı olmalı, güni birliK olmamalı. şimdik o sevdalar aşġlar heP günibirlig olmuşdur. günibirliK olmuşdur. bi yerde ne görürse raḥmetlik annemle babam şindi diyorum bizim hanıma da ben onnarın evliliğine karı koca ilişkilerindeki onnardaki saygıya hayranım. kalmışdım. annem ilhĺoḫul mezunu da deyil. babam sosyal bi insandı. toplumda devam olan bi insandı. ya bir gün bir biri birine bir çor dedīni duymadım. öf dediḥlerini de duymadım yanı. heP dua ederlerdi. allah bizi birbirimizden ayırması. babam öldü on gün sora da annem vefat eTdi iksi peş peşe geTdiler ve onnarın evliliklerine hayran kaldım ve onnardan da topladīmızı çoḫ şükür yürüTdük getirdiḥ. yani bir sıkıntı olmadı bu da neydi. karşılıklı güven saygı, sadakat ve sabır. hoşgörü. eveT işde öyle ġızım. sen şindi bir şeyler çıḫdıḫca sena annadim. yannış eTdin. ben böle bir ortam olsaydı sazı da getirseyidim bütün milleti başımıza yıgardım. aha şindi bu hava tam sazlık hava. ġara baḫ çoġ hoş yağıyor. onnarın sazı olmaz. ġoyabilirsen ya arabayınan giT. ama dur ben oğuz eger. benim ōlan da müziK bölümü bitirdi. o da işde dörT sene işletme oḫudu dörT sefer işleTdi. son sınıfda bıraḫdı. ondan sora dedi baba ben müziK ōreTmennī okuyacam. neyse birez de biz çalışdırdıḫ geTdi müziK bölümüne. geçen sene anam āladı. sekkiz sene ünüverside okutmuşum. dörT sene işletme oḫudu. dörT sene beni işleTdi.

şindi halk eyitimde bālama ġursu veriyor. oruya geşmemişsē dur baḫıyım. deniyelim. vaḫıT geşsin.

Zahmet etmeyin.

yo yo yo ġızım dilin kemī yoğdur. için neyise onu döḱeceḱsin. şindi ağrının çoğusunu kültürümüzü çoḫ iyi insan bilmez. dadaş bulamadım. ıhdıyarlıḫ işde. şindi faġaT. ārılı oluP da dışarda olan bazan radyoya beni götürürler koniḱ ediyorler. şey üzerinden canlı yayın yapıyorlar. o insannar bizim burdaki hem o radyoda söyleşi yapıyoruz. sen çalıb söylüyoruz. o o duyan insannar. baḫıyosun bizi ağlıyı ağlıyı aramışlar. ***(oğlu ile konuşuyor)*** eve geçersen benim bālamayı şeye koy. kılfına koy. kar yağıyor. ben ō̄retmen evindeyim buraya getir.

Evet amca.

şimdi bazan onunla evde fasıl yapıyoruz. yoldan geçen birisi baḫıryırsın hoca nē gelebilir miyiz. korona var polis molis basar diyer milleti yığmışsız. fasıl yapıyoruz ōlanna beraber. tışma yoġ. ben de aşşıġlıġ yoġ. terete gelmişdi söyleşi yapılıyorduġ. deiki hocam tutaġda aşşıġlıġ. dedim ġardaş ben aşıġ deyilim. he genşlī̄mizde yalan yannış bir aşġımız sevdamız oldu amma ben işde nedir. çalıP söylüyoruz. bu bālama bizde bir hasdalıġ olmuş. ben dedim artıġ esgiyi ġapatın. aşkım sevdam ikincisi de bağlama. onun terete şeyde yayın yaparkan o şekliyle vermiş. demeK isdedī̄m bağlama çoġ iyi bir arḫadaş. ben kızım öretmen oḫuluna giTdim sınava girdiḱ. babam raḥmetlik götürdü. orta oḫuldan sonra geTmişim. onula on beş yaşındayımışım. geTdiḱ bizim tutaḫdan da on iki kişi varız. ama tutaḫ da tutaḫ orta oḫulunun heP popüler ō̄rencileri. sizin ġayin tarafı heP uşaḫlar. dörT buçuḫ. beşinen zorunan sınıf geçen uşaḫlar. tutān en zekileri. ō̄renciler geTdi. neyse yazılıya getdiḱ, yaPdıḫ. ondan sora ya ō̄reTmen. okullar o zaman çoġ düzenni tertipliydi. sözlüye mülakata çārdılar. orda ona göre fiziki durumuna bakıyo. en ufaġ bir noksan varsa onu kabul eTmiyordu. elinde gözünde. yani önce ō̄retmen kusursuz olacaġ. o şekilde seçim yapıorlardı. orda bir tene bayan oturuyor. sonradan gördüg. ġazandıġdan sora müzük ō̄reTmeniymiş. dedi bize bi türkü söyler misin. bi türkü söyleim baḫdım hiÇ ses çıḫmıyor. ō̄reTmen de ayaġda işde o yönetiyor. dışarı çıḫdım raḥmeTliK babama deim ki baba ben herhalda ġazandım. ertesi gün geTdiḱ lisdeyi aşmışlar. üçüncü sırada benim adım. tutaḫda yetmiş iki gişi ġazandıḫ. giTdiḱ kayıt yapdırdıḫ. beni buldu. kazandıḫ oḫuduḫ ō̄retmen olduḫ. bizi muhatab almıyor. baḫdım duvara yasla˳ış ikisi durir. ō̄renciyi

çıḫarTmışız. buyrun geçelim içeri oḫula. biz de geleceyiz arabayı beḱliyoruz. yuḫarı çıḫardım. zaten ilk günü bize heş selam sabah yoḫ. ġarşı müfeTdiş de oturmuş. bayanı seslediler. sen girme müdür. neyse ben o ara içeri girdim. kızın şeyini aldılar ifadesini. kıza dedi ki bağlamayı sen mi çalıyosun. dedi yoḫ hocam müdür bey çalıyor. hele bize bir tene çal. diyende birez yumşadılar. ben bir türḱü çaldım. oḫudum baḫdım müfeTdiş çekedi çıḫarddı velhasili ceketleri çıḫarTdılar. çal söyle müdür bir demliK geldi bir daha. biz muhabbeT artıḫ buzlar eridi. ben sarıyorum ordan cannı yayın yapıyo baḫannar. orda da bālama çalan arḫadaşı varmış müfeTdiş. ōlum siz gelin çalıyosunuz. hele gelin tutaḴdan. bu müfeTdiş de şey yazir. konu ōlana geldi. müfeTdiş de dedi bu yazdığını çıḫarT hocam ne deyişe onu yazacan. geçmiş gün geTmiş. şeyi çıḫar tutanā çıḫar. hoca deyir onu yaz. yazdılar. vallah görüşüyorum şu an da. yanı bize o ortamı hazırlayan o bālama oldu vesile oldu. o resmi adamlar geTdi yerine başġa birileri geldi. onun için ōreTmennerimize derim ōlum bi ensdurman çalın. sınıfda, ōrencide, okulda.

Kışlar nasıldı Yavuz amca?

ya ġızım. kışımız esgiden çoḫ farḫlıydi. ulaşım aracı yoḫ. köyler öyle olurdu ki iki ay da bir ancaḫ inebilirdi şehire. kar bir buçuḫ iki meTre. ama o köylü o köydeki haline şükreder. hiç bi şikayeti yoḫ. elegdirig yoḫ o zaman. gaz da yoḫ. bir yalan yannış işde yağ, gaz. bir lamba, ışıġ. ama o insannarda bir şüḱür var. kanāT vardı. mutluydular kızım be. kar adam boyu yār. ağrıdan buruya yayan geliyor. sırtında otuz kiloluġ yüg sırtında ağrıdan buruya kışın o karı yara yara yayan gelip gidiyordu bu insannar. şindi biz burdan evimize gitmeye ama arabaˬınan giderig. bunnarın giydiği heP yün. şey yoġ. esgiden bizim analarımız ġızım yün çorab, dizleme şuruya ġadar. aft uzun. bellerinde mutlaka kuşaġ vardı tabi. sıcaġ tutması. kuşagı da yoğsa başlarına yün aTġıları var ıdı analarımızın. kalın yün aTġı. kuşā da bulamasa mutlaka o yün aTġıyı bir iki sarar birini. o kadınnarda hasdalıġ yoḴdu. hele on on beş çocuġ dōrurdu. bakıyon çıta gibi duruyor. e şindiki kızlarımıza bakıyorum burdan aşşā açıġ. burdan yuḫarı açıġ. heş bi salıḴlı olanda yoġ. demeg ki o insan ne heP o giim var ya ġuşām var ya onnar saklamış, korumuş. e şindiki nesile bakıyosun haġġaTden her imkan teKnolojünün her ama sālıḴ yoġ. yav giydīmiz bir tane yünnü bir şey yok. aha okul çığdım bir tane bulmuşum. iki tane pantulun kadif pantulun giyyorum. heP elyaf naylon. sıḴ tutmaz bu memelekeTde. tamam batıdaki giysin. ama bizim burda giyyimimiz kuşamımız farklı olacaḫ ve o insannar o zaman çay kültürü çoġ yoġ kızım. yanı bakın çayı bulmak şekeri bulmak ne kolay. yoġ çorbası bulgur

çorbası, pirinÇ çorbası. un çorbası. biz de tarhana çorbası yoğdur. mesela adananın kültüründe bizde tarhana yoġdur. biz herre aşı deriz. herre de nedir. un kavrulur baġ siz un çorbası diyosunuz biz herre aşı deriz. ha kesme aşı meşurdur biz de esgiden. erişde kesiyolar ya. bi de yeni dovan ineklerin avuzu vardır. avuz sütü. o yumurtadan da vitaminnidir. o avuz sütünden yıvılır işde evin beş altı komşu o erişdeyi keser kavurur. sandıĶlara koyar. onun tadına da doyum olmaz. o erişdeden kesme çorbası yapılır. bi de pilavu olur çoġ güzel. kış hazırlıkları öngek odur bi de yazın o zaman buz dolabı yoġ. efendime sōleyim mefsüm yaz. kavurmayı çoġ yaparlardı esgiden. hayvan sahiplerini hayvanı ölmüş hasdalanmış. ayağı kırılmış. kasaba hayvan vermeK ayıp. ya komşuyla paylaşalı ya da evinde ġavurma yapar. tenekelere basar. kışın o kavurmayı yerdi. durumu eyi olannar. bir hayvan besler sonbahar onuncu on birinci ay da o hayvanı keserlerdi onu ġavurma yaparlar bir de si görmediz. eti yazarlar. kuruturlardı bir ağaca geçirirlerdi. böyle o tortumun cay çebabı gibi. onu bir hayvanın bir ayaca kurur. kışın o kuru eti tekrar getirirlerdi. aynı o meyve kuruması gibi işde baTlıcan kurusu gibi o eti yerlerdi. bazan saTdıĶları nedir. harmana harman veresiyesi derlerdi. harmanda adamın buğdası varsa buğda verir. çoġ o zamanında. o kültürler çoġ cüzeldi esgiden. çoġ çoġ cüzeldi. bizim burda kaz çoġ güzeldir. kazı çoġ eyi beslerler. hanı bizim burda tutaĶlı ġaz yemese ġış geşmez. ġazı yiyeceg. esgiden çoġ güzel beslerlerdi. şimdi beslemiyolar. ġazın yānı eritirler tenekelere koyar. kahvaltıda kaz eti çoġ da yağı çoġ olur. kahvaltıda kaz etiyle kahvaltı ederdi o insannar. kaz yagıyla. mesela o kazı cizlaĶ derler ona. kazı mesela kesdiḿden sōra içinde yağı çoġ olur. o yagı ayırırlar. bir kazanda o cızlaĶ deriK cızlaK. cızlaĶ eti koydūn zaman cız eder. cızlaĶ kelimesi ordan gelir. o yagı eritirler sıva hale gelir. onu süzerler. süzdüKden sōra da onu kış oldū için tenekelere doldurular. kahvaltılıĶda o kaz yağı çoġ nefis olur. hafif de olur. bir de kaz zaten kışın olmasının sebebi kaz çoğunnuĶla oTla beslenir. oTla beslenen hayvannarın eti yağlı olmaz ve gevşek olur. tadı olmaz. derler ki kaz göğsünü buza koyacaĶ ki öyle kesece ḥsin. kar yağdı mı her taraf buz olur yeşil olayı geTdiKden sora onu güzelce besiye çekerler. bir kapalı yere kapadır ve leğennerle arpasını buğdasını suyunu koyarlar ve o ġaz bir ay içerisinde etini alır. esgiden biz ġaz keserdik dörT dörT buçuḫ kilo gelirdi. şindi iki buçuġ kiloyu geşmiyo. ġazları beslemiyolar ki. ha bi de baḫın kaz tüyü yasdīmız meşurdur. her evde vardır. o kazların tüyleri toplanır. ondan sora komşular o kaz tüylerini cızmaya ġaz tüyü cızmaya gidiyoruz birbirlerine yardım ederler. o tüyün incesini alır kabasını ayırır. kaz

şeyi de yasdığı da herkese nasiP olmaz. senin gibi işde makbul misafir gelirse ġaz tüyünden olan yasdī ġoyarlar başına. o çoġ yumuşaġ olur çoġ güzel olur o. o ġaz tüyü de hiş bozulmaz ve kaz tüyüne böcüK haşere yaḫlaşmaz. en büyüg özelliklerinden birisi odur. koyun yününde haşere olabilir. efendim işde elyafda melyafda ama işde kaz tüyüne yaḫlaşmaz. hindiyi bozsaḫlar tavū cücüK ederler ya. tavū cücüg köylünün boldur. āzı boldur. kışın öyle geçirirler. ramazannalarımız. muTlaka ramazan davetleri olur. konu komşu fakır fıkara ve bizim burda zekaTla filtrelere hep ramazanda dātılır. fakire fıkaraya. ev tutulur. fakaT köylerde şehirde sıra davet olur. başlar bir sıraynan yani o ramazan bitinceye kadar çoğu insana sıra gelmez. milleT birbirini ġırar benim davatı ġaldı. davaT deriz.

gün gelir ki dōru yoldan olundā

sapar isēm mahu gözlüm nedirsin

senin için doğmayacağım

yapabilsem ahū gözlüm ne dersīn.

yapabilsem ahū gözlüm ne dersīn

yapabilsem ahū gözlüm ne dersīn.

sevdam sebeb

duyannara dōru yaşı seli

bu mudur sen aşġın de bāyım.

susar isem ahu gözlüm ne dersin.

susar isem ahu gözlüm ne dersin

susar isem ahu gözlüm ne dersin

kulaġ beni niçin beni avazā

çobanda da ġarakolū basacāġ.

yükler işi bütün yükū̄ yavuzlār.

susar isem ahu gözlüm ne dersin

susar isem ahu gözlüm ne dersin

susar isem ahu gözlüm ne dersin

TÜRKÜ

seher yelī̄ sitem götür o yara

ona selam saldıgımī söyleme

ne çarē

bir başıma ġaldıgımī söyleme söyleme söyleme söyleme yar söyleme

pin pirişan olduğumu söyleme söyleme söylemē söyleme söylemē yar söyleme.

ona de ki o yar seni sevmemiş

ona de ki sana yalan söylemiş.

ona de ki senne gönül eylemiş.

bir başıma ġaldıgımı söyleyeme söyleme söylemē söyleme söylemē yar söyleme.

bir başıma ġaldıgımı söyleyeme söyleme söylemē söyleme söylemē yar söyleme.

Konuşan: Tibet Fıstık

Derleme Yeri: Ağrı/Tutak-Kılıçgedik Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

nerelisiŋiz.

Adanalıyım.

adanalısıŋ. kimlerdeŋsiŋ. benim de adana da aḫrabalarım vaŕ.

Nasıl anlatayım ki kimlerden olduğumu. Neresinde akrabalarınız?

merkezde.

Ben Sarıçam.

sariçam hī. ḫoşgelmişsiŋiz. adanada benim yeğennerim var. bir gelinimiz adanalī. şuğan şeyde oturuyór adapazarıŋda. geleneKleri göreneKleri fazla öyle şėy deyil yaní.

Ben doktora öğrencisiyim Erciyes Üniversitesi'nde. Tez yazıyorum. Bana yardımcı olabilir misiniz?

hóş bulduĶ. siz sorun ben söyliyim hadi.

Düğünler nasıl yapılır?

düğünnerimiz bizim büyüĥlerimiz kız görmeğe giderler yani kız beğenmek için önce sonra ōlanı gönderirler. ōlanla kız birbirlerini bēnirlerse. ondan sora büyüKlerimiz giderler söz keseŕler. yüzüĥleri takaŕlar. daha sonra da büyüc nişan için gün alırlar. o zaman da işde eş dosT aĶrabā birliKTe kompilē giderler kız evine. nişan takılır söz kesilir.

Tutak ağzı ile konuşabilir misiniz?

tutaĶlılar böyle honuşuyó.

Öyle mi?

hē.

Tamam o zaman. Sanki çok düzgün konuşuyorsunuz.

e ben dōma büyüme buralıyım. aslen karsTan gelmeyiz. kaFkaslardan gelmeyiz. kaFkaslarındaŋız karapapaz.

Siz de mi Karapapaksınız? O zaman siz Yavuz Kılıç'ı tanıyorsunuz.

yavuz kılıÇ bizim.

Dün Yavuz amcayla da konuştuk.

hē. ondan almışsındır. o ne demişse ben de aynısı dėyecēm. o da bizim bi büyüK abimiz buŕda kırk beş yıl üreTmenniK yaPdı gazide. kılıÇgedicīn isābaTda oturuyór. kendisde şuan merçezde oturuyor gerçi de şeyi köyde yaní.

Siz aynı köyden oluyorsunuz değil mi?

yan yanayız aynı köy deyil. ben kılışgediKliyim o isabaTlı. babam yėdinci ayın yirmīsinde kaybeTdik. doksan sekiz yaşında kaybeTdiK babamı. yani. karsTan gelmeyiz. büyüh́lerimiz gider ilk önce kíz beyenirler. onda sora oğlani götürüler. yanī yavuz abi ne demişse ben de hemen hemen aynısını deyecēm yani.

Peki beddua dua biliyor musunuz?

beddua beddua neh yani. beddua yoġ dua var yani.

Dua olsun o hâlde.

pek fazla söyleyemem yani. dua yani kız çıkarırken dua okunuyo işTe. selavad çekiliyor. yani kızın ayağı iyi gessin diye büyüKlerimiz. gelin eve girerken gelinin ayānın altına tabaĶ bırakırlar çay tabā. yemeK tabā ne oluŕsa. gelin ona basar kırar yani ilerde bi kırgınnıĶ olmasın diyē.

Kırgınlık olmasın diye mi?

ilerde yani küslüK, kırgınnıĶ, dargınnıĶ olmasın diye yeni o tabā kırar ki kadayı belayı o götürsüŋ gibisinden. hē nası elimizde bi bardaĶla kırılmazda keşke kırılsaydı işde kazayı belayı üsTümüzden götürürdü dėr gibisinden o da öyle işde yani. eve girerken işde bizim buralarda adeTdir. kız eve gireken ōlan bacaya çıkar elma atar meyva seper milleTtiŋ üslerině.

Yemekçilik yapıyorsunuz. Hangi yemekleri yapıyorsunuz?

bizim burda mı.

Evet.

bizim burda kavurma var. yani bizim düünnerimizin has yemeyi kavurmadır, pilavdır, cacıḴdır. yanında cacık, salata var. tatlı verriz.

Nasıl tatlılar var? Değişik tatlılar var mı?

tulumba var. halka tatlı vār. baḴlava vār.

Baklava ne ile yapılıyor?

cevizli, fındıḴlı farḴ eTmiyor yani. hē hePsi de var. genelde ceviz kullanıyoruz biz. bunnarı zatán evde hanımlarımız eşlerimiz açıyór. dırnaḫlayıb evde yapıyolar yani. şėy deyil yaní has.

Giyim şekilleri nasıl? Kendine özgü giyim şekilleri var mı?

giyim şekilleri böyle he normal. bütün şėylerin aynı oldū gibi biz de aynı şekilde giyyoz yanı. bayannarımız genelde kapalıdır. dışardan gelenner gibi tabi deyildir. bayannarımız genelde kapalıdır yani. evde bile kapalıdır yani. amā o çoḫ da şey deyil yani. biz de zatan batıya uyduḫ, geTdiḫ. bizm çocuḫlarımız da gediyolar okuyolar geliyolar mecbu(u-ü)ren biz de onnara uymaġ zorunda kalıyoruz yani.

Köy nasıl? Biraz anlatır mısınız? Yaylalık mı?

köylerimiz genelde güzeldir. düzlüKdür, dālıḴda var. dālıḴ kesimler de var. yaylalıḴ yayladır. mesele şehirde oturup yazın yaylaya giden insannarımız vardır. koyun, keçi, ineK, sığır ne bilim yani. bu tür şeylerimiz vardır yani. iküç ay yaylamız vardır.

Kaç yaşındasınız?

elli sekiz yaşındayım.

Maşallah. Hiç göstermiyorsunuz ama.

allah razi ossun savulasın.

Aslında Yavuz hoca anlattı.

yavuz hoca tam bi reńşberdir. yanī sora ozandır halḴ ozanıdır. kendisi yani şiirdir yani. dedesi babası öyledíŕ yani onnarın bizden daha iyi bilirler yani işin dorusu. çünki o ozan oldū için he şeyi bilir. biz fazla öle işli dışlı deyil. işimizden evimize. mesele ben sekiz

yıldır burdayim. sabahleyi altıta geliyorum burya aḫşam yedi de eve gidiyorum. kimi gidicem kimi görecem.

Kaç yıldır çalışıyorsnuz?

sekiz yıldır burda çalışıyorum. dāā öŋce çalışdīm da var. altí ayım kaldı emeKlilīme. áma iki sene yaşa takílıyorum. iki bin yirmi üşe kadar mecburen çalışacān.

Benim eniştem de yaşa takıldı. Emekli olamıyor.

ikşene yaşa takılıyórum bakalım allahdan hayırlısı. beklicēz mecbureń. başĶa sormak isTedīŋiz var mı hocam.

Bu kadar. Sizi fazla zorlamayayım.

yoK ney zorlıycān. budasınız öle yemē inersiŋiz aşāya.

Yok. Ben gideceğim.

yemēyimizi yiyin öyle gidin.

Olur. Tamam sağ olun.

on on beş Takka falan var yemeğe de. dışarda dā masraF eTmeyin.

Tamam sağ olun.

siz de sağulun. allah rasT getirsin inşallah. ben de iki çocūm var. iksini de ünüversTeyi okuTdum bitirdim. bi tenesi burda müdürdür. biri de kaymakamlıĶ okudu. kızım kaymakamlıĶ okudu. ōlan müdürdür burda. ben çoĶ iyi babayım çoĶ iyi ev reyisiyim. çolumū çocūmu ben daha fazla çocuĶ yapardım da yanı. babamın sekiz tene şua hayaTda va. bi tene de ırahmeTli olmuş. biz heP birbirimiziŋ üsdünü giye giye büyüdüK. ben abiminkini. benden soraki benikini. onun ki bunu ki. yanī peş peşe büyüdüK böyle yani. kendi yāmızda kavrulduĶ. bayā fakirdik. daha sora çoĶ zengin olduĶ. şuan merkezde altı yedi tane dükkanım var. dairem var. ben dedim ki iki deneciK. ilK önce kız oldu ondan sora ōlan olunca kesdiK. allahama şükürler ossun hepsini hiş bi şiye muhdac eTmeden büyüTdüm. düünnerini yaPdım. işlerini yani asından zesine ōlanın da kızın da yataĶ odasından tuT televizyonundan tuT. buzdolabından tuT, çamaşır makinesinesinden, halısında hēr şiyini ben almışım. kızım da aynı şekil. onu da döşetmişim onu da döşetmişim. onun evi ayrı bir şiye balıkesirde şu an. ōlan da burda

benim yanımda. gelinim aydınnı, nazillili öreTmen, ōlum da burda müdür işde. yani çoĶ şükür. allama binnerce şükür ossuŋ. ne isdediyisem allahutalā verdi.

Çok şükür.

hē çoĶ şükürler ossun allahama yüz bin dáfā. işde ben beş altı ayım kalmış. ōlan da diyur çalışma çalışma diy. çalışmayım ne yapacām ben bu melmekeTde. ne yapi aha çalışmıyimde. aha hurda kalmış bi altı ayīm. gerekirse altı ayım yükselir yaşı beKlerim. veyahuT çalışmak isTersem yine çalışırım. bu yani yaş emeKliliK çoġ önemli bişiy. yani insan belirli bi yaşa geldimiyidi insan yükü çoġ agırdır. ben babamı doĶsan sekiz yaşına ġadar baĶdım. allā şükürler ossuŋ babam beş vakıT namazını birgün geçirmemişdir. son üç ayı çoĶ sıkıntılı geşdi. düşdü. bacānı kırdí. bacānı kırdıḫTan sora düştü kalçasını kırdı kemiK erimesi vardi biliyomusún. düşdü oma kemī̇ni kırdı. ben babama üç ay boyunca yataĶTa baḫdım. hem burda çalışıyodum hem gidib bakıyodum. sabȧhleyin gelirken bakıyodum aḫşama gidiyodum tehŕar ayni. işde yedinci ayın yirmisinde burda öle yemeyini verdim çıĶdim eve giTdim. teyzem oturmů̊ş kahvaltı yapıyo. dedi gel çay hazir çay iÇ. dedim çay içmeyecēm babamı banyo yaPdıralım. oŋda sora oturur çay içeriz. giTdim babam oturuyor. baba nasılsın iyiyim ōlum. allah senden razı ossun. allah ne murādıŋ varsa versiŋ. allah tuttūnu altın eTsin şöyle böyle. neyse babam kaldırdıḫ. banyosunu manyosunu yaPdırdıḫ. tıraşını mıraşını he şeyini yaPdırdım. üsdünü getirdim geydirdim. hafiF şöyle bi sáğ tarafínde şöyle bir lira kadar yataĶ arası açılmışıdi. dedim sen böyle çevir ben pāsuman edim öyle yaslan. öyle babamı böyle çevirdim konuşuyum sohbed ediyom. böyle eTdi heh. giTdi. yanī̇ ben incimedim allah da inşallah oni iyi bi yerlere getirir.

İnşallah.

hē. babam çoĶ iyi bi adamdı. çoĶ iyi bi insandı.

Konuşan: Taksici Nurullah

Derleme Yeri: Ağrı/Tutak-İshābat Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

İsaabatlı mısınız?

isābaT.

Gelenek-görenekleri var mı buranın abi?

nasıl yani.

Düğünler, örf-adet?

tabi tabi. tabi ki de var.

Nasıl yapılıyor?

valla nası yapılıyo işde. bi görücü usülü oluyo genelde önceden öyleyidi. ondan sora pasTırma diyolar bayannar. o biTdiKden sora taki takılıyor. görmeler görme diyoruz mesela diyelim cumhuriyeT taki. diyelim dolar atıyór. her kesim gücü ne yetiyosa onu o iş biTdiKden sora ġaş para toPlanmış diyelim on cumhuriyed yirmi cumhuriyaT. on minyar para. neyise oŋdan sora yėmeK veriliyo. tutā.

Kaç yıldır taksicisiniz?

yirmi üş yirmi dörT yıldir. hayırdır hocam siz siz nėrde öreTmensiniz.

Öğrenciyim.

öyle mī. buruya ne için geldiniz ḫocam.

Kız arkadaşımın yanına geldim.

hē annadī. adanalı mısıníz.

Adanalıyım.

hocam biz kaFkaS türküyüz. kafkaS göÇmeni. eveT yani. kürT deyiliz. burda on iki köy türK köyü var. karapapak türkleri.

Hangi köyler?

isāabaT. kılışgediḫ, akyėle, aşāğkuleciK, esmer, bayındír, dağbalıḴ , yayıḴlı, onki tane.

Ben Nurullah abiye de söyledim de.

ben aynı köylüyüz. ben ḫocam yolcum var nurullah gelėceK zaten yoldā.

Teşekkür ederim. Kolay gelsin.

sağ olun allaha amaneT olun.

Konuşan: Hamit amca

Derleme Yeri: Ağrı/Tutak-Bayındır Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

kendi şey var‿ idi müdür var‿ idi çoḫ ėyiydī. hē. ya arḫadaş ġosġoca sesekanın bürosu burda sen hanibu vatandaşı niye ārıya yolluyorsuń. heÇ bişe bildī yoḫ. burayı ġapaTsıŋ. üÇ haFTa. hele orda şoförá bağır yā. muhsiń haydi muhsīn. hele bagıri ārı ārı yā. vallā ya. yer var boş var boş var deliġannı. ā'rı dağının orlardan geliyór.

Amca Bayındır mı burası?

eveT. bayíndir köyü. bayındir köyü. biliyor musun. hayırdír.

Ben tez yazıyorum da amca. Yaşlılarla konuşuyorum. Glenek-görenekler hakkında.

hē öyle mi. memleKeT. nersi.

Adana.

yoḫ yanī. yanişey yoK tanıdiK yoḴ. adanada.

Adın nedir?

hamiT. hamīT.

Adana'ya geldin mi hiç?

he yā temam abi. geldim adanaya. adanaya çoḫ geldim.

Çalışmaya mı?

hayir. araba var‿ıdi gidib geliyodum. adȧna güzel yir. burasi güzel.

Virüs var mı burda?

yoḫ yoḫ virüs heÇ. mesele tutaḴTa hėş yoḴ. ama ārıda oldu.

Tutak' a uzak mı köyün?

yōġ tutā bėş kilometre. meselē parke Taşlar döşenmiş yollarımıza hala da sıtanT var. güzel. alTyapımiz vār. yolumiz asvalT. ben emekli için geliyórum işTe. bundan bėş altı

seferdir geliyorum. hele çıĶmamışdır. emeḣli olsaḫ ėyiydi. tutaĶda mı. orda mı görev yapiyórsuŋ.

Hayır.

siz nerde inieceḣsiŋiz.

Merkezde.

merkezde inieceḣseŋ şeyde inersin. temam babam temam. sikorta da var. baykurda var. aslında çalışdığımız yerlerden hepisi yatırmış olsaydı ben iki seFer emeḣli olurdum. çok hakġımızı yediler. ben bu taraflarda deyil ege tarafında yani isTanbuldā, bodrumda çoĶ çalışdīm.

Şirkette mi?

aynen şirkeT şeyimiz var‿ıdi. çalışdim. zaten o yaş sınırı bizi ma'FeTdi. hē hē hesab eT dörT sene bi yerde çalışdim adam bi gün gösTermemiş. bi gün gösTermemiş dörT sėnē. ha bu duraĶda beni indir. hayırlısı hocam hayırlısı. hadi size iyi günner. allaha amaneT oluŋ.

Sağ ol amca. Sen de Allah'a emanet ol.

Konuşan: Enver abi

Derleme Yeri: Ağrı/Tutak

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Merhabalar, öğretmen evi nerede?

sȯla dün yüz mēdre öreTmenevi ôrdā.

Buradan mı gideceğim?

eveT şurdā.

Siz burada mı çalışıyorsunuz?

bide tamiʳci ben servisciyim. ben ārí erzurum arabam vā çalışıyorum. menimisciyim ben hē benim işim hē. arabā hocam māllede. arabā geliP çalışdıracām.

Adınız ne?

ismim enver. züliyha abla. allaḥ razı ossū sülihā abla tilifonumu al yanına en azındań. he gel. şuŕda va ya baḫ. yayan bėyle var ya. köPrüyẙ geşdi mī öreTmenevi ġārşıda.

Siz buralı mısınız?

hī ben buralıyím buralıyím. būʳdā narin kebaP benim. oranın sahȧbı.

Numaranızı alabilir miyim?

telifonumu al yanına telifonumu. yėgen öreTmen evine bıraġ gel. ġırḫ sekiz. elli sekiz he. hadė. hadi bacım bu benim yegenim seni bıraḫsıŋ gēssiŋ.

AĞRI –ELEŞKİRT İLÇESİ

Konuşan: Zennuri Teyze

Derleme Yeri: Ağrı/Eleşkirt-Mollasüleyman köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Teyzem. Çekinmene gerek yok. Sadece sohbet edeceğiz.

çeẖineceẖ bir şey yoḫ ki. siz ne söylerseniz söyleyim.

Düğününüz nasıl yapıldı teyzem?

eyiydi çoḫ güzeldi.

Size ne kadar başlık verdiler?

başlıḫ maşlıḫ yoḫdu.

Başlık yoktu. Seni istemeye gelirken ne getirdiler?

heş bişe. he valla heş bişe de getirmediler.

Eli boş mu geldiler? E öyle kız verilmez ki?

e o zaman öyleydī. yā o zaman öyleydi.

Ufacık bir şey de mi yok?

hē yō valla. nişan taḫmaya geldiẖlerinde yüzüẖ getirdiler o ġadar. başġa bişe yoḫ.

Yiyecek içecek getirmediler mi?

yo yo yō heş bişey yoḫ. gerçeẖden orda eyleydi o zaman. o zaman.

Hangi köy?

eleşgird mollasüleyman köyü.

Mollasüleyman? Muhacir? Türkmen misiniz?

eveT ġars tarafı. ġars.

Türk müsün teyzem?

hē türẖüm ben. ġarışıḫdır. yarısı türẖ yarısı kürT. yarısı kürT yarısı türẖdür.

Oyunlar oluyor muydu?

hem de nası. davul zurnā.

Maniler falan söylüyorlar mıydı?

söylirdiler hē. köyde öyle düyün için söylerdiler de oynardiler.

Teyzem Azerilere gidiyorum Karapapakları sevmeyiz, Karapapaklara gidiyorum biz Azerileri sevmeyiz diyorlar.

hē. valla ben herkesi sevirēm.

Bunlar arasında bir nlaşmazlık var sanki?

yō valla gerçeh́den ben bütün insannarı sevirim. piygamber çocuḫlarıdır. çocuḫlar ben çocuḫlarıma demişem ben ölürsem bütün doldursunnar. ben çocuḫları çüçüh́ çocuḫları çoḫ sevirim. büyüglerde iyi de var her milleTde. türh́de var eyidir. kürTler de eyisi var kötisi var. hePsinde eyledir. azerlerde eyi var köti var. bütün milleTde eyi de var köti de var. hē beş parmān beşi bir midir. yōḫ.

Sanki bunlar yer kavgasından dolayı böyle yoksa birbirlerini tam sevmemezlik değil de arazi yüzünden?

hē arazi da arazi. su kavgasi olurdi. bizim köyde de vardi. tarlaları sularlar. melāT. ġardaşımın ġızı izmirden gelmiş.

Senin hiç mani falan aklında kaldı mı hiç?

valla heş benim aḫlım başımda mı ġalmış. çoluḫ çociginēn yoḫluginēn şeyinen. eyle uğraşı uğraşı he valla.

Köyde ne iş yaptın?

köyde her işi yapıyon. çapaya gidiyoduḫ. pancar ekirdih́, mısır ekirdıḫ. ekin ekilirdi. her iş vardi. her iş. ġoyunumuz vardi. ineh́lerimiz vardī.

Tamam. Ekini ekiyordunuz. Nasıl harman kaldırıyordunuz?

u zaman üküzler vardi. öküz ġoşirdıḫ. gem dirler gemi. geminin üsdündē binerdiler birsi ō arpanin dönderi. o zaman patos falan yoḫdi. a işde eyle.

Halı falan dokur muydun?

yo valla yapier bizim köyde hoca gelmişdi bi irkek bi de bayan gelmişdī. oda üretirdiler. onnar geT hepsi gedi. ben o zaman küçüh́dim. ben geTmedim. zaten on altı yaşında evlendim.

On altı yaşında evlendin.

hē benim dedem işdē onun anasıynan evlendi. beni verdi ele küçüh́ yaşda evlendim.

Ne yemekler yapılır teyzem?

o zaman ġuru fasıliye yapıyirdiler. pirinş pilavi yapıyirdiler. ġoyun kesirler. heyvan kesiyirdiler. yapıyirdiler. heş bi yere çıḫmıyir. bu heral cani sıḫilir. ayaḫlari ağrıyir. iki kere felşi felş geçirdi. iki kere felş geçirdi. savul. ā dir ben.

Minder falan, döşek, yatak nasıl yapılırdı?

hepi yünden.

E bana anlat?

çayda yıḫarlar derede. suyun içinde yıḫarlar. üzerini şitelerini biterler. onnan sora gelinnere. yoḫ ya yoḫ o genşdir yaPsın yaPsın. bize hızmeT eTsin.

Eskiden saman yastık yok muydu?

o ne böyle dikerler a böyle. beyle sırtını verirdiler.

Bu kamış.

böylē bu ġamışdir. yumşaḫ ot olurdi çil çil derdıḫ. hasır yapardıḫ. ondan yasdıḫ böyle doldururdilēr. sıḫca. çuvaldızınen. onnen sırırdıler. yüz çeh́en.

Yün yorganı şimdi sırıyan da kalmadı.

hē var gene de var. ġalmadi.

Yün çırpan mı var şimdi?

yōḫ vala. çoḫ sevirim.

Bulgur kaynatma zamanı gelir miydi?

bulgu ġaynatırdiler. yarma yapardiler. hē çuvalın içine.

Neyle döverlerdi?

daş var. o daşın içine dolduruyülerdi onna.

Ona ne diyorlar?

o şey de dibeK diyirler. dibeK diyirler.

Vurulan şeye dibek diyorsunuz?

hē dibeK.

Dink ne? Değirmen galiba?

hē deyirmen daşi gibi deyirmen.

Eskiden dibekte olurdu değil mi?

hē esgiden eyledi. yoḫdi kimdi. ondan sora dermen daşi öyle küçüḧ küçüḧ daşler vardī. o burgur çekīr.

İçine korsun.

biliyin dā.

Peki bir şey sorayım size. Düğen düğeni biliyor musun sen?

gemi diyirsin harman eden. siz eyle diyirsiz biz de gemi diyiriḧ.

Gemi gibi altına taşlar çakılıyor.

hē daşlar çaḫılıyor. biz de. melaT. melāT. alTda. mākine vardī. makinesi onun içine atardiler. he valle.

Yayık kullandınız mı?

nası ġullanmamışım.

Tahtadan mı?

hē. tahdadan. şindilerd böyle televziyende gösderiyiler. posdandır böyle. tahdadan yapılir yayıḫ. üş tarefden açıḫ.

Ne koyuyordun içine?

içine ġaymaḫ. yazın tereyā. yağ hē. o zaman bi parça bi ġaP ġader yağ eriseydi. sen onun ġoḫusundan duramazdın. ya eyle yani o yemēn dadine doyamazdin. şimdi hani tereyagi getirir. e yerin bile annamırsin. meşur. o beylē yağlı peynir yaparlar beyle. üsdüne

çekirilirdi. ondan sora. a beyle bir parça yersen ġaşar peyniri deyil ne peyniri ossa. şimdi hiş bişiyin dadı yoḫ. ne dadı var. ne koḫusū vār. sene yağı bazen erol alır getirir. gene de heş. ġaymaḫ. bi teneke ġaymaḫna bi tenike ya çıḫıyırdi. ġaymaḫ mahineye çeḫerdiler. bi terefde süT ahardi. yagsız süT. bi taraFdan ġaymaḫ. yağli sütünen. yağsiz şey. a o yagsızī peynir yapardiler. a bi tereFde bi teneḫe ġaymaḫ. beyle bi yarım sāTın içindē öyle yağ çevirdi.

Bayramlar nasıl geçerdi?

bayramlar çoḫ.

Ne yapardınız?

şiy bayramlar her şey yapardı. doma yapardilēr. pilav yapardilēr. gaz pişirirdiler. tavıġ pişirirdilēr. ne yaPmazdıler ki. milleT a beyle. şimdi bir çocuḫ buruy gelip senin evinden şeker almīr. he valla. bir çocuḫ bile geliPde eyle zoruma gidiir. ġaynanam dedi ne zaman.a elin çocuḫları nası şeker toPliyir. he vallah.

Çocuklar şeker toplarken bir şey söylüyor muydu?

bayram ġuTlu ossun.

Bayramınız kutlu olsun nedir ya. Daha dünkü sözü söylüyorsun sen.

yo yō. edeT her yerde ayri ayri. mesele bizimki öyledir. ġardaşımın ġızı ġaş senedir köydeydi geTdi geldi. düünnerini foturafını çegmīş. mezerleri foturafını çegmīş. hala diyir böyle. o zaman nirde vardi. valla heÇ doru düzgün elbise bile geline getirmezdi. getirseydī. bir hala hala diyir bir gelin almışlar diyir yüz yirmi milyar diyir. başlığı yüz yirmi milyar. yüz ġırḫ yüz elli gıram da altın. gelin diyir hiş diyir. yataḫ odasını diyir. perdesi yoḫ. bi yataḫ odasi. vala ben ġızdım dā. o ġızına bir çeyiz verebilseg keşke siz görseydiz. yoḫluḫ yoḫ idi a.

Ne verdi?

ġaPdan ġaşıga inne iPlige varana ġadar. yatagına ġadar var.

Aslında çocuğunuza verdiğiniz değer bu.

bir valla beyaz eşya almamışım. hePsini. feraT gel. gel gel gēl. gelin de gelin olsa dir.valla gelinē ā. eleşgirT. annamadı sen heralda. yüz yirmi milyer başlıḫ almışler. yüz elli gıram da altın. diir yataḫ odasın perdesi var. inneden iPlige varana ġader. sadece bi beyaz eşya

içinde var. büTtün herkesi. diyir begliyirim ben burda diyir. taḫsiye bin gel elif tahsī. diyir burda beḥlirim servisi beḥlirim. o da gelmedī. nalçalı şeyler vardı dā. tahdadan. terligler tahdadır.

Takunya gibi.

taġunya taġunya. eyleydī. bizim köydede erḥeḥler ġadın elbisesi giydirirdiler. ġa◡ış oynerdilēr. hē ben çoḫ yapmışim. iki üş senedir yaḫmıyim. kökün onunçünde yoḫdu. bu zaman var.

Beyazları sakız gibi kaynatırlardı.

biyazlari yiḫa yimeḥ yaP üsdünē. su doldur. o zaman ne vardi. ne var sicaḫ su var◡ıdi. ya subay ahardım ya üsdünē çayımı yemeyimi yapārdım. ondan sora üsdüne teneḥeler doldurursun kim gelirse lazımsa yıḫanır. şimdi her şey hazır olmīş.

Sizin ev sobalı mı?

he vallah sobalıdır. valla bizim evdede hele girişe baḫ.

Kerpiç mi?

yaw pirikeTdir de arḫa duvar pirkeTdir. hele giT. öreTmendiler. ikisi de öreTmen. kerpişdir. yıḫadım götüreceḥdim.

Bunlar tefek değil mi?

şey diḥennidīr. çiçeḥ aşmir.

Sarmaşık mı bu? Üzüm değil yani?

yo yō hē üzüme benzir.

Ama nasıl da üzüme benziyor.

öbürleri de çiçeḥ aÇan sarmaşıḫ ordahiler. a böyle gelmiş baḫ. kesdim ön taraf ġapanmışdı görünmirdi. hePsini kesdim haTdā beyle çıḫdiler. he valla işde.

Bahçeye ne ektin?

bahceye soğan eḥdiḥ fasulye eḥdiḥ. domates eḥmişiḥ. baḫ nası güze ġızarmışlar dometis.

Burada bilmediğimiz ağaç var mı?

çam ağacıdır de kiraz agaşlarıdır. hē var. kesiriḥ biTmir kesiriḥ. siz nerelisin.

Adana.

sen de analīnın filmini izlirih́.

Sen hiç halı kilim dokumadın mı hiç?

yoḫ onu ben hiş. ben çoḫ küçüh́ken evlendim.

Kaynanan maynanan öğretmedi mi hiç? Eskiden tezgahla yapıyorlardı.

anamgil de yapırdī.

Siz neyisiniz?

benim ġaynım ġızı. asgerde şeyiT olmuş.

Maşallah ne kadar güzel ama.

zayıFlamış düşmüş çōh. zayıFlamış. hē o dir. yo sen büyüh́. esgi zaman çoḫ kötüydī.

Bahçenin otlarını dövüyor musun?

yōḫ eyle gurir.

Yabani otları atmıyor musun?

valla yapamirim. ayaġım ağrır. ayaġ bileğimde çaTlaġ var.

Önce yapıyor muydun teyzem?

yapırdi. çapa edirdī. biz çayin rengini unudirdih́. şekerin unudurdih́. hele bir gün hammur eT. eh́meh́ bişir. manti yaparīḫ. kete yaparīḫ. ebbeh́ bişiririh́.

Keteyi nasıl yapıyorsun?

kete süTdür. süT. su ġatirsin. fırına atarsın. önceden de şey yapırdih́ biz. tandıra ġoyurdih́. tandır. he hē ġoyun kemī. bazen ara sıra bizim köye babamgile köye giderdih́. eyle harman zamanı onnara yardım felan ederdih́.

Sen düvene bindin mi hiç?

gemiye orda harmanı düvürler ya. çapaya giderdih́. vala bizim vardi. düyen he hē. ġara patız.

Kağnı vardı. Toprakkale'ye gittin mi hiç?

hē bizim köyün içinden geTdin topraġġaleye hē. önce. ağlir gelir. ta topraġġaladan eleşgirde yaya gidir yaya gelirdi. topraḫġala da. gidir. yaya gidip gelirlēr. araba yoḫdi. ya aT arabasidi. ya da soradan motur çıḫdī. sora da münübis çıḫdı. ondan sora da dolmiş çıḫdī. şimdiden köy baḫ ġardaşım eyle dir ki herkesin ġapıne jib vardi. arabalar.

Evet köylerde buzdolabı var.

hē çamaşir mahinesi, buz dolabī. odan sora yayıḫ da. o bile eleḱdiriḱlī çalışıyor. kimse yayiḱ yaymır ki. eleşgirT hē fakir. o köyde benim amcam gelini vardır da. dir ya gelnni yüz elli milyar. onun o çocuğa oktayın ġızını isdediler.

Vereydin.

yō valla saTlıḫ midir.

Köyde nasıl ekmek yapardınız?

biz ġışın tandırda bişirirdıḫ.

Tandırda peki böyle ortası yuvarlak yapar mıydınız?

tamam hē bilirim.

Tandıra bir şeyle yapıştırırlardı ekmeği?

hē rafata rafata gösderrim. ondan sorā yasdıḫ. bi dē dolab da yoḫdi buz dolabi ne biz tepsi eTmeği derdıḫ. beyle tepsi vardı. üsdüne de saş. ateş yaḫardıḫ. o ateşi çeḱerdiḱ. çekerler. dur helē.

Yağlı mıydı?

tezeKde tezeKde. böyle düzeldir. derdıḫ. kimisi de beyle yuvarlaġ. yapuluyirdi. tePsin içine onun üsdüne böyle sajı bıraḫırdıḫ. sajın üsdüne ateşi doldururduḫ. hem altı hem üsdüne. onü günnüK eḱmeḱ bişirir yerdiler. yanī bayatlamasın diyē.

Yazın öyle mi?

hē yazın eyle yapardıḫ. ġışın da tandırda.

Ama şimdi kolay.

hē dā.

Düğünlerin yemeği var mıydı?

vardī.

Ayran aşı mıydı?

hēÇ ayran aşı yapardıḫ. ġuru fasulye, pilav.

Ayaklarınıza ne giyerdiniz nenem?

naylon ayaḫġabı giyerdiḱ.

Adı yok mu naylon ayakkabının?

naylın ayaḫġabı. hē cizlaviḱ, ġaralasdīh. ġaralasdıḫ hē. seneliḱ. seneliK lasdiḱ diyirdiḱ.

Senelik nasıl oluyor?

seneliḱ içinde yoḫdi. eyle senelig diyirdiler. oni cizlaviT dedīn içi asdarlī. hē öbür ayaḫġabılara da kundura diyirdiler.

Çamurda.

he vā eyledir.

Küçükken hangi oyunları oynardın? Çocuk oyunları?

bez bebeyi. he vala küçüḫ. bez bebeyi yaPmişiḱ. sizin orda tandır eḱmeyī var.

Yok. Saç ekmeği var. Başka oyun oynamadın mı?

valla bebeḱ yapardīḫ. oyniyırdiḱ böyle çizgi çızardıḫ daş tar oynıyirdıḫ. daş oynardıḫ. zaten o zaman vardi. ne olsa söylerdim.

Çocuğu uyuturken ne söylerdin?

vala ele nenni menni bilmirim. sadece ē ēe ē ēe sana ġurban ē ē ē eyle söylerdim a.

Beşik var mıydı?

beşiḱdē.

Hastanede mi doğum yaptın?

köydē babamgilin köyde. u zaman çoḫ çeḫdiḱ. o zaman ne dirler imişidi. oḫday çoḫ hasdalıḫ çeḫdī. çocuun elleri beyle oldu ā. çoḫ doḫdorlara gezdiler. o zaman hasdalıḫları çoḫ. hasdaneye doḫdora götürdüḫ burda dediḱ o gendi hasdalıgi götürün. senin eḱmeḱ güzeldir. kaş gündür tazedir.

Yufka yapıyor muydunuz?

yoḫ vala. yapırdīḫ. biz eyle diyırdıḫ. biz öyle yuḫa bişirirler.

İncecik açarlar. Sonra onu kurutuyorlar. Yıllarca duruyor. Hiç küflenmiyor.

erişde diyırlar bizde.

Erişteninki ayrı.

hē bilirim. biz yaPmadıḫ.

Sizin köyün karıları tembelmiş.

vala gerçeh́den. bişi deyil yavrım.

Konuşan: Taksici

Derleme Yeri: Ağrı/Eleşkirt-Yanıkdere Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Ağrı merkezden misiniz?

ben eleşkirTteyim.

Eleşkirtlisin. Ben de bugün Eleşkirt'e gittim.

öyle mi.

Aynen. Hangi köyündensiniz? Merkezden mi yoksa?

yanıĶdere. eleşkirde balıyız ama köyümüz bu taraFda ağrıya yakīn. çiftepınardan geliyoruz.

Böyle sizinle gelenek-görenekler hakkında konuşsam olur mu? Bir sakıncası var mı?

hē.

Tamam. Böyle gelenek-görenekleri soruyorum insanlara. Biraz da gezmeyi çok seviyorum amca.

hayırlısı olsuun.

Eleşkirt'te bu durum Ağrı merkez için geçerli mi bilmiyorum ama her bayramda sarma yapılırmış.

yaparlar. genelliKle sarma yapıyola.

Sarma olmazsa olmazıymış Eleşkirt'in.

bazi yerlerde halise diyolar. onu yapıyolar. bazıları da yaPmıyolar.

Eleşkirt'in Türkçesi biraz daha Türkiye Türkçesi'ne yakın değil mi?

doğruu. eleşgirTin çoğu şu anda avrupada. heP yurt dışındalar. şu anda giT arabaları parĶ ederler. arabası. geçen sene de gelmediler bu hasdalığdan dolayı. heP bu sene geldiler.

Doğru. Ben gittim o kadar kalabalıktı ki. Şaşırdım yani. Buradan daha kalabalık Eleşkirt.

doğrudur.

Ağrı'nın en güzel ilçesi Doğubayazıt değil mi abi? Eleşkirt'te temiz, nezih bir ilçe.

doğubayazıd çoḫ küç oldu doğubayazıda yoḫsa. hamur zaten küçüḧdür.

Hamur'a henüz gitmedim.

eyle mi hamur bir küçüḧ caddesi var küçüḧ caddesi. iki üş tane işd ekafe felan vardı. tutağı gittiniz mi.

Tutak burdan daha ılıktı. Kışın gittim. Yazın gitmedim. Daha sıcaktı yani. Şuralarda piknik yapıyor değil mi insanlar?

şeydē şu yolumuzun üsdünde.

Ha bu yol üstünde. Aşiretin var mı abi?

bizde yoḫ. yō bizim eleşgirT onnara benzemiyor yanı.

Yaş kaç?

atmış.

Maşallah hiç göstermiyorsunuz.

savol. allah razı ossun. hani māllērden iyidi. alT yapısı ossun sokaḫları ossun.

Kaç yıldır taksicilik yapıyorsunuz?

ben de yurt dışın geTdim. seḧsen yediden doḫsana ġadar fıransā geTdim. orda oturma almayıncā mejbur döndüḧ.

Oturum vermiyorlar. Özellikle şimdi hiç vermiyorlar. Yabancıyı almıyorlar.

şimdī eyer behar ossam ben zaten evliyidim. evli oldu mu olmaz.

Yenge vururdu seni buraya gelince.

çoğu boşanıp orda evleniyo. çoḫ şükür biz yaPmadıḫ. dünya mali için.

Abi burada ceferilerin köyü varmış. Taşlıçay'da.

hā azerilerin köyü caferī deyil de. esgiden hocalar annaTıyıdi. caferi maferi diyi. şimdi azeriler var yani.

Ben orayı da merak ediyorum. Ne kadar buradan uzaklığı?

valla daşlıçayda var. daşlıçaya giTdiniz mi.

Gittim de oraya gitmedim.

vala bi köy var. böyle bayrağ asılı.

Adı ne?

o dediğim köy geçiTviren.

Geçitveren kaç km?

28 felan. sade gidiş eyle.

Buralar piknik yeri değil mi?

paralıya çevirirler yavaş yavaş. şahisdır ya meselā. köye ayiTdir. şey olarag̀ desen burası.

Merkezde yenecek böyle yerel yemekler var mı?

eTli yemeği hamsını yesen mesela güzeldir.

Konuşan: Aliye TOSUN

Derleme Yeri: Ağrı/Eleşkirt-Yücekapı Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

aynı tel gibi yapıyoduġ. he aynı şey gi pişmaniye gibi böyle ġaldır aynı pişmaniye gibi öyle yapıyoduġ. biz ele yapıyoduġ hē. esgiden tandır vardı eḥmeg pişiriyodūġ. yoġdi patos bir dā makineden çıḫardiyorduġ yıḫiyordıġ. her ne ne yaPmadıġ ki hē. ne yapmıyırdıġ ki. hē esgi zaman ne yapmıyırdıġ ki. valla bir ġazan ġoyur içine su ġoyurdıġ aḫşamakade eyle elde çamaşir. elde aḫşama ġada o çamaşırla. biz otuz sene birlig ġaldıḫ. benne eltim. eltiyiz biz ikmiz. hē ottuz sene. o üş tene gelin getirdi. ben de iki. sora biz ayrıldıġ. biz yirmi ottuz tene inek sağıyo. otuz tene ineyi elimizde sağıyırdig. makine yokdu elimizde. yayıġ elimde yayordıġ. makine yoḫdi önceleri. he beyleydi.

Adınız ne?

aliye tosun. aTmış beş. yani en zenginner. hē yuhari çıḫaḫ. he öyle yapirdıġ. benim babam çoḫ zengindiler. çoḫ fakırdiler. babam vermiyodu. diyodu ben zengīn bunarın babaları yoġ. bunnar iki ġardeşdi babaları yo‿ḫ idi. anaları vardi babaları yo‿ḫ idi. ben bunnara nası bunnara verecem. vala seni isdemeye gelmişler. öyle dedi ha. bizim zamanımızda biz utanıyıdıḫ. diyeceḥ beni buna verin. ġomşi vardı dedi heye heyē isdiyor vir. virdiler alan ġader verdiler geldiler sora bunnar da zengin oldilar.

Çocuğunuz var mı?

şeyi. benim oğlim bir ġızim var. aha verdiler. eyi çoḫ şükür. heÇ heÇ heÇ yani haci bana bi gün demedi bir ayaġını ġaldır a buraya ġoy. beni çoḫ seviyodu yani. nereye geTsem bigün demezdi geTme.

Kuma olarak mı?

he bu da kumaya geldi. içini oymişler böyle derin. a bi tene şey.

Hangi yemekleri yapardın?

ayran çorbası yapirdım. keşge yapiyirdıḫ. deninen şeyinen biz haşil yapırdıḫ. ġovalara doldurir. yağ eridir ġoriḥ. irgaTlara haşil götürürdıḫ. biz yirmi tanē günde yirmi tane irgaT var çalışdı. şindi beyle patos yoḫdu.

Nasıl yapıyordunuz?

elinen. tırpanınan. hele gel bi çayını iş. çayı da bize içirdi. nesib varmış. yani bize çoḫ çile çeḧdiḧ çoḫ gördüḧ.

Neler yaptınız?

biz yiḧyırdıḫ yünümüzü getirirdıḫ elimizinen.

Yünü ne ile yıkıyordunuz?

şeynen tokatinen. tokadınan yıḫıyirdıḫ. elimizde beyle didiyirdıḫ. şiteler getirir ġaynadıyırdıḫ. inenēn siriyırdıḫ yorgan yapıyirdıḫ.

Döşek yaptınız mı?

hē döşşeg yapiyırdıḫ. ne neler yaPmadıḫ ki.

Bunun adı ne?

ine da. derzi. türḧce.

Bunun?

o daraḫdır. getirir darıyirdıḫ daraḫ vardi. öyle dariyırdıḫ dariyırdıḫ öylē pambuḫ gibi oluyodu. biz onu yogan çekiyoduḫ heye. yani beni babam zengindi. onu babasi fakırdiler. vermiyirdi. babam diyirdi ben vermiyem. babaları yoḫdi iki tene ġardeşler ben ġızımı nasi verecem.

Kader kısmet?

ġaderi hē. yani öncede bize sormirdiler. onu var bize sormiyırdıḫ bize sormıyırdılar. kimi alacān kimi almıcān demirdiler. ver yani isdemiyirdıḫ.

Saygı var mıydı?

tandır üsdünde eti yemiş ya beni göreydi sora. o zaman çoḫ edeb var‿ıdi. bir tene ġaynim var ben onu yanda yemem. ben yememişim. he ben de öyle. ba oğlimi evermişim ġızımı geçirmişim ben yememişim onun yanında. biz pancara gidiyirdıḫ çapa yapiyırdıḫ. aḫşama ġada çapa yapiyirdıḫ. otuz tene ineg var. ordan gel o inekleri sağ. e makineye çeK. o da peynir al. ebbeK. gece hamur edir gece ebbeK bişirceK. süT makine. tabaḫlarī içine diziyirdiḧ. ineKleri sağ. aḫşam hamur yapirdiḧ eltim a tandır yaḫirdi. ben o çocuKlları heP banyo edim. çamaşır yıḫırdıḫ. eltim eḧmeg bişirene ġadar. az bişe başımızı ġoyduḫ.

ezen okuyup ineĥler ġahirdiĥ. ineĥler yapiyirdiĥ. gidiyir çapaya. biz eyle çalışdıḫ toPladıḫ. şindi her şey makinedir. valla her şey makine. yürürdıḫ. iksi de benim gelinim bu da benim kızım. zaten bi tane kızım var üş olan. çoḫ şükür. otursan yoḫ vela eyaḫda yēyoruz. ama huzur vardi. muTluluġ vardi. o zaman çoḫ güzel. huzürlüyduḫ. kuma da gelmiş ha. kuma da gelmiş. onnar şindiki gelinneri gördü ya dā ġonuşamıyor.

Yaylacılık yaptınız mı?

yaPmışıḫ. yaPmış önceleri. eşi de koronadan. bi ġova o terefe dakıydi bi ġova öbür tarafa. orama ġoyırdīm. şeyime elime de bi eĥmeĥle tabaĶ mabaĶ. dağa gediyirdim yaya. dağa gidiP gelirdim. bir gidiP gelirdim eyle çayını götürürdüm. babamgil çoḫ zengindir önceleri babamgile. babasi çoḫ fakirdiler. iki dene ġardeşler babaları yoḫdidi yedimdiler. yetimdiler. yani babam geliP ġoymirdiler. yani bize demese alacan almıyır mısin. sormirdiler bize. baḫdım der vermişler. beni vermişler. ama bunnar bir zengindi. ayleye göre verir. fakir. çoḫ çalışdıḫ çoḫ çabaladıḫ çoḫ şēTdiĥ. çoḫ şükür eyi olduḫ. çoḫ şükür.

Eskiden evler neyden yapılırdı?

evler önceler taş. kerpiÇ vardi. çamırı getirīr dökürdiler. saman ġoyirdiler. eyaḫlarımızla girir çıḫıyırdig. küreK. çıgniyırdıġ. sora biz getirriK biz tahdalı ġaliP vardi. böyle ġalıPlara töhürdīġ. onnar şey gibi oluyurdı. pirkiT gibi oluyırdi. onna önce ev yapiyırdıġ. ev yapıydıġ onna. topragınan şeynen. sonradan böyle daş maş oldı. önce yoġ. öyle toPrāġ. ġara taḫımıdi. önce öyleyidi. bir yerde yatıyriz ha. budur eltimdir. çocuġlardır. ġaynımdır. ġaynanamdır. kaynanam diyir yoġ. ceyran gider. ceyran da önce yoġdi. soba önce lambalar vardi. el lambalar gazınan yanırdi. oni mi yaḫacaḫsız. heP bir yerde yatırdıḫ. bir yerde. eyaḫlarmız birbirin içine girip geliy valla heP yerde yatıyırdig. eyle bir hayaT gördıḫ. ġazanı ġoyirdıġ dışari. tezeK ġoyırdıġ altına su isınirdi. iki tene teş ġoyurdı. biri ben. yıḫırdi bene verirdi ben de yıḫırdim şey seleye doldurırıġ burda durmaya geldi. o dururlırdi ben. öyle barabar barabar yaPdıġ. yoḫ hayır. öyle yoḫ. vala ġoyunnara da gidiyodim. tosunnara da gidiyordum. dürnge deyirler. gari getir eyaġinde dövüürdüg böylē açıĶ bi alan oludi eyaġımızna yapıyırdıġ ha. böyle da. çoġdi yannız. çoġidi. oTları ġoyırdīġ. durirdīġ. onna gelene kadar. bir teş vardı sürayi doldırırdıġ. onna içine. sora içine ġoyyırdıġ. ele ġoyunnarın önündeyiz. eyaġlarımız su doliydi.

Hayvan ahırı temizlerken ne giyiyordunuz?

vala ne giyidin boş. eyaġġabiydi. ġara lasdig. tandır böyle tandırımız var. tandır yaḫıyır. eḧmeg bişirir. içine ġoyırdıġ. sora ġuruyırdı çıkıyırdıġ. yani ele bi hayaT yaşadık. yani ele hayaT yaşamıyıġ. şeyne tokuyirdi. elnen tokuyirdi. biz giyirdıḫ. he buralara kadan getirirıġ.

Islanmıyor muydu ayaklarınız?

vala islanıyirdi. biz tandıra ġoyırdıġ. tandır sönirdi. eyaġımızı ġoyirdıġ. ġurutuyırdıġ. ġakırdıġ.

At arabası ile mi geldiniz?

he aT arabasinen. vala aT arabasınen geldig.

Gelinliğiniz nasıldı?

çiçeK miçeK vardi. eyle şeyler vardi. sari var‿ıdi. kırmızi varıdī. yeşil varıdī. onnarı taḫirdi. onna biz geldiḧ hē. ġışidi. gelinniḧ yoḫ‿idi. elbise giydirdiler.

Elbise mi?

hē elbise vala böyle mavi bir elbise geymişdiler. ō süslü deyil. kırmıziydi vala.

Leçek var mıydı?

hē reçeK var‿ıdi. boğazimizi böyle bağliyirdıġ.

Kırmızı mı?

hā kırmızi vala üsdümüze atirdılar.

Konuşan: Aynur KOÇER

70

Derleme Yeri: Ağrı/Eleşkirt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Teyezeciğim eskiden neler yapardınız?

pancara gidiyirdig. yaylaya çıkırdīg. valla. ineg sağirdīġ. peynir alirdīġ. yağ tereyağı alırdīġ. danalar büyürdī. çoban vardī. her şey vardī.

Kaçlısın teyzem?

bēn ben yoġ. elli dörTlüyüm. elli dörT aTmiş altī. yani biz eltiyıḫ. benim ġaynanam bizim soyismimizi gendi bābsıgilin soyismine çevirmiş. allah ġabul eTmesīn.

Koçer misiniz?

hē koçerig.

Kars'tan mı geldiniz?

he ġaynanam şeyden gelmiş ġars terefinden gelmiş. dil bilmiyirmiş. a sizin gibi memurlar gelmiş o zaman sayım varmış. nüfus müdürleri gelmiş. demiş senin soyismin demiş koÇ yani köÇ eTmiş gelmişig. deyi soyismi der koç koç koçer.

Koçer mi?

hē koçer diye kaldi geTdi a. çocuġlar da bana deyir allah nenemden razi ossun. bizim soyismimizi koçer koymış. babānneleri ha.

Kaç yaşında evlendiniz?

bēn. ben on sekiz yaşındaydım. hā kırġ beş yaşındaki adam geldi babam yoġ diyi anam başġasının aylesi diyi. ben de on sekiz yaşındaydım a beni tutdi verdiler. heş ne göriciyi ne görmişim ne bişe eTmişim. öyle gözi kapali geldim bir eve. a şindi on tane çocuġ var. fahime ablanın yanda terbıyesizlig edirim.

Kaç çocuğunuz var?

yedi tene ġız üş tene olan var. hePsini evlendirmişim.

Köyde misiniz?

hē kendim de köy yerindeyim. vala eyle üş tene altın taḫdılar. başġa bişe taḫmadılar. valla he valla heş bişe yoḫ idi.

Başlık?

başlagım o zaman çoḫdi. benim başlıgīm yirmi milyondi. yirmi liraydi. yirmi milyar da şimdi yirmī milyon mesele. o zaman yirmi milyon yirmi liraydi. lira hā. milyon deyil. benimde yirmidi. tuTdi o parayi tahşiye verdi. bir taḫsi ama beyle lüküs deyildi. bi dene taḫsi aldı getirdī a bu alyanın böyüg gelini köyüne geTdi. a ordan taḫsi yuvarlandı düşdi paramparça oldi çıḫdi geldi. a başlığım da eyle giTdi. yā. şindi üş dene gelinim var yedi dene de ġizim var. oḫuma yoḫ yazma yoḫ bişe yoḫ. vala sobayı yaḫırim. tezeKnen sobayi yaḫırim. tüb bulamam. afedersin çoġ afedersiz hayveni alirig ya kesirig ġurutirīġ. içeri alirıġ. soba yaḫirım ben o ġada tüb ġullanmam.

Sobada mı pişiriyorsun?

hē ben ġışın da soba yazın da acele senin gibi bi misafir gelirse tüb ġullanirım. kıririg sobaya koyirıġ. ateş veririg. hē düzeltirig. üsdünde daş kesiller pakiT pakiT kesirler. küreK. çaymizi demlirig. bulguru biz yıḫayrıġ getirib ġaynatırıġ. ġuruturuġ ügütürüg. yaparıġ. kalbura çekerī̄g. evel su değirmeni var. şimdi su değirmeni yoġ. ceyran var. sularda ġurudi da sularda. ceyran dönderyo ġōca. teker gibi bir daş var. ding diyırıġ. a anama diyim sora getırrıġ ġuruduruġ verirıġ. kepeyi çıḫsın. a sora bida makinaya çekir ügüdürıġ evel daşlar vardı a beylē. destā. dönderiydīg. a taġdaların üsdünda seçiyırdıġ. seçiydıġ anama deyım ügüdirdıġ. kalbura çekerdıġ. yapardıġ güzel.

Kalbur mu elek mi?

he kalbır. eleK bejeng. he beji. a vala sora güzel yapardıġ. tenekelerinen şederdig. ölçerdıġ. bidonnara doldururdıġ. vala hali ben eyle bi tenē şey yaPmişım. çuval gibı. çuval çuval. ġamış getirirdıġ. şey toḫurduġ hesim. ġamışdan. yün egirirdig. daraġ vardī. daraġ vardi yünü darardıḫ. a teşi diyerdig. a onnan beyle egirirdī̄g. şederdī̄g. a iP ederdig ondan sora çoraP dokurduġ ondan sora toḫurdūġ. makinem vardi. çocuġların üsdünü başini yamalardīḫ. çoraPların altını yamalardīg. tikerdī̄g. herel varlıġ nerde vardi. ben çarig zamani görmedim. hē a şindiki hē.

Örgü yapar mıydın?

yoḫ valla ben onu yaPmamışım. patig yapirdım. makinenin önne verirdim yapirdim. a bura ġopana ġadar tikirdīm. elbise tikerdiḱ. vala elbiseyi nası tikirdim. model model yanımızda yoḫdi öylē bu terefini maḫasla alirdiḱ bu terefini öyle güzel. he şalvar giyidiḱ. başġa yoḫ. işleme çoḫ yaPmışım ben. kanePÇe. işleme çoḫ yaPmişim. ġaneFceyi tiḱerdiḱ. bezin üsdüne tikerdiḱ göz gözdū. işlemelerni işlerdiḱ. göz göz işlerdiḱ. ġaneFce. ben doḫḫuz tahım gelin gelirken doḫḫuz tahım getirdim. beyle çoḫ yaPmışdım. dantil yapırdıḫ. ġaneFce sarma yapardīḫ. çin iynesi yapardīḫ. mekiḱ toḫardım toḫurdum. uya yapardıḫ. ben de on sekiz yaşındayım ġırg beş yaşındaki adama geldim. he babam yoḫdi anem de başġasının ġarısiydi yitimdim. a ben geldim. bi tane çocugi vardi.

Hangi yemekler yapılırdı?

ayran çorbasi ederdīḰ. keşge yapardīḫ. atiydıḫ o keşgenin içine. eḱmeḱ bişirirdıḫ. yataḫ atardıḫ ġızların cehizini yapardīḫ. çayda çaydā böyüg çayda. biz diyırdıḫ ben sē çayın başına yün yıḫıyacayıḫ. heş hasdane masdane de görmemişıḫ ne doḫdura geTmişıḫ ne ine vurdurmuşıḫ. ne bişeymi. ama şindi hamile ġalmış baḫıyirsın bir melmekeT eyledir. hasdaneye gidir. hasdane. şindiki ġarılar heP laylaylomdullar. sen de bene ben de bene. ġırḫ sekiz senedir ben evliyim. a alyadan bi sene evel gelmişim. başımız kırıldı eyaġımiz kırıldı. ġolumuz kırıldī. ne desen başımıza geldi. elin oğliydi hoş babamızın oğlumiydi. vala yine yapirler. yine de söylenirler. hele dā ġonuşirler. bizim bir dede vār. tırpan çekirdi. oti biçirdiler şeyi biçirdiler. biz de yemeg yapirdıġ. onnara götürürdıġ. şimdiki hayaT çoġ güzel. şindiki çamaşır makinesi var. bulaşıḴ var. ceyran süpürgesi vār. yani şindi hayaT dörT dörTlügdür. ama o zaman her şey zindan gibiydi. sen ağride görev yapirsin.

Hayır. Adana'da yaşıyorum.

anadoli size yaḫindır. bacım anadoluda oturur. siz oturın. ben evde kimse yoḫ. ben ġaḫacām. allah size sağlıḫ sıhhat versīn. allah hepinizin işini ras getirsīn. alla amaneT olasīz. allah heş darlıḫ vermesin herkese. allah sizi muTli eTsin. huzurli eTsin. genşlēr. hadi sizi irahaTsız eTdim ġusura baḫmayın hadi. cümleten.

Teşekkür ederim teyzeciğim.

71

Konuşan: Havva KILIÇ

Derleme Yeri: Ağrı/Eleşkirt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Eskiden gelenekler nasıldı? Çocuklar büyüklerin yanında sevilir miydi?

biz böyüglerimizin yanda çocuġlarımızı almırdıġ. ġucagımıza. emdirmirdī́h. biz heb gelinnī́ yapardıḫ ağzımız böyle ġapali. yeni gelen gelin böyüglerinin yüzüne çıḫmırdi. hani dā o zaman ne olir. şindi heb her şey devir deyişdi deyişdi. bizim devrimiz çoḫ kötüydü. tabagi vār. şeyi vār. çocuġ getirdim on tene. sekkiz oğlan. ikiz. a bu gelinim yeni gelmiş. ben doḫdora götürdüm. dedi doḫdor demiş ne isdiyirsin. benim ōlum avġaTdır. isdembuldadır. şimdi eyidir. çoġ çeh́dim. vala öyle ne dersen de diyirdiler. ġırḫ sekiz sene elli sene gelmişim a bu ġaynım benen heş demedi a burdan ġah orda otir. allah rahmet eTsin. heş bene bir gün demedi a burdan ġaḫ orda otur. biz aynur gibi ġonuşamırıġ.

Kaç çocuğunuz vardı?

on tene benim çocugumdı. dörT tene bunnardan. ġaynanam. iki adam. barabar yatıyrig barabar. oda yoġdir.

72

Konuşan: Adını vermek istemedi

Derleme Yeri: Ağrı/Eleşkirt-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 09.08.2020

Merhabalar.

meraba hoş geldiniz. ne içeceḥsiniz. çay kahve.

Çay alabilir miyim zahmet olmazsa.

temam. bişe annatacaḫlar. bişeler annatacaḫ hanımfendi buyrun.

Düğünler nasıl olurdu?

efendīm. düyünner. gelirsin salunā. düyün şarası olur gelirsen. kardeşler düyün salunu diyecen gelecēn oruyā. ne diyeceḥsen orda diyersin. ne diyeceḥsen gel benim ōlum düyün salonuna baḫıyūr devamnı. gelir onna ġonuşursan ne gerekirse sana söyler. ne annatacaḫsa orda annatacaḫ. her yerde aynıdır. şeyde zaten kız isdemede ōlanınan kız birbirini beğendi mi gidiP kız isdemeğe gidiyosun babasının evne. gidiyo allān emri peygamberin kabriyle diyosūn. isdiyosūn. nişan taḫıyosun altın taḫıyosūn. düyün yaPdırıyosūn. heley çekiyosūn.

Başlık var mı?

var var da yoḫ dā. yani isdeyen başliḥ parasi kesyur. isdemeyen kesmīr. bazi yöne insannarda başliḥ parasi. mesele diyo ki kırḫ altın vereceḥ. ġırḫ altın hesab ediyosün yüz altin para. başlıḫ parasi. ya kırḫ altın isdeyen de var ottuz beş isteyen de var. yirmi isdien de vār. ona razı olan da var. beşe razi olan da var. yanī var da var. nasıl hisab edersen öyle var yani. a bazıları da diyür kī ben başlıḫ parası isdemiyirim. öyle ayiT gel düyününü yaP al geT.

Buraya neden Eleşkirt demişler?

eleşgirdi neden demişler. onī ermenilerden kaldıġdan sonra ismini eleşkirT koydular. burasi esgidēn ermeni köyüymüş. ermeni köyüymüş. ermeniler burda çıḫdıḫdan sora o zaman topraḫkale kazaymiş. ya hayır çıḫmayan yerler de var. bilmiyom.

Buralarda neler ekilir?

buralardā arpa, buğda, yonca, mısīr. ayçiçeyi. pancar. başġa. bunnar zaten bunnarın insannarı da bunnarı gördü. inşallah. sebze işinde annasa da köy güze sebze işi de var. esgide karadenizde ondan sora tırabzon tarafında adam dedī gibi gel. bi tarla eKdī gibi dünya ġadar hasılat alır giderdi.

Geliyorlar mı yine?

yoĶ dā gelmiyolar. buranın durumu da böyle. öküznen. göm vardı gömē üküzü koşar böyle üküzü gömerdi üzerinde. şimdi öküz möküz heP ġaḫdī. şimdi bişe yoḫ. şimdi heP tıraġdör. ekiyodula. biçim zemanı da zaten güne doğuda bir bişer geliyor. bir haFda çalışanda bitürüb gidiyür.

Eleşkirt'in neresindensiniz?

merkezindeyim. köy vār. yıın taş.

Askerliği nerede yaptınız?

efendim. ben balıkesir edremiTde yaPdım. bir sene asgerlig yaPdım. zaten on gün acemilig. bir gün de subaylā asgerlē geldiler. ecemi birlī içinden giTdiler. benim buydā on om beş kişi seşdiler. götürdüler maraşın birlinē. iki sene ordē asgerlig yaPdım. şimdi esgidē gidiP evleniyürdū̄ kız isdiyordu. kızla birbirini görmezlerdi. öyle görmezdī ta düyün yappana kada ne zaman düyün yaptılar o zaman yüzünü görürlerdi. ama şimdikki insannar öyle deyil. gidiP oturmayana kadar ġonuşmayana kadar birbirini beyenmeyene kadār isdeme yoḫ. esgide eyle yoḫdu. esgiden mesele ayni köyden olsa. ama başġa köyde gidiP kız isteseydin ōlanna ġız beK eyī bir sefer tesadüf birbirni görmüşseler görmüşler. görmemişseler düyün yaPsalar. yōḫ. benim ġızımı görmessin diyor. hē o duymuyor. onin pili biTmiş.

AĞRI –DOĞUBAYAZIT İLÇESİ

Konuşan: Adını vermek istemedi

73

Derleme Yeri: Ağrı/Doğubayazıt-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

Amcavığım merhabalar. Benim tez alışmam var. Yaşlılarla görüşüyorum. Sizinle de görüşebilir miyiz?

kimlerdensin. ben elli altıyım. elli sekizliyim.

Fark etmez.

ben çünkü şey ġave var.

Amca neden buraya Doğubayazıt demişler?

doğubeyazıT mı. burası isak paşayımiş. burası yermiş. demişler. kırḫ dokuzdan elli iniyor buraya. hah. şimdi orasi esgi beyazıT. şimdi uḫarı beyazıd. arazi ordan buruya iniyo. kırḫ doḫuzdan elliden buruya iniyolar.

Askerlik anılarınız var mı?

asger ben on sekiz ay yaPdım. on sekiz ay yabdım acemi birlim antelyaydi. usda birlim isdanbulda bitirdim. on gün.

Kaç yaşındasın amcam? Elli altı elli sekiz miydi?

yoğ ben aTmış dörT dōmluyum. ikinci ayın ikisinde dünyaya gelmişim ben elli sekizinde dünyayı gördüm.

Burada düğünler nasıl yapılır?

düünner daha düün salonu çıḫdı.

Önce nasıl yapılıyordu?

öncē ġıs olsaydu ahurda ġapalı bi yerdeydi. yaz da olsayudi dışarda. şimdi salon çıḫmış.

Ağrı'dan bir farkı var mı Doğubayazıt'taki düğünlerin?

çoḫ farġ var.

Ne var mesela?

insanı. ārının insanı insan deyil. hah. bugün türküyenin neresine gitseler doğubeyazıtın canını sana feda eder. söyle arılıyım sırtını çevirir.

Kimse demez yoğurdum ekşidir diye.

yoḫ yoḫ şimdi ondan deyil. isdanbulda vallaha adam ben yıḫamada çalışıyodum doḫsan birde böle baḫdı dedi hemşerim sen arılısın dedim he. neresi doğubeyazıT. doğubeyazıt sincanlı. dedi ārıda ġışın ortasında tüpümü çaldılar. dedi beni perişan ettiler.

Ne iş yaptın geçmişte amca?

vallahi heP çalışmaḴda en çoḴ yıkamacı.

Çiftçilik falan yaptın mı?

yoḫ yoḫ yoḫ hayvancılıḫ bi üş dörT yıl yapdıḫ. ineḱ besledíḱ ondan sōra yıḫamacılıḫda a bu üçüncü yıla giriyor ondan sōra şekere yaḫalandım eve.

Amca ineğin küçüğüne ne derler burada? Bizde buzağı diyorlar.

nogı doğmamış olana.

Doğmuş olana ne derler?

buzav. gorriK. sen nerlisin sen.

Ben Adanalıyım.

sen kimlerden. iki defa geldi. menine ġonşusuyduym. yıḫama onnarın arḫasındaydı menim. he iki bin sekiz de teḱ geTdim. orda ġomşuyduḴ. eveT.

Amca burada hangi bitkiler yetişiyor? Hangi ağaçlar, hangi meyveler?

vallay burda yetişiyor ama eKmiyolar. bazi yerler veriyor.

Doğal olarak dağda ne yetişiyor mesela? Bitki olarak?

dada ne yetişiyor. ismi bişi yoġ.

Ağrı dağı efsanesi falan biliyor musun anlatabilecek?

arı efsanaesinde heb ġayalıḫdır daşdır bişi yoġ. yoġ. mesela göÇ yaPmış. biz altmış sekiz de buruya geldíḱ.

Neredeydiniz önce?

buranın yerlisiyiz. var. burdan annem erdişli. burda sene elli de bes altı çocuhnan gidiyor. orda çocugunan dönüyo burda. yani babam buralıymış. annem ercişli. tabi.

Amca bunlara Türkçe ne derler?

TürḥÇe çeḥyaT. he.

Bunlara ne derler?

halıci. minder yasdıḫ. minder diyoruz türḥce. televzon televzon diyoruz. dēşen başġa bişi yoġ.

Bu evler nasıl yapılıyor amca?

nedir bu ġamuşdur bu da oluyor.

Nasıl yapılıyordu işte?

bu şey pürked. kerpīÇ. bu tamam mı elli üş elli dörd yılıġ ev. bura aldmış sekizde yapılıyor biz ana babayınan çoluḫ çocuḫ altına giriyoz. evlerine gidende oldu. en son bana ġalıyor.

Kerpiç nasıl yapılıyor?

kerpic ġalıb vardı üsdü başımıza duvar. bu kadar deyel. hindi penceren içi görüyosun eni baḫ. onnar elli santim. pirkeT otuz santim yirmi beş santim.

Bu kadar. Amca hakkını helal et. Kızın okula gidiyor zaten.

aliyom evet. hē bu sene liseye gidiyor. he bu sene lise okuyor. ankaraya. adana her görüyorum. ġarşısı.

Çıkma üşürsün.

yo yo yō üşümem.

Bunun adı ne?

mes. lasdiK.

74

Konuşan: Hazal Üney

Derleme Yeri: Ağrı/Doğubayazıt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 24.02.2021

Teyzeciğim merhaba. Benim tez çalışmam var. Onunla ilgili sana birkaç soru sorabilir miyim?

annen nası. savul allah razi ossu.

Düğününüz nasıl oldu?

iyidir yani idare ediyo.

Eski zamanda ne yaptınız yani. At ile mi aldılar? Yoksa arabayla mı?

arabayınan.

Ne varsı mesela? Başlık parası var mıydı?

o zaman başlıḫ parası yoḫdi.

Hiç almadılar mı?

yoḫ yoḫ. yo başlıḫ parası yoḫdu. sade birez masraf masraf oldu. başlıḫ parası tabiki. benim başlıḫ parasise öyle. ben muhdaş deyilsin. başlıḫ parasını ne yaparsın. durumu iyidir babamgil. durumu iyidir yani.

Hangi yemekler yapılıyor burada?

vala yemeK yani. bayagı yemeKler pilav makarna suli yemeKler. karni yarıḴ. ne varsa.

Karnıyarık nasıl yapıyorsunuz?

esgiden ben yap ɹdim. şu anda da ġızlar yapıyor artıġ.

Kızları boşver. Siz nasıl yapıyordunuz?

paTlıcani. on beş daġġa ondan sōra güzelce yıḫıyorsun. ondan sōra ġızartıyorsun. ondan sōra bi peçete üsdüne bıraḫıyorsun. yahıni emiyo. ondan sōra iç harcı hazırlıycaḫ. içine bıraḫırsın. yani bi fırında yani tipin üsdünde öyle bi şekilde.

Ağrı Dağı efsanesini biliyor musunuz?

nasıl.

Küçük Ağrı Dağı, Büyük Ağrı Dağı?

onnarı biliyorum. vala onnara gitmedim yani bi iki dag diyirler. gemisin neden bu tarafdan. yani burali batılı hebsi öyle.

Yaylalık yerler var mı?

yayalalıġ yerler burda var yani.

İsimleri neler köylerin?

köyler meliKşah köy var. köy var yani büssürü köyler burda var. ġışın soğuĶ.

Bu çiçekleri nasıl ekiyorsunuz?

bu çiçeĥleri yazın ben de ekiyom. çiçeĥleri ekiyen yazın ġışın soğugdur ġışın çıḫmıyi yazın çıḫıyi.

Çeyizler nasıl yapılıyor?

çeyizle batıli nasisidir doğuda da öyledi. hani. patigle, diyelim leçegle, leçeg, yazma, havlu mavlu, öyle dantel mantel zate modelle giddi. batılar nasıl ġullanosa doğullarda öyledi. her şey internet çıḫmış, her şey çıḫmış yani. teKnoloji çoḫ gelişmiş. yanı burdu doğuda çoḫ gelişmiş.

Herhangi bir hastalığınız var mı?

var. allah şifa versin herkese. böbreKde taş var. yanı bi arada izmire giTdim. ameliyeT oldum. kis aldım. diyerlerni bel fıtığı var. ġafamda ameliyaT oldum. ben baya var. şu anda taşı mesel damar tıḫanıĶlı bende var. vala allaġ bizi ele ayağa düşürmesin. naparsın. sen içeri gel bi badah çayımızı da iÇ.

Yok. Sağ olasınız.

savol allah ırazı ossun. sen yeni geldin buraya. insan evden çıḫamir ki.

Hastalıktan dolayı dilde oluşan kelimeleri de merak ediyorum. Mesela buna ne diyorsunuz?

bu masge zaten bu masgesiz insan dışarı çıḫamıyor. sabah. masge türĥçede masge.

Saçınız ne kadar güzel. Herhangi bir şey kullanıyor musunuz?

benki esgiden bu ġadardı. genetiKdir. şu anda ameliyaT oldum ben saşlarımı. yoḫdu.

Düğünlerde ne giyerdiniz?

düünnerde genelliKle benim yani benim yöremde yirmi sene önce yanı yirmi sene oldu. o zaman gelinnıḫ. esgi zamanda mesele leçeḱ üsdüne atıyırdīḫ. esgi zamanda mesele annem sen annende.

Yazmalara mı leçek diyorsunuz?

yoḫ yoḫ senin annen az zamanda düyünneri yaPdı. sizin köyüde taniyorum ben. o zaman leçeg o zaman aT vardi. yazma deyi o yazma sizde. bu renkle. sade olanna gelinne üsdüne atıyi. bizim zamanımızda zaten gelinnıh.

Fistan giyer misiniz? Yöresel kıyafetleriniz var mı?

yoḫ öyle yoḫ esgi zaman yoḫdi. aynı yani batililar nası giyyo doğulular da aynı.

Biliyorum zaten. Doğubeyazıt batıya daha yakın bir ilçe.

hē öyle öyle orda ne varsa burda da aynı. esgide o çoḴdan esgiden. bizim zamanda küçüg.

Eskiden annenizin nenenizin anlattığı anılar var mı?

ha o zamanı vardı yanı görmedim o zamanı.

Mani, ninni, türkü?

vala bizim taraf.

Çocukları uyuturken ne söylüyordunuz mesela?

çocuḫu vala ben de çocuġlarımı uyuturku uyusunna büyüsünne böyle yanı ninniler söylir. yanı türkceyinen uyuşuna büyüsüne bebi nini a böyle söyledim. yanı başġa. her şiy unuTdum yanı esgide her şey ġaldi.

Bu giydiğiniz çoraplara ne diyorsunuz?

yani güre. gule yani türkcede çorab.

Tamam teyzem. Çok sağ olasınız.

savol senden de razi. iyi ki geldin. e gelin içeri bari. köpeK o tarafda da.

Kaç yaşındasınız?

vala kırḫ beş yaşındayım.

allah razı ossun siz napıyorsunuz.

Konuşan: Şerafettin YILDIZ

75

Derleme Yeri: Ağrı/Doğubayazıt-Tutak Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 25.02.2021

Buranın tarihini biliyor musunuz?

hē bin doḫuz admış doḫuzli.

Hayır. Ağrı'nın tarihini?

ben oni bilemiyorum abla.

Eskiden düğünler nasıl yapılıyordu amca?

ī̆y esgilerde beyle mezele şeyler yoğ ‿idī̆. hē işdē. cöyleri oDla gelinneri getiriyodi götürüyolårdī̆. eşde öyle bişi var‿ idi. başġa bişi yoğ ‿idi.

Parmaklarınıza kına sürmüşsünüz. Bunun bir anlamı var mı?

bunu annami yoḫ. bunun anlami benim elim çaTliyor. işde ondan ilaş sürüyorim. işde ondan ben kína sürüyorum. yani azle ġına bize şiy olu haramdír. ama işde ilåjdȋr. benim elim çaTliyor ya. hē ben camide çalışiyorum. onūçin komir işi yapıyorum.

Çamur işi mi?

yo yō kōmir. bizim ġazan çalışıyor ya. he ben komir ġazana atıyorum. beyle çalişyōr. ben camide çalişiyorum.

Neden buraya Tutak demişler?

tútáġ köy. ē işde bilmiyorum. esgi isim e̊yledir. eveT tutaġ köy̆ŭ.

Burada çiftçilik ve hayvancılık yapılıyorsa nasıl yapıldığını anlatır mısınız?

kendi zor dúrúmler içeriyó. mesele yoylā gidiyola. şu anda da yaylaya giTmiyolar. mūziP yaylasi var. geçimini adam yapiyor. çifcilī̆ yapiyo. zaten su yōḫ. sú da gelmiyor. baracu ȯrdan gelyór. o da ġanala çeKmişle doğubeyazȋda. sínára getirmişler. iran sínára. şindi o da yoġ. sü de biTmiş. sú de gelmiyȯr. çifciliK de yapamıyolar.

Kaç yaşındasınız?

ben emen emen elli seKiz yaşındayım.

Adınız ne?

şerafeTdiⁿ yildız.

Cenazeler nasıl kaldırılıyor?

ēved. cenazeyi meselá üzaġ bi yerde birĭsi ölsā orda namazi kıliP gelür. biz burda defnedyorů̊z ama burda ölse burda da ayni yıɧıyoʳlar. kefen yapuyolar. oni namazi camide ġıliyoruz. gelib defin ediyöʳ.

Camiyi ne ile temizliyorsunuz?

sipirge makinesi var.

Önceleri ne ile temizliyorlardı?

ayni sipirge makinemiz vardi.

Camilere köylüler yardım ediyor mu?

bazi ara sıra yapıyȯlar. çoɧ fena deyildir.

Tamam. Teşekkür ederim.

temam. sav olasĭ̄n güle gülē. abi a bu köşe var ya a bu köşe beyle.

Konuşan: Çiğdem Ahir

76

Derleme Yeri: Ağrı/Doğubayazıt-Mescid Köyü- Uğrak Mezrası/Doğubayazıt

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 25.02.2021

Hasta mısınız?

he valah hasdayım. çoḫ savolun. valā hasdalıḫdan dolayī̄ çıḫmış yani. galiba. valā üÇ dörT ay var.

Kaç çocuğunuz var?

dörT var benim.

Çocukların isimleri ne?

yī̄ldıs, ela, beraT, ramazan.ıramazan.

Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

eşim de çalişmiyor. işi yoḫ. hasdalıḫdan dolayı işi yoḫ. bi dē ramazan ramazan bu ġolu bi dē ġúlağĭ o şeydir yani. bi ramazanı çār gessin. kimse yoḫ doḫdura götürsün kimse yō̄ġ üraşsın.

Eviniz kaç oda?

bi odadır, bi mutfaġdı, bi de salun. onnar doğubayazıta taşındılār. biz de onnardan ayrıldıġ. bėyle burda kaldıĶ yani. vala bir ikiye kadar okumuşum yani.

Bu yöreye ait yemekler nelerdir?

yemeK. vala patates yapiyoruz. eT yapiyoruz, pilāv, burgūr, çorbā. bėyle yani şėy yapiyoruz.

Düğünler nasıl yapılıyor?

düğünnerdē şeydir. doğubayazıTdan kırmızı eT falan getiriyorlar ya pilāv, et yanına salata veriyolar veya yōrT veriyolar. kola veryolar.

Yemeklerden bir tanesinin nasıl yapıldığını anlatabilir misiniz?

vala ben kendim yaPmıyorum dā. ben böle böle çadırlā tavuĶlar için ben kendi elimle yapmışım yani.

Sadece tavuklarınız mı var?

he vala tavuġlar teKdir. biz her çeşiT yemeğ yaparım yani. et yapiyorum. eti yıkiyorum tencereye koyuyorum. içine iki tane biber koyuyorum. soğan koyyorum. tuzunu koyuyorum. üsdüne veriyoruz. su falan koymuyorum. o kendiliğinden yanī kayniyōr. aslında salçasını mesela bazı kişiler salçasız yapiyor. salça koymayabilirdi. pilavide zatēn eyce şehriyeli yarim içine koyiyorsun. ā o biraz şey oldūnda pilavi koyyorsun ondan sōra suyunu koyyorsún. tuzunu odȓr.

Çeyiziniz var mıydı?

heye ceyiz vardi. ceyizde valā patig yaPdīm. işde dantel yapdīķ. işde lüf yapmişīz. savulun allah razı ossun. yo yō köpeK yoġ.

Konuşan: Salih DEMİR

77

Derleme Yeri: Ağrı/ Doğubayazıt-Mescid Köyü- Uğrak Mezrası

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 25.02.2021

Köpeklerin kulağı neden kesilir?

bu esgiden beri. adeTdir dā. böyle ücundan kesiyollar. kulaḳlar sıFır olmasın hani. dağlara gidiyollar ya o kúrt geldiğını yan duysin.

Yani kurtlardan dolayı mı?

eveT kurtlardan dolayí.

Düğünler nasıl yapılırdı?

esgide düğünler insanlar mesela kendi şeylerinĭ dātıyolardi. davatını dağıtıyolardī. medeT toplaniyordi eve. tábi hedyani atiyolardī. aḫşam oluncā. düğün salònları yōdi. hayvan yerleri kömler vardī. he bir kömi boşaltiyolardi. bütün köy oraya gelirdi davul zurna geliyordi. he davul zurna çalıyordi hē. herkez oynuyorlardī. beyle düyün oluyordi.

Kaç yaşındasınız amca?

aTmış altıya girdim. hē.

Evler nasıl yapılırdı?

esgide evler toprağ ِile şey daş ile içindeki çamur. ortasına çamur ġoyyolar. daşlar böyle. üsdüne ağaşla ağaş getirirdi. bi de şey. od, semān ġamış. e bẻylē üsdüne serirdī. milleT altına giriyordi. şu an evler de aynen öyledir baḫ. esgi evlerī. benim evimin de kendi öyledir.

Köy yolüstünde mi?

yolüsdünde hē. yol üsdü yol üsdü.

Bu köye neden bu isim verilmiş?

efennim. esgide bizim köğün ismi esgide birehalıdır birehal. birehal köyŭ. şu an yolüsdü köyü olmuş. karışığa bağlıdír. karışıḫ dörT beş hanedir. burası mesele otuz kırḫ ḫanedir. ġaraşey yolüsdü mezrasidır.

Herhangi bir anlamı yok o halde?

yoġ yoġ heÇ bi annami yoġ. anam nedir biliyon mu. yolun isdīnden geşdī için ona yolüsdü diyılā. ya devleT eyle isim koymuş.

Bayramlar nasıl yapılırdı?

vala bayramlarda mesela. āĶadaş mesela diyelim aydin táş. aydin táş bugin yemeg yaPmiş bayram günüdi̊r. hocalar camide mesela milled camide çıḫarken marzalga gidiyoldi. bi fatha okuyordu. ġur'an okuyorlardi. eve gelyolardi. yemeg yiyolardi. ondan sonra milleT beyle topli halındē ev ev dolaşıyordi bayramlaşmağa.

bunnar. direK diyoruz ya. şimdi koyunna kömek koyarken ġoyunnarın gübressī. bele koyunna üsdünde gidi de basgi oluyor. millet küreği alıyor. böyle ufak ufak kesiyor. pakeT şeklinde kesiyolar. içerisine katıyolar. kurutuyolar. kışin yakıyolar. ahır köm köm ahır. ya sipürge diyince yanı nomal sipüge deyil. noma süpüge deyil. hanı ufak sopalala yapılan süpürge. sıkavil deyollar ya. vala ben oni bilmiyorum.

Ahmedi hani?

ahmedi hani gitmişim. getmişiz. zıyarat etmişik. mesela koyın götürmüşük kesmışık. yanı ahmedi hani. oraya gidınca mesela biz dıyoruz kı bu koyunı mesla bu kuzuyı efendi haniye bırakıyorum. bırakıyom onun bakışına bırakıyorum. o biraz büyüyünce götürüyolar orda kesiyolar. hayırine meselam kesiyolar fakır fukara biraz datıyolar. biraz evine getirip yeyeler.

bunnara sapık deyollar. hayvannarın içine giryoruz ya. birine kızince. allah belasini verssin senin. ben ela bişiler diyola. dua ederken allaha dua ederken yarabbi. türkçesi diyır. diyırlar ki yarabbim. sen bizi afaTdan baladan misela bizim ile türkiye cümhüriyetimizin bütün insannari beladan kori. vala ot biçiyoruz. yonca ekiyoruz. buğda, arpa. esgiden vardı. şeyirlere gidiyolar. yukarda balık gölnen gelen, dere var yanı. o derenin. bizim köya ayit olana karakaş deresi deyyoruz. mesela böle eski su. yani şu an esgi. hududdur da huduttur. aşşaya kada. cenazeler mi cenazeler mesela cenaze oldu mi birisi mesela camiye çıkar. hanī hoca evlat hoca haber veryolar. hoca çıkıyo. sala okuyor. filanca adam vafat edilmiş. herkes kendi hayırına der küreyini alsin, kazmani alsin. mazarlı kazsınnar. merza kaziyola. merza tamamlanınca olursa yıkanıyolar. götüryola defnediyola. gediyola geliyola fatıha okuyola. teziye evi açıyola. yemek veriyola. tabi üş

gün süryo. üş gün yani. sen yazdın zaman herkes kendsi isim yazdıryor. o köymüze ayid
köye ayid. küye ayiddir.

AĞRI –PATNOS İLÇESİ

78

Konuşan: Sura Teyze

Derleme Yeri: Ağrı-Patnos/Merkez

Konusu: Gelenek-Görenek

Derleme Tarihi: 27.08.2021

hanı babaanne.

Babaanne yok.

nerde. kimi dėdi. duymadım.

Beni siz mi sandı?

ġulağım duymir ya. ḫoşgelmişsin.

Hoş bulduk. Kayseri'den geldim.

vi sen ḳurbeT ḳuşusun. ḫuşgeldiniz. e ġurbed ḳuşu burda dayanabilirsin. alışdım diyi.

Yaşlılarla konuşmaya geldim.

yaşlılarla nedecen. yaşlıların işi bidmiş. yaş yeTmiş iş biTmiş. çoḫ şükür rabbime. burda görevlisin deyil.

Yok burda görevli değilim. Kayseri'den geldim. Gideceğim.

ḳulaġda duymir ya ḳulağım da giTmiş.

Ne?

ḳulağım tam geTmiş. buda gidiyir artıḫ. zor duyir. yıllar ünce doḫdura giTdim. çihaz bile aldı kızım meleK burda başhekim sekreteriydi. evlenip gittiği zeman istifasını verdi. geTdi kocaeliye kocasınnan beraber. işde orda da insanın iki yüzü küçüklükde gülmedimi gülmir. bi çöcuğu oluy. doğum yapiler. ne ġizzel bir. doḫdur dir böyle çöcuḫ görmediK. hemşeriler çöcū küvese bıraḫillar undan o kadar sürsün. ġocası da küvezin yanında durmir. kardeşi telefon açir gizlice diyir abi bana om milyar para kırediyle çeK gönder. çöcuğun bıraḫir gidir. para çekib onnara o ġumarbazlara göndermeğe. çócuḫ elini sallayir. emşireler de baḫmir. ağzındaki hortum çıḫir. bėyni okşizensiz ḳalir. neydeyse kalbi duracaḫ gizlice doḫdura söyliller doḫdur ciyerleri de çatladi der. bir buçuḫ ikki yaşındadır aha yerde makineye bağlı götü getir isdanbıla. maf oldı kızım. hamd ossun rabbime. allah ebbedi yüzüŋüzü güldürsün yavrum.

Amin.

evli deyilsin deyil.

Değilim. Bekarım.

bekarsın. bekar oğlum olsaydı gelinim olurdun. inşallah başa kadar iyisine ras getirsin. yüzünüzü ebedi güldürsün. ben diyirim baḫ ben kötūn̆ içine düşdüm ama oğlan çocuğu erkek çocuğu ne yapsa diyiller erkeKdir. bilmirsin deyil. bilmirsin. erkeKdir bi şi olmaz. ama ġız çocuğunun bir ayağı taşa deyse onu ediller bir dağ ḳadar. onun için diyirim her zaman ġız çocūna isdersen düşmanımın ġızı da olsa. rabbim sen yüzünü güldür. ebedi güldür. messuT ◡̆ėT. mi̊Tlu ◡̆ėT. iyi insana ras getir. ġıZ çocuḫları günahdır. sennen kimse gelmir sen tur atırsin deyil.

Tur atıyorum.

çoḴ şükür rabbime hamd ◡̆ossun.

Çok şükür teyzem.

ben de babamgil düşdü bi padnoza. yer ḳalmadı babam gezmiş. atatürK türkiyede harb ◡̆ edir ėrmeni yezidi çıkarir sürgün edir bunnar bu yezidler azarbeycana dolillar. gürcisdana azarbeycana. babamgil azerbeycanlı. baḫır ki o gelen yezidler bunun tişardan gelmişler bunnarın hayvannarını götüriller. diyir birisi dese ne yapirsin. benim hayvan bir tüfeKle vurir öldüriller. mu◡̆ammed dedemde diyil le. biz bu yezidi atatürK doldurdi ermeniyi orusu buraya. biz bu işgenceyi mi çekelim. koşun bize türkiyeye giçeK. elli araba baba tarafı geçir.

Siz o şekilde buraya geldiniz değil mi?

yā ökküz arabasıyla. atıŋızı alıŋ gümüşünüzü alın. bir de bi döşeg. öküz arabasıdır fırgon. içine atın birez de yiyeceyinizi. biz de türkiyeye gėçeK. geliller türkiye aras nehrini geçiller. büttün gençleri. aşkım bana biraz su getirir misin. aşkım su getir. büttün gençleri atatürK alıyir asgere. türkiyeye geçenneri. türkiye harbden çıḫmış. berbad bi yīr. bi de heP babam dörT yıl atatürke asgerliK yapir. dir gençlerimizin asgerliK biTdiKden sora ordan karsdan çıḫiller geliller diyarbakıra. öküz arabasınan. anam diyirdi tekerler taşlara deyīr taḫ taḫ sanki içimiz dişarı çıḫacaḫ. dir ġarnımız da a bile. bir demişim beni bi su dere kenarında endirīn. ben öldūm sancı da tutmuş ġanama da açılmış dógum yapacaḫ. anam da öyle küçüḥken vermişlerdi. ne ḳadar siccaḫdır. ondan sōra ele bi yėrde düzlüK

bi yērde diyler öküzünüzü burda açın. sáÇ ġurun. biráz eKmeK meKmeK bişirin bişeyler yapın. anam da eniyir süyun kenarına. su aḫir dereye. eyle orā gediP çöcuḫ düşīr. anam bayılirdi. nenem babaannem diyir esedin kızi.heÇ pürüze de demillēr. heP esedin ġızí. dedemin ismi esedmiş. heb esedin kızi diye kullaniyle. senin ismin almíyem. baba isimle kullanala. diyil kiTdi gelme. gelir baḫillerkine çöcuġ bacānın arasında ava ava avā annem de bayılmiş. çöcuğ orda yıḫillar köbeyini kesiller. anamın göbini de alıb. gine de getiriller. bir uzadma yėri yoḫ arabada. a böyle oturTmuşlar. diyárbakıra gelille. diyárbakırın valisi dėr. nerėyi beğenirsiz alırsiz alın sizin olsun. anam dir harbden çıḫmış bir ülke. ḫar ḫaraba bir yėr. dir giririK bir ḫaraba yere bu duvarlarıyla salavaTlıyrim yıḫıyrīm. belke elimiz deyer belki ėrmeni yezidindir elimizi vurduğumuz. dir hePsi miKroP ġapir. vali bize tutar diye gece kaçiyler. bi geliller elazıga. elazığı da beyenmiller. epey ġaliller. her bi yėrde ġaliller. ben gelirim mışi geçiller baḫıller ki düz bir òva. dediler öküzünüzü açın allah burda bizi görir yeter. o düz ovada çayīr ōT çimēn teK rabbimin yaraTdığı hayvannar var. hiÇ bir ev bir insan yuḫ. ordā açiller yerleşirler. ē köyün ismi yōḫ. unnar di˘ir buranın yoncası çoḫdı. eyle adı da yoncalı ossın. yoncalı köyü ā.

Sen şimdi Yoncalı'dan mı geldin?

ora da yeTmir babamā. bi de paTnusda gelir dünya kadar ir ali˘ir. bir bēn celal. bennen büyüK bir bacim. vallah ben alırdım.

Yoncalı'ya gittim ben.

yoncalıya yazın gidillerdi. buğda muğda ekiP biçiller. sonbahar olunca gine gel. bir ev òrdaydı bir ev burda. ben burda dō˘ub dünyā gelmişim. benden büyüK abim bi büyüK bacīm. hePsi burda dünyaya gelmiş. obüllerī yollarda. dörT erkeK kardeş üç kız dōrmuş benden büyüġü ölmüş. onun ismini hic silmemişlēr. eyle sura adında ben devam˘ eTmişim. şimdi o bacım ḳırġ dörd doğumludur. ben de onun yerine geçmişim.

O zaman sen nüfusta büyük görünüyorsun?

he da yaş olaraḫ ama bacım ġırġ dörd doğumlu onu artıḫ silmiller. ben üç yıl sora dünyaya geldiKden so^{n}ra ben ününun kütüyünde davam eTmişim. çoḫ şükür rabbime hamd˘ossun. ama şimdi baġ ortam. esgiden çoḫ zaḫmed çeKmişler. şimdi her şey önlerinde. yir içir ġudirillār. ya bu nedir. türkiyemize isyan edi˘irsiniz. allah asgerimizin bayrağımızın yardımcısı ossun.

Amin.

siz ne isdirsiniz. yerleşdiriller her tarafa. çoḫ şükür rabbime. yannız gelmişsin aşġım. yannız geldin.

Yalnız geldim.

allah yardımcın ‿ossun. ayaḫlarım. bir çıkarim güneşe. diyirim belki güneşin faydası bana olúr. bu balkon güneşlidir. öyle balkonda böyle oturüm bacaḫlarımı ayaḫlarımí güneşe veririm. torunum gelir. dėr sen güneşe bacaḫlarını niye vermişsin. dedim cingin üşaġ gelsin. ayağımı ufalasın diye. olsun. çoḫ şükür. ayaḫların üşümir.

Üşümüyor.

hā. senin ayağın üşümir. canım.

Üşümüyor. Sen ne kadar tatlısın maşallah.

duymirīm. ben mi senin ġadar mı taTlıyım. bir öpücüK burdan ver bir öpücüK bu gamzeden vēr. allah eyi kader iyi talih yazsın sana.

Cümlemize.

hamd ‿ossun rabbime. esgiden büttün. çöcuġ ‿idum bütün mahalenin biTlisler vardı. yan gelirlerdi bana baḫir gidillerdi. gelir bana baḫir gidillermiş. bu niye böyle ĝüzeldir. bir gün de okula gidirim burda dere var su köprü möprü yoḫ ‿udu o záman. taş bıraḫmış üsdünnen atlıyacam. kürT ġadınnarı bi̊ylā şėyler yıḫir. kürT ġadınnarı dirim taşin. üsdünü şeydin ben geçecem. ben ġonuşunca onnara baḫdım. dir ama annadım. dir bēy dir gözüne de sürme çeKmiş. kirpiKlerim eyle uzundu buraya ḳadar. ġaşım ġara kirpiKlerim. gözlerim yeşşil. eyle onu annıyınca iyle gėTdim ġadının leçenē yapışdım. çoḫ beter ‿idim ben. eyle aldım dedim gi sür. hadi sür gözüme. sür. biz azeriler dėdim sürme çeKmeyiz. kürTler ancaḫ çeḥsin. eyle ġadınnar şaşırdı. beterdir. babaannemin gözleri sāde bòncuḴ mavisidi. iki tene mavi bòncuḴ var. babamınki yēşil.

Sen de babanınkini aldın.

yalnız annemin bacımin bir kızi var gönül adında o. ònun gözleri anamınkine çeKdi mavi. özgē gül özge can özge ne yapírsin. e sen ne yapírsin. kahvaltı. kahven yoḫ miydú. kahvaltıdan sōra. kahvenin de anlamını bilir misin. sen bilirsin. nedir.

Kırk yıl hatırı vardır.

yō. bir kıralın öğlu. gidir bir kıraliçeyi isdemeğe kızı. kız kahve yapir. öğlana getirince
115 óğlan dir ki hele baḫím bu bilinşli bir kız mıdır. kıralın di˛ir ki ehli keyfim keyfini kim tazzeler. kız da dir ki taze elden taze pişmiş taze kahve tazeler. aşkım hu sahbėyi vėrsene bana. diyir ki allah çoḫ aġġılli çoḫ bilinşlidir.

Torunun da sana benziyor.

hı.

120 **Özge de sana benziyor.**

küçūde sevīrdim sa ben baḫirdim zadi anasi baḫamirdi. diyirdim özge can üzge bu gözleri sen nirden getirdin. nene senden aldım senden aldım. benim kocam kıskanşlığından genşliKde benim kōmpile a bü ön dişlerimi hepsini yaşlı bir marangoza dişçiye de götürmemiş. başımda ağrı var. bahane edir. senin dişlerin bėmbeyaz çürümemiş eTmemiş
125 nasil. sen öyle diyirsin. bugün üş tene çeKdiler. ertesi gün iki denesini. burdan buruya kadar burdan buruya kadar dişlerimi bitirdi. undan sora dedi oh sen káfdurulaşdı. çoḴ çeKdim. bir temiz elbise koymadı giyem. sen güzelsin güzel elbise giyirsin ġaḫ seni görsün. görümcemin kızları vardı bekar. biz de azeriyidiK kendim giderdim tafdā yanar dönēr. parçalardan güzel beyenirdim ipeKlerden halam terziydi tikerdi yoncalıda. hePsini
130 topladım görümcemin kızlarına vėrdim. götürün giyinin. dayınız bıraḫmir ben giyyim. çoḫ çeKdim. o çeKmeyledē a babamgilin evi de bu mahledeydi. hiçbir gün benim çeKdiyim acı döğüldüğümü söylemedi. çöcuġum var. ḳolumdan tutuP alacaḫ çöcuğum ortada ġalacaḫ. ben kendim ölsem çöcuğum ortada ḳalacaḴ. bu zalimlerin elinde. o şekil. çocuḫlar da olduḫca oldu. beş ġız dörT öğlan. hePsini büyüTdüm. evlendirdim. baḴ bu
135 dayreyi ġardeşim bana yardım eTmiş. üsT ġaTı da kendi elimin emeyiyle. ġocam da mayışı ancaḴ bunnarın boġazlarına yetirdi. ġolay deyil ġızım. kendim de sonradan nakış yapmaya başladım. kūyler bittün getirirdi bėyaz patısġayı biçirdim. çizirdim. nakiş yapirdim. çoḫ şükür. allah o gücü verdi teK dileyim rabbimden isdediğim odur kü rabbim beni hiÇ ele eyağa düşürüP kimsē mühtaç iTmesin.

140 **Amin.**

teK ağzımdan bi̊ çıḫsın la ilahe illallah muḥammeden rasulúllah kelimē şehadedim getirim rabbim amanetini alsın. bir kızımın birinde on aylıḫ yürüyüdü. bi̊ttün mahalle gelirdi onun güzelliğine. bir gün baḫdım bėlinden bir kemiK fazladır. ġocam doḫdura götürmedi. anasının sözünnen aladağdan bir kürT geldi. yedi gün alabalıḫ bağlaTdırdı

biline. beni de çıḫarTdı aTdılar. görmiyim. ġızı uzaTmışlar yere çıḫmış ġızın bėline adam. hem belini kırmış hem burayı kırmış. ferah isminde. sevildir ferah diyiriK. evlerin yeri benim dayirem ‿di. o ġízzım on iki yıl yėrde ġaldi. on iki yıl sakat oldu yerde ġaldi. yürüyemedi ġaḫmadi imeKliyemedi. çoḫ çeh́dim. en sonunda birgün rüya gördüm. baḫdım ben o zaman televziyon felán de yōḫ. baḫdım ben kábenin öndeyim örtüsi yeşildir. eyle yeşil örtüyü kaldırmışım havaya allahım çaresizim çare senden. allahım derdimin dermanı sendedir. allahım yüküm ağırdır. ferah on iki yıldır yerdedir. rabbim derdimin dermanı sen diyir ağlıyım. uyandım ki rüya. ondan sora on iki yıl tamam oldu̱ biraz babamgil hayvan mayvan verdiler. saTdırdım gönderdim erzüruma. ġırḫ gün doḫdurun elī̱n altında ġaldí. burdan kemiK kesmiş almişlar. burdan almişlar da beyle gögsü kırınca ġambırlaşdı. şimdi hasdaneden emeKlidir o ġızzím. bu evlerin yėri de benimidi. ben de ònа vėrdim. kendimi dövdürdū̱m evimi ona verdim. iki tene óğlu vār. nurullahımman insan kıymir baḫ. nurullahı ağrıda görevlidir. şükür çalışī̱r. numan da elazığda okuyul. ondan sōra heP doḳḳúz çöcuğu büyüTdüm. ev barḫ sa‿ibi èTdim. ondan sora elimin emeyini topluyom hadi gideK hacı. kocam bana küsī̱di. yav dėdim hacı sen niye. beyle dėdim. isder halal ēT isder halal èTme. sen bana kocalıḫ yapmadın ki. ümreye KiTdim. gizlice o da yazılsın. ben diyirdim sen allahın evinde de bana dürüsd olmassın. öyle de çıḫdı. ben ümreye yazíldım. u da giTsin gizlice yazılsin. iki gün ġaldı giTmemize. ismayıl oğlum dėdi anne baba da gelir. oğlum iki gün ġalmiş gidiriz. sen yazzınca baba da gizli giTmiş yazılmış. giTdiK eltim de gelmişdi. kadınnarınan toPlu giTdiK. çoḫ şüKKür káğbeyi gezdiK gördüm. medine meKKe mi. unda bile bana sahib çıḫmadı. yaşlar aḫrabası vardí. ònnardan gezī̱rdi. ertesi sėne gine giTdi. ertesi sene de hacım çıḫdı hacíya da giTdim. çoḫ şükür allah orayı rüyada gösderdi ama nasib de eTdi. allah sizlere de nasib eTsin Ḳızım işşallah.

Amin.

çoḫ şükkür rabbime hamd‿ olsun. insanın onun üçün diyirim ya rabbi kızların yüzünü güldür. iyi insana ras gettir. mehameti vijdanı olan insana ras getir ki onnarın mutluluġu dayim‿ olsun. çoḫ şükkür.

Görücü usulü mü evlendin?

beni ġaçırdılār. ben azeriyim. onnar kürdüdū̱. azeriler kürTlere ne kız vėrmezlerdi ne almazlardı. ėyle kardeşim ġarsının parmagı içinde varımíş. annem bahar temizliği

yapir.daha yaşım on iki doldurmamışīm. bu deredē iyle temiz aḫır ki. oranın suyī çiçeK gibi. ġāP ġaşşıḫ çamaşır eP bu sū̆y da yıḫanilirdi esgiden. anamgil çamaşır yıḫır. bana da dir ġīz suya vur. ne ġúvveTin gücün giTdise sıḫ. ne gėTmemişse de ser yeşilliğe bahce babamgilin geniş. yeşilliKde kurusu. aḫşam oldu anam eKmeK pişirmiş. dedi ki dün dedi gün de sınavsı tutunca ali heP geyirerdi. taşını aTmış. tandıra çayı da çıḫarīn. getirin ejdere vėrin. ejder de abimdir. ben de teşimi sac getirib kardeşimin karısınnan giTdiḿ çıḫarTdıḫ. süra süra dedile canım tere çeKdi ki bahçemizin aşşası da böyle tere eKmiş. dėdim ben ġorḫırīm. ya dedi ben burda durmuşūm. ben burda durmuşum. öyle böyle tereyi alırdim baḫdım iki erkeK bir erkeK burda tuTdu bir erkeK burdan. öyle böyle boğğazımnan sanki buğmuş gibiler. dilim çeke beyle beyle. geri dönüm ġardeşimin karısı yoḴ. kardeşimin ġarısı pilan ēTmiş. götürdüler artıḫ daha diyemedim. abim cevaP gönderdi. demiş de˳er ġarımın parmagı içinde varısa ağzını burnunu kesiP boşuycam.

Boşadı mı?

süylemedim. dedim yuvam yıḫıldı. bi de onun yuvası yıḫılmasın. ġarsı da hamileydi. ġalsın allah her zaman dirim rabbim ben sana bıraḫdım. kader sen yazdın. accel nasib kader. bir çöcuḫ anneden yere düşdüğü anda o zaman meleKler acelini kaderini yazīr allahü tale. accel nasiP kader. elbeT benim dünyaya gelince kaderimi rabbim üyle yazmışTı. çoḫ şükür rabbime. kız noldū. āşġım noldū. ben şimdi bir düyün yemeyi pişirmişdīm. annesi evdedir. o nēdir.

Kahvaltı hazırlıyor.

filliz. nedirsin leydi diyana. anladı leydi diyana. orada mı yiyilecēK. hā gidin gidin.ben de gelim. senin bi̊ çanta senindir.

Benimdir.

al birisi çöcuḫ möcuḫ geler götürer. al geti içeri bıraḫ yavrı̊m. şimdiye ġadar e̊yle bir şey olmamış amā gine de al bıraḫ buraya.

Tamam.

leydi diyana ne yapīrsin biTmi˳ir. aşkım gel. orya gėÇ.

Niye bura da iyi.

yō bura ġarannıḫdır. yō geÇ geÇ. öldüm üs deyişmeKden öldüm. süyun içinde ġalıyrim terliyirim. ȯnu atırim yetişdiremiyirim artıḫ. a yėni değişdim. a gėne ıslandi. nē nápirsin.

Fotoğraf fotoğraf çekelim mi?

yo yo ben yaşlıyim nedecen.

Hatıra kalsın ama.

nasıl küsür dē. küsir de küsī̄r. canim benim a. al gonca gülümü çeK. çeKdin mi gonca gülümü. olmadı mı. gonca gülümü çeKdī̄n. úy ben öldüm öldüm öldüm. ödede de pişeyler buralara töḣ́müş eylence meylence edir ya. buranın oturma yeridir. nȱldu oldu mu. bu nēdir.

Ne yemekler yapılır?

salata cacīĶ deyil mi. a işde. keledoş yapılī̄r. onnan keşge yapillēr. güveç yapılir. zaten güveci türKler kürTler becermez fazla. deyil mi.

Nasıl yapıyorsun güveci?

güveci her çeşid sebzeyi doğrillar. onnan sōra döküller güvecin içine biráz salçasını yağını. atiller ya fırına ya tandıra. fırını olan fırına tandırı olan tandıra. biz bi sefer giTdiḣ́ ziyarete ordā bir memur arḫadaş da yanı onun ġarısı da doğradı her şey birbirine ġaTdı. çoḫ şüKKür rabbime hamd‿ olsun napim.

Çeyiz yaptın mı sonra. Böyle ne yaptın patiskadan?

patiskadan ilK önce bunlar çarşaf bilmezlerdi buranın milleti. kalle eteyī̄. yasdıḫ yaygısī̄́, makaT eteği. o zaman makaT var‿ıdı. şimdi her şey güzel olmuş. dartıḫ cehiz yapmaḫ da ġaḫdı urtadan. ōn sȯnradan çarşaf oldı̊. küsdüm oldı̊. yoʳgan nevresim oldı̊. işde onnarın hePsini döndüm yaPdım. yapī̄rdim.

Eskiden halıları falan nerede yıkıyordun?

halıları biz çay dere kenarında yıḫıyirdiK. şeydir benim kendim de halı toḫumuşūm.

Nasıl dokudun halıyı?

kilimi toḫ, kilim toḫudūm. hali toḫudūm.

Sen çok beceriklisin maşallah.

ayyırdılar. yeddi yıl ġırḫ nüfusun içinde birliK oturdum. beni ayırdılar. bir oda bi salon verdiler. yaPdılar. sekiz kardeşdīK. evlenennere yer yoḫumiş. oda bir udaları var salonnarın. bēn babamgil annem bana iP vėrince yün verince e sergim yòḫdȓr. ben de tutȓrdim. dedim eyirim şeyidim toPluyüm. bizim yuncalı köyündē koç buynuzu diye kilim toḫuyillar. dedim göderirim oruyā. orda toḫutarım. sordum parasını da birez fazla istediyince kaldı ẻyle. kaldī. bir kadın geldi. güzel o bana yardım eTdī. tandır evinde ipimizi şėy‿eTdīK. bana gösderdi. bir gün iki gün geldi bana gösderdi. çıḫdı giTdi. dā kendim toḫudum. bitirdim kesdim. ḫalıyı da gine. halıyı da yē̄rde toḫudum.

Yerde dokudun.

onnar buraların kürTleri yerdē kurirlardi. azerilerinki diKdir. bizimki güzeldir diKdir. bu yerde kurdu. daha karnımda da da çocuḫ ağzı üsdde a biyle. teK başıma toḫudum. iki mitre eniydi ona göre de boyu. teK başıma. alır ġaḫırdım çoluḫ çocuğumun işī. alır geliyirdim. toḫuyurdūm. beş ay çeKdi. ḫalım ḫalı yėrde kaldí. esgi serdiK eTdiK. daha ḫalıları çıḫdı. gücümüz yōdu aldīḫ. bu ḫalı esgilince bem oğlum izmirdeki geldi aldı götürdü. anne bu tarihi eserdir. ben götürecem. kilimi mi ġızım elazığdı götürmüş düvarına vurmuş. tuTmuş aḴḲıllılar çamaşır suyu töhkereK yıḫamışlar. biraz renKleri bozarmış. kız dedim buna niye çamaşır suyu tökmüşsün. men didi hiş deme. ben töḥ́medim dėdi ġızım töḥ́müş temiz olsun diye. iPlerin renkleri bozarmışdí. dessen güzeldir ginē. renkleri birez solgun olmuş. ali de tutüP tükkanın önünen asī̄r halıyi çaliyiller.

Değerli ya. Pahalı ya.

bahali çalmiş götürmüşlerdi eserdir.

Sizin azerilerin tezgahına ne denir?

biz bilmirim ben çoḫ küçüḥ́ken çıḫdım işlerinden. ne ḫān pişi diyillerdi. unuTmuşum.

Bu yazmana ne diyorsun. Bak böyle yapmışsın ya dolamışsın.

yazma.

Dolamışsın ya eşarbını. Bu?

ē.

Adı ne?

valla bilmirim eşarb mı yazma mı. leçeK mī. bu oyalı leçeKdī. bu oyasızdı. başımı sıḫıyır ama ay balā. başım ağrír diye başımı sıḫıyram ay balā. ay bala da azeri dilidī.

Evet evet.

ben bu kürTlerin içinde öyrenene ġadar kendimi de rázil ̄ẽTdim onnarı da. ġaynım diyir ne yiyirsin. ben de ceviz ġırırim yi˛irim. de anam biraz getirmişdi. görmesinner elimden alacaḫlay. höyle bir ġaynım burdan böylē gelince ne yiyirsin. ben de diyirim ki. özgē. ben de diyirim gel sen de yė. ġaynımī. öyle gülmüşdülėr. geTmişler ġaynanama diyillēr güliller. diyiller gülillēr. dir surā demişim ne yėrsin. bilmirdīm. buçağa kir dillēr ėşşeye ker diyiller. kerinen kir hangisidir ayıramirīm. çoḫ zorluḫ çeKdim çoḫ. çoḫ ezildim. oğlum böylē ercivan küçüḧdür. biçaḫ elinde ġaynıma gelinniK de edirim. teK gözüm tişarda. a bėyle saridiK. a bünun dedesi bıraḫardı yüzüm açıḫ olaydım. özge bu kadar. bu ġadar. işde diyirim ki ġaynıma sufra bıraḫim gözüm böyle yüzüm ġapalı. obir ġaynım da benden küçüK ġaynım da benim çocuḫla sevīr. ben de diyirim ki. öyle yaPma eşşeK çöcuğun gözüne girdi. elinde biçaḫ var. diyecem büçaḫ gözüne gireceK. diyirim ėşşeK çöcuğun gözüne girir. bunu deme büyüK ġaynım da halā ġaynıma bėyle ediyir ġonuşdur. o dediKce ben dedim öyle ėTme ėşşeK girdi çöcuġun gözüne. birden dir ġapıdan heÇ işşeK girmedi eve. ben de buçağı aldım işde ėşşeg. çoḫ zordur yavrum. çoḫ zordur. kolay deyil. insan dilini bilmediKden so yollarını yorganlarını bilmedige. allah hiç kimseyi kötü insana ras getirmesin.

Amin teyzem. Değirmen var mıydı.

ney.

Değirmen. Buğdayları nerede öğütürdünüz?

he he hē. biz yoncalıda ḫarman dövülirdi. orda buğdalarımızı yıḫıyardıḫ halbırlardí. babam iki tene un ambarı yapmışdı. burda nezir ibrahímin deyirmeni meşşurüdü. götürüllerdi üğütüllerdi. getirillerdi. biz de küçüKdüK. babam bizim unu tökürdi ambarlara biz de kaldırir atirdi ambarın içine. bēn memeT ahmeT ġardeşimin çócuḫları. onnar da benim ġadar. haydi unu çıġnayín. biz unu çığnadıḫca o çuvallarınan tökerdi içine bir gün öyle üyüterdi öyle hesabı bilerdi ki. demeK o kadar ağır nüfusumuz vardi. o unumuz bize yeteceKdi. ta bi daha geleceğe ekinner çıḫıP buğdalar çıḫana kadar. ikki ambar. un basılı güzel. artıḫ kimse şėy etmir. ama şimdiki unnar da heP zararlıdır heP

hormonludur. insan bilmir. yurT dışından gelir ne ġatillar içine. o esgi eKmeyin tadı. o esgi unun tadi yoḫdur berekedi.

Baban değirmen yapmış mı?

babam deyirmen yapmamışdı.

Araba yaptı mı?

babam bū bahceyi suluyacaḫ süyun önünü taşlarınan kesir. e kürTlerin çöcuḫları çimdiKce vurūr. uçurillar. uçurünca babam çarḫ yaPdi. tā aşşağı ġısmı da büttün patnus patnusun köyleri geldi babamın sėyrine. çarḴ ġocca büyüK bi çarḫ yaPdı. tenekeleri ġovalarí çaḫdī ona suyun önünü kesdi bir oluḫ gibi güÇ bıraḫdı. o güçlü su vurduḫca buçaḫ dönürdi. dönirdi ġutuları su dolurdi gidirdi yuḫardan ağzı üsde gelince dökülirdi o tarafa da babam oluḫ yapmışdı ordan bahcē gidirdi.

Ne kadar güzel.

babam azeriydi bi̊tün herkiş gelirdi babamın yapdığı esere. ikram kılışdarın. ben onnarı tanımirīm fazla. he dedengil taníyor onū ben fazla bilmirim deden bıraḫdı mı beni bi dişarı yüzü görem. hiÇ buraḫmadı bu bahceden bi yere çıḫam. a yüzüm gözlerim de bėyle ġapalı. ya şimdi ben buranın doğma büyüme buranın çocuğuyum ben çarşıda kaybolarīm. o seferler ġaybolmadım gülümün evine gidirdim bacımın. bacımın evine gidirdīm öyle sokaḫdan giTdim birden bura çarşıdīr. he dur bėyle gidim. enirim çarşı o taraf. gelirim bu yannı çarşı. gelirim bu yannı başġa bi yōl. daha öldüm yürümeKden. iki üç sa◡aT arıyrım bacımın evini bulamirim. ya gezmedim gezmedim ġafa da giTdi. çoḫ şükkür rabbime hamd ◡ossun.

Bayramlar nasıl olur?

bayramlarda nasıl olur baġ. bizi azerilerin ġardeşlerimin hePsi babamın yoluyla harekeT edellerdi. baḫ birisi ki ayağını yannış aTsa babam onu keserdi. o şekil ◡idi. bayram kurban bayramı olunca kurbannarını verirlerdi. dağıtırlardı keser dağatarlardí ama hazreTi hüseyinin kerbelada şeyiT düşme zamanı anam aşure yapmazdı. dışarı taşı bıraḫardı. ġoca teşdi. içine ev yáğı. biz tereyağ vite yáğ bilmezdiK. ev yáğı. manda saḫlardı annem ineKmiz güzeldi. babam buraların hayvannarını beyenmezdi. yürüyereK gidirdi kārsa. yürüyereK. şimdi otobüsü beyenmiller. yürüyereK gidirdi karsda beyendiyi ineyi öküzü tosunu alaraḫ ordan otlata otlata süre süre buraya getirerdi. anam bu ġadar yağ atardı

teşdinin içine. güzelceme helva yapardı. güzel kızarTdıḫdan sōra şerbetini tökerdi. böyle böyle tabaḫlara bıraḫardı ben götürerdim. ġomşularımız heP kürdüdü. dağıTdıḫca di˯irdiler. bī. yanȧ şeydir. hasan hüseyin de demillerdī. ġurban olun siz hazreti hüseynin soyuna. seyid nesevesi hazreti hüseynin soyudu̱r. siz nasıl şėy pėyġamberin torúnüdūr. müslümannar yoḫ ̑üdu esgiden. baḫ babam ölünce vesiyeT etti. burdan tuT bahcenin aşşağıya kadar bu kaynımgilin bahçesinden o yanı babamgilin bahçesidir. bana virdi bennen bacıma. ben de babam vesiyeT ̑eTdi teslim oldu. vefaT ̑eTdi. yedi gün temam oldú. dedi bacı dėdī gel altın isdirsin para isdirsīn. dedim yer alabilirim. de babam yėr dėmiş. dedi he babanızın yeridi alabilirsiniz. dedim o zaman benim bi de şartım var. nedir. dedim babamınan anama bi cami yėri verin gidin yeri kendinize bölün. baḫdım ağladı bana sarıldı. hepimizin küçüysün de. şindi baḫ bu cami. mahledeki cami babamgilin yėrinde yapıldı. abim dedi ne ġadar alırsiz alın. taziye yerleri. cenaze yıḫama yėri. yemeK yerī camısī. o ḳadar eltilerim geldi dėdi babayın camısidir üsdünde fatih cami yaziller. ismayil ḫoca kendi oğlúnün adını yazmiş. niye hümmeT cami. babamın ismi hümmed ̑ idi. niye hümmeT cami yazmilar. dedim hümmeT camiy yazılsa sen bilecen o bileceK o bileceK ama biz yazdırmadıḫ rabbim bilir. yitir. önemli olan allahın bilmesi. rabbimizin bilmesi. derġahında kabul ėTmesi yavrum. bir bişey yapanda vay illahım örneK oluyum deyil. hayır yapirsiniz sessiz. niye diyir ki namaz kılanda dua edir ya rabbi gözümüz gördüyü günahı yazma kulağımız duyduğu sesi bize yazma. ağzımızla konuşdūmuz kelimeyi ya rabbi sen bize günah yazma. baḫdım bu taraFda birisi bi kötü bişi isdir sen gördünse ya rabbil alemin sen o günahı benim gözlerimi. onu bilen var çoḫ şükür. anamın ismi pürüze diye sesliyillerdi nüfüsde şekerdir. eseT kızi şeKKer.

Firuze miydi?

pürüze. dahă bilmirim biz pürüze diyillerdi. firüze miydi pürüze miydi. dā pürüze diye azeriler sesliyirdi. ȯndan sōra nüfusda da şeker. babamın ismi hümmeT rahāT. soyisimleri de rahaT. diyirim şimdikiler nişan taḫıyil hemen ana baba yānda. inan abimin düyünü oldȉ. niye düyünü oldu gerdeğe ȯdaysına girdi diye ġarısınan yaTmış diye on gün utancınnan babamın üzüne çıḫıp da görünmirdi. babamnan sufraya oturamirdi. ejder ağbim. en büyüK abim isKender, ejder, saddar, celal bir bacım ölmüş. sōra ben. sōra benden küçüḯ bacım da yeni öldü. gülüm adında.

Allah rahmet eylesin.

çoḫ şükür rabbime hamd ‿olsun. allah sizin gençlere güÇ ġuvveT vėrsin. iyi şans vėrsīn. iyi kötü biz dağ taşıdıḫ. vala çocuḫlarım küçüK küçüydü anam büttün gümüşlerini azeriyidi bana vermişdi. böyle şimdi televizyonda bazen gösterir diyirim anamınkiler unnardan da güzel ‿idi. a böyle. böyle bu şekil yüzzüK burdan taḫılir bileziK burdan o altınnan da bir zencir buraya taḫılirdi. altındakiler çeyreK ġadar yarım ġadar büyüKlüKne oynayınca onnar böyle sallanirdi. ġocam beni kandırdı dėdi vēr. ben de inandım. dedi götürim sana altın edim. ben de dedim ki öylese eltilerimin altını var benim de olsun. hiş demedim ki vermirim. çöcuġum da verdim. götürdü saTdı. ġorḫumdan da diyemirim haní. üş gün dörT gün geşdiKden sōra diyirim hanı anamın gümüşlerini saTdın bana altın alcan. reşidin kamyonu yoḫdu. ona kamyon aldım. evim ayrı lillahım yoḫ. çöcuḫlarım ufaḫ ufaḫ. göTdü. onu saTdı kardeşine kamyón aldı. boşvėrdim. ateş tüşdüyü yeri yaḫír. anam bile ne Ḳadar bilmirdi. anam birden artıḫ hasdaydı öleceKdi dedi sürā. dedim ne ana dedi ben bilirim senin kemerini gümüşleri ikki kemer hem de bi eteKle gömleyin üsdünün kemeri enniydi. a bu enniliKde burdan böyle. birbirlerine geçirdi. burdan buraya kadar. bu arḫası da üç sıra zēncir. heP gümüşler sallanirdi. elbisenin üsdünün kemeri bu enniliKdeydi. iki kemer. o şeyler hePsini saTdı geTdi kardeşine kamyön aldı. ben geTdim çölde evim yoḫ. bir ȯda bir havlı yaPdı. bana verdiler. ey ben anamgil tezeK vėrir. tezeği yer‿ idim. kışın çöcuḫlarımız üşümesin yavrım. yazın giTdim ġardeşimin çöcuḫlarına yalvardım. sü getiriller harḫdan. çamır eyir ėşdim çamır çıḫmadı. kerpiş töh́düm geldim. kuruTdūm reşid kamyönü getir. furtü kerpiş orda yükliyeK burda döK. kerpici arabam kerpiÇ gelmir. hahıl taşlı toPrānı ġumuni gel. o paranan da ben halal eTmirim ġalsın abi̊r dünyeye getirmedi. arḫamızda bir kürT ġarısı vardi. dedim ben siSe dedim. senin çöcuğun dedim ökküz sürebiler mi dedi sen bağla sürer. dedim bir kış sizin. dedim ben büyüK adam tutsam kocam ifdira atar bana. orda yüKlemişim ġarnı ağır hamleyim. bunun babasına da ağar hamleyim. orda yüklemişim burda boşalTmışım. orda yüKlemişim burda boşa. üç gün kerpiş taşımışım bürgün de yeri ġazımışım. yeddi araba toPraḫ getirmişim. ya dir ki bir udam daha ossun. şimdikiler çeker mi onu.

Çekmez.

heç çekēr. hamd ‿olsun rabbime. derT bitmez.

Neyse sen güzel şeyler anlat şimdi. Türkü bilir misin?

hē.

Türkü, mahnı?

unuTmuşūm.

Bilmirsin.

yō unuTmuşūm. esgiden halay davul zurna babamgil getirmezdi. dėrdi zurna şeytanın sesidir. eyle erkeklerin genşlerin kendileri der òynarlardı. kızların da kendileri der oynardı. eyle bilirdim eyle bilirdim. eyle oynardım. şimdiK bilmirim. özgeyi ġocaya vėrēK. halay tutum başınnan özgürünen oynuyaḫ ḫä.

Siz bir şeyler söylüyordunuz ya.

hangisi. unuTmüşum hele gel ġulağım duymir dā. ehli keyfin keyfini kim tazeler. taze elden taze pişmiş tazeler. da bimirim da unuTmuşum diyirīm. ġafam iyiceme gidiyir. ak akce kara gün içindir. bu nedir.

Para.

bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur. bunnar atasözüdür. bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur. bir dal ağacı diki˳irsin baksan yeşillenir bağ olúr. baĶmazsansa kupkuru olur daģ̆ olur. esgiden çoḫ da kafam giTmiş. bişi mi dėdīn.

Seni seviyorum.

ben seni seviyorum aşkím. sen oldun bēm bir parçam. çarşıdan aldım bir tane eve geldim oldu bin tane.

Nar.

bilirdim bilecēn nardır. çoḫ diyirdiK atasözünü ġızlarla oturardıḫ böyle. o söylerdi ben söyler ġaḫar halay tutar uynardıḫ. daha yaş geTmiş yiTmiş yėTmiş bèşe. yeTmiş dürde daha hele mi ġalsīn. oturun siz. siz oturun kendinize. gönlünüz ne isdiyir. özge karpuz dilimle getirin oturun yiyin.

Harman nasıl kaldırılırdı? Tarla eskiden nasıl yapılırdı?

ney.

Tarla?

tarla.

Ne ekerdiniz? Ne biçerdiniz?

tarla ünce ökküzle çifT ‿idi. çifTle sürerlerdi. ḫarmanı da hayvanınan sürer dövellerdī. babam baḫdı yoḫ. hem yuncalı köyü bizim hem burdāy mal mi̊lK çoġ. babam ikki aḫır hayvan saTdı. on dörT bin iTmedi. hesāP eT ki o zaman hayvan para eTmirdi. babamın malları da bütün kürdler parmaḫla gösder. buraların hayvanını beyenmez karsdan getirirdi. bir giTdi tıraḴdör aldı getirdi. artıḫ tıraḫdörünen a kötennen şeyinen biçerle. arḫasına hem orayí dövellerdi hem burayi. sámannarını dirgennen havāy savurürdü. burda bu yanı rüzġar var ‿ıdı samanı o yanı. şimdi ordan biçer ordan savırir atīr biçerler. şimdiki rahaTlıḫ var mı ama ekkin yoḫdur daha. yirler kuPġuru oldu kimse ekin ekmir. her şey hazır loḫmada beKliller. diyirim ya babam ambar yabmışdı bizi ambarın içine atirdi. ún çinnírdiK geleceğe. anam yolda gideydi baḫaydı ki kürd ġarilarının arḫasında çocuḫ var. fa bilmirdi. dirdi ay bala kurban oluyum allah doğru söyleyin. ġatırınız südünüz vār mí. elbiseleri de yo̅ḫdur felan diyirdiK günaham boynunuza gelin eyle çoḫdu. süd ġatır götürün bu çöcuḫların südsüz ġatıḫsız ġalmasın. hergün gelin götürün. ėylece verirdī.

Yayık yayar mıydı annen?

yayıḫ yayirdī. önce yayıgımız da neyinen süd makinesi vardi. süd makinesiyle anam tasları tabaḫları yıḫardı. bura ben de çöcüğüm. makinenin ġolunu yavaş yavaş çevirdiği zeman o kaymaḫ katı gelirdi. buni ejdere vir. buni seddere vir. buni celala vir. bunu ana benimkini ġatıḫ ėTme. ben kendime de büyüK tas verrim. ana benimkini sū̅yli iT eKmeg doğruyacam. onna bizi o şekilde onnan sōra da üş dörd gün de bir belē vidun kaymaḫ hayvan çoḫ ‿udu. onu da tuturdi yayıḫda yayyirdiK. yayıḫda hemen ġaymaġın şeyi çabuḫ olir yayılması. yoğurdun kü insanın ġolu ġanadı ġırılir. sonra bu ġadar yağ verir. ġaymağın ki çabuḫ ola. yağ da çıkarir. işde altının şeyini de çıçil yapārdi. kürdler gelirdi babam ġapıya bi direK vurmuşdu. anam kazannarının sütünü bıraḫırdi çeçil oluncā elinnen bėyle yapiyir aġaca doliyirdi. kürdler gelirdi söylirdi diirdi acema bize acem diyillerdi acema diyirdi çeçil. pennir. imansız peynir yapiller. ama şimdi baḫ çarşıda nasıl alınir. nasil. ey bizimkin tadı undan da güzel ‿idi. çoḫ gördüK çoḫ geçirdiK ema şükür.

Sağ olasın. Teşekkür ederim.

ben de senin ge ge ge. ge goncam. goncām evlenir gidince da bu benimki deyil. bu sahibini bulacaġ āy. allah sonuŋu bahtıŋı talihiŋi güzel yazsıŋ. hemd ‿olsun rabbime şükürdar.

(EZGİLİ)

medīneyē varāmedım.

gül kókusu̇́n alāmadım

ben resulē duyāmadım

yarālıyım yarālı.

445

medinenin yollārında

güller açmış ravzāsında

medinenin yollārında

güller açmış ravzāsında

450

medīneyē varāmadım

gül kokusun alāmadım

ben resulē duyāmadım

yarālıyım yāralı.

455 allahıma hamd ‿ȯlsūn şükürdarīm. üş defa allah bana nasib eTdi giTdim gördüm. gezdim peygamberimizin basdığı yerlerde gezdim ama içimden ne geçirdi. diyirdim ki keşge bu mermerleri fayansları döşemiyeydiler. eyle u mübareKlerin basdığı toprağı elimnen alı ġoḫlıyaydım. ben de o tuPraḫda gezeydim. heb mermer heb fayans heb mermer. öyle gi̊zel ama arafaT dağına çıḫdım hiranur dağına çıḫamadım. çoḫ güzeldir. peygamber
460 efendimizle hazreti ebubekir peygamberimiz teze müslüman olmuş yezid bunnarı öldüreceK arıyir. hazreti abubekirnin gidiler hiranur dağı çoḫ yüḱseK oruya çıḫıyıllar. orda o dağın önünde iki tene büyle taş varmış. a bu şekil. ordan giriller. gizleniller orda. hēr tarafı gezir yezid bulamir. diyiller oraya çıḫın. çıḫillar baḫillar o dağ böyle ya allah tarafından örümceK ağını örmüş. kuş güvercin yuva yaPmış. hemen allah ta˛ala getirmiş
465 oruya. gelir baḫillar ġuşun yuvası bozulmamış. örümceK ağı dil. buruya hiş kimse girmemiş. peygamber efendimiz de urda yerdelig çoḫ var‿ımış. abubekir tutīr kendi elbisesinin cüvesini yırtıyīr. o deliKlere bassir. dir yilan peygamberimize vúrār. bir deliḱ ġaliyir ora da kendi ayağını bıraḫir. o andā yilan abubekirin áyağına iyne soḫir. edir böyle

diyir yāvbekir yilan mı vurdu diyir. tükürüynnen abubekirin ayağına sürdü peygamberimiz. ey allahım hayvana abubekirimi niye inciTdin. dėyince yilan konuşşir. dir ben de senin nur yüzünü görmeK isderdim. yanı onun için şēTmiş. eyağını çeksin. işde o dağa kimse çıḫamir. genç ȯllan gücü ġuvveti ȯlan çıḫabilir. üş defa giTdīm çıḫamadım üyle. dağın eteyinnen elimizi aştıḫ duva eyTdiK. yaşlılıḫ zordur. ama şimdi bȭmboş kábanın etrafi bu hasdalıḫdan bȯmboş. day kimse gidif getmī. benim şansim yoḫudū. giTdiyim zamān ilK gidişimde kağbeyi yėtişdim örtüsünü tuTdum. ağladım ey rabbim dedim. yıllar önce bu örtü rüyamda yeşil ‿idi. şimdi siyahdır ėTdim ağladım urda. iki sene birer erte sene erte sene artıḫ iyne atsaydım yere düşmezdi. a millet bėylē bir çevreye bile giremirdin. çarşının içinde bile yer yoḫ‿udu. a şimdi oralar da bomboş.

üş dörT gündür ben kuranı oḫuyamīrim. ösgürüK bıraḫmir. özge de yoĶdur. öskürüyüm genç heman al deseler. idirar. tā yıllar önce. giTdim doḫdura u zaman dā çocuḫlarım çoḫdü. doĶdȯr vardı. dedi mayene eTmem gereK. dedim hayıl doĶdor bey dedim. hiÇ bir záman ben ėrkeK doĶdura ma^{u}yene olmam. telefon aşdı ġarısı da doḫdurdu. ġarısi geldi. götürdü muane ėTdi. dedi o ġadar ağır iş yapar. çocuḫ doğura doğura. çocuḫ rahmi sarĶmış. onu ameliyaT da eddirsem bu sefer daha kötü zararı verer sana. çekecem. çoḫ şükkür rabbime. hamd ‿ossūn. annengil var şükür deyil.

Çok şükür. Var.

nerde.

Adana.

adanā sel basdı pambuġlar çiçeK aşdı. simdiki zeman kızları kocasız kaldı ėyle mi.

Bilmiyorum öyle mi?

öyle diyillerdi. küçüKdüK. adanayı sel basdı pambıġlar çiçeg aşdı şimdiki zeman kızları kocasız kaldi.

Şimdiki zaman kızları hiçbir şey bilmiyor maalesef.

urfalıyım ezelden gȫŋlüm geşmez güzelden gȫŋlümün gözü çıḫsın sevmeseydim ezelden. her bir şehrīn bir türküsü vardır. unudmuşum. özge giderken bunnarı güzel kendinize tökün konalya. isdersen gül suyu tökün. gül suyu benimdir. bunnar beni öskürtür. bu öskürtmir. gül suyu öskürtmir.

Gül suyu sağlıklı zaten.

bu karısıdır. abim daha kanser̆ idi.

tut ağacı tutludu

dibi yeşşil otludu

ġurban oluyum allaha

el oğlu niye beyle daTlıdır

sedder niye biyle tatlıdır.

bu kardeşimin ġarısı dedi ağbime sarıldi.

tut ağacı tutludu

dibi yeşil otludu

ġurban olum allaha

el oğlu niye böyle daTlıdi.

ēTdi. undan da diyir ki sedder niye böyle tatlıdi. kafayı da yedi. abim vefaT eTdiKden sora o esgi yengem yoḫdu.

Çok seviyormu.

çoḫ çoḫ. hayyaTda abim ġarılarına çocuḫlarına ġızmazdı dövmezdi. ama yoldan da çıḫarmalarına ġabıl̆ eTmezdi. dȯrT dȯrTlüKdü evlaTlarí. eşde bunnan ikki büyüK abim vardı. bu üçüncüsüdür. bunnan küçüy de a burdan kapı ġonşulara. arḫadan gizlice keleşġofla vurdu. gizlice arḫadan vuriyur. bu cálal abim de giTmeK isdemiyirdi. koşu atı vardı saḫlīrdi. yarış atı. o anda da malazgirdde yarış gireceKdi atınnan. jokey geliyir diyir **haydī**. calal amca gideK. diyir un daġġa beKle. eyle bu otu birez ayyırim. otu da bir ġamyon. ya bir gün ünce yoncadan getirmişdi. kendi çayırımız var orda. dir biraz ayīrım. bu da arada bir sur var. babamgil çeKmiş. orda tuzāḫ kurmuş. öyle arḫadan abimin karısı da bȩyle oturmuş gü öŋünde o da çoḫ şakacıydi. vėrseydin kızı ġapısı seyid evladi. e gelib biraz elime verseydin. diyir vallā men veremmerem. çoḫ şakacıydi. der bıraḫsaydın ben evlenseydim sen gine karşımda otururdun küçüK ġarı da elime vererdi diyir şakalaşir ġarısınnan. o da arḫadan bir keleşġob nasıl boşaldirsa yeddi tane ayāndan gidende bȩyle geri dönür kim beni vurdu diye. diz ġırılir. biyle dönüncē solū burdan gelir burdan çıḫir.

öyle bir ġardeş böyle bulunmaz bir ġardeş ‿ idi. anam bunun babasi gecede bir kilo süt emerdi. şişē doldurim emzē veririm. bir kilo süti bitirirdi. birden anam desin ki rahmetlik anam gördün dedi lesa süranın başının ārısı tutmūş. çöcuġ göndermedi süte. bunu a bu abim duysun gėce yariydı bi de altın ġapi çalīnir. dėdim kimdir. süra benim ġapıyi aş ġapıyi aÇ. dėdim ağbe hayırdir. hayırdır korḫma korḫma. men senin üşağına süt gētdim. hangi kardeş iyledir. yūḫ onun için çabuḫ benden allah aldi. teK başima kalmışım bu gurbeT ilde. ıḫ ġurban olaydi. ġurbban ulaydım allaha. ġurban olaydım.

düldülü allah tarafından geldi zülfü kara allah tarafından geldi. hiÇ kimse hazreti alínín kolunu büKmüş mi̊. biz hazredi aliyi sevendē bu[r]da azeriler hazreti aliyi çoḫ sevir. baġ biz beşinci mezhebig. açıḲemmī bize laf sayillerdī. yā kendileri müslüman olmuşlardı bizi de kötüliyillerdi. ġaḫ oyna.ġaḫ. baḫdım yoḫdur. ayaḫġabımız yoḫdur. basdonunan baḫdım. ara bişey çeKmedi. bi baḫdım u tarafdan gelīrsiz. ben nē giTdiz orā. kimen kimin evine.o bahcenin ġízlarının uğlannarının hēPsinin elbisesini ben dikerdim ki göTleri görünmesin. a bėyle bėyle kayınnarım vardi. elleri a biyle dȯn yoḫdu. edeb yėrlerine ellerini ġoymuşlardi. esKi püsKü ne varısa getirerdim tikem anem baḫdım ay bala diyi sen kürTlerin cıllığını barmağın delineceK. giTdiK dedi sene makine alacam. el makinesi mi ayaġ makinesi mi. dedim ben áyaġ makinesini görmemişim. ama ben el makinesini halam elbisemi tikende yoncalıda görmüşüm. hani makine odur. atmış yıldır. büttün hePsinin üsT baş yetmedi. bir de ġızlarının o cehizlerine ġadar parasız yaPdım. getirer tökellerdi yapa. bir iplik parası vermillerdi üyle. ipliğini bile getilmillerdi. kötü biz olduḫ. işleri bitti. çay orda mı içeceKsin. üşümezsin.

Üşümem üşümem.

armıT dalda dal yerde

sevdiğim kız nėrelerde

onun hareketini gȭr. bana nasıl kötü harekeT ediyi. hele hele çarpılasīn. eyle bi teKmeK Furmiyim. bi teKmeK furim. nerē dökecen. senin annen ne diyir. sen baTlıcannarı görmüşsün. hele baḫ iki baTlıcan sanki süra hiÇ patlican borsan eKmiydi. ibrahim oraya iki kilo eKmiş ikisi de vermiş. ġoḫusu yoḫ. dedim baḫım ġoḫusu var mı ġoḫusu yoḫdır. benim çayıme yōḫ bir limon bıraḫ yanına ben alıP gidecem. tabağı da bana vėr öylē. işde oldü. hareketē. bi de bi şekerleme ver. o büyüKdür o sarıyı ver. temam. başġā. ōğnu siz yēn. yoḫ. taTlıda çoḫ. yoḫ. bana verdī limona baḫ.

79

Konuşan: Abdurrahman Bey

Derleme Yeri: Ağrı-Patnos/Merkez

Konusu: Gelenek-Görenek-Bakkalcı

Derleme Tarihi: 25.08.2021

hoş geldiniz sefalar getirdiniz. memnun ◡oldum. geleneK ◡işde.

Merhabalar. Gelenek-göreneklerle ilgili konuşabilir miyiz?

vale ne bilim ki. bizim melmeket biliyorsunuz durumunu.

Oturabilir miyiz?

buyrun. hoş geldiniz.

Hoş bulduk.

memleket.

Adana.

adananı neresinde. adanayı her tarafı biliyoruz biz otuz sene adanada ġaldık. hani kaldımız işde gidib geliyoruz. tersus, mersin, altalyav buralarda.

Öyle mi. Önce İstiklal mahallesindeydik.

e hoş geldiz sefa getirdiz.

Sağ olasınız.

men şimdi atmış yaşındayım. eses ana do◡um altmış. kimlikde altı yaşındayım. atmış beş dōmluyum.

Amca burada bayramlar nasıl olur?

vala bizim buralarda bayramı̄ pek eyi geçmeyi. kara bir bayram geçırdıḫ. yani esgisi gibi gelemedíḫ. ġomşılar eTmedıḫ.

Eskiden nasıldı?

esgidē şöyleyidi yani esgide bayramlar komşu komşularına gidiyōladı. e ne bilim yimek içmek çay filan hepsi serbesdi. bi kara bayram geçirdıḫ. komşular komşuları ziyaret

etmediler. yani ne biliyim ki çoḫ iyi geşmedi bizim bayramlarımız. bu memleket bayramlari işde öyledir. bi de hasdalık dolayisiyle e pek iyi geçiremedik bayramlarımizi. memleket biliyorsunuz doğu melmeket. yoḫsulluk çoġ işsızlıḫ çoḫ. e fakirler çoḫ. e ne bilim ki sav olsun bizim devletimiz gine fakırlere peḱ bakirler baḫmirler oni bilemiyoriz. gine bakirler sav olsun. gine bakirler bu bȍledir. bu sene zaten kuraḫlıḫdır. herkes geçimi zor ◡olmiş. geçim yapamiyurler. peg iyi de yardım mardım olmadı devlet bu fakirlere fukarlara böyle olmidi işde. cenebi allah bizim sonumuzu heyır getirsin. böyledir başġa bir şey yoġ ki.

Teyzeyle nasıl evlendiniz?

teyzeyle evlendik işde çokdan oldu evlendig.

Nasıl evlendiniz? Düğününüzü anlatabilir misiniz?

vala düğünümüz işde bū yeni düğün gibi olmamış. işde esgiden hani at arabasiyle trahdörlē gelini getiriler. yani şimdiki gibi höyle böyle yoġ. evine bırakıyidi. başġa bir şeyle yoḫdi. yemeḱ falan veriyurdiler.

Altın falan taktın mı?

e altınsız olmaz ki.

Ne kadar altın taktın?

vala o zaman kī̄ tam elli oldu bizde. işde beş alti altın götürüyodu nişan günü işde bi başġa ahrabalarımız gelürdi bi altun takuyirdiler. odur başġa bir şey yoġ ki. evet.

Başlık parası?

e başlig parasi e o zaman vardi.

Az mıydı?

hē. az az ◡idi. e o zaman kı parayı bi milyon veriyo sanki bi milyon iki milyon para verurdiler başlıġ parasi yoġdi. işde bu şimdiki gibi işde elli atmiş milyar para veriyolar. bi dē düğün mesrafıyla hemen bi düğün yapana kada yüz milyarı geçiyor. yüz milyarı geçiyor şimdiki. a o zaman öyle bi ne bilim ki okisdira fila yoġdi.

Nerede yapıyordunuz orkestera yokken?

e o zamn yoḫ ki.

Ahırda mı yapıyordunuz?

burda he burda. biz koydeydig.

Burada mı?

yo yo düğün salunu o zaman yoḫdu. o zamankine göre yazın olur ki dişarıda yemek verirdiler. hani masa sandalye de o zaman yoġdu. düğün evin önüne bir şeyi seriyordiler ne bilim ki bū haşir gibi şeyler seriyordiler. erkekler yimek yeyodi ondan sonra hedye medye takiyodiler. ondan sōra karyola falan geliyor yemeḣlerini yeyodi. başġa düğün o zamanin düğünü eyleydi. yoḫdi. yani şimdiki şeyler orkesdıra falan bir orkesdıra filan bir şey yoḫdi. o zamanin imkani şimdi imkani. ema o zamanki memnunduḫ biz o zamanki çoḫ memnunduḫ. çünki ne bilim ki evlat vardī ne bilim ki büyüḣlerin yanında çociḣlari sevemiyurdiler. gelunnerin koluna girmiyurdiler. biyüḣler olduğu içun ya. yanında yo yo yoḫ. işde bu şindiki gelun giyyo ya damat giyyo. damat ġompile takıyo evinde çıkarıyor. çarşıya geliyor o zaman şimdi yoḫ ki. o zaman biyiḣ biyiḣ olsayidi yoḫ heş mümkün yoḫ. yaḫlaşmıyurdi ne gelin ne damat. dirdi benim babam nasi yaḫlaşacam. büyüḣ ordadır. raḥmetli amca salih beğ bunin dedesi vardi bizim koyde köy büyüsi hem de agasiydi. hani ne bilim ki kimse ġarileri çocuḫlari yanına alıp onun yanına geşmiyorudi. yo yo yo öle bi şeyle yoḫdi. amcam sali bey burdan geçiyor ‿idi eve geçiyodiler. amca sali bey gelmiş. nası orda duracağı. öyle o zaman edeb vardī. her şey vardi. sevgi vardi saygi vardi. şimdi sevgi bir şey yoḫ. öyleyidi. öyledir. şimdiki dönem hebsi mafāT. e Para peşinde. millet her şimdi para peşinde. ġardaş ġardaşa baḫmıyur. baba oğula baḫmıyur. şimdi ki mafēt her şey para peşinde. her şey para babasi olmuşlar. ne bilüm bizi çoḫ şeedmesin. büyüḣler ufaḫlar o kalmamiş he.

Peki tarla falan rençberlik yaptınız mı?

renşberlig çoġ yapdım.

Nasıl yaptın. Eskiden nasıl olurdu?

esgide üküzle yapıyoduḫ renşberig. çitle öküzle yapıyoduḫ ama o zeman perekedi bereketi çoḫdi. andan sōra ilk günce özel kızım bu melmeketin dolayisiyle bunın var ya aldiler. andan sōra bizim köylüler dedi vala bizim köye matur geldi. tarlalarımızı şeylerimizi tırahdore vereceḣdi biz bu renşberliḣden kurtardıḫ. ondan sōra çoğu kışı ondan sōra bir günah. ben türkiyenin her bi tarafini gezmişim.

Yaa. Nerelere gittin?

ben irana getdim. iraka gitdim. sibiryaya getdim. irana getdim. güney arabisdana hac olaraġ o sayılmaz. hepsi gezdim. olduğu için ben her yeri gezdim. her yeri turkiyenin bir yiri kalmamişdir. a işde andan sōra bi köyde en önce gine bizim köyde bunin amcasi raḫmetli hasan bey taḫsi şeye gelmiş. hedey olarak süleyman demirel sayın sileyman demirel. hedye olarak bi tene on iki var ya sen hatırlamisin kırmızı güller vardi. sen yoḫdin. o zaman doğri yol vardi. sayın süleyman demirel başġaniydi. o hedye olarak hedye olarak gönderdi. o zaman millet sevindi dediğini taḫsi var dedi. ikinci murat çıḫdi ondan sōra ara böle böle böle en son işde taḫsiler çıḫdi. işde böyleydi başġa bir şey yoḫdi renşberliḱ böyleyidi. her şey elimizle çalışıyorduḫ elle çalışıyorduḫ yani ondan sōra böyle.

Yaylacılık yaptınız mı?

yaylacık da yapdıḫ.

Yaylada mesela kadınlar yayık falan yayıyor muydu?

kadınnar geliyodu bizim elle yayıḫ yapıyodiler. yaylaya çıḫdiḱ. koyunna vardi.

Ekip biçer miydiniz toprakları? Bostan falan?

he he hePsi.

Ne ekerdiniz?

esgide gine bi karpız ekiyoduḫ. kavın ekiyoduḫ. domates momates. hayla bizim melmekeTde domates falan ekmiyola. şimdi bu doğu melmekeT tükecidīr. hani üretici deyil. tükedici. her şiyi dışardan tükediyiler. şimdi adana, tersus, mersin, antalya elmalada biz çoḫ bati tarafda karamanda getirdiḱ. denizliden getirdim elmaleri. her şey gine geliyor. hani bizim bu melmekeT üretici deyil tüketici. hebsi hazır lokma. hebsi hazır lokma. işde şimdi. herkes şey olmişler.

Bu evler nasıl yapılıyordu eskiden amca?

esgiden mi. esgide şeyle yapiyola daşla çamurla. taşla çamırla yapiyordıler. ondan sōra kerpiç yapiyoler. çamurnen kerpiç biliyorsunuz. hani bu dört köşeli falan var ya oni yap ‿ idiler. ondan sōra işde bu piriket fala çıḫdi toğla fala çıḫdi. şimdi onna yapiler. şindi de betonda yapiler.

Beddua falan biliyor musun? Beddualar dualar var mı bu yöreye ait?

nasıl. yo yo yo yo bilmiyorum. onu bilemem.

Okul okudun mu?

ilkokulu okudum.

Küçükken hangi oyunları oynardınız?

vala küçken topla oynuyolar. başġa şindiki gibi oyun moyun yoḫdi.

Bilye falan?

bilye oynuyorduḫ. he çamırdan bilye yapıyorduḫ.

Tamam amcam bu kadar yeterli. Fotoğraf çekilebilir miyiz?

benimkini yoḫ yoḫ ben çekemem.

Teşekkür ederim.

ben de teşekkür ederim.

Konuşan: Hafize PARLAK

Derleme Yeri: Patnos

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 26.08.2021

Merhabalar. Size Patnos'la alakalı sorular sorabilir miyim? Mesela bayramlar, düğünler nasıl gibi?

yani. bayram. burdaki bayramlar çoġ güzel mesa çocuġlar geziyur. şeker topluyurlar. e büyüg erkekler ossun zıyaret ediyor insannarı evleri falan. bayram ziyareti varsa. yani geziyuruz. şeker topluyurlard çocuġlar. ē ziyarete gelenner geliyo. öyle yani. komşulara gidiyoruz komşular geliyor o zaman. ama bu iki yıldır artıḫ. kimse de kimseye de gitmeyer. bayramlar da artıḫ. yani esgiden komşular çoġ gidip geliyordu oturuyorduġ. çay içiyurduġ. ikindi çayı ossun. sabahleyin ossun. sohbet etmeye geliyor. el işi örenmeye geliyoladı benim yanıma. çoġ güzeldi ama bu iki yıldır onnar da artıḫ gelmiyor. kimse kimsenin kapısını aşmıyo artıḫ.

El işi olarak ne işi yapıyordunuz?

yazma patig. elimde yapıyurum bazen. öyle yani.

Çeyizinde ne getirdin?

ha ceizimde çoḫtandır mesela ben o zaman nışannı kalmadığım için bi ay kaldım. benim o zaman yaşım küçüḧdü yani. dantel falan getirdiḧ böyle. vitrim taḫımı o zaman vardı. masa örtüsü falan vardı. peçeteler, dantel falan yapmışdıḫ. ben fazla nişannı kalmadığım için yanı yapmamışdım. acele de oldu. nişanım, düyünüm hep bir ayın içinde oldu. nişanı mesela bazıları bi yıl nişannı kalıyolar. esgi zamanna şimdi. benim büyüğüm doksan altı da oldu. çoḫdandır artıḫ yirmi dört yirmi beş yıla giriyor. o zaman fazla yoḫdu yani. maddi durum da yoḫdu. çeyiz de fazla yoḫdu ama şimdiki genşler kendine keyf ediyorlar. hem başlıġ da çoḫ hem el işi de yapıyolar. imkan da var. bizim zamanımızda o kadar yoḫdu yani. evet şimdiki geleneg göreneg daha çoġ ağır olmuş. buranın düünneri ossun takıları ossun. başlığı ossun.

Erkek sakalı diye bir şey mi var burda?

he damat tıraşı. eylenceli oluyor böyle.

Ona para mı geliyor?

esgiden tıraş yapıyolardı berberde şindi artıḫ tıraş yapmıyolar. adı tıraşdır damad tıraşı. mesa aḫşam arḫadaşlarını felan heb çārıyolar. eylence ossun diye. damadın kaş parça eşyasını alıyolar. hediye amacıyla ceza veriyolar o sadışlara. damadın sadışlarına. çoḫ güze oluyo. sora da takılarını atıyolar.

Düğünler kaç gün oluyor burada?

şimdi de artıḫ esgiden mesela.

Eskiden nasıldı?

esgiden damadın kınasını da

mad evinde yapıyolardı. gelenin kınasını gelen evinde yapıyolar. şimdi artıḫ kovid nedeniyle mi öyle yapmışlar artıḫ. ekip o zaman aldī zaman iki ekip çalıyodular. bi damadın evinde ayid tutuyodular. gelin evinde de ayrı tutuyodular. şimdi öyle deyil. damadın kınasını da gelinin evine götürmüşler. beraber kınayı yapıyolar. beraber eylence yapıyo. orda teg çalıyo. sabaneyin gelin geldi zaman bir gün boyunca çalıyo. mesa burda bahçede oldu için yapıyolar. iki gün yapıyo yani. düyün var bizim burda. siz kendiniz buralı mısız nerden gelmişsiz.

Yok ben buralı değilim. Adanalıyım.

adanalısın.

Evet. Bilmiyorum o yüzden buranın kültürünü de. Siz konuştukça hani çıkartıyorum.

dedim yazıḫdır. benim ġınamda da var. sen kaş yıllıġ evliyidin. senin niye nikahın yapmamışlar. allah kimseye acıyı gösdermesin çoḫ zor bişey. işde benim beyim de işde vefat ettiyi zaman benim beyim esnafdı. ayaḫġabı tühkanı vardı kundura. aniden öldü yani. hişbir hiçbi hasdalığı yokdu öyle birden. ayniden öldü yani hişbi hiçbi hasdalı yokdu öyle birden.

Sizin isminiz ne?

hafize parlak.

Hafize abla gerçekten çok zor.

bizde ani ölüm oldu mu çoḫ zor oluyor. mesela bi kaza geçirdi. benimkise bir gün hasdaneye gittig biz beraber. benne o beraber gittig. bu ortalıġ hasdalına yakalanmışdı.

COVID mi?

hayır hayır benim eşim iki bin on altıda vefat etmiş. bu altı yıldır vefat etmiş. biz beraber hasdaneye dedi aḫşamleyin dedi ki dedi benim ciyerlerim çoḫ arıyor dedi. ben o kadar öksüriyidi bi de buruşidi de vardı. buhar makinesi de kullanıyudu. verdim makinayı dedi ben çoḫ rahatsızım. baḴdım saba kadar yatmadı. ben başımın ucuna bi havlu bıraḫmışdım. havlu kan içinde kalmışdı. sabah kalktım zaman dedim bu kan senin azından mı gelmiş dedi. evet dedi ben çoġ rātsızım dedi. ben bu gece yatmamışım saba ġadar. biz bereber hasdaneye gitdiḣ.

Kanser oluyor değil mi?

yoġ bilmiyor. akciyer ġanaması geçirmişdi. biz beraber hasdaneye giddig. artıḫ yani takati yokdu dokdurla konuşsun. sıra da almamışdıġ o zaman. ben kendim gittim içerye hasdam çoḫ rahatsızdır dedim. beyim bu gece saba ġadar yatmamış. dedim azından da kan geliyor dedim. dedi ki git hemen acile dedi. film milm emara girsin dedi. ona göre sana bi sonuç veriyim. işde biz beraber giddig. emara girdi. sora beni çārdı yukarı kimse yalın ayaġ. dedim küçüg çocūm var dedi. kızım beş yaşındayıdı o zaman berkan da altı ōlum. evde ikisini teg bıraġmışdım. biz hasdaneye giddig bakdım dokdurlar dedi ki beyin çoġ kötü dedi. akciyer ġanaması geçirmiş ciyerleri çoġ kötü. vereceḣsin. o gün vana gitdi. ertesi gün bitkisel hayata girdi. kalp kırizi geçirmiş bitkisel hayata girdi. bir hafda pazartesi günü gitdi cumartesi günü vefad etdi. e bi yandan dükkanı kaldı. o malları getirmiş. hala da ödüyorum.

Borç kaldı.

beyim de esnafdı. onu borşları hep banka üzeriyidi. çekdi kıredidi. e gelir de yokdu. gelen de gidiyuduu. e borşları hep milletin içinde kaldı. o getirdi mallar satılmadı ellerimizde kaldı. yeni çoḫ zor çeḣdiḣ yani. benim kızım o zaman liseye gidiyodu lise bire. kızım sabah gidiyudu okulā mesela sāt yedi de. kışındı. e geldi zaman. bi sāt açıyodu. bi sāt da nası olucaġ. biz de kiradayken. dükken bize ayit deyildi. kiraya vermişdig. kız yaz boyunca sadece üç ay çalışdı. o da büyüḣ kızım. diyerleri hep küçüḣdü zaten. kimse de yardımcı da olmuyodu. öyle parasız pulsuz hepsini sattıġ. elimizden ama daha da borcu

ödüyüdüg yanı. zor bişi. çoġ zor bişi. allah kimsenin başına getirmesin. biz bu acıyı yaşamışsaġ. başġaları görmesin.

Amin.

benim mesela büyüg ġızım lise bire gidiyodu. diyerleri daha küçügdü. ben mesela çocuġ getirdimden belli gittiyim zaman çocuġlarım önce olmuyudu. iki yıl üç yıl getirmedim. kızım büyüg kızım iki bin bir domlu. mesele ondan küçüḣ ōlum iki bin dört domlu. aralarında dörder yıl var. hayru nisa iki bin on domludu. öyle yanı daha küçügdüler. o zaman küçüḣdüler. e borş da vardı. e burdan aldım desdegle mesele hem kıredimi ödüyodum. hem çocuḫlar. şimdi artıḫ çocuḫlar büyümüş. onu da yetişdiremiyorum yanı. yetişmiyo. bazan diyurum hanı bu desdeği biraz. bazan diyudular iki çocu ne yapıyolar. yani kaş kere dedim yapsınnar. bu defa da dosyam bitdi. yardımcı ossun. çünkü elden borç almışdım ben. baya almışdım. e bi bayan başıyla bi iş yapamıyosun.

Haklısınız. Patnos gibi bir yerde.

yabancısız siz yeni mi elmişsiz.

Yeni geldim. Dediğiniz gibi kapalı bir yapıya sahip.

e burda mı çalışiysunuz.

Hayır. Burada çalışmıyorum.

çıḫamiyorsun. e biz de bayan olduğumuz için başġa yerlere gidemiyoruz. çalışamıyoruz. e bi geliri yoġ bişi yoġ. e burdan gelen māşla ancaġ idaremiz. bi de koca yoġ ya bu kadın nere gidiyor.ne yapıyo. ne ediyo. batıda öyle deyil ama. batıda sen git gez toz hiş kimse sana. ama sen evinden çıḫdı zaman buruya ġadar gelmişsin belki elli kişi seni görüyo tanıyo. kiminn eşi oldunu kimin kızı oldunu biliyo. yani rahat edemiyosun. hareket edemiyosun. ben mejbur kalmadım zaman ben çarşıya çıġmıyorum. bi faturayı ödesem alış veriş de yapmam. baġ benim ōlum o iki yaşındadır. ben paraya ona veriyom o gidiyo markete. zebze ossun eğer bozug ossun eğer salam ossun. bu getiriyo. evimdeyim kendisi yapıyo. bazan berkana diyom bizim evde çoḫ uzaḫ. berkan bazan zebze getirdi zaman ki zebzeler artıḫ ezilmiş poşete. e çocuġ sırtına atıyor. ev de uzaġ. servis yoġ bişi yoġ. e ben bayan başıma hergün gelemem ki baġ ben bu ayın birinde ikinde elekdirig faturası gelmişse ben çıkamadım ta ben dün deyil gün elekdirig faturasını ödedim. e çocuġlar yapamıyor. benim adıma indirib çıġmış. e ben de geldim. insan yanı çıkamıyı çıkamıyı.

ben mesela canım isdeseydi çalışmaġ eyer yapabilseydim burda bi mazada çalışabilirdim. bi terzinin yanda çalışabilirdim. ama yanı yapamıyosun dedikodudan. gitsem diyeceg. falankes acaba ne için. gözü dışardadır. erkeklerle. yani korkudan biz yabancı erkekle konuşamazsın. yanı bi çarşının orta bi aġrabayı gördüğün zaman yanı dedikodu yapıyor. belki beyimiz varsa öyle bişey yoğdu. yanı beyimiz varsa o kada o dedikodu olmaz. ama beyimiz ölmüş dedikodu daha çoġ oluyo. e napsın sen artıġ sahib çıkman lazım. e ne yapıcanı bilmiyosun ki. ne yapacağını bilmiyorsun. ya doğu kadınnarı çoġ çekiyo. gerçekden çoġ çekiyo. serbes deyiller özgür deyiller. şimdi yani bakıyusun bu seneler yanı bu çocuġ māşı öyrenci parası çığmışlar ya bizim doğdaki erkekler diyiki tayib diyi kadınnara para vermiş. kadınnar serbesd olmuş. özgüven gelmiş kadınnara. bu devlet bayannara taraf olduğu zaman mesele hani bu sınma evine giden kızlar var. kadınnar var işde diyi ki diyi tayip kadınnara serbes yapmış. kadınnar onunçü özgüven gelmişler kadınnara artıḫ. serbes olmuşlar şey olmuşlar. yani esgiden çoġ cahildiler. gerçekden çoġ cahildi. korkuyurdular. yapamıyudular. ōlum gessene buruya. ama benim beyim çoġ eyiydi benim beyim hiç hayadda kısıdlamazdı. ben gitsedim gezseydim tozsaydım hayadda. mesa bazıları izinsiz gidemiyudular. ġorḫuyurdular mesa beyleri kızıyu. benim beyim hiç bi zaman kısıtlama yapmazdı. çoġ beni seviyodu. severeg de almışdı beni. amma hic kısıdlamazdı gerçekden. yani ben beyimden çoġ razıyım allah da ondan razı ossun inşalla. benim beyim hayatda benim kaynım çoġ şeydi disiblinniydi yani ama benim beyim öle deyildi. nakadar güzel şey varsa heb getiriyüdü bize. giydiriyüdü yidiriyüdü. gezdiriyudu. isder çocuġlar mesela babaları için çoġ yanıyur. sürprüz yapmışdım zatan. kızımın okuluna gitmişdig. kızımı isdanbula gönderdi. tatilde dedesigile gidsin. kızım pazartesi günü giddi. perşembe günü babası için geri döndü. hani babayı göremedi mesela hayadda. işde böyle doğu kadınnarı böyle. tamam mesela tarlada çalışmıyoruz. benim evim kendi evimin işini yapıyorum. çocuġlardı, temizlig. yanı hayvan da beslememişim ben. bi tavom da yoġ zaten. esgiden beri de beslemiyuduġ yani rahattım. ossun eşim ossun çocuġlar ossun. yani güzel bi hayad geçirdig. ondan sora vefad ettiği zaman çoġ sıkıntı. çoġ zordu yani. bazan burdan denetime geliyor ki bana eve bakdı senin evin çoġ güzel. dörd dördlüg. eşyaların ossun e dedim benim beyim varken benim durumum çoḫ iyiydi. mese esnaf adamdı çalışıyudu. tam bi yokdu ama getiriyüdü bize yidiriyüdü. yiyidüg içidüg. evin düzeni ossun eşyalar ossun evet. e öldügden sora bi gelir yoġ bi gider yoġ. bi māş yoġ. mese bağkuru var giriş yapmış loganta lokantası da vardı o

zaman terk eddi eyaġġabı tühkanı aşdı. ema para yatırmamış. e para da yoġ ey. borjlar. mesa mal getirdi zeman benim beyim yılbaşında gitdi mal getirdi daha ödeme yapılmadan mesa kolilerini aşmamışdı. o mallar heb elimizde kaldı. onun borşları kaldı yani öyle. e çoġ şükür hepisini de ödedig dedig boynumda kalmasın. e benim sadece sosyalde şeyde aldığımız vakıfda aldığımız on üş milyar desdeg parası vardı bu esnaflar için. onu ödüyorum. sekiz yüz elli bi teg kalmış. geçen seneden beri daha ödeyememişim. işde yedmiyür çocuġlar da artıġ büyümüş. ihdiyacları ossun. inanki fazla hani arkadaş annatıyı ki. yani bu parayı çocuġlar için gerçekden yetmiyor. yani çocuġlar için de ossun bi pantulun alıyusun çoca ben artıġ çocuġ reyunundan almıyurum. yaşı küçüg ama çocuġ reyondan kıyafet olmuyor ona. genç reyonuda. bi pantulun seksen beşden yüzden aşşa alamıyusun. eyaġġabı seKsen doKsan. öyle. o da marka deyil. normal normal eyaġġabı ossun. almışız. iki dane belki doru düzgün pantulunu yani yoġ yani. o kadar aşırıya kaşmıyuruz hanı. şey yapıyu. yetişdiremiyuruz ki. tamamsessiz de kalmıyor. üsdü başı yırtıġ da deyil. bakıyuruz ama o kadar aşırıya da çıġmıyuruz.

Tabi. Her şey çok pahalı.

yetişdiremiyuruz ki. yetişdiremiyuruz. e bilmiryar veriyusun bir milyar neye yetiyor. kuru yice vermiyusun. günnüg masrafını. yanı sen ne kada günnüg masrafı yapsan eve hiş bişi almasan gene eve yirmi milyon gidiyor.

Çok şükür ki kira değil abla. Bir de kira olsaydı daha da kötü olurdu.

yo çoġ şükür. müsdakil evmiz. benne kaynım aynı bahçedeyiz. şimdiye ġadar benim beyim almışdır. tapımız yoġdu. geçen sēden beri ortaġ tapı yapmışız. arsayı. çoġ şükür evimizdir. oturuyoruz. işde şindi burdakiler diyo ki ōlu on sekize geçerse mesela sizin bu māşlar ipdal olur. yani bi gelir. çocuġdur batıya giTdi çalışdı bana vermedi. ben nası bu çocuġlara bakırım bundan daha küçügleri mesa bundan küçüg bi kızım dā var. e ben nası bakacam. olum belki bana vermedi. işde diyuki. sosyal hizmed diyuki erkek çocuġ evde oldu zaman on sekiz yaşına girdi zeman devlet bu māşı kesiyo.

Erkek çocuğun maaşı belki kesilir. Sizinki kesilmez. Tam bilmiyorum içeriğini ama.

yanı bize öyle söyledile. hani çalışan eve gelir geleceKmiş. ama benim çocūm belki yanı misal olaraġ giTdi. bizimkini her sene yapıyur. bayramdan sora benim dosyam bitdi. çünkü benim ōlum şimdi evde uzanmış çalışmıyi. ne çalışıyu ne de bişi. yani bilmiyurum. okulu da bıraḫdı benim büyüg olan. napdımsa okumadı.

Onun denetlemesini de yapıyorlar.

çünkü çocuġlar bırakıb gidiyu batıya giddiği zaman anca kendisine bakıyolar. kira ossun mesela ev tutuyolar. çalışıyolar eyer çalışsalar da. anca kendisine bakacaġ. bana nası göndereceg. e ben nası bu çocuġlara bakacam. ben her zaman çocu arayacam dicem bana para mı gönder. e zatan bu devirin çocuġları da artıġ hiç.

Umursamıyorlar.

yetişdirebilirsen e baba olmadıġdan sora şimdikiler korgmuyolar artıġ. e mese ben bu çocū evde büyütüyorum. bıraġmıyorum çıḫsın gezsin tozsun. ama yarın öbür gün delikannı oldu zaman ben evde tutamam ki berkanı. yani çevresi ossun yani. şimdiye kadar arḫadaş çevresi yoḫ. e bu pandemi nedeniyle hep evdeydig. telefon elindeydi. bıraḫmıyodu. ama yarın öbür gün telefonu ossaydı ben bayan başıma nerden gezecēm etrafımı. nerde bulacam. e bura da artıḫ deyişmiş esgisi gibi deyil. doğu da aynı. ne desen olmuş. ne desen var. erkek çocu bayan kız çocu gibi evde tutamıyosun ki.

Tutulmuyor. Söz dinlemiyorlar. Evlenseler yine söz dinlemiyorlar.

zordur.

Yemekler nasıl yapılır ablam? Özgü bir yemeği var mı buranın?

var buranın keletoşu var.

Keledoşu nasıl yapıyorlar?

keledoşu çökeleyi biliyo musunuz.

Çökelek evet. Ona ne diyorlar?

he çökeleyin mesela onu yuvarlaġ yapıylar. ben almadım için yani yapmadımız için bilmiyoruz da. ama o cükelekle yapılıyor. yuvarlak böyle ceviz gibi şey yapıyolar. ġurutuyolar. aha ondan sonra böyle getirip ayran birbirine sürddü zeman çamır teşler falan var. güneş teşleri falan biliyo musundur. he onu çamur şeyler var güveç taba falan vardı. onnar. çamurlu leğen gibi yapmışlarunda yapıyyosun. yapmışım. pancardı mercimeKdi. keledoş var lahana dolması var. ani buranın yemekleri yapan çoġ yapıyor. değişikg şeyleri var yani. kışın zaten heb dedimiz keledoş yemeyi yapıyolar. lahana dolmasıdır. nahana dolmasını meşurdur. çünkü nahanayı kışına doru sarartıyolar, tuzluyular bidonnarda

eşgitiyolar ki. kışın kışlıġ öyle ye. dolma sarıyolar nahana dolması. mesa batıda heb taze taze alıyola. bizim burda yoġ. bidonnarla bissürü bidon yapıyolar. kalabalıġ evler çoġ yapıyu.

Kurak bir bölge olduğundan.

e mesela burda çoġ pahalı gerçegden çoġ pahalı. Pazar yoġ bişiy yoġ. manavlara geldi zaman kışın biz her meyveyi her zebzeyi fazla göremiyoruz. alamıyoruzda da göremiyoruz da. ama batıda öyle deyil batıda sen gidiyusun pazarlara annemgilin evi orda isdanbulda. mesa ben geçen sē oraya giTdim bir aylına pazara gidiyosun ne desen vardı. inanki ben kaş tane meyve gördüm. yengeme diyorum bu nedir. ben görmemişim ne kada değişig bir şeydir.

Ben de Van'da okudum üniversiteyi. Yani dediğiniz gibi hiçbir şey yok. Çukurova'dan gelince Adana'da pazarlar dolu dolu. Buraya geliyorsun pazarlarda hiçbir şey yok. Bomboş. Olsa bile azar azar.

işde ben de oraya giddim.ejder meyvesi vardı böyle. böyle sarıydı dikenni. diyom bu nedir ben hic bunu görmemişim. acaba tadı nasıl. almadım için mesa burda bile yoġ yani yoġ. evet ben kızı götürmüşdüm şeye kasdamonuya deyil de kütahyaya. simava simavın bir ilçesiydi ama hangisiydi ben unutdum. orda okuyudu ben oraya giddim. öyle güzel şeyler vardı öyle güzel şeyler vardı. dedim beyza bu nedir ne kada deyişik şeyler var. bu meyve. dedi ane gel gel gel bizi rezil edme. vala görmemişim ben. kız diyüm hele bi baġ bakım bi pazarlara bakım. egmeg yapmışdılar, çeşid çeşid şeyler vardı. e meyveler ossun zebzeler ossun. kıza diyüdüm kızım bu nedir. ane diyudu bizi rezil etme diyüdü. kes sesini. görmemiş. e görmemişim ki. bazen şaka yapıyu. vala görmemişim. ne kada değişig şeyler var. dedi ane gel gideg. bizi rezil etme. napim yoġ burda yoġ. siz kendiniz gördünüz yani. çocuġlar parka gidiyu teyzem diyu ya sizin çocuġlar ne kada parkı seviyo, gidiyo. ōlum küçüg kızım, kızım gidiyodu parka anne parka gideg anne parka gideg. annemgilin evi buraydı. park da karşıdaydı. yanımdaydı. ane gidelim parka. allah aşġına. kızım diyodum pargda ne var biz niye gidelim parġa. anne allah aşġına parka gideli. teyzem de oraya gelmişdi. o da manavgaTda oturuyurdu. ya diyudu sen çocuġların ne kada isdiyu parka gidmeyi. dedim vala teyze parg görmemişler ki. gerçeKden dodaki çocuġlar çoġ eKsiK kalmış. tamam evin bahçesinde oynuyusun. yani her şeyi verüyüz tamam. bizmle gezmeye geliyular bahçedir. oynuyular. ama pargları yoġ mesela. park vermiyular. Salı

ncaġ görmüyu. bu lunaparg olsun şey ossun çocuġlar görmemişler. yoġ çocuġları görmemişler. parg şehrin içine yabmamışlar. bi tane parg bıraya yapmışlar. e siz onu oraya yapana ġadar her bir māllede bir parġ yapsadınız.

Patnos'un düzeni çok karışık. Yani ben daha yeni geldim. İki gün falan oldu ama hâla çözemedim. Öğretmenevi aşağıda. İlçe merkezi yukarda. Burası yine uzak. Her yer birbirine çok uzak.

ayrı bir yer yapmışlar. çoġ uzaġ gerçekden. bu köy mesela patnosun çıkışında ben de paTnosun çıkışındayım. bu başdadır ben de diyer çıkışındayım. ben ordan buruya ġadar ne servis vardı ne de bir şey. evimiz çoġ uzaKdı. yani düzen yoġ bişi yoġ. e çocuġlar büyüyu. eylence yeri yoġ. gideceK bi yeri yoġ. her şeyden egsig kalıyolar. e ne yapalım öyle düzen böyle. batıya giddiğin zeman hoşuna gidiyor. anne buralar ne kada güzel anne. benim kız geçen sene diyidi anne para ver zıPzıba biniyim. kızım zıb zıb nedir. hoPlıyusun. o yayın üsdünde. ama eyleniyudular. hoşlarına gidiyudu. anne gine gidelim isdanbula. dedim iyi alışmışsınız isdanbula. yani isdiyırlar. seviyırlar oraları. şey yapıyo. burda bişi yoġ. zavallılar içerde. okula gittin mi gittin gitmedin mi bahçede oynuyusın. tozun topran içinde.

Sizin zamanınız yok değil mi?

ben de annemi evde bıraġmışdım gelmişdim.

Teşekkür ederim. Bu kadar yeterli.

sohbeT eTdiK şey yaPdıĶ . he burda olursanız bize de gelebilirsiniz.

Sağ olun.

gerçeKden inanki doru söylüyorum.

Ben şu an kısa zamanlı geldim. Yarın da burdayım. Ondan sonra gidiyorum.

bana misafir olun müsayitim. ben gerçeKden doru söylüyorum. kendinize ii bakın. allah razı ossun.

Okudunuz mu siz ilkokul falan?

he beşinci sınıfa kadar gittim. ondan sora köylerdeydig. annem isdemedi beni tutaġdaki okula yatılıya göndersin. bir kız başına kimse yoġ. ben beşinci sınıfa kadar okumuşum ama artıġ okumayı unuddum.

Konuşan: İsmini vermek istemedi

81

Derleme Yeri: Ağrı/Patnos-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 26.08.2020

bizim bahçeye düün geldi. iki gün yani davul çaldı zurna çaldı. orkesdra çaldı. düünü yapdırdılar. genşler aḫşam topladı. damadı kınasını yapdırdılar. damadın kınasını özeninde o damat tıraşı diyorlar ya bizim burda. gereneksek olaraḫ damadın tıraşına on yedi milyar beş yüz geldi. gelinin sabah gelinin geldi gün o yüzden de taḫı oldu esnada segsen altın geldi. üş tene üş milyar para geldi. yemeg dagıltıldı. çay dağıtıldı. aḫşama kada davıl zurna, ekib çaldı. gelin oyna˯ı, kızlar oynadı. bekar erkekler oynadı. yanı yaşına göre herkes kendine göre oynadı. he damat tıraşı. kaçırıyolar. sādışlar damadı alıyolar.

Sizin düğününüz nasıl oldu?

vala benim düyünüm ben de görücü usulü evlendim. benim eşimnen bi tane kardeşi bi tene arḫadaşı beni görmeye geldiler. o zaman kızım evdeydim. bilmiyodum benim için de gelmiştiler. sadece ben dedim misafirler misafirle gelmişler. hani bilmiyodum. görücü usulye olmuş bu iş yani. kader kısmet diyelim. olmuş ama ben ben de bir ay nişannı kaldım. ondan sonra bizim bi kaynımgilin kapı konşuları ölmüşdü benim düyünümde. ne orkasdra vardı ne davul vardı. hemi sessiz sedasız. akrabalar komşu akrabalar yakın akrabaydı. hemi komşuyudu hemi akrabayıdı. ölmüşdü benim düyünümde hiş bişi olmadı. he vala düyünümde hiş bişi olmadı. ne orkesdra vardı ne davıl vardı. ne foturaf ney çegdig. şimdi de benim yanı bi tene foturafım eşimle foturaf çekilmemişim. yeni.

Bir kızın en büyük hayali o zaten.

benim yoġ. şimdi ġaş yerde allah isdemesin sizi siz gençsiniz rabbim gençleri hic bi zaman pişman etmesin size de pişmannıġ vermesin. benim eşim işde iki binde işde kendine bi tene araba aldı. ondan arabadan sonra kaza yapdı. on altı yıldır allahın rahmetine geşmiş.

Allah rahmet eylesin.

benim üş tane çocuḫlarım var. ben o üş çoca ben baḫıyorum. biri kızımı evlendirmişim. iki tene çocūm var. ondan sora onnar da okuyor. benim kızım diyer kızım da ünüversdeye hazırlıġ apıyor. bu sinē sınavı geşdi. sınav katıldığı esnada zaten kovid var ıdı. çalışamadılar da.

Evet evet. Covid çok etkiledi. Kaç yıllık evliydiniz. Neden resmi nikah yapmamışlar?

yapmadılar. yapmadılar ġaş kere söyledi ha bugün yapacaz ha yarın yapacayiz. geldi aylenin eşim bana söyledi. kendi aylen dedi bi tene ayle tablosunu getir kayıt tablosunu getir. resmi nikahımı yapacam. ġısmet kader olmadı şimdiden māşı da alamıyorum. o çocuḫlara da o sosyal hizmetlerin verdii parayla bakıyorum. a işde. eşim de yani sizlere ömür. rabbim genşlere verme. yani bez çeḥmişiz genşler çeḥmesin. -he vala aḫraba. zeynep demir. rehad edemiyosun. gelemiyosun. ben de öyle yanı. isdiyorum çalışmayı. kendimiz zatan erkek olmuşuz. ben düünümü yapdımda ben altı yedi yıl evin işinde oldum. kayınpederim vardı kaynanam vardı. kaynım vardı. eşim vardı. dört tane görümcem vardı. baya ev ayırdı. yani altı yedi yıl bereber kaldıġ ondan sora ayrıldıġ. bi tane kızımız oldu. ondan sora yani ne deyim çoġ sorun ben de çekdim. insan içindekini. eşim olduğu ben çarşının yolunu bilmiyurdum. yolunu bilmiyodum nerden gidecem. nerden çıkacamı bilmiyordum teg başıma. benim de şimdi üş dört elti bi bahçede oturuyoruz. benne beraber yani üş dene eltin eşi yoğdur. benne beraber. eşi var yanı o da hasda o da böbreg hasdalından yanı rahatsızdır. gidmiş. o da hasda. benim eşim tırafıġ kazasından öldü. diyer kaynım da arkadaş kurbanı oldu. arkadaşı onun sırtından haberi olmadı buşaḫ çeḥmiş. yane ağrıya yetişdirene kadar aḫşam bu civarlarındaydı giTdi. hasdaneye. aşsam sekizdi doḫuzdu cenazesi geldi. kan kaybından gitmişdi.

Bu nasıl bir şaka oluyor ablam böyle ya.

işde arḫadaş kurbanı oldu. diyer kaynım o da hasdayıdı.ankara giTdi. yanı kendi ayaḫlarıyla. kendi eyagıyla kendi başına teg başına giTdi. giTdi bir ay ne dirsen bir ay ankarada yatırdı. ankarada ameliyet oldu. kalp açıġ açıġ kalb ameliyeti yapdırdılar. ġaynım ondan sora rahatsız bi hafda iyileşdi durumu iyidir diye tekrar kıriz geçirmişdi. kalp kırızi. o da öldü. yani şimdi onun da iki tene kızı var. iki tene ōlu var. ġız bi oluş indi nişannıdır. süyledim hanı bizim geçen hafda düyün vardı. benim o kaynım da arkadaşı bıçah çeken kaynıma onun düyününe geçen hafda onun düyününe de yapdırdılar. şimdi bir kızları o da kızlarını verdi. bizim yanı çoḫ şükür yanı iyiyiz. onun çocuḫları yoḫdur

yanı. -kız on sekiz yaşına girdi anda bu doya durduruldu. tekrar yeniden araştırdım yani. bankalara şeylere yanı getirdim götürdüm bıraḫdım. o da her sene geliyor. denetleme her sene geliyodu. geldi benim ōlum kızlarım her iki kızım küçüdü. o da şimdi on altı yaşındadır. on birinci ayı on beşinden on altıyı bitirip on yediye geçeceg. o bi tanesi ablanın söyledi gibi benim zatan şeyim yoġ. evlilig cüzdanım olmadı için alamıyorum. çünkü ablanın söyledi gibi bu çocuġ bir ün büyüse kendi başına parayı mesela diyelim örencidir şimdi.

Onun yine araştırmasını yapıyorlar.

AĞRI –DİYADİN İLÇESİ

82

Konuşan: Nimet BOĞA

Derleme Yeri: Ağrı/Diyadin-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 25.02.2021

Nasılsınız, iyi misiniz?

vallahi çoḫ şükü iyidir.

Kaç yaşındasınız?

bēn. elli iki yaşındayım.

Ne iş yapıyorsunuz?

vala araba çalışıyorum başġa bişi yapamıyorum.

Gençliğinizden beri aynı işi mi yapıyorsunuz?

yoġ genşliḯde mesela biz heyvancılıḫ falan yapıyodūḫ.

Hayvancılık yapıyordunuz.

eveT. undan sorā onu terh eTdiḯ bıraḫdiḯ onī̄. ondan sora hocama diyim ben artıġ kendimē evim için başġa bişi yoġ şu anda.

Kaç çocuğunuz var?

valla benim şu andā beş sene ġızım bir tene olum var hocam.

Okudular mı?

şu anda üş sene oḫuyōr.

Üç tanesi okuyor?

eveT. şu andā oḫul da tatil olmuş. şu andā hocam. ne oḫullar var ne bişey var.

Düğününüzü nasıl yaptınız?

düyünümüz çoḫdan. vala düyün dē o kada güzel değildi hocam.

Yas vardı tamam.

onuçin biz yaPmadıḫ.

Siz düğün yapmamışsınız. Başkaları nasıl yapıyordu peki?

vala başġasi mesela diyelim hocam diyelim evlendī zaman kim ossa ossun. türḥü felan onnar ne dersin onnara.

Şarkıcı mı?

bi de o çalği malği var hocam. onnarı mesela düyüne felan götürür. çaldī zaman oynuyorlar. onnan sora yemeg davuturlār.

Yemek ne dağıtıyorlar?

ġavurma falan yapıyolar. ondan sorā pilav vār. ayran var.

Gelinler ne ile götürülürdü?

araba taḫsiyne götürürdü. yoġ bizim. tütuyodu biz.

Tarlayı ne ile sürüyordunuz?

tarlayı mese o zaman esgiden mese diyelim inek felan vardī. onnar şu an da diregdor falan çıḫmiş.

Bu inekler öküz mü, camış mı?

yo öküzdī.

Öküzün küçüğüne ne derler?

büyüḥ mesela alti yedi seḥiz doḫuz yaşina giriyo. goriK derig biz.

İstediğiniz gibi konuşabilirsiniz.

tamam hocam.

Bunlara ne denir?

bunnar tabaḫ diyoruz hocam.

Tarlaya ne ekiyordunuz?

vala buğday ekiyoduḫ. arpa da ekioduḫ. oT da var biçiyordūh.

Hangi otlar yetişiyor? Yabani otların isimlerini biliyor musunuz?

vala bi ġaş dene biliyom. şu andā oT genelde hocam şu andā çıḫmıyor o oTlar.

Uçkun çıkıyor mu?

e tabi mesā oT içinde de ginē bulunuyo.

Uçkun mu?

eveT.

Uçkun mu diyorsunuz yoksa başka bir şey mi?

vala bize bazi değişik isim var.

İşte o değişik ismi söyler misiniz bana?

gulīh hocam.

Bu çiçekten başka ne çıkıyor hatırladığınız var mı? Mesela papatya gibi?

vala gelenkosi filan vardı.

O nasıl bir şey?

o da şu andā mesela oT bişdī zaman o biçiyor mesa insan diken.

Açılıp yenilen bir ot mu?

bu yeniliyo hocam yeniliyo. başġa çoḫ beyeni falan var hocam biz oT getiyo mesela kaynatıyoz.

Hangi otlardan çay yapıyorsunuz? Bizde dağ kekiği var. Sizde ne var?

bizde de çav beyani var.

Dağ otu mu? Nasıldır?

o da yeşildir hocam.

Çiçeği var mı?

yō çiçeği falan.

Eskiden hastalıklar için kocakarı ilaçları yapılır mıydı?

vallahi esgide bi kaş kişi vardı. oni yapırdı hocām. şu an da evleri burda deyil.

Nasıl yapıyorlardı?

valla ben kendim yaPmamışīm. ondan sora mesela yaPmişler yanī. artıḫ pincar gereḥdiyse yaPmişlar.

Mesela benim kolum çıktı. Onu nasıl düzeltiyorlardı?

hocam oni mesela bağliyolar.

Bağlıyorlar.

e tabi mesela bi kaş kişī var. bilenner de var. ondan sora diyelim.

Cerrahçı mı diyorlar?

cerrahcı tabi tabī.

Sınıkçı demiyorlar yani?

çıḫmış o yanī hē.

Göbeğim düşse peki?

onnar artıḫ esgī bayannar vardi yaşli onnar yapıyordi yani hocā. hoca sabug bi de yumurta kır birbirine karışdırıyodu hocam güzelce.

Ne ile neyi karıştırıyorduk?

yeşil sabun yımırtē birbirine karışdırıyorsīn güzelce ondan sora kırılmışdī sürüyodi bezle felan bağlıyordi. tahda.

Hayvanı kurt kaptı diyelim. Öldürmedi, bacağından ısırdı. O hayvanı yaşatmak için ne yapıyordunuz?

hocam onī cerrahcı mesele onī ilaş felan vuruyodu ondan sorā.

Nasıl ilaç?

velham vardi. bilemiyorum. ondan sora bağladığı zeman mesela bi ġaş parça tahdā.

Pancar dediğiniz, ot mu?

e tabi tabī bi ġaş tahda onū bileşig iPle bağliyordī. kendi üzerine arti o.

Bacağını ısırdığında.

mesa karsa da gine aynı oluyō dā.

Dağda çobanlık yaparken koyunlara sinek geliyor ya hani. O sinek insanların ağzına da yumurta bırakabiliyor. Buralarda da görülür mü? O zaman buralarda ne denir ona?

işde bizim meşT diyirlēr.

Meşti iyileştirmek için ne yapıyorlar?

hocam o deyil esgiden bū gine ayne pide vār. mesa ġo bu ġadar yüḥseḥ oluyür. ama onu çiçeK gibi felan var içinde tohum gibī. onnarı mesela çıḫartiyordī. ateşi üzerine atiyordi. o güzelce yanıncā mesela ağzın o dümanı üzerine bıraḫıyor.

O zaman iyileşiyor.

yoḫ esgide bi kaş sefe biz de yaPdiḥ onī.

Çoban köpeklerinin kulakları kesilir mi?

kesiyolar. burda da mesela.

Neden kesiliyor?

vala ben ona aḫlım ermiyor.

Hayvanların içinde saman yediği tahtadan yapılan eşyaya ne denir?

kurın yapıyolar. üş parça tahdā. taḫıyola. kırın. körin.

Buralarda gezilecek yerler var mı?

yazin. tabī yaz olsa herkes mesele tarlaya gidiyolar mesela. kendi vasdası vasa taḫsiye biniyola mesela diyelim gezmeye felan gidiyolā. mesela kendī çocuḫlari alıp götürē.

Nereye gezmeye gidiyorlar?

deyirmene felan da gidiyō.

O değirmen eskiden kalma bir değirmen mi? Ne ile çalışıyor o değirmen?

suyle buğda ötüyo.

Unları ne ile götürüyorlardı?

ginē arabā inek arabasi felan varıdī. hē iki tekeleK filan varıdī. ondan sōra diregdor miregdor çıḫdī. diregdor arabayınan.

O zaman burada at yok, inek var?

aT da vār. esgide ġamış da vardī.

Nehir, dere geçiyor mu buradan?

tab tabī.

İsimleri ne?

muraT da ismi.

Dere var mı?

dere yoġ.

Kaynak var mı akan?

çil felan var hocām. çöl yani. çöle felan gidiyo. hocam her tarafda çeşme de vār. ondan sora tarlaya gideken tırpanna filan.

Tarlaya giderken yemek için ne götürülürdü?

vala eT de götürürdüḥ́. pirinş de götürürdüḥ́. bulgür de götürüyorduḫ. patate götürüyorduġ.

Eti evde pişirip mi götürüyordunuz?

yo yō orda pişiriyordıġ.

Nasıl pişiriyordunuz orada?

orda soba filan götürürdıḫ.

Sobanın içinde ne yakıyorsunuz?

tezeK. mesela tezek içine ġoydī zaman vala ateş yaḫdī zaman su de kaynıyor. yemeḥ́ de pişiriyor.

Sobaya başka isim verilir mi burada?

e soba diyırız.

Çay demlenen eşyaya ne denir?

çay çekin.

Evlerde bunlar yokken ne vardı?

esgiden bunnar yoğdī. meselā bizim orda bi dē fellah felan vardı hocam. merket de vardī. kıla vardī. merheTde tahda falan yapıyodıḫ. merkeT. ayni nası düvar falan örüyosin. ona biziz merkeT diyo esgiden. çamur ev yapıyorduḫ hā. ġulan da vardi meselā.

O nasıl yapılıyor?

ġoyün yünü var yā. mesele otuş beş sene önce otuz sene öncē ġaş gişi mesela yabanci yerden gelmişse burda yatiyordi burda. ona seriyodiḥ.

Koyun yününü neyle kıvratıyorlardı?

çoraP moraP yapıyola. ris.

Yün mü?

e tabī yün.

O dönen şeyin adı nedir?

teşi teşī.

Ekmek nasıl yapılıyor?

burda yapılıyordı. mesela hamur felan yapıldığı zemān ondan sora bi iki üs sāT fazla geçiyor.

Ben size hamuru demiyorum. Tandır nasıl yapılıyor?

tendūr. şimdi tendür tezek tendür için yapiyola ateş yakıldī zaman tendür zeman ondan sorā eḥmeği vururlar.

Çobanların üzerine giydiği şeye ne derler?

ġılaF. velaF buranī. esgide hocam tendi olduġi zeman arpa güzelce dövüyolar. ondan sora biz geror diyolar. tendür fela girov oluyo.

Ne oluyordu?

gürov. onu yē. halise de vār keşge de vār.

Halise nasıl yapılıyor?

mesela ateşin üsdüne örtüyöle. tendür üzerine yapıyolar. iyce ġarişiyodi mese.

İçerisinde ne var?

içinde eT felan koyyolar. çoḫ iyi tendüre felan yapiyola. ciz çamur yapmışla. diz. içinde yani kaliyor. hehe biz de geçen haFda yaPdıḫ hocam.

Geçen hafta yapmışsın ama anlatıyorsunuz?

keş yapiyolār. sebze var yā. ondan sorā lahana falan koyyolar.

Lahanaya ne diyorsunuz?

kelem diyoruz biz. o büyüK kelem var yā. onnarı da içine koyarlar hocam. güzelce kaynir. tendir eḿmeyi felen vardī.

O tandır ekmeklerini nereye koyuyorsunuz?

teşi içindedi onun. teş vār.

Tepsi mi?

hē büyüg yani. esgiden biz felan vardī. üzerine atiyordī.

O beze ne deniliyordu?

cıl.

Buralarda türbe var mı?

türbe. türbe var şey var. hocam diyelim mesela bi şey felan zeman. mesela yaşli oldī zeman yaşli öldüü zaman mesela köyün biraz içinde olsa mesela dışında olsā bunnar bi tene mesela nası bi tanē ev felan yapiyolar. ufāh. deyil törb yani.

O türbenin ismi yok mu?

vala oni ben bilemiyorim hocam.

Herhangi bir kişi adına yapılmış türbe var mı?

tabi var şu anda da var. taşliçay köylerinde de var. evet.

Kimin üzerine yapılmış?

valla mesela ölen adamın üzerine yaPmışlar.

O ölen adamın ismi yok mu?

şu an da var ama bilmiyorum. ne bilim.

Buranın tarihini biliyor musunuz? Neden buraya Diyadin demişler?

ziyadīn. vala hocam ben hiş bişi annamadım.

Hangi ağaçlar yetişiyor?

vala hocam ġaba da yetişiyōr. ondan sora her türlü ağaş yetişiyur. şu an da meyva da yetişiyor.

Hangi meyveler?

armūT, ġarsī ondan sora kiraz. ondan sora elmā. vala ben ceviz de bıraḫmışım. bo vermiş he valla. şu an da benim bahcēm valla beş çeşşiT meyva var hocam.

Başka ne ekiyorsunuz?

başġa bişi yoḫ.

Kiraz yetişiyor mu?

e tabi eveT.

Sera var mı?

sela felan da var. tomates felan da yetişiyo. salatalıḫ yetişiyō.

Sera nasıl kuruluyor?

üsdü ġapali her tarafi mesela. ġapali hocam. diyelim sıcaḫ su var ya. sicaḫ olduğ zaman her şeyī yani.

Tavuk var mı?

mesela diyadinde çoḫdur tavūg. ev tavū felan var. geçen gün giTdim seḥsen doḫsan tanē tovuḫ var.

Kaz, hindi, ördek var mı?

ördeK de vār. gaz da vār. hindi de vār. ne isdersen var.

Burada tavşan eti yenir mi?

eveT.

Kirpi?

rovī. tilhi.

Hayır tilki değil, kirpi?

yoḫ.

Tilki var ma değil mi? Başka ne var?

burda var. yilan da var.

Kurt?

kurT da var.

Çakal?

çakal da var. çakal burda yoḫ.mesa diyeli yüḥseḥ dalarda olabilir.

Diyadin'de hangi dağlar var?

diyadin yoḫ burda o kadar yoḫdur yani. talada, yaylada fala vār.

Hangi yaylaları var buranın?

mese tendüreK vār. ondan sora neydi onin ismi gonisbi vardı hocām. he ondan sorā diyadin ne bilim var. ben unuTmiş oni.

Arıcılık yapılır mı?

hangīr burda da var.

Ne dediniz hangır mı?

hengir. var burda. biz hengir.

Hengir bal oluyor. Arıya ne diyorsunuz?

mūz.

Arıcılık yapan gördünüz mü?

vala ben oni görmedim çoḫda. mesa diyeli oldū zaman herkes geliyor ondan sora. koti falan var hocam.

Ne var?

koti kotī. tahda böyle yapıyyolar ufaḫ hepsini diir voss. mese hepsi içeri giriyolar.

İçeri girmek anlamı değil mi?

tabi tabi içeri girmek filan.

Askerlik yaptınız mı? Nerede yaptınız?

valla hocam denizde yaPdım. onda sorā usda birlī dē ġars de yaPdım. he vala.

Eskiden cenazeler nasıl kaldırılırdı?

hocam esgide cenaze felan öldi zemān mesa yıḫıyorduḫ. diyelim ki öldüü zeman adam yaşlı adam mesela öldüü zeman onu güzelce su felan salıyordıḫ. ondan sora hoca felan

vardı esgiden. oni yiḫıyordı ondan sora abi bez felan biraz bez felan esgiden biz torba diyordıḫ. o bezī büyüg biraz dedi içine koy mesela götür defin edin.

Cenazesi olan kişiye saygı amaçlı tv vs. açılmazdı değil mi?

yō esgiden kapaniyodu hocam. mesela bi havdā on gün.

Birisi vefat ettiğinde başlarına beyaz mı yoksa siyah eşarp mı takarlar?

he dori. mesa o siyah eşarb var yā siyah da var beyaz da vardī.

O hâlde şimdi hangisi takılıyor?

şu an dā artıḫ beyaz taḫıyolar.

Yas amaçlı değil mi?

mesa yasa giTdī zeman eşarp felan var beyaz felan. oni başına sariur gidir.

Yas evi için halk kendi arasında para toplar mı?

yoġ egiden öyle deyildi. esgiden mesela birisi öldī zemān iki tene ev felan onnarı evine çağıryodī. yemeğ eve getirir yemeg felan verirdi onnara. ondan sorā o evde de ondan sora oğlan evine götürür verirdılar.

Cenaze varken erkekler sakallarını kesmezlermiş, komşusu berbere götürürmüş doğru mu?

eveT mesa diyelim diyelim bi komşu mesela adam ölmiş dā. ondan sora ossa kendi toplur berbere felan götürür sakallarını kesir.

Okul okudunuz mu?

vala ben beşe kader oḫudum hocam.

Yeter.

he vala.

Nerede okudunuz?

vala o zaman bu on dörT nısan felan yoḫdi.

Ne yoktu?

o o zaman yoḫdi hocam.

Okul ismi mi bu?

bir tanē oḫul vardi ġarakol karşında var ya.

Merkezde miydiniz hep? Köyden değilsiniz?

küyde küyde geldiḥ biz bilmiyoz o zaman köyden gelmişiz esgiden. dedem babam onnar. nerden gelmişler ben de bilmiyorum valla. bu tohi mesela köyde gendine ev yapiyolār.

Bir hastalığınız var mı?

benim yoḫ hocam.

Genelde hangi hastalıktan ölür insanlar?

kanser he hē. ġanser mesele heP olsa olsā heP midede olabilīr. o diyelim kanser oldu o mideyī diyelim hasda filan doḫdur ameliyeT eTdii zaman mesela abdes o mideyi çıḫartilyöör. kanser oldī zeman ölür.

Mesela ben buramı kestim kanıyor. Buraya ne döküyoruz?

esgide hocam biz yaḫıyorūz. bez var yā bizim bıraḫır.

Beni akrep soksa ne yaparsınız?

aKreP oni birez çamur. mese içinde deyīl. talada mesela tarla topraḫ olabilir. esgide mesa öyledir.

Benim çizmelerim var. Sizin de ayakkabılarınız var. Bunlara burada ne derler?

seninki boT hocām. benim de diyelim eyaḫġabı. sol. esgiden senelig felan vardi hocam.

Senelik ayakkabıya mı diyorlar?

şu anda da gine var hocam.

Nasıl bir şey o?

o da siyahdir hocam.

O hâlde siyah lastik. Siyah lastiğe senelik diyorsunuz?

onnar mesela içi pamug falan vardı hocam.

Çobanlık yaparken kendinize kalacak yer yaparsınız ya hani. O yerin ismi nedir?

ona goher diyer.

Ben yürüdüm yürüdüm ve bir ağacın altına dinlenmek için kondum. Ona ne derler?

aslında mesela gölge oldū zaman biz si deriz. he he ben eḧmeḧ felan götürecem eve.

Son bir soru. Ağaçları ne ile kesiyorsunuz?

esgiden balta felan vardı hocam. bıreg. tesdereye bıreg diyoruz.

Tamam sağ olasınız. Dilinize sağlık.

teşekkürler.

Konuşan: Yavuz Vural

Derleme Yeri: Ağrı/Diyadin-Merkez

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 26.02.2021

Merhaba amca. Türkçe biliyor musunuz?

türḱce yoḫsa.

Türkçe.

türḱce de eyi ġonuşuyorum.

Üniversiteden geldim, araştırma yapıyorum. Bana yardımcı olabilir misiniz?

yani nesi.

Gelenek-görenek soracağım.

temam. otur otur. nerden geliysün.

Adana.

adına.

Ben öğrenciyim amca.

öğrencisin ha. hangi oḫulda oḫuyosun.

Kayseri'de okuyorum amca ben. Üniversite.

ünüversde güzel.

Ben sana buranın gelenek-göreneklerini sorsam bana yardımcı olabilir misin?

ney.

Düğünler?

düğünner hē. düğünner böyle yapılıyor yani. şimdi esgi düünner yōḫ. esgi düünner yoḫ. esgide davul zurnā. bişi yoġ. başġa bişi yoġ. yasaḫdır biliyo musun. devleT bunu yasaḫ eTdi.

Düğünleri mi yasak etti?

mesela bi nişan taḫacaḫ. alıP götüreler. odur başġa bişi yōg.

Şimdi böyle de. Eskiden nasıl yapılıyordu?

esgide düün yapıyodü. oynuyodülēr. toPlanuyodü. türḧü söylüyordülēr biliyo musün. şimdi şimdī yōḫ. temam olay böyle. sen adanalı mısin.

Adanalıyım amca.

bizim de aḫrabalar adanada var. e doğrudur. çoḫda geTmişler. faġaT görüşüyoruz.

Amca buralı mısın aslen? Köyünden falan mısın?

ben asıl merkezdenim. nedir. düün müün.

Bayramlar nasıl olurdu?

bayramlar kurba bayramı, ramaza. büyüḧleri elini öpüyöle. işde çoluḫ çocuḫ fazla gezme yoḫ. esgi düünner yoḫ yani.

Tamam işte eski durumlar nelerdi?

mesa esgide gidiyudular mesa biz gidiyodıḫ beş on gişi. toPlu gidip bayramı mübareK ediyodi. hanım soruyo da.

84

Konuşan: Soso ÇİFTÇİ

Derleme Yeri: Ağrı/Diyadin-Mutlu Köyü

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 26.02.2021

Otur amcam.

ablalar iyisiniz inşallah. dedim şū. şu an bi tane çocūm marmarada oḫūr. işallah seneye mezzun olūr. bi dē öyrenci var burda oḫūyor.

Marmaradaki hangi bölümü okuyor?

çoḫ şügȗr her vizíḫ doḫdurlū öyle bi bölümdür. eved. işde ō. oḫuyacaḫ bölümdür.

Fizik tedavi ve rehabilitasyon?

eveT işde ō. biri dē öyrencidir. e bi dē öyrencidir şu an açıġ ȏretimden giriyor. oḫur orda medrese de oḫūr ama açıḫ lise ȏretimine gidiyor.

Ben de öğrenciyim. Gelenek görenekler hakkında araştırma yapıyorum. Yardımcı olabilir misiniz?

bursūn.

Düğünler nasıl yapılıyordu eskiden?

düğünner. düğünner farz edin ben şahsen söyliyīm. ben aTmış̆ üş doğumluyum. aTmış̆ üş dōmluyum. ben ē tabi ablamsınız. evlendīz. babam benim eşim vercem diyē. bi de başlıḫ parasī admış yėdmiş tohum bizde alırlardī. benden aldılār. ondan sorā kızí eşim babasí buni cehizini yaPdī. ònda[n] sora o zamanda mönübȗs falan yoḫdu. aTla geliyoduḫ. tıraḫTor vardı. tıraḫTorā biniP eve getirdiler. ben işde bi de evde egmeg yoḫ. yȇmeḱ yapıyoduḫ. tabī geline gidin gidib dē gelin getireceḱ ġadınnar vardı. on tane yimi tanē yüz tane kaş kişiysē orada bir iki tane koyun kesiyodūh. bulgur pilavi yapıyodūh yanında. milledler dağıddıP yediriyodular.

Bayramlar nasıl oluyordu?

bayramda da şeyle bi durum vardī. baramda da e tabi şeydeydig o zaman ben ilK gördȗme girerim. bize o ġadar hoy moy falan kesmeg yoġdu. yüze bir kesiyordu. öyle gördüm. onar da tabiki sabah namazındā öncē annem kalkıyodu tendir vardi. tandır yerdey̆ idi.

tandırı yakıyodu. tandırı üzerine azılıḫ yapıyodu. bulgur pilavi. maḳḳarnā, pirrīnÇ. bunnari hazırlıḫ yapiyodu. milleT cüma namazı dönüşde geliPde. yimeg yesinner diye. ā ondan sora yimeg yīdigden sora öncē şėy namaz kılıyon sonra mezerin mazerin ziyaretine geliyodula. ondan sora böyle şēy herkes on kişi yirmi kişi alır. evine götürüP yemeK yediriyodular. yėmeKden sora herkes köyün başına çolū çocū bazen eş dolaşīr. şeker bayramı topluyodular.

Amca kaplıcalar varmış burada. Peki kaplıcaları anlatabilir misin?

kaplacalār bacım şöyle bi durum geldīnde de var. şėyde bū kaplıcalar dedīn güled vardi. esgide de vardi. milleT kaplıcali gidib geliyōdu. ē ben de bi ġaş karay giTdim geldim. para. parayla veriyodum. çıḫḫıP geliyo arabayla. áma başġa çeşiT men görmedim işde annatamam.

Tamam. Ne iş yapıyordunuz?

ben mi.

Evet.

vala öncedēn özelde ben olmadan önce ḳoyundu hayvandı uğraşıdim. şinde ayni şekilden devam ediyo. üş beş koyunumuz var. şimdi bir de çalışan da yōḫ. ā bi tene olum evlī. o da eşi isdambullu türgdür. yani kusura baḫmayin heP ġardeşīz. yani tabi o oralı. onu evi orda. o da kirada oturüyōr. benim bi tene çocuğum da evlendi ben düğünü yaPdīm. ben onun başlıḫ parasiyle yirmi sekiz altın verdīm. ondan sora masrafıyla beraber yüz yüz elli millarī hemen hemen yaġlaşdi gėTdī. getirdim. çoḫşü bir ġız iki sene getirdim. o da şimdi ayri. o da çalışmaya geTmiş. ben onu aşiye getirdim. aşi yaPdım. buyda bi kağıd verdilēr. çocuğa bir elli kuruş beş kuruş falan versinler.

Buralarda türbe var mı amca?

hē türbeler yani nassıl meselē annecim şöyle bi durum annatıyım sana. türbeler evliyaların türbeleri diyisen bi tane küyde vār. u de halifeydi. naḫşibendi ḫalifeli menzīle dahılıyir. ḫalifėydī. allah gani ganī cenneT eTsin çoḫ şükūr. ismī siz ne şekilde arıyosunuz ben bilemem. ama şimdi saḫlamazlar. onun türbesi şiyde var. ülken küyde vār. ema başġa nerde eylē varsa ben ned‿onī bilemem.

Ağrı Dağı efsanesini biliyor musunuz?

valla ağrıdağı dā biz ona diyeriz. bu bi tene küçüh́ ilden büyüh́ ilden diyoruz. ağrı dağı. düydüm şöyle bi şekilde diyō. önce yani bizden annem babamın anıları annaTmışlar herhal. öyle mi kulaḫıma aḫlıma geldī. hē dedi ki. dediler ki onnar ikki tane kardeşlermiş. ġız ḳardeşler‿imiş. ō biri misafiri gelmiş ya küçüh́sē büyē gelmiş büyüh́sē küçüğe giTmişler oni bilmēm. misafirim gelmiş diyē eKmeK falan bişeler istemiş. vermemīş. o demiş sen varınca kadar senin başında kar erimesin. kar varsīn. diyeri dē o küçüğe de o de ona bedüa ėTdi. o da demiş senin başlarında yīlan, farē. onnar senin başında eKsig olmasın. eyle bi durum da kulaḫımıza geldī. u kadar.

Ahmedi Hani'yi anlatır mısınız?

he ahmedi hanī tabi ki. şehvedi hanī resul ben onā kurban oluyım. o dē allahın evliyesiymiş. şėyle bi durum varmīş. öncedēn bacīm tabi benim gelinim aşağıda beKliyō beni olmasī. men sene annatīm. şimdi de kalkacām. öncē o memlekeTden böyle bi durumu zulüm var‿ımış. bi zalimlih́ varmış. kim farz ediyim ben oğlumu evlendirsēm benim gelinim o zeman ordan bi aga varmış. māmuT paşa diye bi ağa varmış. önce o gelir o gece gediP o māmud paşa yanında ġalıyomūş. o de o gece ertesi gün ġocasına veriyor. onun kocası kırḫ gece ona yaġlaşmıyōr. belki o bi çocuḫ olursā beyefendiye çeh́sin diye. bir gün bir gēnÇ bi hassıġ varmíş. hasíg de yani hayrımüslümne. hassig var‿ımiş bi mehemmedin gelini bi hasige ras geliyo̅r. üni içini eyle bi hasigi çekiyōr. hasī diyō. canim isdiyo seni çıḫ isdersēn alırım para.ema bu adam böyle bi durumdāken maralim bozuyo yani isdemiyo. hasıġ buna diyo kī sen beni al inşallah biz ona bir çare buluruz. tabi bu hasigi evleniyō hāssig. evine gideceh́ zeman ben kısa kısa getiriyorum. bu hasıġ kendi cehizine ḳırḫ tane yumurta bişiriyordu. kırġ tane yumurta. aynı yumurta ema kimi beyaz boyalıyo. kimi kırmızı kımız sari renK renK. o ġırḫ dane yumurtayi. begleşdiriyo. aḫşam geliyor. beyefendi gidip geliyor diyordu. zaten teg senin eşin diyilim ki. bu memleked heb seni eş ediyemiş. gezdīmde yumurta varmış demiş. yumurta geliyor böyle onun önüne döküyo. ne bu yumurta. range gelsin. o ondan güze o ondan güzel o ondān güzēl. dadı nasī́l. dadı aynī. ē mısdıva diyi insana demīş. bayannarın hePsi aynıdīr. tabi ablamsın müsade isdemişiz. hayli hepsi bu kapıyı kabāT. bayannar hepsi de aynidir. hā bir bayanın yanına geTdin hā. bütün dünyanın bayan aynıdır. amā ben o zeman ben ne yapım demiş ō mahmud paşa. demiş tavbe eT tevbe ed. o zēman aḥmeT efendi ḫanī á^{h}meT efendi ḫanī onu. onün onu̅n tevbesī ehmed efendi ḫaninin adına vermemiş. o ḫaninin elini bėyle tō̅be

ediyor. cenabu allah diyo onu afeTmiş. tövbe eddigden sora. a benim zamanım yoḫ. bána musade edin.

Okula gittiniz mi?

ilkokula kadar giTdim.

Adınız ne?

adım soso. soyadım çiFci.

Nerelisiniz?

muTlu köylüyüm. muTluda kalıyom. şu an da kışın buraya geliyorum. muTlu da kışín yolla kapanıyo. ondan hasdalıḫ olur şi olur burdan buruya geliyorum. yazın da oyuya gidiyorum. valla üş beş tane koyunum var. onna. çocuḫlar da oḫuyor.

Sağ olasın amcam.

allah şüKKür.

Hakkınızı helal edin.

siz de helal edīn. yalnız bacilar ben de size bi şe de söyliyim beni de yannış annamayín. hezreti peygamber efendimiz ne dimiş. dėmiş kī ben bi bayandan özür diliyorum yannış annamayın bayan olaraġ yaradmış, koT pantol giyersen, başını açıb da gidersen beş bin beş yüz bin yila kadār o cenneti kokusu ona uzaġda durur. yaġlaşamaz. hepimiz kardeşiz. yannış annamıyın.

İyi günler amcam.

iyi günnēr.

HAMUR İLÇESİ

85

Konuşan: Hikmet abi

Derleme Yeri: Ağrı/Hamur İlçesi

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 26.02.2021

Yabancı mısınız?

yabancı deyil heP ġardaş. yabancī kimse burda yoġ. herkes hepimiz bacı ġardaşız. nerelisin. sen köylerdensin. hangi köy.

Hayır buralı değilim. Buranın eski adı ne?

esgi ismi. ha burda görevin nedir ne iş yapıyosun.

Doktora yapıyorum.

burda öreTmenner bu sene. bu taraf. gelen gelmez ben ilk önce oraya gidiyodum. evme de yakındır hoca baḫ. bi sıkıntın olursa bi şe olursa bi ihtiyacan olursa eve gelesen. imam gese köye.

Siz Ağrı'nın neresindensiniz?

hamırın köylerindeniz.

Hamur?

he hamur. kim gelişe diyorum bāḫ heran bi sıkintin olursa egmeg çay yemeyig. bişe sıkıntın olursa eve gemesen her şey de isdemesen benim kovarım. milliyedci deyi olsa da seni ġovarım. yani odur biz buraya niçin gelmişiK. biz şu an da niçin birbirimizin yanna gelmişiz. ġardaşız. biz onçin yan yana geliyoruz. gideḿ köyümüzü göreḿ. adam da daha gelmemişdī. gelmişdi. hePsi bayan yaşli. eḿmeḿ meḿmeḿ nası edeceyiz. günnüḿ neşe aylıḫ neysē. kar yağsa o bu geldīmiz yol. eyle yolda getirmişdi. nası geleceḿ. neysē kaldıḫ kaş gün. penir yogurT süT müd. egmeg ben daha taḫsi maḫsi. egmeg eylē isim olmuş. dedim teyze o bayaT eḿmeḿler. çoḫ afedersin köbeg möbeg ar ver. her zaman ev de yaḫındır. sana üş dörd eḿmeg getiryolar. hē ondan sora bizim köyün üsdünde var. bura çıḫdi. yumurta mumurta ne varsa heP köylü verürdi. özüne giTmişdi. o mesela dedī giTdim. ağladī bayan. o yaşlı şey. ele hemen beni sordī. oğlūm dedi. dedi bizim yumurta biTmiş isdemişiz dedi taḫsi bilmiyordu. dedi ya dedi siz de ne ġadar melünüz. ġaş sefer beyle giTdiler. köyü isdiyoruz. köyünüzü isdiyorum e verirler. aḫrabasinīz.

İlçeden misiniz yoksa ilçenin köyünden mi?

yoḫ ben köylüyüm.

Adınız ne?

benim hiKmeT. ġarakol oldū yer var ya. aşirin muhdarı benim teyzem ōlu.

Aşiretler var mı?

var abi aşireti aşiretimiz var. aşireTlerimiz var. yani on on beş. esgisi gibi yoġ. esgisi ağa vardi. şimdi herkes ağa. heresin evi. ağasi ağadir. mesela dedemdi. yüzbaşıydi dedem. aşiretinde dedem yüzbaşıydi. ağa dedemdi. om beş heP dedemin elinde. şimdi eyle deyil. hema başġa yer bayā üsdümüze düşdi. dedi dedenin yeni herhangi bi. getirirsem dedi şu ġayimeyi.

Kelimeler arasında farklılık var mı?

ayni. esgi kelimeler aynı. mesele diyoriz çaydannıḫ. he çaynig. hele hele türgce yarısi ayni. çay çay. çaydannıḫ ayrı. adam diyor çaydannıḫ türḥce demliḥ. çaynig. başġa bişi deyil. mese elma. elma sev demeg. türgce elma siv. nar portaġal aynı portaġaldır. nar henar diyolar. dometis mesela. salata aynı salata. baycan diyarbakır, urfa. bazıları baycan diyo mesela ne bilim firen diyor. bizim ağri dili hemen hemen türḥÇe. diyarbaḫır, muş van onnar. ben dedi sizin aḫrabayım fala geldī. şey dedi gel dedi tamam dedi. neyse yaPdī zaman bizim yataḫlarımızi düzelTdi. biz diyeceyiz yani yorganın üsdüne. onnar başġa bir dil ġonuşdi. annamıyom. dimedi. bizim dilimizde. o kelime o annamiyir. o cahil. o büyüḥ yoḫsa bēn. anamız bir. ben bir tene beş tene getirişim. biri dörT biri de beş. yani üş ardaşmışız. ehli köy. hamura gelirken bir markeT var. hamurdan gelirken bir markeT var.

Teşekkür ederim amca.

başım üsdüne allah irazı ossun. kim gelirse bizim köye imam ossun.

Konuşan: İsmini hatırlayamadım

Derleme Yeri: Ağrı/Hamur İlçesi

Konusu: Sohbet

Derleme Tarihi: 26.02.2021

Nerelisin amcacığım?

buralım

Neresinden ama merkezinden mi köyünden mi?

köyünden. amcasıyım. kendi şivemizi konuşacaz.

Askerliği nerde yaptın, kaç tane çocuğun var? bunlar eğer özele giriyor dersen anlatmayabilirsin.

ben asgerlī boluda yaPdım. ġomando olaraġ yaPdım. ben yirmi ay asgerlig yaPdım. segsen dörTde velendim. dörT tane çocuum var. şoforduḫ. emeḣliyim. a başġa soracanız soru varsa.

Siz konuşun kendi aranızda ben de dinleyeyim. Köyünüzü anlatabilir misiniz?

zaten kışı annaTmaya gereḣ yoḫ ki bu sene kışın kırḫ sekiz derecede yaşıyoruz. aha şu anda sāT om bir om buçuk eski on sekiz derece. e kışın burası çoḫ çetin geçiyor. memelekeT neresi bilmiyorum sizin. adananın neresindē. ben dā cuma günü adanadan geldim. eveT tabi siz orda beleş yaşıyosunuz. şimdi niye diyecen beleş yaşıyosunuz. o kelimeyi niye kullandım. misal adana şimdi artı yirmi yirmi iki derecede deyil mi. bana deme baġ iki gün sonura gidecem. ben anama söylüyüm biz baḫ sizde yirmi iki derece bizde eksi otuz derece. ne var aramızda elli derece fark var. sen orda yakıt parası verirsin elli lira yüz lira ben burda veriyorum baḫ bi dolaP var bi milyar yeTmiş milyon para geldi. adanayı ban annaTma baḫ ben adanayı solaklıyı biliyor musun. karataşı bilmiyor musun. bilmen lazım. ceyhanı biliyo musun. ceyhanı geşdiyin zaman. biliyo musun sariçama doru giderken. hah o tarafa geTdiin zaman sola dönüyo karataş. karpı yeri kavın karpuz yetişdiriyo. bizimle adana arasında elli iki derece farĶ var. aslında buruya yani devlet yani kışın dörT ay yardım eTmesi lazım. he bunu anama söylüyim. bilmiyom yaşın kaşdır. ben dünyayı dolaşıyorum. ya benim anam baḫ şimdi benim dörT tane çocuum var. torunum var. dörT tane oğul kız yoĶ bende. keşke bi tane kızım olsaydı kızlar kalsaydı.

kızımız olmadı hiÇ. a şimdi de ne soruyosan sor. yani burası çettin. hele hele kışın. zaten yazın burda geçinemiyoruz. kışında kar da buzda geçinemiyoruz. a bu da muhdarımız. sağolsunnar bizi kandırdılar. muhdar olacayız. kösdebeK yuvası her taraf. öyle doğruya doğru. ya doğruya doğru eyriye eyrī. öyle mi deyil mi.

Siz ilçenin köyünden misiniz yoḴsa merkez köyünden mi?

yo yō ben burda fıraT mahallesinde oturuyorum. ilerde beş yüz meTredir.

Köyünüzün ismi neydi?

Karasu nerden geliyor? Neden Karasu demişler?

karasu yani büyüklerimizin annaTtıḴlarına göre yani bizde çoḴ bi çeşme var yani beyle. yanı çok çeşmeler var. ġaynaḴ yani yeraltı. o sudan dolayı bu köyün ismini alıyor. yani südan dolayı. bizim köydē su çoġ. ġaynaḴlar çoḴ yanı.

Kaplıca mı?

kaplıca eyil. yeraltı. işme suları. iÇme suları. ġaynah yani. yani bizim köyde esgide dere ahardī. mesela ben çocuḫken. aTmiş sekkizde yeTmişlerde. korḫardıḫ derede. yani öyle bi su vardi bizim evde. şimdi köyün dereye bağlandi. bilmem bağlandi şu bağlandi bu bağlandī dere berbaT oldu. yani yaz olsa yazin mayisdan sora buruya gelip gezecēn. mayısın yermisi. mayısin yrmisinde buruya gezmeye gelecēn. şimdi deyil. şimdi. yani araşdırma için. kayseriden buruya gelmene gerek yoḴ ki sivas. oranın buranın kışi ayni.

Kışını araştırmıyorum ki! Ben dilini araştırıyorum.

Çaydanlığa ne diyosunuz?

çayniḯ. demliḯ çayniḯ. onnar sosyetē. aslında bunnar kendi asillerini kaybeTmişler. esas şive bizim şivemizdir. bunnar ne bunnar çocuġlarıdir. kaş dōmlusun. ibrahimden bile ufaḫ yā. okullar açılmadı.

Efendim? Okullar uzaktan eğitim şekinde.

benim oluma baḫ ibrahim gelmedi. o da ingilizce öreTmeni.

Çalışıyor mu burada?

he ingilizce öreTmeni. o interneT üzerinde çocuġlara ders verir. o geliyor şindi aha geldi. sen ona sor bana sorma. huş geldin. öyrencī adanalī. erciyesde oḫuyor. buruya gelmiş araşdırma maraşdırma yapıyor yanı.

Amca siz küçükken hangi oyunları oynuyordunuz?

ben küçükken ō ağaşla topa vuran fıTbol oynardım. ağaşnan hanı şindi oynatıyorlar ki. çocuġlarda iş yoġ ki. tabi. ben yani bilmiyor. yeTmiş yeTmiş bir atmiş dokkuz. yeTmişlerde o zaman ağrıda üş dörT meTre kar yağardı. şimdi kar da yoġ. havalar soğuK ama biz o zaman köydeyken köyde yatıyoġ. köyün gençleri benim tertibi aTmış iki tane biz asgere geTdıḫ. toP oynadıḫ bi de hani ağaşla. beyzbol işde. hē işde. koyun yününe. hayvanın sıgır. sığırın tüyünnen. işde o tüyü hayvannari. hayvan taragi var. hayvani hani. o da taraġ. yo yō tarah. başġa. topladığı zaman var ya suyun içne koyyolar iyce tertemiz toP şekline getirip o şekli toP yapiydi. o zaman sünger ne arasin. o zaman ayaġġabī. bū cizlavig bu ġara lasdiKler var ya onnarı giyerdıḫ. şimdig lasdig. o kara lasdiyi hemen bulamıyiz.

Okul okudun mu amca?

ilkokul beş.

Köydemiydi okul?

köyde. bēn yeTmiş dokkuzda mı yeTmişde mi ben aTmışi dōmluyim ama ben erken aldım. o zaman deFTer var çanta var silgi var bilmem ney var. o singer terlikler var ya. o singer terlikleri keserdig beyle o şekline getirirdig. silgi yoḴdu ki tabi. şindiki gençler şindiki çocuġar çoḫ şanslı. benim torun daha dörT yaşında dörT buçuḫ yaşındā eyitim seti var. eyitim setī heş bi zamanda o eyitim seti bizde çana ne arasın. poşeT de yoḫdi bizim zamanımızda poşēT. vallahi poşet yoḫdi rahmetli annem bezde bana çanta yaPmışdi bez. ayni poşeT. eveT ayni. poşeT yoḫdi ki bi zamanda. ġalem deFder silgi ġoysaydiḥ. bayram dolaşırken bū şindi yoḫ o çorablar. çorab çorab naylonun içinde naylonnarı a bu kadar uzundī. yani beyle yârim meTre ġırḫ santīm. oyna bayram dolaşıyırıḫ. poşed poşēd o zaman ne arasın. şimdi dünya deyişmiş. yani böyle baḫısin. baḫdī zaman önüne baḫdī zaman insan ġafayi oynatır.

Evler nasıl yapılıyor amca?

evler. daşla çamurla. tabī a bu taş. bu şekil sırayla bu taşı ġoydū zaman var ya. onun üdsine çamır ġoyarsın. içinci daşı ġoyarsın. çamur. hē su ve toPraġ çamur. yo yo yō. yoġ. beKlyorum burda baḫ. daş evleri daha sicaġ. keşke benim evlerim esgi köy daşları olsa evleri olsa. şimdi sosyete olmuşuz anam. beytonrma. yoġ izolasyon yapacam çatı yapacam. bilmem beton yapacam ne yapacam. beyton var ya beyton. aynı düşman gibi insanı çeker. köyde rahmeTli babam da usdaydi. o ġadar deyil. ağaş atardık böyle farKlı ağaşlar. yani bizim oda beşe altıydī. büyüg bi teg oda. iki. beşe alti. yani rahmeTli anem o zaman çocuḫdi. bi soba yaḫdii zaman o soba o odada terliyodun. şimdi doğal gaz yani peteKler hePsi açıġ. heş bi yerde ne ben terliyom ne ben ısıniyom. yoḫdu. ġızım şindi şanslısiniz şanslī. benim anam. bizde çay öyle içilmez kırTlama içeriz. ā olmaz işde baḫ. olmadi bizde şimdi nası içerler biliyo musun. içiyo musun. hā kırtlama.

Gelenek-göreneklerde neler var? Bayramlar nasıl olur?

bizim bayramlar çoḫ güzel. ama bū hasdalıḫ masdalıḫ bizim bayramları yani bū şey olmasa bu pandemi bizler bayramları herkes sabahleyin ider bayram namazına. bayram namazi biTdigden sonra. kurban bayrami ossa herkes gelir kurbannı keser. ramazan bayrami olsa köy imami gelir. köyde köy imami v cemāt komplē tek tēk dolaşıyor. şeker dutarlar. lokum tutarlar. yani şey tutarlar. dolāşīr hePsi. misal senne konuşmuyorum bayramda barışırım. heh bizdeki bayramlar çoḫ güzel. işde mesela bi düyün olduyü zaman bizde üç yüz beş yüz tane davetiye listesi düyün salonuna gider. o şekil. şindi bu haslıḫ çıḫdı allah gösdermesin yani bu her tarafi bozdi. tabi tabī aşireT böyle. mesela. herkes ismini mesela ben memeT aşiretiyim. sen ahmeT aşireTi yani öyledir. bu düyünde herkes geldiyi zaman öncelikle altın sonra para.

Altın ne kadar takılır?

misal benim amcamın olu ben bu adama cumhuriyeT altını götürürüm. benim oluma getirdi. mesela hepsi aynı şey olmuş. mesela ben getirmişsem sen de onu bana getirecen. işde öyle. yani bizde takilar çoḫ olir. yüz otuz sade ġuşbaşi. iki toba pirinc. e ayranidır. ayranı kasa ile. domates, soğanı, patates bilmem ney kasa ile. yani bizde masarf çoġ. mesa sizde düyün olur. bi pasta bi kola getiriler tamam. biTdi geTdi. yoḫ ki. tabi ya. benim hanım çocuḫları ceyhandadır. mangıtı biliyosun belki. ceyhanı geşdiin zaman. ben adananın haritasını çizdim sana. mesela ceyhanda bi hanım kızın düyüni oldu bakırım yirmi lira otuz lira para takıyirler. beş lira, on lıra, on beş lira. bizde on lira, elli lira, yüz

lira para ney. mesela atıyorim. mesa bunun olu asger hayırlısı ile asgerden geldii zeman ben para tahmasam şey altın tahmasam yani en az en az bi milyar tahmam lazım. en az. e zaten de bi milyar tahdīn zaman adanadaki bütün düyünü parasını ben taharım. öyle deyil mi. adanasi, izmirī, manisasī. hePsi öyle. yav var gel.

Hayvancılık yaptınız mı?

ben çocuḫken yapıyodum. yani ben sene bin dokuz yüz yeTmiş yedi de ben köyden çıḫdım. abim izmire taşındi ben izmire geTdim. ben izmirde yeTmiş yedide dozar oparatorluna başladım. dozar oparatorluna başladım. ta sene seḥsen dörde kadar. seKsen dörTde ben seḥsen ikide ehliyet aldım. seKsen dörTde ben buruya geldim. oyum izmirde. en böyüK abimiz. ben burda yine dozer kullanıyodum tā otuz sene. yanı oparator demeyeg. kePce dozer kullananlara oparator derig. silopide. sanki burası adana mı dışarda oturaġ. geçen adanadayıdım pozantıya ġar yāmış. bi esinti var adanada barkalda. yeşil oba barkal. ben on sekiz tane pasaporT bitirdim. ben surüyeye giTdim. iraka geTdım. keveyte geTdim. arabisadana geTdim. ülkeleri say. irana geTdim. gürcısdana geTdim. nahcivana geTdım. ermenisdana geTdim. azarbeycana geTdim. türKmen, özbeK, kazzaḴ, kırgız geTdim. tabī. eveT ben hepsine, hepsine yük götürüp getirmişim ben tırla. tırım var kapida. ben dozer işi bıraḫdım hē. dozer işi yürütemez. dozer işi güzel. kebce dozer işi. benim ortağım on bir tırlıḫ işe yirmi tırlıḫ zatınca ıflas eTdıḫ. baġ biliyo kendisi benim alti tana arabam vardı. bende çeşiT çeşit taḫsi vardı. pikap kapida yatiyor. yirmi tırılyonnuḫ işe on bir tır dokkuz tır ġafada sildım. işler ters gidince biTdi. benim ortağım çoḫ aḫıllıydi efendiyidi. namazli, niyazli çocuḫ senin yaşindayıdi. yani genş çocuḫ. haca geTmişdi yani öyle şey. işde cenabı allah ġısmeT eTmese. e çoḫ şükür canimız sağdır. emeKliyim. kapida arabam var. isdedim zaman gderim. isdediim zaman geTmem kapide yatarım. ā biliyor kendisi. allaha çoḫ şükür kimseye muhdaş deyiliz. a fazla malımız mülkümüz yoġ. ama kimseye de muhdaş deyiliz. el aşmıyoruz.

Dua ve beddua söyleyebilir misiniz?

hē. yō o topraḫ başına töhle o erzurum şivesi. burda yoḫ. allah belanı versin. allah seni geTdiğin yolda allah seni geri çevirsin. yani eTdiyim beddualar budur. allah gösdermesin sen burdan adanaya yolculuh ediyirsin senin yolculuh tamamlamadan sen ölesin. allah senin canini alsın. allah belanı versın. bi de allah belanı vermesın. yani bu şeye düşünüyorum. tabi dua ederler. allah yolunu izini açıḫ et. allah işini ras getirsin. hazreti

peygamberin duası senne olsun. dualar da meşuur ama beddualar da meşur. bi tenesi kızına beddua ederse aḫlı kıt daha ġocaya geTmemiş. yirmi yaşında yermi iki yaşinda on sekiz yaşinda. evlenme çaği. dio inşalla sen ġırḫ ġapi dolaşırsın. yani ġırḫ tane ġapı yani ġoca deşdirsin.

Küçükken yaşadığınız bir anınız var mı?

bēn ben hayaTda bana ġurşun sıḫsalar ben ġorhmam. ben köpehden ġorharım. köpehden neden korḫarsın. ben beş altı yaşındayıdım. ben oḫuldaydım. fatih hoca vardı fatih hançer. köyde okulla evin arası yani yirmi metire. küreyi götür. ben küreyi götürürken böyle kışın. ben küreyi götürürken. köpeK böyle. ben burda yaḫaladı. kaldī. beni çöle götürdü. tabi. evin sahibi. küreyi görünce küreKle. afedersin bi kedi yavrusu nasi köpeK ayni o şekil. kadın geldi küreKle küreğe vurdu. ġışin böyle. o sene okul tatil olana kadar ben okula geTmedim. hē o zaman. diyo ben doḫdura. kimse kimseye şikayeTci olmuyor yani. o gün olsa kardeş kardeşi affeTmez. heÇ bişey ġalmamış. dokkuz kızı var. dokkuz. oli vardi. çocuḫlari azdi. ufaḫ bi odaları vardi. geldī zaman. üş gişiyi. dörT tene ġız. baci ġardeş gibi. ana oğul gibī.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜK

- A –

aba *i.* (23/78) < abla. “saygı ifadesi olarak büyük kadınlara veya kızlara seslenme şekli”.

abdigor köfdesi *i.* (27/40) < abdigör köfte.

abdulliy *öz. i.* (18/846) < 600ürüyere.

abı *i.* (35/66) < ağabey.

abiĝil *i.* (1/139) < abigil.

accıġ *sf.* (60/327) < azıcık.

acemiliḱ *i.* (35/41) < acemilik.

āciyer *i.* (60/173) / **ağcıyar** *i.* (60/315) / **aḫcıyar** *i.* (60/174) / **aḫciyer** (60/174) < akciğer.

açıḫ ekmek *i.* (60/71) < açık ekmek lavaş.

adanı *öz. i.* (18/24) < adana.

adeT *i.* (11/8) < adet gelenek.

adġı *i.* (21/19) / **aTġı** *i.* (60/451) < atkı.

afaT *i.* (77/45) < arafat.

agaş *i.* (35/17) < ağaç.

aġġılli *sf.* (78/117) < akıllı.

agır *sf.* (60/144) / **ağīr** *sf.* (1/29) < a

ağan *ünl.* (18/595) < aha.

ağaş yayıḫ *i.* (18/345) < ağaç yayık.

ağlı- *f.* (1/89) / **ağli-** *f.* (1/81) < ağlamak.

aḫ- *f.* (78/56) < akmak.

ahan *ünl.* (59/309) < aha.

aḫıl *i.* (18/446) < akıl.

aḫıllı *sf.* (86/132) < akıllı.

aḫıntı *i.* (60/290) < akıntı.

āḫır *i.* (18/296) / **aḫır** *i.* (18/299) / **ahur** *i.* (60/79) < ahır.

aḫraba *i.* (20/242) / **aḫrebe** *i.* (18/50) < akraba.

aḫşām *i.* (36/70) / **aḫşam** *i.* (55/46) < akşam.

aj *sf.* (36/63) < aç.

āĶadaş *i.* (77/28) < arkadaş.

akbīl *i.* (60/264) / **akbül** *i.* (60/264) / **aĶbil** *i.* (60/265) < akpil.

alamıyon *i.* (18/280) < alüminyum.

alatiriḥ́ *i.* (18/620) < elektrik.

aleykümesselam *ünl.* (36/1) < aleyküm selam.

allah keçenize tahmeT eTsi^{n} *k. söz.* (35/47) < allah geçmişlerinize rahmet etsin.

allaḫ razı ossū *k. söz.* (66/9) < allah razı olsun.

allah saĶlasın *k. söz.* (59/266) < allah korusun.

almanıye *öz. i.* (18/785) / **almaniya** *öz. i.* (18/50) / **almanyı** *öz. i.* (18/48) < almanya.

altīn *i.* (1/66) / **altun** *i.* (60/519) < altın.

altun tök- *i.* + *f.* (60/414) < altın dökmek koymak.

amanaT *i.* (18/104) / **amanet** *i.* (65/34) < emanet.

amaT (36/26) < amat "Tezeren Köyü".

ameliyeT *i.* (60/158) < ameliyat.

amma *bağ.* (26/33) / **ammā** *bağ.* (18/171) < ama.

anā *i.* (59/6) < anne.

annad- *f.* (18/292) / **annaT-** *f.* (59/282) < anlatmak.

annam *i.* (4/21) < anlam.

annaş- *f.* (60/37) < anlaşmak.

anni- *f.* (18/183) < anlamak.

aŋşá *öz. i.* (36/63) < ayşe.

apa *i.* (59/37) < ata.

arabā *i.* (66/7) / **arȧbı** *i.* (18/691) / **arabi** *i.* (18/700) < araba.

árı *i.* (18/53) < arı.

ārı *öz. i.* (36/26) / **ārí** *öz. i.* (66/6)/ **arī** *öz. i.* (1/93) < ağrı.

artıḫ *zf.* (78/414) / **artíḫ** *zf.* (1/70) < artık.

arvad *i.* (26/40) < avrat "kadın, eş".

asgerliḥ́ *i.* (36/69) / **asgerlīḥ́** *i.* (36/68) / **asgerliK** *i.* (78/50) < askerlik.

aşġana *i.* (18/71) < aşhane "mutfak".

aşşā *zf.* (60/54) / **aşşa** *i.* (78/182) / **aşşağı** *sf.* (78/325) / **aşşag** (18/578) < aşağı

atatürḥ́ *öz. i.* (36/75) / **atatürK** *öz. i.* (78/49) < 601ürüyer.

aTmış altı *i.* (77/12) < altmışaltı.

ay kede *ünl.* (59/187) / **ged**e "çocuklara seslenme".

ayaḫ *i.* (78/90) < ayak.

ayaḫġabı *i.* (67/216) < ayakkabı.

ayaḫlı- *f.* (60/58) < ayaklamak.

ayelleT- *f.* (18/596) < ayarlatmak.

ayıf *i.* (18/148) / **āyıP** *i.* (18/105) < ayıp.

ayiT *ed.* (68/57) < ait.

ayle *i.* (60/204) < aile.

āʸnen *zf.* (18/679) < aynen.

āʸrı *zf.* (59/124) / **ayru** *sf.* (59/280) < ayrı.

āz *i.* (59/33) < ağız.

azári *öz. i.* (35/21) / **azerī** *öz. i.* (36/92) < azeri "Azerbaycan Türkü."

- B –

bacaġ *i.* (60/165) / **bacıḫ** *i.* (60/166) / **bacaḫ** *i.* (78/90) < bacak.

bacçavış *i.* (35/41) < başçavuş.

báddaniye *i.* (60/421) < battaniye.

bağ ed- (18/373) < bağ etmek.

bağa *zm.* (18/149) < bana.

bağarsaġ *i.* (19/10) <bağırsak.

bağır- *f.* (35/65) < çağırmak seslenmek.

baḫ- *f.* (1/16) / **baḲ -** *f.* (18/413) < bakmak.

bahalı *sf.* (1/175) < pahalı.

bajı *i.* (18/522) < bacı.

bakış- *f.* (77/40) < bağışlamak.

bala *i.* (18/464) < çocuk.

bala *i.* (77/45) < bela.

banyå *i.* (18/583) / **banyō** *i.* (18/578) < banyo.

baŋa *zm.* (18/13) < bana.

barac *i.* (75/19) < baraj.

bardaḫ *i.* (33/84) < bardak.

barmaḫ *i.* (18/191) < parmak.

baryam *i.* (1/98) < bayram.

barzun *i.* (60/88) "süzek".

basdır- *f.* (62/99) "gömmek defin etmek"

basġın yaT- (18/548) "kuluçkaya yatmak"

basgi *i.* (77/33) < baskı.

başġa *sf.* (36/82) / **başġā** *sf.* (55/31) < başka.

başına yığıl- *dey.* (59/182) < başına oturmak.

baş- *f.* (59/229) < basmak.

batí *i.* (1/29) < batı.

bayatı *i.* (1/83) "her kıtası dört mısradan oluşan lirik halk musikisi türü, Azerbaycan ve Türkmen edebiyatına ait bir mâni şekli."

bayaz *i.* (18/396) < beyaz.

bayrem *i.* (60/193) < bayram.

bazi *zf.* (75/35) < bazı.

bedire *i.* (60/319) / **bedri** *i.* (60/143) / **berdi** *i.* (60/143) / **bedre** *i.* (60/143) "kova"

befāT eT- *B. f.* (25/6) < vefat etmek.

beḱci *i.* (36/43) < bekçi.

beḱli- *f.* (8/19) < beklemek.

beḱmez *i.* (59/181) / **beKmez** *i.* (14/60) < pekmez.

beker *i.* (59/277) / **beḫar** *i.* (18/93) < bekar.

bela *i.* (18/81) < çocuk.

belke *bağ.* (78/64) / **belkė** *bağ.* (59/242) < belki.

belli- *f.* (60/453) < belemek.

bēm *zm.* (35/47) / **bēn** *zm.* (36/73) / **benīn** *zm.* (18/65) < benim.

bencere *i.* (60/341) < pencere.

bennen *zm.* + *ed.* (18/172) < benim ile.

beraT *öz. i.* (76/7) < berat.

bereber *zf.* (1/23) < beraber.

beşiK *i.* (60/419) / **beşşiḱ** *i.* (18/464) / **beşşiK** *i.* (18/809) < beşik.

beyen- *f.* (78/129) < beğenmek.

bėyton *i.* (18/695) < beton.

bēz *i.* (18/439) < bez.

bezan *zf.* (18/234) < bazen.

bezen- *f.* (18/718) < süslenmek.

bezi- *f.* (18/853) < bezemek süslemek.

bıraġ- *f.* (66/14)/ **bıraḫ-** *f.* (66/15) < bırakmak.

bıraḫma- *f.* (35/41) < bırakmamak "göndermemek."

bi̊ylā *sf.* (78/102) < böyle.

bi *i.* (78/54) < bir.

bi tenā *sf.* (36/15) < bir tane.

bidā *zf.* (35/41) < bir daha.

bin *zm.* (18/238) < ben.

bin doḫuz admış doḫuz *i.* (75/2) < bin dokuz yüz atmış dokuz.

binbaşiy *i.* (35/39) < binbaşı.

biráz *sf.* (78/55) / **birez** *sf.* (35/65) < biraz.

birehal köyŭ *öz. i.* (77/21) < yolüstü köyünün eski ismi.

bi̊rgün *sayı* + *i.* (60/479) < bir gün.

biS *zm.* (60/403) < biz.

bişe *sayı* + *i.* (36/116) / **bişiy** *sayı* + *i.* (1/133) < bir şey.

bişi *i.* (19/10) "pişi. Yaylaya giderken veya dönerken yapılan, küçük ve tatlı ekmek".

biT- *f.* (75/21) / **bīT-** *f.* (1/48) < bitmek.

biT ġurusu *i.* (18/707) / **bidderin ġurusu** *i.* (18/707) < bit kurusu "zayıf küçük"

bi̊ttün *sf.* (78/142) < bütün.

bizli- *f.* (59/239) < bezlemek.

bizoy *i.* (60/365) / **bizo** *i.* (60/368) "inek yavrusu"

bogaz *i.* (18/408) < boğaz.

bohca *i.* (1/47) / **buhçā** *i.* (1/40) < bohça.

bōlca *sf.* (60/264) < bol miktarda.

bolluḫ *i.* (18/663) < bolluk.

bolú *öz. i.* (60/227) < bolu.

boncuḫ *i.* (18/333) / **bȯncuḴ** *i.* (78/108) < boncuk.

bōşan- *f.* (1/130) < boşanmak.

boya taḫımı *i.* (18/69) < makyaj takımı.

boyu *i.* (1/150) < boya.

boyún *i.* (60/475) < boyun.

böğön *zf.* (18/824) / **böön** *zf.* (36/62) < bugün.

böyöh́ *sf.* (59/265) / **böyüh́** *sf.* (21/56) / **böyüg** *sf.* (18/54) / **böyüğ** *sf.* (18/138) < büyük.

böyü- *f.* (59/38) < büyümek.

böyüh́ dere *öz. i.* (18/356) < büyük dere. Köyde yer adı.

böyün *zf.* (18/303) < bugün.

böyüT- *f.* (18/654) < büyütmek.

buçuḫ *sf.* (78/22) < buçuk.

bugin *zf.* (77/28) < bugün.

buğā *i.* (18/393) < boya.

buğda *i.* (78/74) / **buğduy** *i.* (1/166) < buğday.

buğun ver- *B. f.* (18/431) < boy vermek.

bul- *f.* (18/681) "inanmak"

bulaḫ *i.* (60/291) "çeşme, kaynak"

bunnar *zm.* (36/35) < bunlar.

bunu *zm.* (5/31) / **bunuⁿ** *zm.* (18/54) < bunun.

burdā *zf.* (36/49) / **burdāv** *zf.* (36/61) / **būʳdā** *zf.* (66/12) / **burda** *zf.* (76/14)/ bürda (18/794) < burada.

bure *i.* (60/349) / **buru** *i.* (78/466) < bura.

burgur *i.* (18/253) / **burgūr** *i.* (76/16) < bulgur.

bursu *öz. i.* (18/430) / **bursü** (18/785) < bursa.

bü *sf.* (78/123) < bu.

bȗreK *i.* (60/173) / **börēK** *i.* (60/173) / **böbreK** *i.* (60/174) / **börey** *i.* (60/174) < böbrek.

bürsürü *sf.* (60/413) < bir sürü.

büttün *sf.* (78/48) < bütün.

büyüğ *sf.* (12/35) / **büyüh́** *sf.*/ **böyüh́** *sf.*/ **büyüK** *sf.* (78/72) < büyük.

büʸühler *i.* (36/82) < büyükler.

büyüh́lüh́ *i.* (59/168) < büyüklük.

büyüKbaş *i.* (60/368) / **bȳüyüKbaş** *i.* (60/302) < büyükbaş.

- C –

can *ed.* (1/1) / **cān** *ed.* (18/479) " yöreye ait seslenme edatı."

canımız ġız- (60/130) "ısınmak"

ced- *f.* (36/80) < gitmek.

cehez *i.* (59/11) / **ceyiz** *i.* (18/69) / **cehiz** *i.* (78/545) / **ceyīz** *i.* (1/156) / **cēʸiz** *i.* (60/260) < çeyiz.

cehre *i.* (18/385) "yün veya pamuk eğirmek için elle çalıştırılan basit bir alet, çıkrık."

ceneze *i.* (59/242) < cenaze.

cenim *ünl.* (18/594) < canım.

cerė *i.* (18/296) "erkek hayvan"

cevo *öz. i.* (23/98) < Cemre.

ceyiz *i.* (18/69) / **cehiz** *i.* (78/545) < çeyiz.

cığer *i.* (18/214) < ciğer.

cıngırı *i.* (19/7) / **cingırı** *i.* (19/7) "genellikle bakırdan yapılan küçük kova, bakraç"

cıTdannı *öz. i.* (60/355) "yer ismi."

cızlaved *i.* (60/492) / **cızlavend** *i.* (60/495) < lastik ayakkabı.

cigari *i.* (18/847) < sigara.

cinazı *i.* (59/248) / **cinaz**i *i.*< cenaze.

cingin *sf.* (78/91) "küçük"

cinġo sahan *i.* (18/289) "demir sehen"

cir- *f.* (1/83) < girmek.

ciyer *i.* (78/22) / **ciya**r *i.* (60/318) < ciğer.

cīz *i.* (18/664) < çeyiz.

cöy *i.* (75/6) < köy.

cuga *i.* (23/59) "hindi".

cumpu *i.* (23/189) "eskiden kadınların başlarına altın sarısında, süs olarak taktığı takı".

cücūg *i.* (18/548) / **cücüh́** *i.* (18/551) < cülük "tavuk yavrusu civciv.

cümhüriyet *i.* (77/46) < cumhuriyet.

cünġō *i.* (18/291) < çinko.

cüzen- *f.* (18/718) "süslenmek"

- Ç –

çabıḴ *sf.* (60/39) / **çabuḫ** *zf.* (60/335) < çabuk.

çaddad- *f.* (18/550) < çatlatmak.

çağıT *i.* (1/160) < kâğıt.

çaḫ- *f.* (18/360) < çakmak.

çal- *f.* (26/20) "pişirmek".

ç̲al *i.* (60/419) < şal.

çalgı *i.* (59/117) "süpürge"

çalīş- *f.* (35/35) < çalışmak.

çamır *i.* (59/20) < çamur.

çapı *i.* (59/264) < çapa.

çār- *f.* (36/108) < çağırmak.

çargad *i.* (60/405) / **çargaT** *i.* (60/409) "yazma, eşarp"

çarıḫ *i.* (1/164) < çarık "ayakkabı türü."

çátí *i.* (59/118) < çatı.

çaTli- *f.* (75/11) < çatlamak.

çay ġaşşī *i.* (1/35) < çay kaşığı.

çeğyad *i.* (60/342) / **çēḱyaT** *i.* (1/60) / **çeyad** *i.* (60/257) < çekyat.

çeḱ- *f.* (51/176) / **çeK-** *f.* (78/131) < çekmek.

Çėhiz *i.* (59/11) / **çehiz** *i.* (59/9) < çeyiz.

çeken *i.* (18/657) "süpürge"

çente *i.* (18/795) / **çenti** *i.* (18/795)< çanta.

çeper *i.* (23/192) "bir yerin veya bir şeyin etrafına tahtadan veya başka şeylerden yapılan çit, duvar".

çeşiT çeşī̄T *sf.* (1/100) < çeşit çeşit.

çíḫ- *f.* (60/379) / **çī̄ḫ-** *f.* (67/183) / **çıḫ-** *f.* < çıkmak ayrılmak.

çıḫard- *f.* (62/148) / **606ürüye-** *f.* (60/45) < çıkartmak.

çılıḫ çıcıḫ *i.* (1/142) < çoluk çocuk.

çımçıblaḫ *sf.* (36/35) < çıp çıplak, çırılçıplak.

çiḫin poḫū *i.* (60/430) "sinek pisliği"

çiçeḱ *i.* (59/133) < çiçek.

çiF *i.* (59/43) < çift.

çifcilī̄ *i.* (75/19) / **çifciliK** *i.* (75/21) < çiftçilik.

çiğin *i.* (22/17) "omuz".

çim- *f.* (18/303) / **çimmey** *f.* (18/305) < yıkanmak banyo yapmak.

çī̄mdi *zf.* (18/290) < şimdi.

çimizdir- *f.* (59/239) < çimdirmek banyo yaptırmak.

çī̄n *i.* (18/317) " omuz"

çinar *i.* (59/1) < çınar.

çinazi *i.* (59/249) < cenaze.

çi̊nkü *bağ.* (1/44) < çünkü.

çivin *i.* (60/429) < sinek.

çocuġ *i.* (59/230) / **çoc̲uḫ** *i.* (18/438) / **cocuḫ** *i.* (18/39) / **çocuḫ** *i.* (35/48) / **çócuḫ** *i.* (78/20) < çocuk.

çōġ *sf.* (18/12) / **çoḫ** *sf.* (36/12) < çok.

çoḫdān *zf.* (36/27) < çoktan.

çoḫdanaġ *zf.* (59/76) < çoktandır.

çoḴ *sf.* (78/36) < çok.

çoluḫ çocuḫ *iki.* (35/65) < çoluk çocuk.

çom *i.* (18/296) "kom. Ağıl, koyun, keç gibi hayvanların barındırıldığı yer."

çor *i.* (60/186) "çökelek"

çoraḫ *i.* (59/108) / **çoraf** *i.*/ **çoraP** *i.*< çorap.

çorbā *i.* (76/16) < çorba.

çöcuğ *i.* (78/59) / **çöcuḫ** *i.* (78/17) < çocuk.

çökeleK *i.* (60/186) < çökelek.

çöl *i.* (18/347) "hayvan otlatılan yer düz yazı, tarla."

çöP *sf.* (60/162) "çöp gibi olmak, zayıflık."

çöpüK *i.* (19/29) "dipten çıkan pislik."

çubuḫ *i.* (18/358) < çubuk.

çudū *i.* (59/24) < çadır.

çul *i.* (59/237) "yer sergisi, halısı."

çüFT *i.* (59/125) < çift.

çüT *i.* (19/18) < çift.

- D -

dā (35/29) < daha.

dáfa (60/37) < defa.

daġġa (18/699) < dakika.

daḫ- *f.* (1/6) < takmak.

dahha *zf.* (60/100) < daha.

dákka *i.* (60/106) < dakika.

dal *i.* (18/835) "kol"

damaT *i.* (23/29) < damat.

damlı- *f.* (39/135) < damlamak.

danış- *f.* (59/274) < danışmak "konuşmak"

daraġ *i.* (70/47) / **daraḫ** *i.* (59/10) < tarak.

darı- *f.* (59/10) / **darí-** *f.* (59/128) < taramak.

daşlıçay *öz. i.* (35/15) < 607ürüyere.

dāt- *f.* (77/7) < dağıtmak.

davat ed- *B. f.* (36/14) / **davát ed-** *B. f.* (36/16) / **dávāt ed-** *B. f.* (36/16) < davet etmek.

davol *i.* (60/49) < davul.

davul- *f.* (36/52) < dağılmak.

davulzunan *i.* + *i.* + *ed.* (36/13) < davul zurna ile.

dayi *i.* (37/94) / **dāyyí** *i.* (18/602) / **dayī** *i.* (1/140) < dayı.

dē- *f.* (18/10) / **dē̄-** *f.* (18/342) / **dė-** *f.* (78/91) < demek.

dēl *ed.* (18/716) < değil.

deliḱ *i.* (78/469) < delik.

den *i.* (19/20) "çiğ buğday".

dene *i.* (35/38) < tane.

dereF *i.* (18/761) < taraf, yön.

deri *i.* (18/351) < dere.

dērmen *i.* (59/163) < değirmen.

dermen hene *i.* (18/486) < İlaç.

deye *ed.* (20/280) < diye.

deyēl *ed.* (18/74) / **deyil** (36/19) / **deyėl** (12/36) / **deyĭl** (18 / 74) < değil (363).

dēyre *i.* (59/148) "elbise"

dıyadın *öz. i.* (36/106) / **dıyadin** *öz. i.* (35/15) < 608ürüyer.

di- *f.* (78/57) < demek.

direK *i.* (78/433) < direk.

dişarı *i.* (78/52) < dışarı.

diyil *ed.* (78/59) < değil.

doğrı- *f.* (60/129) < doğramak.

doğubeyazĭd *öz. i.* (75/20) / **doğubayazıT** *öz. i.* (76/20) < 608ürüyerek608608.

doḫdur *i.* (78/14) < doktor.

doḫdurluḫ *i.* (18/164) < doktorluk.

doḫsan *i.* (59/284) / **doḫsān** *i.* (36/54) < doksan.

doḫu- *f.* (18/389) < dokumak.

doḴdur *i.* (60/154) / **doḫdur** *i.* (70/65) < doktor.

doḳḳuz *i.* (1/16) / **doḳḳūz** *i.* (1/17) / **doḳḳúz** *i.* (78/158) < dokuz.

dolayí *ed.* (77/5) / **dolayī** *ed.* (76/2) < dolayı.

doldurucu *i.* (18/591) < dondurucu dolap.

dōma büyüme *zf.* (63/23) < doğma büyüme.

dōr- *f.* (18/414) < doğurmak.

dos ol- *f.* (36/20-21) < dost olmak.

dozar mozar *iki.* (35/42) < dozer mozer.

döşşeḱ *i.* (59/42) < döşek.

döşü- *f.* (18/69) < döşemek düzenlemek.

dö˯üş- *f.* (18/836) < dövüşmek.

döy- *f.* (18/432) < dövmek.

dūn *i.* (36/12) < düğün.

dŭş- *f.* (18/684) < düşmek.

düün *i.* (35/29) **/ düyün** *i.* (1/29) **/ dü^{y}ün** *i.* (60/40) **/ düyn̄ün** *i.* (1/112) **/ dn̄üyün** *i.* (60/261) **/ dü˛ün** *i.* (11/6) < düğün.

düz *i.* (18/522) " hayvan otlatılan yer düz yazı."

düzelce *zf.* (60/335) < güzelce.

düzlüK *i.* (78/54) < düzlük.

düzül- *f.* (20/138) < dizilmek.

- E –

ecem *öz. i.* (36/95) < acem "Ağrı'da Azerbaycan Türklerine söylenen topluluk adı."

eddi *sf.* (18/257) < etli.

efennim *ünl.* (77/21) < efendim "Seslenme edatı."

eḥmed *öz. i.* (18/668) < ahmet.

eḿmeg *i.* (37/150) **/ ebbeK** *i.* (69/51) **/ ebbeḱ** *i.* (67/172) **/ ebbeg** *i.* (59/15) **/ eḿmeḱ** *i.* (56/79)/ **eKmeg** *i.* (78/55) < ekmek.

eḿsiḱ *sf.* (1/61) < eksik.

el gör- *b. f.* (23/103) "el öpmek"

ele *zf.* (35/29) < öyle.

ele eyega salmı- *dey.* (18/122) < ele ayağa düşürmemek.

eleT *i.* (18/402) < alet.

emeḿli ol- *b. f.* (35/46) < emekli olmak.

emsan yayıḫ *öz. i.* (18/346) "makine markası".

en- *f.* (78/56) < inmek.

ẻnceden *zf.* (1/112) < önceden.

enetīyre *i.* (59/96) < entari. "elbise"

entari *i.* (23/181) "genellikle tek parçalı kadın giysisi."

eraba *i.* (60/222) < araba.

ere gid- *b. f.* (18/58) "evlenmek"

erişde *i.* (2/9) **/ erüşde** (59/154) < erişte.

erkeḱ *i.* (78/30) **/ 609ürüy** *i.*< erkek.

ērkes *zm.*(60/245) < herkes.

ermenī *öz. i.* (78/39) **/ ėrmen**i < ermeni.

esed *öz. i.* (78/57) < esat.

eses *i.* (1/46) < esas.

ėş *i.* (59/232) < doğumdan sonra kadınlarda çocuk eşi.

eş dos *i.* (36/115) < eş dost.

eşde *ünl.* (75/7) < işte.

eşgere *sf.* (59/5) < aşikâr "açık"

eşgime *i.* (60/106) < ekşime.

eşgiT- *f.* (60/107) < ekşitmek.

eşiT- *f.* (18/12) < duymak.

eşsüzer *i.* (18/268) "süzgeç"

eşyē *i.* (1/59) < eşya.

e̊vel *zf.* (18/752)/ **evel** *zf.* (18/337) < evvel, "önce".

evleden sōra *zf.* (60/197) < öğlenden sonra.

eyaġġabı *i.* (18/827) / **eyaġġabī** *i.* (59/57) / **eyaḫkabı** *i.* (60/495) < ayakkabı.

eyağ *i.* (1/119) / **eyáğ** *i.* (59/23) <ayak

ēyaḫ bas- *B. f.* (1/113) < ayak basmak girmek.

eyā̆ḫli- *f.* (59/23) < ayaklamak.

eyce *zf.* (59/176) / **eyüce** *zf.* (1/159) < iyice.

eyer *bağ.* (13/95) < eğer.

eyi *sf.* (18/834) / **ėyī** *sf.* (18 / 834) < iyi

eyib *öz. i.* (1/78) < eyüp.

eyir- *f.* (59/11) < eğirmek.

eyki *zf.* (18/28) < iyi ki.

eyle *zf.* (78/77) / **eʸle** *zf.* (1/75) /**eyle** *zf.* (36/82) / **e̊yle** *zf.* (78/175) < öyle.

ēʸT- *f.* (18/608) < etmek yapmak.

- F –

fasoĺye *i.* (18/287) < fasulye.

fatha *öz. i.* (77/30) < fatiha.

felş *i.* (67/56)/ **610ürü** *i.* (3/15)/ **610ürü** *i.* (60/155) < felç.

fetir *i.* (60/184) "düğünde damat evinden gelin adayı evine yollanan ve özel olarak pişirilmiş yağlı iri ekmek".

fırçi *i.* (18/311) < fırça.

fırgon (78/46) "öküz arabasının arka kısmı."

fısdıḫ *i.* (1/106) < fıstık.

fısoy *öz. i.* (36/36) "Ağrı'da eski köy adı".

foturaf *i.* (67/117) < fotoğraf.

füzülü *sf.* (1/51) < fuzuli.

- Ġ –

ġabara egmeg *i.* (18/645) / **ġabara egmeḱ** *i.* (18/645) < kabarık ekmek "ekmek türü."

ġabıḫ *i.* (18/551) < kabuk.

ġabil eT- *b. f.* (18/724) / **ġabul̆ eT-** *B. f.* (18/305) < kabul etmek.

ġaÇ- *f.* (18/525) / **ġaş-** *f.* (18/526) < kaçmak.

ġaçı *i.* (60/518) / **ġaçī** *i.* (60/518) / **kaçı** *i.* (60/518) "makas"

ġádar *ed.* (36/20) / **ġadar** *ed.* (78/545) / **ġadel** *ed.* (18/477) / **ġaden** *ed.* (18/214) / **ġadēr** *ed.* (18/54) / **ġader** *ed.* (60/313) / **ġáder** *ed.* (60/22) < kadar.

ġaḫvaltı *i.* (51/92) / **ġahvalti** *i.* (51 / 16) < kahvaltı.

ġal- *f.* (36/35) / **ġāl-** (18/93) < kalmak.

ġalabalıḫ *i.* (59/182) / **ġarabalıḫ** *i.* (59/183) < kalabalık.

ġalaḫ ġalaḫ *i.* (59/138) < parça parça.

ġalī- *f.* (59/24) "yakmak, tutuşturmak."

ġan geT- *b.f.* (19/8) "kan kaybetmek"

ġapaḫ *i.* (18/311) < kapak.

ġapı *i.* (78/433) / **ġapi** *i.* (13/30) < kapı.

ġara ġura *i.* (18/148) < kara kuru.

ġarabalıḫ *i.* (59/183) < kalabalık.

ġaraciyer *i.* (60/315) < karaciğer.

ġaraġol *i.* (36/41)/ **ġaraḳol** *i.* (36/41) < karakol.

ġaraġuş *öz. i.* (60/373) < karakuş.

ġarakisi *öz. i.* (60/154) < 611ürüyere.

ġarapapaḫ *öz. i.* (36/94) < karapapak.

ġaraşey *öz. i.* (77/23) < yolüstü mezrası.

ġardaş *i.* (36/32) / **ġardeş** *i.* (78/285) < kardeş.

ġarer *i.* (18/256) < karar miktar.

ġarişıḫ *sf.* (1/19) < karışık.

ġarolya *i.* (18/596) < karyola yatak.

ġarşılıḫlı *sf.* (60/29) < karşılıklı.

ġartavuḫ *i.* (60/77) / **ġartof** *i.* (60/403) / **ġartov** *i.* (60/74) / **ġartol** *i.* (18/268) < patates.

ġaşı- *f.* (26/137) "kazımak".

ġaşıġ *i.* (78/177) / **ġaşıḫ** *i.* / **ġaşşıḫ** *i.* < kaşık.

ġatıḫ *i.* (60/123) < katık.

ġaťi *zf.* (18/490) < katı.

ġatlı- *f.* (60/466) < katlamak.

ġav *i.* (59/180) < kap "tabak"

ġavaġ *i.* (59/229) < baş.

ġavın *i.* (18/593) < kavun.

ġavır- *f.* (2/9) < kavurmak.

ġavurġa *i.* (18/542) < kavurma.

ġay- *f.* (60/494) < kaymak.

ġayfelti ġoy- *i.* + *f.* (18/174) < kahvaltı hazırlamak.

ġayın *i.* (38/27) / **ġayin** *i.* (60/277) < kayın.

ġayır- *f.* (59/26) "yapmak"

ġaymaḫ *i.* (67/97) < kaymak.

ġaynad- *f.* (18/247) < kaynatmak.

ġaynana *i.* (60/151) / **ġaynene** *i.* (26/158) < kaynana, kayınvalide.

ġaynatam *i.* (18/101) "kayınbaba"

ġaynı- *f.* (18/247) < kaynamak.

ġayra- *f.* (59/154) < pişirmek.

ġaysí *i.* (22/63) < kayısı.

ġaze *i.* (18/676) < kaza.

ġazzıḫ *i.* (18/359) < kazık.

ġıd *i.* (18/811) < kız.

ġıden *ed.* (18/701) < kadar.

ġıḫıl- *f.* (18/745) < kılmak.

ġırçın *i.* (59/98) "kıvrım. Elbisede vb. kırışık şeklinde nakış, süs, pli, pasta, kırma, potur, dalgalı büzgü".

ġırġ *i.* (78/80) / **ġırḫ** *i.* (18/443) < kırk.

ġırḫ iḱi *i.* (1/24) < kırk iki.

ġırḫayaḫ *i.* (60/379) < kırkayak.

ġırıḫhan *öz. i.* (18/219) < 612ürüyere.

ġırlēnT *i.* (59/150) / **ġırleT** *i.* (59/44) < kırlent.

ġızamīḫ *i.* (60/401) < kızamık.

ġızard- *f.* (60/123) < kızartmak.

ġızdığ *i.* (18/608) < takı.

ĝiT- *f.* (35/46) < gitmek.

ġīZ *i.* (18/45) / **ġız** *i.*/ **ġī** *i.*/ **ġīz** *i.* (78/178)< kız.

ġoca *i.* (78/356) / **ġocu** *i.* (2/76) < koca, eş.

ġocaġari ilaşları *i.* (60/382) < kocakarı ilaçları.

ġocamā *sf.* (18/695) "büyük, kocaman."

ġocan- *f.* (18/82) "boşanmak"

ġōğuş- *f.* (36/87) "tartışmak"

ġoja *i.* (18/89) < koca.

ġolōy *sf.* (1/29) / **ġoláy** *sf.* (1/31) / **ġolay** *sf.* (78/136) < kolay.

ġōn ġurT *iki.* (59/194) < koyun kurt.

ġoy- *f.* (36/75) / **ġoʸ-** *f.* (60/75) / **ġöy-** *f.* (18/697) < koymak.

ġoyla- *f.* (33/25) < kovalamak.

ġoylu- *f.* (36/20) < koylamak göndermek.

ġoyun *i.* (35/26) / **ġoyún** *i.* (60/295) / **ġōyun** *i.* (59/112) / **ġoyūn** *i.* (18/28) < koyun.

ġuban ol- *B. f.* (18/187) < kurban olmak.

ġubġurū *sf.* (18/707) < kupkuru.

ġuf *i.* (59/244) < kulp.

ġulaġ *i.* (59/250) / **ġulaḫ** *i.* (18/546) / **ġúlağ** *i.* (76/10) < kulak.

ġulağı car *sf.* (18/574) "sağır"

ġundaġ *i.* (60/417) / **ġundāḫ** *i.* (60/417) < kundak.

ġur'an *i.* (77/30) < kur'an.

ġurbannıḫ *sf.* (18/293) < kurbanlık.

ġurşaḫ *i.* (23/189) < kuşak.

ġusura baḫ- *b. f.* (20/47) < kusura bakmak.

ġuşgana *i.* (19/7) “tencere, kazan”

ġuva *i.* (18/590) < kova.

- G –

geber- *f.* (60/436) “ölmek”

geÇiTalan *öz. i.* (36/85) < geçitalan. “yer ismi”

geÇiTveren *öz. i.* (36/85) < geçitveren. “yer ismi”

ġėd- *f.* (36/96) < gitmek.

geh *zf.* (59/100) < kah.

gēl- *f.* (18/52) / **ĝel-** *f.* (35/38) < gelmek.

geleneyh *i.* (36/106) < gelenek.

gelinliḱ *i.* (60/41) / **gelinniK** *i.* (7/8) /**gelinniḱ** *i.* (2/40) < gelinlik

gem sür- *i. + f.* (59/263) < gem sürmek “tahılları sürmek patoz.”

gene I *i.* (60/438) < kene.

gene II *zf.* (36/82) < yine.

geneFce *i.* (59/148) / **genefce** *i.* (59/149) < kanefçe

genşliK *i.* (78/123) < gençlik.

gerçeḱ *i.* (1/37) / **gerçeK** *i.* (1/88) <gerçek.

gerger köyü *öz. i.* (60/12) “Ağrı ilinde köy adı”.

ges- *f.* (36/108) < gelmek.

geş- *f.* (35/42) < geçmek değiştirmek.

gēş *sf.* (35/61) < genç.

ĝēT- *f.* (18/92) / **geT-** *f.* (35/66) / **ġėT-** *f.* (78/178) / **gēT-** *f.* (18/48) / **geyT-** *f.* (18/118) / **ge^{y}T-** *f.* (18/503) < gitmek.

geyn- *f.* (60/213) < giyinmek.

gimī *ed.* (18/103) < gibi.

gine *zf.* (78/166) / **ginē** *zf.*< yine.

giT- *f.* (78/14) / **ĝİt-** *f.* (12/2) < gitmek.

gi̊zzel *sf.* (78/17) < güzel.

göbey *i.* (60/392) < göbek.

göbeyi tüş- *b. f.* (60/392) < “göbeği düşmek. Göbek deliğinin kapanmamsından fıtık oluşmak”.

göerçin *i.* (60/373) < güvercin.

göğnu (18/715) < gönlü.

görsed- *f.* (18/738) /**görseT-** *f.* (1/76) <göstermek

görün *i.* (18/492) / **görüm** *i.* (18/492) “kocanın kız kardeşi, görümce.”

ĝözel *sf.* (59/240) / **güze^{l}** *sf.* (1/54) / **ĝüzel** *sf.* (1/56) <güzel

gün̄ *i.* (18/443) < gün.

güre *ed.* (59/175) < göre.

gü◡üm *i.* (18/576) < güğüm.

güvenniK *i.* (36/55) **/ güvennih́** *i.*< güvenlik.

güzēl *sf.* (60/312) **/ ĝüzel** *sf.* (78/100) < güzel.

- H –

haḫlı *i*. (60/267) < havlu.

hacī̄ *öz. i.* (36/116) < hacı.

hadė *ünl.* (66/15) < hadi.

hadıra *i.* (18/192) < hatıra.

haġğını halal ◡ēd- *b. f.* < hakkını helal etmek (18/854-855).

hakareT ed- *b. f.* (36/40) < hakaret etmek.

hala *i.* (23/83) "teyze. Annenin kız kardeşi".

halal ėT- *b. f.* (78/160) < helal etmek.

halġa *i.* (60/421) < halka.

halk ētim *öz. i.* (59/72) < halk eğitim.

ḫamır I *i.* (14/36) < hamur.

hamır II *öz. i.* (85/11) / **hamīr** *öz. i.* (35/15) < hamur "Ağrı ilinin bir ilçesi. Yer ismi."

ḫana *i.* (18/514) / **ḫanā̄y** *i.* (18/367) "halı dokuma tezgahı."

hana *i.* (36/44) / **ḫane** *i.* (77/22) < hane.

hanı *zf.* (78/1) < hani.

ḫanım *i.* (14/42) < hanım.

ḫaraba *i.* (78/63) < harebe.

hardan *zf.* (35/1) < nereden.

ḫarman *i.* (18/523) < harman.

hasda *i.* (60/162) < hasta.

ḫäsdäḫana *i.* (18/484) < hastane.

hasdalıḫ *i.* (18/529) **/ ḫäsdäliḥ́** *i.* (18 / 529) < hastalık.

hasdāne *i.* (35/33) < hastane.

ḫäsır *i.* (18/618) < hasır.

ḫastele- *f.* (18/690) < hastalanmak.

ḫaşıl *i.* (18/247) "yarmayla yapılan yemek türü".

haya ĥiFdesi *i.* (18/261) **/ hayad kifdē** *i.* (18 / 261) **/ hayaT kifdesi** *i.* (18 / 261) < hayat köftesi.

haydı *ünl.* (58/63) **/ haydī̄** *ünl.* (18/854) < hadi.

ḫā̄yıllı eT- *b. f.* (18/31) **/ ḫáyírlí eT-** *B. f.* (18/208) **/ ḫáyír eT-** *B. f.* (18 / 208**)** " hayırlı etmek, iyi dilek".

ḫåyıllı ol- *b. f.* (18/139) < hayırlı olmak.

ḫäyirli *sf.* (18/704) < hayırlı.

ḫaynana *i.* (18/405) < kaynana.

heb *zf.* (35/31) < hep.

hebsi *zm.*(1/60) **/ hebsī** *zm.*/ **hēbsi** *zm.*(1/60) < hepsi.

heÇ *zf.* (78/57) < hiç.

hedīg *i.* (18/542) "yemek türü."

hediyeliḱ *sf.* (60/266) **/ hediyelīḱ** (1/50) < hediyelik.

hedya *i.* (77/8) < hediye.

heKmed *i.* (18/550) < hikmet.

helḫa *i.* (60/446) < helva.

helbır *i.* (59/169) < kalbur.

hêle *zf.* (18/275) < şöyle.

hella *i.* (18/250) < helva.

hemid *öz. i.* (60/323) < hamit.

hemşeri *i.* (78/18) < hemşire.

hengel *i.* (18/242) "yemek türü."

henifi *öz. i.* (18/683) / **henifī** *öz. i.* (18/683) < hanefi.

herçez *zm.*(36/107) / **615ürüye** *zm.*(60/202) / **herkiş** *zm.*(1/133) / **herkeş** *zm.*(1/134) < herkes.

herel *zf.* (43/126)/ **herhāl** *zf.* (1/17) / **heral** *zf.* (18/414) / **herál** *zf.* (18/149) / **hera**ˡ *zf.* (18/426) <herhal.

heremiz *zm.* (18/588) "hepimiz"

hērif *i.* (18/703) "eş, koca".

heş *zf.* (18/29) / **hēş** *zf.* (1/1) / **hēş** *zf.* (60/152)< hiç.

hēş pişe *sf+ i.* (18/70) < hiçbir şey.

hevē *i.* (18/375) / **heresi** *i.* (18/801) "halı dokuma aleti, vurulan sert mekanizma."

heye *ünl.* (59/24) < evet.

heyvah *ünl.* (18/730) < eyvah.

ḫıdīr *öz. i.* (35/21) < hıdır.

ḫına gecesi *i.* (60/507) < kına gecesi.

hırmān *i.* (59/263) < harman.

hıTda *bağ.* (18/124) < hatta.

ḫıyır ver- *b. f.* (59/261) < hayır vermek.

higmeT *i.* (18/585) < hikmet.

himdiḱ *zf.* (59/112) / **hindi** *zf.* (59/276) / **hindī** *zf.* (18/45) / **hindig** *zf.* (18/31) < şimdi.

hisē *i.* (18/590) < hisse.

hiş *zf.* (12/40) < hiç.

ḫoca *i.* (18/658) **/ ḫȯca** *i.* (18/721) < hoca.

horselen *i.* (18/273) < porselen.

hoşġunu *i.* (18/636) "ekmeğin üzerine serildiği alet."

höKümeT *i.* (18/102) < hükümet.

hörmeT ed- *b. f.* (18/118) < hürmet etmek.

hörre *i.* (60/448) "unla yapılan yemek türü."

ḫumar *i.* (18/835) < kumar.

hurda *zf.* (18/746) < şurada.

ḫuş gel- *b. f.* (18/3) < hoş gelmek.

- I –

ıḫdıyal *sf.* (18/455) < ihtiyar.

ıḫdiyarlıġ *i.* (18/571) / **íḫdiyarlī** *i.* (18/738) / **íḫdiyarlıḫ** *i.* (18/738) < ihtiyarlık.

ıḫın- *f.* (59/230) < ıkınmak.

ıradyo *i.* (18/712) < radyo.

ırahaT *i.* (1/74) < rahat.

ırahaTsız *sf.* (35/65) < rahatsızlık hastalık.

ırahmeT eT- *b. f.* (1/156) < rahmet etmek.

ıraḫmeTdī *i.* (60/16) < rahmetli.

ıramazan *öz. i.* (76/7) < ramazan.

ıras gel- *b. f.* (35/19) < rast gelmek.

ırāTsíz *sf.* (60/18) < rahatsız.

ırgaT *i.* (60/118) "tarım işçisi".

ısdad- *f.* (59/23) < ıslatmak.

ısdambūl *öz. i.* (59/71) / **ısdambıl** *öz. i.* (59/76) < İstanbul.

ısıcak *sf.* (47/13) < sıcak.

ışıḫ *i.* (1/112) < ışık.

- İ –

ib *i.* (1/147) / **īb** *i.* (60/303) / **İp** *i.* (59/32) < ip.

ikī *i.* (36/60) / **iK̂i** *i.* (78/22) / **iḱi** *i.*/ **ikī** *i.*/ **ikki** *i.*/ **iK**i *i.*< iki.

ilåj *i.* (75/10) / (37/506) / **ilaş** *i.* (37/506) < ilaç.

ilig *sf.* (60/90) < ılık.

ilKoḫul *i.* (12/44) < İlkokul.

īllah *zf.* (18/172) < İllaki.

ilmaz *öz. i.* (18/535) < yılmaz.

imdi *zf.* (1/97) / **indi** *zf.* (59/13) / **indī** *zf.* (18/582) < şimdi.

ineḱ *i.* (67/43) / **ineK** *i.* (2/32) < inek.

ineḱ meme yağı *i.* (59/180) < tereyağı.

ip çez- *i. + f.* (18/373) < ip çözmek.

ipliḱ *i.* (1/150) / **iPliK** *i.* (1/159) < iplik.

īr- *f.* (18/756) < eğirmek.

ir *i.* (78/71) < yer.

iran sínára *öz. i.* (75/20) < İran sınırı.

irazı *sf.* (18/577) / **irazi** *sf.* (59/278) < razı.

irebiye *öz. i.* (59/198) < rabia.

irefete *i.* (59/16) “yufkayı tandıra yapıştırmaya yarayan içi artık bez veya saman dolu yastık şeklindeki araç.”

irehim *i.* (59/233) < rahim.

irel *zf.* (18/92) “önce, ilk”

ireli *i.* (18/781) < ileri.

ireng *i.* (18/393)/ **irenK** *i.* (60/263) < renk.

irenKli *sf.* (60/263) < renkli.

irezi *sf.* (18/102) < razı.

irezil *sf.* (18/699) < rezil.

irgat *i.* (18/349) < irgat.

irkeḱ *i.* (37/453) / **irkek** *i.* (67/48) / **ėrkēk** *i.* (59/277) < erkek.

ī̆rmi *i.* (59/106) < yirmi.

ī̆rmi bėş *i.* (59/106) < yirmi beş.

ĭs- *f.* (18/489) < içmek.

ĭs- *f.* (18/796) < istemek.

isal ol- *b. f.* (60/403) < ishal olmak.

isdanbıl *öz. i.* (78/23) < İstanbul.

isdi- *f.* (58/99) / **isTi-** *f.* (11/39) < istemek.

isdi *i.* (60/128) < çorba. Sıcak içecek.

isdikan *i.* (19/8) < istikan “bardak. Rusça stakan “bardak” sözcüğünden alıntıdır”.

isid- *f.* (18/576) < ısıtmak.

iş- *f.* (36/108) / **ī̆ş-** *f.* (18/230) < içmek.

işdē *ünl.* (36/14) < işte.

işlemeğ *i.* (60/260) / **işlemey** *i.* (60/260) < işlemek işi.

işmeḱlī̆ *sf.* (18/693) < içmekli.

ī̆nternet *i.* (1/101) < internet.

itir- *f.* (18/683) < yitirmek.

iyaḫ *i.* (18/780) < ayak.

iyirmi *i.* (59/242) < yirmi.

iyle *zf.* (78/105) < öyle.

iyne *i.* (78/478) / **iyni** (18/666) < iğne.

izgara *i.* (18/790) < ızgara.

- J –

jan *i.* (60/422) < yan

jimdi *zf.* (60/521) < şimdi.

- K –

kabaġulaġ *i.* (60/161) < kabakulak.

kādár *ed.* (60/65) / **kaddar** *ed.* (1/106) < kadar.

káğbe *öz. i.* (78/165) < Kâbe.

k̂ağıt *i.* (60/328) / **ḱáğız** *i.* (59/4) < kâğıt.

kaḫ- *f.* (1/111) < kalkmak.

kalın eT *i.* (60/169) < baldır.

kanebce *i.* (60/263) / **kanePce** *i.* (60/263) < kanefçe.

kapĭ *i.* (1/100) < kapı.

kār *i.* (60/239) < kar.

karacıyar *i.* (60/174) < karaciğer.

karȧġȯl *i.* (60/229) < karakol.

karannıḫ *i.* (59/85) / **karannıK** *i.* (59/51) < karanlık.

karapapaḫ *öz. i.* (59/271) < karapapak.

kardaş *i.* (60/205) < kardeş.

karĭ *i.* (60/218) < karı eş.

karışıḫ *sf.* (77/22) < karışık.

karolla *i.* (59/149) / **karolya** *i.* (59/150) < karyola.

kartol *i.* (18/269) "patates".

kaş- *f.* (5/5) < kaçmak.

kayni- *f.* (76/27) < kaynamak.

kāzman *öz. i.* (12/44) < 618ürüyere.

kebÇe ġullan- *i.* + *f.* (35/37) < kepçe kullanmak.

keç- *f.* (59/1) < geç-.

keçiTveren *öz. i.* (59/65) / **keçiTvėrēn** *öz. i.* (59/65) < geçitveren köyü.

kėdi *ünl.* (59/1) < hadi.

kefin *i.* (59/253) < kefen.

kel- *f.* (59/2) < gel-.

kelem *i.* (59/4) < kalem.

kelle *i.* (36/106) "cumhuriyet altını."

kem *i.* (59/176) "kap, tencere."

kendir I *i.* (60/303) "kalın ip."

kendir II *i.* (59/24) "tandır."

kenelliKne *zf.* (1/81) < genellikle.

keremki *zf.* (18/349) "burada"

kerenti *i.* (60/101) "tırpan sapı, orak".

keşgi *bağ.* (18/491) < keşke.

ketene *i.* (18/640) / **kete** *i.* (5/21) < kete, "pasta kek".

kıf *i.* (59/30) / **kíz** *i.* (1/66) < kız.

kırkılıḫ *i.* (19/23) "koyundan yün kesme, ayırma aleti".

kĭş *i.* (18/59) < kış.

kıti *sf.* (18/580) < kötü.

kibi *ed.* (18/148) / **kibī** *ed.* (18/450) < gibi.

kiç- *f.* (1/1) < geç-.

kid- *f.* (60/445) < gitmek.

kiloy *i.* (59/43) < kilo.

kimi *ed.* (33/68) / **kimī** *ed.* (18/548) < gibi.

kirı *i.* (18/106) < kira.

kisme *zm.* (1/110) < kimse.

kişiy *i.* (35/26) < kişi.

kiT- *f.* (78/59) < gitmek.

kiy- *f.* (60/214) < giymek.

kiyafeT *i.* (1/54) < kıyafet.

kiyīm *i.* (1/50) < giyim.

koba *i.* (60/319) < kova.

kóççer *sf.* (59/208) < göçer.

kofi *i.* (23/183) "evli köy kadınlarının başlarına giydikleri üstü sargılı ve altınlı fes, bir çeşit başlık".

kom *i.* (23/195) / **köm** *i.* (77/9) "koyun sağılan yer, koyunların koyulduğu yer".

komir *i.* (75/11) / **kōmir** *i.* (75/13) < kömür.

kōmpile *sf.* (78/123) < komple.

ḳotan ġoş- *b. f.* (18/98) < köten koşmak.

kō̄ve *i.* (59/239) < göbek.

k̂ō̄y *i.* (36/83) / **köğ** *i.* (18/693) / **kō̄y** *i.* (36/86) / **kȱy** *i.* (36/38) < köy.

koyın *i.* (77/38) < koyun.

köbeg *i.* (60/394) / **köbeğ** *i.* (60/395) < göbek.

köğ *i.* (35/55) < köy.

k̂öl *i.* (18/351) "çöl, tarla."

kömek *i.* (77/32) "koyun gübresi."

kömleK *i.* (59/148) < gömlek.

köpeK *i.* (76/33) < köpek.

köri- *f.* (82/111) < korumak.

körpe *i.* (1/20) "çocuk."

körpü *i.* (18/314) < köprü.

köş- *f.* (36/49) < göçmek.

kötan *i.* (18/98) / **kotan** *i.* (19/19) < köten "pulluk. Önüne beygir koşulan, kazacağı toprağın derinliği ve genişliği ayarlanabilen, bütünüyle demirden yapılmış büyük saban".

köv *i.* (60/117) / **kȯ̈y** *i.* (36/36) < köy.

ḳurbeT ḳuşu *i.* (78/7) < gurbet kuşu.

küçüh́ *sf.* (60/312) / **619ürüy** *sf.* (78/525) / **küçüyh** *sf.* (59/441) < küçük.

küleş *i.* (59/122) "saman".

külfet *i.* (59/174) "kişi"

kün I *i.* (6/27) < gün.

kün II *i.* (18/632) "hamur yapılan kap."

kündüz *i.* (60/182) < gündüz.

küreh́ *i.* (18/576) / **kürēy** *i.* (18/297) / **küley** *i.* (18/298) / **kürey** *i.* (86/150) <kürek.

kürü- *f.* (59/120) < kürümek "temizlemek".

kürün *i.* (60/296) "koyunların yem yemesi için yapılan ağaçtan alet."

kütünde- *f.* (59/27) < kütündemek "tandırın duvarına pişirmek için yapıştırılan hamurun akması sonucu

tandırın içine düşen ve külün üzerinde pişen biçimsiz ekmek".

küv *i.* (60/155) / **kȳy** *i.* (36/79) / **küy** *i.* (78/137) < köy.

küvez *i.* (78/18) < kuvöz.

küylı̊ *i.* (35/38) < köylü.

kȳzel *sf.* (18/455) < güzel.

küzēlce *zf.* (60/332) < güzelce.

- L –

lagan *i.* (18/836) "tüfek"

lasdiḯ *i.* (60/495) "lastik ayakkabı türü."

lavbå *i.* (60/243) / **lavba** *i.* (60/243) / **lavobā** *i.* (18/174) < lavabo.

laylon *i.* (60/461) < naylon.

Ízızd *i.* (18/543) / **ÍzızT** *i.* (18 / 543) "mısır"

Ízızm *sf.* (18/701) < lazım.

loḫanda *i.* (36/70) < lokanta.

löküz *i.* (18/624) "hava basınçlı bir tür petrol lambası; lüks lambası".

lüf *i.* (76/32) < lif.

- M –

maa *zm.* (18/13) < bana.

maḫi *i.* (60/240) < mavi.

maf ◡ ol- *b.f.* (78/23) < mahvolmak.

mafiş *i.* (19/10) / **mafȳş** *i.* (19/10) "pişiye benzeyen fakat pişiden daha büyük yapılan hamur işi".

mağa *zm.* (18/721) / **620ürü** *zm.* (18/699) < bana.

mahaT *i.* (18/614) "tahta divan, sedir".

mahĭna ėT- *b.f.* (1/110) < bahane etmek.

maḯine *i.* (36/74) / **makini** *i.* (18/339) < makine.

mahle *i.* (78/131) / **620ürüye** *i.* (1/132) < mahalle.

mahmı̊d *öz. i.* (60/7) < mahmut.

mahnı *i.* (59/189) < mani.

maḴġas *i.* (1/160) / **makkas** *i.* (1/148) < makas.

mālle *i.* (66/7) < mahalle.

mama *i.* (23/79) "hala, bibi".

maniyeT *i.* (1/58) < maddiyat.

maŋa *zm.* (59/188) < bana.

marzalga *i.* (77/29) < mezarlık.

māş *i.* (22/114) < maaş.

maşin *i.* (19/12) "araba"

medeT *i.* (37/119) < millet.

mēdre *i.* (66/2) < metre.

mē̋ezzin *i.* (18/127) < mühendis.

meḯdeb *i.* (18/130) < mektep okul.

meḱke *öz. i.* (36/96) < mekke.

mejbur *sf.* (1/25) / **mejbūr** *sf.* (1/24) < mecbur.

mema *i.* (59/254) < meme.

memmed *öz. i.* (18/684) < 621ürüye.

men *zm.* (18/177) / **mēn** *zm.* (59/198) < ben.

mḕndiz *i.* (18/178) / **mḕ˯endiz** *i.* (18/178) < mühendis.

meni *zm.* (18/177) < beni.

menim *zm.* (36/103) / **mēnĭm** *zm.* (60/397) < benim.

menimisci *i.* (66/6) < minibüsçü.

mercimeḱli *sf.* (18/253) < mercimekli.

merdene *i.* (18/634) < merdane.

merdiḱ *öz. i.* (59/20) / **mērdiḱ** *öz. i.* (59/21) "Ağrı'da köy ismi."

merkez ucā *öz. i.* (12/18) "Ağrı ilinde köy adı".

merza *i.* (77/52) / **mazar** *i.* **(77/52**) < mezar.

meselā *bağ.* (36/33) / **mesele** *bağ.* (1/57) / **misel** *bağ.* (1/54) / **misele** *bağ.* (1/59) < mesela.

mesref *i.* (1/51) < masraf.

messeb *i.* (18/673) < mezhep.

messuT ˯ėT- *b. f.* (78/33) < mesut etmek.

meşT *i.* (82/99) "kanefçe"

meşur *sf.* (67/99) < meşhur.

meyerse *bağ.* (35/39) < meğerse.

meyhdub *i.* (59/7) < mektup.

mezarlıġ *i.* (60/203) < mezarlık.

mezelā *bağ.* (35/26) / **mezele** *bağ.* (75/6) / **misela** *bağ.* (77/45) / **mesele** *bağ.* (1/140) / **621ürüye** (75/27) < mesela.

mezer *i.* (67/117) < mezar.

mıḫ *i.* (18/403) "çivinin büyüğü."

mıSāfır *i.* (35/53) < misafir.

mísir *i.* (18/488) < mısır.

mi̊Tlu ˯ėT- *b. f.* (78/33) < mutlu etmek.

miKroP *i.* (78/65) < mikrop.

milled *i.* (77/29) / **milleT** *i.* (36/78) / **millēd** *i.* (18/693) < millet halk.

millēTim *i.* (59/72) < milli eğitim.

min- *f.* (20/111) < binmek.

mindir- *f.* (18/806) < bindirmek.

misefer *i.* (18/597) < misafir.

misir *i.* (18/554) < mısır.

mō̲endiz *i.* (18/124) < mühendis.

mollaperi *öz. i.* (60/355) “Ağrı’da yer ismi.”

motȯr *i.* (18/316) < motor.

mu˽ammed *öz. i.* (78/42) < muhammet.

mubarey ossun *k. söz* (60/198) < mübarek olsun.

muhderliḱ *i.* (18/113) < muhtarlık.

mutfaġ *i.* (76/13) / **muTvaḫ** *i.* (18/71) < mutfak.

müziP yaylasi *öz. i.* (75/18) < muzip yaylası. “yer ismi”

mühdeş *sf.* (78/139) < muhtaç.

mümçün *sf.* (1/26) < mümkün.

- N –

naḫıl *i.* (59/146) “mal, hayvan”

nağıl *i.* (59/94) “masal”.

naḫır *i.* (60/360) “hayvan”

nakiş *i.* (78/137) < nakış.

nē̆ eT- *zm.*+ *f.* (18/683) < ne yaptın.

neçe *sf.* (18/438) < nice.

nēdeceŋ *zm.* + *f.* (18/17) / **nē̆decesen** (18/282) < ne yapacaksın.

nedī̆ (36/76) / **nedī̆r** (36/28) < nedir.

nē̆dim *zm.* + *f.* (18/705) < ne edeyim.

nehre *i.* (59/36) / **nehri** *i.* (21/48) < “eskiden yağ yapılan kova şeklinde alet”.

nene *i.* (18/573) < nine.

nėrede *zf.* (59/1) / **nirde** *zf.* (14/42) < nerede.

neri *i.* (18/22) < nere.

neriyē *zf.* (18/22) / **nerĭye** *zf.* (35/48) < nereye.

nesib *i.* (36/118) / **nesiP** *i.* (60/356) < nasip.

nēy *zm.* (36/9) < ne.

niʸe *zf.* (1/131) < niye.

noma *sf.* (12/24) / **nurmāl** *sf.* (12/24)< normal.

- O –

obir *sf.* (78/271) < öbür.

ocaḫ *i.* (37/324) / **ojaḫ** *i.* (59/213) / **ojağ** *i.* (59/216) < ocak.

od *i.* (60/364) < ot.

oDla *zm.* (75/6) < onla.

oduyn *i.* (60/465) < odun.

ōğlan *i.* (36/13) / **óğlan** *i.* (78/115) / **ȯğlan** *i.* (78/134) / **ōlan** *i.* (60/28) < oğlan.

ōğn *zm.* (59/178) < onun.

ōğŭn *sf.* + *i.* (18/684) < o gün.

oḫlavė *i.* (60/122) < oklava.

ohōv *ünl.* (35/17) < oho.

oḫu- *f.* (36/82) < okumak.

oḫul *i.* (20/201) < okul.

oḫuT- *f.* (21/85) < okutmak.

okşizen *i.* (78/21) < oksijen.

ōl *i.* (36/50) < oğul.

om milyar *sf.* (78/19) < on milyar.

ombuz *i.* (60/168) < omuz.

oncē *zf.* (60/419) < önce.

oni *zm.* (36/40) / **onuy** *zm.* (60/382) < onu.

onna *zm.* (60/309) < ondan.

onnān *zm.* (18/103) < onun ile.

ȯnnar *zm.* (78/166) / **ȯnnār** *zm.* (36/47) / **onnar** *zm.* (35/42) < onlar.

ôrdā *zf.* (66/2) / **orde** *zf.* (60/157) < orada.

ore *i.* (60/311) / **ori** *i.* (60/421) / **oriȳ** *i.* (18/745) / **oru** *i.* (78/462) < ora.

oruş bayramí *öz. i.* (59/257) < ramazan bayramı.

oşuġ *i.* (59/282) < aşık.

oT *i.* (36/69) / **ōT** *i.* (78/67) < ot.

oyc *i.* (59/303) < avuç.

oynaT- *f.* (60/45) < oynatmak.

oynu- *f.* (78/388) < oynamak.

- Ö –

ȫg̱reT- *f.* (18/426) < öğretmek.

ȫreTmen *i.* (36/26) / **ȫʸreTmen** *i.* (59/78) / **ȫyreTmen** *i.* (59/79) / **öyreTmen** *i.* (18/716) < öğretmen.

ȫreTmenniḱ *i.* (18/22) < öğretmenlik.

öğlan *i.* (78/114) < oğlan.

önjeḱ *sf.* (59/160) < önceki.

öŋ *i.* (60/222) < ön.

ördeḱ *i.* (60/375) / **ördey** *i.* (60/375) < ördek.

ȯ̈reTmenevi *i.* (66/10) / **öreTmen evi** (66/2) *i.*< öğretmen evi.

örged- *f.* (18/825) < öğretmek.

örT- *f.* (18/444) < örtmek kapatmak.

öv *i.* (36/40) < ev.

öʸle *zf.* (18/289) / **623ürü** *zf.* (69/39) < öyle.

öz *zm.* (1/41) < kendi.

- P –

padnoz *öz. i.* (78/38) / **paTnos** *öz. i.* (12/13) / **paTnus** *öz. i.* (78/71) < 623ürüye “Ağrı’da yer adı.”

paḫlava maḫlava *iki.* (59/185) < baklava maklava.

palas *i.* (59/237) “hasır”

paltar *i.* (60/458) “kıyafet, çamaşır.”

pandamı *i.* (1/8) < pandemi.

parddad- *f.* (18/543) < patlatmak.

parı *i.* (18/665) < para.

parkac *i.* (19/6) < bakraç "genellikle bakırdan yapılan küçük kova".

patınuZ *öz. i.* (35/15) < 624ürüye.

patısġa *i.* (78/137) < patiska.

patī oku- *b. f.* (60/205) < fatiha okumak.

patig *i.* (76/32) / **patiḱ** *i.* (18/331) < patik.

peḱli- *f.* (18/540) < beklemek.

pelevziyon *i.* (18/99) < televizyon.

pencer *i.* (18/491) < pancar.

pencire *i.* (60/342) < pencere.

pēndir *i.* (19/19) <peynir.

Pıçaḫ *i.* (60/383) < bıçak.

pil- *f.* (18/497) < bilmek.

pilan *zm.* (60/154) < falan.

pir *i.* (18/699) < bir.

pişe *i.* (18/838) / **624ürü** *i.* (18/175) / **pişey** *i.* (14/31) / **pişėy** *i.* (18/382) < bir şey.

pit- *f.* (59/15) < bitmek.

pitennen sora *zf.* (59/15) < bittikten sonra.

pitil *i.* (18/627) < fitil.

piz (18/672) < biz.

poça *i.* (60/184) < poğaça.

poğaz *i.* (60/170) < boğaz.

potun *i.* (59/55) "ayakkabı"

potúr *i.* (59/98) < "gelinlerde kullanılan süs eşyası".

pöl- *f.* (60/318) < bölmek.

pu *zm.* (18/450) < bu.

puçuḫ *sf.* (59/44) < buçuk.

puhçu *i.* (59/12) < bohça.

pük- *f.* (18/242) < bükmek.

pülluḫ *i.* (22/55) < pulluk.

pür *sf.* (18/312) < bir.

pürenar *i.* (59/233) "bürümek"

pürüze *öz. i.* (78/57) < firuze.

püşür- *f.* (37/326) < pişirmek.

pütūn *sf.* (60/84) / **pütün** *sf.* (36/63) < bütün.

- R –

raḫmeTli ol- *B. f.* (60/486) < rahmetli olmak "vefat etmek."

ramazannıġ *sf.* (60/180) < ramazanlık "ramazan ayı."

rāTsız *sf.* (1/119) / **ırahaTsız** *sf.* (35 / 65) < rahatsız.

rāTsız ol- *b. f.* (1/119) < rahatsız olmak.

refata *i.* (18/638) / **refatay** *i.* (18/638) / **rapata** *i.* (18/647) / **refete** *i.* (59/16) / **irefete** *i.* (59/16) "hamuru tandıra vurma aleti. Yufkayı tandıra yapıştırmaya yarayan içi artık bez veya saman dolu yastık şeklindeki araç."

reḫmed *i.* (18/310) < rahmet.

rejin *i.* (22/118)/ **rezin** *i.* (22/118) "lastik ayakkabı".

reşber *i.* (60/138) < rençper.

rūsdem *öz. i.* (35/51) < rüstem.

- S –

sā *zm.* (18/118) / **sa˅a** *zm.*(18/119) < sana.

sāāT *i.* (60/33) < sāt.

sāb *i.* (22/27) < sahip.

sabbah *zf.* (28/33) < sabah.

sabın *i.* (59/215) / **savın** *i.* (59/251) < sabun.

sáÇ *i.* (78/55) < saç.

sadi *zf.* (60/239) < sade.

safi *öz. i.* (18/469) / **safa** *öz. i.* (18/450) / **safā** *öz. i.* (18/12) / **sefā** *öz. i.* (18/13) < sefa.

sag *sf.* (20/384) < sağ, yaşayan.

sag- *f.* (51/86) / **sāğ-** *f.* (18/76) / **sav-** *f.* (23/195) < sağmak.

sahab *i.* (20/151) / **sahȧb** *i.* (66/12) < sahip.

sahan *i.* (18/250) < sehen "demir tabak."

sahaT *i.* (20/107) < saat.

sahbe *i.* (78/116) / **sahbē** *i.* / **sahb**ė *i.* < sehpa.

saḫla- *f.* (1/196) / **saḫlı-** *f.* (18/95) < saklamak, korumak, bakmak.

sa˅ib *i.* (78/158) < sahip.

saj *i.* (67/201) < saç.

sala *i.* (77/50) < sela.

salam *i.* (35/30) < selam.

salamaT *i.* (59/241) < selamet.

sālıḲ memuru *i.* (60/221) < sağlık memuru.

salun *i.* (76/13) < salon.

samır *i.* (59/19) < çamur.

sapık *i.* (77/43) "uzun çizme."

sarı ol- *b. f.* (60/413) "sarılık hastalığı olmak"

sarıġamış *öz. i.* (18/377) < sarıkamış.

sarılıḫ *i.* (60/413) < sarılık.

sarımsaġ *i.* (60/123) / **sarımsaḫ** *i.* (18/251) < sarımsak.

sari *i.* (51/33) / **sarī** *i.* (18/707) < sarı.

sarsaġ (23/91) “deli gibi olmak”.

sarsaḫla- *f.* (18/181) < sarsaklamak.

saş *i.* (18/139) < saç.

saT- *f.* (36/47) < satmak.

satan *zf.* (18/592) < zaten.

saT- *f.* (35/18) < satmak.

sav ol *k. söz* (79/25) / **sav ul** *k. söz* (36/4) < sağ ol.

savan *i.* (59/122) < saman.

savcu *i.* (60/228) < savcı.

savuḫ *sf.* (18/726) < soğuk.

sebah *i.* (36/70) < sabah.

seḱsen *i.* (68/39) < seksen.

sekkiz *i.* (18/793) / **seKKiz** *i.* (18/29) < sekiz.

sekkoyl *i.* (18/657) “ahırları temizlemek için ağaç dallarından yapılan çalı süpürgesi.”

semān *i.* (77/15) < saman.

senē *i.* (18/93) < sene.

seneliḱ *sf.* (18/253) < senelik.

seyreḱ *sf.* (36/70) < çeyrek.

sıFır *i.* (77/2) < sıfır.

sıḫ- *f.* (18/446) < sıkmak.

sıḫınTı *i.* (1/74) / **sıḫıntı** *i.* (1/258) / **sıḫınti** *i.* (1/55) < sıkıntı.

sıkavil *i.* (77/36) “çalı süpürgesi.”

sı̊li yimeK *i.* (12/28) < sulu yemek.

sínár *i.* (75/20) < sınır.

sınavsı *i.* (78/180) < “rahatsızlık türü”.

sınıḴcı *i.* (60/382) < sınıkçı.

sıpor *i.* (23/178) “kısa çorap”.

sırp *zf.* (60/32) < sırf.

sísan *i.* (60/377) / **siçan** *i.* (60/377) < sıçan.

sicaġ *sf.* (37/241) / **sicaḫ** *sf.* (60/454) < sıcak.

sifde *zf.* (18/447) < sifte “ilk önce”.

sigari *i.* (18/847) < sigara.

sineğ *i.* (60/429) /**sineK** *i.* (60/436) /**sineḱ** *i.* (18/778) < sinek.

sipirge makinesi *i.* (75/31) < süpürge makinası.

sipürge *i.* (77/35) / **sipüge** *i.* (77/35) / **süpüge** *i.* (77/35) < süpürge.

sobu *i.* (1/3) < soba.

soğur- *f.* (59/123) < soğurmak.

soḫ- *f.* (1/150) < sokmak.

sōle- *f.* (18/684) < söylemek.

somyad *i.* (18/107) “yatak karyola somya.”

sonda halı *i.* (19/17) “dokuma halı.”

sōra *zf.* (7/27) < sonra.

sōüT *i.* (59/159) < söğüt.

sōyuḫ *sf.* (18/805) / **söyuḫ** *sf.* (18/806) < soğuk.

söbe *i.* (18/711) < soba.

söğle- *f.* (18/777)**,** (18/537) / **sȯyle-** *f.* (18 / 537) < söylemek.

sövūn- *f.* (60/180) < sevinmek.

sulu kı̊Fde *i.* (18/258) < sulu köfte.

sumun *i.* (18/649) “somun ekmek.”

súy *i.* (78/177) / **sūy** *i.* / **sü** *i.* / **sú** *i.* < su.

sülihā *öz. i.* (66/9) < 627ürüyer.

sümen *öz. i.* (60/323) < 627ürüyere.

süra *öz. i.* (78/182) < sura.

süT *i.* (1/173) < süt.

süzeK *i.* (60/89) < süzek.

süzgeş *i.* (18/268) < süzgeç.

- Ş –

şāġ eyli- *b. f.* (60/398) < şak eylemek.

şāki *i.* (18/422) < şarkı.

şe◡er *i.* (18/593) / **şeher** *i.* (18/831) < şehir.

şeh́er ġabi *i.* (18/704) < şekerlik.

şeh́h́er *i.* (1/106) / **şeke** *i.* (35/37) < şeker.

şeke fabrıka *i.* (35/37) < şeker fabrikası.

şerafeTdi[n] *öz. i.* (75/25) < şerafettin.

şėy *zm.* (35/37) / **şiy** *zm.* (11/39) / **şēy** *zm.* (1/16) < şey.

şimdıġ *zf.* (18/604) /**şimdī** *zf.* (35/37) /**şimdih́** *zf.* (18/294) < şimdi.

şindde *zf.* (35/18) < şimdi de.

şiye *öz. i.* (36/92) < Şii.

şofer *i.* (18/123) / **şōfer** *i.* (18/124) < şoför.

şor *i.* (19/20) / **çor** *i.* (60/186) “çökelek.”

şoşā *i.* (60/224) “kaldırım taşı.”

şökeleK *i.* (19/20) < çökelek.

şühúr *i.* (78/165) / **şüKKü**r *i.* (78/165) < şükür.

- T –

tābė *ünl.* (60/279) / **tabī** *ünl.* (60/289) / **tábi** *ünl.* (77/8) < tabi.

taḫ- *f.* (60/331) < takmak.

tahā *zf.* (18/589) < daha.

taḫı *i.* (1/128) < takı.

taḫsi *i.* (36/74) / **taḫsī** *i.* < taksi.

tamir̆ci *i.* (66/6) < tamirci.

tana I *i.* (12/35) / **tene** *i.* (18/77) < tane.

tana II *i.* (36/61) < dana “dişi genç inek”

tandur *i.* (60/66) / **tendir** *i.* (18/71) / **tendür** *i.* (59/139) < tandır.

tandur çayu *i.* (60/74) < tandır çayı.

tapan *i.* (60/241) < tapan.

tarēv *i.* (18/43) < taraf.

tarlı *i.* (59/263) / **tarna** *i.* (18/688) < tarla.

TaTlılıḫ *i.* (1/36) < tatlılık.

tavaġ *i.* (18/272) / **tavaḫ** *i.* (18/101) < porselen tabak.

tavuġ *i.* (18/548) / **tavuḴ** *i.* (76/22) / **tavuḫ** *i.* (2/7) < tavuk.

tebi *ünl.* (36/19) < tabi.

teḱ *zf.* (23/102) / **teK** *zf.* (78/67) < tek.

teḱne *i.* (18/280) / **teḱni** *i.* (18/280) < tekne leğen.

tehret *i.* (59/250) < taharet.

teKrar (1/2) < tekrar.

telefon aş- *b. f.* (78/483) < telefon etmek.

televZiyen *i.* (60/212) / **televziyon** *i.* (1 / 110) < televizyon.

televzüyön *i.* (18/755) < televizyon.

telgiraf *i.* (38/72) < telgraf.

telifon *i.* (66/14) / **tilifon** *i.* (23/16) /**teli̇̆fun** *i.* (59/3) < telefon.

temam *ünl.* (51/9) < tamam.

tendir *i.* (18/71) < tandır.

tene *i.* (36/20) < tane.

teneḱe *i.* (67/138) < teneke.

teneşir *i.* (22/25) “üzerinde ölü yıkanan ayaklı tahta, salacak”.

teref *i.* (1/29) < taraf yan.

terg‿ eT- *b. f.* (18/87) < terk etmek bırakıp gitmek.

terliḱ *i.* (60/490) < terlik.

teşd *i.* (18/275) < hamur yoğurulan leğen kap.

teşeḱkür ed- *B. f.* (35/32) < teşekkür etmek.

teşi (18/400) “yün eğirme aracı”

teşT *i.* (60/95) “leğen”

tevir *i.* (18/645) “tür çeşit”

teze gelin (36/16) “yeni gelin”

tezeḱ ġır- *b. f.* (60/245) < tezek kırmak.

tezeḱne *i.* (59/24) / **tezeK** *i.* (78/367) / **tezēK** *i.* (59/135) < tezek.

tırfan *i.* (22/57) < tırpan.

tırmığ *i.* (59/264) < tırmık.

tışarı *i.* (59/159) / **tíşárı** *i.* (60/51) / **tişarı** *i.* (78/40) < dışarı.

tiḱ- *f.* (34/83) “yapmak”

tiḱili *sf.* (18/640) < dikili.

tik- *f.* (78/129) / **Tik-** *f.* < dikmek.

tikiş (59/148) < dikiş.

tilefun *i.* (12/16) < telefon.

tiş *i.* (60/187) < diş.

tiş yıkı- *i*+ *f.* (60/187) < diş yıkamak "diş fırçalamak."

tişli- *f.* (60/441) < dişlemek.

tī̆yre *i.* (59/96) / **enetī̆yr**e *i.* < elbise.

Tiz *i.* (60/466) < diz.

toba *i.* (1/106) < torba.

toflan- *f.* (18/693) / **toFlan-** *f.* (18/694) < toplanmak.

toḫaT vur- *b. f.* (35/39) "tokat atmak."

toḫu- *f.* (18/331) < dokumak.

toplȧ- *f.* (60/114) < toplamak.

topli *sf.* (77/31) < toplu.

toPlum *i.* (1/83) < toplum.

topraġ *i.* (60/58) / **topraḫ** *i.* (20/59) / **torpaḫ** *i.* (59/19) / **torpāḫ** *i.* (59/22) /**toprağ** *i.* (77/14) < toprak.

torpaḫlı *sf.* (59/112) < topraklı.

toüġ *i.* (36/63) < tavuk.

tovelet *i.* (36/72) < tuvalet.

toy *i.* (19/2) "düğün. Düğün merasimi, bu merasim dolayısıyla yapılan şenlik".

töḱ- *f.* (18/212) / **tök-** *f.* (78/546) / **töyh-** *f.* (18/758)< dökmek.

töḱül- *f.* (18/212) / **tökül-** *f.* (59/137) < dökülmek.

tören *i.* (18/119) "dirlik düzen."

tursil *öz. i.* (51/108) / **torsil** *öz. i.* (19/26) / **torsel** *öz. i.* (18/309) "deterjan. Eskiden kullanılan deterjan markası".

turun *i.* (18/780) < torun.

tútáġ köy *öz. i.* (75/16) / **tutaġ kȯ̈yü̆** *öz. i.* < tutak köyü.

tüken *i.* (18/665) < dükkan.

türḱ *i.* (36/94) / **türK** *i.* (36/19) < Türk.

türḱü *i.* (2/71) < türkü.

türküye *i.* (36/19) < Türkiye.

tüş- *f.* (60/223)< düşmek

tüş- *f.* (60/32) < düşmek yola koyulmak.

tüşman *i.* (18/692) < düşman.

tüşür- *f.* (59/230) < düşürmek.

tüveyh *i.* (18/385) < tüfek.

tüz *i.* (60/364) < düz. "ova."

tüzül- *f.* (59/194) < dizilmek.

- U –

u *zm.* (78/162) < o.

uda *i.* (78/232) < oda.

ufaḫ *sf.* (36/60) / **ufāḫ** *sf.* (60/312) < ufak. “küçük.”

uğlan *i.* (78/539) / **ūğlan** *i.* (18/520) < oğlan.

ul- *f.* (18/32) < olmak.

üllu eT- *i.* + *f.* (18/20) < uğurlu etmek.

umaç *i.* (60/109) < ovmaç. “una hafif su katarak ovma suretiyle yapılan yuvarlak topçuklar”.

undan sora *zf.* (18/375) < ondan sonra.

unnar *zm.* (78/69) < onlar.

uńúʸT- *f.* (18/426) < unutmak.

üraş- *f.* (35/18) < uğraşmak çabalamak.

urda *zf.* (20/48) < orada.

uşaḫ *i.* (18/597) / **uşak** *i.* (36/48) < çocuk.

uzaḫ *sf.* (18/760) < uzak.

uzaT- *f.* (78/145) < uzatmak.

- Ü –

üc *i.* (77/2) < uç.

üç *i.* (18/757) / **üş** *i.* (78/359) < üç.

üdev *i.* (35/5) < ödev.

üküş (1/65) < iki üç.

ümre *i.* (78/160) < umre.

ünce *zf.* (78/14) < önce.

ǖreTmen *i.* (1/25) / **üyreTmen** *i.* (36/50) < öğretmen.

üreTmenniK *i.* (63/29) < öğretmenlik.

ürey *i.* (60/351) < yürek.

ürged- *f.* (18/409) < öğretmek.

ürüzgar *i.* (59/123) < rüzgar.

üsT *i.* (78/135) < üst.

üş *i.* (36/42) < üç.

üşaġ *i.* (78/91) / **üşaḫ** *i.* < uşak. “çocuk.”

üyreTmen *i.* (36/51) < öğretmen.

üz *i.* (59/36) < yüz.

üzaġ *sf.* (75/27) < uzak.

üzge *öz. i.* (78/121) < özge.

üzüḱ *i.* (59/261) / **üz̄üḱ** *i.* (1/34) < yüzük.

üzül- *f.* (59/55) < çözülmek.

- V –

va *sf.* (66/10) / **vār** *sf.* (36/39) < var.

vafat ed- *B. f.* (77/51) < vefat etmek.

vala *ünl.* (76/16) / **valā** *ünl.* (76/2) / **valah** *ünl.* (76/2) /**vallā** *ünl.* (35/29) / **vā̄llah** *ünl.* (1/16) / **vellāh** *ünl.* (18/610) < Vallahi.

vasta *i.* (36/42) < vasıta.

vedire *i.* (19/12) “kova. İçine süt sağılan, su taşınan kulplu kap”.

vefāT eT- *B. f.* (1/24) < vefat etmek.

vėr- *f.* (36/42) / **vē̄r-** *f.* (78/97) < vermek.

verdene *i.* (60/121) < merdane oklava.

vetan *i.* (18/804) < vatan.

vey- *f.* (12/38) / **vėr-** *f.* / **vēr-** *f.* < vermek.

vijdan *i.* (78/171) < vicdan.

-Y –

yab- *f.* (36/64) < yapmak.

yabandı *sf.* (36/28) < yabancı.

yad *i* (59/189) “hatır.”

yáğ *i.* (78/316) < yağ.

yāğmır *i.* (35/39) < yağmur.

yaḫ- *f.* (60/327) / **yáḫ-** *f.* (60/325) < yakmak.

yaḫa- *f.* (18/310) / **yaḫı-** *f.* (18/240) / **yåḫā-** *f.* (18/822) < yıkamak.

yaḫalıḫ *i.* (60/478) < yakalık.

yaḫan- *f.* (59/216) < yıkanmak.

yaḫı- *f.* (18/240) / **yaka-** *f.* (18/309) < yıkamak.

yaḫın *sf.* (39/149) < yakın.

yaḫışıḫlı *sf.* (18/78) < yakışıklı.

yaḫlaş- *f.* (1/111) < yaklaşmak.

yaḫşı *sf.* (59/79) < güzel.

yaḫuT *bağ.* (18/312) < ya da.

yallı *i.* (60/501) “birbirinin elinden tutarak topluca oynanan bir oyun”.

yalt- *f.* (18/106) < alt.

yaman *sf.* (18/805) “sert”

yanar ġoy- *b. f.* (1/112) “açık bırakmak.”

yane (18/24) / **yaní** (1/30) / **yanı** (36/89) / **yaní** (35/42) / **yanī̄** (76/27) < yani.

yannız *zf.* (78/86) < yalnız.

yaP- *f.* (77/29) / **yáp-** *f.* (60/112) < yapmak.

yaren *i.* (18/834) “arkadaş”

yarim *sf.* (76/29) < yarım.

yarma *i.* (19/20) “bulgur”.

yarmı *i.* (59/162) < yarma.

yārsı *sf.* (18/17) < yarısı.

yasdıḫ *i.* (59/149) / **yásdıḫ** *i.* (59/149) / **yasdīḫ** *i.* (18/616) < yastık.

yasdıli- *f.* (59/28) < yastılamak.

yaşmaġ *i.* (23/185) / **yaşvaġ** *i.* (23/186) “müslüman kadınların ince tülbentten baş ve yüz örtüsü.”

yaT- *f.* (18/443) / **yāt-** *f.* (18/71) < yatmak.

yavrım *i.* (78/368) / **yavrūḫ** *i.* (18/121) / **yavrů̇m** *i.* (18/286) < yavrum.

yayıġ *i.* (61/46) < yayık.

yaylıḫ *i.* (60/407) < yağlık "yazma."

yaZ- *f.* (59/3) < yazmak.

yazıĶ *ünl.* (60/32) < yazık.

yē- *f.* (18/289) / **yē̄-** *f.* (36/70) < yemek.

yeddi *i.* (18/589) / **yėdi** *i.* (36/79) / **yēddi** *i.* (18/451) < yedi.

yegen *i.* (66/15) / **yėgen** *i.* (66/14) < yeğen.

yeke *sf.* (60/307) < "büyük".

yeleḱ *i.* (59/109) / **yeleK** *i.* (60/213) < yelek.

yemeg *i.* (77/28) / **yemeğ** *i.* (76/25) / **yemeK** *i.* (76/16) / **yėmeK** *i.* (22/90) / **yėmeḱ** *i.* (18/243)

yėni *sf.* (18/800) < yeni.

yėr *i.* (78/54) / **yē̄r** *i.* (78/55) < yer.

yėrleş- *f.* (36/43) / **yē̄rleş-** *f.* (18/736) < yerleşmek.

yē̄şil *i.* (78/108) < yeşil.

yeT- *f.* (1/26) < yetmek.

yētim *i.* (18/96) < yetim.

yeTmiş *i.* (78/9) / **yēTmiş** *i.* (35/35) < yetmiş.

yezid *öz. i.* (36/78) / **yezidi** *öz. i.* (78/39) < yezit.

yıḫ- *f.* (20/285) < yıkmak.

yıḫı- *f.* (75/28) / **yú-** *f.* (60/115) < yıkamak.

yi- *f.* (56/82) < yemek.

yī̄l *i.* (36/68) < yıl.

yī̄ldıs *i.* (76/7) / **yildız** *i.* (75/25) < yıldız.

yimeḱ *i.* (18/349) < yemek.

yimeḱ aşi *i.* (18/354) < yemek aşı.

yir *i.* (78/82) < yer.

yī̄reḥmed canına *k. söz* (18/153) < rahmet canına.

yoġ *ünl.* (75/21) / **yō̄ġ** *ünl.* (76/10) / **yoḫ** *ünl.* (76/9) / **yōḫ** *ünl.* (36/38) / **yō̄ḫ** *ünl.* (75/19) < yok.

yogurT *i.* (85/19) < yoğurt.

yoḫluḫ *i.* (18/82) < yokluk.

yoḫsullūḫ *i.* (18/72) < yoksulluk.

yollu- *f.* (35/40) < yollamak.

yōrT *i.* (76/20) < yoğurt.

yōrT parkacı *i.* (19/6) "genellikle bakırdan yapılan küçük yoğurt kovası".

yoylā *i.* (75/18) < yayla.

yu- *f.* (51/64) < yıkamak.

yuḫ yuḫ *i.* (18/819) < yok yok ikileme.

yuḫarı *i.* (23/45) < yukarı.

yumşaġ *sf.* (60/308) / **yumşeğ** *sf.* (60/312) < yumuşak.

yumürTü *i.* (18/550) < yumurta.

yun *i.* (59/10) < yün.

yūğle- *f.* (35/47) / **yühĺe-** *f.* (36/39) < yüklemek.

yüreĥ bağla- (60/419) "beşik yapmak."

yürēK *i.* (60/419) "beşik"

yürüyereĥ *zf.* (60/32) / **633ürüyerek** *zf.* (60/32) < yürüyerek.

yüZ *i.* (36/48) < yüz.

yüzūĥ́ *i.* (60/22) / **üzüĥ́** *i.* (1/34) / **üzüK** *i.* (60/23) < yüzük.

-Z-

zabun *i.* (18/309) < sabun.

zadi *i.* (78/121) < zaten.

zat *i.* (59/103) < kişi.

zatı *zf.* (34/53) < zaten.

zayīf *sf.* (18/707) < zayıf.

zebah *zf.* (35/18) < sabah.

zeherle- *f.* (59/267) < zehirlemek.

zemen *i.* (36/62) < zaman.

zen *i.* (18/72) < sen.

zeynabli *öz. i.* (60/355) / **zeynaflí** *öz. i.* (60/357) < zeynepli "Ağrı'da yer ismi."

zeytun *i.* (18/175) < zeytin.

zıTan *zf.* (18/155) < zaten.

zıyaraT *i.* (1/99) / **zıyarat** (60/205) < ziyaret.

zopa *i.* (18/325) < sopa.

zuman *i.* (36/75) < zaman.

SONUÇ

Ağrı ağzı, doğu Oğuz grubu ağızlarındandır. Ağrı, Türkiye Türkçesi sınırlarına girse de coğrafi olarak Azerbaycan'a yakın olmasından dolayı ağız özellikleri bakımından Azerbaycan Türkçesiyle benzerlikler gösterdiği görülmüştür.

Azerbaycan Türkçesi, ağız özelliklerine göre dört ana gruba ayrılır. Bu gruplama, ağızların coğrafi, tarihî ve fonetik özelliklerine dayanır. Her ağız grubu, farklı bölgelerde yaşayan toplulukların konuşma dilini temsil eder. Bu ağız grupları; Şirvan, Karabağ, Gence-Kazak ve Kuzey Azerbaycan ağızlarıdır.

Şirvan Ağız grubu, Azerbaycan Türkçesi'nin önemli ağız gruplarından biridir ve Azerbaycan orta bölgeleri, özellikle Şirvan ve çevresinde konuşulan ağızları kapsar. Bu ağız grubu Azerbaycan Türkçesi'nin genel özelliklerini taşımakla birlikte, belirli fonetik, morfolojik özellikleri ve kelime hazinesi bakımından kendine özgü özellikler sergilemektedir. Şirvan ağızları, Azerbaycan'ın Şirvan (Şamaxı, Salyan, Sabirabad ve çevresi), İsmayıllı, Ağsu, Kürdemir'den başlayarak İran bölgesinin kuzey kısımlarında yaygın olarak konuşulmaktadır.

AZERBAYCAN TÜRKÇESİ AĞIZLARININ GENEL AYRIMI

Ağız Grubu	Belirgin Özellikler
Şirvan	/c/>/j/ değişimi, ünlü uzatmaları, şimdiki zaman eki olarak -IyIr
Karabağ	Kelime sonuna /h/ eklenmesi, -AcAk yerine -AcAy, daha kısa ünlüler
Gence-Kazak	/b/>/p/ değişimi, hece düşmesi, kısa şimdiki zaman
Kuzey Azerbaycan	/h/ sesinin düşmesi, Rusça etkisi, farklı soru ekleri

Yapılan derleme çalışmalarından elde edilen verilere göre AİA'da Terekeme olarak adlandırdığımız ağız grubunun Azerbancan Türkçesi ağız gruplarından Şirvan ve Gence-Kazak ağzı ile daha çok bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tarihî verilere bakıldığında Terekeme Türkleri, Azerbaycan Türkleri içerisinde ayrı bir toplumsal ve kültürel grup olarak bilinir ve Şirvan bölgesiyle doğrudan ilişkilidir, ancak tamamen Şirvan'a özgü değildir. Terekemeler, tarih boyunca göçebe ya da yarı göçebe bir yaşam tarzı sürmüş, hayvancılıkla uğraşan bir Türk topluluğudur. Şirvan bölgesinde yaşayan önemli bir topluluk olmakla birlikte, yalnızca Şirvan ile sınırlı kalmayıp Karabağ, Gence-Kazak, Dağıstan ve Doğu Anadolu gibi farklı bölgelerde varlık göstermişlerdir.

Yörede üç farklı temel ağız özelliği (Terekeme ağzı, Azerbaycan ağzı, Ahıska ağzı) birbiri ile etkileşim hâlinde varlığını sürdürmektedir.

Gerek ses bilgisi gerekse şekil bilgisi açısından benzerlikler göstermesi lehçelerle ağızlar arasında bir bağ olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Ağrı ağzı ile Azerbaycan Türkçesi arasında ses ve şekil bakımından benzerlikler olduğu kadar söz varlığında da karakteristik benzerlikler görülmüştür (ay balam, ay ġızım, hansı, ġabaġ, kimi). Buna bağlı olarak her bir ağzın çeşitli sebeplerle kimlik değiştirmesiyle de lehçe kavramı oluştuğu düşünülmektedir.

Ses Bilgisi

1. AİA'da uzun ünlülerin varlığı belirgin durumdadır. Özellikle de birincil (aslî) uzun ünlülerin varlığı yazı dilinde gösterilmese de AİA'da açıkça görülmektedir. Bu uzunlukların vurgu ve tonlamaya bağlı olarak çıkıp çıkmadığı, yapılmış diğer öncül çalışmalardaki birincil (aslî) uzunluk taşıyan kelimelerle de kıyaslanarak kök ve eklerde yer alan örnekleri gösterilmiştir

Birincil (aslî) ünlü uzunluklarının yanı sıra AİA'da erime, büzülme ve ses düşmesi sonucu oluşan ikincil ünlü uzunluklarının örnekleri de oldukça fazladır.

Ağızlarda gerileyici ve ilerleyici benzeşmeler oldukça yaygındır. Doğu Grubu ağızlarının genel ses değişim özelliği olan gerileyici benzeşme AİA'da da oldukça yaygındır. Özellikle kelime içerisinde /-rl-/>/-ll-/ benzeşmesi en sık örneklenen benzeşmedir.

Doğu grubu ağız özelliklerinden olan çok heceli kelimelerin sonundaki "ı,u,ü" ünlüleri AİA'da da "i" ünlüsü ile karşılanmaktadır.

AİA'da genizsi damak ünsüzü [ŋ]'nin kullanımı özellikle Terekeme ağızlarında görülmektedir. Genel olarak Doğu grubu ağızlarının özellikleri içerisinde yer almayan damak [ŋ]'sine derlenen metinlerde karşılaşılmıştır.

Hem Azerbaycan Türkçesi'nin hem de Doğu Grubu ağızlarının karakteristik bir özelliği olan patlayıcı ünsüzler AİA'da da oldukça fazla yer almaktadır. AİA'da karşılaşılan bu ünsüzler özellikle de sayı isimlerinde ikizleşmektedir.

Türkçede ön ses [y]'nin düşmesi, özllikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ağızları gibi Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Kazak, Nogay, Azerbaycan Türkçeleri gibi bazı Türk lehçelerinde görülenyaygın bir ses olayı özelliğidir. Kelime başındaki dar ünlülerden (ı, i, u, ü) önceki bazı [y]'lerin AİA'da da düştüğü görülmektedir.

Türkiye Türkçesinde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan [k] sesi, kendisinden sonra ünlü veya ünlü ile başlayan bir ek gelip iki ünlü arasında kaldığında [ğ]'ye, bazen de [y]'ye dönerken Azerbaycan Türkçesinde her zaman y'ye dönüşür. Aynı şekilde AİA'da da [y]'li kullanım sıklıkla görülmektedir.: küreyi (küreği", gereyi "gereği), böreyi "böreği" vb.

Türkiye Türkçesinde [g-] ile başlayan bazı kelimeler, Azerbaycan Türkçesinde [k-] ile başlar, yani Eski Türkçedeki şekil devam eder. Azerbaycan sınırlarına yakınlıktan dolayı olsa gerek AİA'da da [k]'li kullanımlar oldukça fazla görülmektedir.

keç "geç", keçiTvėrēn "geçitveren", kiç "geç", köççer "göçer", künnerimiz "günlerimiz", kündüz, kimi "gibi", kenelliKnen "genellikle", kömleK "gömlek".

[b] sesinin [p] sesine dönüşmesi durumu lehçeler ve Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen olası bir durumdur. Türkiye Türkçesinde bazı kelimelerin başındaki "b-" ünsüzleri hem AİA'da hem de Azerbaycan Türkçesinde "p-" olur: pük- "bük-", pişe "bir şey", pütūn "bütün" vb. Bu ses değişimi özellikle ağızlarda Doğu Anadolu ve Karadeniz ağızlarında görülmektedir. Doğu grubu ağızlarından olan AİA'da da bu ses değişimi oldukça fazla görülür.

[b]>[m] değişimi, Eski Türkçe kelime başındaki [b-] ünsüzünün kendisini takip eden bir geniz ünsüzünün [n, ŋ] etkisiyle [m-]'ye dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. Azerbaycan Türkçesinin bir etkisi olarak AİA'nın Terekeme, Azerbaycan ve Ahıska ağızlarında

karakteristik olan ses değişimlerindendir: men “ben”, meni, menim, menimkine, menimkidi, mindirdiler, kimi, muna “buna” vb.

Bütün Anadolu ağızlarında olduğu gibi, AİA’da da arka damak ünsüzü [k̲]’nın sızıcılaşarak [h̲] şeklini aldığı örnekler yoğun bir şekilde görülmektedir.

Türk dilinde seslerin yer değiştirmesi durumu sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu olay, bir kelime içerisindeki harflerin ya da hecelerin yer değiştirmesiyle gerçekleşir. Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Azerbaycan Türkçesinde bol miktarda göçüşme olayı görülür. Aynı şekilde AİA’da da göçüşme olayı sıklıkla görülmektedir: arvad “avrat”, körpü “köprü”, torpaḫ “toprak”, öskürt- “öksürt-”, torpaḫlı daş “topraklı taş” vb.

AİA’da c sesinin j sesine değişimi en belirgin ses değişimlerindendir.

Alt grupları belirleyen özelliklerden arka damak ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelen ünlü kalınlaşmaları AİA’nın merkez ve kuzeyinde görülmektedir: bişirirdıḫ, getirirdıḫ, geçirdıḫ ve.

Ahıska ağzında Karadeniz ağzı etkisinden dolayı bazı kelimelerde yuvarlaklaşmalar mevcuttur: savcu vb.

Şekil Bilgisi

Doğu grubu ağızlarının genelinde soru cümlesi vurgu ile yapılmaktadır. AİA’da da kimi metinlerde soru cümlelerinin vurguyla yapıldığı görülmektedir.

Türkiye Türkçesindeki [-IncA] zarf-fiil eki hem Azerbaycan Türkçesinde hem de AİA’da [-AndE] şeklinde kullanılmaktadır: aḫşam olanda “akşam olduğu zaman/olunca”, omuzdan çıkanda “omuzdan çıkınca”, isal olanda “ishal olunca”, okula gidende “okula gidince” vb.

AİA’da Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olarak, görülen geçmiş zaman kipi iki şekilde karşılanmaktadır. Yöre ağızlarında bu kip -miş/-mUş ve-IP/-IP/-UP ekleriyle oluşturulur. -mIş/-mUş ekinin bazen uyumlara girmediği; -IP/-UP ise seyrek olarak -If/-Uf biçimine dönüştüğü görülmüştür: geliPsen “gelmişsin”, çimmiş vb.

AİA ile Azerbaycan Türkçesi arasında ses ve şekil bakımından benzerlikler olduğu kadar söz varlığında da karakteristik benzerlikler görülmektedir: ay balam, ay ġızım, hansı, ġabaġ, kimi vb.

Gereklilik kipinin örnekleri AİA'da az sayıda da olsa tanıklanmıştır. Gereklilik kipi -mAlI ekinin yanı sıra gerekliliği ifade etmek için gerek, lazım ve ilazım kelimeleri de kullanılmaktadır.

Eklerde ünlü yuvarlaklaşmaları hem Doğu Grubu ağızlarında hem de Batı Grubu ağızlarında özellikle de alt gruplarda görülebilen bir durumdur.

AİA'da [öyle, böyle] kelimeleri [ele, bele] şekline girerek yapısal değişikliğe uğramıştır.

Şimdiki zaman ekinin ünlüsü dardır.

AİA'da çokluk eki, [-lAr] ve ünsüz benzeşmesi yoluyla oluşan biçimi [-nAr] şekillerinde görülmektedir. Ancak bu ek [r] sesinin düşme eğilimi göstererek zayıflaması sonucunda [-lA^{r}] ve [r] sesinin bazı kelimelerde düşmesiyle de [-lA] ve [-nA] biçimlerinde kullanımları da mevcuttur.

AİA'da soru eki, mi'ye ek olarak vurguların da önemli yer tuttuğu görülmüştür. Soru anlamı kelimenin son hecesinde uzatma kullanılarak verilmektedir.

Alt grupları belirleyen zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri AİA'da da Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi "Am, sAn" şeklinde kullanımdadır: yaḫamışam, bıraḫmışsan, güvenmişsen vb.

Alt grupları belirleyen şimdiki zaman ekinde meydana gelen ses değişimleri çeşitli sosyolojik sebeplere bağlı olarak çeşitli şekilde varlığını sürdürmektedir (-yor/-yer/-yir/-Ar-Ir). Dolayısıyla Ahıska, Terekeme ve Azerbaycan Türkçesi ağızlarını net çizgilerle ayırmak pek mümkün olmadı.

Söz Varlığı

1. Söz varlığı açısından bölgesel yakınlığa bağlı olarak AİA ile Azerbaycan Türkçesi arasında benzerlikler tespit edilmiştir (ay balam, ay kızım, haçan, harda, can, here, hamsı vb.).

2. Hıyretim keş- birleşik fiili AİA'da "yadırgamam geç-, çok şaşırmak" anlamıyla Azerbaycan Türklerinin yoğun olduğu Yazılı köyünde kullanımdadır.

3. Yadıma tüş- birleşik fiili AİA'da "hatırlamak" anlamıyla Azerbaycan Türklerinin yoğun olduğu Yazılı köyünde kullanımdadır.

4. yadından çıḫma- birleşik fiili AİA'da "unutmam" anlamıyla Azerbaycan Türklerinin yoğun olduğu Yazılı köyünde kullanımdadır.

5. mezerdeḣiler başını ġaldır- deyimi AİA'da "beklenmedik, olağan dışı bir durumun meydana gelmesi" anlamıyla Azerbaycan Türklerinin yoğun olduğu Yazılı köyünde kullanımdadır.

6. "bir kadın al ki bir sen söylesin beş o" deyimi AİA'da "ezmek, konuşkan ya da baskın karakterli kadın" anlamıyla Azerbaycan Türklerinin yoğun olduğu Yazılı köyünde kullanımdadır.

7. El gör- anlamca kaynaşmış birleşik fiili AİA'da "el öp-" anlamıyla Ahıska Türklerinin yoğun olduğu Tezeren köyünde kullanımdadır.

8. yoldan kenara sēb-, düz giT- anlamca kaynaşmış birleşik fiilleri AİA'da "doğruluktan şaşmamak" anlamıyla Ahıska Türklerinin yoğun olduğu Tezeren köyünde kullanımdadır.

9. Sıra bek- anlamca kaynaşmı birleşik fiili AİA'da "ölümü bek-" anlamıyla Ahıska Türklerinin yoğun olduğu Tezeren köyünde ve Terekeme Türklerinde kullanımdadır.

10. Andırın kal- anlamca kaynaşmış birleşik fiili AİA'da "kızmak" anlamıyla Terekeme Türkleri ağzında kullanımdadır.

11. Ciğerimi as- anlamca kaynaşmış birleşik fiili AİA'da "canımı al-" anlamıyla Terekeme Türkleri ağzında kullanımdadır.

12. Bel ed- birleşik fiili AİA'da "işaret et-" anlamıyla Terekeme Türkleri ağzında kullanımdadır.

13. Dalına tüş- birleşik fiili AİA'da "arkasından git-, peşine düş-" anlamıyla Terekeme Türkleri ağzında kullanımdadır.

14. Misafir sesli- "çağır-" yardımcı fiili "sesli-" şeklini alarak AİA'da "ziyarete gelmesi için birini davet etmek" anlamıyla Terekeme Türklerinin azınlıkta kaldığı Yoncalı köyünde kullanımdadır.

15. Alkış eyli- birleşik fiilinde "ver-" yardımcı fiili "eyle-" şeklini alarak AİA'da "dua et-, kutlama, iyi dilek" anlamıyla Terekeme Türklerinin azınlıkta kaldığı Yoncalı köyünde kullanımdadır.

16. “ağzında dili yok” deyimi *“ağzında tişi yōḫ”* şeklini alarak AİA’da “çok sessiz, sakin” anlamıyla Terekeme Türkleri ağzında kullanımdadır.

17. ġocanıf gid- anlamca kaynaşmış birleşik fiili AİA’da “yaşlanmak” anlamıyla Terekeme Türkleri ağzında kullanımdadır. Anlamca farlılık olmasa bile -ıf eki şekil olarak farklılık göstermesine sebep olmaktadır.

18. “Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur” atasözü AİA’da “bir dal ağacı diki˛irsin baksan yeşillenir bağ olúr. baĶmazsansa kupkuru olur daģ̆ olur.” şeklinde Patnos’a evlilik yoluyla yerleşen Terekeme Türkünün ağzında bu şekliyle kullanımdadır.

19. Yalan ed- birleşik fiilinde “ed-” fiili AİA’nın merkezinde kullanılan Türkçede “söylemek” anlamını almış ve birleşik fiil “yalan söylemek” AİA’da şeklinde kullanımdadır.

KAYNAKÇA

Akca, H. (2009). *Ankara Ağızları.* (Yayımlanmış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alpaslan, İ. (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Ağrı.* Ağrı Valiliği.

Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü (1-2-3 cilt).* TDK.

Aral, E. (2022). Türkiye Türkçesi ağızlarında Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerdeki İkincil Uzun Ünlüler. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 217-238.

Arıkoğlu, E. (2014). *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Makaleler 1.* Akçağ Yayınları.

Aydın, H. (2020). Cumhuriyet Dönemi Toponimi Politikaları ve Ağrı'da Değişime Tabi Tutulan Yerleşim Yerlerinin İsimleri (1923-1970). Edi, A., Y. Karataş (Ed.), *Yakın Dönem Ağrı Tarihi* (ss. 108). Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Başdaş, C. (2004). Türkiye Türkçesinde aslî uzunluk belirtileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 52*(2), 29.

Belli, O. (2011). Ağrı Dağı Bölgesi'nde Yeni Keşfedilen Urartu Sulama Tesisleri (2008-2010). O. Belli (Ed.), *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (ss. 3). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.

Bulak, Ş. (2017). *Karşılaştırmalı Tarihî Türk Yazı Dilleri Grameri (Fiil Çekimi).* Kesit Yayınları.

Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları.* TDK.

Buran, A. (2007). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler. II. Kayseri ve Yöresi Kültür (s. 31-47), Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Dağcı, Y. (2012). *Yahyalı (Kayseri) ve Yöresi Ağızları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dinçaslan, M. F. (2023). *Gagavuz Türkçesi Ağızları.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dolati, M. (2021). *Halaç Türkçesi (Merkezi İli Ağızları).* TDK.

Ercilasun, B. A. (2020). *Kars İli Ağızları.* TDK.

Erdem, M. D. (2008). Birincil ünlü uzunlukları ve imale. *Turkish Studies, 3*(6), 247.

Eren, E. (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları.* TDK.

Ergin, M. (2019). *Türk Dil Bilgisi.* Boğaziçi Yayınları.

Ersöz, S. (2020). *Türkiye'deki Ahıska Türkleri.* TDK.

Gödek Arslan, G. (2024). *Gümüşhacıköy Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük).* (Yayımlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gök, M. (2018). *Osmaniye İli Ağızları Ve Söz Varlığı (İnceleme - Metinler - Sözlük).* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülensoy, T. (2017). *Türkoloji Makaleler 1.* Akçağ Yayınları.

Gülsevin, G., & Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi.* Gazi Kitabevi.

Güner, G. (2020). *Kıpçak Türkçesi Grameri.* TDK.

Günşen, A. (2019). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları.* TDK.

Güzel, F. (2019). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yapım Ekleri.* TDK.

Gülsevin, G. (2020). *Uşak İli Ağızları.* TDK.

Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi.* Kesit Yayınları.

Karahan, L. (2021). *Türkçede Söz Dizimi.* Akçağ Yayınları.

Kasapoğlu Çengel, H. (2020). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi).* TDK.

Kaya, F. (2018). Ağrı İlinin Coğrafi Analizi. K. Karabulut (Ed.), *Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Profili* (ss. 9). AİÇÜ Yayınları.

Kaya, F., Yalçınkay, Ö., & Yazgan, Ş. (2018). Ağrı İlinin Coğrafi Özellikleri. F. Kaya (Ed.), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nin Ağrı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri* (ss. 2). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Kocaman, K., & Kaya, F. (2014). *Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası.* Zafer Medya.

Koç, A. (2021). *Iğdır İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük).* (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koçkar, İ., Turhan, S., Kasar, A., & Ünal, Ş. (2018). *Ağrı Türküleri ve Oyun Havaları.* İÇ (İbrahim Çeçen) Vakfı.

Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi.* TDK.

Öner, M. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi.* TDK.

Özçelik, S. (2021). *Dede Korkut -Günbed Yazması- Kazan Bey Oğuznamesi.* TDK.

Özkan, N. (2001). Hâl Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme. *İlmi Araştırmalar,* (12), 153-165.

Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri (Giriş, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Cümle Bilgisi, Söz Varlığı, Metin Örnekleri).* TDK.

Sağır, M. (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları.* TDK.

Sökmen, İ. (2016). *Bismil Türkmen Ağzı.* TDK.

Yalçın, S. K. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Grameri.* Kesit Yayınları.

Yıldırım, F. (2018). *Suriye Bayırbucak Türkmen Ağzı.* Karahan Kitabevi.

TDK. (2004). *Zeynep Korkmaz Armağanı.* TDK.

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 25/03/2025 tarihli ve 104 numaralı kararı ile alınmıştır.

EKLER

Ek 1. Yeni Derleme Sözlüğü'nde Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri

ÇEVİRİ YAZI İŞERETLERİ			
I. ÜNLÜLER		II. ÜNSÜZLER	
ā	Uzun /a/	**ḫ**	Arka damak /h/ ünsüzü
ă	Kısa /a/	**ḥ**	Nefesli /h/ ünsüzü
á	/a/-/e/ arası ünlü	**h́**	Ön damak /h/ ünsüzü
ȧ	/a/-/ı/ arası ünlü	**ḳ**	Arka damak /k/ ünsüzü
å	/a/-/o/ arası ünlü	**k̲**	Orta damak /k/ ünsüzü
a̅́	/a/-/e/ arası uzun ünlü	**⊥**	Dip damak /k/ ünsüzü
a^{u}	/a/-/u/ arası ünlü	**k̂**	/k/-/ç/ arası ünsüz
ã	Genizsi /a/	**ġ**	Arka damak /g/ ünsüzü
a̅͂	Uzun genizsi /a/	**g̲**	Orta damak /g/ ünsüzü
ē	Uzun /e/	**g**	Dip damak /g/ ünsüzü
ĕ	Kısa /e/	**ĝ**	/g/-/c/ arası ünsüz
ė	/e/-/i/ arası (kapalı) /e/	**ğ**	Dip damak /ğ/ ünsüzü
e̅́	Uzun kapalı /e/	**ŋ**	Genizsi damak ünsüzü
ẽ	Genizsi /e/	**ǵ**	İnce (palatal) /g/
e̅͂	Uzun genizsi /e/	**ḱ**	İnce (palatal) /k/
ä	Açık /e/	**d́**	İnce (palatal) /d/
a̅̈	Uzun açık /e/	**Ĺ**	İnce (palatal) /l/
e̊	/e/-/ö/ arası ünlü	**ń**	İnce (palatal) /n/
e ^{ü}	/e/-/ü/ arası ünlü	**ŕ**	İnce (palatal) /r/
ī	Uzun /ı/	**ś**	İnce (palatal) /s/
ĭ	Kısa /ı/	**t́**	İnce (palatal) /t/
í	/ı/-/i/ arası ünlü	**ć**	İnce (palatal) /c/
i̊	/ı/-/u/ arası ünlü	**ḉ**	İnce (palatal) /ç/
i̅	Uzun /i/	**ĉ**	Yarı sızıcı /c/ ünsüzü
ĭ	Kısa /i/	**ĉ̂**	Yarı sızıcı /ç/ ünsüzü
i̊́	/i/-/ü/ arası ünlü	**b̲**	Yarı sızıcı /b/-/v/ ünsüzü
i̊̅	Uzun /i/-/ü/ arası ünlü	**ç̲**	/ç/-/ş/ arası ünsüz
^{y}i	Kapalı, vurgulu /y/'ye yakın ünlü	**c̲**	/c/-/j/ arası ünsüz

ō	Uzun /o/	**r̄**	Titrekliği azalmış /r/ ünsüzü
ó	/o/-/ö/ arası ünlü	**ř**	Titrekliği azaltılan /r/ ünsüzü
o͞	Uzun /o/-/ö/ arası ünlü	**v̇**	Çift dudak /v/ ünsüzü
ȯ	/o/-/u/ arası ünlü	d,g,ğ,h,l,n,r,v,y	Düşme aşamasındaki ünsüzler
õ	Genizsi /o/	F,Ç,T,K, Ḳ,P,S	Yarı tonlu ünsüzler
o͞	Uzun genizsi /o/	**III. İşaretler**	
ȫ	Uzun /ö/	‿	Ulama işareti
ȯ́	/ö/-/ü/ arası ünlü		
ū	Uzun /u/		
ŭ	Kısa /u/		
ú	/u/-/ü/ arası ünlü		
ṵ	Uzun /u/-/ü/ arası ünlü		
ṳ̄	Uzun /ü/		
ṳ̆	Kısa /ü/		

Ek 2. Ağrı İlinde Derleme Yapılan Yerleşim Birimlerinin Bilgisi

Tablo 1.3: Ağrı İlinde Derleme Yapılan Yerleşim Birimleri ve Kaynak Kişi Bilgileri

METİN NUMARASI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	KAYNAK KİŞİ
1	Ağrı	Merkez	Merkez	T*** Hanım
2	Ağrı	Merkez	Merkez	H***T***
3	Ağrı	Merkez	Merkez	G***Amca
4	Ağrı	Merkez	Merkez	M***Bey
5	Ağrı	Merkez	Merkez	A***Y***
6	Ağrı	Merkez	Merkez	R***Y***
7	Ağrı	Merkez	Merkez	Ş***Y***
8	Ağrı	Merkez	Merkez	H***Amca
9	Ağrı	Merkez	Merkez	B***K***
10	Ağrı	Merkez	Merkez	M***K***
11	Ağrı	Merkez	Merkez	F***Ö***
12	Ağrı	Merkez	Merkez	H***A***
13	Ağrı	Merkez	Merkez	T***D***
14	Ağrı	Merkez	Merkez	H***A***
15	Ağrı	Merkez	Merkez	M***A***
16	Ağrı	Merkez	Merkez	Y***N***
17	Ağrı	Merkez	Merkez	Y***D***
18	Ağrı	Merkez	Merkez	M***A***
19	Ağrı	Merkez	Tezeren Köyü	Z***I***
20	Ağrı	Merkez	Tezeren Köyü	G***K***
21	Ağrı	Merkez	Tezeren Köyü	P***N***
22	Ağrı	Merkez	Tezeren Köyü	H***H***

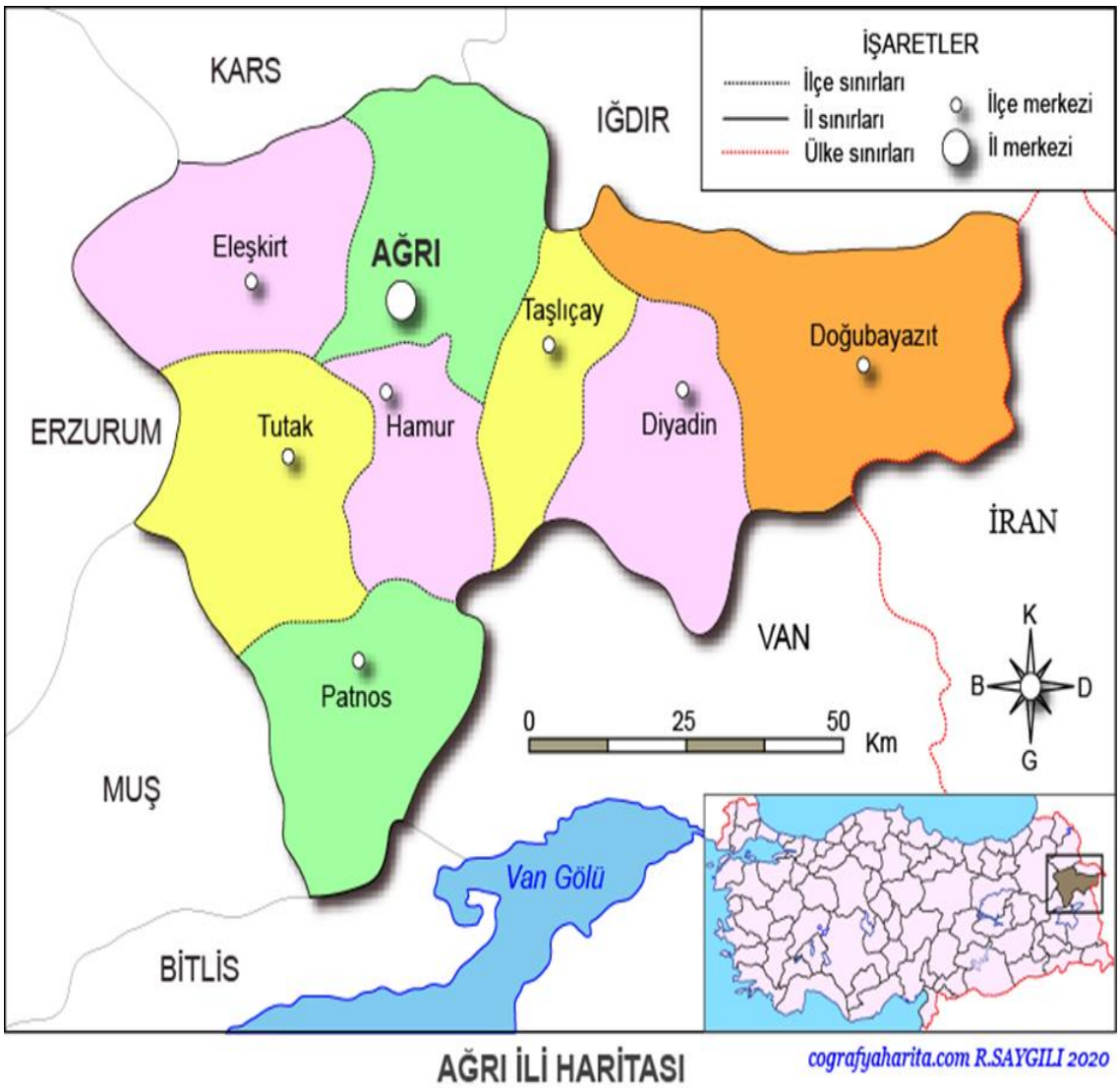
23	Ağrı	Merkez	Tezeren Köyü	G***K***
24	Ağrı	Merkez	Tezeren Köyü	K***K***
25	Ağrı	Merkez	Yazılı Köyü	O***K***
26	Ağrı	Merkez	Yazılı Köyü	G***Ç***
27	Ağrı	Merkez	Yazılı Köyü	A***Ç***
28	Ağrı	Merkez	Yazılı Köyü	D***Ç***
29	Ağrı	Merkez	Yazılı Köyü	C***Ç***
30	Ağrı	Merkez	Yoncalı Köyü	Y***S***
31	Ağrı	Merkez	Yoncalı Köyü	H***Y***
32	Ağrı	Merkez	Yoncalı Köyü	C***Y***
33	Ağrı	Merkez	Yoncalı Köyü	A***Y***
34	Ağrı	Merkez	Yoncalı Köyü	S***Y***
35	Ağrı	Merkez	Tutak Köyü	R***K***
36	Ağrı	Merkez	Yoncalı Köyü	H***Y***
37	Ağrı	Merkez	Özören Köyü	E***Z***
38	Ağrı	Merkez	Mollaali Köyü	F***K***
39	Ağrı	Merkez	Mollaali Köyü	M***M***
40	Ağrı	Merkez	Mollaali Köyü	M***M***
41	Ağrı	Merkez	Mollaali Köyü	H***Y***
42	Ağrı	Merkez	Merkez	T***G***
43	Ağrı	Merkez	Mollaali Köyü	G***Y***
44	Ağrı	Merkez	Başkent Köyü	A***Y***
45	Ağrı	Merkez	Başkent Köyü	G***Y***
46	Ağrı	Merkez	Merkez	S***Ç***
47	Ağrı	Merkez	Merkez	S***B***

48	Ağrı	Merkez	Söğütlü Köyü	H***A***
49	Ağrı	Merkez	Güvendik Köyü	M***Y***
50	Ağrı	Merkez	Güvendik Köyü	A***Ç***
51	Ağrı	Merkez	Güvendik Köyü	A***B***
52	Ağrı	Merkez	Aşağı Dörmeli Köyü	H***Ş***
53	Ağrı	Merkez	Mutlu Köyü	A***Y***
54	Ağrı	Taşlıçay	Merkez	G***Y***
55	Ağrı	Taşlıçay	Merkez	A***B***
56	Ağrı	Taşlıçay	Merkez	R***Y***
57	Ağrı	Taşlıçay	Merkez	S***G***
58	Ağrı	Taşlıçay	Geçitveren Köyü	M***A***
59	Ağrı	Taşlıçay	Geçitveren Köyü	G***T****
60	Ağrı	Taşlıçay	Geçitveren Köyü	Ç***A***
61	Ağrı	Tutak	Merkez	İ***V***
62	Ağrı	Tutak	Merkez	Y***K***
63	Ağrı	Tutak	Merkez	T***F***
64	Ağrı	Tutak	Merkez	T***N***
65	Ağrı	Tutak	Merkez	H***Bey
66	Ağrı	Tutak	Merkez	E***A***
67	Ağrı	Eleşkirt	Merkez	Z***Teyze
68	Ağrı	Eleşkirt	Yanıkdere Köyü	Taksici
69	Ağrı	Eleşkirt	Merkez	A***T***
70	Ağrı	Eleşkirt	Merkez	A***K***
71	Ağrı	Eleşkirt	Merkez	H***K***
72	Ağrı	Eleşkirt	Merkez	A***Y***

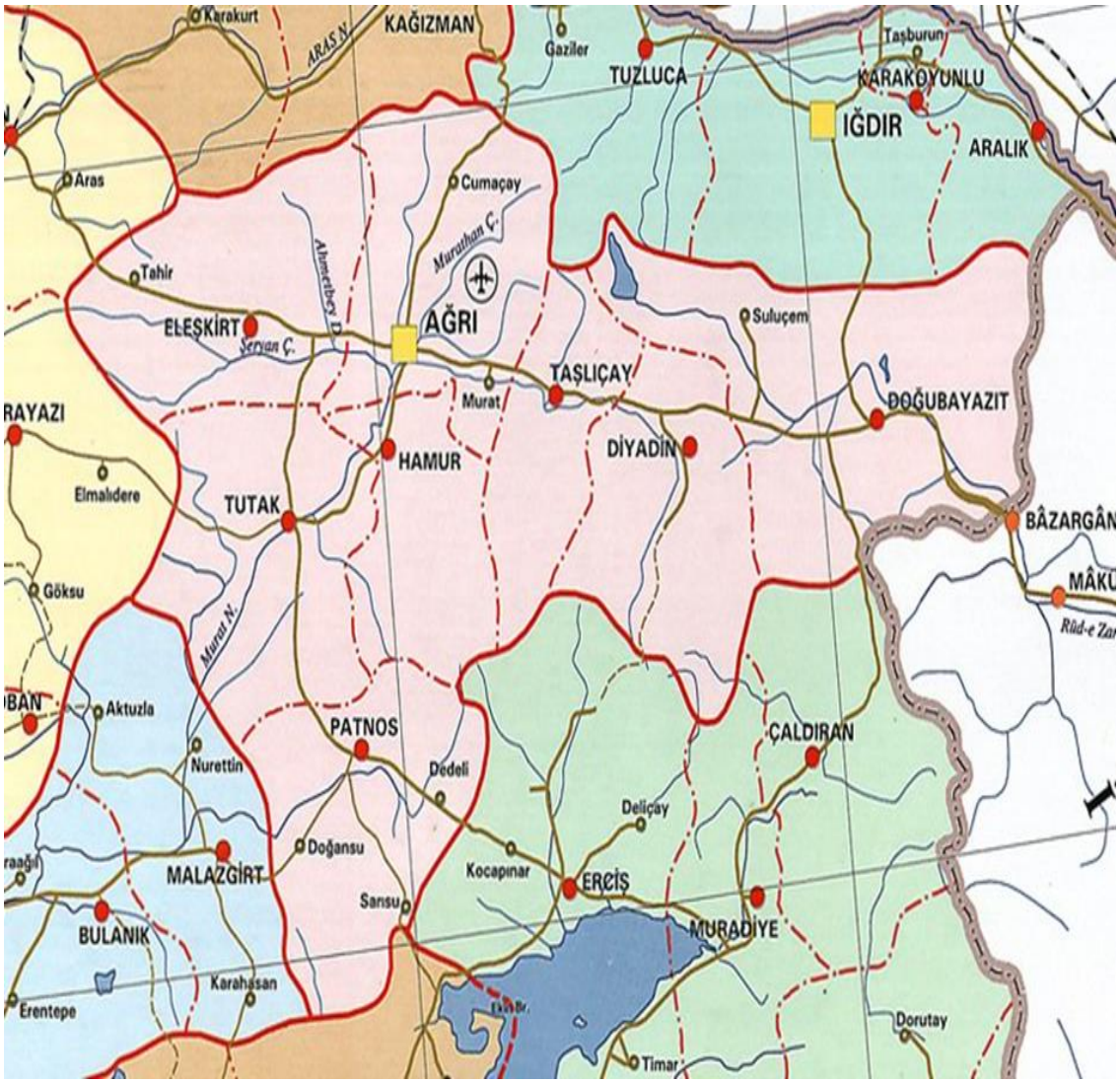
73	Ağrı	Doğubayazıt	Merkez	A***Y***
74	Ağrı	Doğubayazıt	Merkez	H***Ü***
75	Ağrı	Doğubayazıt	Tutak Köyü	Ş***Y***
76	Ağrı	Doğubayazıt	Mescid Köyü/Uğrak Mezrası	Ç***Hanım
77	Ağrı	Doğubayazıt	Mescid Köyü/Uğrak Mezrası	S***D***
78	Ağrı	PATNOS	Merkez	S***Teyze
79	Ağrı	PATNOS	Merkez	A***B***
80	Ağrı	PATNOS	Merkez	H***P***
81	Ağrı	PATNOS	Merkez	A***Y***
82	Ağrı	DİYADİN	Merkez	N***B***
83	Ağrı	DİYADİN	Merkez	Y***V***
84	Ağrı	DİYADİN	Merkez	S***Ç***
85	AĞRI	HAMUR	Merkez	H***A***
86	AĞRI	HAMUR	Merkez	A***Y***

Ek 3. Haritalar

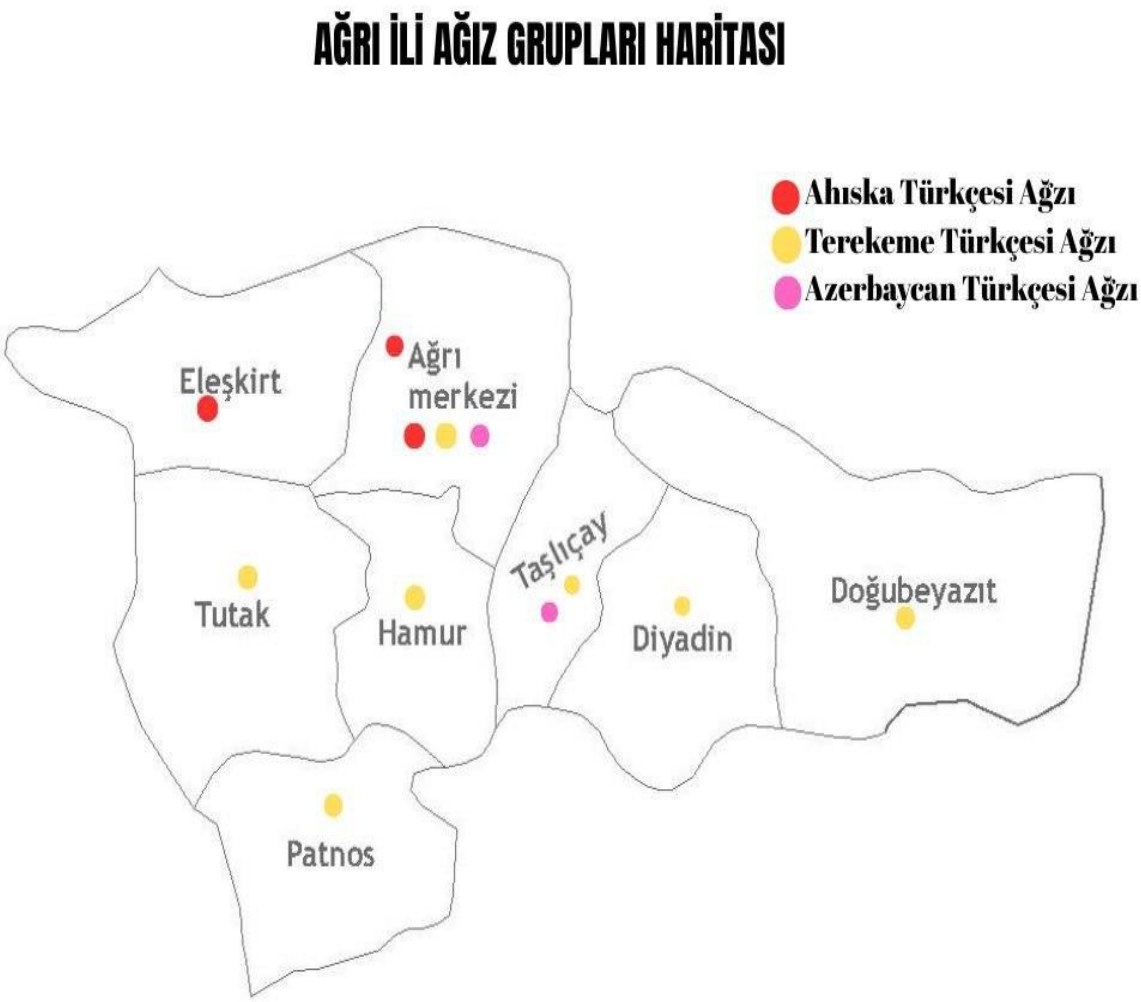
Harita 1. Ağrı İli Siyasî Haritası

Harita 2. Ağrı İli Fizikî Haritası

Harita 3. Ağrı İlinin Ağız Grupları Haritası

Kaynak: Züleyha Ak tarafından tasarlanmıştır.

Azerbaycan Türkçesi Ağızları

1. Ağrı yöresindeki ağız gruplarını birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür. Ana ve alt grupları belirlemede önemli bir yere sahip olan zaman eklerinden şimdiki zaman, Ağrı ilinin Azerbaycan Türkçesi ağzında TT'de olduğu gibi "yor" *(ödüyor)*; AT'de de olduğu gibi –(y)Ir *(annıyır, söylürüm, diyısın, yetişir, yazır, yetişmir, olmır)* ve aynı zamanda da Doğu Grubu'nun III. Alt Grubu'nun *(Posof, Artvin merkez, Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli ağızları)* bir özelliği olan -yer *(bilmiyer)* ekiyle de sağlandığı görülmektedir.

2. Ağrı ili Azerbaycan Ağzında, Azerbaycan Türkçesinin en tipik bir özelliği olarak Arapça ve Farsçadan geçen bazı kelimelerdeki kısa ve kalın ünlüler incelir: ceneze, tekrer, eses, teref vb.

3. Türkiye Türkçesinde d- ile başlayan bazı kelimeler Azerbaycan Türkçesinde t- ile başlar ve bu durum Ağrı ili Azerbaycan Ağzında da AT'de olduğu gibi görülür: tüş- vb.

4. Türkiye Türkçesinde bazı kelimelerin başındaki b- ünsüzleri Azerbaycan Türkçesinde p- olur. Bu durum Ağrı ili Azerbaycan Ağzında da AT'de olduğu gibi görülür: puçuḫ, pıçaḫ, piter, piçirsen vb.

5. TT'deki kelime başındaki k- sesleri, Azerbaycan Türkçesinde ve Anadolu ağızlarının genelinde de görüldüğü gibi ġ- şeklindedir. Bu durum Anadolu ağızlarından Ağrı ili Azerbaycan Ağzında da aynı şekilde görülür. Doğu grubu ağızlarından II. Alt grubun özellikleri arasında görülen bu durum bazı Batı Grubu ağızlarında da görülmektedir: ġomiser, ġavaladılar, ġoyduḫ, ġahve vb.

6. Türkiye Türkçesinde sonuna n ünsüzü bulunan tek heceli kelimelerin başındaki b'ler Azerbaycan Türkçesinde m'dir. Bu durum Ağrı ili Azerbaycan Ağzında da AT'de olduğu gibi görülür: mende, men vb.

7. Türkiye Türkçesinde zamir kökenli teklik 2. -sUn şahıs eki, Azerbaycan Türkçesinde geniş ünlü tarafında yani -sAn biçimindedir. Bu durum Ağrı ili Azerbaycan Ağzında da AT'de olduğu gibi görülür: diyersen, piçirsen, döürsen vb.

8. Ağrı Azerbaycan Ağzında damak n'si bazı yerlerde kendini korumaktadır: çıḫdıŋ mı vb.

9. Ağrı Azerbaycan Ağzında geniş zaman eki -Ir,-Ur şeklindedir: alırsan, olursan vb.

10. Eşitlik hâli eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi "+CA"dir. Yine bu ekin Anadolu Ağızlarında da karşımıza çıkan genişlemiş "+CAmA/+CAnA" şekillerine de rastlanır: güzelcene vb.

Ahıska Türkçesi Ağzı

1. Ahıska Türkçesi Ağzında yer yer p > f sızıcılaşmaları görülmektedir. Bu durum Ahıska Türklerinin ve Terekeme Türklerinin yakın yerlerde yaşamalarına bağlı olarak Terekeme ağzından etkilendiğini gösterir: ġaḫıf, verif, gelif, tırfan vb.

2. Ağrı Ahıska Ağzında, Azerbaycan ve Terekeme Türkleriyle yakın yerlerde yaşamalarına bağlı olarak yer yer damak n'si bazı yerlerde kendini korumaktadır: ağrınıŋ, müsadeŋi, siziŋ, hareŋizē vb.

3. Ağrı Ahıska Ağzında iyelik menşeli II. Çoğul şahıs iyelik eki "-z"dir: alacaĶdız, misafirsiz, hoş geldiz, misafirim olacaḫsız vb.

4. Ağrı Ahıska Ağzında, Azerbaycan ve Terekeme Türkleriyle yakın yerlerde yaşamalarına bağlı olarak yer yer b- sesimin m- sesine değişimi görülür: men, mene, menim vb.

5. Ağrı Ahıska Ağzında, Azerbaycan ve Terekeme Türkleriyle yakın yerlerde yaşamalarına bağlı olarak görülen diğer özellik ise gelecek zaman ekinde /c/ < /j/ sızıcılaşmadır: gelejeK vb.

6. Yine Ağrı Ahıska Ağzında, Azerbaycan ve Terekeme Türkleriyle yakın yerlerde yaşamalarına bağlı olarak I. alt grubun özelliklerinden olan zamir kökenli II. tekil şahıs ekinde -sAn durumu görülmektedir: gelmişsen vb.

7. Şimdiki zaman eki Türkiye Türkçesinden farklılaşan karakteristik eklerden bidir. Ağrı Ahıska ağzında bu ek "-yer" şeklindedir. Yer yer kapalı e'li "-yėr" şekline de rastlanır. "-yir/-ir" şekilleri şekilleri ise tamamen Azerbaycan Türkçesinin etkisidir: diyeriz, diyiller, diyirdiler, bilmiriim, kesiyir, dönderiyirdi, sevmir vb.

8. Genel olarak teklik 1. şahıs iyelik ekinde TT'den farklı olarak ünlü genişlemesi görülmekte ve Ağrı Ahıska ağzında ek +(A)m şeklinde görülmektedir: çocuguyam, perişanam vb.

9. Türkiye Türkçesinde zamir kökenli teklik 1.-Im ve 2. -sUn şahıs eki, Azerbaycan Türkçesinde geniş ünlü tarafında yani -Am ve -sAn biçimindedir. Bu durum Ağrı ili Ahıska Ağzında da AT'de olduğu gibi görülür: gelmişsen, edirem vb.

10. Ağrı Ahıska ağzında Kuzey Doğu Ağız söz varlığında yer alan kelimelerle de karşılaşılmaktadır: haçen, uşaḫ vb.

11. Ağrı Ahıska Ağzında geniş zaman -Ir, -Ar ekleriyle yapılmaktadır. Görüldüğü üzere hem TT hem de AT özelliklerini taşımaktadır: asī́rdim, doldurírdim, asē̄rdi, pişirerdi, getirerdi, dağıtarız vb.

12. Ağrı Ahıska ağzında ek fiilin çekimi görülen geçmiş zaman, “i-“ fiilinin güçlü bir şekilde kendini koruması ve düşmeye direnmesi dikkat çeker. Ek fiilin olumsuz çekimi isimlerde “degül” kelimesi ile yapılır: ġazannar var‿idi, o da var‿idi, salon‿idi vb.

13. Ağrı Ahıska ağzında kelime sonlarındaki /i/’leşme durumu en karakteristik özelliklerden birisi olması açısından önemlidir. Bu ağızda kelime sonundaki “ı, u, ü” ünlüleri genel olarak /i/ ünlüsüne dönüşmektedir: sallanırdi, bazısi vb.

14. Düz ünlülerin yuvarlaklaşması, düz-geniş ünlüler için genellikle dudak ünsüzlerinin etkisi, düz-dar ünlüler için ise kelime içinde dar ünlüleri yuvarlak olarak kullanma eğilimi Doğu Karadeniz ağızlarının etkisi ile ilgilidir: savcu vb.

15. Eski Türkçe’deki kelime başı ön damak ünsüzü “k-” ünsüzü Türkiye Türkçesinde pek çok kelimede tonlulaşıp “g-” ye dönüşür. Bölge ağzı da bu tonlulaşmalar bakımından genel olarak Türkiye Türkçesi ile uyumludur:

16. Ağrı Ahıska ağzında, Azerbaycan ve Terekeme ağızlarında görülen kelime başında y- ünsüz düşmesi görülmemektedir. Yani kelime başı y ünsüzü kendisini korumaktadır: yüssüg, yüzü vb.

17. Ağrı Ahıska ağzında yuvarlak ünlülerde darlaşma görülür: küy, üyle vb.

18. Ağrı Ahıska ağzında kelime başlarındaki kalın ünlülerde incelmeler, kelime sonlarındaki ince ünlülerde ise kalınlaşmalar görülür: pülluḫ, kötan, üşaḫ.

19. Ağrı Ahıska Ağzında yakın yerlerde yaşamaya bağlı olarak Azerbaycan Türkçesi söz varlıkları da görülmektedir: harıya vb.

20. Ağrı Ahıska ağzında da Azerbaycan Türkçesi özelliklerinden Arapça ve Farsçadan geçen bazı kelimelerdeki kısa ve kalın ünlüler incelir: mezer, tene, defe vb.

21. Ağrı Ahıska ağzının, Azeri ve Terekeme ağızlarından bazı etkiler görülmekle birlikte bazı yönleri ile Kuzeydoğu Anadolu ağızları, bazı yönleri ile batı ve Doğu Anadolu ağızları ile paralel; pek çok yönüyle de Artvin ili ağızları ve Posof yerli ağzı ile ortak özellikler gösterdiği tespit edilmiştir.

Terekeme Türkçesi Ağzı

1. Ağrı Terekeme ağzında görülen en önemli özellik sızıcılaşmalardır. c>j, k>ḫ, k>ḱ gibi seslerde görülen değişimlerdir: alajım vb.

2. İyelik menşeli II. Çoğul şahıs iyelik eki "-z"dir. Ağrı Ahıska Ağzında görülen bu değişim Ağrı Terekeme ağzında da görülmektedir: içindesiz vb.

3. Ağrı Terekeme ağzında anlatılan geçmiş zamanın ikinci ve üçüncü şahıs çekiminin -Ip zarf-fiil ekiyle yapılması bu ağzı diğer ağızlardan ayırmaktadır. Ancak bu durum derlenen metinlerde görülmese de Ağrı Azerbaycan ağzında da geçerli bir durumdur. Aynı zamanda Ağrı Terekeme ağzında bu ekin sızıcılaşarak -If'e dönüşmesi de Ağrı Azerbaycan ağzı ile Ağrı Terekeme ağzını birbirinden ayırması bakımından önemlidir: gelif, alıf, gidif, ġazanıf, görüp, girib vb.

4. Türkiye Türkçesinde zamir kökenli teklik 1.-Im ve 2. -sUn şahıs eki, Azerbaycan Türkçesinde geniş ünlü tarafında yani -Am ve -sAn biçimindedir. Bu durum Ağrı ili Terekeme Ağzında da AT'de olduğu gibi görülür: bilirsen, annamıram, kesecéhsen vb.

5. Ağrı Terekeme ağzı şimdiki zaman bakımından en çok çeşitlilik gösteren ağızdır. Bir kaynak kişi konuşması içerisinde çok çeşitli ekleri kullanabilmektedir. Bu ekler, -Ir, -yIr, -Ur'dür: ārıyir, yēyirem, ġalmíyir, eşiTmirem vb.

6. Ağrı Terekeme ağzında çokluk 3. şahıs lar eki bazen r'sesinin düşmesiyle -lA şeklinde görülmektedir. Du durum aynı zamanda Ağrı Azerbaycan ağzında da görülür: götürürle, gelille vb.

7. Ağrı Terekeme ağzında Doğu grubu ağızlarının belirleyici II. alt grup özelliklerinden k> ́h değişmesi bu ağız grubunda yaygındır. Dolayısıyla Ağrı Terekeme ağzının Kars ağzının da özelliklerini barındırdığı söylenebilir: yüh́lürdüK, yimeh́ler, eTdih́ vb.

8. Ağrı Terekeme ağzında ön ses y-'ler Azerbaycan Türkçesinde de olduğu gibi kendini koruyamayarak düşüş söz konusudur: üz, üzüh́, üsuf vb.

9. Ağrı'nın bütün ağız gruplarında olduğu gibi Azerbaycan Türkçesi özelliklerinden Arapça ve Farsçadan geçen bazı kelimelerdeki kısa ve kalın ünlüler Ağrı Terekeme ağzında da incelir: geder, dene vb.

10. Türkiye Türkçesinde bazı kelimelerin başındaki b- ünsüzleri Azerbaycan Türkçesinde p- olur. Bu durum Ağrı ili Azerbaycan Ağzında görüldüğü gibi Ağrı Terekeme ağzında da yaygındır: pu, pil- vb.

11. Ağrı Terekeme ağzında görülen en önemli ses ise Azerbaycan Türkçesinde de olduğu gibi / ä / sesidir. Bu ses Terekeme ağzını diğer ağız gruplarından ayırmaktadır. Ağrı

Azerbaycan ağzında da görülmesi muhtemel olan bu sese Azerbaycan ağzı derlemelerinde rastlanmamıştır: ḫäsdäḫana, ḫäsdäliḱ vb.

12. Ağrı Terekeme ağzında görülen diğer önemli sesler ise k̂ ve ĝ sesleridir. Ağrı Azerbaycan ağzında görülen bu sesler bu iki ağız grubunun Ağrı Ahıska ağzından ayırmaktadır: k̂imdē, k̂ȫy, k̂áğğıznan, ĝözel, ĝiT- vb.

13. Ağrı Terekeme Ağzının söz varlığında görülen lazıt yani mısır kelimesi ise Ağrı Ahıska Türkleriyle yakın yaşamalarının etkisi olarak değerlendirilebilir.

14. Ağrı Terekeme ağzında en çok kullanılan zarf fiil eki olan "-AndA", bölge ağzında çok fazla karşılaşılmayan ancak Türkiye Türkçesinde işlek olarak kullanılan "iken/-ken, -Inca, -dığında" zarf fiil ekleri yerine de kullanılmaktadır: yapanda vb.

Ek 4. Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Ağrı/Merkez (09. 08. 2021)

Fotoğraf 2. Ağrı/Merkez-Tezeren Köyü (01.08.2021)

Fotoğraf 3. Ağrı/Merkez (01.08.2021)

Fotoğraf 4. Ağrı/Taşlıçay İlçesi (09.08.2021)

Fotoğraf 5. Ağrı/Eleşkirt İlçesi (09. 08. 2021)

Fotoğraf 6. Ağrı Diyadin (Kaplıca) ve Doğubayazıt İlçesi

Foğraf 7. Ağrı/Doğubayazıt İlçesi İshak Paşa Sarayı ve Ahmed-i Hani Türbesi (25.02.2021-09:58)

